

GALENI
LIBRORVM
SECVNDA CLASSIS
MATERIAM SANITATIS

conſeruatricem tradit: quæ circa aerem, cibum & potum, ſomnum & vigiliam, motum & quietem, inanitionem & repletionem, animi denique affectus verſatur.

OCTAVA HAC NOSTRA EDITIONE *non parum ornamenti adepta, locis pluribus quam in alijs ſuperioribus editionibus, ad græcorum librorum fidem emendatis.*

Locis in margine indicatis, quos Galenus ſparſim ex Hippocrate affert.

Et alijs etiam annotationibus additis.

Librorum Elenchus proximo folio continetur.

τὸ ὑγιεινόν.

VENETIIS APVD IVNTAS, M D C IX.

QVAE IN SECVNDA CLASSE HABENTVR.

GALENI In Hippocratis Librum de Aere, Aquis, & Locis Commentarij tres, Moyſe Alatino, Medico Hebræo, Spoletino, interprete, nunc primum cum octaua editione in lucē dati. fol. 1.
GALENI De Alimentorum Facultatibus libri tres, Martino Gregorio interprete, ab Auguſtino Gadaldino non paucis in locis ad exemplarium Græcorum veritatem, expurgati. 7
De Succorum Bonitate, & Vitio liber, a Iulio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, & diligenter recognitus. 33
In librum de Salubri Diæta commentarius, Hermanno Cruſerio Campenſi interprete, recognitus. 39
De Attenuante Diæta liber, Martino Gregorio interprete. 43
De Ptiſana liber, ab Hieronymo Donzellino in latinum verſus. 46
De Paruæ Pilæ Exercitio liber, Valerio Centannio Vicentino interprete, recognitus. 48
De Cognoſcendis, curandisq; animi morbis, quas perturbationes latini appellant liber, Bernardino Donato Veronenſi interprete. 50
De cuiuſque animi peccatorum notitia, atque medela libellus, à Iunio Paulo Craſſo Patauino & translatus, & ab eo diligenter etiam recognitus. 56
De conſuetudine liber, ab Auguſtino Gadaldino ad verbum ferè latinè expreſſus. 60
De Sanitate Tuenda libri ſex, Thoma Linacro Anglo interprete, ad antiquorum exemplarium Græcorum fidem aliquot in locis ab Auguſtino Gadaldino emendati. 62
Ars Tuendæ Sanitatis, num ad medicinalem artem ſpectet, an ad exercitatoriam, ad Traſybulum liber, a Iunio Paulo Craſſo Patauino & conuerſus, & diligentiſſime recognitus. 101

Qui omnes nunc poſtremum, hac Octaua editione cum græcis, Codicibus & impreſſis, & manuſcriptis collati ſunt, & a mendis quamplurimis, quæ authoris mentem celare poterant, aut peruertere, accurato ſtudio vindicati.

Aloyſis Alatini ad Lectorem præfatio.

NON me latet, (candide lector) non defuturos, qui de horum Galeni commentariorum fide, veritateq; non immeritò male ſuſpicabuntur, ſuccinctã eorum breuitatem, contra Aſiaticum, & Galeni morem animaduertentes. Hi autem ita ſuſpicari deſinent, ſi veritatis amore ducti, paulò accuratiùs rem hanc perpendere voluerint: triplici namq; ratione, id contigiſſe videtur: Primò enim Hippocrates hoc in libro non aphoriſtice, vt nonnullis alijs in locis, ſed diffuſe ac luculenter ſuam explicat ſententiam, quæ longa Galeni commentatione minime egebat. Secundò cùm non minimam huius libri partem, ab Hipprocrate in aphoriſmis iam antea prolatam, inibiq; à Galeno abundè explicatam videamus; ne eandem telam toties retexere, ac actum agere videretur, longo verborum progreſſu his in commentarijs Galenus vti non voluit. Cuius rei teſtimonium perhibet cõmentario 11. 12. 13. ac 14. tertij aphoriſmorum, vt ſuperuacaneum ſit id pluribus velle demonſtrare. Tertio, cùm de natura, & moribus Scytharum, ac diuerſarum regionum, hiſtoricè Hippocrates in altera libri parte diſſeruiſſet, Galenus huiuſmodi hiſtorias prorſus intactas reliquit: ea namq; duntaxat; in commentarijs explicare voluit, quę ad medicam artem attinerent Galenus ſiquidem eo in libro cui titulum dedit, de libris proprijs cap. 6. ita ad uerbum ait: In librum verò de chymis commentarios tres, quemadmodum in prognoſtica, in medicum uulnerarium, & librũ de locis, aere, aquis, quem ego de habitationibus, & aquis, & temporibus, & regionibus inſcribendum duxi. Galenus itaq; non dixit, inſcribendum quoq; eſſe hunc librum de moribus Scytharum, vel aliarum nationum, quia in eam libri partem nullum edidit commentarium, quinimò ab hiſce Galeni commentarijs, ea omnino ſeiungi debet. Taceo apud Galenum legitimos alios commentarios impreſſos inueniri in quibus breuiſſimis verbis ſuam explicat ſententiam. Cęterum horum Galeni commentariorum veritatem ex multis alijs comprobare poſſumus, & primò, ex hebraici exemplaris ſumma vetuſtate, quod per quadringentos iam antea annos manuſcriptum reperitur: Secundò ex phraſi, & doctrinæ comparatione. Etenim ſi doctrina quam hiſce in commentarijs edocet Galenus cum ea conferatur, qua circa eandem materiam alijs in locis eſt vſus, uidebimus ſanè, non modo Galenicam redolere doctrinam, ſed penè eiſdem uerbis fuiſſe prolatam. Galenus.n. lib. 2. de tuenda ſanitate, ita ſcriptum reliquit: Noſtræ autem regionis quæ in latitudinem non paruam extenditur, id quod in medio habetur, optimè ſanè temperatum eſt, cuiuſmodi patria Hippocratis eſt; etenim ea tum hyeme tum æſtate, mediocrem temperiem exhibet, vere autem, & autumno multò magis, &c. Tertiò uero Commentario huius libri de aere, aquis, & locis, ait: Arbitror autem hanc diuiſionem, ceu ſui temporis Aſiaticis hominibus notam, Hippocratem dimiſiſſe, cùm regio noſtra Aſia, totius orbis temperatiſſima regio cenſeatur. Præterea de Aſtronomia uerba faciens lib. 1. de morbis uulg. commẽtario 2. hæc protulit uerba. Atq; in ſeptem tẽpeſtates, qui annum diſtribuunt, ęſtatem ad canis uſque exortum protendunt: Ab hoc ad arcturi ortum, autumnum; atque eundem in tres partes diſſecant, cuius ſub ſolſtitium tempus, medium conſtituunt de extremis duobus, primam ſementem, poſtremam inſerendi tempus. Et quidem in libro de ſeptimanis, qui Hippocratis nomen præfert, in ſeptem partes annum diuiſum inuenies, & alia quæ ibi ſequuntur. Verum 3. aphoriſmorũ, commentario 14. hunc in modũ ſcribit: Ordo autem temporum, ſicuti ipſe ſępius in libro epidemiorum oſtendit, & ſicuti ij qui hoc ſtudio excelluere, ſcripſerunt, hic eſt: Pleiadum ortus, principium eſt ętatis; poſt quem canis ortus, operam appellatam, inchoat, quam etiam ſecundam partem ęſtatis uocant: poſt hanc arcturus oriens, initium facit autumno; deinde occaſus pleiadum hyemis principium adducit: & inde quod hyemem ſequitur ęquinoctium, ueris exordium affert, &c. Hoc uero in lib. de Aere. aquis, & locis, commentario 3. de eadem re uerba faciens, inquit: Hyemem inſuper in tres partes diuiſerunt, in primam nimirum ſementem, poſtremam inſerendi tempus, & mediam inter hæc duo, quam uere hyemem appellant. In libro quoque de ſeptimanis, qui Hippocratis nomen tulit, in ſeptem partes annum diuiſum inuenies: paululumq; inſerius ſubdidit: Poſteriores autem uiri grauiſſimi, æquinoctium quod hyemem ſequitur, uer eſſe; uergiliarũ exortum, ęſtatis: canis uerò aſcenſum, temporis frugum principium ſtatuerunt. Aſſuedus autem, qui uarijs in ſcientijs erat uerſatus, uergiliarum exortum, ęſtatis initiũ eſſe ait, occaſum uerò, hyemis; Andronicus quoq; Rhodius, canem, quem Procyonem Gręci appellãt, lucida apparitione, frugum tempore exoriri uoluit: quam ſententiam, alij quoq; affirmarunt. Inſuper addit: Principium ęſtatis, Pleiadum eſſe aſcenſum, initium uerò temporis frugum, eſſe procyonis exortum. Inſuper ſupradicto comment. in primum de morbis uulgaribus, hęc Galenus ait: Qui ergo Aſtronomiæ imperitus eſt, hũc celatum nolim, haudquaquam obſequi Hippocrati, ad illum ob prædictorum uſum cohortanti; At quia eſſe humanitatis uidetur, uel iſtis præſto eſſe, faciam, ut, quantum res facultatis eſt habitura,

perſcri-

perſcribam auxilium, cui ſi attendere animum uelint, ex cunctis, quæ refert Hippocrates, fructum capient: Hactenus Galenus ſupradicto commentario. At commentario tertio huius libri de Aere, aquis, & locis, hunc in modum pronunciauit: ei autem, inquit, qui aſtronomię ſcientiam ab aliquo præceptore in Euclidis doctrina verſato, adeptus fuerit, quæ hactenus a nobis dicta ſunt, perſpicua euadent. Veteres enim ab ea doctrina exordiri ſolebant, antequam ad medicam, philoſophicamque facultatem addiſcendam accederent. Noſtris autem hiſce temporibus, in quibus artes ſunt deprauatæ, homines aliquam ſcientiæ partem totam eſſe arbitrantes, in eaque hæſitantes, nequaquam illam perficiunt, nec eius finem attingunt, quamobrem conuenit, vt huic noſtro ſermoni, nonnulla adijciamus, eis tantum profutura, qui in Euclidis ſcientia cupiunt verſari, vel in ea fuerint verſati. In fine uero præſentis commentarij ſubdidit Galenus. Hæc omnia meo hoc in commentario, pręfari volui, vt qui in eo verſari cupit, ad eorum intellectionem paratus exiſtat, quæ infra Hippocrates docet, &c. Poſſem & alia multa loca inuicem ſimiliter comparare, ſed hæc nũc ſat erunt. Horum inſuper commentariorũ veritas, vtilitaſque oſtendi poteſt, ex aliquot locis, in textu communi Hippocratis, ex hoc Galeni textu, nec non ex ipſius Galeni verbis, ijs in commentarijs, emendatis. Siquidem, communis Hippocratis textus, Cornarij nimirum, & aliorum poſt eum, in hoc lib. de Aere, aquis, & locis, ita habet, Viris autem dyſenterias & fluxus uentris, & epialas, & febres diuturnas, hybernas, & puſtulas nocturnas. Galenus autem hoc ſuo in textu non habet puſtulas, ſed babet nocturnas, & hũc in modũ ſuo in textu legitur: Viris aũt dyſenterias, & fluxus uentris, & epialas, & ſebres diuturnas shybernas, & nocturnas, vt ſcilicet verbum nocturnas, non ad puſtulas, ſed ad ſebres referatur. Ipſe vero Galenus ſuo in commentario inquit, nocturnæ autem ſebres ita dicuntur, quoniam vnica nocte inuadunt, eademque è corpore recedunt. Alius vero locus, eſt in calce primi commentarij, vbi communis Hippocratis textus ſic ſe habet; De cetero verò ſol ad ipſas occidens, homines quam maxime percoquit. Galeni verò textus non (homines percoquit,) ſed (hominũ pedes maxime percoquuntur) habet. Ipſe uero in commentario ait: veſpere autem aduentante, ſol pedibus illorum extenſus, eos percoquit: quamobrem pedes eorum morbis obnoxii exiſtunt. Tertius vero locus eſt in fine tractationis de Aquis. Communis enim Hippocratis textus Galeni tempore ſic ſe habebat: Neque enim manu pudendum fricant, vt maſculi; neque contingunt meatum, ad pudenda enim perforatus eſt; mares autem non ſunt perforati. Galenus autem ſuo commentario notat hæc verba (mares autem non ſunt perforati) & inquit. Circa hæc autẽ, quod deinceps ſubdidit, mares autem non ſunt perforati, non poſſum penè quippiam affirmare: omnes enim Hippocratis interpretes, circa hoc multum hæſitantes video, ſubdititiaque verba potius quam Hippocratis eſſe affirmant, quippe veſicę collum a veſicæ capacitate, ad pudendi extremitatẽ vſq; perforatũ exiſtit. Cornarius autem ſuſtulit eiuſmodi verba, ex Hippocratis textu, idq; etiam alij interpretes fecerunt, qui poſt eum Hippocratem ſunt interpretati. Ex Rabi Moyſis Aegyptij teſtimonio quoque horum commentariorum veritas comprobatur. Hic enim vir Doctiſſimus, ex omnibus Galeni libris, qui ſuo tempore vagabantur, perpulchras omnes ſententias, quæ notatu dignæ videbantur, collegit, ac ordine quodam in aphoriſmos diſpoſuit. vigeſima autem ſuorum aphoriſmorum particula, vbi agitur de cibo, & potu, tres adducit aphoriſmos, ex hiſce Galeni commentarijs ab eo citatis, decerptos. Horum unus ita habet: Aquarum uelox conuerſio ſignificat, ſui bonitatem, non autem malitiam, in ſecunda expoſitione uentorum. Galenus autem, ſecundo commentario huius libri, inquit: Malas eſſe ac vitioſas aquas, opinari non debemus, eò quòd cito putreſcant, etenim meliores, & præſtantiores quandoque extiterint, ſi ea in illis ſigna deprehendantur, quæ paulo ante retulimus, & c. Pauloque inferius ait; Siquidem aquarum alterationis celeritas, earum preſtantiam, non autem uitium oſtendit. Secundus locus ita ſe habet: Omnibus aquis peior eſt ea, quæ ex niue, vel glacie, eſt reſoluta, quia ſubtile eſt reſolutum, & congelatum eſt groſſum malum eius in expoſitione eius ſecunda aquarum. Hoc uero in lib. de Aere, aquis, & locis, ex Hippocrate ita habetur: Quæ uerò, ex niue, uel glacie fiunt, omnes malæ: cum enim ſemel concretæ fuerint, non amplius in priſtinam naturam reſtituuntur, ſed quod in ipſa & clarum, & leue, & dulce eſt, exprimitur ac diſcipatur, quod uerò turbidiſſimum & ponderoſiſſimũ, relinquitur, quam ſentẽtiam Galenus ſuo in commentario, confirmauit, Tertius locus ita etiã ſe habet: oĩs aqua ſpiſſa, & groſſa, eſt ualde frigida, & ipſius digeſtio, & deſcenſus, rari ſunt & tardi, & quæ ſequuntur; in expoſitione eius ſecunda uentorum. Galenus uerò primo commẽtario huius libri, inquit: Indomitas aquas appellat, quę tarde alterantur, indomitę namque dicuntur, ait paulo poſt, quę longo tempore in uentre reſident, eumque aggrauant: leues ſunt, quæ citò uenas permeant, idque duplici ratione; tum quia cito deſcendunt: tum quia inteſtina citò egrediuntur, &c. Quare ex omnibus hiſce rationibus & authoritatibus, conſtanter affirmare poſſumus, eiuſmodi commentarios, legitimos ac fideles ipſius Galeni eſſe.

GALENI IN HIPPOCRATEM, DE AERE, AQVIS, ET LOCIS COMMENTARIVS PRIMVS.

Moyſe Alatino, Medico Hebræo, interprete.

ARGVMENTVM.

Pertractat de Aeris varietate, & locorum differentijs, quæ ex diuerſo ad quatuor mundi partes ſitu, & ventorum flatibus dependent.

PARTICVLA PRIMA.

A 1 *QVICVNQVE artem medicam rectè aſſequi voluerit, primum quidem animaduertat oportet, anni tempora, quid vnumquodque eorum efficere poſsit, non enim inter ſe ſimilia ſunt, ſed longe admodum ab inuicem diſsident, differunt quoque in proprijs permutationibus.*

Voluit Hippocrates hoc in loco Aeri nos ambienti corpora comparari. Hæc namque, (vt par eſt) calida ſicca æſtate; frigida humida, Hyeme; frigida ſicca Autumno; calida humida Vere, exiſtunt. Anni ſiquidem (vt Hippocrates ait) ſi propria tempora ſecundum æqualitatis ac temperamenti eorum diſpoſitionem ſeruauerint, morbi qui in eis contingunt, ſimiles æqualesque, non autem oppoſiti ac diuerſi exiſtunt: Contraria enim tempora, quæ multum à proprio temperamento recedunt, qui in illis fiunt morbi, inæquales incongruique ſunt, ac difficulter ſoluuntur: Nos verò frigidam humidam hyemem; calidam ſiccam, æſtatem, ea ratione dicimus, vt ſingulæ hæ qualitates, iuxta propriam redundantiam vel defectum, validius imbecilliuſque temperamentum efficiant: nec tanta eiuſmodi redundantia, vel defectus extiterit, vt tempora propriam naturam egrediantur, quemadmodum oppoſitis diuerſiſque euenit temporibus. Verum hyems aliquando conſueto frigidior erit, humiditate in debita diſpoſitione manente; nonnunquam verò æſtas calidior, remanente ſiccitate, vel calidior ſimul & ſiccior: ſiquidem Hippocrates ait, tempora in proprijs permutationibus differre: per hoc autem intelligit, conſentaneum fore, vt tempora, in quibus ſumus, animaduertamus, in quo nimirum differant a preterito

B tempore, & in quo à futuro, in ſubſequenti anno, hac enim permutatione diuerſitateque magnum afferunt tempora corporibus nocumentum.

2 *Deinde verò, Ventos calidos & frigidos, maximè quidem omnibus hominibus communes, mox autem vnicuique regioni peculiares.*

Ventorum calidiorum frigidorumque, quidam ſunt principales corpora immutantes, qui, aut ex elatioribus locis, aut ex lacubus, maribus, ſtagniſque eleuantur. Sunt autem quatuor, ab oriente vnus; ex meridie alter; tertius ab occidente; quartus verò ex ſeptentrione ſpirat: in recto quidem horizonte hi communes exiſtunt. Peculiares autem, qui alijs ex horizontib. perflant palam eſt quo ex loco vnuſquiſq; eorum ſpiret; atq; ex ijs alij venti erumpunt, ſibi inuicem diſſidentes.

3 *Oportet autem & aquarum facultates conſiderare, quemadmodum enim guſtu differunt, ac pondere, ſic & virtute, alia ab alijs longè diſſentire videntur. Quare ſi quis ad vrbem ſibi incognitam peruenerit, eius ſitum conſiderare oportet, quomodo & ad ventos, & ad ſolis exortum iaceat: non enim idem poteſt, ſi ad boream iaceat, & ſi ad auſtrum, neq; ſi ad ſolis exortum, neq; ſi ad occaſum.*

Per vrbium ſitum, eminentia loca, in montium ſummitatibus ſita intellexit: depreſſa namque

A 9 *Et naturas ipſorum vt plurimum imbecilliores eſſe.*

Mollia corpora debiliora lentaq; ſunt, ad Auſtrum ſpectantia; ſiquidem capitis imbecillitatem auditus grauitatem, viſuſque obſcuritatem adipiſcuntur. Adhæc in pigritiam, ſegnitiem, ſuffocationem, languorem, laſſitudinemque deducuntur.

10 *Neque ad edendum, aut bibendum ſatis eſſe appoſitos, nam qui capita debilia habent, non ſunt boni potatores, crapula.n. magis eos aggrauat. Huius ciuitatis homines diu viuere nō poſſunt. Morbi vero hi ipſis vernaculi ſunt: primum quidem mulieres morboſæ, & fluxionibus obnoxiæ ſunt; deinde multæ ſteriles ſunt ex morbo, non à natura, & frequenter abortiunt.*

Dixit multas ſteriles eſſe; fętus enim formatio, ob affectuum ipſarum impreſſionem, nec non ex propria vteri intemperie, non perficitur; cùm virile ſemen vterus minimè recipiat, & hac ratione nunquam concipiunt. Idem quoque retulit in aphoriſmis, inquiens: Mulieres quæ frigidos ac denſos habent vteros, fętus formatio in earum vtero non efficitur. Nec non & dum ait: Quæcunque mediocri corporis habitu præditæ, ſecundo & tertio menſibus ſine cauſa abortiunt manifeſta, ijs vteri acetabula pituitoſo, crudo, lentoq; humore plena ſunt: Id ſiquidē morborum ge-

B nus exiſtit. fluxionibus inſuper ſunt obnoxiæ, pituita à capite in ventriculum atque ex eo in inteſtina deſcendente, à quibus per venas in vniuerſum corpus defertur, hinc fit, vt mulierum uteri multo redundent humore. Venæ namque melius per hunc locum, quàm per reliquum corpus expurgantur, cùm per eam partem ſingulo menſe corpus expurgari ſit ſolitum.

11 *Pueris vero accidunt conuulſiones. ſuſpirioſa anhelationes, & morbus ſacer.*

Si pituita à capite in pulmones deſcendat, ſuſpirioſa anhelatio; Si in capite manſerit, dementia, quę epilepſia appellatur, ab ea exoritur. Hanc ueteres puerilem morbum, eò quòd puerulis, ac recens natis, vt plurimum contingat, uocarunt: Alij nonnulli (ut Zeuxis) morbum ſacrum: Alij uerò, Herculeum, eò quòd magnum ualidumque morbum Herculeum nominant.

12 *Viris autem dyſenteriæ, et fluxus ventris, et epialæ, et febres diuturnæ, hybernæ, & nocturnæ, et hæmorrhoides, in ſede.*

Pituita à capite deſcendens, ſi vel ſalſa, vel acris mordaxve vel acuta extiterit, dyſenteriam generabit. Circa epialæ vero cognitionem multi adinuicem digladiantur. Nonnulli .n. epialon cū rigorem eſſe volunt, qui febrem, antecedit: Alij qui cum febre, & abſq; febrem inuadit: Quidam eum affectum epialon vocant dum ægri, ſcilicet, ſimul febricitant, ac rigent. Aliqui namq; eodē tempore vtrumq; calorem nimirum & frigus immodicum ſentiunt. Vtcunq; autem ſit cum eo conuenit, quod Hippocrates retulit, nimirum, ſi frigida acidave pituita per ſenſiles corporis partes deferatur, rigor ad quem non conſequitur calor, ex ea generatur: Dum vero tota pituita putreſcit, calor & rigor ſimul inuadunt: At ſi eius pars aliqua tātum putruerit, rigor antecedit, dein ſequitur febris. Nocturnæ autem febres, ita dicuntur, quoniam vnica nocte inuadunt, eademque è corpore recedunt. Vltimo loco hæmorrhoidarum meminit affectus; hic ſiquidem vt plurimū ex melancolico ſucco, ac pituitoſa fluxione contingit.

13 *Pleuritides autem, et peripneumoniæ, et febres ardentes, et quicunque morbi acuti putantur, non proueniunt; non enim fieri poteſt, ut ij morbi vigeant, vbi alui liquidæ exiſtunt.*

Eorum namq; ſuperfluitates ſingulo quoq; die expelluntur.

14 *Lippitudines autem exoriuntur humidæ, non graues, non diuturnæ, niſi ex temporum mutationibus, morbi communiter affligant. et vbi quinquageſimū annum trāſgreſſi fuerint, defluxiones à capite aduenientes, homines semiſyderatos faciunt, vbi caput repente inſolatū, aut rigore affectum fuerit. Hi quidem morbi ſunt ijs vernaculi, et ſi quis uniuerſalis irruat morbus, ex temporum anni mutatione, ſunt ij illius quoque participes.*

PARTICVLA SECVNDA.

15 *Quæcunque autem ciuitates, ijs ex oppoſito ſitæ ſunt, ad ventos frigidos inter occaſum ſolis æſtiuū, et orientem æſtiuum, ipſiſq; ij venti ſunt patrij, ab Auſtro verò et calidis uentis ſunt protectæ, de ijs urbibus, ſic res ſe habet. primum quidem aquæ tum duræ, tum frigidæ, magna ex parte dulceſcunt.*

Hæc ſanè ciuitas, prædictæ ciuitati in omnibus contraria exiſtit. ipſa namq; eiuſq; aquæ, ad uētos frigidos ſunt ſitæ. Cæterum prioris ciuitatis aquæ ſubſalſę, ſublimeſq; ſunt: huius uero dulces magna ex parte profundæque ſunt. Hæ inſuper duræ, per annumq; ſedulo frigidæ; illæ uero molles æſtate calidæ hyeme frigidæ exiſtunt.

16 *Homines verò robuſtos ac ſiccos eſſe neceſſe eſt, & plures ventres infernos duros & ſiccos habere, ſuperiores autem, fluidiores bilioſoſq; magis quam pituitoſos eſſe.*

Ventres infernos duros, ſiccos, ſuperiores fluidiores, bilioſoſq; magis habent, quoniā frigus calorem ab extremitatibus ad corporis profunditatem depellit: Calore autem influente duplicatur inſitus & vegetior fit. Calore itaq; cordis calori adiuncto, partes thoraci adiacentes, latiores, inferioris vero arctiores ſiccioreſq; redduntur; ob caloris nimirum ab illis partibus diſtantiam. Primæ autem iam dictæ ciuitatis homines pituitoſi, non autem bilioſi, uentreſq; eorum inferiores molles erant, hi vero contrario modo ſe habent, inferiores ventres ſiccos, ſuperiores molles ha-

bentes. Flaua enim bilis propria natura aſcendere, non autem deſcendete conſueuit:cuius occa E
ſione, ſuperiores ventres humectiores ſunt, quandoquidem flaua bilis in profundioribus reſidet
ſcireque oportet, Hippocratem per ventres ſiccos illotum ventres intellexiſſe, qui pauca ſiccaq;
excernunt excrementa.

17 *Capita verò ſana habent, et dura, et plerunque vaſa ipſis rumpuntur.*

Per ruptionem hoc in loco nonnullarum venarum, eiuſq; membranæ ruptionem ac ſciſſurã
intelligit Hippocrates, quæ abdominis membrana dicitur. Sicca enim corpora ſi repleta onus tu
lerint, ſaltauerintq; altoue ex loco ceciderint, vel magnam percuſſionem acceperint, abdominis
finditur membrana, ęque venæ rumpuntur, quæ in thorace pulmoneq; exiſtunt.

18 *Morbi autem populares ipſis hi ſunt, et pleuritides multæ, et qui appellantur morbi acuti: ne-
ceſſe autem eſt ita ſe habere, cùm ventres eorum duri ſiccique exiſtant. Suppurati quoq; multi fiunt
ex omni occaſione: huius autem cauſa eſt corporis diſtenſio, ac ventris ſiccitas et duritiet.*

Suppurationis cauſam in præſentia nos docet Hippocrates, eamq; ventris ſiccitatem eſſe ait,
atq; ex eo quoq; euenire, quod ſedulo in corpore excrementitiæ inſluitates inueniũtur, a quib.
acuti morbi excitantur. Adhęc venę membraneq; ex uentris tenſione, ſiccitate, ac duritie rum-
puntur, cum excrementitium, quod in eo reperitur, non expellatur nec repurgatur eoque magis F
ſi thoracis pulmonumque lateri annexum fuerit, etenim ſi ijs in locis humiditas redundarit, diu
inibi retenta, tranſmutatur ac in pus vertitur.

19 *Et aquæ frigiditas, vaſorum rupturas efficere ſolet.*

Aquæ frigiditas corpus deſtruit, indurat, eiuſque tenſionem adauget.

20 *Edaces autem tales natura eſſe neceſſe eſt, et non multum bibaces; non enim poſſibile eſt, ſimul
eſſe multum voraces, multumque bibaces. Lippitudines autem his fieri ex temporis internallo, neceſſe
eſt, duras tamen, & vehementes adeo, vt ſtatim oculi rumpantur. Sanguinis item ex naribus fluxiones,
iunioribus triginta annis, vehementes æſtate generantur. Morbi etiam ſacri appellati, pauci quidem,
verum vehementes contingunt. Longioris vero vitæ magis, quàm alios, hos homines eſſe par eſt.*

Vitæ eorum longitudo ex totius corporis valetudine ac robore, præcipuè vero capitis, ventriſ-
que euenit, & quia acuti morbi eis non contingunt: non enim ij morbi, niſi in validis corporibus
gignuntur.

20 *Et Vlcera eorum non exaſperari.*

Sicci corporis vlcera, facilius, quàm humidi, ſanantur.

21 *Mores verò magis feros quam manſuetos. Ac viris quidem hi morbi vernaculi sunt, præterquam G
ſi quis omnibus communis, ex temporum mutatione accidat. Ex mulieribus autem, primùm quidem
multæ ſteriles ſiunt, propter aquas quæ sunt duræ crudæ, & frigidæ: purgationes enim menſium, non
contingunt commodæ sed paucæ & prauæ, deinde difficulter pariunt, & non valde abortiunt; ubi verò
pepererunt, filios nutrire non poſſunt. Lac enim ab aquarum duritie prauitateq; extinguitur. Pueris
autem hydropes in teſtibus fiunt, qui deinde ætate procedente euaneſcunt. Pubeſcunt autem ſero in
hac ciuitate, & de calidis quidem ventis frigidiſque & vrbibus ad hos ſitis, hoc modo, velut dictum
eſt, res ſe habet.*

PARTICVLA TERTIA.

22 *Quæ verò ciuitates inter æſtiuos ac hybernos ſolis exortus ſitæ ſunt, & quæcunque ex oppoſito ha-
rum, de his ita res habet. Quæcunque quidem ad orientem ſolem ſitæ ſunt, eas, æquum eſt ſalubriores
eſſe ijs, quæ ad ſeptentrionem conuerſæ ſunt, & ijs quæ ad calidos ventos obuerſæ sunt, etiam ſi ſtadium
ſolum vnum interſit. primum enim moderatiùs ſe habent caliditas & frigiditas.*

Caliditatis frigiditatiſque moderatione, hanc reliquis ciuitatibus præcellere voluit, quando-
quidem in altera earum caliditas, in ceteris verò frigiditas præualet.

23 *Deinde aquas, quæ ad ſolis ortus ſunt, omnes ſplendidas eſſe neceſſe eſt, & odoratas, & molles, & H
amabiles generari in hac ciuitate. Sol enim exurgens & illuſtrans eas caſtigat: matutinum enim tem-
pus vbique occupat aer vt plurimum.*

Aquæ quæ ad ſolis ortus ſunt, omnes ſplendidæ, puræ, odoratæ, molleſque ſunt: in eis enim
nulla erit craſſities: ſol namque inter eas inuenitur, ac id quod incraſſatur, hoc eſt, humidũ aerem,
qui matutino tempore, durior craſſiorque exiſtit.

24 *Et hominum formæ bene coloratæ ſunt, & floridæ magis quàm aliæ, niſi quis morbus prohibeat: &
claræ voce præditi ſunt homines: & ad iram & intelligentiam temperatiores ſunt ijs, qui verſi ſunt ad
ſeptentrionem. Siquidem & herbæ, & plantæ, quæ in ea naſcuntur, validiores præſtantioreſq; exiſtũt.
Et ciuitas quæ hoc modo iacet, ſua proprietate ac forma, veri ſimilis exiſtit, iuxta caloris frigoriſq; me-
diocritatem. Et morbi quidẽ pauciores, & mitiores generãtur, ſimileſq; ſunt morbis qui in ciuitatibus
oriuntur ad ventos calidos conuerſis. Et fœminæ iſthic valde fœcundæ sunt, & facile pariunt, & de his
quidem ita habet. Quæcunque verò ad occaſum ſitæ, & à ventis ab oriente ſpirantibus obtectæ tum ca-
lidis ventis leuiter perflantur, tum frigidis ab vrſis, seu septentrione, neceſſe eſt, eas vrbes ſitu morboſiſ-
ſimo eſſe præditas.*

A De eiuſmodi ciuitate eiuſque ſitu Hippocrates meminit, quãdoquidem reliquis omnibus, ob maximam aeris ipſius varietatem, deterior exiſtit, licet eius varietas veris varietati ſit ſimilis.

25 Primum enim Aquæ non ſunt puræ. Cauſa verò eſt aer qui matutino tempore generatur: matutinum namque tempus diuturnum exiſtit: qui ſanè Aer craſſus aquæ immixtus, eius puritatem perſpicuitatemque diſperdit. ſol enim in ſui ortus initio, non illuſtrat hanc ciuitatem, priuſquam in altum fuerit eleuatus.

Retulit Hippocrates cauſam cur eiuſmodi aquæ ſint turbulentę, ex eo nimirum, quòd aer in ſua craſſitie, tenebroſitate, impuritateque longo tempore maneat.

26 AEſtate autem mane quidem, auræ ſpirant frigidæ, & ros decidit: cæterum veſpere aduentante, hominum pedes maximè percoquuntur.

Hippocrates hoc in loco, temperamenti illius ciuitatis diuerſitatem retulit, quæ ad occaſum eſt ſita: ait enim mane frigidum ventum terreſtrem nuncupatum in eam ſpirare, idque ex terræ humiditate, roriſque in huius humiditatis locum decidentia, prouenit: veſpere autem aduentante, ſol pedibus illorum extenſus, eos percoquit: cum alioquin par erat, vt eo tempore, ſol

B eis frigidior redditus, eos humectaret. Quamobrem pedes eorum morbis obnoxij exiſtunt.

27 Nec non homines decolores ac infirmos eſſe par eſt, omniumque prædictorum morborum participes eſſe, cum nulla in re ab ipſis ſeparentur. Graui etiam voce præditos eſſe, & raucos, eſt veriſimile, propter aerem, qui impurus iſtic eſt, ac morboſus.

Humiditas in animalibus grauem, ſiccitas autem acutam vocem efficit.

28 Neque enim ab aquilonibus valde expurgatur, non enim perſeuerant venti; qui vero perſeuerant, & perdurant, aquoſiſſimi ſunt, quoniam tales ſunt venti ab occidente perflantes. Similis autem eſt autumno maximè ſitus huius ciuitatis, ſecundum diei mutationes, eò quòd magnum ſit diſcrimen inter matutinum tempus, & meridianum, ob craſſitiem aeris, qui matutino tempore generatur. De ventis quidem qui commodi ſint & qui incommodi, ita res habet.

Commentarij primi Finis.

GALENI IN HIPPOCRATEM, DE AERE, AQVIS, ET LOCIS COMMENTARIVS SECVNDVS.

Moyſe Alatino, Medico Hebræo, interprete.

ARGVMENTVM.

De Aquis, earumque natura, cauſis, & viribus in diuerſis temperie corporibus diſſerit.

PARTICVLA PRIMA.

1 C*ETERVM deinceps de aquis commemorare volo, quæ ſint morboſæ, &
& quæ ſaluberrimæ; & quæ mala, ab aqua fieri veriſimile ſit, & quæ bo-
na. Plurimum enim conferunt ad ſanitatem. Quæcunque igitur paluſtres
ſunt, & ſtabiles, & lacuſtres, eas neceſſe eſt, æſtate calidas eſſe, & craſſas,
& fœtentes, cum enim fluxiles non ſint, & aqua pluuia noua ſemper ſu-
peraddatur, & ſol eas exurat, neceſſe eſt, & acres, & pallidas, & biliosas
eſſe.*

Decoloratæ ſunt eiuſmodi aquæ, ex terræ lutique cum illis permix-
tione, necnon etiam ex earum putredine.

2 *Hyeme verò glaciatas, & frigidas, & perturbatas, ob niuem & glaciem, ita vt pituitoſiſſima, &
raucoſiſſima exiſtant.*

Cum ſublimes ſint eiuſmodi aquæ, in ſuperficie terræ ſitæ, quæ nec altitudinem, nec profundi- C
tatem habent, iuxta aeris mutationem & ipſæ permutantur, eruntque hyeme frigidæ, calidæ
æſtate. Cæterum cum eas perturbatas eſſe affirmet, id ſanè ex motu illarum prouenit, cùm à
ventis agitentur. Quamobrem bilis æſtate, hyeme pituita, ex illis generatur.

3 *Bibentium autem ſplenes, ſemper ſunt magni, & pleni.*

Non ſplen ſolum, ſed iecur quoque, ac ventriculus, malè habebunt, ſiquidem eiuſmodi aquę
obſtructiones inducunt. Meſenterij namque venæ, quæ ex iecore propagantur, chylumque ei ex
ventriculo deferunt, exiles atque anguſtæ ſunt. Dum itaque per eas eiuſmodi turbidę tranſeunt
aquæ, obſtructiones in illis pariunt. De ſplene autem Hippocrates mentionem fecit, quoniam ex
craſſiore fęculentioreque ſanguinis parte nutritur. Si itaque ſanguis incraſſetur, corrumpaturve,
cùm de eo multò magis, quàm deceret, ſplen ad ſe trahat, ex nimio alimento, in eo exiſtente, ma-
gnus ac plenus efficitur.

4 *Et ventres duri, & tenues, & calidi.*

Et tumentes etiam exiſtunt.

5 *Humeri verò, & clauicula, & facies attenuata: in ſplenem enim carnes ob corruptum ſanguinem
colliquantur, qua ratione graciles euadunt. Tales verò edaces, & ſiticuloſos eſſe par eſt, ventreſque tum
ſupernos, tum infernos ſicciſſimos habere, vt medicamentis validioribus opus habeant: atque etiam hoc
vitium tum æſtate, tum hyeme ipſis eſt familiare.* D

Per hoc vitium, ſplenem magnum, ſitim, atque edacitatem intelligit.

6 *Ad hæc autem ipſis etiam hydropes plurimi, lethaliſſimique generantur, æſtate enim dyſenteriæ
multæ accidunt, & alui profluuia, et quartanæ febres diuturnæ. Hi autem morbi longiùs producti, eiuſ-
modi naturas, ad hydropas deducunt, & occidunt. Et hi quidem morbi ipſis æſtate fiunt, hyemè verò
iunioribus quidem & peripneumonia & furores, ſeu inſania, morbi.*

Ab ijs morbis, iuniorum quam ſeniorum natura magis afficitur.

7 *Senioribus verò febres ardentes, propter ventris duritiem Mulieribus verò ædemata oboriuntur,
& pituita alba, & in ventre vix concipiunt, & difficulter pariunt fœtus magnos & tumidos qui dein-
de ex alimento contabeſcentes deprauati ſeu deteriores fiunt. Neque purgatio in mulieribus poſt par-
tum commoda contingit.*

Hippocrates quidem dixit, has aquas bibentium ſplenes magnos fieri: Conuenit autem, ut in
hepate mulierum, ob frigiditatem, & vaſorum anguſtiam, obſtructiones quoque fiant, à quibus
deinde œdematoſi tumores & pituitæ albę oboriuntur: medici vero eiuſmodi tumorem ex pi-
tuitoſo humore congeſtum, œdema appellant. Mirum autem non eſt, ſi non concipiant, ſiq; cũ
dolore ac difficultate pariant, etenim corporum earum natura, vitioſa ac deprauata exiſtit. Si ue-

A ò concipiunt, ac pariunt, fœtus magni, ac tumidi fiunt: Dum verò matres eorum, alere eos inci piunt, tabeſcunt, ac deprauati euadunt, ob lactis nimirum vitium, & corruptelam: quod ſanè non alia de cauſa, niſi uitio aquarũ, illis contingit. Matribus vero eorum commoda poſt partum pur gatio, ob temperamenti, omniumq; membrorum, prauitatem, minimè contingit.

8 *In pueris uerò ramices generantur, & viris uarices, et vlcera in tibijs.*

Eiuſmodi Aquæ omnium morborum cauſæ exiſtunt: morbi autem, ac vitia, pueris ſuſceptio ni eorum diſpoſitis, ac ita uiris quoque contingunt.

9 *Eiuſmodi uero natura, longæua eſſe non poſſunt, ſed ante debitum tempus ſeneſcunt.*

Scite ſanè conuenit, vnumquemq; ſenem terminatã uitam ex cæleſtibus motibus ſortiri: motus verò cæleſtes ab opifice, & motore eorum. Itaq; dicimus humanæ uitæ tempus à tempore uitæ equi, ac tempus vitæ elephantis, à tempore vitæ equi differre: nec uitæ tempus in ſenibus ſolum, ſed in ſingulis quoque animalium ſpeciebus, inuenimus, tempus namque vitæ equi aliud eſt a tempore uitæ aſini. Verum ſenes naturali ſolum, iuuenes accidentali morte intereunt, ex accidentibus nimirum, quæ ab aquis, aere, cibisq; eis contingunt. Hęc medicorum ſententia exiſtit. Sapientes vero aliam opinionem ſortiuntur, credunt enim mortem ex quacunque cauſa contin
B gat, naturalem eſſe, Diuina potẽtia, nec non eam quæ ex accidentibus euenit, Dei nutu euenire omniaque a ſuperis contingere affirmant. Hippocrates uerò ait, eiuſmodi naturas cito ad ſenectutẽ deuenire. Senectus enim ex aquis prauis, corruptiſq; humoribus in eis exiſtentibus accidit.

10 *Præterea fœminæ ſe in utero habere putant, & ubi partus expectatur, ventris plenitudo euaneſcit: hoc enim contingit, vbi uteri hydrope laborarint. & has quidem aquas exiſtimo pernicioſas eſſe ad omnem rem.*

Hoc ſane in loco Hippocrates nos docet, ab ijs aquis Hydropem generari eandemq; morbi ſpeciem utero contingere, quæ aliàs ſpatio inter peritonæum & inteſtina exiſtẽti, euenire ſolet. Sic namque in uteri capacitate euenit, ex cõcoctricis uteri facultatis imbecillitate. Sanguis enim ei deſtinatus, quique ad uterum deſcendit, niſi fuerit elaboratus, in aquam conuertitur, ac inflatio & tumor generatur, qua euacuata quieſcit. Euacuationis uero cauſa partus tempus exiſtit, quoniam ea, quæ præter naturam ſunt, in nobis, a naturali facultate reguntur, atq; expurgantur. Ipſa namque per uniuerſum corpus, vt illud regat, & expurget, fertur, attamen ad ſtatum quoddã tẽpus repoſitis excrementis. tunc enim ad eorum expulſionem inſurgit, donec illa è corpore euacuauerit, corpusq; ab illis mundum reddiderit, idque in tertianis, & quartanis quoq; febribus, uſu uenit, quibus ſtatuta quædam tempora inſunt. Nos uero aliam quoque adiungimus cauſam,
C facultatem nimirum quæ relinquitur ad excrementorum expulſionem inſurgere, vel quantitate eorum imminuta, uel qualitate ſuperata: vterus autem duas expultrices ſortitur facultates, quarũ altera excrementa, ad menſtruorum generationem ſingulo menſe congregata, expellit: Altera vero fœtum ex vtero ducit, idque te ſcire cõuenit, pergrande nimirum ac inſigne admodum uas in uterum ad fœtus enutritionem, demandari, cui ſimile in reliquum corporis minime deriuatur. Quapropter eiuſmodi aquæ, quæ in utero generãtur, a facultatibus quæ utero inſunt, expurgantur, mulieresq; ſe in utero habere putant. Itaq; eiuſmodi facultas toto hoc tempore quieſcit, aduentante uero ac inſtante tempore partus, facultate pręnimio pondere grauata, perinde ac in fœtu ſuo utitur conatu, & quandoque ſecũdo, quãdoq; uero tertio mẽſe, ut in fętu cõtingit, apertio fit. Hęc itaq; de lacuſtrib. paluſtrib. riuuloſiſq; aqs, deq; eo ꝙ ex earũ potu cõtingit, dicta ſunt.

PARTICVLA SECVNDA.

11 *Secũdo uero loco eas, quarum fontes ex petris ſcaturiũt (duras .n. eſſe oportet) aut illic, ubi calidæ aquæ exiſtunt aut ferrum naſcitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut ſulphur, aut alumen, aut bitumen, aut nitrum. Hæc enim omnia caloris ui generantur. Non itaq; ex eiuſmodi terra bona aqua naſcuntur. ſed dura atq; æſtuoſa, quæ difficulter minguntur, & ad egeſtionem ſunt rebelles.*

D Omnes eiuſmodi aquas prauas Hippocrates appellat, eaſq; pręcipuè, q̃ ex petris naſcũtur, aut ab aliqua ex commemoratis mineris (præter ferrum) ſcaturientes. parum .n. ex ferri qualitate per eius mineram tranſeuntes, accipiunt. Omnes autem eiuſmodi aquæ prauæ craſſęq; exiſtũt. Nec celeriter naturæ eorũ digeruntur. Nonnunquam uero aliquibus in morbis ſuppetias ferunt, quẽ admodum nonnullæ aquæ ſunt in quadam Italiæ regione (Damiata, vocata) non procul a Roma ſita, ſcaturientes, in quibus ferri atq; æris permixtam qualitatem adeſſe uidetur. Nonnulli enim in dolorificis affectibus iuuamentum ab illis recipiunt: quippe in renum, coli, hepatis, uentriculiq; paſſionibus ab illis iuuantur. Verum ſi quis potum earum continuabit, corporis eius humiditas deſtruetur, ac in morbum incidet. Et quemadmodum Aquæ, quę corpori noſtro ſalubri non conueniunt, ſi in morbum quiſpiam inciderit, ex earum potu fortaſſe iuuamentum recipiet: ſi vero in potu illarum perſeuerabit, corporis corruptelam, obitumq; ei conciliabunt: ita quoque eiuſmodi aquę exiſtunt, ſi enim in potu illarum quiſpiam perſeuerabit, corpus deſtruunt, atque interimunt. Hippocrates autem dixit, ſi bibantur; Nos uero dũ ſani ſumus, eas minime potamus. Huic ſanè Ariſtotelis ſententia ſuffragatur, qui aquas ex æris fodina ſcaturiẽtes prauum humo-

rem euacuare pronunciauit. Romæ inſuper Aquæ quędam corpus ſoluentes inueniuntur, ad eas autem quiſpiam non accedit nec illas bibit. E

12 *Optimæ verò ſunt, quæcunque ex ſublimibus locis & terreis collibus fluunt. Hæ enim & dulces ſunt, & albæ, nec multa uini permixtione indigent. Hyeme uero calidæ ſcaturiunt, æſtate uero frigidæ, tales enim erunt, ſi ex profundiſſimis fontibus ſcaturiunt.*

Ex cœnoſis ac terreis aquis, eas Hippocrates cõmendat, quæ ex ſublimibus collibus petroſis, quęq; ex profundiſſimis locis ſcaturiunt, lacubus nimirum & riuis, & quæ eiuſdẽ ſunt, cuius hæc, generis. Nunc vero dicimus, aquarum perfectionem, malignitatem, ex ſublimitate, ac profunditate loci, necnon ex terrę qualitate, cognoſci, nimirũ, ut non ſit cænoſa, nec ex mineralibus qppiam permixtum habeat. Quare eas aquas laudibiles optimaſq; Hippocrates cenſuit, quæ ex ſublimibus terreis, pulueroſiſq; profluũt locis, quæq; nõ multa vini egent mixtione: etenim, ob ſũmam earum perfectionem, multum vini eis permiſcere non oportet. Aquę autem mixtæ, turbulentę, ſalſæ, quæq; prauam aliquam qualitatem admixtam habent, multa egent uini mixtione, vt earum corrumpens malignitas ſuperetur: bonæ autem, laudabileſq; eæ duntaxat exiſtimantur, quę dulces, æſtate frigidę hyeme calidæ ſunt: idque ſanè ijs aquis contingit, quæ limpidæ, profundæque exiſtunt.

13 *Maximè uero eas laudare oportet, quarum fluxiones ad ſolis exortus erumpunt, & maxime ad æſtiuos. Albæ namque, perſpicuæ, leues, atque fragrantes neceſſario exiſtunt.* F

Aeris puritas aquis opitulatur, quod ſanè, calidi frigidiq; æqualitas, minime præſtat.

14 *Quæcunque verò ſunt ſalſæ, indomitæ & duræ, ad hoc quidem, ut oẽs bibant, non bonæ ſunt: licet aliquibus naturis & morbis, tales aquæ in potu, quandoque commodæ ſunt, de quibus ſtatim dicam.*

Qui eas abſq; neceſſitate biberit ualde magnum nocumentum ab illis recipiet.

15 *Habent autem & de ijs hoc modo, quæ quidem fontes ad orientem habent, hæ certè omnium optimæ ſunt. Secundum ab ijs locum habent, quæ inter æſtiuos ſolis exortus & occaſus emergũt: & magis quæ ad exortus. Tertio uero loco ſequuntur, quæ inter occaſus æſtiuos, & hybernos ſcaturiunt. Peſſimæ uero, q̃ ad auſtrum, & quæ inter hybernum ſolis exortum & occaſum, & hæ quidem ad auſtrales ualde prauæ ſunt, ad brumales meliores. His autem hoc modo uti conuenit: Quicunque ſanus eſt, & ualet, nihil diſtinguere, ſed bibere ſemper eam, quæ præſens eſt, debet.*

Ex Aquis, quæ ſalſæ, amaræ, craſſæ, crudæque ſunt, ſanos ualentesque nõ lædunt, ſi eas potauerint: nec omnis ſanus eas bibere poterit, ſed qui robuſtus exiſtit: per hæc autem eum intelligit, qui inculpata fruitur ſanitate, ut naturalis facultas ſuo robore aquarum vitium ſuperare poſſit. G

16 *Quicunque vero morbi cauſa vult commodiſſimam bibere, is ſi ita fecerit, maxime ſanitatem aſſequetur: Quorum quidem uentres duri ſunt, & adhoc, ut ſuccendantur, idonei, ijs quidem dulciſſimæ proſunt, & leuiſſimæ, & ſplendidiſſimæ. Quorum uerò molles uentres, & humidi, et pituitoſi ſunt, ijs duriſſimæ, crudiſſimæ, & ſubſalſæ cõueniunt, ſic enim reſiccari maximè poſſunt. Quæcunque enim aquæ faciles coctu ſunt, optimæ & maximè per meabiles, eæ & uentrem maximè laxare, & eliquare poſſunt: quæ uero ſunt indomitæ, & duræ, & maximè coctu difficiles, eæ magis conſtringunt ventrem, & reſiccãt. At uero falluntur aliqui homines de aquis ſalſis, propter imperitiam, propterea quod exiſtimant ſalſas eſſe deiectoria, maxime enim cõtraria ſunt ſeceſſui: ſunt enim indomitæ & incoctiles. Quare venter ab ipſis magis adſtringitur, quam ſoluatur, & de fontanis quidem aquis ſic res ſe habet.*

PARTICVLA TERTIA.

17 *De pluuialibus autem, et quæ à niue fiunt, quomodo habeant, dicam. Quæ quidem igitur pluuiales ſunt, leuiſſimæ et dulciſſimæ ſunt et tenuiſſimæ, et ſplendidiſſimæ. Quod enim primò ſol ex aqua educit, et ſurſum rapit, tenuiſſimũ, et leuiſſimũ eſt. Manifeſtum autem hoc mare facit: ſiquidem quod ſalſum eſt, iſthic relinquitur, ob craſſitiem, et grauitatem, et fit mare: quod enim tenuiſſimum eſt, ſol ſurſum rapit, ob leuitatem.* H

Loca, in quib. aquæ condenſantur, ſalſæq; rrddũtur, Mare Hippocrates appellat; nonnunquã vero extra mare aquæ ſalſæ redduntur, ijs potiſſimum, qui ad depreſſa loca accedũt: quamobrem ſalſæ aquæ vbique fiunt, etiam ijs in locis, vbi mare non inuenitur. Cætera quæ Hippocrates retulit, intelligenti ac ſapienti perſpectiſſima exiſtunt.

18 *Rapit autem ſol, non ab aquis ſolum ſtagnantibus, fluminibusq́, ſed etiam à mari, et ex omnibus, quibus aliquid humoris ineſt. ineſt autem omnibus in rebus. Quin et ex ipſis hominibus tenuiſſimum, et leuiſſimum humorem ducit. Maximum uero huius rei ſignum eſt, ubi homo in ſole ambulauerit, aut ſederit ueſtibus indutus quicquid corporis ſol aſpexerit, non exudat: rapit enim ſol, quicquid ſudoris elicitum eſt. quod verò ſub ueſte contegitur, aut ſub alia re, ſudorem emittit. Per uim enim elicitur à ſole, et exprimitur ſudor. ſeruatur autem à tegumentis, ne diſperdatur à ſole, cum uero in umbram uenerit, totum corpus ſimiliter ſudore aſpergitur. non enim ſol amplius affulget.*

Si nudus homo ſub ſole ſederit, quod ſol ab eo elicit, ſudore minimè apparebit, primò namque à venis trahitur: at ſi veſtibus indutus ſuit, quod ſudoris ab eo emanat, in veſtibus apparebit: à veſtibus namque conſeruatur, non autem à ſole abſumitur.

A 19 *Propter hoc autem, ea aquis ex citiſsimè putreſcunt, & odorem malum habet aqua pluuialis, eo quod ex plurimis congregata eſt, ac permixta, ita ut citiſsimè putreſcat.*

Corpora, quæ vnica qualitate ſunt prædita, tardius quam ea, quæ pluribus, corrumpuntur. Diuerſarum namque qualitatum alteram deſtruit altera, permutatque, & hac de cauſa, corpori tranſmutatio, & corruptio contingit. Quamobrem conuenit, vt huius veritatem aſſequamur, rectoque iudicio rem perpendamus, non opinantes nimirum malas eſſe, ac vitioſas aquas, eò quod citò putreſcant. Etenim meliores, & præſtantiores quandoque extiterint, ſi ea in illis ſigna deprehendantur, quæ paulo ante retulimus. Siquidem aquarum alterationis cel:ritas, earum præſtantiam, non autem vitium, oſtendit, vt abunde ſuperius à nobis explicatum fuit.

20 *Adhac uerò, cum eiuſmodi aqua rapiuntur, & in ſublime eleuantur, refrigerata aeriq; permixta, quod turbidum eſt in eis, ac noctē refert, excernitur, & ſecedit, & fit aer, & nebula: Quod vero ſplēdidiſsimum, et leuiſsimum, relinquitur, et dulceſcit, dum à ſole illuſtratur, et elixatur. Fiunt autem et alia omnia, dum elixantur, dulcia.*

Hippocrates hoc in loco, pluuialium aquarum præſtantiam retulit, ex eo nimirum, quod à ſolis calore elixentur: Omnia ſiquidem quæ elixantur, dulciora, quam antea, reddūtur, Calor enim

B agens eſt, quod in ſingulas res permeat, quodque eas ſouet, percoquitq;. Quod ſi corporis tranſmutationem optauerimus, in præſtantiorem mutationem, illud mutabit, pluribus vſibus in animalibus & plantis. Inſuper ſcire conuenit, rem ita ſe habere, aut aer ab halitibus: ſi enim aeri humiditas admixta fuerit, uapor uocabitur: ſin minus, exhalatio, quæ ſiccus & ſplendidus aer exiſtit.

21 *Quandiu igitur diſperſa fuerit humiditas à ſole ſublata et nōdum cōgregata, fertur ſublimis. Vbi uero coarctata fuerit, ac ſimul congregata, de repente à uentis inter ſe contrarijs, tunc deorſum prorumpit, qua parte plurima collecta fuerit. Tunc enim hoc magis fieri veriſimile eſt, cum nebulas, à vento ſtabilitatem non habente concitatas ac impulſas de repente repercutit ventus contrarius, et alia nubes: ac tunc quidem prior ipſius pars congregatur, qua vero poſterius ſunt, inſuper accedunt, et ſic craſsiores et nigriores euadunt, magisque condenſantur, et ob grauitatem deorſum feruntur, et imbres fiunt.*

Hippocrates hoc in loco Ariſtotelis ſententiæ refragatur qui pluuias fieri ait, ex aſcenſu vaporum in aerem, vbi congregati, coniunctique, præ ambientis loci frigiditate cōdenſati nigreſcunt, ac tunc in aquam vertuntur, nec aer adeo condenſari poteſt, ut ſua eadem frigiditate ac pondere, in aquam vertatur. Nicodemus autem, ac eius aſſeclę, impulſu expreſſioneque pluuias fieri dixerunt cui ſane ſententię Hippocrates aſſentire uidetur, dum ait, nubes inter duos ventos ſe inuicē

C oppugnantes generari, ab ijſq; concitatis, colliſis, atq; expreſſis pluuias deſcendere.

22 *Et pinde ha optima ſunt, ſecūdū hanc rationē. Verū opus habēt, ut odorē malū nō habeāt, alioqn et rancedines et tuſſes, et uocis grauitatē bibētib. īferūt: et ſi elixētur nihil ꝑ elixatione ab illis recedet.*

Harum aquarum decens pręparatio, ſi putreſcere cęperint, eſt, vt cum multa Hydromellis portione miſceantur.

PARTICVLA QVARTA.

23 *Quæ uero ex niue aut glacie fiunt, omnes malæ: cum enim ſemel concreta fuerint, non amplius in priſtinā naturā reſtituūtur: ſed ꝙ quidē in ipſis, et clarū, & leue, et dulce eſt, exprimitur ac diſperditur: ꝙ uerò turbidiſſimum, et pōderoſiſſimū relinquitur. Hoc vero cognoueris hoc modo; Si enim volueris hyemis tempore uaſculum aquæ certæ menſuræ ſub dio ponere, ut congeletur maxime; deinde die ſequēti, in locum calidum introductum ſinere, quo maxime liqueſcat glacies, cumq; ſoluta fuerit, aquā remetiri, inuenies eam multo pauciorem. hoc ſignū eſt, quod à congelatione diſperditur, et exiccatur, quod leuiſſimum eſt & tenuiſſimum, non uero quod grauiſſimum & craſſiſſimum exiſtit. Hac igitur ratione peſſimas has aquas eſſe cenſeo, quæ ſunt ex niue et glacie; et huiuſmodi alias omnes ijs ſimiles. Atque*

D *de pluuialibus quidem aquis, et quæ ex niue, et glacie fiunt, ſic res ſe habet.*

Per alias omnes ijs ſimiles, eas aquas intelligit, quæ ſua frigiditate, niuis & glaciei frigiditatem referunt, illis proximiores, ceteris grauiores, & craſſiores exiſtentes.

24 *Calculo uero afficiuntur homines & renum affectionibus, & urinæ ſtillicidio & coxendicum morbo, & hernia generantur, vbi aquas omnigenas bibunt, & de fluminibus magnis, in quæ flumina diuerſi generis influunt, & de ſtagno in quod fluxiones multæ & omnis generis deueniunt, & qui aquis aduectis ijs ex longinquo allatis, non uerò ex propinquo, utuntur. Non enim fieri poteſt alterā alteri aquā ſimilem eſſe ſed aliæ quidem dulces ſunt aliæ ſalſæ, & aluminoſæ, aliæ ex calidis fluunt. Eæ vero inter ſe ſimul admixtæ diſſidēt, & quæ fortiſſima eſt uincit. Præualet autem non ſemper eadē, ſed alias alia Sed & ex uentis alij robur exhibet Boreas, alij Auſter, & de reliquis eadem eſt ratio. Talibus igitur neceſſe eſt, limum & arenam in uaſis ſubſidere, & ab ijs epotis morbos prædictos generari; quod autem nō omnibus, deinceps docebo. Quorum quidem aluus, fluida et ſana eſt, et ueſica non ardens, neque uero os ueſicæ ualde obſtructum eſt, ij quidem facile urinam expellunt; et in ueſica nihil congregatur. Cum uero aluus feruida fuerit, neceſſe eſt, et ueſicam idem pati. Cum enim magis, quam pro natura fuerit calefacta, inflāmatur . ipſius. Cum uero hæc patitur, urinam non demittit ſed in ſe ipſa concoquit, et adurit,*

& quod

& quod puriſsimũ eſt, tranſit, & emingitur; qđ vero craſſiſſimũ, & turbidiſſimũ eſt, congregatur, & E
concreſcit, primo quidem minore copia, deinde maiore. Circum volutum .n. ab vrina quicquid craſſum
collectũ fuerit, ad ſe ipſum adaptat, & applicat. ſicque augeſcit & induratur & cum mingit, ad veſica
collum allabitur, ab vrina expulſum, & vrina emiſſionem impedit; & vehementem dolorem excitat.
Quare pudenda fricant, & trahunt pueri calculoſi: videtur .n. ipſis cauſa mictionis eo loco eſſe. Signum
aũt, φ hæc ita ſe habeant, hoc eſt, quòd qui calculo laborant; urinam ſpendidiſſimam reddant ad ſimili-
tudinem ſeri, eò quod, id quod craſſiſſimũ, & turbidiſſimũ eſt, iſthic manet, & coaleſcit. Et ſanè pleri-
que hoc modo lapidẽ contrahunt. Generatur et in pueris à lacte. ſi non ſalubre id fuerit. ſed calidum val-
de ac bilioſum: Ventrem enim percalfacit & ueſicam. unde urina, dum aduritur, hæc patitur. Et ſentio
melius eſſe puerio vinum quam aquoſiſsimum dare, minus .n. uenas adurit, & reſiccat. Mulieribus aũt
calculi non ſimiliter fiunt: Meatus .n. ueſica breuis eſt, & amplus, ita ut facile urina expellatur. Neq;
.n. manu pudendum, ut maſculi. fricant neq; contingunt urinariũ meatum, quod intra pudenda ipſis
perforatus ſit; maribus aũt non perforatus. Cumq; meatus urinarij mulierib. ſint ampli, ẽt plus ea min
gunt, quam mares. Et de his quidem, ſic res ſe habet, aut ijs quàm proximè accedit.

Cum ueſicæ collũ in mulieribus, hoc eſt meatus per quẽ miugunt, intra pudẽdũ ſit perſoratus,
teſteſque latos exiles, ac ueſicã latã habeant, hac ſanè de cauſa, urinæ earum craſſę ſunt, celeriter F
tranſeuntes, nihil quod ipſas remoretur habentes: in marib. aũt, ob ueſicæ meatus longitudinem
atque anguſtiam, eiuſque caliditatẽ, urinæ craſſities reſtringitur, ac in lapidẽ uertitur ob ueſicæ ni
mirum caliditatem. Circa hoc aũt quod deinceps ſubdidit, mares nimirũ non ſunt perforati, non
poſſum ſanè quippiam affirmare, omnes .n. Hippocratis interpretes, circa hoc multũ hęſitantes
uideo, Subdititiaque uerba potius, quam Hippocratis, eſſe affirmant: quippe veſicæ collum à ve-
ſicæ capacitate, ad pudendi extremitatem vſque perſoratum exiſtit.

GALENI IN HIPPOCRATIS
DE AERE AQVIS ET LOCIS
COMMENTARIVS TERTIVS.

Moyſe Alatino, Medico Hębreo, interprete.

ARGVMENTVM.

Quæ anni conſtitutiones ſalubres ſint, quæ morboſa: quomodo cœli, aeriſque temperies & conditio ad huma- G
norum corporum naturam conſpiret; quæ ſit ſocietas, & conſenſus ſyſtematum aeris cum illis
ſecundum ætates, ſexus, temperamenta, & anni tempora, explanat.

1 *CAEterum De annis, mẽte adhibita, quis ſtatuat, ac diſcernat qualiſnam annus ſit futu*
rus. ſalubris nẽ, an morboſus. Si .n. ſecundum rationẽ fiant, ſigna in aſtris occidẽtib. &
oriẽtibus, & in autumno aqua multa fiant, & in hyeme modica, & neq; ualde blanda,
neque præter modum frigida, & in uere, & in æſtate tempeſtiuè pluat, ſic ſanè ſaluber-
rimum eſſe annum par eſt.

Temperamentũ, qđ æquale eſſe dicebã, hoc in loco Hippocrates commemorat, in quo nulla
quatuor qualitatum, caliditas nimirum, frigiditas, humiditas, vel ſiccitas, neque motio aut quies
præualet. Atqui de ortu & occaſu ſignorum mentionẽ fecit. Siquidem temporũ eorumque muta
tionum cauſa exiſtunt: Conuenit autem his noſtris temporibus, aſtrorum ortum, dextrum aſcen
ſum, occaſum uero ſiniſtrum uocare, nec non etiam terrę climata, continuaſque lineas in quibus
aſtra reperiuntur, memorari. Veteres enim triplici ordine, ciuitates comprehenderunt. Quando-
que .n. ſub una, eademque linea conſtitutæ ſupponuntur, licet procul altera ab altera diſſideat, ut H
Roma atque Aſturia: nonnunquam verò ſub vno, eodemque climate, & ſi multis milliarium ſpa-
tiis ab inuicem diſtent. Non raro verò inuicem propinquæ diſtantesve concipiuntur, quę ſub vno
minime exiſtunt, vt Troia, atque Britannia, eiuſmodi .n. regiones longo admodum interuallo
ab inuicem diſtant. Iam verò Syriam, & Rhodum, vnam eãdemque meridiei vmbram habere aſ-
firmant: nec non eos, qui ſub æquinoctio morantur, ſextam diei ac noctis horã unam atque ean-
dem poſſidere, nec diei ac noctis longitudinem, aſtrorumq. exortum atq; occaſum ubique æqua
lem eſſe. Quippe ij, qui ſub eadem linea morantur, in aſtrorum exortu atque occaſu, non parum
ab inuicem diſtant, licet diei, noctiſque lõgitudinem ęqualem ſortiantur. Sol aũt uno eodem que
tempore, ubique non oritur, nec occidit, primò namque illis emergit, qui orientalem, deinceps
uerò iis, qui occidẽtalem incolunt plagam. Ex quo perſpicuum euadit, eorum meridiẽ, non vnã,
eandẽq. ubique, ſed diuerſam exiſtere: etenim dies noctesq. primo oriẽtalibus, deinde occidenta-
lib. tribuũtur. Nec id te lateat oportet, locorũ, q̃ ſub eodẽ paralelo fuerint ſita, quędã magis, q̃dã
verò minus, in recto horizonte ad occidentẽ inclinare, meridies uero eadẽ hora minimè cõtingit.

Cæterum

A Cæterũ locorũ,q̃ ſub eodẽ Meridiano cõſtituũtur,q̃dã ad meridiẽ, q̃dã ad ſeptẽtrionẽ magis acce-
dũt:in oriente uero occidẽteq; minimè diſcrepãt ſed æquales exiſtũt. Verũ ſol eodẽ tp̃e ijs oĩbus
nequaquã exorif,at meridies eodẽ tp̃e ijs cõtingit. Eorũ nãq; q̃ verſus ſeptẽtrionalẽ partẽ moran-
tur,q̃dã dies noctesq; lõgiores;q̃dã verò breuiores ſortiunf. Verũ ab æq̃noctio vernali vſq; ad ęq̃
noctiũ autumnale,dies noctib. lõgiores exiſtũt,& ẽ cõtra,ab æq̃noctio autumnali,ad æquinoctiũ
vſq; vernale dies sũt breuiores,noctes uero lõgiores. Ei ãt q̃ Aſtronomiæ ſciẽtiã ab aliquo p̃cepto
re in Euclidis doctrina uerſato,adeptus fuerit,q̃ hactenus à nobis dicta sũt. p̃ſpicua ac manifeſta eua
dẽt. Veteres.n.ab ea doctrina exordiri ſolebant,antequã ad medicã philoſophicamq; facultatẽ adi
piſcẽdã accederẽt:noſtris ãt hiſce tẽporib. in q̃b. artes ſunt deprauatæ,homines,aliquã ſciẽtię par
tẽ totã eſſe arbitrãtes in eaq; hæſitãtes,nequaquã illã p̃ficiunt,nec eius finẽ adipiſcuntur. Quamo-
brẽ cõuenit,vt huic noſtro ſermoni nõnulla adijciamus,q̃ uti diximus,illis dũtaxat p̃ſpicua redden
tur,q̃ in Euclidis ſciẽtia vel cupiunt verſari,uel in ea fuerint verſati. Itaq; dicimus,q̃ in clariori loco,
uerſus oriẽtẽ collocatus circum ſe,ſuperiorẽq; cæli ſublimitatẽ ad terrã vſq; proſpexerit,Cæli hori
zõtẽ,maiorẽ circulũ nimirũ,videbit,quẽ terminũ vel finitorẽ aſtronomi appellãt, eo q̃ eã cęli par
tẽ,q̃ uĩ,ab ea q̃ abſcõdita eſt,ſeparat,ac diſtinguit. Ea ãt cæli pars,q̃ uĩ,quæq; ſupra terrã cõſpicif.
B Hęmiſpheriũ nuncupaf,quarũ vnaquęq; p̃cipua pars totius orbis exiſtit. Cæterum ſi aliquod aſtrũ
abſcõditũ non appareat,q̃a ſub terra maneat,deinceps uerò aſcendat,appareat,detegaturq; aſceo
dens dicetur: At ſi prius uidebatur,deinde uero occidat ac lateat,deſcẽdẽs nũcupabitur. Omnes ue-
ro homines,Solẽ mane aſcẽdere,veſpere ãt deſcẽdere affirmant. Ad hæc aſtrorum aſcenſus,cõmu-
ni quadã cognitione,ab Aſtronomis cognoſcuntur,quãdoq̃dẽ ſi aliq̃d aſtrũ initio viginti dierum
minime apparuerit,vti ſol in lucis defectu,aut exẽpli gratia,luna cõiũctionis tp̃e,quodcunq; eorũ
appareat,ſeiungaturq; aſcẽdẽs dicetur. De hoc ãt multa retulit Anaxagoras,inq̃ens, Cane aſcẽdẽ
te,meſſem,deſcendente verò terræ cultũ hoĩes exordiri: Subditq; canẽ quadraginta diebus, totidẽ
que noctibus,occultari. Verũ eſt ãt canẽ,his quadraginta dieb. dũtaxat abſcõdi:dein uero veſpere,
nõnũquã circa ſolis occasũ,q̃nq; vero per duas vel tres horas poſt eius occasũ manifeſtus efficitur:
apparebit ãt poſt ęq̃noctiũ memoratũ. Si ãt ſol occidat,obſcuriorq; nox extiterit,p̃ſpicua viſione
apparebit,totoq; die ab occidẽtali horizõte occultabif. Trãſacto ãt æq̃noctio,debili viſione appa-
rebit:deio occidet,nec vllo mõ uidebif q̃n quidẽ occidit cũ ſolis occaſu,antequã ad p̃fectã obſcuri
tatẽ nox deuenerit. Nõ apparet ãt,priuſquã nox ad obſcuritatẽ accedat ob exilẽ quãdã ſtellã, q̃ in
ter ipsũ,ac viſus radios interponif. Cuius occaſione;in multis ex quadraginta noctib.(quẽadmodũ
doctiſſimus retulit Anaxagoras)nõ apparet,nec detegif. Is.n.nullũ ſydus hac q̃dẽ rõne,ſe hr̃e affir
C mat,excepto Arcturo ſydere nimirũ p̃ximè ipſo cane minore. In noſtris ãt regionib. Canis æſta-
tis initio apparet,ſi ad ortũ,vel occasũ,prius,vel poſt ſolẽ acceſſerit. Verum quò ſol ei propior exti
terit,eo magis occultabitur,illud uideri ullo modo permittẽs. Eſt ẽt vulgaribus notũ hoc ſydus ad
ortũ,occaſumq; q̃ndoq; cũ ſole accedere:hoc ãt termino tranſacto, ſoleq; ab eo remotiore facto
ad occasũ ſolẽ p̃cedit. Quo uero magis ad occaſum ſolẽ p̃ceſſerit, eo celerius,quã ſol,ad oriẽtẽ p̃-
perabit. Non apparebit ãt ſi adeo proxime ſoli exoriaf,vt ab eius radijs poſſit occultari: quo vero
ab eo magis receſſerit,eo p̃ſpicue magis apparebit detegefq; modo ei p̃ximũ adeo nõ exiſtat, vt
ab eius radijs poſſit obtenebrari:hoc ãt q̃nq; p̃ vnũ diẽ cõtinget,dũ ante ſolis exortũ, ipſum oriaf.
Simile huic quoq; de Arcturo,cæteriſq; intelligitur aſtris,quorũ vnũquodq; terminos hẽt in q̃bus
cũ ſole,& poſt eũ exoritur,occiditq;. Cũ id itaq; eo quẽ retulimus mõ ſe hẽat, p̃perã Hippocrates
feciſſe vĩ,q̃ tẽpora,anni cõſtitutiones,eorũq; terminos ac partes, p̃ſpicua ac manifeſta ſtabiliuit in
q̃ens: Aeq̃noctiũ q̃ hyemẽ ſeq̃tur,veris; Vergiliarũ exortũ ęſtatis:earũq. occasũ hyemis initiũ exi
ſtere,niſi forte æq̃noctiũ,q̃ ęſtatẽ ſequif autũni principiũ,ſtatuere velit. Neq; arctum exortũ autũni
initiũ affirmauit:nec tẽpus in ſuas quatuor partes clarè diſtinxit,quẽadmodũ ij fecerunt qui veri ę-
ſtatẽ annectũ:hanc frugiferum tẽpus q̃ eſt autumnus.ad hũc ãt hyemẽ ſubſequi voluere. Hyemem
D inſup̃ in tres diuiſerunt partes primã nimirũ Sementẽ,poſtremã,inſerendi tẽpus & mediũ inter hęc
duo cõſtituẽtes,q̃ iure hyemem appellãt. In libro quoq; de Septimanis qui Hippocratis nomẽ p̃-
fert,in ſeptẽ partes annũ diuisũ inuenies. Arbitror ãt hãc diuiſionẽ,ceu ſui tp̃s Aſiaticis hominib.
notã Hippocratẽ dimiſiſſe cum regio noſtra Aſia totius orbis temperatiſſima regio cenſeatur. Po-
ſteriores ãt per celebreſq; viri æquinoctiũ q̃ hyemẽ ſequif. Ver eſſe: Vergiliarũ exortũ æſtatis: Ca-
nis uero aſcenſum tẽporis frugum principiũ exiſtere ſtatuerunt. Aſſuedus autem,qui uarijs in ſciẽ-
tijs erat uerſatus,Vergiliarũ exortũ,æſtatis initiũ eſſe ait,occaſum uero,hyemis. Andromicus quo
que Rhodius,Canem,quẽ Procyonẽ Græci appellant lucida apparitione, frugum tp̃e exoriri vo
luit,quã ſententiã alij quoq. affirmãrunt. Inſuper addit principium ęſtatis,Pleiadum eſſe aſcenſum,
initium uero tẽporis frugũ,eſſe Procyonis exortum. Cęterum circa autumni cõſiderationẽ,Aſtro
nomi inuicẽ digladianf: Nonnulli.n. Arcturi exortum: Alij uerò æquinoctiũ,q̃ æſtatem ſeq̃tur. Au
tumnũ eſſe affirmant. Diſcrepãt ãt inter ſe,q̃n quidẽ aſtrum,q̃ Arcturus dicitur, paucis diebus ante
æq̃noctiũ q̃ æſtatẽ ſequitur,exoritur. Hęc oĩa,meo hoc in commentario, præfari uolui,ut q̃ in eo
uerſari cupit.ad ea intelligenda,q̃ infra Hippocrates docet,paratus exiſtat. Nunc ãt ad verborum Hip
pocratis enarrationem, eorumq; explanationem reuertar.

2 Si Hyems ſicca ſit, & borealis, uer autem pluuioſum, & auſtrale, neceſſe eſt aſtatem febriculoſam E
fieri, & lippitudines inducere. cum enim aſtus de repente accedat, terra humida exiſtente à vernis im-
bribus, & ab auſtro, neceſſe eſt, æſtum duplicatum eſſe. & à terra irrigua, ac calida, & à ſole urente, cum
ventres in hominibus nondum conſtricti ſint, neque cerebrum reſiccatum. Non enim fieri poteſt, cum uer
tale exiſtat, vt corpus & caro non humore fluida fiant adeo ut febres acutiſſimæ in omnes irruant, ma-
ximè autem in pituitoſis. At Dyſenterias par eſt fieri, & mulieribus, & uiris humidioribus. Et ſi qui-
dem circa canis exortum, accedat aqua ac tempeſtas, & Eteſiæ ſpirauerint. ſpes eſt ceſſationis, & ut autũ
nus ſalubris fiat: ſin minus periculum eſt. ne & pueri & mulieres moriantur, minimè uero ſenes, & ne q
ſuperſtites euadunt, in quartanam deſinant, & ex quartana in hydropas. Si uero hyems auſtralis fiat,
& pluuioſa, & clemens, uer autem boreale, & ſiccum, & tempeſtuoſum, primum quidem mulieres, quæ u-
tero geſtant. & quibus ad uer partus inſtat, abortum facturas eſſe uerſimile eſt: quæ uero etiam pepere
rint, impotentes ac morboſos pueros parituras, ita ut aut ſtatim pereant, aut tenues & debiles ac morboſi
viuant. Atque hæc quidem mulieribus, reliquis uero dyſenterias, & lippitudines ſiccas, & aliquibus de-
fluxiones a capite in pulmones. Pituitoſis igitur dyſenterias fieri, uerſimile eſt, & mulierib. pituita à ce
rebro defluente, propter natura humiditatem. Bilioſis uerò lippitudines ſiccas, propter carnis caliditatẽ
& ſiccitatem. Valde autem ſenibus defluxiones propter raritatem & eliquationem uenarum, adeo ut ali
qui quidem de repente pereant. aliqui uero ſemiſyderati, aut dextra, aut ſiniſtra parte fiant. Cum enim
hyems ſit auſtralis, & pluuioſa, ac calida, & corpus non aſtringatur, neq; vena, vere accendente boreali, F
ſicco ac frigido, cerebrum, quod una cum uere diſſolui, ac purgari à grauedine & raucedine oportebat, tũc
denſatur. ac conſtringitur. quare de repente æſtate accedente, & ardore ac mutatione contingente, hi mor
bi incidunt, & inteſtinorum læuitates & aqua intercus. ferè, reliquis morbis deſinentibus ſuperueniunt
cum non queant facilè Ventres à concepta humiditate exſiccari. Si autẽ æſtas pluuioſa ſit, & auſtro mul-
to perfletur. ſimilisq́; ſequatur autumnus, neceſſe eſt hyemem morbidam eſſe, & iis qui pituita abundent
& qui quadrageſimum annum exceſſerunt. febres ardentes fieri veriſimile eſt. Qui uero bile abundant,
coſtarum abſceſſus, & pulmonis. Si uerò æſtas ſicca exiſtat, & Auſtro perfletur, ſequens uero autumnus
pluuioſus, ac ventis ſeptentrionalibus agitatus, capitis dolorem ad hyemem expectare cõuenit, & cerebri
concuſſiones, ampliusq́; raucedines, grauedines, & tuſſes, aliquibus etiam tabes. Quod ſi borealis ſit æſtas
neque ſub caniculam, neque ſub arcturum pluuioſa, confert pituitoſis natura, & maximè qui natura ſũt
humida, & mulieribus. Bilioſis autem infeſtiſſimum hoc tempus exiſtit: valde enim exiccantur, accidũt
que eis lippitudines aridæ, & febres acutæ, et diuturnæ, nonnullis etiam bilis atra. Siquidem quod liqui-
diſſimum et aquoſiſſimum in bile eſt, cõſumitur, denſiſſimũ vero et acerrimum relinquitur: quod idem G
accidit ſecundum eandem rationem, et circa ſanguinem, unde repentini hi morbi his accidunt. Pituito-
ſis autem hæc omnia commoda ſunt exiccantur enim, et in hyemem perducuntur ab aliis temporibus in
uicem ſuccedentibus reſiccati. Si uero hyems borealis ſit, et ſicca, uer autem auſtrinum et pluuioſum, æſta
te lippitudines fieri fortes pueris et mulieribus febres congruum eſt. Hæc igitur ſi quis mente concipiet
et conſiderabit, is præcognoſcet plurima omnino quæ ex huiuſmodi mutationibus ſint futura, maxime ãt
obſeruare oportet, magnas temporum mutationes ut neque medicinas in illis libenter exhibeamus, neque
uramus, quæ circa ventrem, neq; ſecemus, priuſquam prætereant dies decem, aut plures, et non pauciores
Periculoſiſſima ſunt etiam ambo ſolſtitia. maxime uero æſtiuum. Periculoſum etiam æquinoctium utrũ
que magis uero autumnale. Oportet autem et aſtrorum exortus conſiderare precipue canis, deinde Arctu
ri, et Pleiadum occaſum. morbi enim in his maxime diebus iudicantur, alii perimunt, alii vero deſinunt,
reliqui uero omnes in aliam ſpeciem, aliumq; ſtatum, tranſmutantur, et hæc quidem ſicut dixi, ita ſe ha-
bent.

Sapientum nonnulli rerum cauſas indagantes, aſtrorũ exortui Aeris mutationis cauſam tribue
runt, unà cum eius loci permutatione, in quo ſol reperitur: Adduntq; ſolem omnibus diebus ac tẽ
poribus, æque cuncta ſigna luſtrare; cætera uerò aſtra eodem tempore per omnes continentis re- H
giones, nequaquam aſcendere. Nobis autem, ex ratiocinatione ac diſcurſu palam factum fuit aeris
mutationis cauſam precipue in ſole, non autem in aſtrorum aſcenſu conſiſtere. Qui uero Aſtrono-
miæ ſciẽtiam addiſcere cupit, eam in Aegiptio diſcat oportet. Aſtronomia enim cęteris nationibus
exceptis Aegiptiis, cognita non fuit.

FINIS.

GALENI
DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS
B
LIBRI TRES

Martino Gregorio interprete.

Ab Auguſtino Gadaldino pleriſque in locis emendati.

ARGVMENTVM PRIMI LIBRI.

Facultates in alimentis ratione ac experientia compertas enarrant. Ac in primo quidem libro de Seminibus vniuerſis agit, quæ venerunt in vſum alimenti.

Cur Cibaria eadem diuerſis hominibus exhibita varia efficere videantur: ac de communi ratione dignoſcendorum alimentorum. CAP. I.

C DE facultatibus, quę alimentis inſunt, pleriq; præſtantiſſimorum medicorum præcipuo ſtudio in eam ſpeculationem conuerſi conſcripſerunt, q omnium, quæ ſunt in medicina, ea propemodum ſit vtiliſſima: nam alijs præſidijs non omni tempore vtimur: ſine alimento autem ne viuere quidem, neque ſecunda, neque aduerſa valetudine, poſſumus. Merito igitur præſtantiſſimorum medicorum plurimi facultates, quæ ei inſunt, diligenter, magnoq; ſtudio peruestigarunt: & alij quidem ſola experiētia nobis illa innoteſcere contenderunt: alijs verò rationē, quoq; vna placuit adiūgi: alij demq; vel primas ipſi tribuerunt. Quòd ſi ut inter Geometras & Arithmeticos, ita inter eos, qui de alimētis ſcripſerūt, oīno conueniſſet, nihil nunc oporteret nos denuo hanc de iiſdē, poſt tot ac tales viros, ſcribēdi moleſtiam ſubire: verum, cū mutuis diſſenſionibus ſuſpectos ſeſe reddiderint (fieri.n. nequit, ut oēs vera dixerint,) q̄ ab illis ſunt tradita, à ſeueris iudicibus examinari eſt neceſſe: iniquū.n. fuerit vni præ alijs abſq; demonſtratione fidem adhibere. Porrò, cum demonſtrationū duo genere ſint principia, aut.n. à ſenſu, aut à notione euidēti demonſtratio oīs ac fides proficiſcitur, nos quoq; † ad p̄ſentis cōmētationis cōſcriptionem neceſſe eſt aut altero horum, aut vtroq; vti. At, cū ratione iudicare non omnibus itidē ſit promptū (nā & natura ſagaces eſſe oportet, & a puero ingenium in mathematicis diſciplinis excoluiſſe atque

D exercuiſſe,) ſatius eſt ab experientia auſpicari, eoq; maxime, q bona pars medicorum hac ſola alimētorum facultates inuentas eſſe pronūciarint. Ac empiricos quidē, qui oē ſtudiū operāq; eò cōferunt, vt, quæ rōne ſunt inuenta, ambitioſis contentionibus oppugnent, fortaſſe quis contēpſerit: verū Diocles (tametſi profeſſione eſt dogmaticus) hęc ad Pliſtarchū in primò de ſanitate tuenda libro ſcripta reliqt.
« Qui ergo oīa ſapore eodē, odore, calore, aut alio id genus p̄dita, vires eaſ-
« dē obtinere exiſtimant, haud rectè opinantur, nā multa oſtēdere quis poſſit diſſimilia fieri ab his,
« et ſi, qđ ad prædicta attinet, inter ſe conueniant. Neq; ſanè, ſi quid aluū aut vrinā mouet, aut aliā
« quālibet hēt facultatē, ideo tale eſſe quodq; eſt putandū, q vel calidū ſit, vel frigidum, vel ſalſum;
« q̄nquidem non dulcia oīa, aut acria, aut ſalſa, aut cętera id genus, eaſdem habēt facultates: ſed, ſi
« quis actionis cuiuſq; ipſorū cauſam toti naturæ retulerit acceptā, is minime a veritate aberrarit.
« Qui verò ſingulorū cauſas, cur videlicet nutriāt, aut aluum, aut vrinam cieant, vel aliud quidpiam
« eiuſmodi pręſtent, reddendas autumat, ignorare vr̄r primū, q hæc inquirere, haud frequenter ad
« vſus ſit neceſſe, deinde, q multa ſint in rerū natura, quæ principijs quibuſdam ex natura ſua quo-
« dam modo ſunt ſimilia, vt nullam cauſę rationem admittant: ad hæc nonnunquam hallucinan-
« tur, cum incognita & controuerſa, neq; admodū uerīſimilia ſumendo, abundè cauſam ipſam cre-

A.l. 2.t.1. c.3.f.92.f

† Græce τὴν τοῦ προκειμένου σκέμματος ἄθροισιν, ad præſentis ſpeculationis collectionem.

Vetus interpres videtur legiſſe εὕρεσιν, quod vertat inuentionem.

dunt ſe aſſignaſſe. Quocirca neq; ijs, qui cauſas eiuſmodi afferũt, neq; ijs, q̃ de omnibus cauſam E
putant eſſe reddendã, eſt attendendũ, ſed potius ijs, quæ diuturna experientia fuerunt explorata,
credendum: quorũ autem poſſumus, cauſa eſt inquirenda, quando, quod de ipſis dicimus, ſic ſpera
mus fore notũ magis ac magis credibile. Hæc ſunt Dioclis verba, ſola experientia alimentorũ fa-
cultates nobis notas eſſe arbitrãtis, non ex indicationibus, quæ cum à †temperamento tũ à ſapori
bus ſumuntur: cum autem, quæ eſt in partibus plantarũ, alia adhuc ineſſet indicatio, eius non me-
minit. Dico autẽ partibus plantarum indicationem ineſſe, qua præter alias Mneſitheus eſt vſus: p
hanc enim in plantis alias quidẽ radicibus, alias caulibus, facultates ineſſe oſtendit, quemadmodũ
certe & folijs, & fructib. & ſeminibus alias. Quod igitur experiẽtia, vt alia pleraque, ita & qui cibi
facile, aut ſecus concoquantur, quiq; ſtomachũ iuuent aut offendãt, deniq; qui aluũ laxent, irritẽt
aut ſiſtant, nos doceat, nemo eſt, cui vel tantillum eſt mẽtis, qui ignoret: cæterum in his ipſis non
parum falluntur, qui citra limitationem, faciunt de rebus periculum, vt in commẽtarijs De ſimpli
cium pharmacorum facultate, atque in tertio De temperamentis demonſtrauimus: ac ſanè, qui
vtrobique committuntur errores, multum inter ſe ſunt ſimiles. Quapropter hoc quoque loco ad
uiuũ, vti illic, limitationes ſcribere, quibus quis intentus ſingulorum facultates citra errorẽ poſſit
deprehendere, haudquaquam mei eſt inſtituti, qui ſemel duntaxat de quaque re ſcribere ſoleam,
non eadem in multis cõmentarijs de ijſdem paſſim inculcare. Vſitatum igitur mihi morem ne nũc F
quidem prætermittã, ſummas tãtummodo limitationum, idque ea breuitate, quam orationis p-
ſpicuitas patietur, complexurus. Incipiã autem ab eo, quod omnibus eſt in ore, quodque Eraſi-
ſtratus minus recte ſcripſit, Melicratum videlicet aluum non cuiuis ſubducere, neq; lentem cohi-
bere, ſed quoſdam eſſe, qui præter quàm quòd neutrum expetiuntur, in contraria etiam incidant,
vt ſiſtatur quidẽ eis aluus à melicrato, laxetur autẽ à lente: præterea quoſdam inueniri, qui bubulã
minori negocio, quam piſces ſaxatiles, conficiant. Equidem ab iſtis ſemper ſoleo ſciſcitari (ut à po
ſtremis exordiar) quod nam ipſis ſymptoma accidat, quo iudicent ſe ſaxatiles piſces non coxiſſe,
vtrum ne pondus quoddã in ventriculo, vt inſtar plũbi, aut lapidis, aut luti quiddã incumbere ip-
ſis videatur; hoc nempe modo quidam, quem ex huiuſcemodi cruditatibus ſenſum percipiunt, in
terpretantur: an mordicationem quandam manifeſtò in ipſo, an flatum, an ructum grauẽ ſentiãt:
tum alij nidorulentũ magis ſibi ructum accidere, alij mordicationem, nonnulli vtrunque, reſpon
derunt. Horum igitur corporis habitum diligenter contemplatus, deprehendi bilis flauæ copiã in
ventriculo, vel prauam quampiam temperiem, vel propter peculiarem conſtructionem, eſſe acer
uatam: peculiarẽ autem dico conſtructionem, quoniam hominibus quibuſdam bilis ex iecore in
inteſtina defluens, in ventriculum regurgitat: prauam verò temperiẽ, cum calor natura ipſis ineſt G
acris ac mordax, & (vt ſic dicam) febriculoſus. Proinde par eſt, vt iſti cibaria corruptu difficilia me
lius, quàm facilia, coquãt: quãdo, quæ facile concoquuntur, facile item alterantur ac corrumpunt:
contra, quæ concoctu ſunt difficilia, non facile quoque tum alterantur, tum corrumpuntur. Hæc
certè, ſi in multum calorẽ inciderint, coquũtur magis, quam ſi moderato occurrerint: atque hac
profecto ratione accidit, vt nonnulli bubulam facilius, quàm piſces ſaxatiles, conficiant. Lens au-
tẽ quibuſdã aluum mouet magis, quam inhibeat, non alia ratione, quàm ut in cõmentarijs, quos
De ſimpliciũ pharmacorum facultate conſcripſimus, demõſtrauimus. Quemadmodum enim ex
ijs, quæ à nobis præparãtur, nonnulla, quæ facultatem ac ſubſtantiã habent contrariam, compo-
nuntur, ita & natura ipſa, permulta, quæ ſenſui ſimplicia apparent, commiſcuit: quod in pleriſq;
alimentis cõperias. Etenim nõ lẽs ſola, ſed & braſſica, atque adeo marina propemodũ omnia, qui
bus teſta pro cute eſt, quæ Græci ὀστρακόδερμα appellant, compoſitã ex pugnantibus facultatib. na
turã ſunt ſortita: nam ſolidũ cuiuſq; corpus tarde permeat, aluumq; ſiſtit: humor uero ſtimulat
ad excretionẽ. Huius porrò rei ex coctione manifeſta ſumitur demõſtratio, cũ aqua, in qua dicto
rum quodque fuerit decoctum, aluum ſubducat, ipſa uero corpora inhibent. Hinc nonnullos au
dias, qui dicãt, ſi braſſicam leuiter coctam, & uniuerſim ac repẽte ex lebete in uas aliquod, in quo H
ſit oleũ ac garũ, trãsfuſam, ante alios cibos ſumpſeris, aluum ſubducet. Alios autẽ uideas braſſicã,
quæ græcis dyſephthos, i. bis cocta, nũcupatur, ad vẽtris cohibitionẽ hoc modo apparare: Cũ ip-
ſam aquæ prius incoxerint: aquã quidem totam ex lebete effundunt, aliam autem adfundunt pu-
ram & calidam, in qua rurſus braſſicam ſecundo coquũt, vt, ſi quid proprij ſucci poſt priorẽ de co-
ctionẽ habuit reliquum, in hac penitus deponat: omnibus enim, quę in humore coquun tur uſu
uenit, ut quiddam ab eius facultate in ſe deriuent, ac de ſua uiciſſim portionẽ aliquam ipſi impar
tiantur: Id quod in ijs, quæ in iure aliquo elixamus, ſiue legumen, ſiue animãtis pars, ſiue olus id
fuerit, quotidie tibi licet diſcerẽ: res nãque elixa, tã guſtu quam olfactu, ipſius iuris; ipſum autẽ ius,
rei, quæ in ſe eſt elixa, qualitatẽ ac facultatem repræſentat: Totius porrò, qui nunc nobis eſt pro
poſitus, ſermonis ueritatem poteris ſic explorare. Lentem, aut braſſicam, aut aliquod marinorũ
memoratorum animalium decoquito, poſtea decoctũ oleo garo pipereq; conditum, cui libuerit
propinato: idem facito in braſſica bis cocta: uidebis enim potione quidem aluum dilui, ſolidi au-
tem corporis eſu conſtipari. Quare non eſt, quòd miremur, ſi ab huiuſcemodi cibis, quando cum
ipſorum

†Antiquus & Aldinus legũt κρίσει. i. iudicio nos κρά σει.

A ipſorum ſucco ſolidum corpus ſumptum fuerit, tormina interdum & inflationes oriantur: pugna
enim quædã inter vtrunque fit. cum ſolidũ quidem corpus hęreat ſubinde, ac tardet, ſuccus aũt ad
excretionẽ ꝓperet: quo caſu, ſi, quod mordicat, excretum fuerit, ceſſat ſymptoma: ſin moretur,
ventrẽ torminibus ac flatibus infeſtari eſt neceſſe, quibus ſola pugnãtium excretio finẽ imponet.
At, cum nonnullis venter ad egerendum natura ſit propenſus: alijs aũt ſit ſiccus & ad egerendum
difficilis; vtriq; pro ſua natura ſymptomatis, quæ ab huiuſmodi cibis fiũt, afficiẽtur, cũ venter in-
terdũ quidẽ ſucci, interdũ vero ſolidi corporis facultati opituletur: duabus nanq; contrarijs cauſis
ſimul cõmiſſis, vnã ſuperare, alteram ſuccũbere alteri eſt neceſſe. Idipſum aũt ꝑꝑ ventris affectus
quoſdã accidit, non natiuos quidem illos, ſed aliquo t ꝑe ſubortos. Nunc .n. pituitoſum in eo hu-
morem, nunc bilioſum, aceruari contingit: atque ipſius " pituitoſi, alius quidẽ eſt acidus, alius ſal-
ſus, alius dulcis, alius deniq; sẽſibilis qualitatis eſt expers: rurſum alius eſt liquidus, alius craſſus,
alius viſcidus, alius diſſipatu facilis: Ad hæc humoris biliosi, alius eſt flauus, alius pallidus: in quorũ
A.l.1.f.1.d vtroq; maximum eſt pro maioris & minoris ratione diſcrimẽ, vt interim alias eius ſpecies pręter-
4 c.1.f.7.a mittã, quæ in corporibus ægrotantibus apparent. Singuli igitur memorati humores, cum aut ad
b c. alui excretionem, aut eiuſdem cohibitionem, plurimũ habeant momenti, poſtea quàm integra ci
B borum memoratorũ corpora cum ſuis ſuccis in vẽtrẽ peruenerint, ijs quidem, quæ eiuſdem ſecũ
ſunt facultatis, ferunt ſuppetias; aduerſantur autẽ ijs, quæ sũt contrarię. Supra igitur duas genere
cauſas recenſuimus, ꝑꝑ quas ijſdem ſumptis cibis diuerſi in vẽtre effectus ſequerentur. nunc verò
ꝑter naturalẽ cõſtitutionẽ, & liquidas ſolidasq; τῶν ἐσθιομένων, id eſt ciborũ partes, tertia quoq; ad
nnenta eſt. Nec verò, ſiue ἐδέσματα, ſiue ἐδωδὰ, ſiue τροφὰς appelles, quicquam intererit: ſiquidem
tum ijs nominibus, tum etiam his nihilominus, cibos σιτία & βρώματα appellant. Cui rei teſtis eſt
Hippocrates in opere de morbis populariter graſſantibus ſcribens ad hunc modum: " τὰ βρώματα
id eſt eſcas ac potus, experiri oportet, an ęque diu morentur. Ac rurſus alio loco. " Labor, σιτίον,
hoc eſt cibus, potus, ſomnus, venus, omnia mediocria. De nominibus q̃dem certe (quod ſemper 2.Epi. Sect.2.
ꝑdicamus) nõ oportet nos eſſe ſolicitos: nec, quo pacto quis ipſis utatur, laborare, cum ea præſer haud longe à
tim omnia Gręcis ſint uſitata: ſed rerum ipſarum ſcientiam cõſectari. Alimenta ergo citi tardive principio.
tranſitus eſſe comperiuntur, aliàs ob naturalem noſtram ab initio conſtitutionem, aliàs ob vẽtris 6.Epi.com.6.
diſpoſitionem acquiſititiam, nonnunquam ob peculiarem aliquam eſculentorum ac poculento- t.3.195.c
rum ſubſtantiam: quandoquidẽ ex ijs quędam humida, quędã ſicca dura ve ſunt: ceu alia viſcida,
alia friabilia ac diuiſu facilia: nonnulla deniq; acrimoniã in ſeſe habẽt, alia acorem, aut amarorẽ,
C aut dulcedinẽ, aut ſalſuginem, aut auſteritatem, aut acerbitatem, aut alias, extra has, facultates me
dicamentoſas eiuſdem generis cum ijs, quæ purgantibus medicamẽtis inſunt. Siquidem atriplex,
blitum, malua, cucurbita, quia ſunt lenta ac perhumida, alijs quæ talia nõ ſunt, celerius ſubſidunt,
potiſſimum ijs, qui ſumptis illis in ſolo leniter obambulant, ſenſim modice cedentia: lubricant. na
ſi quis concutiatur, promptius, quàm ſi quietus iaceat. Eodem in genere ponere quis poſſit
mora, dulcia ceraſia, & ex vinis q̃ dulcia ſimul ſunt ac craſſa. Pepones quoque, & quos melopepo
nes vocant, ꝙ humidi ſint ac lenti, ventri ſubducendo ſunt idonei, facultatemque mediocriter ab-
ſtergendi habent, & horum maxime pepones: quam facile, ſi ſordidam aliquam partem ijs confri
cueris, perceperis, protinus nanque cernes, quicquid in ipſa eſt ſordium, abſtergi: ideoq; inter ea,
quæ vrinã mouent, connumerantur. Porrò inter humida corpora & aquoſa, ſunt, quæ præcocia
vocitant, & perſica, & omnino quæcunque nullam guſtantibus ea, aut olfacientibus, qualitatem
vehementem reprę ſentant: quæ, ſi quidem venter ad deijciendum eſt propenſus, non ægre ſubſi-
dunt: ſin minus, hærent & ipſa ſublimia, nihil ad ipſam excretionem conferentia. Etenim huiuſce
modi ciborum materia medium quodammodo inter aluum ſiſtentia, & proritautia locum ſorti-
ta, exiguum quid in alteram partem affert momenti, ſi in ventrem incidat nec ad excernendum
valde ſocordẽ, nec ad diſtributionem alacrem ac robuſtum: interdum .n. hæc quoque aluum co-
D hibent. Quin & melicratum, in quibus celeriter diſtribui occupat, nihil aluo ad excretionem con-
fert: quinimmo cibis ſecum commiſtis, ad diſtributionem præit: ꝙ, ſi diſtribui celeriter non ante
uertat, ad excretionem, non ſecus ac flaua bilis ſua acrimonia ac mordacitate, irritat. Hoc ergo ci
bariorum atque potionum genus duntaxat mordicatione ſua, uentris partes ad expulſionẽ exu-
ſcitat: perſpicuũ autem eſt, ꝙ etiam inteſtinorum ſubſtantiam nomine ventris complectimur, ſic
nempe vulgus προγάστορας & μεγαλοκοιλίους, id eſt uentre prominulo, & ventricoſos appellat. Alia
autem ſunt, quæ ventrem ſubdunt, ꝙ facultates in ſe medicamentoſas habeant commiſtas, ſimiles
ei, quę in ſcammonia, colocynthide, helleboro, & id genus alijs conſpicitur: horum enim ſubſtan
tia ex cibo & pharmaco eſt commiſta, ut ſi ipſe in ptiſanæ cremorem ſucci ſcammonij paululum
quid inijcias: qui ſuccus, etiam ſi ſenſum quidem ſic effugerit, ſua tamen actione minime latebit, A In li. de Ali
ſed aluum palam ſubducet. Atq; hoc eſſe videtur quibuſdam, quod ab Hippocrate a " dictum eſt, ment. ad init.
In cibo medicamentum. Alij verò non ſic modo, ſed de illis quoque b † cibarijs intelligi poſſe di- † B *Al. trãſla*
ctum eius voluerunt, quæ neque alendi, neque purgandi animalis vllam habent facultatem. Hæc *tor non habet*
enim inquiunt non modo vt alimenta, verum etiam vt medicamenta, ſępenumero agere, cũ ma- *illam dictionẽ*
cibarijs.

ſe nos calfaciant,refrigerent,ſiccent,aut humectent:veluti,dum horum nihil in hominis cor E
pore efficiant,ſed ipſum tantummodo alant,tum medicamēti rationem haudquaquam hñt. Sūt
aūt ſane pauciſſima id genus edulia:quotquot verò ea fuerint, alimenti duntaxat rationem planè
hñt,corpus eius,qui ſumpſit,in qualitate non immutantia:etenim,quod refrigeratum eſt,aut cal
factum,humectatum aut ſiccatum,ſecundum qualitatem eſt mutatū:qđ verò ex cibo ad molem
diſſipatæ ſubſtantiæ farciendā aīal ſibi aſſumpſit,ab illo duntaxat,vt alimento, iuuatur. Quā ob
rem,q̄ medij ſunt temperamenti,nullaq; uincenti qualitate ſunt prædita,ea ſolum ſunt alimenta,
non et medicamenta:ventremq; nec ſoluunt,nec cohibent:ſtomacho nec robur,nec imbecillita
tem inducunt:ſicuti ſudores urinamve nec prouocant,nec coercēt:nec aliam quamuis diſpoſitio
nem calidam,frigidam,humidam,aut ſiccam in animātis corpore ingenerāt,ſed, quale animan-
tis,quod nutritur,corpus aſſum pſerant,tale prorſus conſeruant.Verum hoc quoq; loco limitatio
quædam eſt vtiliſſima,quæ ne ipſa quidē à Diocle eſt poſita,vt nec ab alio quouis, quos mihi ad-
huc perlegere contigit. Si.n. hominis corpus medij planè ſit temperamenti,per alimēta medij tē
peramenti eo in ſtatu ſeruabitur:uerum,ſi id frigidius,vel calidius,ſiccius, aut humidius fuerit,me
dij temperamenti cibum & potum perperam exhibueris:quippe huiuſcemodi corpus quatenus
ab exacte media conſtitutione receſſit,eatenus in diuerſum ſtatum traducatur, eſt neceſſe:fiet āt F
id per præſentis diſtemperantiæ contraria.Contraria autē pari interuallo in vtraq; oppoſitione à
medio in vtranq; partem ſecedunt:vt,ſi corpus tribus(verbi gratia)numeris à temperata ac me-
dia cōſtitutione ad calidiorem ſeceſſerit,totidem cibum quoq; a medij tēperamenti cibo ad frigi
diorem ſecedere erit neceſſe: ſin verò quatuor numeris ad humiditatem diſceſſerit, totidem cibū
mediocri ſicciorem eſſe conueniet.Atque in hoc certe permultos eſt inuenire,qui de ijſdem cibis
ex diametro pugnantia pronuncient.Nuper.n.duo inter ſe concertabant, quorū alter ſalubre,al
ter inſalubre mel eſſe affirmabat,vterq; ex illato ſibi à melle affectu coniectans,nondum illud in-
telligentes,ꝙ omnes homines non vnum ab initio habuerunt temperamentum: neque,ſi habuiſ
ſent,immutabile ipſum ætatis curſu,aut in temporum anni,ac locorum commutationibus tueri
potuiſſent:vt nunc omittam,ꝙ ijdem homines vitæ inſtitutis,ac uictus ratione natiuum corporis
habitum immutant.Ne igitur longe ab eam,eorum,qui de melle inter ſe diſceptabant, alter qui-
dem erat ætate ſenex,& natura pituitoſior,vitaq; ocioſa, & cum ad alias omnes actiones,tum āt
ad eas exercitationes,quæ balneum præcedunt,ignauus:ob eamq; cauſam mel ei erat vtile: alter
vero natura erat bilioſus,& annos natus triginta,in quotidianisque operibus multum ſeſe fatiga
bat:non ab re igitur in eo mel celeriter in bilem vertebatur,eaq; ratione ſibi erat nocētius. Noui G
autem & ipſe quendam,qui de ore ventriculi quærebatur: qđ cum ab aceruata in eo pituita pro-
uenire,ex ipſius ſermone coniectaſſem,conſuluiſſemque,vt cum°ſinapi betam & porrum ſume-
ret,eorum ope inciſam pituitam largiter per aluū excreuit,omnibusq; ſymptomatibus eſt libera A.l.3.ſ..ç. t.1.c.33.ſ. 391.c.
tus.Idem poſtea, cum poſt eſum ciborum acrium non coxiſſet, mordicationemq; in ventriculo
ſentiret, ſumpto rurſus cum beta ſinapi,non modo à mordicatione nō fuit leuatus, uerum etiam
longe deterius habuit:tum protinus admiratus,quid eſſet,ꝙ ab ijs,quæ ante ſummopere iuuiſſent
nunc grauiter lęderetur,cauſam ſciſcitaturus ad me acceſſit.Eos porrò,qui rei medicæ ſunt imperi
ti, in his ſalli non eſt abſurdum:uerum medicos,qui pleraque,& eadē utiliſſima theoremata pręte
reunt indiſtincta,quis ferat?Nō.n.ipſos ſimpliciter pronunciare cōuenit piſces ſaxatiles permul-
tis quidem concoctu eſſe faciles,nonnullos uero reperiri,qui bubulam facilius cōficiant,ſed utroſ
que diſtinguere:quemadmodū de melle non ſimpliciter pronunciare,ſed ſimul adijcere,quibuſ-
nam ætatibus,naturis,anni temporibus,regionibus,ac uitæ rationibus utile ſit,aut noxium: uer-
bi gratia,ꝙ calidis & ſiccis ſit aduerſiſſimum:frigidis uerò ac humidis utiliſſimum,ſiue ea tēperies
eis ſit naturalis,ſiue acceſſerit propter ætatem,ſiue propter regionem,aut anni tempus, aut uitæ
conditionem.Itaque ad præſentem ſpeculationem ſumme neceſſarium eſſe uidetur hominū pa- H
riter ac ciborum temperamenta conſideraſſe. Porrò,qualia nam hominum ſint tēperamenta, &
qua ratione ea dignoſcere conueniat,in commentarijs,quos De temperamentis ſcripſimus, ceu
utiq; & de medicamētorum temperamentis,in ijs,quæ de illorum facultatibus prodidimus,abun
de diximus:in præſentia verò tempus expoſcit,vt alimentorum temperamēta exequamur,ea me
thodo,qua libro De Victus ratione ſunt ſcripta,qui eſt,vt nonnullis placet,Hippocratis, vt alijs,
Philiſtionis,aut Ariſtonis,aut Euriphontis,aut Philitæ,omnium antiquorum virorum.Initium āt
Principiū ſecundi libri de Diæta. ipſius in nonnullis quidem exemplaribus eſt:Ciborum omnium ac potuum facultates, tum natu
rales,tum arte accitas,ſic dignoſcere oportet:in alijs autem hoc.Locorum autem omnium ſitum
ac naturam ſic oportet dignoſcere.Cum ergo ſeorſum libellus hic circūfertur,De ratione Victus
inſcribitur,eſtq; ſecunda pars,cum opus totum in partes tres ſit diuiſum: cum verò totus vnicus
& nō diuiſus,ex tribus conflatus inuenitur,De natura humana & uictus ratione inſcribitur.Secū
da igitur pars,in qua agitur de cibis,non ab re forte Hippocrate digna putabitur:ſed prima quam
plurimum ab Hippocratica ſententia recedit: uerū id quidē præter inſtitutum obiterq; ſit dictū.
Cuiuſcunque autem memoratorum uirorum fuerit,omnem in cibis uictus rationē ad uniuerſa-
lem

A lem quandam methodum videtur reuocare. Qui enim hordeum natura ſrigidum,& elixationē
humidum eſſe didicerit:ſciueritq́; corporum temperamēta, tum naturalia,tum alicuius affectus
occaſione acquiſita,dijudicare,is rite non tantum ſanis corporibus,verum ēt ægrotantibus,hor-
deum edendum exhibebit: prçterea & cataplaſmatibus ex hordeacea farina percommode vtetur
qui & corporis,& hordei temperamentum tenuit. Nec verò ſatis fuerit principaliſſimam ac pri-
mam cuiuſque cibi temperiem noniſſe,ſed(vt in libris de medicamentis mōſtratū eſt)eas quoque
quæ hanc ſequuntur qualitates callere oportet,vt quæ & ipſæ ſunt vtiliſſimæ, multæ q̃dem,ſi nō
omnes,in ſaporibus,quædam autem etiam in odoribus.Quòd.n.vnumquodque ex tanto calido
frigido,humido,& ſicco,quodammodo eſt temperatum,idcirco hoc dulce,illud amarum,ſalſum
acerbum,auſterum,acreve appatet: ἁλυκὸν autem nihil aliud eſt,quàm ἁλμυρὸν i.ſalſum:nā vtraq;
voce tes vna declaratur.item acerbi & auſteri commune genus eſt, qđ Græci σύφον , hoc eſt ad-
ſtringēs,appellamus.Cæterū in quarto libro De ſimplicium medicamētorum facultate, de om-
ni ſaporum genere copioſiſſime diſſeruimus:quem certe librum neceſſe omnino eſt eum perle-
giſſe,qui ea,quæ in præſentia à nobis dicūtur,eſt aſſecuturus,vt ne,q̃ ſemel de ijs dicta ſunt,in hi-
ſce libris identidem repetere cogamur.Ergo ciborum nonnulli quidē (quemadmodum haud ita
B pridem commemorauimus)ſi quis eos guſtauerit aut olfecerit,nullā inſignem ac manifeſtā quali
tatem præ ſe ferūt,quos ſanè ἀποίους,& ὑδατώδεις,i.qualitatis expertes,& aquoſos nominant:alij
autem manifeſtiſſimam hn̄t aſtrictionem,aut congenitam dulcedinem,aut acrimoniam:ſicut nō
nulli quoque ſalſiores,aut amaritudinis quidpiam hr̄e perſpicue cernuntur. Quare perſpicuum
eſt cibos eiuſmodi eandem cum ijs medicamentis habere facultatem,quibus cum ſapore conue-
niunt.Cæterum in commentarijs de medicamētis,cauſam explicauimus, quamobrem adſtringē
tia quædam non eadem cum alijs adſtringentibus in corporibus agant,vt aloe,ęs vſtum, atramē
tum ſutorium,flos æris,ſquamaque,& chalcitis.Etenim,ꝙ in quoque iſtorum adſtrigenti faculta
ti ac ſubſtantię alia quæpiam eſt admiſta,euenit,vt opera,quæ ſigillatim edunt,immutentur: per
inde,ac ſi malo cydonio ſcammoniam*intus miſcueris : quod vtiq; interdum facimus, partes ma
li,quę circum ſemen ſunt,exculpentes,deindè cauitatem ſcammonia implentes, deinde circumli
nentes ac aſſantes,atq; ita malum mandēdū exhibentes.Quod nanque hunc in modum præpara
tum eſt,abſque ſtomachi ſubuerſione aluū ſubducit,facultate nimirum purgatrice,quam malum
ipſum à ſcammonia acquiſiuit,in ipſo vincente,propria aūt ipſius mali manente, alioqui nec iu-
cundum,nec adſtringens,nec ſtomacho eſſet vtile. Ad eum igitur modum cibaria quædam facul
tatem quampiā hn̄t in ſe ipſis admiſtam,cui aut purgare,aut aliud quippiam agere, ſit naturale:
C in quibus non eſt dubitandum, quin ſaporum facultates actionem ſuam,quam à natura hn̄t,effi-
ciant:in quo.n.qualitas ineſt aſtringens,ipſa,quantum in ſe ipſa eſt,vicina corpora cogit,cōſtrin-
git,ac refrigerat.Idem aūt corpus nōnunquā alias ſui partes calfacientes, alias refrigerātes,hr̄e po
teſt(vt in libris De ſimpliciū pharmacorum facultatibus demonſtrauimus) natura ſcilicet eas ita
permiſcente,vt medici quidem frigido cuipiam pyrethrum aut piper interdum commiſcent.Hęc
certe(vt diximus)in commentarijs de medicamentis copioſiſſime pertractata,his,quæ nunc à me
docētur,ſunt vtiliſſima:nā,qui hæc ante didicerit,modū reperiet,quo cibos omnes ſigillatim ap-
parare queat.Nam nos quoq; τευτλοφακὴν,i.ex beta & lente edulium,non nunquam damus;atq;
ante nos Heraclides Tarentinus multis non tantum inculpata valetudine fruentibus, verum etiā
malo aliquo affectis ſæpe exhibebat.Primum ergo betarum copiam,deinde,cum condimus,aut
ſatis puſculum aut dulcem garum ei injjcimus:†a ſic nempe aluum magis ſubducit:Sin minus uis
ſubducere,lentē excorticatam bis decoquito,aqua uidelicet priore effuſa, dein ſalis aut gari pot-
tiūcula addita aliquod eorum,quę aluū modice ſiſtunt,injjcito (puta acetum) ea menſura , vt gu-
ſtum non offendat:ita.n.iucundiſſimum atq; vtiliſſimum effeceris pharmacum,& cibum nō pau
cis eorum,qui diuturna diarrhœa conflictantur.Porrò dixi,non paucis,nō omnes complecti vo
D lens:nam hic quoque limitationum eſt vſus,per quas eorum , qui diarrhœa iampridem laborant
affectus inuenientur.Omnino.n.nullius rei vires experientia commodè explorabis, niſi prius ꝑ
rationem ad unguem compertum habueris affectum,cui applicauit, id quod exploras,ſiue ſit ci-
bus,ſiue potus,ſiue medicamentum:†b quippe affectuum cognitio eſt materia remediorum,non
ipſorum remediorum cognitio.At,quoniam fieri non poteſt,vt,niſi quis materiarum,quibus vti
mur,facultates exacte calleat,illarum ope egentibus ſuccurrat ; neceſſe eſt,vt alibi de pharmaco-
rum,ita hoc quoque loco de alimentorum facultatibus diſſeramus:Cognitio autem horum vix
tādem longo tempore recta nobis accedit:quam conſequimur cum ex certa definitaq; experien
tia,tum ex habituum,ſaporumq́; natura†c quę duo rebus,quas examinamus , inſunt : adhęc ex
conſiſtentia,quam hn̄t ſecundum lentorem,aut friabilitatem,aut laxitatem & denſitatem, aut le
uitatem & grauitatem:hæc enim omnia ad ipſarum inuentionem adeo conferunt,ut, cum in pe
regrinam regionem perueneris,ſi quid eſculenti nunquā prius tibi conſpecti offenderis, permul-
tas iis occaſiones atque adiumenta ad eius facultatem pernoſcendam habiturus. Cęterum,quæ
Mneſitheus de radicibus,caulibus,folijs,fructibus, ſeminibuſque prodidit,non certam ualde ha-

A † Aut interpres magis.n. ſubductiuuˀ eſt ille videtur autem legiſſe ὑπακτικώτερος γαροῦ τοι. hic enim garus magis ſubducit aluum.

B † Locus hic ex vetuſto codi.greco reſtituendus eſt, i quo legitur ἔστι γὰρ ἡ τῶν βοηθημάτων ἡ τῶν τοιούτων γνῶσις ἡ αὐτῶν τῶν βοηθημάτων.i.materie.n.auxiliorum,nō ipſorum auxiliorū eſt talium rerum cognitio.Senſus autē eſt, ꝙ cibi potus & medicamēti notitia non eſt cognitio remedij,ſed materię remedij: tū.n.illa materia efficitur remedium,cum opportune adhibetur, ꝙ ſentētia Gal. eſt familiariſſima.

C † *Quas habere uidentur ea quę examinantur.*

bent dignotionem, ſi experientia definita ipſa explorans: quod ex iis, quæ ſequentur, fiet manifeſtum: ſtatui.n. de cibis ſingulis ſeorſum pertractare. Quòd ſi tractatus ipſe longior erit, poterimus ipſum poſtea alio quodam minore libello perſtringere, qui ijs, qui artem callent, vtilis erit: quãdo quidem exercitatio ſola ac doctrina, quæ per diffuſam enarrationem traditur, nos artifices reddit. Ideoque non inſcite illud mihi vulgo dici uidetur, optimam eſſe doctrinam, quæ uiua uoce traditur, neque enim quẽquam ex libro nauclerum, aut alterius artis opificem euadere: libri enim sũt ijs, qui ante eruditi fuerunt, monimenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta. Quòd, ſi qui ſint, qui præceptoribus careant, velintq; ijs, quæ plane ac *copioſe ſunt ſcripta, (qui nobis ſcribendi mos eſt) diligenter incumbere, magnum ij fructum capiẽt, potiſſimum ſi ea relegere identidem non grauentur. E

*... à ſile- ſer.

De Tritico, & panis ſpeciebus. CAP. 2.

HAud iniuria medicorum plurimi præſentem doctrinam à tritico mihi uidentur auſpicati, q̃do cum apud Græcos omnes, tũ barbarorum plurimos, ſemen hoc & frequẽtiſſime & ſumma cum vtilitate vſurpatur. Inter *tritica autem plurimum habent alimẽti, quæ denſa ſunt, totãq; ſubſtantiam habent adeo compactã, ut dentibus uix diuidi queant, talia.n. exigua mole, corpora plurimum nutriunt: quæ verò ijs ſunt contraria, quæq; dentibus quidem facile franguntur, fractaque rara, ac laxa apparẽt, magna mole exiguum reddunt alimẽtum. Quòd, ſi vtrorumq; parẽ modum pendere libuerit, quæ denſa ſunt multo grauiora eſſe cõperies: hæc autem ſunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturã nõ ſimpliciter oportet, ſuperficiem externam duntaxat contemplando, ſed diuidendo quoque, ut diximus, ac frangendo: multa.n. quæ extrinſecus flaua ac denſa fuerũt uiſa, rara intus ac laxa, albaq; appatuerunt. Hæc ſane furfuris habent plurimum, &, ſi quis poſtea, quàm molita ſunt, tenuiſſima farina excuſſa, ex reliquo panes, quos πιτυρίας, i. furfuraceos appellant, fecerit, parum quidem ipſos alere, ventrem uerò multis excrementis implere experietur, ob eamq; cauſam facile etiam ſubſidere: præterea, ꝙ furfur nõ nihil facultatis hẽt deterſoriæ, merito inteſtinis irritatis, celeris eorũ fit deiectio. His autẽ contrarij quidem ſunt panes puriſſimi, plurimum põderis exigua mole habentes: omnium verò panum tardiſſime deijciũtur. Videbis ſanè illorum maſſam admodum lentam, ita, vt, quàm longiſſime indiuulſa trahatur: quod corporis lenti eſt proprium. Meritò igitur ij quidem & fermento copioſiore indigent: omniumque maxime ſubigere eos oportet nec ſtatim poſt fermẽtum & ſubactionem aſſare, furfuraceis verò paucum fermentũ, & lenis ſubactio, breueq; interuallũ ſufficit. Pari modo, qui puri ſunt, aſſationem diuturniorem, furfuracei breuiorem poſtulant. Porrò non pauca eſt inter puriſſimos ac ſordidiſſimos, minoris maiorisq; ratione latitudo, cum alios quidem puros, alios ſordidos & uocemus: & re uera ſint. Eſt autem & alia panum ſpecies inter hos plane media, quos αὐτοπύρους appellant: medici autem veteres ipſos nominabant συγκομιστούς. Cæterum, ꝙ hi fiant ex farina ſecretionis experte, furfure ſcilicet à pura farina non ſeparato, omnibus.i. perſpicuum: illinc enim nomina ipſis indiderũt, αὐτοπύρους q. dem, ꝙ ὅλος αὐτὸς ὁ πυρὸς. i. totum ipſum triticũ nulla ſui parte adempta in panificiũ cedat: συγκομιστοὺς autẽ, quòd ad ipſos conficiendos tota farina nuſquam à furfure ſeiũcta συγκομίζεται hoc eſt, comportetur, Verum & inter hos ipſos, qui ad unguem medij inter furfuraceos, & q̃ puriſſimos panes eſſe videntur, non parua eſt pro tritici natura differentia: ſiquidem ex dẽſo ac graui tritico præſtantiores, ex laxo autem ac leui panes fiunt deteriores. Et apud Romanos quidem, vt & apud alios propemodum oẽs, quib. ipſi imperãt, panis quidẽ puriſſimus σιλιγνίτης, ideſt ſiligineus: qui autem huic eſt proximus, σεμιδαλίτης, ideſt ſimilaceus, nuncupatur: verũ σεμίδαλις quidem græcum nomen eſt & antiquum: σιλίγνις verò neque græcum eſt, neq; ipſum aliter poſſum exprimere. Inter panes igitur, ſiligineus plurimum alimẽtum præſtat: poſt ipſum autem ſimilaceus: tertio loco medius, qui & συγκομιστός, & αὐτόπυρος dicitur: quartum poſt hũc eſt ſordidorum genus, in quibus furfuraceus eſt poſtremus, minimumq; omnium nutrit, & omnium maxime per aluum ſubſidet. Concoctu autem inter panes ſunt facillimi, qui plurimum ſũt fermentati, & pulcherrime ſubacti, quique in clibano igne moderato fuerũt aſſati: nam ignis ardentior primo ſtatim occurſu ſuperficiem externam circumurens, in teſtę modum indurat, acciditq; duplici nomine prauum panem fieri: priori quidem, ꝙ partem internam habeat crudam atque illaboratã, poſteriori verò, quòd externã ſiccam habeat, ac pręaſſatam, & teſtaceam. Porrò ignis moderato remiſſior panem minus belle elaborat, ſed ipſum crudiorem relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, longiore ſpatio, per totos ſe ipſos ęquabiliter aſſati fuerint, ij tum belliſſime in ventriculo concoquentur, tum ad cęteras actiones, q̃ coctionem conſequuntur, erunt accommodatiſſimi. Peſſimi autem panes ij ſunt habendi, quibus nihil memoratorum ante, adeſt. Cum autem iam fines probitatis & prauitatis in panibus conſtituerimus, nemo iã eſt, qui non uel tacẽtibus nobis facile intelligat, alios eſſe panes, qui aut optimis, aut deterrimis ſint propinqui, alios porrò ab illis lõge diſcedere, tum alios quoſdã inter vtroſq; hos locũ medium obtinere. Proinde, quẽadmodũ prius de melle admonuimus nõ ſimpliciter eſſe pronũciãdũ ipſũ ſalubre eſſe, aut inſalubre, ſed pituitoſę quidẽ naturę, hoc eſt humidiori

A.l.1.f.3.d 2.c.7.fol. 61.g

F G H

ac fri-

A ac frigidiori,q̃ ſit tẽperata,ipſum eſſe ſalubre:nec minus etiã,ſi ea natura tñ fuerit frigidior ſine multa humiditate,aut humidior ſine multa frigiditate:calidis autem temperamentis,ac his multo magis calidis & ſiccis haudquaq̃ ipſum conuenire:ita panũ quoq; is athletæ quidem eſt accõmodus,qui neq; belliſſime eſt aſſatus:neq; multũ hẽt fermenti:priuato autem & ſeni,qui belliſſime quidem in clibano eſt aſſatus,fermenti autem habet multum:porrò qui fermento omnino caret, nemini prorſus eſt accõmodus.Quod,ſi caſei aliquid inſuper addatur(vt ruſtici apud nos feſtis diebus ſolent apparare,eosq; panes ipſi uocãt ἀζύμους.i.fermenti expertes)eiuſmodi ptõpre omnes lędũtur,etiam ſi qui fortiſſimo ſint corporis habitu,cuiuſmodi ſunt meſſorum ac foſſorum robuſtiſſimi:ab his nanque facilius confici uideas panes ἀζύμους, vt bubulam etiã, ac hircinã, quàm à grauibus athletis:quid.n.iam loquar de ouilla aut caprina?In Alexãdria vero aſinina quoq; veſcũtur:ſunt,qui & camelina:ad ipſarum.n.coctionem non nihil confert tum conſuetudo,tũ vero nõ minimũ earũ carniũ,quæ ſumuntur,parſimonia,ac deniq; ipſa totius corporis inanitio, quæ illis neceſſario accidit,qui toto die in priuatis operibus ſeſe cõficiũt.Carnes.n.inanitæ rapiunt ex ventre ſuccum non modo ſemicoctum,ſed non nunquam ẽt omnino crudũ atque incoctum,cũ cibo ſumpto operibus ſeſe reddiderint: ob eamq; cauſam ij grauiſſimis morbis poſtea prehenduntur,

B & ante ſenectam intereunt.Quæ cum vulgus ignoret,illos ob corporis robur beatos prædicat,eũ ea eſſe & concoquere ipſos videat,quæ nemo noſtrum neq; edere queat,neque coquere: Quod autẽ eorum pleriq; laborib.q̃ ſe ſe cõfecerunt,a prauis cibis minus lædãtur,in cauſa eſt, q̃ ijs ſomni ſint profundiores,quæ res ad coctiones multũ ipſis adfert momẽti:quòd, ſi ipſos plures ordine noctes in ſomnes ducere coegeris,morbo ſtatim corripientur.Illi vnicũ hoc ad prauos cibos coquendos habent commodum:athletæ vero alimentis quidem vtũtur optimi ſucci,ſed craſſi ac viſcoſi,illi ſanè,qui inter ipſos ſunt graues:quo nomine paleſtritæ potiſſimum,nunc verò & pancratiaſtæ & pugiles,ita appellantur.Cum.n.id ſolum eis ſit propoſitum,vt ad certamina ſeſe compararent,in quibus interdum totũ diem aut luctari,aut παγκρατιάζειν coguntur,idcirco cibo indigent corruptu ac euaporatu difficili:talis autem eſt,qui ſuccum habet craſſum ac viſcoſum, cuiuſmodi potiſſimum eſt cibus ex carnibus ſüillis & panibus(vt diximus)apparatis,quibus ſoli vere athletæ veſcuntur.Quod,ſi quis priuatus,& ab exercitatione alienus eodem cibo vti uoluerit, celertime in morbum plenitudinis incurret,Gręci uocãt πληθώρην:quemadmodũ,ſi homo utens exercitationibus,oleribus ac ptiſanæ ſucco aleretur, totum ſuum corpus celeriter labefactarit ac confecerit.Porrò,ſi quis noſtrum panibus illis utatur,quibus dixi athletas uti,ſuccus ex eis abundabit craſ-

C ſus ac frigidus,qualem proprie crudum ſuccum nominare conſueuimus.Eſt ſanè & pituitę ſucc' crudus & frigidus,non tamen craſſus,ut qui humiditatem multam habeat & ſpiritum flatulentum crudus autem ſuccus proprie nuncupatus,talis eſt,quale id apparet,quod in urinis ſubſidet quãdo que puri adſimile:uerum pus & graueolens eſt & lentum,crudus uero ſuccus craſſitie & colore illi duntaxat eſt ſimilis,ut qui neque graueolens eſt,neq; lentus. Non tamen febricitantibus quidẽ ex crudorum humorũ copia ſolis in urinis ſubſidet, cuiuſmodi dixi, ſed & ſanis,qui poſt multos exãtlatos labores cibos duros,ac confectu difficiles eſitant.Verum de alijs quidem poſtea tractabimus:nunc uerò,quoniã de panibus primo ſtatuimus diſſerere,ijs,q̃ à nobis dicta iam fuerunt,hæc adijciamus.Omnium quidem optimi ſunt clibanitæ,ad eum,quem præſcripſi, modũ tum aſſati, tum ad aſſationẽ p̃parati.Proximi autem ipſis ſunt,qui† in minori furno aſſantur, ἰπνῖται nuncupati,eodem videlicet,quo prędicti,modo præparati:ſed,quia in profundo non ſimiliter aſſantur, ob id ab ipſis bonitate ſuperantur.Atqui ſuper craticulam,aut cineres calidos,aut foci pauimentũ ceu clibanũ aſſantur,praui omnes ſunt ut qui inæqualiter ſe habeant:nam partes ipſorum extimę ſupra modum ſunt aſſatæ, intimæ autem crudæ.Cæterum ijs,quos propterea,q̃ cineribus recti aſſanĩ, ſubcinericios nuncupant,cineres ipſi prauitatem aliquam aſpergunt: quapropter om-

D niũ panũ hos(ſi ipſis cętera omnia ante pariter adfuerint)quod ad aſſandi ſaltem modum attinet, propemodũ dixerim eſſe deterrimos.Oportet.n.ſemper ea de quibus agitur,ita accipere,vt, quæ inter ſe comparantur,in illis duntaxat,de quibus agitur,mutuo diſſideant:quandoquidem,ſi,quæ pluribus inter ſe modis diſcrepant, contuleris, quę de ſingulis ipſis membratim & ſeorſum dixeris,ea omnia collecta habebunt. De panum igitur differentia abunde dictum eſt.

A.l.1.f.3.d a.c.7.f.63 d

A.l.2.t.2. ca.365.fo. 159.d

† Furnacei, melius ſic Plinius, & Athenæus. Nã clibanitæ ĩ minori furno, ἰπνῖται in maiori cocti nũcupant.

De Placentis,quæ ex farina triticea fiunt.Græci πέμματα vocant. CAP. 3.

DE alijs autem placentis,quę ex triticea farina parantur,dicere nũc fuerit opportunum.Ergo quos Attici quidem ταγηνίτας,nos autem Græci,qui Aſiam colimus,τηγανίτας,appellamus parantur ex ſolo oleo.Oleum quidem ſolum in ſartaginem igni fumi experti impoſitam inijcitur quod vbi incaluerit,triticea farina multa aqua imbuta ei adfunditur:quę celeriter, dum cum ipſo oleo coquitur,cogitur ac denſatur inſtar caſei teneri in calatho concreſcentis: tunc autem iam ipſam vertunt,ſuperficiem quidem ipſius ſuperiorem infra conſtituentes, vt ipſa ſartaginem etiã tangat quod verò prius erat inferius, quodque abunde iam eſt coctum, ſurſum in ſublime tollentes,ut iam ſit in ſuperficie: &, cum iam, quod modo infra eſt, concreuerit, poſtea vertunt ipſam bis forte aut ter, quoad tota placenta æqualiter ipſis cocta uideatur. Perſpicuum ſane eſt,

quòd ipſa quidem * craſſi eſt ſucci, quodq; vẽtrem cohibet, & ſuccos crudos gignit: quapropter & à quibuſdã mellis quidpiam ei admiſcetur: ſunt, qui & ſalẽ marinum miſcent. Fuerit autẽ iam id quidem placentæ genus quoddam, aut ſpecies, aut quocunq; modo appellare libeat: quemadmodum & alias quaſdam placẽtarum ſpecies, tum ruſtici homines, tum vrbanorum pauperrimi, ex tempore componunt. Itaque, quæ τύμματα ἄζυμα in clibano aſſant, atq; mox, quam ex tracta ſunt, in mel calidum, ut id in tota ſeſe recipiat, iniiciunt, placentæ etiam ſunt genus quoddã: præterea omnia, quæ cum melle ex itrijs apparantur. E

A. ibid. f

De varia Itriorum compoſitione. CAP. 4.

DVplex autem eſt Itriorum ſpecies, præſtantior quidẽ, quam rhyemata: deterior vero quam lagana appellant. Igitur oĩa, quæ ex his ac ſimilagine cõponuntur, craſſi ſunt ſucci, & tarde permeant, iecorisq; meatus, per quos fertur alimẽtum, obſtruunt, lienis imbecillitatẽ augẽt, calculos denique in renibus gignunt: quòd ſi cocta belle fuerint, atq; in ſanguinem mutata, admodum nutrient. Quæ verò cũ melle parantur, miſtam habẽt facultatẽ: cum.n. mel ipſum ſuccum habeat tenuẽ, & ea, quibus cũ miſcetur, tenuet, factum meritò eſt, ut, quæ mel copioſius, dum parantur, aſſumpſerint, quęq; diutius cocta fuerint, & minus tarde permeent, ſuccũq; ex tenui & craſſo miſtum generent: iecore verò, renibus, & lieni, in recte quidẽ habentibus, magis, q̃ ea quæ ſine melle parata ſunt, conducant: in ijs vero, qui obſtructionis principium habẽt, aut inflammatione, aut ſcirrho ſunt obſeſſi, nihil minus, quã illa noceant: nõnunquam ẽt longe grauius: & multo omniũ maxime, quorum farina fuerit admodum lenta: ſuccus nanq; qui ex ijs prouenit, non modo ꝑ craſſitiem ferri prorſum inhibetur, uerum etiam intrinſecus anguſtis vaſorum finibus circunfixus adeo impingitur, vt haud facile ſolui queat; atq; ita viſcus læſum ijs, qui ita ſunt affecti, ſenſum põderis exhibet, ciborũ ac potuum tenuantium ope indigens. Scripſimus aũt alibi vno libro I. e victu attenuante. Nihil tñ eorum, quę ita ſunt parata, neq; thoracem, neq; pulmonẽ offendunt. Verum de edulijs quidẽ, quę craſſum ac lentũ ſuccũ generãt, alio loco poſtea differemus: ſermo aũt, qui nunc in manibus eſt, poſtulat, ut cũ alia, quæ hactenus expoſuimus, memoria teneas, tũ inter ea omniũ potiſſimũ, panũ facultatẽ, ꝙ eis aſſidue vtamur: nec ſanè obfuerit, quę de ipſis diximus, ſummatim repetere. Optimus certe panis ac ſaluberrimus fuerit homini, neq; iuueni, neq; exercitationibus dedito, qui tũ ſalis, tũ fermẽti habet plurimum, quiq; plurimũ ab artifice, antequã formetur & aſſetur, ſit ſubactus, & (vt ſupra diximus) in clibano mediocriter calido aſſatus. Modũ vero fermẽti ac ſalis guſtu iudicato. ꝙ nãq; in largiori horũ miſtura iã offendit, prauũ. Quatenus igitur guſtus nullũ adhuc ſenſum triſtẽ ex ea miſtura percipit, eatenus ipſorũ copiã augere ꝑſtiterit. F G

De Pane loto. CAP. 5.

Abluendi panis huius rationẽ ex Antillo idicauit Oribaſius l. 4 collec. c. ult. quẽ ſecutus Anicẽnas li. 2 minus feliciter illud præſtitit.

POrrò, qui * panis abluendi rationem excogitarunt, minoris ſanè alimẽti cibum, ſed qui ab obſtructionis noxa abſit, quoad licet, longiſſime, inuenerunt: ſiquidem panis hic ſuccum habet minimè, craſſum, ac lentum, vt qui ex terreſtri aereus ſit factus. Eius porrò leuitas apparet, cum per ſtateram, tum ꝙ in aqua non ſubmergatur, ſed inſtar ſuberis ſupernatet. Cæterũ id edulĩũ, qđ ruri apud nos coquunt, quod ex multa triticea farina lacti miſta conſtat, ſcito ex ijs eſſe, quæ intus obſtruunt. Vt igitur cibi hmõi omnes boni ſunt ſucci, & multi alimenti, ita eos, qui ipſis aſſidue utuntur, lædunt obſtructiones in hepate parientes, & in renibus calculos gignerentes. Cum.n. humor crudus lentorem aſſumpſit, & tranſitus per renes quibuſdã natura ſunt anguſti, ibi, quod craſſiſſimum eſt, ac maxime lentum, diutius moratum, πῶρον, i. tophum, prompte gignit: cuiuſmodi in vaſis, in quibus aquam calfacimus, accreſcit, aut ad ſaxa affigitur in plerîq; aquis calidis ſponte naſcentibus: confert autem ad id maxime renum ipſorum temperamentum, quãdo ipſorũ calor acris fuerit, ac velut igneus. Ex eo autem genere ſunt, & πῶροι qui in arthriticis generãtur: fluit.n. ſemper, quod in corpore redundat, in partes imbecillimas, pro ſuaq; ipſius natura in ipſis affectũ excitat. Cæterum, cum poſtea de lacte agemus, de omni ipſius vſu trademus, quemadmodũ certe & de cibis incraſſantibus: quandoquidem & alia quædam ſunt, quę eam habent facultatem. H

A. l. 1. c. 2. ca. 565. fo. 159. c

De Alica, ſeu Chondro. CAP. 6.

A. l. 2. c. 11 ca. 195. fo. 122. a

ALica * ex genere eſt tritici, valenterque nutrit, ſuccum lentum habet, ſiue, in aqua duntaxat coctam, cum mulſo, aut vino dulci, aut etiam adſtringente (nam his quoq; ſuo proprio tempore vtimur) ſiue cum oleo, ſaleq; frixam ſumas. Nonnumquam autem & acetum illi iniicitur atq; pręparatam eo modo alicam, medici ptiſanæ confectionem fuiſſe dictitant: quidam autem dñt ex alicæ ptiſana ęgrotum fuiſſe cibatum: veterũ uerò nonnulli, ut Diocles & Philotimus, ptiſanam triticeam, alicam hoc modo ſtructam appellitant. Qua propter eius nomen apud antiquos eſt rarum, quemadmodum & nomen ſitanij: ipſum.n. communi appellatione triticum nuncupãt. Dictũ porrò eſt in libro Hippocratis De rõne victus * panes ex alica factos plurimi eſſe alimenti, ſed minus ſubſidere: pręterea ſimilaginem & alicam coctam valentis ac multi eſſe alimẽti: proinde uſum huius multũ vitare conuenit, eiſque potiſſimum, quibus iecur facile obſtruitur, aut renes calculis gignẽdis ſunt appoſiti. Maxime præterea intentos eſſe conuenit de ijs ſorbitionibus, quę ex alica lota nuncupata parantur: ſuccus nanq; ipſius hic eſt aquæ commiſtus, qui, cum coctionẽ

lib. 2. de Diæta

postulet

A poſtulet plurimam, præparantibus quidem ipſum, quaſi ſatis coctus ſit imponit: ægrotos verò, quibus ipſum parant, lædit non minimum, celeriter.n.quod inſtar glutinis fit lentus, concreſcit ac denſatur. Oportet igitur ipſum multa aqua admiſtum ſuper carbones coquere plurimum mouendo quoad exacte coctus fuerit: tum uero ſalis quidpiam etiam inijcere: oleum autem et ſi initio ſtatim immiſcueris, nihil fuerit incommodi, Sed id quidem obiter ſit dictum: ad medendi.n.rationē, non ad præſens inſtitutum, pertinet. Quòd ſi quando ſani ob vehementem ventris mordicationē: ſiue ob biliosi humoris multi trāſitū ſiue ob aliud id genus, ſorbitione eguerint, ijs alicam plurimum coctam, vſq; dum extabuerit, deinde colatam atq; ita comparatam, ut ptiſanæ ſucco colato ſit per ſimilis, ſorbendam tunc exhibeto. Eadem autem lotæ alicæ parandę eſt ratio.

De Tritico in aqua elixo. *CAP. 7.*

NIſi ipſe aliqñ triticum in aqua elixum comediſſem, nunq̄ aliquē eius vſum in cibo eſſe crediſſem: neq;.n.fame graſſante, ad hunc vtēdi modum quis acceſſerit, cum ſuppetente tritico panem ex eo facere poſſit: in cœna verò, quemadmodum elixum frixumve cicer, & alia q̄dam ſemina ſimiliter parata, pro tragematibus, quæ vocant, ſumuntur, ita triticum elixum à nemine ſumitur: ob eas ſanè cauſas nunquam crediſſem quempiam triticum elixum eſitaſſe. Cum autē

B & ipſe aliquando rus procul ab urbe cum duobus adoleſcentibus meis æqualibus profectus ruſticos iam cœnatos deprehēdiſſem, & mulieres ſeſe, ut panem facerent, accingere (pane.n. carebāt) vnusq; ex ipſis repente triticum in ollam coniectum coxiſſet, deinde ſale mediocri conditum, ut ederemus eſſet hortatus, (cogebamur autem id facere, ut par eſt, qui nimirum iter confeceramus, atq; eſuriebamus,) abunde certe comedimus, pondus tamen in uetriculo ſenſimus, ut lutum ipſi incumbere videretur. Et, cum poſtero die non coxiſſemus, totum diē cibum ita faſtidiuimus, ut nihil edere potuerimus: præterea flatulento ſpiritu eramus pleni, caputq; dolebat, & oculi caligabant: neq;.n.per aluum quidquam excreueramus quod vnicum in cruditatibus eſt remedium. Rogabam igitur ruſticos, num & ipſi aliquando elixum triticum ediſſent, tum quo nam pacto fuiſſent ab illo affecti: illi verò & eſitaſſe frequenter, eadem, qua nos, neceſſitate compulſos reſponderunt, triticumq; ita præparatum graue & concoctu difficile eſſe edulium: quod ſanè vel citra ex-

A.I.3.F.14. t.2.c.19.F. 309.g

perimentum colligi facile poterat. Qñ.n.ne ipſius quidem ſumpta farina (ut ante retulimus) concoctu ſit facilis, niſi per ſalem, fermentum, miſturam, triturationem, clibanumq; elaborata fuerit, quis non intelligat illaboratum triticum eſſe contumaciſſimum? Vires tamen triticum habet magnas, ſi ſic ſumptū cōcoquaē, nutritq; valide corpus ac robur inſigne ijs, q ipſo vſi fuerint, cōciliat.

C *De Amylo.* *CAP. 8.*

AMylum ex tritico conficitur, partes exaſperatas læuigandi vim obtinens, q̄ ſubſtantijs omnibus conſiſtentia ſiccis eſt communis, quæ neq; aſtrictionem, neq; acrimoniā, neq; aliam quamuis facultatem habent inſignem: quas ſubſtantias iure ἀποίους, i. qualitatis, quę ſenſu deprehendi queat, expertes, appellant, qualis inter humidas ſubſtantias eſt aqua. Cęterum amylum ſimilem panibus lotis habet facultatem: minus.n.his non lotis corpori prębet alimētum, & non calefaciens, veluti neq; calefaciunt etiam illi, cum cæteri panes calefaciant. Quod uero ad triticum in aqua elixum attinet, cum eo amylum ne cōferendum quidem eſt, cum palam id tum calfaciat, tum valenter nutriat, ſi concoctum fuerit: id quod factu (ut diximus) eſt difficile.

A.I.2.c.2. ca.59. fol. 105.d.

De Hordeo, & quomodo optima Ptiſana paretur. *CAP. 9.*

HOc item ſemen in vſu frequenti apud homines eſt, quod non eandem cum tritico habet facultatem; ſiquidem illud palam calefacit: hoc verò non modo non calefacit (quo modo non nulla, quæ in medio ſunt calefacientiū & refrigerantium, ut amylum, & panis lotus) ſed, quoquomodo ipſo utare, ſiue panē ex ipſo feceris, ſiue ptiſanam coxeris, ſiue ἄλφιτα.i. polentam feceris, vim quandam refrigerandi habere cernitur. Diſſidet pręterea à tritici natura, ſucci ſpecie, quam

A.I.2.c.2. ca.530.fo. 355.b

D vtrunq; ipſorum gignere conſueuit: ſiquidem triticum, craſſum ac lentum: hordeum autem, tenuem & nonnihil deterſorium ſuccum in nobis gignit. Quoquo igitur modo hordeum paraueris nunquam corpus calfacit, ſed varie pro modo præparationis humectat ac ſiccat: quandoquidem polenta, quæ ex frixo hordeo eſt facta, ſiccare perſpicue cernitur: ptiſana autem humectat, cum ſaltem, vt decet, fuerit parata, hoc eſt cū in coctione quamplurimū intumuerit, poſtea igne lento per multum ocium in chylum fuerit redacta: acetum autem ei tunc admiſcetur, cum planè intumuerit: cum verò cocta exactè fuerit, ſub edendi tēpus ſaltem tenuem inijcere oportet: oleum autem ſi initio ſtatim inieceris, coctioni nil nocueris: aliud tamen nihil eſt miſcendum: niſi velis anethi aut porri quidpiam idq; initio ſtatim, immiſcere. Video autem à cocis omnibus ptiſanam peſſime parari: in mortario nanq; crudam ipſam tundentes, non ad ignem coquentes, diſſoluunt: ſunt, qui amylum etiam inijciant, vt per coctionem in chylum copioſum videatur eſſe redacta. Talis certe ptiſana merito maxime eſt flatulenta, & concoctu admodum difficilis. Quæ verò in ptiſana recte paranda prætermiſi, ea adijcere oportet. Crudam ptiſanam aliquandiu in aqua præmaceratam, deinde in mortarium iniectam manibus terere conuenit aſperam quampiam rem in ſe habentibus, cujuſmodi eſt, quod uocant ſpartum, ex quo iumentis ſoleę nectuntur; uſque

cò

quòd ipſa quidem " craſſi eſt ſucci, quodq; vētrem cohibet, & ſuccos crudos gignit: quapropter & à quibuſdā mellis quidpiam ei admiſcetur: ſunt, qui & ſalē marinum miſcent. Fuerit autē iam id quidem placentæ genus quoddam, aut ſpecies, aut quocunq; modo appellare libeat: quemadmodum & alias quaſdam placētarum ſpecies, tum ruſtici homines, tum vrbanorum pauperrimi, ex tempore componunt. Itaque, quæ τὰ μετὰ ἄζυμα in clibano aſſant, atq; mox, quàm ex tracta ſunt, in mel calidum, ut id in tota ſeſe recipiat, inijciunt, placentæ etiam ſunt genus quoddā: præterea omnia, quæ cum melle ex itrijs apparantur. E

A. ibid. F

De varia Itriorum compoſitione. *CAP. 4.*

DVplex autem eſt Itriorum ſpecies, præſtantior quidē, quam rhyemata: deterior vero quam lagana appellant. Igitur oīa, quæ ex his ac ſimilagine cōponuntur, craſſi ſunt ſucci, & tarde permeant, iecorisq; meatus, per quos fertur alimētum, obſtruunt, lienis imbecillitatē augēt, calculos denique in renibus gignunt: quòd ſi cocta belle fuerint, atq; in ſanguinem mutata, admodum nutrient. Quæ verò cū melle parantur, miſtam habēt facultatē: cum.n. mel ipſum ſuccum habeat tenuē, & ea, quibus cū miſcetur, tenuet, factum meritò eſt, ut, quæ mel copioſius, dum parantur, aſſumpſerint, quęq; diutius cocta fuerint, & minus tarde permeent, ſuccūq; ex tenui & craſſo miſtum generent: iecore verò, renibus, & lieni, in recte quidē habentibus, magis, q̃ ea quæ ſine melle parata ſunt, conducant: in ijs vero, qui obſtructionis principium habēt, aut inflammatione, aut ſcirrho ſunt obſeſſi, nihil minus, quā illa noceant: nōnunquam ēt longe grauius: & multo omniū maxime, quorum farina fuerit admodum lenta: ſuccus nanq; qui ex ijs prouenit, non modo ꝓ craſſitiem ferri prorſum inhibetur, uerum etiam intrinſecus anguſtis vaſorum finibus circunfixus adeo impingitur, vt haud facile ſolui queat; atq; ita viſcus læſum ijs, qui ita ſunt affecti, ſenſum pōderis exhibet, ciborū ac potuum tenuantium ope indigens. Scripſimus aūt alibi vno libro I. e victu attenuante. Nihil tñ eorum, quę ita ſunt parata, neq; thoracem, neq; pulmonē offendunt. Verum de edulijs quidē, quę craſſum ac lentū ſuccū generāt, alio loco poſtea diſſeremus: ſermo aūt, qui nunc in manibus eſt, poſtulat, ut cū alia, quæ hactenus expoſuimus, memoria teneas, tū inter ea omniū potiſſimū, panū facultatē, ꝙ eis aſſidue vtamur: nec ſanè obſuerit, quę de ipſis diximus, ſummatim repetere. Optimus certe panis ac ſaluberrimus fuerit homini, neq; iuueni, neq; exercitationibus dedito, qui tū ſalis, tū fermēti habet plurimum, quiq; plurimū ab artifice, antequā formetur & aſſetur, ſit ſubactus, & (vt ſupra diximus) in clibano mediocriter calido aſſatus. Modū vero fermēti ac ſalis guſtu iudicato. ꝙ nāq; in largiori horū miſtura iā offendit, prauū. Quatenus igitur guſtus nullū adhuc ſenſum triſtē ex ea miſtura percipit, eatenus ipſorū copiā augere ꝑſtiterit. F G

De Pane loto. *CAP. 5.*

Abluendi panis huius rationē ex Antillo īdicauit Oribaſius l. 4 collec. c. ult. quē ſecutus Anicēnas li. 2 minus feliciter illud præſtitit.

A.l.1.c.2. ca.565.fo. 159.c

POrrò, qui " panis abluendi rationem excogitarunt, minoris ſanè alimēti cibum, ſed qui ab obſtructionis noxa abſit, quoad licet, longiſſime, inuenerunt: ſiquidem panis hic ſuccum habet minimè, craſſum, ac lentum, vt qui ex terreſtri aereus ſit factus. Eius porrò leuitas apparet, cum per ſtateram, tum ꝙ in aqua non ſubmergatur, ſed inſtar ſuberis ſupernatet. Cæterū id eduliū, qđ ruri apud nos coquunt, quod ex multa triticea farina lacti miſta conſtat, ſcito ex ijs eſſe, quæ intus obſtruunt. Vt igitur cibi hmōi omnes boni ſunt ſucci, & multi alimenti, ita eos, qui ipſis aſſidue utuntur, lædunt obſtructiones in hepate parientes, & in renibus calculos gignerentes. Cum.n. humor crudus lentorem aſſumpſit, & tranſitus per renes quibuſdā natura ſunt auguſti, ibi, quod craſſiſſimum eſt, ac maxime lentum, diutius moratum, πῶρον, i. tophum, prompte gignit: cuiuſmodi in vaſis, in quibus aquam calfacimus, accreſcit, aut ad ſaxa affigitur in pleriſq; aquis calidis ſponte naſcentibus: confert autem ad id maxime renum ipſorum temperamentum, quādo ipſorū calor acris fuerit, ac velut igneus. Ex eo autem genere ſunt, & πῶροι qui in arthriticis generātur: fluit.n. ſemper, quod in corpore redundat, in partes imbecillimas, pro ſuaq; ipſius natura in ipſis affectū excitat. Cæterum, cum poſtea de lacte agemus, de omni ipſius vſu trademus, quemadmodū certe & de cibis incraſſantibus: quandoquidem & alia quædam ſunt, quę eam habent facultatem. H

De Alica, ſeu Chondro. *CAP. 6.*

A.l.2.c.2. ca.195.fo. 122.a

ALica " ex genere eſt tritici, valenterque nutrit, ſuccum lentum habet', ſiue', in aqua duntaxat coctam, cum mulſo, aut vino dulci, aut etiam adſtringente (nam his quoq; ſuo proprio tempore vtimur) ſiue cum oleo, ſaleq; frixam ſumas. Nonnumquam autem & acetum illi inijcitur atq; pręparatam eo modo alicam, medici ptiſanæ confectonem fuiſſe dictitant: quidam autem dīt ex alicæ ptiſana ęgrotum fuiſſe cibatum: veterū uerò nonnulli, ut Diocles & Philotimus, ptiſanam triticeam, alicam hoc modo ſtructam appellitant. Qua propter eius nomen apud antiquos eſt rarum, quemadmodum & nomen ſitanij: ipſum.n. communi appellatione triticum nuncupāt. Dictū porrò eſt in libro Hippocratis De rōne victus " panes ex alica factos plurimi eſſe alimenti, ſed minus ſubſidere: pręterea ſimilaginem & alicam coctam valentis ac multi eſſe alimēti: proinde uſum huius multū vitare conuenit, eiſque potiſſimum, quibus iecur facile obſtruitur, aut renes calculis gignēdis ſunt appoſiti. Maxime præterea intentos eſſe conuenit de ijs ſorbitionibus, quę ex alica lota nuncupata parantur: ſuccus nanq; ipſius hic eſt aquæ commiſtus, qui, cum coctionē

lib. 2. de Diæta

postulet

A poſtulet plurimam, præparantibus quidem ipſum, quaſi ſatis coctus ſit imponit: ægrotos verò, q̃bus ipſum parant, lædit non minimum, celeriter.n.q; inſtar glutinis ſit lentus, concreſcit ac denſatur. Oportet igitur ipſum multa aqua admiſtum ſuper carbones coquere plurimum mouendo quoad exactè coctus fuerit: tum uero ſalis quidpiam etiam inijcere: oleum autem & ſi initio ſtatim immiſcueris, nihil fuerit incommodi. Sed id quidem obiter ſit dictum: ad medendi.n. rationē, non ad præſens inſtitutum, pertinet. Quòd ſi quando ſani ob vehementem ventris mordicationē: ſiue ob biloſi humoris multi trãſitũ ſiue ob aliud id genus, ſorbitione eguerint, ijs alicam plurimum coctam, vſq; dum extabuerit, deinde colatam atq; ita comparatam, ut ptiſanæ ſucco colato ſit per ſimilis, ſorbendam tunc exhibeto. Eadem autem lotæ alicæ parandę eſt ratio.

De Tritico in aqua elixo. CAP. 7.

NIſi ipſe aliqñ triticum in aqua elixum comediſſem, nunq̃ aliquē eius vſum in cibo eſſe crediſſem: neq;.n. fame graſſante, ad hunc vtēdi modum quis acceſſerit, cum ſuppetente tritico panem ex eo facere poſſit: in cœna verò, quemadmodum elixum frixumve cicer, & alia q̃dam ſemina ſimiliter parata, pro tragematibus, quæ vocant, ſumuntur, ita triticum elixum à nemine ſumitur: ob eas ſanè cauſas nunquam crediđiſſem quempiam triticum elixum eſitaſſe. Cum autē

B & ipſe aliquando rus procul ab urbe cum duobus adoleſcentibus meis æqualibus profectus ruſticos iam cœnatos deprehēdiſſem, & mulieres ſeſe, ut panem facerent, accingere (pane.n. carebãt) vnusq; ex ipſis repente triticum in ollam coniectum coxiſſet, deinde ſale mediocri conditum, ut ederemus eſſet hortatus, (cogebamur autem id facere, ut par eſt, qui nimirum iter confeceramus, atq; eſuriebamus,) abunde certe comedimus, pondus tamen in uētriculo ſenſimus, ut lutum ipſi incumbere videretur. Et, cum poſtero die non coxiſſemus, totum diē cibum ita faſtidiuimus, ut nihil edere potuerimus: præterea flatulento ſpiritu eramus pleni, caputq; dolebat, & oculi caligabant: neq;.n. per aluum quidquam excreueramus quod vnicum in cruditatibus eſt remedium. Rogabam igitur ruſticos, num & ipſi aliquando elixum triticum ediſſent, tum quo nam pacto ſuiſſent ab illo affecti: illi verò & eſitaſſe frequenter, eadem, qua nos, neceſſitate compulſos reſponderunt, triticumq; ita præparatum graue & concoctu difficile eſſe edulium: quod ſanè vel citra experimentum colligi facile poterat. Qñ.n. ne ipſius quidem ſumpta farina (ut ante retulimus) concoctu ſit facilis, niſi per ſalem, fermentum, miſturam, triturationem, clibanumq; elaborata fuerit, quis non intelligat illaboratum triticum eſſe contumaciſſimum? Vires tamen triticum habet magnas, ſi ſic ſumptũ cõco quat, nutritq; valide corpus ac robur inſigne ijs, q̃ ipſo vſi fuerint, cõciliat.

A.I.3.f.14.
t.2.c.19.f.
309.g

C *De Amylo.* CAP. 8.

AMylum ex tritico conficitur, partes exaſperatas læuigandi vim obtinens, q̃ ſubſtantijs omnibus conſiſtentia ſiccis eſt communis, quæ neq; aſtrictionem, neq; acrimoniã, neq; aliam quamuis facultatem habent inſignem: quas ſubſtantias iure ἀποίους, i. qualitatis, quę ſenſu deprehendi queat, expertes, appellant, qualis inter humidas ſubſtantias eſt aqua. Cęterum amylum ſimilem panibus lotis habet facultatem: minus.n. his non lotis corpori prębet alimētum, & non calefaciens, veluti neq; calefaciunt etiam illi, cum cæteri panes calefaciant. Quod uero ad triticum in aqua elixum attinet, cum eo amylum ne cõferendum quidem eſt, cum palam id tum calfaciat, tum valenter nutriat, ſi concoctum fuerit: id quod factu (ut diximus) eſt difficile.

A.I.2.c.2.
ca.59. fol.
205.d.

De Hordeo, & quomodo optima Ptiſana paretur. CAP. 9.

HOc item ſemen in vſu frequenti apud homines eſt, quod non eandem cum tritico habet facultatem; ſiquidem illud palam calefacit: hoc verò non modo non calfacit (quo modo non nulla, quæ in medio ſunt calefacientiũ & refrigerantium, ut amylum, & panis lotus) ſed, quoquomodo ipſo utare, ſiue panē ex ipſo feceris, ſiue ptiſanam coxeris, ſiue ἄλφιτα i. polentam feceris, vim quandam refrigerandi habere cernitur. Diſſidet pręterea à tritici natura, ſucci ſpecie, quam

A.I.2.t.2.
ca.530.fo.
255.b

D vtrunq; ipſorum gignere conſueuit: ſiquidem triticum, craſſum ac lentum: hordeum autem, tenuem & nonnihil deterſorium ſuccum in nobis gignit. Quoquo igitur modo hordeum parauerìs nunquam corpus calfacit, ſed varie pro modo præparationis humectat ac ſiccat: quandoquidem polenta, quæ ex frixo hordeo eſt facta, ſiccare perſpicue cernitur: ptiſana autem humectat, cum ſaltem, vt decet, fuerit parata, hoc eſt cũ in coctione quamplurimũ intumuerit, poſtea igne lento per multum ocium in chylum fuerit redacta: acetum autem ei tunc admiſcetur, cum planè intumuerit: cum verò cocta exactè fuerit, ſub edendi tēpus ſaltem tenuem inijcere oportet: oleum autem ſi initio ſtatim inieceris, coctioni nil nocueris: aliud tamen nihil eſt miſcendum: niſi velis anethi aut porri quidpiam idq; initio ſtatim, immiſcere. Video autem à cocis omnibus ptiſanam peſſime parari: in mortario nanq; crudam ipſam tundentes, non ad ignem coquentes, diſſoluunt: ſunt, qui amylum etiam inijciant, vt per coctionem in chylum copioſum videatur eſſe redacta. Talis certe ptiſana merito maxime eſt flatulenta, & concoctu admodum difficilis. Quæ verò in ptiſana recte paranda prætermiſi, ea adijcere oportet. Crudam ptiſanam aliquandiu in aqua præmaceratam, deinde in mortarium iniectam manibus terere conuenit aſperam quampiam rem in ſe habentibus, cujuſmodi eſt, quod uocant ſpartum, ex quo iumentis ſoleę nectuntur; uſque

eò

eò autẽ terendũ dum præpoſitus,ac qui in ſuperficie eſt,cortex ſit abiectus:is.n. quo veſtitur ceu E
tenui tunica,nõ totus inter pinſendũ abijcitur:quapropter & præmaceratur,& in mortario tũdit.
Quòd,ſi nõ quicquid eſt aceris,deciderit,elixa ptiſana magis q̃dem deterget,nullã aũt aliam noxã
accipit.Peſſima aũt eſt ptiſanę ꝑparatio,cũ,vbi coci crudã ipſam in mortario cũ aqua cõtuderint, *κυκεῶνα, Ciceronem.
deinde parũper coxerint,ἕψημα καὶ σίραιον,id eſt ſapã iniijciunt: quidã aũt cum his mel quoq; & cu
minũ iniiciunt,* cinnũ quendã verius,q̃ ptiſanã,comparãtes.Verũ,quæ probe parata fuerit, utilitates,quas memorat Hippocrates.tũ ſanis,tũ ęgrotis hominibus ꝑſtabit:ſiquidẽ lentor eius(ut inquit) leuis,& continuus, & blandus eſt, & lubricus,& humidus moderate,ſitimq́; arcet: & ad abluẽdũ,ſiquid opus erit, eſt idoneus: neq; adſtrictionem habet,neq;tormina gignit: deniq;in vẽtriculo nõ exurgeſcit,ſi quidẽ inter coquẽdum intumuit,quãtũ plurimũ intumeſcere poterat. Hæc certe nobis in pſentia de ptiſanæ facultate ſuffecerint,nõ medendi rõem tradentibus,ſed alimẽtorũ duntaxat vires explicantibus,quanquã in ſermonis trãſcurſu ipſorũ vſum quoq; attingimus.

De Panibus hordeaceis. CAP. 10.

NVnc certe ad hordeaceos panes tranſire fuerit tempeſtiuum, quos homines eodem,quo triticeos,modo parant: ſunt autem nõ modo triticeis, uerum etiam olyrinis, & multo adhuc magis typhinis,friabiliores,nihil in ſe lentoris,ut illi,habentes. Ex quo perſpicuum eſt, ꝙ exiguũ F
corpori præbent alimẽtum,& potiſſimum ſi facti ex peiore hordeo fuerint, ex quo Hippocrates ne ptiſanam quidem fieri voluit: neque enim dum coquitur, ſuccum copioſum ex ſe ipſo emittit. Laudatiſſimum autem eſt,quod candidum,ubi pinſitum eſt,apparet,non nihilq́;denſitatis ac põderis(quantum hordeo datum eſt) habet. Porrò, quod totum plenum eſt, & circunſcriptionẽ externam habet tẽſam,melius eo eſt,quod gracile eſt ac rugoſum. Verum hoc quidem ſeminũ omnium commune tibi eſto indicium: niſi forte aliquando molem multo,q̃ pro ſua natura,habeant maiorem,ſintq; molliora ac laxiora: ſcito enim ea humiditatẽ habere ſuperfluam, prędictiſq; eſſe deteriora. Ob eamq́; cauſam nõ conuenit ijs poſt collectionem uti: ſed,ubi ea in locis ſiccis repoſueris,diu ab eis abſtinere,quò interea pars quidem humoris ſuperflui exhalet, pars autem etiã coquatur,quoad ſiccata mediocriter contrahantur.Defluit.n.à plãtis ſeminibus,& fructibus,poſtquam collecta fuerint ac repoſita,primum quidem quicquid in ipſis aquoſum eſt ac tenue,poſt autem & non nihil humidi naturalis.Cum.n.ſubſtantiam habent iuſto ſicciorem, ſunt ijs deteriora, quæ ad ſummũ bonæ habitudinis peruenerunt,non tamẽ iam omnino ſunt praua: quinimmo ijs affectibus,quos ſiccando corrigere oportet,ſunt utiliora. Quę autem diutiſſime fuerunt repoſita,
vires habent imbecilliores. Huius porrò terminus ſit, cum ab ipſis diuiſis quaſi puluis quidam te- G
nuis excidit.Hęc itaq; ſemel nunc dicta,in omnibus memoria teneto;non.n.libẽter de iiſdem ſæpe eadem repeto,niſi quãdo neceſſe videtur,nudũ dũtaxat caput memorię cã repetere. Ad panes autẽ hordeaceos,de quibus dicere inſtitueramus,reuerſi dicamus,in ijs quoq; quaſdã eſſe differentias,illis, quas paulo ante in triticeis recenſuimus, reſpondentes: omnes nanq; triticeis multo minus alunt: qui tamen ex præſtantiſſimo hordeo conficiuntur, minus à triticeis in eo ſuperantur, qui uero ex laxo ac leui,panibus furfuraceis reſpõdẽt: panes aũt ex hordeo hmõi citiſſime ꝑ aluũ ſubducuntur,quod & reliquis non minimum accidit,ſi triticeis eos contuleris. Quæ porro inter hos mediæ panum hordeaceorũ ſunt præparationes,ſimiles ſunt ijs quas in triticeis retulimus.

De Polenta, quæ Græce ἄλφιτον dicitur. CAP. 11.

EX recenti hordeo mediocriter frixo laudatiſſima fit polenta, cuius ſi copia non ſit, non nunquam & ex alijs ipſam conficimus. Cum autem polenta omnis, quæ recte ſit facta, boni ſit odoris,ea eſt ſuaueolentiſſima, quæ ex optimo ac recenti hordeo,& quod* ariſtã non admodum
habeat ſiccam, eſt confecta. Compluribus autem per ſanitatem mos eſt eam ſapa, & vino dulci *στάχυν.
mulſoq́; commiſtis, nonnunquam ſola etiam aqua conſperſam, æſtate duabus tribusve ante bal-
neũ horis bibere: aiuntq; ſentire ſe hoc potu ſiti liberari. Si tamẽ cũ vino auſtero fuerit epota, vẽ- I
trem deſiccat. Polenta aũt gentes quędã pro pane vtuntur : ꝙ ego ruſticos in Cypro facere ſum cõſpicatus,tametſi ij frumẽti plurimum metant. Veteres aũt militibus etiã polentã præbebãt.Romani tamẽ milites ipſius imbecillitatẽ damnantes,ea nũ amplius nunc utuntur: exiguum .n. corpori alimẽtum dat, priuatis quidem & omni exercitatione abſtinentibus,ſatis multum: ijs autem qui quoquomodo exercentur,minus,quam ſat eſt. Porrò ex ijs humidis * frixis fiunt mazæ,de q-
bus deinceps diſſeremus: præſertim cum Philotimus in primo libro De alimentis de ipſis copio- *πυρωθέντων.
ſius diſputans, quod in eis tamen erat vtiliſſimum, indeterminatum reliquerit.

De Maza. CAP. 12.

CViuſque eduliorum uires,potes vel ante certam experientiam,ex ipſius natura conijcere. Etenim perſpicacis ingenij viro, farina quæ planè tenuis eſt & alba,& ab omni furfurea ſubſtantia pura, ſatis intelligetur in ventriculo quoque citius ac magis alterari, coque probius concoqui, & facilius in corpus diſtribui , promptiuſque nutrire, ut quæ corporibus alendis aſſimiletur atque apponatur : quod autem in ipſa furfureum eſt ac durum, vt extrinſecus in aqua diſſolui

non

A non cernitur,eadem ratione in uentriculo quidē madeſactum diſſoluitur,ſed totum,vt ſumptum
fuerat,indiuiduum permanet,atq; inconfectum. Hoc igitur non poteſt nec probe concoqui,nec
diſtribui,propterea ꝙ venarum orificijs,quæ ad uentriculum & ad inteſtina pertinent,nihil prorſus congruit,neq; illabitur:quas res neceſſario ſequitur,tum ut maior ſtercoris vis ex ipſo aceruetur,tum,ut citius ſubſideat,partim propter ipſius copiæ pondus,partim etiam ꝙ furfureum omne qualitatem habet deterſoriam.Quæ omnia ſiquis reputet,intelliget tantum mazam in alendo corpore ab hordeaceis panibus relinqui,quantum hi à triticeis relinquuntur:q̃ppe,cum hordeū ſuapte natura furfureum habeat non paucum,frixum iam illud ipſum habet tum ſiccius,tum fractu ac comminutu difficilius:ſiccius autem eſt id,quod in hoc eſt præſtantius,ex quo corpus ſumebat alimētum.quo fit,ut maza panibus hordeaceis ægrius coquatur,magiſq; ventriculum flatu impleat:in quo ēt,ſi diutius manſerit,turbationē excitat:citius autem ſubducitur†ſi commiſſa diutius fuerit ac ſubacta:quòd,ſi mel quoq; addatur,citius etiam ob id uentrem ad excretionem incitabit.Cæterum,quod Philotimus opinatur,ſuccum craſſum,glutinoſum,ac frigidum ex omni maza generari(quem ipſe cum præceptore ſuo Praxagora vitreum appellat)ſecus profecto habet,cum polenta neq; lentorem habeat quod alicæ ineſt maxime,nec multum nutriat. At illum
B fefellit maza copioſior,ac diutius in uino dulci & ſapa*macerata,quam ipſe quemadmodū Athenienſes,τριπτὰν,i.tritam appellauit;quod enim in ea,triticeę maſſæ reſpondet,ductile eſt ac glutinoſum,cum ab diuturnā*macerationem,tum ob humoris polentæ*commiſti craſſitiem. Quemadmodum autem tritura multa cum craſſo liquore facit,ut trita farina lenta appareat,etiam ſi ea ex milio ſit:ad eundem modum ſuccus priſanæ apparet lentus,tametſi nihil in ſeſe habeat glutinoſum neq; emplaſticum,ſed contra deterſorium atq; inciſorium,quod in cute noſtra incidat,ipſius ſordes eluens.Quòd,ſi paulo poſt,q̃ cuipiam ſorbēdam ipſam exhibueris,uomere ipſum feceris,pituitam,quæ in ventriculo continebatur,detergebit,& omnia vomitu ſimul cum ea eijciet.

† ευρωθῆτε καὶ τρὶς ἴσα μέχρι πλείονος

* εψηθεῖσα

* μεμαλάχθαι.

* μιχθείσης.

De Typha,Olyra,& Zeia. CAP. 13.

MNeſitheus quidem typhas tertio loco poſt triticum,& hordeum numerat:Diocles autē de ipſis tradit negligentius,compendioſum ſcribendi genus diffuſæ accurateq; explanationi præponens:eodē certe cōpendio de tritico,hordeo,aliiſq; multis tradidit.Paulo aūt de his Praxagoras,ac Mneſitheus quàm Diocles,copioſius ſcripſerunt:attamen ne ipſi quidem ſatisfaciunt. Philotimus uerò de q̃buſdam admodum copioſe,de alijs autem egit ieiune:ſunt &,quorū ne meminit q̃dem,quemadmodum nec zeię:perſpicuum autem eſt,quòd nec præceptor eius Praxago
C ras,quandoquidem Philotimus non modo eorum,quæ ille ſcripſiſſet,nihil prætermiſit,ſed pleraque ēt perpoliuit,atq; adiunxit.Illud uero mirū uideri debet,quòd ne is q̃dem,q̃ librum De ratione victus compoſuit,qui Hippocrati eſt adſcriptus(q̃ſq̃s is vir antiquus fuerit)nominis zeiæ mentionem unquam fecerit:ꝙ,ſi typhas à nōnullis putabat appellari zeias,id ipſum ſignificaſſe oportuit.Verum ſatius forte fuerit ipſorum verba adſcripſiſſe.Diocles ergo in primo libro De ſanitate tuenda ad Pliſtarchum(in quo ciborum facultates explicat)ſic ſcribit:Poſt hordeum autem triticum facultatibus ſequuntur omnium maxime olyræ,typhæ,zeiæ,panicum,milium. In quibuſdā
«« autem exemplaribus zeiæ nomen omnino non eſt:quin & in quibuſdam, non facultatibus, ſed
«« vtilitatib.ſcriptum eſt hoc modo:Poſt hordeum ac triticum utilitatibus ſequuntur omnium maxi
«« me olyrę,typhæ,panicum,& miliū.perinde,ac ſi olyra ſemen eſſet a typha diuerſum. Mneſitheus
«« autem vno ſemine duo nomina ait contineri;ſcribens ad hunc modum:Ex ſeminibus ad nutritio
«« nem ſunt appoſitiſſima triticum & hordeum:quod autem hęc deinceps ſequitur duplici quidem
«« nomine nuncupatur,eadem tamen res eſt:alij enim typham,alij olyram nominãt. Deinceps iſta
«« adiungit:Poſt hęc autem ſunt zeia,milium,& panicum. Diocli certe ea de typha & olyra ſcribe-
«« re,quę mō adſcripſi,ſatis viſum fuit : Mneſitheus verò particulatim quoq; de ijs poſtea tractauit,
D primum quidem de tritico & hordeo,mox de typhis,ſcribens his verbis:Reliquorum uerò ſeminum typha quidem eſt optima,nam & nutrit admodum,neq; magno negocio conficitur.Panem
«« autem ex zeia nemo affatim citra ſanitatis diſpendium mandit: quòd, ſi quis ei pani non aſſueuo-
«« rit,etiam ſi minimum ſumpſerit,ęgrotabit,eſt enim grauis & concoctu difficilis:qui vero regionē
«« colunt vehementer frigidam,eo ſemine coguntur nutriri,ipſumq; ferere,quòd frigoribus perſtre
«« nue reſiſtat:Atq; hi principio quidem paulatim edere aſſueſcūt,tum quia ingrati odoris eſt cibus,
«« tum quia rarus eſt in eiuſmodi regionibus frugum prouentus:poſt autem, quòd familiare ſit edu-
«« lium,accidit,vt facillime in corporibus conficiatur.In ſumma autem ſtatuere oportet zeiam grauem eſſe ac concoctu difficilem,firmam ac membranoſam.Ex his Mneſitheus apertiſſime indicauit,cuiuſmodi ſemen uocare velit zeiam,quę in frigidis regionibus colitur. Equidem nec ipſe regiones omnes hybernas peragraui,nec ab alijs audiui,qui eas perluſtraſſent, ſemen aliquod eſſe frumentaceum,quod incolę zeiam, aut zeam appellarent:vtroque enim modo ſcriptum inueni tur,in alijs priore ſyllaba in ε & ι,in alijs autem in ε tantum deſinente.Credere autem poſſum fieri potuiſſe,ut Gręci ſemen id ſic appellarint,barbari autem proprium ipſi nomen indiderint.Conſpicatus autem in multis Thracię,& Macedonię agris non*ariſtam modo,ſed & plantam totam noſtrę

A.l.1.c. 2. ca. 313. f. 314.c

noſtræ typhæ in Aſia ſimillimam, inrerrogaui quod nam apud illos homines haberet nomẽ: qui E
mihi oẽs reſponderunt, plantã totã & eius ſemeo βρίζαν appellari priore ſyllaba tribus his litteris
ſcripta, βρι, ſequente ζ & α, in recto ſaltem caſu, in accuſatiuo aũt cum littera ν. Ex hoc porrò ſemi
ne panis fit grauis odoris, & ater, mẽbranoſam (vt Mneſitheus ſcripſit) ſubſtãtiã habẽs: q̃ ſi nigrũ
quoq; panẽ, q̃ ex zeia fit, eſſe adſcripſiſſet, facilius crederẽ id eſſe ſemen, qđ ab eo zeia nominať.
Eſt itẽ in frigidiſſimis Bithyniæ locis ſemen quoddam, qđ zeopyrum nominatur prima ſyllaba ι
non habente, vt apud Homerum habet, cum ait: Et zeia & triticum cũ fœcundo hordeo & albo.
Ex eo autem panis fit præſtantior, quàm qui in Macedonia, aut Thracia ex briza conficitur. Ac
ferè, quemadmodum nomen ipſum zeopyrum ex vtroque nomine, zea ſcilicet, & pyro, ideſt tri
tico componitur, ſic & ſubſtantia eius inter vtrũq; media quodammodo eſt, vt ſi ex utroq; eſſet
commiſta: proinde quanto tritico eſt deterius, tanto Thraccia briza eſt præſtantius. Porrò vrbiũ
• Alij legunt Iylliopolis. nomina, in quib. ſemen id prouenit, ſunt Nicea, Pruſa, Craſſopolis, Claudiopolis, *Heliopolis, &
Doryle, quod quidem extremum eſt Phrygiæ Aſiaricæ oppidum: habet autẽ & Phrygia ipſa ſe-
men eiuſmodi in agro prouenıens, quemadmodum & aliæ quædam vrbes finitimæ. Videre au-
tem eſt panem, qui ex hoc ſemine conficitur tanto eo, qui ex briza in Thracia & Macedonia fit
eſſe meliorem, quanto tririceo eſt deterior. Meminit zeæ & Theophraſtus libro ſeptimo de plan- F
tis, ſic ſcribens: Inter ea, quæ tritico hordeoq; ſunt ſimilia, vt zeia, olyra, typha, auena, & ęgilops,
zeia eſt firmiſſima, copioſiſſuneq; fructificat, multiplicem altamq; radicem effundit, culmo multi
plici & craſſo aſſurgens, fructus autem eſt leuiſſimus, & cunctis animalibus admodum iucundus.
Deinde ſubdit: Typha autem omnium eſt leuiſſima: nam calamum vnicum, eumque tenuem ha-
bet: quare ſolum gracilius, nec, vti zeia, pingue ac fertile expoſcit. Poſt hęc ſubiungit: Sunt autem
hæc duo, zeia ſcilicet & typha tritico ſimillima. Hæc quidem de zeia Theophraſtus: Herodotus
autem libro ſecundo ad verbum hæc ſcribit: Tritico, hordeoq; pleriq; victitant: apud Aegyptios
verò his in victu uti, ſummum dedecus putatur, vtuntur autem olyris, quas alij zeias cũ z nomi-
nant. Dioſcorides quoque in ſecundo De medica materia, hæc ſcribit: Zeiæ duplex eſt genus,
quorum alterum ſimplex, alterum δίκοκκον nominatur, quòd ſemen duabus membraois conclu-
ſum gerat: nutrit autem hordeo valentius, tum ſtomachum iuuat. panis ex ea fit, qui minus tritico
nutrit. Crimnon autem, quod ex zeia & tritico fit, eſtq; in tritura craſſior farinę pars, ex qua fit
puls, nutrit abunde, & facile conficitur: quod verò ex zeia fit, ventrem magis cohibet, potiſſimum
ſi torrefacta prius fuerit. Præterea olyra eiuſdem cum zeia eſt generis, ſed minus aliquãto nutrit:
panis quoq; ex hac fit, & crim non. Athera autem fit ex zeia trita tenuiter ſub mola: ſorbetur au- G
tem non ſecus ac liquida pulticula: puerisq; eſt accommoda: in cataplaſmatisq; ea vtimur. Tragi
ſemen, alicæ eſt quidem ſimile, nutrit autẽ multo minus, quàm zeia, quòd multum aceris habeat:
ob id & concoctu eſt difficilior, & aluum magis mollit. De zeia igitur hęc ſufficiant. Mneſitheum
profecto iure quis demiretur, quod diſcrimen inter olyram ac typhã nõ nouerit: vtrunque enim
in Aſia eſt frequens, & potiſſimum in regione, quæ eſt ſupra Pergamum, adeo, ut ruſtici ipſi pani
bus ex ipſis factis ſemper utantur, propterea, quod triticum omne in oppida cõportent. Olyrini
ſanè, ſi modo ex bona olyra fiant, poſt triticeos ſaltem ſunt præſtantiſſimi, ſecundi autem ab his
ſuot typhini: quòd, ſi olyrini ex vitioſo ſemine ſint facti, typhini non erunt eis inferiores. Cali-
di uero panes ex laudatiſſima typha facti, olyrinis longe ſunt pręſtantiores, aſſeruati uerò dete-
riores ſeipſis euadunt: cum enim maſſa illorum ſit tenax ac ductilis, denſatur maiorem in mo-
dum, & maxime cum negligenter parati fuerint, adeo, vt qui panem huiuſcemodi poſt unum
aut duos dies, ac multo magis ſequentes aliquot comederit, putaturus ſit lutum uentrieulo ſuo
ineſſe: at, calidus adhue cum eſt, ab ipſis etiam vrbanis expetitur, ipſumque cum caſeo quodam
mandunt, quem vernaculo oomine oxygalactinon appellant: porrò hunc quoque tenerum eſ-
ſe oportet, & ipſum panem calorem clibani adhuc retinere. qui certe in huuc modum eſt aſ- H
ſatus, noo ruſticis modo, ſed urbanis quoque hominibus, io delicijs habetur: qui vero trium
quatuorve dierum eſt, vel ipſis ruſticis manditur inſuauius: præterea concoctu eſt difficilior, ac
tardius per aluum ſubducitur, quæ calido minime accidunt: qui, tametſi hordeaceo, quod ad deie
ctionem pertinet, multum relinquitur, non tamen in eo adeo, ut miliaceus, eſt vituperandus: qui
etiam corpus admodum, dũ calidus eſt, nutrit, ut pene triticeo ſyocomiſto par ſit. Habet autem
typhæ ſemen extrinſecus corticem veluti olyra, & hordeum: verum decorticatum, in panes con-
geritur, omninoque uſu accommodatur: nam & ex aqua manditur elixum, haud aliter, ac uoca-
tus à ruſticis apothermus, ſapa (quam alij σίραιον, nos ἕψημα vocamus) iniecta: nonnunquam etiam
cum ſale eſitatur, quo modo me triticum ipſum tetuli comediſſe. Ex nobiliſſima autem olyra, cũ
vt decet, fuerit decorticata, nominatum tragum conficiunt, quo pleriq; utuntur primum in aqua
decoquentes, deinde ea effuſa, ſapam aut vinum dulce, aut vinum dulce, aut mulſum infundentes:
ſuperinijciunt & pineas nuces aqua præmaceratas, donec plurimum intumuerint. Quidam autẽ
ſemen hoe, genere quidem, non tamen ſpecie, cum olyris idem eſſe affirmant. Sunt autem & alia
permulta ſemina prædictis quidem adſimilia, non tamen eadem penitus ſpecie, q̃ partim in hor-

A dei ac typhæ, partim in typhæ olyræq; aut olytæ & tritici medio ſunt loco: quædam uero ad oly-
tæ, alia ad hordei aut typhæ, alia ad tritici: ceu alia ad panici, alia ad milij naturam, proxime acce
dunt: quę nomina habent, alia ſimplicia, ut in Italia ex quo alicam faciunt, alia compoſita, ut in
Cappadocia, quod uocatur gymnocrithon id eſt hordeum nudum ac corticis expers, in Bithy-
nia autem zeopyron. Verum ſatius fuerit eiuſmodi nominum, ac ſeminum diſquiſitione omiſſa,
de omnibus communi quodam ſermone tractare. Quæ igitur parua mole multam reddunt ſub-
ſtantiam, eamq; craſſam ac viſcidam, optimi ſunt ſucci, ac multi alimenti, non tamen facile per al
uum ſecedunt: quæ uero his ſunt contraria mollem quidem ac laxam habent ſubſtantiam, partes
autem ipſorum ſurfureæ citius quidem ſubducũtur, ſed alunt minus. In his ipſis, quæ graueolen-
tia ſunt, & guſtum quendam habent iniucundum, perſpicuũ eſt, quod omnia & praui ſucci ſunt,
& coctu difficilia. Quoniam autem exiguæ moli permultum inſit ſubſtantiæ, tum ex pondere, cũ
in ſtatera appenduntur, tum ex farinæ copia cognoſces: ea nanq; copioſa in ijs ſeminibus, quæ cõ
pacta denſaq; ſunt ſubſtantia, ab exigua mole redditur. Porro caliditatis & frigiditatis diſcrimen,
ante quidem, q̃ edantur, atq; intrò in corpus ſumantur, cum ex colore & guſtu facile tibi erit col
ligere, tum etiam ex vſu, quem nobis foris applicata adferunt: poſtea aũt, quàm eſitata atq; intrò
B in corpus ſũpta fuerint, exactã ſui dignotionẽ ac ſenſum, dũ in ventre ſunt, ijs, qui ſumpſerint, adſe
runt, ꝙ calfaciãt aut refrigerẽt aut neutrum horum manifeſte efficiant. Quòd verò ad colorem na
turalem attinet, in hordeis quidem & olyris eſt albus, in triticis autem ſubflauus, typhæ autem uel
triticis ſunt flauiores. Quin & harum corpus coactum eſt ac denſum, quod fortaſſis ad ſeminis par
uitatem non nihil adſert momenti: eſt enim id tritico longe exilius: quanquam non deſint, qui ip-
ſum quoq; in tritici numero ponant, & quod apud Homerum equis dicitur, ubi illos Hector ita
affatur: Triticum enim uobis primum prædulce ferebam,
de typhę ſemine dictum eſſe aiunt, eſſe enim illam equis paruum triticum, eamque ipſos ſine no-
xa mandere, verum autem triticum non ſine noxa. Nec abſurde certe typham quis triticum exi-
le vocauerit, cum ei & colore, & denſitate, & caliditate ſit adſimilis.

De Auena, quæ Bromus dicitur. CAP. 14.

HOc ſemen in Aſia eſt frequentiſſimum, & potiſſimũ in Myſia, quæ eſt ſupra Pergamum, ubi
& typhę, & olyrę vbertimus eſt prouentus. Iumentorum autem eſt alimentum, non ho-
minum, niſi vtiq; aliquando extrema fame ad panes ex eo quoque ſemine conficiendos compel
lantur: citra famem autem coctum ex aqua manditur cum uino dulci, aut ſapa, aut mulſo non ali
C ter, quàm typha. †Calidum autem eſt admodum, non ſecus ac illa: quanquam non æque eſt du-
rum, ex quo minus quoque corpus nutrit: & panis, qui ex eo fit, alioqui eſt inſuauis, non tamen
aluum aut ſiſtit, aut proritat, ſed, quod ad id ſaltem pertinet, medium locum obtinet.

† Suſpicandũ eſſet hoc in loco mẽdum latere cũ Gal 6 de ſimp. med. ſcribat bromũ paulo frigidiorem temperiem habere atque nonnihil adſtringere ita ut uẽtris profluuia iuuet, niſi ẽt ĩterp̃s antiqu° huic concors inueniretur: quare potius dubitandũ eſt in 6. de ſimpl. med non legẽdum eſſe bromum. quod antiquus interpres qui hoc ĩ loco auenam ibi cirtumen tranſtulerit.

De Milio & Panico, quod Elymon, & Milinen uocant. CAP. 15.

HIs item in pane nonnunquam vtuntur urgente dictarum frugum penuria: panis tamen qui
ex eis fit, exigui ° eſt alimenti, ac frigidus: perſpicuumq; eſt ꝙ præaridus eſt ac friabilis, nihil
A.l.2.c.2. cap.288.f. 131.f g enim in ſe habet neque lentoris, neq; pinguitudinis: iure ergo aluum humentem deſiccat. Agri-
colæ autem horum farinam coquentes, deinde adipem ſuillam: aut oleum miſcentes, eſitant. Por
rò milium ad omnia panico eſt præſtantius, ſuauiusq; editur, °facilius cõcoquitur, uẽtrem minus
ſiſtit, magis nutrit. Nonnunquam autem ruſtici farinam ipſorum lacti incoctam mandunt, nõ ali
ter, quàm tritici: & liquet, quòd id edulium, ipſum per ſe ſumptum, tanto eſt præſtantius, quanto
lac vtriuſq; ſeminis naturam ad boni ſucci procreationem, aliaq; omnia excellit: dico autem alia
omnia, concoctionem, uentris ſubductionem, diſtributionem, & ipſam in edendo dulcedinem
ac voluptatem. Nihil enim ſuauitatis ſeminibus ineſt, præſertim panico, quod in noſtra Aſia na-
ſcitur: nam apud alias gentes, ut in Italia, multo melius prouenit.

D
DE LEGVMINIBVS. CAP. 16.

LEgumina appellant ea cerealia ſemina, ex quibus panis non fit, ut puta fabas, piſa, cicera,
lentes, lupinos, oryzam, eruum, cicerculas, aracos, eruilia, phaſelos, fœnum græcum, apha-
ceu, & ſi qua ſunt ſimilia. De quorum omnium facultate deinceps tractabimus, vt, cum ea nota
fuerint, uſus ipſorum minus ſit noxius.

De oryza. CAP. 17.

A.l.1.c.2. ca.260.f. 159.g SEmine °hoc omnes in ſiſtenda aluo utuntur, ipſum eodem modo, quo alicam, coquentes: diffi-
cilius tamen, quàm alica, conficitur, & minus alit, ceu utique & in edendi ſuauitate ab ea quam
plurimum relinquitur.

° facile.

De Lentibus. CAP. 18.

NEq; ex his panem quis facit, aridæ enim ſunt ac friabiles: corticemq; habent adſtringẽtem:
& quæ ipſorum eſt uelut caro craſſi eſt ſucci ac terrei, auſterã qualitatem habens exiguam,
cuius cortex multæ eſt particeps. Succus porrò in ipſis eſt, ut ante retulimus, adſtringenti contra
rius: quocirca, ſiquis in aqua ipſas coxerit, & deinde aquã ſale, aut garo, °aut cum ipſis oleo cõdiẽs
ſumpſerit, potius is aluum deijcit. At ex bis decoctus lentibus ad eum modum, quem retulimus,

lens

lens apparata,facultatem habet ſucco contrariam,ut quę vẽtris fluxus ſiccet,ſtomachũ,inteſtina, E
& totum denique uentrem corroboret:quam ob rem cœliacis & dyſentericis cibus eſt accommo
dus. Lens uerò decorticata,ut illam adſtringendi vehementiam,& ea, quæ ipſam conſequuntur,
amittit,ita magis nutrit, q̃ quæ cortice ſpoliata non eſt: ſuccum" craſſum prauũq; gignit,tardeq́; A.l.2.t.2. ca.438.fo. 143.h
commeat,non tamẽ alui fluxus deſiccat,uti ea,cui cortex nõ eſt ademptus. Iure igitur,qui largius
hoc edulio vtuntur,elephantiaſim,quam vocant,& cancros incurrunt: ſiquidem craſſa ſiccaq;ci-
baria ſucco melancholico generando ſunt idonea. Quare ijs duntaxat, quibus aquea in carnibus
eſt cachexia,lens in cibo vtiliter præbetur,ſicuti aridis & ſqualẽtibus admodũ damnoſe. Eandẽ
ob cauſam viſum integrum & inculpatum hebetat,ipſum immoderate exiccans:ei uerò, qui con
trario modo ſe habet, confert. Menſtruis autẽ purgantibus nõ eſt accommoda, craſſum enim &
tardifluum ſanguinem reddit: at muliebri nuncupato profluuio eſt vtiliſſima. Cum autem ptiſana
in eo ſaltẽ contrariã ipſi habeat facultatem,ex amborum miſtione præſtantiſſimum edulium cõ-
ponitur,quod homines noſtrates phacoptiſanam nuncupant, utrunq; haud ęquali portione mi-
ſcentes,ſed ptiſanæ minus inijcientes, ut quę in ſuccum vertatur, & in molem magnã attollatur,
lens autem cocta exiguum quendam tumorẽ aſciſcat : hoc tamen edulium eodem, quo ptiſana,
modo paratur,præterq̃ ꝙ ſatureia,aut pulegiũ adijcitur: quo fit,ut ſuauius ſimul & concoctu fa- F
cilius reddatur,cũ ptiſana illis minime gaudeat,ſed ſolo anetho porroq; ſit contẽta. Peſſime autẽ
coqui diuitibus lentem ſapa apparant,quandoquidẽ lens haudquaq̃ incraſſantium miſtionem po
ſtulat,ſed humidorum potius,& quæ ſuam ipſius craſſitiem incidant: cui uero ſapa commiſcetur,
iecoris obſtructiones ſolet gignere,uiſcerisq; huius ac lienis inflãmationes inauget, niſi melle ad-
dito melior fiat: perſpicuum aũt eſt, ꝙ & ſcirrhoſos viſceris vtriuſq; affectus exacerbat. Quòd, ſi
ſuillã ſimul libeat coquere,ptiſanæ quidem recentem:lenti autem ſale iam diu conditam reperies
accommodã: veluti ſanè quæ inter eas eſt media,quam νεαλῆ id eſt nuper ſalſam, appellant, pha-
coptiſanæ eſt accõmoda,tum ſi ſuauitatem,tum etiam ſi coctionem ſpectes. Magis tamen lens cũ
ſalſis carnibus eſitata craſſos humores augebit: nam hę quoque ſanguinem craſſiorem,& melan-
cholicum magis generant : quapropter nõ eſt his copioſius vtendũ , & maxime ſi cui corpus ſit aut
melancholicũ,aut craſſo,aut (ut omnia complectar) prauo ſucco abundet. Hæc eadẽ & de regio
nibus,anni temporibus,& aeris cõſtitutionibus, in quoque edulio intelligere oportet; ac autũno
quidẽ melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere, hyeme verò eis vti, quemadmodum ſanè æſta
te humectantibus & refrigerantibus, vere aũt,quòd medij ſit temperamẽti,mediæ facultatis cibos
edere. Eſt porrò mediorum nõ vna ſpecies: quędam enim ſunt huiuſmodi,quòd extremorũ oĩno G
ſunt expertia: quædam autem ex amborum æquè pollentium miſtione mediocritatem ſunt ade-
pta: quod paulo ante dixi,cum quis ptiſanæ lentem commiſcuerit: Sic & teutlophacen (quæ ex
beta & lente miſtis ita nominantur) Heraclides Tarentinus non ſanis modo, verum etiam ęgro-
tantibus exhibebat: eſt enim id edulium medium ex pugnantibus compoſitum,quare beta quidẽ
minus ſubſidet,lens autem magis ſubducitur. Perſpicuum autem eſt, quòd ſuccus teutlophaces,
qui in corpus diſtribuit,ex amborum facultate, lentis videlicet ac betę,eſt miſtus.

De Fabis. CAP. 19.

FAbarum quoque vſus eſt multiplex, quippe ex ijs cõficitur puls, Gręcis ἔτνος, tum liquida
in ollis,tum ſpiſſa in patinis. Tertius præterea ipſam pręparandi eſt modus, qui fit cum ptiſa
na:& plurimo ſanè hoc edulio gladiatores quotidie apud nos vtuntur,corporis habitum carne nõ
denſa nec conſtricta (cuiuſmodi eſt ſuilla) implentes,ſed quodam modo fungoſiore : Flatulentus A.l.4.f.1. t.2.c.8.fo. 419.g
autem eſt is cibus,etiam ſi elixatus diutiſſime fuerit,ac quouis modo paratus , cum tamen" ptiſa-
na tempore,quo coquitur, flatum omnem deponat : qui autem animum attendunt , eosq; affe-
ctus,qui cibos ſingulos manent,animo adſequuntur,ſentiunt in toto corpore velut à ſpiritu flatu
lento tenſionem quandam,potiſſimum ſi quis huic cibo non eſt aſſuetus,aut ipſum non belle per H
coctum ſumpſerit. Habent autem fabę ſubſtantiam non denſam nec grauẽ,ſed fungoſam ac leuẽ,
quæ vim quandam,quo modo ptiſana,habet detergendi: apparet enim perſpicue ipſarũ farinam,
ſordes à cute detergere,quod mangones ac mulieres intelligentes, in balneis quotidie fabarum fa
rina vtuntur,quemadmodum alij nitro,atque aphronitro,& in ſumma detergentibus: hac pręte-
rea & faciem inungunt,quemadmodum ptiſana, tollit enim lentes, quę in ſumma cute apparẽt,
& quam vocant ἐφῆλιν. Ob hanc ſanè facultatem ventrem non cunctanter permeat, vt quę craſſi
ſunt ſucci ac lenti,quęque nullam detergendi habent facultatem,cuiuſmodi eſſe diximus alicam,
tragum,ſimilaginem,& amylum. Cum autem fabarum puls ſit flatulẽta,multo adhuc magis erũt
flatulentę,ſiquis integris ipſis coctis vtatur. Si tamen frixę fuerint (quidam enim hoc modo trage-
matum vice vtuntur) flatum quidem deponunt,ſed concoctu ſunt difficillimę,tardeq́; prętereũt,
& craſſi ſucci alimentum corpori exhibent. Quòd ſi virides,prius, q̃ maturæ ſint atque exiccatæ,
edantur,idem eis accidet, quod fructibus omnibus, quos ante perfectam maturitatem mãdimus:
humidius,ſ. alimentum corpori prębebunt,ob idq́; excremẽtoſius non in inteſtinis modo,ſed in
toto etiam habitu: merito igitur fabę huiuſmodi minus quidẽ nutriunt,ſed promptius deijciuntur.

[Margin note:] διὸ ἡ τεῦτλον μὲν ἧττον ὑπεχωρεῖ ὁ φακὸς δὲ διαχωρεῖται μᾶλλον. i. minus quidẽ ſubegreditur quã beta,magis autẽ ſubducitur quã lens, quæ eſt verior ratio ſcripturæ & legitimus verborum antecedentium cõnexus: cum etiã antiquus interpres ita legerit.

Pleriq;

A Pleriq; aūt hominū non crudas modo ſabas virides comedunt, verum etiam cū ſuilla eas elixant veluti olera, tum uerò cum caprina & ouilla. Alij ſabas inflare ſentientes, cæpas admiſcent, cū pultem in patinis ex ipſa ſtruūt. Sunt, qui cæpas crudas nec ſimul elixas cum ipſa mandant: quidquid enim omnibus cibarijs ineſt flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur.

De Faba Aegyptia. *CAP. 20.*

A. l. 2. t. 2. ca. 240. fo. 126. d

FAba Aegyptia, ſicuti noſtram magnitudine longè ſuperat, & ita & naturā hēt" humidiorem magiſq; excrementitiā. Quòd, ſi memoria tenes, quæ de eiuſdem quidem generis leguminibus, verum temperamento humidioribus, & ob id magis, q̄ prædicta, in coctione, excretione, diſtributione, & nutritione excrementoſis dicta ſunt, non eſt, quod plura nunc de hac ſaba audire deſideres, cum poſſis ex ijs, quæ de ea, quæ apud nos eſt, didiciſti, ad illam tranſire.

De Piſis. *CAP. 21.*

A. l. 2. t. 2. ca. 481. fo. 149. a

PIſa tota" ſubſtantia cum ſabis quandam habent ſimilitudinem: eodemq; cum fabis modo ſumuntur. His duabus tñ rebus ab eis diſcrepant, tum ꝙ non æquè, ac ſabæ, ſunt flatulenta, tum etiam quod detergendi facultatem non habent: ideoq; ſegnius, quàm illæ per aluum ſecedunt.

De Ciceribus. *CAP. 22.*

B NOn admodum conſuetum eſt urbanis hominibus ex ciceribus pultē cōficere: à ruſticis uerò nonnunq̄ vidi parari, quemadmodum & ipſorum ſarinā cum lacte elixari; non enim ut ſabę & piſa, poſſunt comminui, ut ex ipſo fracto pulmentū, quod ἐρεγμὸς dicitur, fiat. Apud multas aūt gentes mos eſt cicera in aqua elixa mandere: nonnulli vero nuda ipſa ſola, alij ſale modico condictes eſitant: noſtrates uerò ex ſiccis caſeis quiddam ſarinæ ſimile facientes, id ipſis aſpergant. Eſt

A. l. 2. t. 2. ca. 128. fo. 114 c

aūt" cicer edulium non minus, q̄ faba, flatulentum, ſed ualentius nutrit, q̄ illa: ad uenerem aūt incitat, creditumq; etiam eſt ſemen generare, vñ quidam equis admiſſarijs ipſum exhibent. Ineſt præterea ciceribus facultas abſtergendi maior, q̄ fabis, adeo, vt* quidā ex ipſis calculos in renibus conſtantes manifeſte comminuant: nigra aūt ſunt ea atq; exigua, in Bithynia maximè prouenientia, arietinaq; ipſa nuncupant: ſatius autem eſt ſuccum ipſorum in aqua coctum bibere. Vtuntur autē hoīes & ciceribus adhuc virentibus, ante, quam ſint matura, quo modo & ſabis: nuper autē, cū de ſabis ageremus, ſermonem fecimus omnibus immaturis fructibus cōem. Eadem porrò & de frixis ciceribus audiuiſſe exiſtima, quæ de ſabis frixis diximus: qñquidē frixa omnia flatū q̄dē deponūt, verū difficilius coquuntur, & ventrē magis ſiſtunt, craſſiorisq; ſucci alimentum corpori exhibēt.

* quadam.

De Lupinis: & , quæ humida conſiſtentia, quæq; dura ſunt, quod alimentum corpori præbeant. *CAP. 23.*

C HOc quoq; ſemen πολύχρηστον id eſt frequentis uſus, eſſe nouimus, ſecundum alteram eius uocabuli πολυχρήστου ſignificationem: qñquidem rem aliquam ita appellant, tum q̄ multis corporis affectibus conuenit, tum quæ omnibus aut plurimis hominibus eſt in uſu, ēt ſi vtendi ipſa oībus unica ſit neceſſitas. Secundum igitur hanc ſecundam ſignificationem lupinus legumē eſt multi vſus: elixus enim, deinde in aqua dulci maceratus tantiſper, donec in ea omnem ſibi ingenitam exuerit inſuauitatem, ita demum manditur cum garo ac oxygaro, uel ēt ſine his ſale mediocri conditus, non quo modo hordeum, & alia, quæ uarie apparantur. Eſt autem puræ ac terreſtris ſubſtātię: quocirca cōcoctu ſit difficilis, ſuccumq; craſſum gignat eſt neceſſe, ex quo non probè in uenis confecto crudus proprie appellatus ſuccus aceruatur. †Cæterum, cum inter parandū, q̄cquid habuit" amaritudinis, deponat, τοῖς ἀποίοις ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν, id eſt qualitatis, q̄ ſenſu deprehendatur, expertibus, ſimilis euadit. Par igitur eſt ipſum neq; ad deiectionē, neq; ut adſtringentia, ad fluen-

A. l. 2. t. 2. ca. 440. fo. 144. c

tis ventris cohibitionē eſſe commodum, ſed tardè permeare, & difficulter deijci ac pertranſire: qñquidem medici cibos eius generis ſic appellant, qui nullā eminentem hñt qualitatem, quæ aluum ad excernendū incitet, aut ipſum excernere prohibeat. Illæ quidem qualitates alimentis inſunt, D non tanq̄ alimentis, ſed tanq̄ medicamentis. Quæ vero nullam eiuſmodi qualitatē habēt manifeſtam, à medicis q̄dem iure ἄποια appellantur: ſecūdum aūt d̄riam, quæ in humiditate, & ſiccitate, craſſitie ac lentore, ſpectatur, accidit ipſis, ut tardè aut celeriter tranſeant, aut medio mō inter hęc duo ſe habeant: humidis, quidem ac lubricis, ut celeriter: duris autē & ſiccis uelut lupino, tarde trāſeant; quæ verò in memoratis differentijs mediū inter hæc locum obtinent, nec celeritatem inſignem nec tarditatem in deijciendo efficiant. Hæc ergo quemadmodum de omnibus communiter, ita & hęc noſſe item oportet, ꝙ omnia. ſ. quę conſiſtentia ſunt humidiora, exiguū corpori dāt alimentū, q̄d celeriter in halitus exhauritur ac digeritur, ut rurſus alio non multo poſt ſit opus: contra dura & terreſtria, perdurabile, copioſum, & quod ęgre digeratur, corpori dant alimentū: ꝙ, ſi glutinis quoq; nonnihil habeāt, multo hęc omnia euidentius efficient. Conſtat item hęc non facile concoqui, ceu utiq; nec facile in ſanguinem uerti, nec ſolidis animalis partibus aſſimulari: ꝙ ſi ita eſt, nec celeriter nutrient: cum tamen uicta fuerint, alimentum corpori dant copioſum.

† Ioachinus Martinus, qui hūc librū tranſtulit, totum hunc ordinem immutauit. ita, enī tranſtulit. Cæterum quum inter parandū qu cquid habuit amaritudinis, amiſerit, τοῖς ἀποίοις .ſ. qualitatis expertibus inſipidis veriſimilis euadit. Sic n. edulia quadā medici appellant nulla præpollenti qualitate duntaxat quæ ſenſu percipiatur prædita, quæ uel aluum ad excretionē irritare, vel ab excretione coercere q̄ant proinde conſentaneū eſt lupinum nec deiectioni nec alui fluentis retentioni, ut adſtringentia appoſitum eſſe. haud tamē ſine rōne tardus & egeſtu tranſituq; difficilis efficitur. Illa quidē &c.

De Fœno Græco. *CAP. 24.*

A. l. 2. t. 2. ca. 246. fo.

SEmen hoc non τῆλις modo ſed & βούκερας; id eſt bouis cornu: a nonnullis autem αἰγόκερας id eſt capræ cornu, appellatur. Inter manifeſto autem calfacientia" cenſetur, eundęq; hominibus

in cibo

A lichus verò, ſi ligna longa affixeris, aſcēdet, & frugiſer fiet, alioqui vitioſus, atq; rubiginoſus redde
tur. Ex eo āt, q̄d ligna longa iubet affigi, affirmatq; niſi id fiat, rubiginoſos ipſos reddi, poſſet quis
coniectare, ipſum verba facere de ijs, quos nūc phaſeolos, ſeu ſiliquas appellāt: ipſe aūt ſiliquas ea
appellat, quæ ſemen eorum leguminum, cuiuſmodi eſt lens, eruum, piſum, faba, ac lupinus, conti
nent. Quemadmodum.n. frumentacea ſemina ſpicis, ita memorata iam ſiliquis continentur: atq;
ipſos quidem dolichos ſiliquæ continent: ob eamq; opinor, cauſam fructum totū vulgo nunc ſili
quas nominant, quo modo totos frumētaceos fructus, ſpicas. Nō me aūt fugit, alia quoq; multa
eſſe, quibus homines multū vtuntur, q̄ generis totius nomē ſibi aſſumpſerint, vt calamus, quo ſcri
bimus, & atramētum. In libro āt De ratione victus Hippocrates ſcriptū ſic reliquit. "Piſa minus
quidem inflant, ſed magis ꝑ aluum ſecedunt: eruiliæ aūt, & dolichi his q̄dē ſecedunt celerius, verū
minus ſunt flatulenti, & nutriunt affluentius. Cum enim Hippocrates his verbis ipſa fabis cōparet
quarū pri⁹, vt cibi flatulēti, meminerat, deinde eruilias, & dolichos aſcribat, in eo ſignificat dolichō
eiuſdem eſſe generis cum prædictis ſeminib. & potiſſimum cum eruilijs. Verum cum nullā pror-
ſus cicerculæ, aut phaſeli mētionem fecerit, ſuſpicari quodammodo poſſumus, illorum ſeminum li. 2.de Diçta
quoddā licere appellare dolichon. Quòd ſiquis phaſelos quoq; in cicercularum genere reponat, poſt initia no
B negare ſaltem nō poterit, quin cicerculæ in ꝑdicta oratione dolichi appellari queāt. Nam & Dio longe.
cles in leguminum catalogo, vt fabas primas recenſuit, mox ipſa, deinceps ad verbum ſic ſcribit.
Dolichi vero non minus, q̄ piſa nutriunt: prætetea flatu ſimiliter carent; quod verò ad ſuauitatē
pertinet, ac deiectionem, vincunt. Verū is quoq; deinceps eruiliæ quidē, & lentis, & ciceris, & oro
bi mentionem faciens, cicerculæ autē nomē prætermittens, eandem præbet dubitationem. Dice
re tamē quis poſſit, omnia hæc, eruilias, cicercula, phaſelos, vnum eſſe genus, verum plurib. nomi-
nibus appellari, vt κίονα, καὶ στύλον (nā vtrunq; nomen columnam ſignificat) fortaſſe autē propter
quaſdam differentias, q̄ in ipſis apparent. Verumtamen ꝙ dolichi non minus piſis nutriant, tū ꝙ
æque ac piſa, flatu careant, indicio eſſe debet, Dioclem dolichos appellaſſe, quos nunc phaſeolos
nominant: ſiquidem cicercula non magis, quàm piſa, flatu caret, quemadmodum nec eruilia, nec
phaſelus, ſiue hæc (vt dixi) vnum genus, ſiue vnius generis ſint differētiæ. Philotimus autē, & Pra-
xagoras nullius ciborum huiuſmodi meminerunt, niſi fabarum duntaxat, & piſorum, quamobrē
nihil ex illis, q̄d nā dolichorū nomine ſignificetur, poſſumus colligere. Itaq; vocet quiſq; quo li-
beat, nomine, quos nunc vulgo phaſelos, & ſiliquas appellant, dū ſciat ea talē obtinere facultatē
cuiuſmodi Diocles dolichis attribuit. Ad cuius ſententiā Hippocrates in libro De rōne victus ꝓ-
C pe accedit, cū inquit "Eruilias, & dolichos facilius deijci, quàm piſa, ac minus inflare: præterea alere
ipſos teſtatur, nā ita res habet, niſi quòd integros, & etiamnum virides, unà cū ſuis ſiliquis ex oleo,
& garo vt plurimū homines mandunt: nonnulli autem vinum etiam adijciunt. Sed eos, vt piſa, nō
reponunt propter humiditatem copioſiorem, cuius occaſione ſolent corrumpi: quòd ſiquis eos
quoq; ſecure uelit reponere, ſicuti pater meus factitabat, ſiccare ipſos penitus oportet: ſic enim
hyeme tota manent imputres, & incorrupti, eundem nobis vſum, quem piſa, præſtantes. Quidam
meorum amicorum Romæ agens mihi narrauit, in Caria in patria ſua quam Cetamum appel-
labat, in agris dolichos, non aliter, quàm alia legumina, ſeri, figuramque eos habere cicercu-
lis longiorem.

De Orobo, id eſt Eruo. *CAP. 29.*

BOues "tum apud nos, tum apud alias pleraſque gentes eruum prius in aqua dulcoratū paſcun
A.l.2.c.2.c 342.f.135.c tur: homines verò ab hoc ſemine prorſus abſtinent, eſt enim inſuauiſſimum, & praui ſucci: in
magna tamen fame (quemadmodū Hippocrates quoque "ſcripſit) neceſſitate coacti, ad ipſum nō-
nunq̄ accedunt. Nos verò ad eundem modum, quo lupinos, præparantes, orobis cum melle vti- 2.Epid.ſect.4
mur, ceu medicamentis, craſſos thoracis, ac pulmonis humores expurgantibus. Porrò inter oro- prope ad finē Et 6.Epi cō.4
D bos albi minus ſunt medicamentoſi ijs, qui ad flauitiem, aut pallorem recedunt. Qui verò cocti bis t.13.3.183.c
fuerint, in aqua identidem dulcorati, inſuauitatem quidem deponūt, ſed vna etiam cum ea abſter
gendi, & incidendi facultatem, vt ſola in eis relinquatur terreſtris ſubſtantia: quę ſubſtantia alimē-
tum fit, quod citra inſignem amarorem deſiccandi vim habet.

De Seſamo, & Eryſimo. *CAP. 30.*

SEſami ſemen pingue eſt, ideoq; repoſitum "celerrime fit oleoſum: quamobrem eos, qui ipſo
ueſcuntur, celeriter implet, ſtomachumq; ſubuertit, ac tarde concoquitur, pingueq; corpori
præbet alimentum. Liquet ergo, ꝙ uentriculi partibus uigorem, ac robur addere nequit, quē
admodum neque aliud quoduis "pingue. Eſt autem craſſi ſucci, ideoq; non propere peruadit. Ipſo
A.l.3.f.13 t.2.c.9.fo.265.d autem ſolo non admodum ueſcuntur, ſed cum melle crudo, quas uulgo, σησαμίδας uocant effingē
tes. Panibus etiam inſpergitur. Porrò, quemadmodum milio panicum (quod etiam μελίνην dixi-
mus apellari) adſimile quidem quodammodo eſt, uerum undequaque deterius, ad eundem
modum & ſeſamo eryſimum corporis ſubſtātia quodam pacto eſt affine, ſed in cibo eſt inſuauius
corporique alimentum parcius exhibet, prędictoque omnino eſt deterius. Cęterum utrunque tē
peramento eſt calidum, ob eamq; cauſam ſitim etiam excitat.

E

De Papaueris ſemine. CAP. 31.

SAtiui papaueris ſemen panibus vtiliter, ceu cõdimentum, inſpergitur non ſecus, ac ſeſamũ: verum album nigro præſtat. Refrigerandi "autem habet facultatem, ideoq; ſomniferum etiam eſt: quòd, ſi ſumptum liberalius fuerit, non ſomnum modo, ſed ſoporem etiam (quem Græci cataphoran nominant) inducet, ægreq; concoquetur. Inhibet præterea, quæ ex thorace ac pulmone tuſſi expuuntur. Confert verò ijs, qui catarrhis fluxu tenui à capite defluentibus infeſtantur. Corpori autem nullum commemorabile præſtat alimentum. A.l.2.t.2.c 563.f.163. a

De Lini ſemine, quod etiam compoſito nomine Linoſpermon dicitur. CAP. 32. A.l.2.t.2.c 598.f.163. d

NOn nulli frixo quidem ipſo, vt obſonio, cum garo, non ſecus ac factitio ſale, vtuntur: vtunt autem & melli permiſcentes: quidam panibus quóque ipſum aſpergunt. Stomacho "autem noxium eſt, & coctu difficile, exiguumq; alimentum corpori exhibet. Quód verò ad ventris deiectionem pertinet, ipſum nec probaueris, nec vituperaris: exiguam tamen mouendæ vrinæ hẽt facultatem, quæ magis apparet, cum frixum ſumitur: tunc autem aluum quoque magis ſiſtit. Ruſtici autem homines eo vtuntur ſæpenumero frixo, tuſoq;, mel admiſcentes.

De Ormino. CAP. 33. F

HOc quoq; frixo vtuntur, deinde eatenus lęuigant, vt farina euadat: mel quoq; ei admiſcent. Parum in ſe ipſo habet alimenti, vt quod mediæ inter eryſimum, & cuminum ſit naturæ.

De Cannabis ſemine. CAP. 34.

NOn, quemadmodũ planta ipſa cannabis vitici quodammodo eſt ſimilis, ita ſemen ſemini facultate eſt ſimile, ſed plurimum ab eo diſſidet, vt quod "concoctu ſit difficile, ſtomachoq; ac capiti noceat, prauique ſit ſucci. Sunt tamen, qui eo quoque frixo cum alijs tragematibus veſcãtur: tragemata autem voco ea, quæ poſt cœnam, voluptatis inter bibendũ excitandæ gratia, manduntur. Multum calefacit, ideoq; ſumptum paulo largius, caput ferit, vaporem ſurſum ad ipſum mittens calidum ſimul, ac medicamentoſum. A.l.2.t.2.c 656.f.169. a b

De Agni, ideſt Viticis ſemine. CAP. 35.

† Aeti⁹ legit calefaciens. ID ſemen etiam ipſum per ſe frixum manditur, crediturq; appetitus "venereos inhibere: alimentum autem corpori prębet exiguum, idq; ſiccans, ac "refrigerãs: flatus autem valde diſſipat: quorum omnium occaſione ijs, qui caſtos ſe ſeruare volunt eſt, accommodum, vnde, & nomen agni ideſt caſti aiunt ipſi fuiſſe impoſitum. Cæterum caput non ferit, quomodo cannabis. A.l.2.t.2.c 43.f.102.b

De Aphace & Vicia. CAP. 36. G

HOrum ſeminum figura non eſt rotunda, veluti fabarũ, ſed aliquanto latior, quo modo lentium. Hæc quoq; cum ipſis ſiliquis atq; integra planta ruſtici reponunt, ut brutis pecudibus ſint pabulo: per famem tamen quoſdam noui, qui hęc quoq; comederint, potiſſimum vere, cũ etiã num virent quẽadmodum fabas, & cicera eſitare conſueuerunt. Sunt autẽ non inſuauia modo, ſed concoctu etiam difficilia, aluumq; inhibent. Perſpicuum ergo eſt, ꝙ, cum natura ſint, eiuſmodi, alimentum, quod ex ipſis diſtribuitur, habent haudquaquam boni ſucci, & craſsũ, ad ſuccum melancholicum gignendum idoneum, ceu prius de lente diximus: verum illi quidem multa bona inſunt, his autem nihil bonorum illius adeſt. Cæterum vicię nomen apud nos quidem eſt tritum, eo que ſolo nominatur: Attici verò ἄρακον, aut fabam appellabant.

De ſeminibus alienigenis, quæ in quoq; genere permiſta reperiuntur. CAP. 37.

IN tritico quidẽ frequens loliũ ſępe inuenitur: in hordeis verò naſcitur quidẽ, ſed paucũ; q̃ ãt ęgilopem appellãt, ea in hordeis frequẽs inuenitur, cum prima generatio, vel incrementum ipſius nõ rectè ſucceſſerit. Porrò pater meus, ętate iam decliuãte, agriculturę ſtudioſus fact⁹ triticum, ac hordeum aliqñ ſeminauit, omnib. diuerſi generis ſeminibus, q̃ ipſis erant admiſta diligẽter ſelectis quò certò cognoſceret, nũ ex ipſorũ mutatione loliũ, & ęgilops naſcerentur, ac ꝓpriã hęc quoq; ſemina naturam haberent. Cum ãt forte vnà cũ puris ſeminib. in tritico quidẽ frequens lolium, in hordeo ãt parum, ſed magna ęgilopis vim enatã conſpiceret, in alijs quoq; ſeminib. itidẽ experiri eſt aggreſſus. Reperit igit̃ in lẽte quoq; ex mutatione ipſius durum rotundumq; aracum, & ſecurinum, ſemina non veſca enata: prętetea aparinem, q̃ nõ mõ non eſculenta eſt, ſed plantę lẽtis, dũ aſſurgit, vndiq; implexa ipſam ſtrãgulat, ac ſuffocat, & detrahit nõ aliter, q̃ eruãgina eruũ. Atq; hęc q̃dẽ praua admodũ ſunt ſemina. Melãpyrõ ãt. i. nigrũ triticũ nũcupatũ, ex tritici quoq; mutatione generatur, ſed prauitate q̃ plurimũ à lolio relinquit. Deprehẽdit ãt alia quoq; ſemina ſimiliter immutari; proinde ijs, q̃ ſeminib. ijs ſalubriter vti vellent, pręcepit, oẽ, ꝙ prauũ eſſet, ſeligerent neq; id ꝓ nihilo ducerẽt, vt piſtores, qui populo publice inſeruiũt. Etenim, cũ anni cõſtitutio praua aliquãdo fuiſſet, loliũ affatim tritico innaſci cõtigit: ꝙ cũ neq; agricolę acõmodatis ad eã rẽ cribris exacte purgaſſent, neq; piſtores, qđ paucus eſſet tritici prouentus, ſtatim quidẽ multis caput dolere cœpit: ineunte verò ęſtate in cute multorũ, qui comederãt, vlcera, aut aliud quoddã ſymptoma, ꝙ ſuccorum prauitatem indicaret, eſt ſubnatum. Non igitur oportet nos in purgãdis ſeminibus, quę ad eſum comparãtur, eſſe negligẽtes, perſuaſos etiã ſi noxam, quę quotidie fit, ob exiguitatem ſenſu non percipimus, quod tñ longo tempore ex ipſa aceruatur, tandem erupturum. H

A GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

De fructibus agit,qui vel ex arboribus,vel ex oleribus proueniunt:de ipſis quoque oleribus,quę ad alendum corpus ſumuntur.

Quid actum ſuperiore libro,quid deinceps agendum: ac de differentia ſeminis, & fructus. C A P. I.

CVm à plantis & animalibus ſumamus alimenta,qui aũt ante me fuerunt oẽs, in ijs,quæ de alimentis ſcripſerunt,à cerealibus nuncupatis ſeminibus initiũ ſumpſerint,propterea ꝙ panũ eſus inter ipſa eſt vtiliſſimus; ob eã cãm ego quoq; de tritico,hordeo,typha,olyra,ad hæc de ijs, q̃ legumina ac chedropa appellaur,primo libro tractaui.Decet aũt hoc libro ad alia alimenta,quę
B à plantis,tranſire,poſt aũt ad ea,quæ ab animalibus ſumuntur, quæcunque hominibus ſunt vtiliora:nam id æquum mihi eſſe videtur. fuerunt etiam nõ nulli,qui haudquaquam omnibus cõgeneribus prius explicatis, neque alimentis omnibus, quę à plantis ſumuntur,poſt cerealia ſemina ſubditis,de illis prius ſemper tractarunt, quæ maiorem hominibus afferũt vtilitatẽ.Suilla certe,& hædina,& caprina,& vitulina,& bubula, & ouilla, & his nihilo minus,quæ venatores in montibus aucupantur,magnum vſum præſtare hominib. cernũtur,quemadmodum certe & volucria pleraq;,& aquatilia:verum,cum reputaſſem genera omnia vno libro cõprehendi non poſſe;nihil magnopere intereſſe ſum arbitratus,ex ijs alimentis, q̃ prædictis ſuperſunt,in ſecundo quidem volumine ea,q̃ à plantis,in tertio aũt ea,quæ ab animalibus ſumuntur,perſequi.Licebit.n.cuiuis,qui opuſculũ,in quo alimẽtorũ facultates,quibus maxime uti velit,ſunt traditæ,ad manus habebit,nunc primum,nunc ſecũdum,tertiumve librum euoluere.Vt igitur ſermo oĩs de plantis primis duobus libris abſoluat̃,ad ea,q̃ dictis ante ſupſunt,aggrediens,hic auſpicabor.Omnia edulia,q̃ primo libro fuerunt memorata,plantarum erant ſemina:nunc verò à fructibus exordiens,in primis à ſeminibus eos diſtinguam,eoq; magis, ꝙ pleriq; crediderunt nihil intereſſe,ſiue ſemẽ dicas,ſiue fructum.Quæ igitur ſemina mõ retulimus, exiguũ
C quiddam à fructibus diſcrepãt:ab ijs verò,quæ nunc memorabimus,nõ mediocriter diſſident. Etenim fici fructus,ſunt ipſæ ficus,qđ verò in ipſo eſt,κεγχραμὶς Græcis dictum ſemen eſt fici:ſicut & acinus,totius vitis eſt fructus,ſolũ autem γίγαρτον ,vitis eſt ſemẽ:pari modo & pyri, & mali fructus eſt pyrum ac malum,ſemen autem tria,aut quatuor grana,quæ in ipſis medijs habẽtur.Quid iam loquar de cucurbitis,& cucumeribus,& ijs ipſis[a]† maturis,aut immaturis(aut quid reliqua huiuſcemodi omnia commemorem?quamplurimum.n.totus fructus à ſemine diſcrepat. Cæterum in fabis,lupinis,dolichis,lente,& alus id genus ſeminibus,quæ ſiliq̃s obuoluũtur, quod quidẽ ex ſiliqua,ſemineq; eſt compoſitum,eſt fructus:plurima tñ ſubſtãtiæ pars in ſeminibus ineſt. Porrò aliorũ propemodum omnium,quæ primò libro memorauimus,ſemen ſolum mãditur:ſolius ãr dolichi,dum adhuc vireſcit,fructus integer eſtur:vbi.n.exaruerunt ſiliquæ,quæ ſemina ipſa continent,hominibus ſunt inutiles:fabarum autem viridium ſiliqua non eſt eſculenta,quemadmodũ neq; ciceris,neq; aliorũ, quæ Theophraſtus vocare ſolet elloba.i.ſiliquata.Iure igitur dixi vulgo lobos.i.ſiliquas nominari,quos nonnulli phaſeolos nuncupant, ꝙ ſola ipſorum ſiliqua ſit veſca: verum de horum quidẽ facultate prius diximus:veluti etiam,ꝙ veterum nõnullos exiſtimo, phaſeolorum nomine dolichos comprehendiſſe.Cęterum plantarum fructus ab arboribus ſumũtur,
D & oleribus hortenſibus,inter quę quidam medicorum pepones,melopepones,& cucurbitas receſent:à quibus hoc libro docere incipiam.

De fructibus fugacibus,quos Græci ὡραίους nuncupant. C A P. 2.

HOram anni Græci id tempus appellant, in cuius medio caniculam exoriri contingit:tempus aũt id dierum eſt quadraginta. Hoc quidem tp̃e omnes horarij,quos uocat,fructus conſtãt nonnulli iam declinantes,alij incipientes,alij in ſuo vigore,aut vltra vigorem,aut citra, conſiſtẽtes. Vocant autem ipſos ὡραίους,non ꝙ id ſolum temporis ſint,ſed(vt mea fert opinio)quò ipſos ab ijs,qui ad reponendum ſunt idonei,diſtinguant:qñ & triticum,& hordeum,& omnia, quę primo libro explicui,anniuerſariam atq; ęſtiuam habẽt generationem,ſed non cito corrumpuntur quo modo cucurbitę,mora,pepones,melopepones,perſica, & alia id genus: quę ſi quis in hyemem ſeruare uolens,exiccata repoſuerit,eo modo veterem naturam in contrarium immutabit. Nonnulli certè,è cucurbitis ſemen vacuantes,deinde ipſarum velut carnẽ ſiccantes, in hyemem quidem reponunt.[b]† vtuntur autem omnes ipſis magis, q̃ alio quouis fructuum eſculẽtorum,ꝙ cęteris fructibus ſint aridiores,ac ſicciores.Non tamen tritici,neq; hordei,neq; aliorum eiuſmodi cerealium ſeminum,cum ſunt repoſita,natura in contrarium cedit,manent enim ſuis ſubſtan-

† A interpres videtur ſequutus eſſe trãſlationẽ veterem q̃ habet, quicunq; maturi ipſorũ ſunt et quicunq; non Cod. græcus quicunq; ipſorũ ſũt pepones aut nõ: & quicunq; melopepones.Ioachinus Martinius Quid iſtẽ de peponibus, & melopeponibus.

B† Co. græci manuſcripti habent. χρῶνται δ' αὐτῷ πάντες μᾶλλον ἤ ἐστὶ τῶν ἄλλων ὀπωρῶν ... ταῖς ἀχυλοῖ τε γάρ γίνονται καὶ ξηραὶ, καττύμασι παραπλήσιαι μᾶλλον ἤ τινι τῶν ἐδωδίμων .i.uetus interpres.vtuntur aũt ipſo oẽs magis quam vt cucurbitis ipſis:aridę.n. ſiũt, & ſiccæ, & condituri cõſimiles,magis q̃ aliqui eſibilium fructuũ. Ioachinus. quo oẽs magis, q̃(ipſis cucurbitis vtuntur.ſiunt .n.aridę exuccæ, lignoſæ, & ſalgamaris vaſculis ſimiles,) ſupra q̃ alius quiſpiã eſculẽtorum fructuum.

tijs talia, qualia erant, cum iam inde ab initio æſtate fuerũt perfecta. illud autem perſpicuũ eſt, ꝙ E
quæ corpus habent compactum, quemadmodum habitum ipſius habẽt perdurantẽ, ita ſolidum
ac terreum, & ob id multum nutrientem, quę verò conſiſtentia ſunt humida, corrumpuntur, exi-
guumq; habẽt alimentum, & quod facilè è corpore excernatur, quæ cauſa etiã eſt, cur eiuſmodi
promptius, q̃ ſolida, per aluum deijciãtur: & potiſſimũ, cũ nitroſum quippiam ipſis ineſt, ac abſter
ſorium: ſicuti quædam ex fugacibus hãc ipſam facultatẽ habere oſtẽdim' cõmemorabilẽ: quę pra
uioris etiam ſucci eſſe perhibemus ijs, q̃ nullã ſaporis qualitatem habent ſenſibilẽ, quomodo aqua
optima nullam hẽt. Hæc igitur oĩa, & iis multo magis, quę ante exactam maturitatem mãdimus,
flatulenta quidẽ ſunt, verum ſubducũtur celerius: quemadmodũ etiã, q̃ ſuccum habent tenuem, ci
tius diſtribuunt. Sũt ãt omnia hæc praui ſucci: ſoluſq; is vtiliter ipſis vtetur, qui ęſtu vehementiore
& longiore itinere ſeſe confecerit: tunc. n. iuuant, corporis ſqualorẽ humectantia: &, ſi frigida ſu-
mantur, moderate refrigerãtia. Ac humectandi quidem ſemper habent facultatẽ, refrigerãdi verò
haudquaq̃ habebũt, ſi calida, ſic vt dixi, affectis fuerint eſitata: non. n. proprio temperamẽto adeo
ſunt frigida, vt etiam ſi calida ſumpta fuerint ventriculũ refrigerent: quare adſcititia egẽt refrigera
tione, q̃ partium, quæ tum ad ventriculũ, tum ad hepar pertinent (quibus primis occurrũt) calori
aduerſetur. His itaq; de omnib. eiuſmodi edulijs prius in uniuerſum conſtitutis, nunc ad proprias F
cuiuſq; facultates tranſibimus.

De Cucurbita. CAP. 3.

CRuda" quidem inſuauis eſt, ſtomachũq; lędit, & cõcoctu eſt difficillima, adeo, vt, ſi quis alte- A.l.2.c.2.c 175.f.120. d
rius cibi inopia cucurbitam mandere coactus fuerit (vt quidã iam eſt auſus) pondus frigidũ
ventriculo incumbere ſentiat, ſtomachũq; habeat euerſum, ac vomituriat: quo ſolo uomitu a pre
mentibus ſymptomatibus poterit vindicari. Hanc igitur, & alia fugaciũ pleraq; poſtq̃ elixa fue-
rint, aut ſtatim certe, aut in ſartagine frixa, aut aſſa, omnes homines eſſe cõſueuerunt. Atq; ſermo
nem hũc perpetuo memoria teneto: eſt. n. omnib. communis, q̃ per ignẽ alterare eſt neceſſe. Cu-
curbita aũt (de qua dicere inſtituerã) elixa nullã euidentẽ ſaporis habet qualitatem: niſi quis dicat
quẽdam ẽt hunc eſſe ſaporem, qui neq; acris eſt, neq; ſalſus: neq; acerb. neq; amarus, neq; aliud
quidquã eiuſmodi manifeſte repręſentat, veluti nec ipſa aqua. Verum huiuſmodi omnia commu
ni nomine vocare cõſueuerũt ἄποια, i. qualitatis expertia, vocenturq; nobis ſic, clarioris doctrinę
gratia. Cũ ergo talis ſit cucurbita, nõ immerito multos apparandi modos admittit, vt quæ in me-
dio ſit omnis exceſſus, ob idq; ad quemuis exceſſum ex æquo duci queat; quãdoquidem nihil eo-
rum, quæ congenitum quempiam habẽt exceſſum, in contrariam exceſſui parandi rationem fa- G
cile ducitur. Proinde cucurbita, quãtum in ſe eſt, humidum, frigidũq; & ob id exiguũ corpori præ
bet alimentum, vt paulo ante de ijs omnibus, quę ſuccum habent aqueum, ac tenuem, præcepi-
mus. Facile autem ſubſidit, cũ ob ſuæ ſubſtantiæ lubricitatem, tum ob cõmunem omniũ ciborũ
humidorũ rationẽ, qui ſcilicet citra adſtrictionem ſunt humidi. Ad hæc coquitur non ægre, ſi mo
do prius corrupta non fuerit: id verò illi accidit, cum parata uitioſe fuerit, aut ſuccus prauus in uẽ
triculo fuerit aceruatus: interdum ante, ꝙ in ipſo ceſſauerit: quod alijs quoq; omnib. fugacib. quæ
humido ſunt temperamẽto, ſolet accidere, corrumpuntur enim in uentriculo, ni celeriter occu-
pent ſubſiſtere. Quemadmodum igiẽ cucurbita, quantum in ſe ipſa eſt, ſuccũ, qui in totum corpus
alendi gratia diſtribuitur, habet qualitatis, ad ſenſum, expertem, ita, cum alicui eorum, q̃ vehemen
tem habent facultatẽ, miſta fuerit, facile illi aſſimilatur; ut ſi cum ſinapi ſumpta fuerit, ſuccus, qui
ex vtroq; in corpus diſtribuetur, acris cum manifeſta caliditate erit, eadẽ ratione ſi cum ſalſo quo
piam manſa fuerit (vt quidã in patinis cum ſalſamẽto ſtruunt) ſuccum in corpore ſalſum genera-
bit: eſt ãt ſic apparata, cibus ſuauiſſimus, ſi ſalſamẽtum ex ponticis illis fuerit, quæ μῶλα appellant.
Quòd ſi ſuccũ malis cydonijs elixa, conditaq; vt decet, fuerit, ſuccum auſterum in diſtributione ha H
bebit præpollentem. Aſſa autem, vel frixa in ſartagine quàm plurimum quidem de propria humi
ditate deponit, reliquum autem ipſius nullam inſignem obtinet facultatem: vti nec cũ in iure ſim
plici parata fuerit. Cæterum ob aqueam qualitatem ſibi innatam merito gaudet origano: omnia
enim eiuſmodi ſuccis acribus, vel acidis, vel auſteris, vel ſalſis admiſceri poſtulant, ſi modo in cibo
ſuauia ſunt futura, & ijs, qui vſi fuerint, nauſeam non ſunt paritura.

De Peponibus. CAP. 4.

VNiuerſa" peponum natura frigidior eſt cum humiditate copioſa: habent autem quid abſter- A.l.2.c.2.c 89.f.109.f
ſorium, propter quod vrinam cient, & deorſum expeditius, quam cucurbita, melopeponesq;
permeant. Quòd porrò abſtergeant, intelliges, ſi ſordidam cutem ipſis fricueris. Quam ob rem
ſi quis ἴονθον, aut lentes in facie habeat, aut ἀλφοὺς extimos, & in ſuperficie, hos quoque deter-
gent: ſemen tamen potentius, quàm ipſorum velut caro, deterget, adeo vt vel aduerſus renes cal
culo infeſtatos conueniat. Succum autem in corpore gignit vitioſum, idq; potiſſimum, cum con-
coctus probe non fuerit: quo caſu choleræ morbo obnoxios efficere conſueuit, nam & prius, q̃
corruptus fuerit, ad vomitum quoque eſt idoneus: largiuſque ſumptus (niſi quis poſt ipſum ali-
quid eorum, quæ probi ſunt ſucci, ſupermandat) omnino vomitum excitabit. Illud porrò per-
ſpicuum

A ſpicuũ eſt, homines in hoc quoq; fructu appellationem feciſſe, quo modo in atramẽto, quo ſcribitur, quod μέλαν appellant: nam vox hæc, πέπων, velut τὸ πέπανον, hoc eſt maturum, ſignificat: quę alijs quoq; quæ mature ſcunt, conuenit. Nã & racemus, cũ exacte eſt maturus, dici poteſt πέπων: quemadmodũ certe, & cũ nondum maturuit, non poteſt nominari πέπων, nimirũ qui crudus eſt, & immaturus. Ad eũdem modum & fructus omnes autumnales, & pyra, & cucurbitæ πέπειρα, i. matura vocari conſueuerunt, quemadmodũ & melopepon, qui in ſeipſo πέπονα, i. maturũ, cõtinet: vnde medici quidam non ſimpliciter nominare voluerunt peponas, ſed totum id σικυοπέπονα, i. cucumerem maturum, aut peponem cucumeralem nominari oportere contenderunt. Nos verò in præſenti ſermone de eiuſmodi non laboramus, vt quæ ad medicinam nihil cõferant: multo enim ſatius eſt rem dilucide interpretari, quàm huiuſmodi anxia diſquiſitione doctrinam obſcurare. Tum porrò clariſſime explicabimus, cum vocabula vulgo maxime vſitata eligentes, ipſorum ſignificationes ſeruauerimus.

De Melopeponibus. *CAP. 5.*

A. ibidẽ. g MElopepones minus, q̃ pepones, ſunt humidi, nec adeo praui ſunt ſucci, minus item vrinas mouent, tardiusq; deorſum deſcendunt. Ad uomitum præterea excitandum, non tantum
B quantum pepones, habent momenti, ſicut nec celeriter adeo, vt illi, in ventriculo corrumpuntur cum prauus humor in eo collectus fuerit, aut alia quæpiã corruptionis cauſa ipſum prehenderit. Cæterum, tametſi in iuuando ſtomacho autumnalibus fructibus longe ſunt inferiores, haudquaquam tamen ei, vt pepones, ſunt noxij; neque enim vomitum, vt illi, excitant. Huc accedit, quòd in peponibus homines à carne intima, in qua ſemen habetur, abſtinent: in melopeponibus autem, mandunt, idq; ipſis ad deiectionem confert. Qui verò eorum quaſi carne tantũ veſcuntur, non tam cito eam, ac peponum, excernunt.

De Cucumeribus. *CAP. 6.*

VRinam quidem & ipſi, quo modo pepones, cient, ſed minus, q̃ illi, quę ipſorum ſubſtantia minus eſt humida: ideoq; non facile, vt illi, in ventriculo corrumpuntur. Inuenias autem, qui ipſos (ceu alia multa, quę homines pleriq; coquere nequeunt) cõcoquant, ob naturæ ſcilicet cũ eis familiaritatem, quam nos tũ in cõmentarijs De temperamẽtis, tum autem in libris De medicamẽtorum facultatibus, copioſiſſime expoſuimus, demonſtrantes à totius ſubſtantiæ proprietate, ſuũ cuiq; animantium generi cibum eſſe familiarem. Aſinis quidẽ, & equis paleam, fęnum, hordeum, ac id genus alia: leoni autem crudas animalium carnes; homini tũ has omnes coctas, tum panes
C ex frumentaceis ſeminibus, vt diximus, cõfectos: atqui & elleboro coturnices: & cicuta ſturni citra noxam veſcuntur: ceu vtiq; eruo boues. Quæ igitur cuiq; coctu facilia, aut difficilia ſint alimẽta, aut ex ſubſtantiæ proprietate, aut aliquo ſymptomate, per experiẽtiã ſunt diſcernenda. Quid ãt ſibi velit, qđ dico, ex aliquo ſymptomate, primo libro id expoſui, quando quidem, quibus bilioſus humor, aut omnino prauum excrementum quoduis in ventriculo ſæpe congeritur, in ijs, quę natura coctu ſunt facilia, celeriter corrũpuntur. veluti hominib. quibuſdã, quę calorem natiuũ hẽnt non humidũ, neq; bene temperatũ, ſed ſquallidũ atq; igneũ: hi enim, quæ alij facillime cõcoquũt facile alterata ea corrumpunt, ructusq; eis accidũt omnino nidorulenti. Cæ terũ illud perpetuo memoria teneto, quę etſi quis eorũ quiduis, q̃ alijs concoctu ſunt difficilia, coxerit, ſuccus tñ qui ex eo in corpus diſtribuitur, eandẽ retinet naturam. Nã fieri non poteſt, vt ſuccus, qui ex pepone diſtribuitur, craſſus, ac terreus fiat, et ſi in ijs coct⁹ pulcherrime fuerit: quemadmodum nec qui ex lẽte, aut bubula diſtribuitur, euadat vnq̃ aquoſus, ac humidus, quem ſane & conſiſtentia tenuẽ appellant. Id autẽ plurimũ habet momenti nõ modo ad ſanitatis cuſtodiam, ſed etiam ad morbi declinationẽ, vt alibi demõſtratũ nobis eſt, & nũc rurſus ſummatim ꝓcedente ſermone repetemus. Ergo, quę cucumeres belle cõcoquũt, cũ eo ipſo ſiſi affatim ijs ſe impleuerint, ijs tandẽ lõgo tẽporis
D tractu accidit, vt ſuccus frigidus, ac mediocriter craſſus in venis coaceruetur, qui in ea coctione, q̃ fit in venis, haud facile mutationem in probum ſanguinem recipiat. Ob eam igitur cauſam omnibus praui ſucci edulijs cenſeo abſtinendum, etiam ſi ea quibuſdam concoctu ſint facilia: nobis. n. non aduertentib. prauus ſuccus ex ipſis poſt longum tempus in venis colligitur, qui poſtea exiguam ad putredinem occaſionem nactus, febres malignas accendit.

De Fructibus, qui ex arboribus colliguntur. *CAP. 7.*

PYra ſanè, & Poma, & Ficus, Perſica, Punica, & id genus alia, fructus ſunt arborum, quibus homines {vtiliter} veſcuntur: cum & alij præter hos ſint, quibus homines non veſcunt, de qui-
A. l. 2. t. 2. ca. 176. f. 120. c. f bus in præſentia dicere, nõ eſt inſtitutum. In vniuerſum autem, ac communi ratione, de fructib. quibus homines veſcuntur, ſcire oportet, humidos quidem tenue, humidũq; ex ſe diſtributũ alimentum corpori præbere. quam rem omnino conſequitur, vt eiuſmodi alimentum celeriter corpus totum permeet, ac peruadat, excernaturq; tum per cutim, tũ per vrinas. Proinde omnia eiuſmodi cibaria medici rite affirmant pauci eſſe alimenti. Contra autem habet in ſolidis fructib. conſiſtentia: ex ipſis enim alimentum copioſius corpori apponitur, tardiusq; permeat, maxime cum ſuccum in ſeipſis habent craſſum, aut lentum, aut adſtringentem.

De Ficubus. CAP. 8. E

QVod omnibus quidem non modo autumnalibus fructibus, ſed & ijs, quos fugaces appellāt eſt commune, id ficus quoque habent, nō.n. potuerunt ſucci prauitatem effugere, tametſi minus, quàm cæteri fugaces omnes, ipſius ſunt participes. Verum hæc ipſis inſunt bona, q̃ uentrem prompte permeent, & quòd facile totum corpus peruadāt, nam & abſtergendi quoque inſignem habēt facultatem: quo fit, vt poſt ipſarum eſum nephretici multas arenulas excernāt. Pręterea, cum omnes autumnales fructus exiguum corpori præbeant alimētum, id omnium minimum ficubus uſu venit: carnem tamen non compactam, neq; firmam generant, ceu panis & ſuilla, ſed ſublaxam, ac ſubinanem, vt fabæ. Flatibus tamen hę quoq; ventrem implēt, eſſentq; eo nomine admodum dolorificę, ni etiam celerem deſcenſum eſſent adeptæ: cuius beneficio celeriter p̃uadentibus, flatus, quem excitant non diu manet: atq; in eo minus cæteris fructibus autumnalib. lædere conſueuerunt. Cæterum maturæ ficus immaturas non mediocriter antecellunt: quod & ĩ alijs quidem omnibus fructibus cernitur, non tantum tamen in eis eſt diſcrimen: nam, quæ ficus prorſus ſunt maturæ, nihil propemodum omnino lædūt; quomodo nec caricæ, quę multiplicem quidem habent vtilitatē: ſi quis tamen largius eſitauerit, ab eis offendetur, quandoquidem ſanguinem non admodum probum gignūt: quo fit, vt ex ipſarum vſu pediculorum multitudo proueniat. F Habent etiam tenuandi facultatem, & incidendi, qua ventrem quoq; ad excretionem irritāt renesq; expurgant. Iecori autem lieniq; inflammatione obſeſſis ſunt noxię, quemadmodū & ficus, non peculiari quadam, & eximia facultate, ſed cōmuni rōne dulcium omnium ciborū, ac potuum: obſtructis autē illis, aut ſcirrho affectis, ipſæ ex ſeſe non magnopere commodant, aut officiunt: ſed medicamentis incidentibus, ac extenuantib. & abſtergentib. miſtę, non mediocriter iuuant. Proinde nōnulli medicorum in dictis lienis, ac hepatis affectib. exhibent ipſas longe ante cibum cum thymo aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut ſatureia, aut calamintha, aut origano, aut hyſſopo. Ad eundem autem modum, ſi caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi, ac extenuādi, aſſumantur, iuuabunt non ſolum ſic affectos: ſed etiam ſanos: ſiquidem iecoris meatus, per quos fertur alimentum, apertos eſſe, non ægrotis modo, ſed ſanis etiam, eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum ſale attenuante, aceto, & garo præparatis, veſcuntur, q̃ ipſas vtiles eſſe experientia didicerint. Veriſimile autem eſt, ipſorum nonnullos, medici cuiuſdam conſilio impulſos, ad hoc modū edendas ipſas acceſſiſſe, deinde eam notitiam ad vulgus emanaſſe. Qui verò cum cibo aliquo craſſi ſucci caricas, ficusve mandunt, non mediocriter offenduntur. G

De Vuis. CAP. 9.

A.l.2.c.2.c 276.f.130a

FIcus & vuæ quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacib. omnib. magis nutriunt, minimumq; praui ſucci habent, præſertim cum exactam maturitatē fuerint adeptę. Porrò, q̃ ipſæ nutriant, maximo argumento ſunt ij, qui vinearum fructus cuſtodiunt: q., cum duos menſes ſolis vuis, ac ficubus, quorum cuſtodię præſunt, veſcantur (niſi forte panis q̃dpiam cū illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: at caro, quæ ex ipſis gignitur, haudquaq̃ eſt firma, ac denſa, quemadmodum ea, quę ex carnibus fit, ſed laxa eſt, ac flaccida: ob id celeriter etiam, cū veſci ipſis deſierint, conſtringitur, ac cōſidet. Verum vuę minus alunt, quàm ficus, maximumq; id ipſis ineſt commodum, q̃ uelociter ſubſideant. Quocirca, ſi quando hæſerint, grauiter lædunt, cū id maturis ficubus non inſit: hę enim, etiam ſi non magnopere deorſum cōcedant, modo probe in ventriculo coctæ fuerint, alimentum corpori dant innoxiū: quorū neutrū vuis adeſt, neq;.n. recentę belle coquuntur: &, dum in iecur, ac venas diſtribuūtur, ſuccum crudum generat, qui non facile in probum ſanguinem mutetur. nā acinorum ſubſtantia cōpoſita eſt ex ĩpſarū velut carne, & humore, qui per carnē eſt diſperſus, ex quo fit vinū: prætereà ex ſeminib. atq; ex mēbranoſo tegumento, qđ oīa hęc extrinſecus circumambit. Cęterū ſeminum quidem ſubſtantia H ſicca eſt, & quodammodo adſtringens: omniaq; inteſtina p̃uadit, nihil, q̃ ſenſu deprehendi queat à ſeſe mutata, nō ſecus ac in ficubus κεγχραμίδες, i. grana: hæc enim in vtroq; fructu proportione inter ſe reſpōdent, cum vtrunq; totius plantę ſit ſemen, permeetq; non alteratum, nō in chylum uerſum, nulla deniq; in re immutatum. Eſt & proportio quędam in tegumentis vtrunque fructū continentibus, quę ipſis eum uſum pręſtant, quem cutis animalib. exiguam autem tegumentū id recipit in ventriculo mutationem: quo fit, vt quidam, cum ipſum, & omne id, quod intus habetur, ſuxerint, vna cum ſeminibus expuant: quę & ipſa nonnulli conantur expuere, potiſſimum, cum acini grandes fuerint, nam in exilibus id factu eſt difficile. Liquet porrò, quòd aluus magis laxatur, ſi ſola acinorum caro cum ſucco fuerit tranſglutita ſine ſeminibus, ac membrana extrinſecus ambiente. laxatur autem impenſius, cum ſolus ipſe ſuccus expreſſus (muſtum vulgo appellant) fuerit tranſglutitus, qui ventrem, ni uelociter pertranſeat, flatibus non nihil implet. Ex hoc ſanè alimenti nonnihil corpori accedit, copioſius tamen ex carnea ſubſtantia: eoq; accidit uuas quaſdam nutrire magis, quam deijci: contra, alias promptius deijci, quam nutrire. Ergo quibus exiguus eſt ſuccus, magis nutriunt, quibus uero eſt uberior, minus quidem nutriunt, ſed

A.l.1.f.3.d 2.c.7.f.61g

A.l.2.c.2.c 726.f.175.a

promptius

A promptius ſubſident. Vocãt autem vuas eiuſmodi, generoſas, in quibus acini humidã quidẽ ſubſtantiã habent exiguam, ſolidiorem aũt non paucam, quam ceu carnem acini eſſe diximus. Atq; ijs vtuntur, eas varijs modis autumno reponẽtes: etenim in muſtũ ipſas cõijciunt, impletasque ijs nouas ollas in vinaceis recondunt. uoco autem vinaceos, ſolidas vuæ reliqas, cũ in torculari ſuccus ipſius omnis prorſus expreſſus fuerit: quas etiam homines in doliis cõponunt, ſtipantes ipſas ualide, ac cõſtringẽtes: appellãtq; idipſum τρύγα, i. fæcem, ꝙ ego uinaceos appellaui: nomine ãt στεμφύλων, i. uinaceorũ, acinorum radicem, quæ ex palmite enaſcitur, appellant, quam nos βότρυχα nominamus, unde acini ipſi pendent: in hãc igitur τρύγα ollas nouas vuis refertas condunt, operculis exacte obturãtes, ne alicunde diffletur, & quà operculũ cum olla cõmittitur, pice illinunt, perſpiratus oẽs obſtruẽtes. Ipſam autẽ ollã eſſe oportet ex luto ſuaueolẽte & pfecte aſſato. Huiuſcemodi certe uua uentriculũ diſſolutum roborãs, hominibus cibum faſtidiẽtibus appetentiã excitat, non tamẽ per aluum ſubſidet: &, ſi ſumpta largius, fuerit, caput ferit: quę in muſto cõditur, magis adhuc, q̃ hæc, caput infeſtat: pẽſilis uerò nihil prorſus caput lædit, uentrem autẽ nec ſiſtit, neç ad deiectionẽ irritat: eodem autẽ modo ſe habet & ad appetẽtiam, vt q̃ nec imbecillã excitat, nec fortem diſſoluit. Porrò aliarum uuarum ea cõcoctu eſt facillima, quam dixi homines in muſto, &

B uinaceis in totum ſequentem annum uſq; ad ſecundam uindemiam reponere; quæ autẽ ex ipſis ſuſpẽduntur, cum inaruerint, ſunt inutiles, aliæ quidem ſtatim ipſo uere, aliæ uerò omnino ſaltem æſtate. Non parua autem eſt inter uuas differentia, ꝙ aliæ ſint dulces, aliæ acidæ, alię auſteræ, alię deniq; quæ nullam uehementem habeãt qualitatem: uocant autem ipſas uinoſas. Cęterum, quæ dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem, ob id ſunt ſitibundę. Auſterę uerò, & acidæ frigidiorẽ: uinoſę autem locum inter calidum, ac frigidum medium obtinent. dulces item aluum ſubducunt, & maxime ſi ſint humidæ: acidæ, auſteræq; non huic modo rei, uerumetiam coctioni in uentriculo, diſtributioni, ac nutritioni, ſunt noxiæ: acidæ certe, etiamſi exactam in ipſa uite maturitatem adeptę, ſuſpendantur, ne ſic quidem dulceſcunt: auſterarum autem quędam, ſi ſuſpenſæ diutius fuerint, dulciores redduntur: acerbæ uerò, ut acidæ, etiam ſi ſuſpenſæ fuerint diutius, mutationem in dulcius nunquam poterunt aſſequi: quocirca ipſarum eius perpetuo eſt cauendus.

† Omnium quidem certe vſus (ſi quis moderate ſumat) eſt tutiſſimus, cum uuę natura fuerint carnoſæ, ac maturæ: quę verò nullam auſterã qualitatem, vel acidam prę ſe ferunt, ſiue in uite ſummã maturitatem obtinuerunt, ſiue quod maturitati deerat, ex cõſequenti ſuſpenſione ſint adeptę, eas humidas, affatim uentris deijciendi gratia licet ingerere. Quidã aũt in eundẽ vſum, muſtum quoq; idq; dulciſſimũ, bibũt: id. n. maxime ſubducit: quod verò ab vuis auſteris, aut acidis eſt expreſſum,

C ad omnia eſt peſſimum. Equidem nominibus ſic ſum vſus, quemadmodum homines huius ſæculi vtuntur, ſatius eſſe ratus, res dilucide docere, q̃ uetere lingua Atticorũ uti. Quibus vero antiquius id, doctrinæ perſpicuitate fuerit, vuarum partes ſolidas, quæ muſto ex preſſo ſuperſunt, βρύτια appellant: στέμφυλα autem oliuarum, cum oleum fuerit expreſſum: quod verò craſſum in uuis ſubſidet, vulgus Atticorum τρύγα, i. fæcem, nominat: proinde nulla apud eos in vocibus eſt homonymia, ut apud alios homines, qui βρύτια etiam τρύγα nuncupant. Quin & tertia quędam huius nominis τρυγὸς, eſt ſignificatio, Græcis huius memoriæ vſitata: nam vinaceorum dilutum τρύγα vocitant: quod rurſus ab Atticis δευτερίας, à noſtratibus στεμφυλίτης, ideſt lora, appellatur. Cõiectis nãque in parua dolia uinaceis tantum aquæ ſuperaffundunt, quo ad omnia permadeant: quod ubi ſatis factum videtur, in dolij fundo foramen aperiunt, ut dilutum effluat: idque pro uino bibunt. Perſpicuum autẽ eſt, quòd pro uinaceorũ copia aquam, experientia docti, affundunt: quò uidelicet lora, neque aquoſior ſit, neque meracior. deinde rurſum aliam aquam, parciorem tamen priori, uinaceis affundunt, ita, ut id quoque in potu ſit tolerabile: quod quidàm Attici proprie, non ut prius, δευτερίας nominari uolunt. Vtraque lora capiti dolorem affert, niſi quis dilutiores ipſas bi-

D bat, ſed prior magis caput ferit. Commodum autẽ huic potui id ineſt, quòd ocyus per urinas redditur: qua in re magnum eſt pro uaria uuarum (ex quibus ſunt uinacei) ſpecie diſcrimen. Quãdo quidem, ſi dulces fuerint, potus multo erit ſuauior, citiusque per urinas reddetur: ſin uerò acerbę, aut acidæ fuerint, inſuauior longe, ac minus ciens urinas. Id autem dilutum ualentius fit ac multo uinoſius, cum τρύξ, ideſt uinaceus, ad uer, aut æſtatem fuerit aſſeruatus. Hyeme verò ſi quis vtatur, ut caput minus ferit, ſic & per urinas minus ſecedit.

† *Omniũ quidẽ certe uſus (ſi quis moderate ſumat) eſt tutiſſimus, cum uuę natura fuerint carnoſæ ac maturæ ſiue in uite, ſummã maturitatẽ obtinuerint, ſiue quod maturitati deerat, ex ſuſpẽſione ſint adeptę. Poſt ſpenſile autẽ, eas q̃ nullam auſteram uel acidã qualitatẽ præ ſe ferunt, affatim uentris deijciẽdi gratia licet ingerere.*

De vuis paſſis. CAP. 10.

VVæ paſſæ cum alijs uuis eandem habent rationem, quam caricæ cum ficubus. multæ enim ſunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ verò ex dulci, & auſtera qualitate ſunt miſtæ: quanquàm dulces nonnihil quoque auſteræ qualitatis habent: & auſteræ, dulcedinis. Cęterum, ut dulces temperamento ſunt calidiore, ita auſteræ frigidiore. Ad hoc, auſteræ ſtomachum roborant, & uentrem conſtipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, ut quæ nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. dulcibus tamen, ut uis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi:

quibus duobus facultatib. exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infeſtãt (quod & ſtomachũ E
appellamus) obtundũt. Perſpicuum enim eſt, ꝙ mordicationes maiores ualentiora poſtulant re-
media: inter paſſas autẽ præſtantiores ſunt, quæ tum pingues ſunt, tum corticem habent tenuẽ.
Non nulli autem, & rectè ſanè, è dulcibus, grandibusq́; (quale ſunt Scybelitites) prius, q̃ mandant,
ſemina eximunt: quæ & ipſę inueteratæ, cutim durã, craſſamq́; habent: easq́; prius in aqua cogũ-
tur macerare, nã & ſemẽ ipſum facilius ſic eximitur. Alię quędam ſunt his contrarię, ſolidę & craſ
ſę, quę nullũ prorſus ſemen habent: creſcunt hæ in Cilicia, colore ſubflauo: In Pamphilia autem
Scybelitice, & colore nigrę, q̃, vt dixi, ſunt maximę: minimę autem in Cilicia fuluę proueniunt.
Aliæ pręter has in Cilicia naſcuntur, colore nigro magnitudine medię: quemadmodum & apud
alias plerasq́; gentes, potiſſimũ in Lybia. In Aſia autem uarię paſſarũ ſpecies, mediocri magnitu-
dine proueniunt: etenim quędam ſubflauę, alię nigrę, alię dulces, & aliæ ſubauſteræ, cernuntur.
Porrò in frigidis regionibus ne uuæ quidem ipſæ maturari exquiſite queunt, nedum paſſarum q̃-
piam: quapropter reſinam uinis immittunt, ne celeriter aceſcant. Porrò quemadmodum paſſarũ
differentia, quæ à colore ſumitur, nihil ad paſſarum facultatem confert, ita nec magnitudo: ſola au
tem qualitatis, quæ guſtui ineſt, differentia poteſt omnia: cui ſoli intentus, inuenies (ut ante dixi-
mus) & in quibus, & quo tempore uti conueniat. Alimentum ex paſſis tale qualitate in corpus di- F
ſtribuitur, qualis ipſarũ natura fuerit: dulce ex dulcibus, auſterum ex auſteris, mitium ex ijs, quæ
vtriuſque qualitatis ſunt participes: quantitate vero copioſius ex pinguibus ac dulcibus: parcius
ex auſteris & macris. Quod ſi paſſarum, pinguium, ac dulcium, à quibus ſemina fuerint exempta
parem molem cum pari vuarum mole contuleris, paſſas valentius nutrire deprehendes. Huiuſmo
di ſanè, vt minus q̃ caricæ, ſubducãt abſtergantq́;, magis tamen, quàm illæ, ſtomachum iuuant. A.l.a.x.a.c 726.f.171. b

De Sycaminis, quæ & Mora appellant. CAP. II.

NOn hæc Attici ſermonis affectoribus ſcribimus (fortaſſe enim ne legere quidem ipſa digna-
rentur, corporis ſimul & animi ſanitatem pro nihilo ducentes) ſed medicis quidem, qui de
Atticiſmo non magnopere laborant: tum autem & alijs, qui, vt animalia ratione prædita, viuen-
tes, honorẽ, gloriam, diuitias, & authoritatẽ inter ciues corporis & animi ualetudini poſtponunt.
Certo.n. ſcio hos linguam Atticorum nihilo pluris, quàm cæterorum hominum, æſtimare: cor-
poris verò ſanitatem pręſtantius quiddam ducere, ac dignius ei homini, qui viuere ſecundum na-
turam ſtuduerit. Cum igitur intelligam ſermonem ſimpliciorem ijs eſſe vtiliorem, nominibus
vtar, quæ ipſi intelligant, etiam ſi vetuſtis Græcis non ſint conſueta. Mororum igitur nomen vul G
go eſt cognitum, ſi non alia de cauſa, ſaltem ob medicamentum στοματικὸν, id eſt † ori gratũ, quod
διὰ μόρων appellatur, quòd eorum ſuccum recipit. Quoſdam autem ea fructib. autũnalibus, quos
deinceps recenſebimus, plerique homines ignorant, quo nomine ante annos ſexcentos ab Athe-
nienſibus fuerint appellati. animaduertunt enim, huius tempeſtatis Athenienſes, fructus omnes
non alio nomine appellare, quàm quo reliqui Græci appellant: ſed & mora ipſa ſycamina nihilo
minus, quam mora, nominare: item perſica, nuces, præcocia, ac ſummatim, reliqua omnia pro alio
rum Græcorum conſuetudine. neque enim detrimenti quidquã ipſis ex vetuſtarũ appellationum
ignoratione accidet, ſi facultates ipſorum exploratas habuerint. Satius.n. fuerit ſcire ex ijs cibis, q
ad excretionem incitant, poſteriores quidem ſumendos, qui tarde permeant: omnium autem pri
mos, qui celeriter quidem peruadunt, corrumpuntur tamẽ, ſi in ventriculo morentur diutius: quã
ipſorũ nomenclaturas noſſe. Non tamẽ omnino ignorare homines mihi videntur, qui ordo in ijs
quæ mandunt, ſibi ſit ſeruandus: quandoquidem ipſos videas in plurimis cibarijs eum ſeruare. prę
ſumunt enim radiculas, oliuas, & fœnum græcũ ex garo: poſt hæc, maluas, betam & alia id genus
olera cum oleo, & garo. Etenim, ſi vel tantillum mentis habeant, diuturna experientia docet fa-
cultates eorum, quæ quotidie cibi gratia ſibi præparant: quorum verò multo interuallo vſus atq; H
experientia incidit, ea ſoli homines ſolertes obſeruant, ac memoriæ mandant. Sycamina igitur ce
lerrime pertranſeũt, cibisque alijs præeunt, ſi in ventriculum purum inciderint, & ſumpta primis
epulis fuerint. quòd ſi ſumpta poſt alios cibos fuerint, aut etiam prauum ſuccum in ventriculo offẽ
derint, celerrime una cum alijs cibis corrumpuntur nouo quodam corruptionis genere, & quod
verbis explicari nequeat, vt in cucurbitis accidit. omnia enim hæc, ſi modo celeriter incorrupta
ſubſederint, cibis fugacibus minus ſunt noxia: ſin minus, corrumpuntur nõ aliter, quàm pepones:
quãquam hi quoque ſi celeriter ſubducantur, nullam magnam noxam afferunt. Tempus autem
vtendi, vt peponibus, ita & moris eſt, cum corpus ventriculi ſqualore æſtuat, quo tẽpore neceſſe
quodammodo eſt hepati quoque idem accidere. Cucurbitæ quidem & cucumeri tum maturo,
tum ante maturitatem, adhæc melopeponi, nulla adſtringens qualitas ineſt: ſycaminis vero, & po
tiſſimum cum nondum admodum maturuerint, qualitas eiuſmodi conſpicuè ineſt: immaturiori-
bus autem ineſt ſimul & acida. Proinde nonnulli ab arbore ipſa detrahentes ac ſiccantes reponũt
medicamẽtum ad dyſenteriæ ac diuturnæ diarrhϾ curationem, utile ſibi futurum. At nũc nobis A.l.a.x.a.c 491.f..50. b
non eſt propoſitum medicamẽtorum facultates exponere. Rurſus igitur ea repetamus, quæ ſyca

mina

† vertẽdũ potius, ad oris affectus utile. ſtomatica .n. ſunt quę ad oris & partiũ quæ intra os uitia accommodantur. paulo lib. 7.

A mina ipſa, vt alimentum, poſſunt agere. Quòd quidem celeriter ſubducantur, dictum nobis prius fuit: quod eis accidit forte propter ſolam ſubſtantiæ humiditatem, ac lubricitatem: forte ẽt propter admiſtam qualitatem quandam acriorem, quæ deiectioni excitandæ ſatis eſſe poſſit: quando quidem qualitas adſtringens, non modo ad ſubductionem nihil cõfert, verũ etiã ſuapte natura uẽtrẽ conſtipat. Didiciſti autẽ ex cõmentarijs De ſimplicium medicamẽtorũ facultate pleraq; eſſe corpora, q̃ facultates habeãt contrarias. Coniector igitur mora exiguã in ſe ipſis habere facultatem eiuſmodi, qualis magna medicamentis purgantibus ineſt: cuius cauſa, non modo facile ſecedunt, ſed corrũpuntur etiam, ſi diu in ventre mãſerint. Quòd ſi corrupta (ut dixi) non fuerint, omnino q.dẽ humectant, nõ tñ oĩno refrigerant, niſi ſumpta fuerint frigida. Alimentum autẽ corpori præbent minimũ, quo modo pepones: nõ tamen, ut ij, vomitũ excitant, neq; ſtomachũ lædũt.

De Ceraſis. CAP. 12.

EX Ceraſijs quædam ſunt, quæ moris ſunt ſimilia, cuiuſmodi ſunt ea, quæ minimam habent adſtrictionem: alia ruborum fructui, vt ea, quæ euidentius adſtringunt: quædam autem ſunt, quæ uel valentius ijs adſtringant. Proinde memoratæ cuiuſque ſpeciei facultatem, ex ijs, quæ de ſycaminis, & rubi fructibus diximus, potes colligere.

B *De Rubi fructibus.* CAP. 13.

RVborum fructum homines apud nos βάτινα appellãt, quemadmodum mora, & ſycamina: vtroq;.n. modo ipſa nominant. Sunt autem βάτινα, q̃ mora, magis adſtringentia: & ſi q.s largius ijs ueſcatur, capitis dolorem ſentiet: alij uerò & ſtomacho anguntur. proinde fructum hunc abluamus oportet, prius, q̃ mandere ipſum aggrediamur: quod maxime in ſycaminis quoq; eſt faciendũ. non tamen ventrem ſubducunt, ſed potius cohibent: & ſi quis immatura ipſa prius ſiccata repoſuerit, multo etiam magis cohibebunt. Omnia tamen medicamenta, quæ ex mororum ſucco parantur, ſi facta ex ijs quoque fuerint, facultatem habent efficaciorem.

De fructibus Canirubi. CAP. 14.

FRuctus canirubi multo magis, quàm ruborum, adſtringit: ob eamq́ue cauſam ventrem magis cohibet. Veſcuntur autem ipſo frequenter ruſtici, exiguum alimentum corpori ſuggerente: nocantq́ue κυνόσβατον, id eſt canirubum.

De fructibus Iuniperi. CAP. 15.

A.l.2.c.2.c 359.f.137.c FRuctus iuniperi, qui ἀρκευθίς dicitur, acris eſt admodum cum exigua dulcedine & minori p̃terea adſtrictione: habet autem & aromaticum quiddam. Perſpicuum igitur eſt, q̃ calefacit quidem

C tum propter acrimoniam (demonſtratum.n. eſt acria omnia calefacere) tum autem maxime propter odorem ac guſtum aromatibus adſimilẽ; omne.n. ἄρωμα calidum. Hepar etiam, & renes purgat, & ſuccos craſſos, ac lentos uidelicet tenuat: unde medicamentis ſalubribus admiſcetur. Alimentum autem ex ipſo exiguum corpori hominum accedit. quòd ſi quis ipſum largius ſumpſerit, ſtomachum mordet, & caput calfacit, ob idque ipſum nonnunquam replet, doloribus in ſe ſtat. Ventrem, nec proritat, nec cohibet: vrinas tamen mediocriter ciet.

De fructibus Cedri. CAP. 16.

FRuctus cedri, qui κεδρὶς dicitur, colore quidem, & figura fructui iuniperi eſt ſimilis, ſubflauus.n. eſt, ac rotundus: diſſidet autem ab eo acrimonia. nec multum abeſt, quin fructus hic ex genere ſit medicamentorum; cum nullum præbeat corpori alimentum, niſi quis aqua ipſum macerarit. Omnib.n. acribus id eſt commune, vt ſoluta ipſorũ acrimonia, exiguũ alimentũ corpori præbeant. Quinetiam cedrorum fructus, vt fructu iuniperi durior eſt ac ſiccior, ita profectò exilior, nihil, vt ille, habens aromaticum. Perſpicuum autem eſt, quòd ſtomachum valde mordicat, & capiti dolorem infert, niſi quis ipſum parciſſime ſumpſerit.

A.l.2.c.2. c2.160.fo. 119.b

De nuce Pinea. CAP. 17.

D NVx pinea boni, ac craſſi eſt ſucci multumq́ue nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Græci ipſam non κῶνον, ſed στρόβιλον.

A.l.2.c.2. c2.301.fo. 132.f.d

De fructu Myrti. CAP. 18.

A.l.2.c.2. c2.446.fo. 145.d GRæci fructum hunc μύρτα nominant. nutritq; tenuiter æque, ac fructus iuniperi: facultatem tamen habet contrariam, quandoquidem ualenter adſtringit, & ob id ipſum aluum ſiſtit. non tamen pro ratione adſtrictionis, frigidus facultate eſt, propterea quod aſtrictionem habet non ſolam, ſed acrimonia etiam quadam admiſtam. Porrò cibis omnibus, qui qualitatem medicamentoſam habent vehementem, eſt commune, vt, cum eam qualitatem elixatione, aut aſſatione, aut maceratione depoſuerint, exiguum corpori dent alimentum, prius autem prorſus non nutriant: id enim ipſum & cæpis, & porris accidit.

De Perſicis. CAP. 19.

A.l.2.c.2. c2.564.fo. 159.d FRuctum hũc, ſiue mala perſica, ſiue (ut græcis nunc mos eſt) ſimpliciter perſica appellare uelis, ſiue aliud quoddam vetus nomen, præter hæc, ueſtigare, potes id per magnum ociũ facere. Nunc autem diſcas (quod nominibus ipſis erit vtilius) quòd ſcilicet ipſorum ſuccus & ueluti caro facile corrumpitur, prauaq; omnino eſt, quo circa (quod quidam facere ſolent) non ſunt

poſt

poſt alios cibos mandenda, corrumpũtur.n. in ſuperficie natãtia: ſed in omnibus, quæ praui q̃dem ſunt ſucci, verùm humida ſunt, ac lubrica, & quæ ſubduci facile queant, id communiter tenendũ, ea ob id ipſum ante alios cibos eſſe ſumenda. ita.n. fiet, ut & citius ſubducantur, & alijs cibis viam muniant: quæ, ſi ſumpta poſtrema fuerint, vnà ſecum alia quoque corrumpent. E

De Armeniacis, ac Præcocibus. CAP. 20

HAec quoq; ex genere ſunt perſicorũ, bonitate non nihil illa ſuperantia: neq;.n. in uentriculo, vt illa, corrumpuntur, neq; aceſcunt. vulgò autem ſuauiora apparent: vnde & ſtomacho ſunt gratiora (cętera.n. illis ſunt ſimilia) ſuauibus aũt omnibus id ineſt: quemadmodũ inſuauibus, vt vẽtriculũ reſupinent, ac ſubuertãt, & ad uomẽdum incitẽt, cupientẽ q̃ celerrime, quod infeſtat, abijcere: id quod facit pro momẽto eorum, quæ infeſtant; quæ.n. vergũt deorſum, ea ipſa expellit: quę verò ſupernatãt, per vomitus eijcit. idẽ facit, & cum ſucci praui ex toto corpore in ſe defluũt: etenim, qui ex ijs in partem vẽtriculi ſuperiorem cõfluunt, uomitu vacuantur: qui verò in inferiorem, pariũt diarrhæam. Porrò, quòd fructus omnes autumnales exigui ſint alimenti, dictũ id nobis prius ſuit. Præcocia tamen, quæ vocant, armeniacis ſunt præſtantiora. Qui tamẽ p̃cocium nomẽ fugitãt, vtraq; mala armeniaca appellant: alij verò armenia, per quatuor ſyllabas, non quinq; F (A.l.3. t.2. ca.143. fo. 116. h)

De Malis, & ſaporibus, qui in eis inſunt. CAP. 21.

GEnus horũ non eſt ſimplex, quo modo neque pyrorum, neque punicorum, quædam enim ſunt, quę ſaporem habẽt auſterũ: alia acidum, aut dulcẽ: nõnulla etiã ex ijs miſtũ, apparentque & dulcia ſimul, & adſtringẽtia. Præterea alia quędã, cum dulcedine manifeſtũ habent acorẽ: ad hęc, alia cum acore acerbitatem. Inuenias aũt interdum, & quę hos tres ſapores ſimul habeãt euidentes adeo, ut acida, appareãt, & dulcia, acerbitatisq; habeãt non nihil. Perſpicuum aũt eſt, ꝙ adſtringens, auſterum, & acerbũ. tria hæc nomina ſaporis, qualitatẽ vnicã ſignificant. Quòd vero acerba quidem in eo ab auſteris differant, ꝙ valentius aſtringant (cõmune autẽ ipſorum genus eſt adſtringens) ex quarto libro De ſimpliciũ pharmacorũ facultate didiciſti, in quo de ſaporum ſubſtantia, ac facultate tractauimus. Memor igitur illorũ, ſcito mala quidem, quę adſtringunt, ſuccũ habere frigidum, ac terreum: quę uerò acida apparẽt, frigidũ q̃dem, uerum tenuium eſſe partium: mediæ aũt temperaturæ eſſe dulcia, quę tamẽ ad calidũ uergunt: quẽadmodum, q̃ omnis qualitatis ſunt expertia, ac ueluti aquoſa ad frigidius inclinãt. His igitur uteris pro uincẽti in ſaporib. facultate: auſteris quidem pomis, cũ uentriculus uel ꝓpter calidã intemperiẽ, uel multã humiditatem fuerit imbecillus: acerbis autẽ cũ duo hæc aucta admodum fuerint: acidis, quãdo ſuccum craſsũ, qui non magnopere frigidus ſit, ſuſpicaberis in ipſo eſſe collectum: quandoquidẽ ſuccus frigidus G nõ acida, ſed acria poſtulat. Vtraq; certe & acida, & acria ſuccos craſſos incidunt: in eo tã differũt, ꝙ hęc quidẽ cum calfactione, illa aũt cũ refrigeratione id præſtẽt. Perſpicuũ porrò ex ijs, q̃ ſæpe iã diximus eſt, ꝙ adſtringẽtia quidem, quantum in ipſis eſt, alui deiectiones ſemper cohibent; acida uerò, cũ ſuccum craſſum in uẽtre inuenerint, ipſum incidũt, ac deorſum ſubducũt, ob idq; deiectiones humectant: quòd ſi uẽtrem purum inuenerint, ipſum magis ſiſtunt. Porrò ſuccus dulcis, cum ſine acrimonia, & craſſitie, hoc eſt, cum ſolus plane fuerit, aptius, quãtũ in ipſo eſt, diſtribuitur: ꝙ ſi acrimoniam, aut craſſitiem habuerit, facilius ſubducitur. Eſt autem & aliud ſucci genus, non in pomis modo, uerumẽ in alijs omnibus, qđ aqueũ, & qualitatis expers appellãt, ut antea quoq; diximus: ꝙ ſtomachum q̃dem minimum iuuat, in medio ãt eſt memoratarum facultatum, quẽadmodum & aqua ipſa. Ineſt autẽ pomo eiuſmodi id uitiũ, ꝙ cum ad mãdẽdum ipſum aut uoluptate, aut utilitate adducãtur, qñ neq; guſtu iucundũ ipſum, neq; quẽadmodum adſtringentia, robur uẽtri inducere, neq; fluentem ipſum ſiſtere cõperiunt, merito cõtemnunt: quẽadmodum & apud nos quidẽ in multis Aſię locis, ſuibus ipſum ꝓijcimus, πλατάνινον appellantes, ꝙ tenera platano rum folia guſtu quodãmodo repræſentet. Cæterum ab optimis ẽt in toto genere malis, priusq̃ in H arborib. maturuerint, cauẽdum eſt: cõcoctu.n. ſunt difficilia, & frigida, tardeq; permeãt, & parui ſunt ſucci, ut interim omittã, ꝙ ſuccũ ẽt habẽt frigidum, ac leuiter craſſum. Quæ uerò belle matura in hyemẽ, & uer proximũ aſſeruãt, ea ſæpe in morbis maximũ afferunt p̃ſidiũ, uel cataplaſmatis modo cum farina admota, aut in calidis cineribus mediocriter aſſata, aut pulchre in aquę bulliẽtis uaporib. percocta. cæterũ poſt cibũ ſtatim dare ipſa cõuenient: nonnunquã aũt & cum pane ad ventriculum, & ſtomachũ roborandũ ijs, qui deiecta ſunt appetẽtia, tardeq; cõcoquũt, quique uomitu, diarrhoea, ac dyſenteria infeſtantur. In hunc uſum acerba ſunt apta: parata enim, ut iam iam p̃cepi, mediocrem retinent adſtrictionem, cum, ſi mediocriter auſtera fuiſſent, in eiuſmodi apparatu adſtrictionem omnem depoſuiſſent: ob idq; ſimilia ijs euadunt, quæ ab initio ſunt aquea. (A.l.2. t.2. ca.562. fo. 159. h)

Qui fiat, vt eſus pomorum, aut pyrorum adſtringentium, ventrem quibuſdam deyciat. CAP. 22.

CVm autem quoſdam audiuiſſem, qui dicerent, uentrem ſibi ab eſu adſtringentium ſubduci, ſatius eſſe putaui, quæ de eo ratione, atque experientia ſæpe cognouiſſem, hoc loco ſemel fuſius

A ſuſius explicare. Cum Protas rhetor quidam, cuis noſter narraret, ventrem ſibi poſt eſum pomo
rum, ac pyrorum auſterorum deijci, re intellecta, atq; in ipſo ꝑ experientiã comprobata, auda-
cius poſtea in alijs id ipſum ſum expertus. rogaui.n. hominem, vt mecum vel unum diem uiue-
ret, vt ſcirem, quo tempore, & quàm multis veſceretur adſtringentibus. ac primum hominem ſta
tim ſum hortatus, vt more ſuo viueret, neue vlla in re conſuetam ſibi victus rationẽ immutaret.
Ipſe autem, cum poſt balneum, paucula aqua præbibita, fœnum græcum, radiculã, & id genus
alia (quæ ante alios cibos omnes fere ſumere conſueuerunt) ſimiliter & ipſe ſumpſiſſet, vinumq;
dulce, quantitate mediocri, adbibiſſet, comedit deinceps maluas cum oleo, & garo, & pauco vini:
& poſt illa piſcis quidpiam, ſuillæ, & auis. deinde, cum ſecundo bibiſſet, pauco tempore intermiſſo
ſumpſit pyra auſtera, poſtea de ambulatum progreſſi, non multum deambulauimus, cum uenter
illi maiorem in modum eſt ſolutus. Quæ cum eſſem conſpicatus, pactus ſum amico, ut poſtridie,
quæ ad ſuam victus rationem pertinerent, mihi committeret, qui cum mihi prompte eſſet aſſen-
ſus, prima omnium, poſt balneum, pyra exhibui: deinde alia deinceps, ut conſueuerat: quibus per-
actis, non modo non vehementer, ſed ne mediocriter quidem aluum deiecit. Mirabatur ſane (ut
par eſt) rei euentum, cauſamq; eius a me ſciſcitabatur: cui ego hæc quæ nunc referã, expoſui. Nã
B cum garum, inquam, vnà cum ijs, quæ cum eo ſumpſeras, aluum ſuapte natura ſubducat, idq; iã
ante feceris, adſtringentia poſtremo loco ſumpta ijs potiſſimum, qui ſtomachum habent imbe-
cillum, deiectionis ſunt cauſa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorſum, quæ in ſeſe
cõtinet, incitantia: quod magis (inquam) fatebere, ſi cras prima omnium adſtringentia ſumpſeris:
ſecunda autem poſt illa, carnoſa: omnium poſtrema, quæ cum oleo, & garo manduntur. Minime
inq̃t, repente enim uomerem, ſi maluas ultimas cum oleo, & garo manderem. Optime inquam,
reſpondiſti: illa enim ventriculum ſubuertunt, & potiſſimum os ipſius, quod iam omnes ſtoma-
chum vocare conſueuerunt: adſtringentia verò roborant, ac firmant: quo fit, vt, ſiquis alius ſuccus
ventriculum ſubuerterit (quod ſolet bilis pallida efficere, in quib. copioſiot eſt aceruata) qui ſic eſt
affectus, ſi quod adſtringentium guſtarit, ſuccum infeſtantem repente deorſum excernet. Deinde
oſtendi ei iuuenem quendam, qui narrabat, cum paucis diebus ante, purgandi gratia, ſuccum ſcã
moniæ ſumpſiſſet, & horis quinq; poſt ſumptum medicamentum iam præterlapſis, nulla ſecuta
eſſet excretio, ſtomachum quidem ſibi premi, ventriculum autem intumeſcere ac grauari cæpiſ-
ſe, quas ob res pallidum ſe, attonitumq; atq; animi incertum, ſymptomata, quibus infeſtabatur,
mihi communicaſſe. Quo nam igitur modo hominem ſanauerim, audi, inquam, iuuenem ipſum.
C Tum protinus præſentem ei exhibui, ac narrãtem, vt ego imperarim ſibi exiguum quiddam ma-
li adſtringentis, aut punici, aut pyri manderet; ipſe autem ſimul atq; comediſſet, malis ſtatim fue-
rit liberatus, copioſiſſima, ac conſerta ex ipſius ventre facta excretione. Scito igitur (dixi rhetori)
tibi quoq; idem contingere, cum propter ventriculi totius, ac ſtomachi imbecillitatẽ, adſtringen-
tia poſtremo loco ſumpſeris. Tum ille, veriſſimum, inquit, eſt quod dixiſti: talis.n. mihi natura eſt
ſtomachus, facileq; a quibuſuis ſubuertitur. ego vero poſt cibum ſtudioſius auſterum quidpiam
eſito, tunc, cum ipſum ſupinum admodum eſſe ſentio, adeo, vt prope iam nauſeet. Ex hac de rhe-
thore narratione ſatis intelligere poteris, ijs, qui ſtomachum habent imbecillum, ventrẽ deijci,
cum poſtremis epulis adſtringentium quidquiam ſumpſerint.

De Cydonys, & Struthiomelis. CAP. 23.

HIs de pomis eximiũ q̃ddam, quod in alijs non inuenitur, ineſt. Nam præterq̃ ꝙ adſtrictionẽ
hñt copioſiorẽ, ſuccus ẽt eorũ diu durat, ac ꝑmanet, ſi q̃s ipſum cũ melle coctũ aſſeruare ve-
lit: cũ aliorũ pomorum ſuccus, ſi reponatur, aceſcat, propterea ꝙ multã habet humiditatẽ frigidã.
Nos ãt & medicamẽtũ, qđ ex ſucco ſtruthiomelorũ conficiť, quodq; ijs, qui deiectã habent appe
tẽtiã, eſt accõmodatiſſimũ, cũ forte in loco conſpicuo non eſſet poſitum, tandẽ poſt annos ſeptẽ
D inuenimus, nihil in qualitate immutatũ: cruſtã.n. in ore vaſculi dẽſam fecerat cuiuſmodi in melle
ſæpenumero & aliis q̃buſdã adcreſcit: quam ſeruare incumbentem conueniet, ſi uelis pharmacũ
aut mel diutiſſime citra mutationẽ ſeruare. Atq; id mihi obiter ſit dictum, cuius autem rei gratia,
medicamẽti, qđ longiore tẽpore manſit incorruptũ, memini, denuo id reſumam. Permanens eſt
ſtruthiorũ malorũ ſuccus q̃n paratus recte fuerit, quẽadmodũ & cydoniorũ: verum hic minus eſt
ſuauis, & maxime adſtringens: quocirca ad ventriculi admodũ exoluti robur vti eo aliq̃n poſſu-
mus. In Iberia autẽ eduliũ cõponũt, qđ μηλοπλακοῦντα appellant, quod adeo durat, vt patinæ recẽ
tes ipſo refertæ Romam afferantur. Componitur autem ex melle, & carne læuigata, cocta cum
melle. Noſtrum verò medicamentum, quod iis, qui deiectam habent appetentiam, comparatur,
non ex melle ſolo & malorum ſucco, ſed piperis albi habet quidpiam, & zingiberis, & aceti. Non
tamen iam plura de eo verba facere conuenit, cum alibi de eo abſolute tractauerimus.

De Pyris, & Punicis. CAP. 24.

QVę de malis diximus, ſi ad pyra, & punica transtuleris, nihil erit, quod nos de ipſis nouum
dicere oporteat. Etenim in his quoque alia ſunt auſtera tantum, vel acerba: alia acida:
alia dulcia: alia ex horum miſtione compoſita: & alia, quæ nullam penitus huiuſcemodi qua-
litatem

litatem habent exuperanrem : quo fit, vt, cum aquea ſint, ac hebetia, omnis facultatis roborandi E
ſint expetria. Pyrorum igitur vſus pomorum vſui omnino eſt ſimilis. Punica verò cætera quidem
ſunt ſimilia, in eo tamen diſcrepant, ꝙ nunquam cum farina macerata aſſentur, neq; in aqua, aut
vapore elixentur. Succum autem habent pyris, & pomis copioſiorem, & præterea guſtu ſuauio-
rem eo, qui eſt in illis, ſucco. Sunr autem interdum prædictis duobus fructibus vtiliora, tũ ad alios
affectus, tum ad eum, cuius Hippocrates libro ſecundo De morbis populariter graſſantibus me-
2. Epid. ſect. 2. i principio minit, his verbis: "Mulier cardialgia torquebatur, nec prius malum eſt ſedatum, q̃ polenta " ſucco A.l.3.f.13. t.5.c.16.f. 306.a
punici aſperſa, ſemel in die uteretur, reliquis cibis abſtinens: neq; amplius vomitu reijciebat, qualia
Cherion Charitonis filius. Perſpicuum certe eſt, ꝙ vitioſo humore partes ad os ventriculi (quod
certe καρδίαν etiam appellanr) attinentes imbuente, mulier erat nauſeabũda, cardialgiaq; torque
batur. Nam uerbũ καρδιώσσειν nil aliud ſignificat, quàm ſymptoma, quod mordicationi ſtomachi
ſuccedit. Hunc certe humorem polenta quidem exiccauit; ſuccus autem punici cum ea ſumptus
ventriculum roborauit adeo, vt humorem in tunicis ipſis contentum expellere potuerit. Punica
quidem quàm minimum corpori præbent alimentum, ut ipſis nunquam ceu alimento, ſed tan-
tum vt medicamento, egeamus: Pyra verò, & potiſſimum, quæ magna ſunt (vocãt autẽ ipſa apud
nos fœminino genere μι ἄπιας) aliquantum nutriunt. Proinde in tenues orbes ipſa ſecantes, & po- F
ſtea exiccantes reponunt: quæ elixa, vice ciborum parum nutriẽtium, hyeme & uere, cum fames
eſt, mandunt: Attici quidem priorẽ ſyllabam ῥοιῶν ſcribunt ſine ἰῶτα, Iones uerò cum ἰῶτα: uerum
id nihil ad hominum uitam affert commodi: quemadmodum neq; in ὄων .i. ſorbis, quæ Græci q-
dem omnes huius noſtræ memoriæ ſic nominant: Attici autem cum υ pronunciare ipſa nõ ꝑmit
tunt. Speculationẽ igitur de nominibus illis relinquẽtes, de facultate ipſius fructus diſputabimus.

De Meſpilis, & Sorbis CAP. 25.

QVę de prędictis diximus, eadem de his quoq; ſunt dicenda. Ambo".n. adſtringunt: uerũ me- A.l.2.t.2.c 315.f.135. f
ſpila multo ualentius, q̃ ſorba: proinde ventri fluenti cibus eſt vtiliſſimus. Sorba tamen in ci
bo ipſis ſunt ſuauiora: omnino.n. nihil habent adſtringens æque, ac meſpila, ſed ipſorum ſuccus
eſt auſterus ſine ulla acerbitate. Liquet autem, quod omnibus huiuſcemodi parce eſt ueſcendum
non autem affluenter, ut vuis ac ficubus: nullo enim ipſorum, ut alimento, ſed vt medicamento po
tius indigemus. Hæc tibi ſunt vtiliora, quam ſcire, priorem ſyllabam nominis ὄων à veterib us
Athenienſibus per literam ο tantum ſcribi, & pronunciari.

De fructu Palmæ. CAP. 26.

FRuctum palmæ, ſiue glãdes appellare velis, ſiue palmas, eodem cum tota arbore nomine (vt G
iam Gręcis omnibus mos eſt) neutro modo aut incommodaueris, aut ipſius facultatis cogni
tionem promoueris. Non parua autem in ipſis eſt differentia: quædã.n. ſunt ſiccæ, & adſtringen-
tes, vt Aegyptiæ: aliæ molles & humide, & dulces, ut quæ καρυωτοὶ appellantur: præſtantiſſimæ ãt
hæ in Syria palæſtina naſcuntur in Hierichonte. Reliquæ oẽs palmæ inter dicta duo genera ſunt
mediæ. Difficiles autem ſunt concoctu, capitiq; dolorem inferunt: quarum aliæ quidem magis,
alię minus ſunr humidæ, ac dulces, ſiccæ, atq; adſtringentes. Verum conſtitutis extremis, iam om
ne, quod in medio eſt, facillime deprehendes. Nulla certe ex ipſis eſt, quæ non dulcedinem quan-
dam, & adſtrictionem habeat: ſiquidẽ καρυωτοὶ, exiguæ adſtrictionis: Thebaicę, obſcuræ dulcedi-
nis ſunt particeps: At ſuccum quidem dulcem nutrire: auſterum autem gratum eſſe ſtomacho, &
uentrẽ ſiſtere oſtendimus. Palmæ autem, ſi largius ſumantur, omnes concoctu ſunt difficiles, & ca
piti dolorem afferunt. quędam autem & morſus cuiuſdam ſenſum ori uentriculi incutiunt, quod
medici ſtomachum appellant. Succus autem, qui ab ipſis in corpus diſtribuitur, craſſus quidẽ om-
nino eſt, habet autem & lentoris quidpiam, cum palma ipſa pinguis fuerit, ſicuti καρυωτοὶ, cum au
tem dulcedo tali ſucco miſta fuerit, celerrime quidem hepar ab ipſa obſtruitur, læditur autem ma
xime ab ipſorum eſu, quando aut inflammatione, aut ſcirrho obſidetur: poſt hepar aũt, & lien ob- H
ſtruitur, ac læditur. Multo autem maxime palmę uirides, ſi paulo largius ſumantur, ad omnia ſunt
noxiæ. Perſpicuum porrò eſt, ꝙ dulces quidem ſuccum habent calidiorem: adſtringentes autem
frigidiorem. quin & palmę virides quemadmodum & ficus flatus gignunt: nam palmę uirides can
dem habent ad alias palmas proportionem, quam ficus habent ad caricas. In regionibus autem
non admodum calidis palmæ non perfecte matureſcunt adeo, ut reponi queant: quo fit, ut, cum
homines cogantur ipſis uiridibus ueſci, crudis ſuccis impleantur, rigoribusq; qui ægre caleſiant,
& hepatis obſtructionibus prehendantur.

De Oliuis. CAP. 27.

PErexiguum quidem & ipſę corpori prębent alimentũ, & potiſſimum caducę, quas vulgo ſe-
re cum pane: ſiue pane autem mandunt cum garo ante alios cibos, uentris ſubducendi gratia
quas ἁλμάδας & κολυμβάδας appellant. Porrò, quemadmodum caducę pinguedinis habent pluri
mum, ita hæ ſuccum adſtringentem: proinde ſtomachum " roborant, & appetentiam excitant. A.l.3.f.13 t.5.c.8.fo. 294.g
Aptę autem ad hanc rem ſunt, quę cum aceto reponuntur: quas artis obſonatricis periti uarie
præparant: cuius artis nolim medicum omnino eſſe ignarum; nam quod ſuauius eſt, facilius iis,

A quæ exæquo ſunt ſalubria,concoquitur:verum non eſt nunc dicendi locus, neq; de obſonatrici
ſpeculationis peritia,neque de arte ipſa:alius enim locus ipſis eſt proprius.

De Nucibus. *CAP. 28.*

QVidam nuces regias appellant eas,quæ nunc nuces ab omnibus nominantur.Sunt & alię q̄
dam,quæ λεπτοκάρυα appellantur,prædictis multo minores,quas nonnulli ποντικὰ.i. ponti
cas ſeu auellanas vocitant.Multus autem amborum eſt vſus.Alimentum corpori præbẽt exiguũ,
copioſius tamen pontica nuncupata, quam nux regia, q; ipſius ſubſtantia ſit coactior, ac minus
oleoſa:regiæ autem laxior eſt,continetq; in ſe ipſa plus pinguitudinis,habet tamen & adſtringen
tis qualitatis non exiguum,quæ tandem procedente t.pe marceſcit, tota ipſius ſubſtantia in ſuccũ
pinguem tranſmutata adeo,vt cibo prorſus ſit inepta,q; ſua pinguitudine oleo veteri aſſimilis ap
pareat.Cæterum,quæ viridis adhuc eſt,ac humida,neq; adſtringentis qualitatis,neq; oleoſæ con
A. l. 2. t. 2. ſpicue eſt particeps,ſed magis quodammodo eſt ἄποια.i. qualitatis expers: quod ſaporis genus
c. 494. fo. aqueum(vt dixi)vocare conſueuimus.Coquitur tamen hæc nux facilius,quam pontica: ſtoma-
150.d choq; eſt gratior,& multo magis,quando cũ caricis manditur. Traditum aũt a pleriſq; medicis
eſt,hominem à pharmacis lethalibus nihil magnopere læſum iri,ſi vtraſq; has ante alios cibos cũ
B rura ſumpſerit.Liquet præterea,q; humida quidem apta ad deiectionem eſt:ſicca verò minus.Ple
riq; autem ventris ſubducendi gratia cum garo etiam ipſam præſumunt:in quem vſum viridis eſt
accommodatior,vt quæ adſtringentis qualitatis minus ſit particeps;quin & ſiccarum quoque, ſi
prius(quod nonnulli faciunt)in aqua fuerint maceratæ,facultas viribus eſt aſſimilis.

De Amygdalis. *CAP. 29.*

AMygdalæ nihil prorſus habent facultatis adſtringentis ſola.n.tenuãdi facultas, ac detergen
A. l. 2. t. 2. di in eis præpollet,qua tum viſcera purgant,tum humores è pulmonibus,ac thorace ſputis
ca. 57. fol. expectorant.quædam autem ipſarum facultatem habent ſuccos craſſos,ac lentos incidendi adeo
104.g.h exuperantem,vt mandi præ amatore nequeant:oleoſæ tamen,ac pinguis qualitatis,ut nuces,sũt
participes:cuius cauſa & ipſę procedente tempore fiunt,vt illæ,oleoſæ:minor tamen eis ineſt hæc
qualitas,quàm in nucibus,quo fit,vt tardius quàm nuces,oleoſæ fieri cernantur. Ex his ſane intel
ligi poteſt,q; neq; ventri ſubducendo conferunt,neq; corpus multum nutriunt. Quæ verò quali-
tatem amaram habẽt prępollentem,eę ad pus,& ſucos craſſos,ac lentos ex thorace,& pulmoni-
bus expuendos plurimum conferunt.Eorum uerò,qui nullam artem ad vitam utilem excolue-
runt,ſed ſe ipſos appellant atticos,alij fructum hunc genere fœminino amygdalas enũciari opor
C tere contendunt:alij neutro amygdala:ne id ipſum quidem de quo tantopere contendunt, intel
ligentes,vtroq; nomine apud viros Atticos ſcriptum eſſe.

De Piſtacijs. *CAP. 30.*

HAec quidem ad magnam Alexandriã proueniunt,ſed multo vberiora in Berthœa vrbe Sy-
rię:parum quidem nutrientia,verum ad hepar roborandum,& ſuccos in ipſis vijs infarctos
A. l. 2. t. 2. purgandos vtilia:qualitatem.n.habent aromaticam,ſubamaram,& ſubaſtringentem.Scio autem
c. 269. fol. & alia huiuſcemodi pleraq; hepati eſſe vtiliſſima,quemadmodum in opere De ſimplicibus medi
119.c camentis eſt demonſtratum.Porrò non auſim affirmare,vllam ex ipſis ſtomacho accedere vtili-
tatem,aut læſionem inſignem:quemadmodum neq; quòd aluum deijciant,aut ſiſtant.

De Prunis. *CAP. 31.*

RAro inuenias hunc fructũ auſterum,aut acidum,aut in ſumma inſuauitatem aliquam habe-
re,cum maturus exacte fuerit:prius.n.quam pruna eo maturitatis peruenerint, omnia pro
A. l. 2. t. 2. pemodum aut acorem,aut acerbitatem,aut amarorẽ repræſentant.Corpori itaq; ex hoc fructu
c. 532. fol. minimũ alimẽti accedit:vtilis tñ eſt,ijs,qbus propoſitũ eſt ventrem mediocriter humectare,ac re
355.d frigerare:ipſum ãt non aliter,q̄ prædictorũ quędam,ſubducit tum humiditate ſua,tũ lẽtore.Sicca
D tus uerò & ipſe poteſt eſſe uſui,quemadmodũ & ficus.Fama eſt ea pruna oĩum eſſe præſtãtiſſima
quæ in Damaſco urbe Syriæ naſcuntur:ſecunda autẽ poſt illa eſſe,quæ in ea regione, quam Ibe-
riam,ac Hiſpaniam nominant,proueniunt:uerum hæc quidẽ nihil adſtrictionis præ ſe ferunt,nõ-
nulla uero Damaſcenorum uel plurimũ.Optima autẽ inter ipſa ſunt,quæ cũ mediocri adſtrictio-
ne magna ſunt,& laxa:q̄ aũt exigua ſunt, & dura & acerba,praua ſunt,tũ ſi eſum ſpectes,tũ ſi alui
deiectionẽ,quæ maxime ſeqtur ea,quæ ex Iberia afferuntur. Cocta autem in melicrato, in quo
pluſculum ſit mellis,aluum admodũ deijciunt,etiam ſi quis ſola ipſa ſumpſerit,& multo magis, ſi
poſt ipſa melicratum ſorpſerit.Perſpicuum autem eſt, quòd ad aluum deijciendam confert poſt
ſumpta ipſa,uinum dulce adhibere,temporiſq; aliquid interponere,non autem ſtatim poſt pran
dere.Atq; etiam id omnibus,quæ aluum deijciunt,commune memoria eſt tenendum, quemad-
modum & alia,quæ pluribus ſpeciebus ſunt communia,ne de iiſdem ſępe audire poſtules.

De Fructu,quem Serica appellant. *CAP. 32.*

NE hęc quidem auſim affirmare,q dquã ad ſanitatis tutelam,aut morborum profligationem
A. l. 2. t. 2. pertinere.Mulierum.n.atque infantium effrenatorum eſt edulium,quod exigui eſt alimen
c. 360. fol. ti,ac concoctu difficilis:& præterq̄ q; ſtomachum non iuuat,paucũ etiã alimẽti corpori exhibet.
137.d

De

De Ceratijs,id eſt Siliquis. CAP. 33. E

CEratia, quorum tertia ſyllaba per literam t & ſcribitur,& pronunciatur, nihil habent cum ceraſijs per s ſcriptis,ſimilitudinis.Eſt autem praui ſucci edulium,ac lignoſum:quam rē neceſſario ſequitur,vt concoctu ſit difficile:nihil enim,quod lignoſum eſt, facile coquitur. quin etiā incommodum id ipſis ineſt haudquaquam aſpernandum,quòd non celeriter deijciantur. Proinde ſatius eſſet à regionibus,in quibus naſcitur,ad nos non importari. A.l.2.t.2. c.19. fol. 121.e

De Cappare. CAP. 34.

CApparis planta eſt fruticoſa,plurima in Cypro proueniens.Facultas autem ipſi ineſt tenuiū admodum partiū:quo fit,vt quemadmodum & alia omnia,quæ tenuiū ſunt partiū, minimu alimenti in corpus eorum,qui ipſis veſcuntur,diſtribuat.Vtimur autē fructu huius plantæ magis vt medicamento,q̃ vt alimento.Sale ē conſperſus ad nos importatur,propterea,ꝙ putreſcit, ſi ſolus reponatur.Perſpicuum ſane eſt,ꝙ capparis adhuc viridis quidē prius q̃ ſaliatur,plus habet alimenti,ex ſaltura āt amittit q̃ plurimū,omniq; alimento,niſi ſal eluatur, prorſus quidem deſtituitur:aliū tñ ſubducit;quòd ſi abluatur,& quoad facultatem oēm ex ſale depoſuerit,maceretur, minimu quidem alimenti fiet edulium:erit tñ ceu obſonium,ac medicamentū ad appetentiam, q̃ collapſa fuerit,excitandum accōmodatū:præterea ad pituitam,quę in ventre habetur, detergendam,ac ſubducendam,expurgandaſq; lienis,& hepatis obſtructiones.vti āt ad eas res oportet ante alios oēs cibos ex oxymelite,vel oxelæo.Huius etiam plantæ teneros ſurculos non aliter, q̃ terebinthi,mandunt,virides adhuc,vt huius,in aceto ſimul & muria, aut aceto ſolo condentes. A.l.2.t.2. ca.138.fo. 115.e F

De Sycomoris. CAP. 35.

PLantam ſycomori vidi in Alexandria vnà cum fructu,paruæ ficui albæ adſimilem. Is fructus nullā habet acrimoniā:exiguæ tñ dulcedinis eſt particeps,eſtq; facultate, vt mora, humidior quodammodo,ac frigidior.Quin potius in medio mororū,ac ficuū iure quis ipſum collocarit,indeq; nomen ipſi arbitror eſſe poſitū:ridiculi.n. ſunt, qui fructū hunc ob id aiunt ſycomora fuiſſe nominatum,ꝙ paruis ficubus ſit adſimilis.Ipſius autem generatio ab alijs arborum fructibus quodammodo eſt diuerſa:non.n.ex ſurculis,ac germinibus, ſed ex ipſis ramis ac ſtipitibus enaſcitur.

De Perſeo. CAP. 36.

HAnc etiam plantam vidi in Alexandria,ex magniſque & ipſa eſt arboribus.Narrant autem fructum huius apud Perſas adeo eſſe noxium, vt, qui ipſum comederint, intereant:qui tamen,ſi in Aegyptum transferatur,fit eſculentus,manditurq; non aliter,quàm pyra,& mala, quibus etiam magnitudine conuenit. A.l.2.t.2. ca.22.fol. 101.b G

De Citrio. CAP. 37.

ID quoq; malum Medicum appellant,qui id agunt,vt quæ loquūtur,nemo intelligat,quāuis inter virtutes orationis ꝑſpicuitatē numerent. Satius autem fuiſſet, quamnā partes citrij hēant facultatē, & quā uā cōmodum ex ipſo hominibus accedat inueſtigaſſe,quā anxie huiuſcemodi inquirere.Quam ego nunc veſtigationē ingrediar,dicamq; huius fructus tres eſſe partes, acidam,q̃ in medio ipſius ſita eſt:tum autem fructus ipſius velut carnē,quæ mediū ipſum ambit: & tertiam, quę eſt tegumentū extrinſecus circundatū,qđ ſuaueolens eſt,& aromaticū,non odore modo,verū etiam guſtu. Iure igitur concoctu eſt difficile,vt quod durū eſt ac calloſum.Quòd ſi quis ipſo, vt medicamento,vtatur,coctioni nonnihil cōferet,quo modo & alia omnia, quæ acrem habent qualitatem.Eadem autem ratione,ſi ſumptum parce fuerit,ſtomacho robur inducit:proinde ipſum comminuentes,ſuccumq; exprimentes,ſolent medicamentis immiſcere,†quæ per os ſumūtur,}quæq; ventrem deijciūt,aut totū corpus purgant. Parte aūt fructus acida,& non veſca, qua ſemen continetur,cum ad alia quædam vtuntur,tū ſæpe in acetū imbecillū conijciūt, quo ipſum reddant acrius.Pars autem inter duas iam dictas media,quæ ſane corpus etiam nutrit,quæq; neq; acidam,neq; acrem habet qualitatem propter duritiem concoctu eſt difficilis.Ob eā cauſam omnes ipſam mandunt cum aceto,& garo,ut ſaporis hebetudinem acuant:fortaſſe autem, quòd experientia didicerunt aut à medicis acceperunt,ipſam coqui facilius,ſi manſa eo modo fuerit. A.l.2.t.2. ca.116.g.h †καταπινῦ. H

De fructibus plantarum agreſtium,inter quos ſunt Quercuum glandes. CAP. 38.

OMnibus hominibus mos eſt eas plantas vocare agreſtes,quæ ſine ulla agricolæ induſtria in agro proueniunt.ſiquidem & uites appellant agreſtes, quas nullus uinitor procurat, ipſas abſaquecans,aut circunfodiens,aut pullulantia germina exſtirpans,aut eiuſmodi aliquid ſatagens, ex quo plantarum genere eſt fagus,quercus,ilex,cornus,comarus,& aliæ id genus arbores: quēadmodum & frutices quidam, ut rubus, canirubus, acherdus,pyrus,& prunus ſylueſtris, quam προῦμνον apud nos appellant,& qui frutex ἐπιμηλίδας fert.appellatur autē is fructus in Italia unedo,ſtomachoque nocet,& capiti dolorem affert,acerbusque eſt admodum cum exigua quadam dulcedine. Cornus quidem,& canirubi fructu, & glandibus, & μιμαικύλοις (ſic autem comari fructus appellatur)ruſtici paſſim ueſcuntur:reliquarum uerò arborum, aut fruticum fructibus nōn admodum utuntur.Cum tamen fames regionem noſtram aliquādo inuaſiſſet, eſſetque magnus glandium,ac meſpilorum prouentus,ruſtici in foſſis ipſa condentes, hyeme tota & uere primo,

A pro ſrumentaceis edulijs ſunt vſi. Prius autem glandes huiuſcemodi ſuibus erant pabulum. tunc
verò, cum eos hyeme nutrire, vt ante conſueuerant, non poſſent, initio quidem mactantes, ipſis
in cibũ ſunt vſi: poſt autem apertis foſſis, glandibus veſci cœperunt, varie ipſas ad eſum compară
tes. interdum enim in aqua elixabant, & in calidis cineribus cælantes, mediocriter aſſabant: poſt
autem nonnunquam comminuentes, pultarium ex ipſis conficiebant: alias aqua ſola conſpergẽ
tes, ſed condimentum aliquod immittentes: alias mel affundentes, aut lacti incoquentes. Ab his
autem copioſum eſt nutrimentum, neq; quicquam eſt eorum, quæ hactenus hoc ſecundo libro
A.l. 2. t. 2. ca. 279. fo. 130.h expoſui, ei ſimile: quandoquidem glandes * æque nutriunt, ac frumentaceorum eduliorum pleraque. Atq; olim quidẽ (vt aiunt) homines ex ipſis duntaxat viuebant: Arcades autem, cum reliqui
Græci fructibus cerealibus vterentur, eas diu in cibo retinuerunt. Alimentum autẽ, quod ex glă-
dibus corpori accidit, tardi eſt tranſitus ac craſſi ſucci: quare conſequitur, vt ipſæ concoctu ſint dif
ficiles. Cæterum μιμαίκυλος glande querna ad omnia eſt deterior, quemadmodum hæc glande ca-
ſtanearum, quas vocant: omnium enim glandium hæ ſunt præſtantiſſimæ. Sunt qui hos fructus
λοπίμους appellent; hi nanq; inter fructus agreſtes, & ſoli alimentum corpori dant memorabile.
corna enim, & iligna glans, & rubi, & canirubi fructus, brabyla, μιμαίκυλα, zinzypha, diophyra, aly
B cacaba, terebinthi, & acherdi fructus, & quæ eiuſdem ſunt generis, exiguum quidem habẽt alimẽ
tũ, verum praui ſucci ſunt omnia: prærerea nonnulla ex ipſis ſunt, quæ & ſtomachum lædunt, &
cibo ſunt iniucunda: ob id ſuum ſunt pabulum, & eorum quidem non domeſticorum, ſed qui vi-
tam in montibus degunt: his enim nutrimentum ab ijs fructibus plurimum accedit.

De Alimento, quod à plantis ipſis ſumitur. *CAP. 39.*

NOn modo plantarum ſemina, ac fructus, ſed etiam integras ipſas ſæpenumero mandimus:
ſæpe ăt, cũ interdum vrget neceſſitas, radices tantum, aut ſurculos, aut nouella germina. No
ſtrates certe homines, quăquam raparum (quas & buniadas nominăt) folia & caulẽ abijcere ſunt
ſoliti, nonnunquam tamen penuria melioris cibarij ipſa quoq; mandunt. Pari modo in radiculis,
& ijs, quæ apud nos nomine vernaculo rhapia appellant: eſt autem hæc planta (vt ſic dică) agreſtis
radicula. Ad hæc pyrethron, ſion, equapium, fœniculũ, ſcandicẽ, cichoriũ, chondrillam, gingidiũ,
daucum, & plurimatũ arborum, ac fruticum tenera germina cocta homines fame adacti ſæpe mă
dunt: quædam etiam nulla vrgente fame, vt qui palmæ uerticẽ mandũt, quẽ ipſius cerebrũ appel-
lant. Quid autẽ loquar de teneris ſpinis: manduntur.n. & ipſæ cum aceto & garo, nulla cogente
fame, eſtq; cibus hic tolerabilis. ſunt, qui oleum etiam ipſis adijciant, pſertim cum prius in aqua
C ferbuerint. utuntur.n. ipſis bifariam ſępe quidẽ crudis, interdum autẽ & elixis. Porro ſpinoſas plă-
tas appello, ſcolymũ, atractylida, eringium, cnicum, atragida, & quam ſpină albam nominăt, præ
terea ſpeciem alteră chamæleontis: quorũ nõnulla ruſtici qdă in acetum, muriamve immitten-
tes reponunt eodem modo, quo rapas, cæpas, & quæ vocant ampelopraſa, pyrethron, & alia eiuſ-
modi. Huius autẽ generis ſunt * cibaria, colocaſia, & quod abaton nuncupatur. Manifeſtiſſimum
autẽ eſt, ꝙ omnia hæc præterq̃ ꝙ exiguũ corpori dant alimentum, ſuccum ẽt prauum generant. * Græcorũ codicum hoc in loco aliq. hñt: κιφέρια, aliqui uerò κιβώρια: ex ſecundo tamen Dioſcoridis libro capite de faba ęgyptia uidetur legendum eſſe κιβώτια, i. arculæ.
Ad hęc quædam ex ipſis noxă ſtomacho adferunt, pter (vt dixi) ſpinas, q̃ nũc nuper è terra emer-
ſerint. Quæ verò ex ipſis in muriam, acetumve inijcientes reponunt, & in totum annum ſequen-
tẽ aſſeruant, ab ipſa præparatione vim quandam prouocandæ appetentiæ acqrunt, ſiqs ipſis mo
derate vtatur: cuiuſmodi ſunt uiticis turiones, & terebinthi. Hæc itaq; in plantis agreſtibus nume-
rant; de qbus id communiter noſſe ſufficiat, ꝙ omnes praui ſunt ſucci. Quòd uerò ad domeſticas
attinet, non cõmuniter, ſed priuatim cuiusq; facultatẽ noſſe lõge pręſtantiſſimũ fuerit, & earũ po
tiſſimũ, qbus aſſidue utimur: quæ ẽt ob id ipſum à nobis expetuntur, ꝙ ea longa experiẽtia cõpro
bata ſunt cæteris eſſe pſtantiora. De ijs igitur deinceps verba faciemus, ſumpto ab oleribus initio.

De Lactuca. *CAP. 40.*

D MVlti medici, quemadmodũ fructibus autũnalibus ficus, ita hoc olus aliis omnibus antepo-
ſuerunt: ſucci.n. * eſt q̃ alia omnia, laudabilioris. Quòd aũt in eo nonnulli reprehendunt, id
A.l. 2. t. 2. ca. 441. fo. 144.c maxime eſt laudandũ: quod ſi re vera ei ineſſet, nulli non olerum modo, ſed ne optimi quidem, &
nutrientiſſimi ſucci eduliorum, eſſet ſecundum. Sanguinẽ.n. aiunt lactucam generare. Alii uerò
non ſimpliciter ſanguinem dicunt, ſed multum adiũgunt, lactucam ſanguinem multum generare
affirmantes. At hi, ẽt ſi pdictis prudentius ipſam accuſant, magis tñ mentiuntur: tametſi id ipſum,
quod multum ſanguinem generat, nemo poteſt in ea iure reprehendere: perſpicuum.n. eſt ꝙ ci-
bus is ſuccum haberet omnium ciborum præſtantiſſimum, ſi quidem ſuapte natura ſanguinem q
dem plurimum, aliorũ autem ſuccorum nullum generaret. Quòd ſi dixerint ex lactuca plurimũ
ſanguinis aceruari, in eoq; ipſam accuſent, facillimum erit, quod obiiciũt, emendare, cum poſſint,
qui lactucis veſcuntur, laborem quidem augere, ipſarum autem eſum minuere. Verũ hæc dixiſſe
ſufficiat aduerſus eos, qui olus hoc non recte uituperant. Scire autem conuenit, quòd, cum olera
omnia ſanguinem gignăt pauciſſimum, ac praui ſucci, lactuca non multum quidem generat, ne-
que mali ſucci, non tamẽ omnino laudabilis. Mandunt autem ipſam, ut plurimum quidem cru-
dam: cum aũt æſtatis tempore accingere ſeſe ad ſemen producendum cęperit, in aqua dulci præ-

coctam

† ἰδίᾳ ἀντὶ τῶν ὑποτριμμάτων.

* ἡ γαστήρ.

coctã ſumunt cum oleo, garo, & aceto, †aut cum aliquo ſalſamentorum, condimento rũve, } & eorum potiſſimum, quæ cum caſeo parantur. Pleriq; autem prius, quàm in caulem aſſurgat, ipſa vtuntur, aquæ incoquentes: quod ego nunc, ex quo dentes mihi male habent, cœpi facere. quidam.n. meorum ſodalium conſpicatus olus id iam olim quidem mihi eſſe conſuetum, nunc verò difficilẽ habere manducationem, author mihi fuit, vt ipſum coquerem. Aetate autem iuuenili, cum mihi *vẽtriculus bili aſſidue infeſtaretur, lactuca, quo ipſum refrigerarem, vtebar: cum verò ad ætatem declinantem perueni, hoc olus fuit mihi aduerſus vigilias remedio: tunc.n. contra, ac in iuuentute, ſomnum mihi dedita opera conciliabam: graue.n. mihi erat præter voluntatem vigilate, quod mihi accidebat, partim, ꝙ in iuuẽtute meapte ſponte vigilijs aſſueueram, partim, ꝙ declinantium ætas ad inſomniam admodum eſt propenſa. Itaq; lactuca veſpere commanſa vnicum mihi inſomniæ erat ἀλεξιφάρμακον. Cæterũ θριδακίνην, nihil aliud voco, q̃ quod nunc homines θρίδακα appellãt: qñquidẽ apud nos aliud quoddã eſt olus agreſte, quod θριδακίνη nuncupatur, quod in uijs ipſis naſcitur, & locis foſſarum eminentioribus, & præterea herboſis, aquoſisve (q̃ λιβάδας appellant) ac pleriſq; incultis. exiguũ autem eſt id olus inſtar lactucæ hortenſis nũc nuper enaræ, amaroriſq; ꝗdpiã pręſe fert, & multo adhuc magis, dum adoleſcit: vbi ãt caulẽ iam produxerit, saporẽ amarũ habet vel manifeſtiſſimũ. Porrò huic lactucæ aliud præterea olus eſt ſimile, quam **F** Chondrillam appellant, quæ citius in caulem aſſurgit, amaritudinemq; hẽt magis perſpicuã, & lẽtũ quendam ſuccum albumq; cuiuſmodi eſt tithymallorũ ſuccus, non tã acer perinde, vt ille: vtimutq; interdum ipſo ad pilos in palpebris reglutinandos. Hæc igitur olera, quo ab hortenſibus ſecernantur, agreſtia nuncupantur: de q̃b. paulo ante cõiter tradidimus. De lactuca ãt hortenſi, quam omnes mandere, & θρίδακα nominare, conſueuerunt, ſummatim rurſum memoriæ cauſa repetẽtes, dicã, ipſam ſuccũ ꝗdem habere frigidũ, & humidũ, non tamen praui eſſe ſucci: quo fit, vt neq; coctione penitus excidat, quomodo reliqua olera: neq; ventrẽ ſiſtat, quẽadmodũ etiã nõ proritat: quæ ipſi iure accidunt, vt quæ nihil habeat, neq; auſteri neq; acerbi, à quibus in uniuersũ venter ſiſtitur: quemadmodum à ſalſis, & acribus, & omnino ab ijs, quę vim quandam habent detergendi, ad excretionem incitatur, quorum etiam nihil lactucæ ineſt.

De Seri. *CAP. 41.*

NVm, *quos Romani intybos appellant, ueteres Athenienſes ſeres duntaxat nominarint, an & alia quædam olera agreſtia, nequeo certo affirmare. Cæterum intybi facultatem habent lactucis adſimilem: ſuauitate tamen, & alijs, quæ ſupra de lactucis fuerunt comprehenſa, ab ipſis relinquuntur. **G**

A.l.2.t.2. c.229. fol. 124.d

De Malua. *CAP. 42.*

QVemadmodũ θριδακίνην, quæ eſt lactuca agreſtis, ab hortenſi, ita malua *agreſtis à ſatiua eſt diuerſa. plantæ.n. congeneres in eo inter ſe diſſident, ꝙ agreſtis quidem ſiccitate, ſatiua verò humiditate ſuperat. Porrò ſucco maluæ lentor quidem eſt, quod lactucę non ineſt, à refrigerando que abeſt perſpicue: id quod etiam ante, quàm edas, intelliges, ſi vtrumq; olus uiciſsim calido cuipiam affectu, ut eryſipelati, cataplaſmatis mõ applicueris: quod etiam vulgo faciunt, tenera folia diligenter ad exactum læuorem conterentes. ſenties enim in hoc cataplaſmate lactucam quidem manifeſte refrigerare, maluã autem calorem quendam habere moderatum, ac ueluti tepidũ. Cæterum hoc olus facile ſubducitur, non modo propter humiditatem, uerum etiam propter lentorem, & potiſsimum quando quis cum oleo, & garo copioſam ipſam ſumpſerit. Nutrit autem & ipſa mediocriter. Verum ſi trium horum olerum ſuccum compararis, betæ quidem, tenuium eſt partium, tergendiq; facultate eſt præditus: maluæ autem, craſſus magis eſt & lentus: lactucæ inter utrunque eſt medius.

A. l.2.t.2. c.194. fol. 123.e

De Beta. *CAP. 43.*

MAluam quidem, ut lactucam diximus non modo eſſe ſatiuam, ſed aliam etiam quandam eſſe agreſtem: nulla autem beta eſt agreſtis, niſi quis lapathon ita nominare uelit. *Succus autem betarum tergendi uim habet manifeſtam adeo, ut uentrem ad excernendum excitet: & ſtomachum interdum mordicet, præſertim quibus natura ſenſu exactiore eſt præditus: ob idq; eduliũ id ſtomacho eſt noxium, ſi largius ſumatur. Corpori autem ab ipſa, ut ab alijs oleribus, paucũ alimentum accedit. Verum obſtructum hepar beta magis, quàm malua, aperit, & multo magis ſi cum ſinapi, aut omnino ſaltem cum aceto mandatur. Lienoſis item eodem modo ſumpta utile eſt medicamentum. iure enim quis ipſam ita manſam medicamentum potius quàm alimentum dixerit. Videmusq; homines ferè omnia eiuſmodi, obſoniorum, non alimentorum uice eſitare: quemadmodum etiam interdum porrum mandunt, & pulegium, thymum, origanum, cæpam, præterea, & allium, & cardamomum, & alia id genus.

H A.l.2.t.2. c.636. fol. .e

De Braßica. *CAP. 44.*

HAnc quoq; plerique, ut obſonium, mandunt: medici autem, ut ſiccante medicamento utuntur. dicta autem iam quædam de hac fuerunt in libris De medicamentorum facultatibus tum etiam libro ſuperiore. Nunc autem ſummatim dicemus, ipſius quidem ſuccum facultatem

habere

A habere purgatricem:corpus autẽ ipſum,communi ſiccantiũ rõne ſiſtere magis,quàm ad deijcien
dũ incitare. Cũ igiť,q̃ in ventre cõtinentur,excernere voluerimus,e propinquo caccabo, in quo
cocta cum aqua fuerit,extractam ipſam ꝓtinus in vaſa,in quib. oleũ cũ garo paratũ fuerit,conijce
re conueniet:nihil autem retulerit,ſi ſalem loco gari ſumpſeris. quòd ſi humentem aluum ſiccare
voluerimus priorẽ aq̃,vbi braſſica mediocriter cocta videbitur,effundentes,aliam calidam mox
inijciemus,ac deinde rurſum braſſicam,quoad contabuerit,ei incoquemus:ꝙ non facimus,cũ ven
tris deijciendi gratia ſumitur:volumus.n.hoc caſu propriũ ipſius ſuccum omnẽ nõ deponere, ſed
quoad fieri maxime licet,retinere. porrò nihil, ꝙ coquiť, proprium ſuccum ſeruare omnino po-
teſt:quin potius omnem abijciet,ſi coctũ diutius fuerit. Quin & lenticulam diximus eodem, quo
braſſica,modo oportere parare,vt quæ vtrunq; poſſit efficere, ventris ſubductionem ſcilicet, &
cohibitionem. Vocatur aũt,quæ ſic paratur,bis cocta & lens,& braſſica. Sed & cæpam,& porrum,
& multo magis ampelopraſum,& alium,& ſi quid à veteri natura ad contrariam velis traducere,
ſic parabis,huius ante omnia memor,nihil,quod bis coquitur,oportere,neq; aerem, neq; aquã
frigidam,cõtingere:non enim poterit amplius,etiã ſi diutiſſime coxeris,planè rabeſcere:ſed opor
tet,vt paulo ante diximus,aq̃ calidã habere paratã,vt,cum ex priore extraxeris,in illam protinus
B conijcias. Lẽs itaque,& braſſica æquali inter ſe menſura ſiccant,ob idq; visum habetant, niſi for-
A.l.2.c.2.c 139.f.115. g te totus oculus humidior fuerit,q̃ naturalis habitus poſtulet. At lens quidem non exiguum cor-
pori dat alimẽtũ,idq; craſſum,ac melancholicũ,braſſica verò paucũ habet alimentũ,idq; q̃ lens;
humidius,vt q̃ eduliũ eſt non firmũ,ſed laxũ:ſuccũ tñ habet non probum,vt lactuca,ſed prauũ &
graueolentẽ. Quòd uerò ad vrinas attinet,nihil ipſas (quod ſciam) inſigniter neq; prouocant,neq;
morantur. Qui ꝑdiutiſſimã,ac falſam doctrinam conſectantur,olus hoc ῥάφανον contendũt appella
ri:perinde ac liiam cum ijs Athenienſibus,qui ante ſexcentos annos fuerunt, nobis eſſet ſermo,
non Græcis,qui nunc ſunt,quibus omnibus mos eſt in nulla alia planta braſſicæ nomine uti.

De Atriplice & Blito. *CAP. 45.*

A.l.2.c.2.c 518.f.152. g HAec ſunt alijs oleribus aquoſiora, & ut ſic dicã, ἄποια, id eſt qualitatis expertia magis q̃
cucurbita,aut ſaltem nõ minus cum cocta uidelicet fuerint. ſola.n.inter eiuſmodi olera;
lactuca utroq; mõ mãditur. Quòd ſi quis atriplicis & bliti qualitatẽ guſtu aſſecutus,braſ
ſicæ deinde recordetur,fatebitur lactucam eſſe in medio horum olerum & braſſicæ,quando hæc
quidẽ ſiccat admodum,illa autẽ omnino ſint aquea:quo fit,ut nõ ex ſolo oleo,& garo ipſa man-
dant,ſed acetum etiam inijciant:alioquin.n.ſtomacho ſunt noxia. Dictum autẽ nobis fuit, ꝙ ole-
C ra huiuſcemodi ad facilem deiectionem quodammodo ſunt propenſa,& potiſſimũ,ſi cum humidi
tate lubricũ quiddã habeant:propenſionem tamen,ac momentũ ad inferiorem excretionem ha
bent non forte,ſed exiguum,propterea, ꝙ nulla qualitas ipſis ineſt acris,aut nitroſa, quæ uentrẽ
ad excernendum excitet. Manifeſtum porrò eſt,ꝙ alimentum à ſe ipſis corpori præbẽt exiguum.

De Portulaca. *CAP. 46.*

A.l.2.c.2.c 534.f.105. f QVidam portulaca utuntur,ut cibo:nutrimentum autem habet exile, idq; humidum,frigi-
dum & lentum;ut medicamentum autem,ſtuporem dentium ſanat ſuo lentore morſus ex
perte:de qua fuſius in opere De medicamentis paratu facilibus tradimus.

De Lapatho. *CAP. 47.*

LIcet cuiuis,ut ante diximus,lapathum appellare betam agreſtem,ut quod non guſtu modo,
A.l.2.c.2.c 53.f.104.a ſed uiribus etiam betæ hortenſi eſt adſimile. Verum cùm beta lapatho ſit ſuauior,idcirco ne
mo eſt,qui non ipſa libentius ueſcatur. Proinde nihil eſt,quòd ego plura de lapatho commemo-
rem,cum omnia,quæ opus erant,in beta expoſuerim.

De Oxylapatho. *CAP. 48.*

VEl nomen ipſum plantæ huius qualitatem, ac uires indicat:eſt enim lapathum acidũ. Quòd
D autem ad lapathum attinet,nemo eſt, qui crudum ipſum mandat, quemadmodum neque
betam:oxylapathum tamen mulieres ruſticæ pica laborantes,interdum & pueri quidam guloſi
crudum manducant. Perſpicuum autem eſt,quòd olus hoc ex eorum eſt genere,quæ nõ nutriũt,
multo magis,quàm lapathum.

Solano. *CAP. 49.*

A.l.2.c.2.c 649.f.168. c INter ea olera,quibus ueſcimur,nullum noui,quod tantam habeat adſtrictionem,quantam ſo-
lanum. merito igitur rarò quidem ipſo utimur,ut alimẽto,ut medicamento autem,aſſidue. effi-
cax enim eſt in ijs,in quibus refrigerationis adſtringentis uſus incidit. Minimi autem eſt alimenti.

De Plantis ſpinoſis. *CAP. 50.*

PLeriq; ruſticorum plantis huiuſcemodi è terra nũc nuper emerſis,prius,q̃ ipſarũ folia in ſpi-
nas deſinant,ueſcuntur,non crudis modo, ſed in aqua etiam elixis: crudas quidem aceto, &
garo intingentes,coctis uerò præter hæc oleum affundẽtes. Quòd aũt olera omnia nutrimentum
habeant pauciſſimum,& ipſum quidẽ tenue,& aquoſum,dictũ ſupra nobis fuit. ſpinoſa uero ſto-
machum mediocriter iuuant. Inter has plantas ſunt ſcolymus,atractylis, & quam ſpinam albã ap
pellant,dipſacus,cnicus,tragacantha,atragis,& quam pluris,quam conueniat, æſtimant, cinara.

De Cinara. CAP. 51. E

OMnes, qui uulgarem conſuetudinem fugitant, plãtam hanc κυνάραν appellant, non per κ & ι, ſed per κ & υ, primam ſyllabam pronunciantes. Praui autem ſucci eſt edulium, & maxime cum pluſculũ iam obduruerit: eterum tunc ſuccum bilioſum in ſe ipſa continet copioſiorem, totamq; ſubſtantiam habet lignoſiorem: adeo, vt ex ea quidem ſuccus melancholicus; ex ipſo autem ſucco tenuis ac bilioſiſſimus gignatur. Satius igitur fuerit ipſam elixam mandere, ſic, vt ſi qs cum oleo, garo, & vino ipſam ſumat, coriandrum iniiciat: ſi verò in patina paret, aut frigat in ſartagine, hæc remoueat. multi enim eo modo ipſarum velut, quæ ſpondylos nominant, mandunt.

De Apio, Equapio, Sio, & Smyrnio. CAP. 52.

† Al. inſuauiora.

HAec *omnia vrinas cient, inter quæ apium eſt vſitatiſſimum & ſuauius, & ſtomacho gratiuſ. Equapium autem, & ſion, † minus in vſu. Smyrnium verò non eſt inuſitatum, ſiquidem Romæ maxima copia venditur, acriusq; multo eſt, quàm apium, & calidius, præterea aromaticum etiam habet quidpiam. Proinde vrinas prouocat valentius, quam apium, equapium, & ſion, menſesq; mulieribus mouet. Vere autẽ caulem producit, qui crudus veſcus eſt non aliter, quam folia, quæ hyeme ſola plantæ inerant caulem nondum habenti, vt neque tum apium habet. Poſtea verò accedente caule, tota planta iucundior redditur, ſiue quis crudam ipſam, ſiue elixam mãdat, ſiue cũ oleo & garo, ſiue vinum velit *adijcere, ſiue acetũ. Sunt qui eum aceto ſolum, & garo mandãt, quo modo & apium: alij autem olei nonnihil ijs adijciunt. Cæterum equapiũ, & ſion cocta manducant: vtrunq; n. ipſorum crudum, eſt inſuaue. Sunt, qui apium, & ſmyrnium folijs lactucę miſta manducent: nam, cum lactuca olus ſit inſipidum, ſuccumq; præterea habeat frigidum, non modo ſuauior, ſed vtilior etiam redditur, ſi acriũ olerũ quoddam aſſumpſerit. ob eã certe cauſam nõnulli erucæ, ac porri folia, alij ocimi ipſius admiſcent. Romæ autẽ vulgo iã omnes homines olus id non ſmyrnium ſed olus atrũ nominant: quod forte aliquis omnino, ne inter alimenta quidẽ numerare dignabitur, quemadmodũ neq; ſion, neq; equapiũ: ſed omnia huiuſcemodi ſtatuet ciborũ eſſe opſonia, quẽadmodũ & cæpas, & allia, & porra, & ampelopraſa, & (vt in ſumma dicã) omnia acria. Huius autem generis eſt ruta, hyſſopus, origanum, fœniculus, coriandrum, de quibus in commentarijs De opſonijs diſputatur, qui medicis quidẽ, & coquis quodãmodo ſunt communes, finis tamen vtriſq; ac ſcopus eſt peculiaris: quandoquidem nos vtilitatem, quæ ex cibis prouenit, ſpectamus, non voluptatem: quibuſdam tamen cibi inſuauitas, magna ex parte cauſa eſt, quò minus ipſum conficiant: ob eam igitur cauſam ſatius fuerit cibos mediocriter condire. Coquorũ autem ſuauitas condimentis vt plurimum vti conſueuit adeo praua, vt ipſa coctioni plus noceãt, quam commodent.

A.l.2.t.2.c 55.f.104.d

F

G

De Eruca. CAP. 53.

HOc olus manifeſtiſſime calfacit: proinde ſolum ipſum *mandere, niſi lactucæ folijs miſceatur non eſt facile. Semen autẽ generare creditur, & coeundi appetitum excitare. Capiti etiã dolorem infert, præſertim ſi quis ipſo veſcatur.

A.l.2.t.2.c 227.f.124.e

De Acalyphe, id eſt urtica, quam & cnidem nominant. CAP. 54.

HErbarum agreſtium vna hæc eſt: tenuiumq; eſt partium, ac virium, vnde nemo ipſa, vt alimento, iure vtitur, niſi fame maxima prematur. Vtilis autem eſt, vt opſonium, ac medicamentum, quod aluum deijcit.

A.l.2.t.2.c 714.f.174.f.

De Gingidio, & Scandice. CAP. 55.

† Simile ſcandici, qui eſt apud nos.

GIngidij maximus eſt in Syria prouentus: manditurq; † non aliter, quàm ſcandix apud nos, ſtomachumq; admodum iuuat, ſiue crudum, ſiue elixum ipſum mandere velis, elixationẽ autem diuturniorem nõ tolerat. Sunt, qui ipſum mandãt cum oleo & garo, alij autem vinũ etiam vel acetum iniciunt, multoq; magis ita ſtomachum iuuat: collapſamq; appetentiam, ſi cum aceto ſumatur, excitat. Perſpicuum porrò eſt, quòd hæc herba medicamentum potius eſt, quam alimentum: habet enim perſpicue adſtrictionem, & amarorem non mediocrem.

H

De Ocimo. CAP. 56.

PLeriq; hoc quoq; vtuntur, vt opſonio, cũ oleo & garo ipſum mandentes. prauioris autem eſt ſucci: quæ res impulit quoſdam, vt falſa de eo prodiderint, affirmantes ipſum celerrime paucis diebus ſcorpiones generare, ſi tritum in ollam *inanem immitteretur, & potiſſimum, ſi qs quotidie ollam ad ſolem calfecerit. verum id quidem falſum eſt: verè autem ipſum dixeris olus ſtomacho eſſe noxium, prauiq; ſucci, & concoctu difficile.

• Al. καινὴν, i. nouã, vt vertit etiam Ioachinus Gãdanus.

A.l.2.t.2.c 10.f.160.g

De Fœniculo. CAP. 57.

QVemadmodum anethum, ita fœniculus interdum ſua ſponte naſcitur: ferunt tamen & ipſum in hortis. vtunturq; aſſidue anetho quidem in condimentis, fœniculo autem etiam, vt opſonio, nam apud nos reponunt ipſum eodem modo, quo pyrethrum, & terebinthum, componentes, adeo, vt in totum annum ſit vtilis: quemadmodum cæpas componunt, & rapas, & alia id genus, quorum alia quidem cum aceto ſolo, alia cum aceto, & muria ſimul componunt.

A.l.2.t.2.c 274.f.129.h

De

A *De Aſparagis.* CAP. 58.

VTrum ſyllaba ſecunda nominis aſparagi per ph ſit pronuncianda, an per p, vt omnes nuuc proferunt, diſquirere nunc non eſt propoſitum: hæc.n.ſcribimus ijs, quibus ſanitatem tueri eſt propoſitum, nõ ſermonis Attici affectatoribus, qui ſanè in eo videntur neq; Platonis ſcripta, neq; ipſius mentem intelligere. Cum igitur Græci propemodum omnes teneros caules, quo tẽpore ad fructus, ac ſeminis productionem augeſcunt, aſparagos per p appellent, ipſorũ facultatem exponemus, ijs, qui ipſis vtuntur, quo libet nomine, appellare permittẽtes. Multa ſanè olera, & in ſumma plantæ multæ ſuapte natura huiuſcemodi germina producunt quidem, non omnia tamen manduntur, ob eã cauſam (vt in alijs antea fecimus) de vſitatioribus verba faciemus. Braſſicæ igitur germen (quod non nulli κῦμα etiam nominant, arbitror, per contractionem nominis triſyllabi κυάματος) minus, q̃ braſſica ipſa, ſiccat, tametſi aliorum olerum caulis temperatura eſt vt plurimum, q̃ folia, ſicciore, potiſſimum cum iam propè eſt, vt ſemen profundant. dico autem alia olera eſſe hæc, lactucam, atriplicem, blitum, betam, maluam. Contra verò accidit, vt radiculæ a ſparagus, & rapæ, ſinapi, cardami, pyrethri, & omnium propemodum acrium, & calidorum, ſit humidior. Bulbus, autem, & apium, ſion, eruca, ocimum, oxylapathum, lapathum, & omnes ole-
B racei generis herbæ ante, quàm ſemen effundant, eiuſmodi caulem quendam producũt, qui poſt ſemen effuſum ſiccatur, fitque ad cibum hominibus inutilis. Hæc autem omnia aquæ incocta mãdunt cum oleo, & garo, pauco aceto adiecto, ita enim iucũdiora ſunt, ſtomachumque magis iuuant. Alimentum tamen paucum dant corpori, & id non boni ſucci.

De alio genere Aſparagorum. CAP. 59.

ALiud autem aſparagorum eſt genus, quod in plantis fruticoſis prouenit, oxymyrſine, chamędaphne, & oxyacantha. Ab his pręterea alij ſunt diuerſi, quorũ alius regius, alius ἑλειος.i. paluſtris, nominatur: quemadmodum & alius eſt bryoniæ, ab his diuerſus. Omnes autem ſtomachum iuuant, vrinaſq; cient, & parum nutriunt. Si tamen ij belle conficiantur, tanto firmius alũt, quàm olerum aſparagi, quo ipſi ſunt ſicciores. Porrò arborum, ac fruticum germina inter ſe quodammodo ſunt ſimilia, non tamen omnino eadem: arborum enim germina ſunt lignoſiora. proinde de ipſis quoque ſeorſum nobis deinceps eſt dicendum.

De Germinibus. CAP. 60.

ARborum, ac fruticum germina olerũ aſparagis proportione reſpondent. Sunt.n.hęc quoq; productiones quædam, cum plãta ipſa fructum parat producere: in eo tamen differunt, ꝙ
C arborum quidem ſtipes (qui cauli oleraceorum, & herbaceorũ proportione reſpõdet) ꝑpetuo manet: in illis autem caulis eſt annuus. Omnia igitur arborum ac fruticũ germina, aquæ incocta mandi poſſunt, præter inſuauia quædam, ac medicamentoſa: cum tamen vulgo alijs cibis præſtãtiorib. affluunt, illis abſtinent: veſcuntur tamen vrgente fame, nã nutriunt & ipſa aliquantũ, ſi confecta probe fuerint; omnium autem præſtantiſſima ſunt, terebinthi, & viticis, vitis, iunci, rubi, & caninrubi, germina. Noſtrates autem terebinthi germina in aceto, vel muria condentes reponunt.

De diſcrimine, quod partibus plantarum eſculentarum ineſt. CAP. 61.

OPtarem vera eſſe, quæ Mneſitheus in opere ı̷e alimentis conſcripſit. Vniuerſalia.n.præcepta, ſi uera ſunt, multa paucis verbis docent: quemadmodum, ſi falſa ſunt, multum ſunt no-
« cua. Quæ igitur Mneſitheus de partibus plantarum in vniuerſum præcipit, hæc ſunt: Primum igi-
« rur radices omnes concoctu ſunt difficiles, turbamq; inſerunt: verbi gratia, radiculæ, allia, cæpę,
« rapa, & reliqua eiuſdem generis, quorũ enim radix, ſeu aliquod intra terrã prouenit, eſt eſculen-
« tum, omnia hæc inter ea, quę concoctu ſunt difficilia, numerantur. Nam, cum radices, ſurſum oĩ-
« bus plantarum partibus mittãt alimentum, accidit, vt humorem multũ in ſe ipſis colligãt, eumq;
« crudum habeant plurimũ; neq; enim fieri poteſt, vt ipſe totus ſit cõcoctus, quãdo, quod coctũ eſt
D id perfectum eſſe videtur. atqui humor qui radicibus ineſt, alibi, in partes plantæ diſtributus co-
« ctionẽ perfectã acquirat neceſſe eſt: partes enim omnes à radicibus alimentum recipiunt: neceſſe
« igitur eſt ibidem humores crudos aceruari: quo loco collecti, coctionẽ abſolutã, q̃ fit in partibus
« ſupernis, expectant. Nõ ab re igitur in radicibus plurimũ humoris incõfecti cõtinetur. Merito ſa-
ne & corporibus noſtris alimẽtũ ab ijs relinquitur humidũ ac turbationis plenũ. Hęc tibi Mneſithei eſt ſententia, quę verbis quidẽ videtur probabilis, experiẽtia aũt falſa eſſe conuincitur. Siquidem radiculæ radicem habent caule ipſo, ac folijs multo acriorem: ſimiliter & cępa, ampelopraſum, porrũ, & allium. quòd ſi betę quoq; & malue, & rapę, radicem comparare ad folia uolueris, plus virium in ea inuenies: quemadmodum & in altheę, quę agreſtis quædam malua eſſe videtur: nam radix ipſius, vt & betę, cum tumores multos inflammatos diſcutiat, facultatem ſuã indicat: id quod ipſorum folia nequeunt efficere. Quin & plantarũ medicamentoſarum, quibus radices ꝓdictis ſunt ſimiles, folia ſunt imbecilliora, ut cyclamini, ſcillę, ari, dracontij, ac complurium aliorum: vt enim in alijs plantis ſubſtantię pars maxima in caule eſt ac ſtipite, ita in his in radice: quam radicem ipſarum natura auget maxime, ac nutrit, & quod in ea probe confectum non fuerit, in folia & caulem excernit. Hęc igitur hyeme radicem habent magnam: uere autem, cum ſemen parant

producere,caulem proferunt.Videtur autem natura in animalibus quoq; interdũ totius ſubſtan E
tiæ animalis excrementa(quemadmodum & Ariſtoteles prodidit)ad partium quarundam non
neceſſariarũ procreationẽ abuti:vt in ceruis quidem ad cornua,in alijs autem animalib.ad pilos,
ac ſpinas multas,& magnas producendas.Tutius itaq; eſt guſtantem prius,atq; olfacientem,ſin-
gulas plantarum partes,ipſas per ſe explorare, poſt autem mandantem experiri: quandoquidem
olfactus,ac guſtus,cuiuſmodi ſaporem ac odorem pars plantæ habeat,edocentes,cũ ijs & tempe-
ramentum omne ſtatim oſtendant.Experientia autem,ſi modo quis ipſam cũ proprijs limitatio
nibus fecerit,facultas ipſa planè inuenitur.Interdum etiam cum ijs, ipſius plantæ conſiſtentia cũ
ſucco,qui ipſi ineſt,indicat:quædam.n.ſuccum habẽt humidum quẽdam,& aqueũ : aliæ craſſum,
vel lentum. quos etiam ſuccos priuatim rurſum guſtare conuenit : quidam.n. ex ipſis ſunt acres
aut acidi,aut amari,alij ſalſi:quemadmodum & quidam ipſorum ſunt auſteri,alij acerbi,alij aquei
aut dulces.Non eſt igitur audiendus Mneſitheus,tanquam verum in vniuerſum dicat, ſed potius
ſingulæ plantarum partes,ipſę per ſe experientia examinandæ.

De Rapis. *CAP. 62.*

HVius plantæ(quam γογγυλίδα aut, βουνιάδα appelles licet)oleraceum quidem eſt, qđ terra
extat;radix autem,quæ terra continetur,dura quidem eſt,niſi coquatur, & non eſculenta : F
aquæ autem incocta,nulla plantarum cõgenerum minus nutrit.hanc quoque varie vulgo appa-
rant,adeo,vt in muria,vel aceto,condientes,in totũ annum ipſa vtãtur.Succum autem in corpus
diſtribuit mediocri craſſiorem:proinde,ſi quis ipſa liberalius veſcatur, ſuccum crudum,quem vo-
cant,acervabit,potiſſimum ſi ipſam minus iuſto in ventriculo confecerit.Quòd verò ad ventrem
attinet,nemo ipſam aut deijcere,aut ſiſtere dixerit,præſertim cum cocta bellè fuerit : coctionem
enim diuturniorem poſtulat:eoq; eſt laudatiſſima,quę cocta bis fuerit,quẽadmodũ prius de eiuſ-
modi præparatione docuimus:ꝙ ſi ſumpta crudior fuerit,concoctu eſt difficilior,ac flatulenta,ſto-
machoq; noxia:nonnunquam autem & ventrem mordicat.

De Aro. *CAP. 63.*

MAndiẽ & huius plãtæ radix eodẽ mõ quo rapi.In qbuſdã aũt regionibus acrior quodãmõ
prouenit,vt propè ad dracõtij radicẽ accedat.Et dũ ipsã coq̃s,priore aqua effuſa,in aliã ca
lidã couenit cõijcere;quẽadmodũ in braſſica,ac lẽte diximus,ad Cyrenẽ aũt planta hęc a noſtrate
eſt diuerſa.nã in illis locis Arũ minime eſt medicamẽtoſum,& acre,vt rapis etiã ſit vtilius: idcirco
hanc quoq; radicem in Italiam aduehunt,vt q̃ lõgiori tempore imputris, & ſine germine poſſit ꝑ
durare.Perſpicuum autẽ eſt,ꝙ talis in cibo quidẽ eſt præſtantior;ſi quis tamen humores craſſos, G
vel lentos in thorace,& pulmonibus collectos tuſſi velit eijcere,acrior,ac medicamentoſa magis
eſt præferenda.Manditur autẽ & aquæ cum ſinapi,vel aceto incocta,tum oleo, & garo, atq; etiã
cum cõdimentis,quæ Gręcè ὑποτρίμματα nominant,ſaleq; & ijs,quæ ex caſeo parantur. Nõ ob-
ſcurum etiam eſt,ꝙ ſuccus,qui ex ipſa in hepar,& totum corpus diſtribuitur,ex quo animalia alũ
tur,craſſior quodã modo eſt,quẽadmodum de rapis diximus:potiſſimum cum radices ipſę quali-
tatis medicamentoſæ fuerint expertes:cuiuſmodi ſunt,quæ Cyrenis afferunt. Quandoquidem
apud nos in Aſia Arum magna ex parte eſt acrius,facultatẽq; habet iam medicamentoſam.

De Dracunculo. *CAP. 64.*

HVius quoq; radicem bis,terve elixantes,quoad medicamentoſum oẽ depoſuerit, nonnunq̃
exhibemus mandendam,quemadmodũ & ari,quã humores craſſi,& lẽti,qui in thorace, ac A.l.a.c.a.c
pulmonibus habentur,vi maiore indigẽt.Commune autem id omnibus cibarijs memoria eſt te- 43a.f.147.
nendum,ꝙ acria quidem,& amara,ſi edantur,corpus parcius nutriunt:inſipida autẽ, & ijs adhuc c
magis dulcia,multum:& multo magis,ſi compactam habeant ſubſtantiam,vt neque humida ſint
conſiſtentia,neque craſſa,neq; laxa.Hęc certe ſi perpetuo memoria tenueris, & ꝑterea attende-
ris,num ſingula quę explorantur,dum elixantur,aut aſſantur,aut in ſartagine parantur, ſuæ qua H
litatis vehementiam deponant:nihil erit,quod à me de omnibus ſpeciatim audire deſideres : ſed
(quod in alijs feci)ea potiſſimum exponam,quibus aſſiduè veſcimur.

De Aſphodelo. *CAP. 65.*

RAdix aſphodeli & magnitudine,& figura,& amarore ſcillæ radici quodammõ eſt ſimilis.
Si tamẽ,vt lupini,paretur,maximam partẽ ſui amaroris deponit, in eoq; à ſcilla diſcrepat.
nam ſcillę qualitas difficillime eluitur.Heſiodus certe aſphodelũ laudat,cum ſic ait. Nec quãtam A.l.a.c.a.c
malua,atq; aſphodelo ſint bona,norunt. Equidẽ noui quoſdam ruſticos,qui graſſante fame, vix 73.f.107.c
tandem compluribus elixationibus,lotionibus,macerationibusq; in aqua dulci eſculentam ip-
ſam reddiderint.Porro hęc quoq; radix,quẽadmodũ & dracontij,facultatẽ hẽt tenuãdi,atq; ape
riendi.proinde quidam pro ſummo remedio ipſius aſparagum ictero laborantibus exhibent.

De Bulbis. *CAP. 66.*

BVlbi quoque eiuſdem cum prędictis ſunt generis. Manditur enim ipſorum radix ſine folijs,
vere autem interdum & aſparagus.Facultatem autem habet in ſe amaram & auſteram,eam A.l.a.c.a.
que inſignem:vnde etiam ſtomachum exolutum, ad appetendum quodammodo excitat. Et ca.85. fol.
109.c

quanquam

A quanquam corporis ſubſtantiam habeat craſſiorem,ac lentam magis,nō tamen aduerſatur ne ijs quidem,quibus ex thorace,ac pulmonibus aliquid cōuenit expuere: ſed, cum amaritudo ipſa ſua pte natura craſſa,ac lenta incidat,craſſitiei aduerſatur,quemadmodum in commentarijs De medicamentis docuimus.Quapropter,ſi elixi bis fuerint magis quidem nutrient:verum , cum amarorem omnē iam depoſuerint,aduerſabuntur iis quæ ſputo ſunt eijcienda.melius aūt nunc fuerit ipſos ex aceto,oleo,& garo miſtis,mandere:ſuauiores.n.ſic quidem fiunt,& magis nutrientes, flatusq; magis expertes,ac concoctu faciliores.Quidam autem ex ipſorum eſu liberaliore ſemen ſibi inauctum,ſeq; ad venerem alacriores redditos manifeſte ſenſerunt. Variè autē ipſos vulgo apparant;nam non modo in aqua elixos,vt dixi,mandunt, verū etiam patinas ex ipſis varie cōdiūt: ſunt,qui & frixos,alij aſſos ſuper prunas,mandunt. verum hi quidem diuturnam elixationem nō ſuſtinent,ſed exigua admodum ſunt contenti.quidam autem auſteritate ipſorum , atq; amarore ſeruatis delectati,omnino non elixant:incitat.n.ipſos magis ad cibum capeſſendū:iuuabuntur tamen,ſi duos,aut tres dies ipſis,vt appetentiam excitantibus,vſi fuerint : ꝙ ſi ijs ita paratis largius vtantur,& potiſſimum,ſi(vt ſolent)crudiores ſumant,in cruditatem rurſus incident.Sunt,qui flatus etiam & tormina,niſi belle fuerint concocti,inferant.Cæterū alimentum,quod ex ijs ita man-
B ſis fit,non boni eſt ſucci:ex ijs autem,qui plurimum,aut,vt diximus,bis elixi fuerint, ſuccus gignitur craſſior quidem,verum præſtantior alioqui,& qui valentius nutriat.

De Paſtinaca,Dauco,& Caro. *CAP. 67.*

A.l.2.t.2.c 287.f.131. f

HOrum quoq; radices manduntur:minus tamen,quàm rapæ,& atum Cyrenaicum,nutriunt. Calfaciunt autem inſigniter,& aromaticum quiddam oſtentāt:cæterum , quomodo & alijs radicibus,conficiendi difficultas ipſis ineſt.Vrinam autem " cient:&ſi quis ipſis copioſius vtatur, vitioſum ſuccum,mediocriter gignent. Cari tamē radix melioris eſt ſucci quàm paſtinacæ. Quidam autem paſtinacam agreſtem,vocant daucum,qui vrinam quidem mouet potentius, medicamentoſior tamen iam eſt,multumque,ſi quis eo veſci velit,eſt elixandus.

De Tuberibus. *CAP. 68.*

A.l.2.t.2.c 688.f.171. f

HAec" quoq; radicibus,aut bulbis ſunt adnumeranda, vt quæ nullam qualitatem habeāt inſignem.proinde,qui ipſis vtuntur,vtuntur ad cōdimenta excipienda,quemadmodum & alijs quæ vocant inſipida,& innoxia,& ad guſtum aquoſa.Quibus omnib. eſt commune,vt alimentū, quod ab ipſis in corpus diſtribuitur" nullam inſignem habeat facultatem,ſed ſubfrigidum quidem ſit,craſſitie verò quale id ipſum eſt,quod ſumptū fuerit.Craſſius quidem eſt , quod ex tuberibus:
C humidius autem ac tenuius;quod ex cucurbita:atque in alijs proportione.

De Fungis. *CAP. 69.*

A.l.2.t.2.c 168.f.129. b

EX fungis" boleti,ſi belle in aqua elixi fuerint,propriè accedunt ad cibos inſipidos : non tñ ſic ſolis ipſis vt vulgo vtuntur,ſed apparant varie, & condiunt,vt alia omnia,quæ nulla inſigni qualitate ſunt prædita.Alimentum autem ex ipſis eſt pituitoſum,& frigidū videlicet,prauique eſt ſucci,ſi quis ipſis largius utatur.Omnium igitur fungorum hi minimum ſunt noxij : ſecundi autē poſt hos ſunt amanitæ:reliquos uerò tutius eſt omnino ne attingere quidem,multi enim ex ipſorum eſu interierunt.Equidem noui quendam,cui poſt boletorum non ſatis elixorum (qui innocentiſſimi eſſe putātur)uſum largiorem,os uentriculi" preſſum , ac grauatum,coarctatumq; fuit , difficilemq; habuit reſpirationem, & in animi deliquium incidit,ſudoremq; frigidū ſudauit: ac demum ſeruari ægre,ſumptis ijs,quæ humores craſſos incidunt,potuit ; cuius generis eſt oxymeli ipſum per ſe,& cum hyſſopo,origano,ipſi mediocriter incoctis.is.n.tum hoc à quodam accepit , tum nitri ſpumam ipſis inſperſam:poſt quæ fungos,quos comederat, uomuit , qui iam quodammodo in ſuccum pituitoſum,frigidumq; admodum,ac craſſum erant mutati.

A.l.4.f.6.t 1.c. 10.fo. 494.f

De Radicula. *CAP. 70.*

D VRrbani quidē homines ſolam ipſam crudam ut plurimum,ante alios ſanè cibos,cum garo,alui deijciendæ gratia,mandunt:quidā autem aceti quidpiam admiſcent.Ruſtici uerò cū pane ſæpenumero ueſcuntur,ut alijs obſonijs, quæ ſu a ſponte proueniunt:in quibus eſt origanū uiride, & cardamum,thymus,ſatureia,pulegium,ſerpyllū,mēta,calaminthe,pyrethrum, & eruca. omnia.n.hæc uiridia,obſonia ſunt eſculenta mandūturq; cum alimentis,ſuntq; ex genere plātarum herbacearum.Radiculæ autem caulem etiam ac folia mandunt , ſed coacti potius , quam uoluntarij.Radix" āt ex ijs eſt,quib.aſſidue ueſcimur,eſtq; obſonium magis,quam alimentum:nimirū q & ipſa cum manifeſta calfactione attenuandi habet facultatem:nā qualitas acris in ipſa ſuperat.Vere autem caulem quendam,qui in altum aſſurgit,gignere cōſueuit,quēadmodū & alia omnia,quæ caulem ſunt productura:quem caulē elixantes mandunt cū oleo & garo,& aceto,ut rapæ caulem, ac ſinapi,& lactucæ:nutritq; magis caulis iſte,quā cruda radicula,ut qui in aqua acrimoniam omnem deponat:pauciſſimum tamen & ipſe habet alimētū.Quidam autem non caulē mō,ſed & radiculas ipſas elixantes mādunt,non aliter,ac rapas.Mirariq; ſubit eos medicos , atq; idiotas,qui poſt cœnam,coctionis iuuandæ gratia,crudas ipſas eſitant:ipſi quidem hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant,qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes læſi fuerunt.

A.l.2.t.2.c 574 f.160. g h

De cæpis, allijs, porris, & ampeloprasis. CAP. 71. F

A.l.2.t.2. c.119. fol. 112.cd

HArum quoque plantarum radices quidem vulgo frequẽtiſſime eſitant, caulem autem rarò & ſolia, quæ & ipſa proportione radicum acrem admodum habẽt facultatem. Corpus calfaciunt: &, qui in ipſo ſunt, humores craſſos tenuant, lentosq; incidunt. ſi tamen bis, terve fuerint elixa, acrimoniam quidem deponũt, tenuant tamen adhuc, & alimentum corpori dant pauciſſimum, quod certe prius, quàm elixa eſſent, omnino non dabant. Cæterum allium quidem mãdũt, non vt opſonium, ſed vt ſalubre medicamentum, quod digerendi, & obſtructiones aperiendi habet facultatem, ꝙ ſi elixum paulum fuerit, adeo vt acrimoniam depoſuerit, vires quidem hẽt imbecilliores, ſucci autem prauitatem non amplius retinet. quemadmodum nec porra quidem, nec cępę, cum elixa bis fuerint. Ampeloprasa verò tantum à porris diſſident, quantum in alijs omnibus congeneribus agreſtia à domeſticis differunt. Quidam autem in totum annum ſequentem, vt cæpas aceto condientes, ſic & ampeloprasa reponunt: fiuntque in cibo prçſtantiora, ac minus habẽt vitioſi ſucci. Abſtinendum tamen ab aſſiduo vſu omnium acrium: & potiſſimum cum is, qui ipſis veſcitur, natura fuerit bilioſus. ſolis enim ijs, qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudum & craſſum, ac lentum aceruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati.

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS. F

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

De Alimentis quæ ex animalibus parantur: ac poſtremo de melle, de vino, de ſale condiendis, ac medijs edulijs, pertractat.

Propoſitum libri. CAP. 1.

REliquum autem fuerit, de alimẽto, quòd ab animalibus ſumitur, pertractare: quod non paucas habet facultatum differentias, tum in partibus: tum in quibuſdam, quæ in partibus ipſis continentur, aut generantur: cuius generis ſunt oua, lac, caſeus, butyrum, & ſanguis.

De alimento, quod à greßibilibus animalibus ſumitur. CAP. 2. G

PArtes animaliũ oẽs nõ eadẽ facultate ſunt prædita: ſed carnes quidem, cum probe concoctæ fuerint, optimum gignunt ſanguinem, & potiſſimum ſi ex animalium boni ſucci fuerint, cuiuſmodi eſt ſuum genus; nã partes neruoſæ iuſto ſunt pituitoſiores. Omnium itaq; ciborum, ſuum caro potentiſſime nutrit. cuius rei athletæ certiſſimũ tibi præbent indicium. Si.n. parib. exercitationib. parẽ molẽ alterius cibi diẽ vnam comederint, poſtero die ſtatim ſentiẽt ſeſe redditos imbecilliores: ꝙ ſi pluribus deinceps dieb. id fecerint, nõ imbecilliores modo, uerum ẽt alimenti penuria macilentiores palàm conſpicientur. Idẽ ẽt de eo, ꝙ dicimus, potes in pueris, qui in palæſtra ſeſe exercẽt, experiri: & in alijs qui quãlibet actionẽ fortẽ ac vehementẽ (cuiuſmodi eſt ſodientium) obeũt. Porrò carnes bubulæ alimentum quidẽ & ipſæ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu facile: ſanguinẽ tñ generant, q̃ conueniat, craſſiorẽ. Quòd ſi qs temperamento naturali melãcholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico ꝓhẽdeẽ, ſi largius his veſcat. Affectus ãt melãcholici ſunt cãcer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quę peculiari nomine melãcholia nominatur. Lien autẽ quibuſdam a tali ſucco intumuit: q̃ rem καχεξίαν, i. prauus habitus, & hydropes ſępenumero ſint cõſecuti. Cæterũ, quantũ carnes bubulæ totius ſuæ ſubſtãtię craſſitie ſuillã ſuꝑant, tanto ſuillæ bubulas lentore antecedunt. cęterum ex ſuũ carnib. hominib. quidẽ ętate florentib. fortib. & qui ſeſe multum exercent, ſuũ ętate florẽtiũ carnes ad coquendum ſunt p̄ſtantiores, q̃ bubulę: alijs verò ſuum adhuc increſcentium. Porro quemadmodum ex ſuibus, q ętate ſunt florẽti, ijs iuuenib. q bono corporis ſunt habitu, conueniũt, ſic & boum, q nondum florentẽ ętatẽ attigerunt, bos.n. temperamento eſt, q̃ ſus, multo ſicciore; quẽadmodum & vir ętate florens, q̃ puer. Iure igitur ijs animalib. quę natura temperamẽto ſunt ſicciore, adoleſcẽs ętas ad mediocritatẽ ipſam confert: humidiorum vero natura, qđ ſibi ad ꝓbam, ac conuenientem temperiem deeſt, ab ętate florenti aſſumit. Nõ mõ itaq; uituli carnes habent ad conficiendum perfectis bubus pręſtantiores, ſed ẽt hœdi capris. capra namq; temperamento minus, q̃ bos, eſt ſicca: ſi tamen {homini &} ſui comparetur, multum ſuperat. Suillę autẽ carnis ſimilitudinẽ cũ humana ex eo poteris intelligere, ꝙ quidã carnes humanas pro ſuillis ſine vlla in guſtu, vel olfactu ſuſpicione comederunt: id.n. ab improbis hoſpitibus, & alijs quibuſdam factum fuiſſe iã compertum eſt. Merito igitur porcelli alimentũ nobis prębent tanto magnis ſuibus excrementoſius; quanto ipſis ſunt humidiores: merito minus ẽt nutriunt: nam alimẽtum humidius, vt diſtribuitur, ita etiã diſcutitur celerius. Cęterum agni carnem habent humidiſſimam, H

A.l.2.t.2.c. 145.f.116. d

A.ibid.

• Nõ ſunt in græcis exemplaribus, nec in alijs interpretibus. & omnino tollẽda hæc uerba.

• Cod. qdam græcus uetuſtus non hẽt hæc verba.

ac

A.ibidē.c. A ac pituitoſam: ouiū verò excrementoſior eſt, ac ſucci deterioris. Caprarum* quoq; caro pter ſuc-
cum vitioſum, acrimoniam etiam habet. Hircorum autem tum ad coquendū, tum ad ſuccum bo
num generādum eſt deterrima. hanc ſequitur, arietum: poſt, taurorum. Porro in his omnibus car
A.ibidem. nes caſtratorum* ſunt præſtātiores: ſenum autem peſſimæ tum ad coquendum, tum ad ſuccū bo-
num generandum, tum ad nutriendum: quemadmodum & ſues ipſi, qui, quanquam tēperamen-
to ſunt humidi, cum tamen iam ſenuerint, carnē habēt nonnunquam ſiccam, ac cōcoctu difficilē.
Ad hæc caro leporum ſanguinē quidem gignit craſſiorē, ſed melioris ſucci, quàm bubula, & ouil-
la. Ceruina autem non minus ijs ſuccum vitioſum generat, ac concoctu difficilem. His agreſtium
aſinorum bene habitorum, ac iuuenum caro eſt propinqua. Sunt tamē, qui & aſinorum domeſti
corum, ubi ſenuerint, carnes mandant: quę peſſimi ſunt ſucci, ac cōcoctu difficillimę, ſtomachūq;
lædunt: & præterea inter edendū ſunt inſuaues, quemadmodum equorum ac camelorum carnes,
quibus & ipſis hoīes animo, & corpore aſinini, ac camelini veſcuntur. Sūt, q & urſis, & ijs adhuc
deterioribus, leonibus, ac pardis veſcantur, ſemel, aut bis elixantes. Quid autem ſit bis elixare, di-
ctum nobis ante fuit. Quid iam loquar de canibus (quos & ipſos iuuenes, ac pingues, & potiſſimū
cum fuerint caſtrati, apud quaſdam gentes frequentiſſime mādunt) cum multi ſint, qui pantheris,
B vt & aſinis bene habitis, cuiuſmodi ſunt agreſtes, veſcantur? Hæc quidē nō manduntur modo, ſed
à quibuſdam etiam medicis laudantur. Vulpium autem carnibus autumno venatores apud
nos veſcuntur, tunc.n. uuarum eſu pingueſcunt. Porrò animalia omnia, quibus alimenta propria
affatim ſuppetunt, longe ſeipſis in cibo euadunt præſtantiora, quēadmodum deteriora fiunt, qui-
bus ea minus adſunt. Proinde, q̄ herbas è terra emergentes, aut arborum ſurculos, aut germina de
paſcuntur, ea oīa, cum his abundant, habitiora ſunt, ac pinguia, nobiſq; alendis, accomodatiora.
Eaq; de eā, quibus herbas altiores paſci eſt naturale, hyeme, vere primo, ac medio fiunt gracilia,
ac praui ſucci, ut boues, qui procedēte tempore maniſeſto fiunt obeſiores, ſucciq; melioris, cum
herbæ augentur, ac denſeſcunt, & ad ſemen producendū feſtinant. Quæ verò animalia humili her
ba nutriri queunt, ea primo ac medio uere ſunt præſtantiora, ut oues: æſtate autem prima, ac me-
dia capræ, cū ſcilicet fruticum germina (quibus capræ veſci ſolent) ſunt frequentiſſima. Cum igiť
me animalium ſpecies inter ſe comparantem audiueris, dictum meum experientia examina, ac
diiudica, atq; expende, non animal quod bene nutritū fuerit ac pingue, gracili ac penuria alimēti
extenuato comparās, neq; adoleſcēs ſeni, iniquum.n. ac malum eſt id iudicium: ſed, ꝙ in unaqua-
que ſpecie, ac genere, aut quocunq; mō appellare velis, optime eſt diſpoſitum, alteri, quod ſit eiuſ
C modi, conferens. Non igitur amplius opus erit pluribus exequi animalia omnia, quę apud ſingu-
las gentes proprie naſcuntur. Cuius generis eſt in Iberia animalculum, quod lepori eſt ſimi-
le, quodq; cuniculum nominant. In Lucania autē Italiæ regione, quod inter urſum, ac ſuem quo
dammodo eſt medium, ceu aliud quoddam inter agreſtes mures, & quos glires nominät, eſt me-
dium † quod in eadē Italiæ regione, & alijs pleriſq; locis mandiť. Quæ.n. ex eiuſmodi animalibus † μύοξοι uoca-
bene ſunt nutrita, ac planè pinguia, ea, experiētia explota, præparandorum ipſorum rōnem, quā tum, hac addē
incolæ experientia didicerunt, ab ipſis audiens, ac diſcēs. Qualis autem ſingularum p̄parationum da ex Græc.
ſit facultas, iam à nobis diſcas licet. Quæ nanq; aſſantes, aut in ſartagine frigētes mādunt, ea corpo codic.
ri ſiccius dant alimentū. Quæ uerò in aqua præcoquunt, humidius. Quæ in patinis condiuntur, in-
ter hæc media ſunt, quanquam & illa ipſa pro modo conditurræ, inter ſe multum diſcrepant. ſiqui
dem, quæ vinum, aut garum habent copioſū, ea ſunt alijs, quæ ea non habent, ſicciora. rurſus, quę
exiguam q̄dem illorum portionem, aut ſapę (quam hepſema quidā nuncupant) ampliorē habēt:
aut in ſimplici, ac plebeio, alboq; appellato iure elixa ſunt; ea prædictis longe ſunt humidiora.
Quæ autem in ſola aqua coquuntur, ijs quoq; adhuc ſunt humidiora. Maximum præpatione diſ-
crimē accidit pro eorū, q̄ inijciuntur, facultate, ut cum omnia ſiccant quidem, ſed alia magis, alia
D minus. Sūt porrò hæc, ex ſeminibus quidem anethum, apium, carum, lybiſticū, cuminum, & alia
quædā id genus. ex plātis uero ipſis porrum, cæpa, anethum, thymus, ſatureia, pulegium, mentha
odorata, origanum, & alia huiuſmodi ad obſonatricē cōmentationē pertinentia, de qua nunc diſ-
ſerere nō eſt propoſitū. quēadmodum aūt modo p̄cepimus, cū aīalium differentia inquiritur, quę
optimo ſunt habitu, eſſe comparanda; ita nunc quoque, quæ pulcherrime ſunt præparata, conſe
rantur. Hæc itaque de pedeſtrium animalium carne audiuiſſe ſufficiat: de aliarum autem partium
facultate deinceps, cum ſermonem de limacibus abſoluerimus, ſumus tractaturi.

De Limacibus. *CAP. 3.*

PErſpicuum quidem eſt, ꝙ neq; inter uolatilia, neque inter aquatilia hoc animal eſt numeran-
dum. quòd ſi inter pedeſtria ipſius non meminerimus, nihil prorſus de limacium alimento
dicturi ſumus, quod iniquum fuerit ſilentio prętermittere, quemadmodū vermes, qui in lignis na
ſcuntur, uiperas, alioſq; ſerpentes, quibus in Aegypto, & apud alias quaſdam gentes veſcuntur:
neq;.n. illorum quiſquam hæc noſtra lecturus eſt: neq; nos, quæ apud illos ſunt eſculēta, unquam
comedemus. Limaces uerò Græci omnes quotidie mandunt, carnem quidem duram habētes,
eoq; concoctu difficilem, ſed quæ confecta, potentiſſime nutriat. Succus autem ipſis ineſt, qui

ventrem ſubducit,quemadmodum & ijs,quibus teſta pro cute eſt:quapropter q̃dam oleo,garo, E
vinoq; ipſas condientes,eo iuſculo ad aluum deijciendam vtuntur. quod ſi hui' animalis carne, vt cibo ſolo eſculento,vti velis,vbi prius in aqua elixaris,in aliam aquã trãsferas,in qua rurſus elixabis:tum demum condies,ac tertio elixabis,vſq; dum caro tota intabeſcat.hoc enim modo præparata aluum quidem ſiſtet,ſed alimentum corpori dabit non contemnendum.

De Animalium pedeſtrium partibus excarnibus. CAP. 4.

PEdeſtrium animalium partes excarnes homines mandũt,pedes,roſtra,& aures:casq; vt plurimum in aqua elixas mandunt cum aceto,& garo, nonnunquam autem & ſinapi:quidã autem ex oleo & garo,vinum affundentes:ſunt,q cũ olerib.aut in aqua elixis,aut in patinis cõditis. Porcellorum autem pedes ptiſanæ elixæ iniecti,aptiſſimi ſunt,tum vt illam meliorem efficiãt:tũ vt ipſi molliores reddantur,& ob id ad elaborationem,q̃ in ore fit,ac vẽtriculo meliores.Non parua tamen eſt & in præparationis modo differentia,nõ modo in partibus animalium excarnibus, ſed in alijs etiam omnibus: quam fuſius in opere De Arte obſonandi explicabimus.In hoc ãt opere tantũ vniuerſales partium ipſorum differentias exponimus,ipſas inter ſe(vt diximus)ita cõparantes,vt ſi omnes ad eundem modũ paratæ eſſent:iuſta.n.eſt hæc cõparatio.Partes igitur corporis*extremæ,vt pinguedinis,ita ſubſtantiæ carnoſæ habent minimum:neruoſa.n. ac cutacea natu- F
* ἄκρα ra in ipſis præpollet:non tamen tales hi nerui, cutisve ſunt, quales in reliquo ſunt corpore, nam
* ἀσάρκοις. in *excarnibus magis ſunt exercitata,eoq; ẽt magis lenta.Etenim neruus oĩs,ac cutis,dum elixãtur,ad huiuſcemodi naturam deueniunt.quare merito corpus quidem minus alunt,ob lentorem tũ p alium facilius deijciũtur.Meliores aũt ſunt ſuum pedes,quam roſtrum:quemadmodum hoc auribus eſt præſtantius;hę enim cõſtãt ſola cute,ac cartilagine.Cartilago porrò in perfectis quidem animalibus omnino confici non poteſt:in ijs verò,quæ adhuc augeſcunt,ſi in ore bene leuigata,& in ventriculo cõfecta fuerit,paucum alimẽtum corpori dabit.Eadem ãt eſt eius,quod dicimus in alijs animalibus proportio.Quanto enim eorũ carnes alimenti bonitate ſuilla ſunt inferiores,tanto illorũ partes*excarnes partibus ſuum*excarnibus ſunt deteriores. Cæterũ illud nequaquã arbitror quenquã latere,quòd partes neruoſas voco eas,quę pedibus inſunt,ad ſimilitudinem eius, qui proprie neruus nominatur,quique ex cerebro,ac ſpinali medulla originem ducit. Quæ autem in partibus"excarnibus neruoſa ſunt corpora, ad ſimilitudinem quidem ita nominantur:ſunt autem oſſium ligamenta ſenſus expertia,& præterea tendones quidam.

De Animalium pedeſtrium lingua. CAP. 5.

PEculiaris quędam huic parti ineſt ſubſtantia:carnem enim habet fungoſiorẽ,ac ſanguineam G A.l.2.f.51
magis.Muſculi enim carnes ſunt exactę,& potiſſimũ ipſorũ partes medię:nam multi in ſuis 1.f.244.c
ipſorum finibus in magnos tendones deſinũt,quos plerique medicorũ aponeuroſes muſculorũ nominant:quos longe maximos muſculi generãt,qui ad artuum fines pertinent:quin & muſculi quidam capita habent neruoſa.Et ipſius linguę,quam coci è ſuibus eximẽtes elixant,corpus quidem proprium caro q̃dam eſt fungoſa,vti diximus:non tamen eã eximũt ſolam,neq; elixant,ſed ſimul cum muſculis,qui in ipſam inſerũtur:ut plurimum vero etiam cũ epiglottide,& larynge,& glandulis, q̃ illic ſunt,tũ ijs q̃ linguæ ſunt ꝓpriæ,ſaliuãq; generant,tũ ijs,quæ ſunt ad paristhmia, ac laryngem.Præterea venæ,& arteriæ,& nerui,linguæ cum alijs carnibus ſunt communia: illa enim unà cum carnibus manduntur,niſi quòd in hac particula tria hęc vaſorum genera plura ſũt ac maiora,quàm proportione magnitudinis.Quę porrò facultas ſit alimenti, quod à glanduloſis corporibus ſumitur,deinceps audito.

De Glandulis. CAP. 6.

QVantum lingua à carnis ſubſtantia,tantum glandulæ à linguæ ſubſtantia receſſerunt: non tamen omnes æquali omnino ab ea diſtant interuallo. Sed, quæ illi adiacent,ac contingunt,ijs quadantenus ſunt ſimiles,quæ in mammis habentur, quando ſaltem eę lacte nondũ re- H
fertæ fuerint. Non enim glandulę mammillares perpetuo ſuo munere funguntur, vt cùm alię propemodum omnes,tum autem eæ,quę ſunt circa linguam:natura.n.eas linguę comparauit ad ſaliuam generandam:mammillares uerò poſt fœtum conceptũ fiunt rarę ac laxæ,& lacte plenę. At,quo tempore lacte carent,contrahuntur,ac denſantur,tantum à ſe ipſis differentes,quantum permadidæ ſpongię ἀπὸ τῶν σκελετωμάτων:ſic enim ſpongias appellant, a quibus cum humorem omnem expreſſerint,circundatis vinculis ipſas conſtringunt, totumq; ipſarum corpus cogunt. Sũt autem & circa larynga ac pharynga huiuſmodi quędam glãdulę, ſicut & in meſenterio: verũ hę quidem ſunt exiles, eoque vulgus ipſum latẽt: quę uerò ſunt ad paristhmia,ac larynga,magnę ſunt at conſpicuæ. Sunt & alię exiguę in multis corporis partibus vaſorũ diuiſiones firmantes, ac fulcientes.At glandula illa,cui thymo nomẽ eſt,haudquaquam eſt exigua ſed in nuper natis animantibus eſt quàm maxima, increſcentibus autem illis ipſa decreſcit.Omnib. autem ipſis, illud eſt commune,ut ſuaues in cibo,ac friabiles appareant. Mammillares uerò,cum lac habent, de ipſius etiam dulcedine quidpiam pręſe ferunt: qua propter hę glandulę, cũ lacte ſunt plenę, ſummopere à guloſis expetuntur,præcipue ſuillę.Alimẽtum autẽ, quod ex ijs probe quidem in

A ventriculo concoctis, prouenit, propè ſanè ad carnium alimentum accedit: ꝙ ſi minus, q̃ ſat eſt, ſint confectæ, ſuccum crudum, aut pituitoſum generant: humidiores quidem pituitoſum, duriores verò crudum: de quo ante diximus. Teſtes autem, cum ex genere ſint glãdularum, non perinde tamen laudabilis ſunt ſucci, vt mammillares: ſed habent viroſum quiddam, ſeminis, q̃d generant, naturam referentes, ceu renes, vrinæ. Atq; etiam animalium greſſilium teſtes ad concoquendum longe ſunt difficiliores. Nam gallorum gallinaceorũ altilium teſtes & ſuauiſſimi ſunt, & laudabile corpori præbent aliementum. Glandulæ item collo veſicæ adiacentes, propè ad teſtium naturam accedunt. Sunt, qui renes quoq; inter glandulas annumerent: hi nanq; glãduloſum q̃ddam habere ipſis videntur. Verum praui admodum ſunt ſucci, & concoctu difficiles, vt adultiorũ
A. l. 2. f. 2. c. 9. fo. 160 e animalium teſtes, cum exectos ipſos mandunt: iuniorum enim ſunt præſtantiores. Taurorum autem, & hircorum, & arietum, inſuaues, ac ad coquendum difficiles, & mali ſucci.

De Teſtibus. CAP. 7.

IVuenibus ſuibus, ac bubus apud nos teſtes exſecant, ſed propter vſum diuerſum. nam ſuũ quidem teſtes cibi cauſa ſecantur: ſuum. n. caſtratorum caro ſuauior fit, & plenioris alimenti, & ad coquendum facilior: boum uerò, vt ad agriculturam ſint meliores: tauri. n. non facile ab homini
B busdòmantur. Capræ autem, & oues propter vtrunq; vſum caſtrantur. Porrò omnes memoratorum animaliũ teſtes ad coquendũ ſunt difficiles, ac mali ſucci; nutriũt tñ, ſi belle cõficiantur, alij
A. l. 2. t. 2. c. 2. 284. fo. 131. h magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carnib. ineſſe diximus. Nã quãto ſuũ caro alijs eſt præſtantior, tanto horum quoq; teſtes aliorum animantium teſtibus ſunt meliores. ſoli autẽ gallorum gallinaceorum vndequaq; ſunt præſtantiſſimi, & potiſſimum eorum, qui ſaginati fuerint.

De Cerebro. CAP. 8.

A. l. 2. t. 2. c. 2. 125. fo. 113. f CErebrum omne cibus eſt pituitoſior, craſſiq; ſucci, & tarde permeans, ac ad coquendũ difficilis. non minimum etiam cerebrum omne ſtomacho nocet. Quidam autem ipſius mollitie decepti ipſum ægrotis exhibent, cum præter alia nauſeam etiam concitet. quinimmo, cum cuipiã à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam, poſtremis epulis edendam exhibe. Illis verò caue exhibeas, qui non apperunt, quos ueteres ἀποσίτους appellabant. merito igitur nemo cerebrum ſummis epulis mandit, cum omnes ipſa experientia docti ſciant ipſum nauſeam excitare. Iure etiam pleriq; cum origano mandunt, vt nonnulli cum ſale varijs modis apparato: quippe cum craſſi ſit ſucci, & excrementoſum, omnino vomitioni fit accommodatius, quando cum incidentibus, & calfacientibus fuerit paratum, ſi tamen recte confici poſſit, alimentum cor-
C pori præſtabit noo contemnendum.

De oſſium medulla. CAP. 9.

MEdulla, quæ in oſſibus inuenitur, cerebro eſt dulcior, iucundior, ac pinguior, adeo, vt, ſi ea inter ſe comparando guſtes, puraturus ſis, cerebrum auſterum etiam aliquid in ſe habere. Porrò medulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipſa, ſi probe conficiatur.

De Spinali medulla. CAP. 10.

SPinalis medulla eiuſdem quidem cum cerebro eſt generis: eam tamen perperam medullã appellarunt, cũ medulla ipſa oon modo ſpinali hac, verum etiam cerebro ipſo, ſit humidior, ac mollior, & pinguior. Quòd verò in ſpinæ oſſibus cõtineatur, coloremq; habeat medullæ aſſimilem, ob id ipſam medullam nomioant: quo nomine quidam ipſum quoq; cerebrum vocitarũt. Eſt porrò ſpinalis medulla cerebro continua, ac eiuſdem cum eo naturæ, niſi quòd ipſo multo eſt durior, potiſſimum in infernis ſpinæ finibus: quantum enim à cerebro abſcedit, tanto magis dureſcit. Pinguitudinis ſanè habet minimum: quo fit, vt nauſeam oon prouocet: &, ſi probe conficiatur, non exiguum corpori dat alimentum.

D *De Adipe, & ſeuo.* CAP. 11.

VTrunq; qoidem eſt oleoſum, humiditate tamẽ & ſiccitate inter ſe differunt. Pinguedo nanque humida quępiam res eſt, oleo longa vetuſtate iocraſſato aſſimilis. Seuũ verò adipe multo eſt ſiccius; ideoq; ſi calfactum ipſum fundas, coit facile, ac concreſcit. Pauci vtrunq; eſt nutrimenti: potiusq; carnium nos alentium ſunt condimenta, quàm alimenta.

De Pedeſtrium animalium viſceribus. CAP. 12.

A. l. 2. c. 2. ca. 145. fo. 116. d OMnium quidem animalium iecur craſſi eſt ſucci, ac ad coquendum difficile, tardeq; permeat. omnium autem eſt preſtantiſſimum, non modo ad voluptatem, ſed ad alia etiam om
A. ibidẽ. e nia, quod συκωτὸν. i. ficatum appellatur: quam appellationem inde habuit, ꝙ animalis mactandi iecur multarum ficuum ſiccarum eſu ſic præparant. quod maxime faciunt in ſuibus, propterea, ꝙ huius animalis viſcera, aliorum animaliũ viſceribus natura multò ſunt ſuauiora: euadunt tamen & illa ſe ipſis meliora, cum animal ipſum caricas affatim comederit: uerum minime conſentaneũ hominibus uidetur, præteritis, quæ natura cæteris præſtant, deteriora conſectari. Reliquorum autem viſcerum, Lien quidem guſtu eſt ooo exacte ſuauis, eſt. n. in eo perſpicua quędam acerbitas. Merito autem praui quoq; ſucci eſſe creditur, ut qui ſanguinem melãcholicum generet. Vtroq;

uero

† *Actius li. 2. c. 127. q hæc οἶ ἀ mutuatus eſt addit διὰ τὸ χονδρώδες σῶμα τῆς τραχείας ἀρτηρίας i. propter cartilagineū trachea corpus. quod ipſi ineſt*

verò tanto pulmo eſt ad coquendū facilior quanto eſt rarior: multo tamen, quod ad nutriendum E attinet, hepate eſt inferior. Pituitoſius autē lōge eſt id alimentū, quod corpori præbet.† Cor, ſubſtantia quidē caro eſt fibroſa, ac dura, ideoq; ad coquendum eſt difficile, & tarde permeat: ſi tamē probe conficiatur, alimentum corpori exhibet non paucum, † neque mali ſucci. De renibus autē (nam hos quoque quidam inter viſcera connumerant) prius diximus,

De Quadrupedum animalium ventriculo, utero, & inteſtinis. *CAP. 13.*

DVriores carnibus ſunt hæ partes: ob id, etiam ſi rite conficiātur, ſuccum tamen gignent nō plane ſanguineum neq; inculpatum, ſed frigidiorem ac crudiorem. Proinde multum temporis requirunt prius, quàm ſatis confici, & in probum ſanguinem queant.

De agreſtium ac domeſticorum animalium differentia. *CAP. 14.*

† *Actius habet κακόχυμον δὲ, i. at mali ſucci quāquā interpres Actij Galeni tex. ſecutus particulā negatiuam addiderit.*

DOmeſtica animalia tēperie humidiore ſunt q̄ agreſtia, tum ob aeris, in quo degunt, humiditatē, tū uerò etiam ob vitæ ignauiā. Quę verò in montibus degūt, multū exercētur, ac fatigantur, præterea in aere ſicciore viuunt: quapropter eorū caro eſt durior, nulliusq; prorſus pinguedinis, aut pauciſſimæ particeps: quæ cauſa eſt, cur pluribus dieb. q̄ domeſticorum & ocioſe degentium animalium, ſeruetur imputris. Liquet item, ꝙ alimentum, quod ab ijs prouenit, minus habet excrementi: contra, excrementitiū eſt, quod à domeſticis atq; ocioſis ſumitur. Neceſſe igitur eſt alimētum eiuſmodi nutrire valentius, quàm alterum, ſuccumq; gignere multo meliorem. F

De Lacte. *CAP. 15.*

LAc quoq; inter cibos, qui ab animalibus ſumuntur, eſt numerandū: in quo haud parua eſt ꝓ anni tēporibus differētia, & ea adhuc maior pro ipſorum animalium ſpecie. Siquidē vaccarum lac," craſſiſſimum eſt ac pinguiſſimū: liquidiſſimum autē ac minime pingue, camelarū: mox, equatum: deinde aſinarum: mediæ autē cōſiſtentiæ eſt caprarum: hoc craſſius, ouium. Secundum āt anni tēpora, † lac poſt partum} eſt liquidiſſimum: tēporis verò progreſſu, magis ſemper, ac magis incraſſeſcit: æſtate uerò media, ipſum ēt in medio ſuæ naturæ cōſiſtit: poſt id autem tp̄s, ſenſim iam craſſeſcit, quoad penitus deficiat, uere autē ut liquidiſſimū, ita etiā copioſiſſimum: Quòd autē lac, ut prius diximus, pro animalium ſpecie differat, id vel intuenti quidem protinus apparet: maniſeſtius autē fiet, ſi ex unoquoq; lactis genere caſeus paretur: etenim liquidiſſimū lac, ſerum: craſſiſſimum, caſeum habet plurimum. Merito igitur liquidius quidē lac, magis: craſſius autē, minus aluum ſubducit. Cōtra aūt, craſſius quidem valentius nutrit: tenuius autē, minus. Quòd ſiquis lac prius elixando ſetum omne cōſumpſerit, nihil prorſus ſubducet. Iniectis" verò lapillis ignitis tātiſper, dum ſerum omne conſumatur, ꝓterquam ꝙ ſic paratum, aluum non ſubducit, contrariū etiā efficit, ipſumq; ijs exhibemus, quibus venter acrium excrementorum demorſu infeſtatur, id ipſū G aūt efficiunt non minus, q̄ lapilli, aut etiam efficacius, ferrei orbiculi igniti. Facile tamē lac ſic paratum, in uentriculo in caſeū cogitur: ob id mel illi, & ſalem admiſcemus, quin & aquam ēt affundere ſecurius fuerit, ut pleriq, medicorū factitant. neque mirum tibi videatur, quòd ſero conſumpto, rurſus aquam infundant: non enim ſeri humiditas eſt, quam fugiunt, ſed acrimoniam: cuius occaſione lac omne aluum ſubducit, ex ſubſtantijs cōtrariis miſtum, ſero ſcilicet, & caſeo. Ad hæc tertium etiam pinguem ſuccum habet & ipſum quidē lac vaccarū, ut dictum eſt, plurimū, ideoq; butyrum (quod vocant) ex eo conficiunt: quod guſtu ſolo, viſuque quantum in ſe pinguitudinis habeat, facile cognoſcas. quòd ſi partem aliquam corporis eo inunxeris, ac fricueris, cernes cutim linguē non aliter, ac ſi oleo fricuiſſes: præterea, ſi mortui animalis corium aridum eo inunxeris, eundem cernes effectum: quinimmo homines in pleriſq; frigidis regionibus, in quib. oleo careāt, in balneo butyro vtuntur; cernitur præterea, ſi ignitis carbonib. ipſum infundas, non aliter, àc pinguedo, flammam excitare: denique utimur ipſo in illis, in quibus vtimur adipe, cataplaſmatibus, alijſq; mendicamentis ipſū permiſcentes. Pinguiſſimum itaq; vt diximus, eſt lac bubulum: ouillū verò ac caprinum habent quidem & ipſa pinguedinis quidpiam, ſed multo minus, aſininum verò huius ſucci habet minimum: quocirca raro in ventriculo cuiuſquam coagulatur, ſi ſtatim, vt māmis excidit, calidum fuerit epotum: quòd ſi ſal, & mel adijciantur, fieri non poteſt, ut ipſum in ven H triculo concreſcat, ac coaguletur. Eandem ob cauſam magis per aluum deijcitur, ut ꝙ ſerum multum habeat, à quo lac omne facultatem accipit deiiciendi: uti à caſeoſa ſubſtantia, ſiſtendi. Quantum uerò ſerū ab alia lactis natura ſucci bonitate ſuperatur, tanto alia omnia, quę uentrē deiciūt, ſuperat: ob id ueteres ad aluum ſubducendam hoc potu plurimo uſi uidentur. Tantum autē mellis optimi ei eſt iniiciendum, quantum ſuaue citra ſtomachi euerſionem ſentietur. Pari modo & ſalē ea mēſura iniicies, quoad guſtum non offendat: quòd ſi ipſum magis ſubducere uelis, ſalis quā plurimum iniicies. Hæc certe diffuſius explicuimus, q̄ præſens inſtitutum poſtulet. propoſitum enim fuerat ea commoda exponere, quæ lacti inſunt, aut alimento: quibus cum id cōmodum, ꝙ nobis præſtat in aluo deiicienda, eſſet admiſtum, fecit rei affinitas, ut in hāc digreſſionē ſermo noſter deflexerit. Rurſus igitur ad propoſitum reuerſi, quæ de lactis facultate ſuperſunt, exequamur, quorum id omnium eſt maximum, quòd omnium ferè, quæ mandimus, lac optimum, optimi eſt ſucci: uerum caue, male accipias, quod iam pronunciauimus. Nō. n. ſimpliciter diximus lac omnē

† *τὸ μετὰ τὴν ἀποκύησιν. quod Ioachinus uertit. Lac quod in vere ſtatim a partu editur.*

A. l. 3. f. 10 t. 5. c. 5. fo. 275. b

A. l. 2. t. 2. ca. 434. fo. 143. d

optimi

A optimi eſſe ſucci, ſed præterea optimum adiunximus. Nam lac quidem, quod vitioſi eſt ſucci, tantum abeſt, vt ad ſuccum probũ gignendum conferat, vt, qui eo vtitur, cacochymos reddat. Cui rei argumento fuit is infans, qui cũ priore nutrice mortua, alterius praui ſucci lac ſuxiſſet, totum corpus multis vlceribus habuit refertum. vtebatur autem ſecunda hęc nutrix in agro ſylueſtribus oleribus propter annonæ caritatem, quæ veris tempore acciderat: vnde ipſa huiuſcemodi vlceribus ſcatuit, & alij quidam, qui in eodẽ agro ſimili victu ſunt vſi. Vidimus & alijs ꝓmultis mulieribus infantes nutrientibus id temporis idem accidere. Atq; etiam, ſi capræ, aut alterius cuiuſpiam aĩalis ſcammoniam, aut tithymallum depaſti, lac cibi loco quis ſumpſerit, oĩno aluus illis fluet. Quemadmodum igitur de alijs oĩbus, ita & de lactis facultatibus intelligere oportet, non tanq̃ ſimpliciter de quouis dicatur, ſed de optimo dũtaxat. quantum autem in ſingulis generibus vnũ quodq; ab optimo deficit, tanto commodis, q̃ optimum id nobis præſtat, eſt inferius. Lac igitur, quod ſeri habet plurimum, ẽt ſi ſemper eo vtare, nihil penitus afferet periculi: quod verò huiuſcemodi humiditatem habet exiguam, caſeoſam aũt craſſitiem multam, omnibus, qui ipſo multum vtuntur, eſt periculoſum. Nam eos quidem renes offendet, qui calculis generandis ſunt appoſiti: iecur item obſtruet ijs, qui hoc affectu facile prehendi pñt: tales aũt ſunt, quibus fines eorum vaſo

A. ibidẽ. b B rum, quę cibum ex ſimis viſceris in gibba tranſmittunt, ſunt anguſti. Thoracis autem, ac pulmonis partibus lac omne eſt utile. Capiti verò, niſi ipſum habeat admodum firmum, non eſt accommodum, vt nec hypochondrijs, quæ leui de cauſa inflantur; in plurimis. n. in uentriculo uertitur in flatus, ſuntq; pauciſſimi, quibus id non accidat. Si verò, cum aliquo eorũ cibariorum, quæ craſſi ſũt ſucci, diutius elixum fuerit, flatuoſam quidem naturam deponit, ſed iecur magis obſtruit, & calculos in renibus promptius gignit. Huiuſmodi autem edulia libro primo eſſe diximus, amylũ, ſimilaginem, alicam, tragum, oryzam, lagana, rhyemata, & panes non bene in clibano aſſos, nec multa tritatinne pręelaboratos, nec multo ſale, ac fermento mediocri ſaturatos. Cęterum, ut in ijs, ita in alijs, quæ nonnulli lacti admiſcentes mandunt, miſtorum facultas aliquam ex lactis facultatib. augebit, aut imminuet. Nunc aũt ipſius facultatem definiamus, illud boni eſſe ſucci, & multi alimenti ſtatuentes, ex contrarijs ſubſtantijs, ac facultatibus conflatum, ſubducendi ſcilicet, ac ſiſtendi, obſtruendiq; ac tenuandi. quod namq; eius ſeroſum eſt, ſuccos craſſos tenuat, & aluum ſubducit: quod verò caſeoſum eſt aluum ſiſtit, & ſuccos craſſos gignit, ex q̃bus, ut diximus, in hepate obſtructiones, & in renibus calculi oriuntur. Nocet aũt ipſius vſus aſſiduus dentibus, & circundatis, carnibus, quas gingiuas nominãt: has. n. flaccidas: dentes verò putrefactioni & eroſioni admo

A. ibidẽ. a C dum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os uino diluto colluere conueniet: ſatius autem fuerit ſi mellis etiam quippiam ipſi miſceris: ita namq; omne caſeoſum, qđ ex lacte denrib. ac gingiuis circũfixũ fuerit, abſtergitur. Quòd ſi ẽt cuipiã tã robuſtũ ſit caput, vt vini meri collutione nõ offendatur, melius is dentibus, & gingiuis cõſuluerit: veruntamen & mel vino permiſtum, miſturã ex vtroq; reddit meliorem. Illud uerò dentiũ incolumitati tutiſſimum aduerſus lactis iniurias fuerit præſidium, ſi quis poſt ſumptum ipſum primo melicrato, deinde uino adſtringente, os colluat.

De oxygalacte, id eſt acido lacte. *CAP. 16.*

O Xygala autem, quod vocant, dentes quidem, qui ſaltem ſecundum naturam hñt, nihil offendit: qui verò aut ob naturalem intemperiem, aut adſcritiitium quempiam affectũ, iuſto ſunt frigidiores, hi ſoli, ut ab aliorum frigidorum occurſu, ita ab hoc quoq; offenduntur; acciditq; ijs nonnunq̃ ſymptoma, quod αἱμωδίαν, i. ſtuporem nominant, quale poſt eſum mororum immaturorum, & aliorum omnium acerborum & acidorum eueni re conſueuit. Illud item perſpicuũ eſt, ꝙ ventriculus, qui quauis de cauſa eſt frigidior, oxygala non belle conficit: temperatus verò quãuis ægre, conficit tamen aliquantũ. Contra uentriculi iuſto calidiores, ſiue ab initio tales fuerint, ſiue quapiam cauſa poſtea in eam temperiem ſint adducti, pręterquã ꝙ nihil ab huiuſcemodi edu

A. l. 2. c. 2. c. 434. fol. 143. c D lijs lædunt, commodo etiam ali quo fruuntur. Quin hi quoq; oxygala ipſum circũdata niue prius refrigeratum, indolẽtet ferunt, quemadmodum & alia pleraque id genus edulia, atque adeo aquã ipſam niue ſic præparatam. Quocirca admirari ſubit pleroſque medicos, qui de ſingulis edulijs ꝓnunciarunt, hoc quidem nobis eſſe vtile, aliud verò noxium: præterea ad coquendum facile, aut difficile: mali ſucci eſſe, aut boni: multi, aut pauci eſſe alimenti: ſtomacho conuenire, aut aduerſari: aluum ducere, aut ſiſtere: aut aliam quamuis virtutem, viriumve obtinere. De quibuſdam certe licet pronunciare, hoc quodam edulium omnibus hominibus praui eſſe ſucci, aut ad coquendum difficile, aut ſtomacho noxium: de plurimis tamen fieri non poteſt, vt unico edicto citra ullam diſtinctionem verè pronũcies. Cæterum, cum neceſſario longa futura eſſet oratio, ſi in ſingulis edulijs, tam naturalium temperamentorum, quàm acquiſitorum affectuũ, diſtinctiones adſcripſiſſemus, ſatius fore exiſtimauimus (quemadmodum in primo horum commentariorum fecimus) ab initio uniuerſalem quidem totius doctrinę methodum oſtendere: poſt autem in particularibus nonnunquam eam ad memoriam reuocare, præſertim in ijs, quæ non ſimplicis ſunt naturæ, qualis vtriq; eſt lac, de quo nunc agimus: quod, tametſi ſenſui quidem ſimilare apparet, ex diuerſis tñ ſubſtantijs ac facultatib. eſt cõpoſitũ. Huic namq; ẽt ſi optimum fuerit, pro diuerſa tamen ven-

triculorum

triculorum natura accidit, vt interdũ quidem (in hoc) acceſcat: alias verò fumoſum ac nidoruleñ- E
tum ructum in altero ſurſum emittat. Etenim contrarij ſunt affectus, ſecundum quos, quod in vẽ
triculo non fuit coctum, acidum aut fumoſum euadit: ſiquidem caloris inopia in acorem: eiuſdem
autem exceſſus, in nidorem ac fumum vertit: quæ duo lacti eueniunt, quia in ſe non modo feroſã
naturam, verum etiam pinguem, & caſeoſam contineat. Hac certe de cauſa oxygala quidẽ, ſi in
ventriculo non coquatur, nunq̃ in nidorẽ vertitur, potiſſimum, ſi in bilioſiſſimum, ac feruentiſſi-
mum ventriculum inciderit. Neque enim amplius calidã, acremq; qualitatẽ, ac facultatẽ retinet,
quam lac à ſero habet: nec pinguem, & mediocriter calidã, quam lac a pinguedine, quæ ſibi ineſt,
poſſidebat. In huiuſcemodi. n. præparatione, ſola relinquitur caſeoſa ſubſtantia, eaq; ipſa nõ eiuſ-
dem naturæ, cuius ab initio fuit, ſed ad frigidius conuerſa. Itaq; de oxygalacte dixiſſe ſuffecerit, ꝙ
frigidum eſt, ac craſſi ſucci: hæc enim ſequitur, ut ipſum non facile à corpore medię temperaturæ
conficiatur: ad eam. n. in omnibus meis operibus, cum aliquid ſimpliciter pronuncio, ſæpe iã mo-
nui id eſſe referendum. Quin etiam ſuccum crudum, quem uocant (cuius naturam tum prius alibi
expoſui, tum etiam in libro ſuperiore de eo diſſerui) conſentaneum eſt ab iſtiuſmodi cibis abunde
generari. Non ab re autem edulium hoc calidiſſimis ventriculis eſt vtile, quemadmodum frigidio
ribus aduerſiſſimum. Id tamen in ſingulis cibarijs non conuenit adſcribere: ſed in quibuſdam me- F
miniſſe ſuffecerit, ꝙ ſuccus eiuſmodi, qualis ex oxygalacte, caſeo, & omnibus craſſi ſucci edulis,
prouenit, calculos in renibus ſolet gignere, cum hi calidiores iuſto fuerint, ſiue ob naturalẽ intem
periem, ſiue ob alium quendam affectum ipſis poſtea innatum, non tamẽ pro caloris modo mea
tuũ tranſitus latos habeant. Corporum. n. conſtructiones, quæ morbis maxime ſunt obnoxię, ex
partibus contrarii temperamenti componuntur: ut verbi gratia, ſi ventriculus admodum ſit cali- Al. 3. f. 13. t. c. 16. fol. 187. a
dus, cerebrum autem frigidum: pari modo, & pulmo aliquando, ac totus thorax frigidus eſt, ven-
triculus autem calidus. Frequenter verò contra euenit vt omnia alia ſcilicet æquo ſint calidiora:
ſolus ãt ventriculus frigidior ſit, †hepar verò calidius: atq; in alis partib. ſimiliter. Quapropter ini
tio ẽt monuimus vtiliſſimam eſſe doctrinam, quæ de facultatibus, quæ alimentis inſunt, tradit cũ
cas differentias explicat, quæ in humiditate ſpectantur, & ſiccitate, & caliditate, & frigiditate: præ-
terea ſubſtantiæ ipſorum lentore, aut craſsitie: ad hęc, quod aut ſimilare eſt, de quo agetur, uel ex
partibus temperamento contrariis compoſitum, cuius generis eſt lac. Ad horum porrò dignotio
nem dixi nos manu duci, cum per olfactum ac guſtum, tũ per alia ſymptomata, de quibus in ope-
ris huius initio diſſerui: vti nũc quoq; in lacte, eius naturam oſtendi ex iis ſymptomatibus, quæ ei
accidunt, cum aut calefit, aut coagulo cogitur, aut alio quouis modo partes ipſius ſecernũtur: ete- G
nim vel citra coagulum ſciſsio, quam uocant, id efficit, cum lacti abunde calido oxymel frigidum
inſtillamus. Idem etiam mulſo efficimus. Interdum etiam citra vllam liquoris inſtillationem, vaſe
frigidiſsimã aquã continente in lac demiſſo, ipſum ſcindimus. Prętcrea ſine coagulo id lac, quod
poſt editum fœtum emulſum fuerit, protinus concreſcit, ſi ſuper cineres calidos parumper cale-
fiat: videnturq; veteres Comici lac ita coactum, Pyriaſten appellaſſe. In Aſia autem apud nos Py-
ricphtum ipſum nominant. Id quidem lac omnino ab alia ſubſtantia eſt purũ; cũ autem melle ipſi
admiſto per coagulum cogunt, hoc quidem opere, quod in eo eſt tenue, & aquoſum, ſeparatur.
Quidam aũt ex ipſo duntaxat, quod coactũ eſt, mandunt. quod partim ex caſeoſa lactis ſubſtan-
tia, partim ex calida atq; ignea coaguli facultate, partim ex melle ipſis admiſto, eſt compoſitum.
Alii verò vna cum eo, quod concreuit, ſerum quoq; tranſglutiunt, idq; aut pariter totum cum to-
to, aut alterum altero copioſius: accidetq; vt aliis quidem largius, aliis verò minus, aluus ſubduca
tur, proportione quantitatis ſeroſi humoris. Perſpicuũ præterea eſt, qđ eorum corpus, qui ſolum
id quod concretum eſt, comederint, amplius nutritur; minus verò eorum, qui unà cum ipſo ſeroſi
humoris quidpiam trãſglutierint: & multo adhuc minus eorum, qui eius q̃dẽ, ꝙ coactũ eſt, parũ,
ſeroſi aũt humoris plurimũ, hauſerint. Simili modo, & in eo quod à partu, ſiue cũ melle, ſiue abſq; H
eo coit, non paruam differentiam inuenies. Cum. n. mel nõ accepit, ad coquẽdum eſt difficilius,
& ſucci craſsioris: prętcrea per aluũ tardius ſecedit: vtrunq; tñ corpus abũde nutrit. Hæc de lactis
facultate nouiſſe in præſenti opere ſuffecerit: eius nanq; vtilitates, quas in morbis prę̃ſtat, iis, qui
quauis ex cã tabe laborant, aut vlcus habent in pulmone, proprie ad medendi rationem pertinẽt.

† Additur in translatione arabica & Rabbi Moſe prima particula aphoriſmorũ 17. & quandoque quidẽ totum corpus frigidum.

De Caſeo. *CAP. 17.*

DE caſei quidem facultate iam diximus, cum de lacte ſermonem faceremus: ſatius tamen fue-
rit nunc rurſum particulatim de eo tractare. Nã dũ paratur, aſſumit ab iniecto coagulo acri- A. l. 2. t. 2. c. 223. fol. 113. a
moniam, humiditatemq; oẽm deponit, & potiſsimũ, ſi inueterarit. tũ. n. quã prius, acrior euadit,
& manifeſte calidior redditur, atque ardentior: ob id ipſum ſiticuloſior, & ad coquendum diffici-
lior: & peioris ſucci efficitur. Qua de cauſa nec id ipſum, quod craſsis cibis acres, ac tenuantes fa-
cultates admiſtas habentibus ineſt commodi, caſeus citra noxam poſsidet. Maior enim noxa ex
ſucci ipſius prauitate, & ardenti calore accidit, quam craſſorum tenuatio conferre queat, quando
ad calculorum in renibus procreationem hic ſuccus non minus eſt noxius. Oſtendimus enim
calculos in illis corporibus naſci, in quibus ſuccorum craſsities cum igneo calore eſt coniunctus.

Fugiendus

A Fugiendus igitur eſt eiuſmodi caſeus, vt qui nihil conferat neque ad coctionem, neq; ad diſtributionẽ, neq; ad mouendam vrinam, neq; ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad ſucci probitatẽ. Deinceps autem malus quidem, ſed prædicto minus eſt putandus, qui neq; eſt uetus, neq; acris. Omnium autem caſeorum recentium is eſt pręſtantiſſimus: qualis apud nos Pergami, & in Myſia, quæ eſt ſupra Pergamum, fit, qui ab incolis oxygalactinus appellatur, ſuauiſſimus quidem in cibo, ſtomacho autem minimum noxius, alijſq; omnibus caſeis cõcoctu, trãſituque facilior, ſuccum habens non uitioſum, neq; uſq; adeo craſſum: quod uitium omnium caſeorum eſt commune. Præſtantiſſimus etiam eſt is, qui Romæ apud diuites celebratur, † βαλὺν appellant, & præterea alij q̃dam in alijs regionibus. Cum autem ſingulatim permagna ſit in ipſis differẽtia, tum pro animalium natura, tum pro præparandi modis, & pterea ipſorum caſeorum ętate, conabimur hoc in loco ipſorum facultatem paucis ſcopis circumſcribere, quibus quis intentus meliorem à deteriore facillime diſcernet. Scopi quidẽ in genere ſunt duo, quorum alter in certa ſubſtantiæ caſei conſiſtentia uerſatur, ſecundum quam mollior eſt aut durior, denſior aut laxior, glutinoſior aut friabilior: alter in guſtabili qualitate conſiſtit, ſecundum quam in quibuſdam ipſorum acor ſuperat, in alijs acrimonia, aut pinguedo, aut dulcedo, aut aliud quidpiam id genus, aut oĩum eſt uelut

† Forſan βατουσίνον ex Plinio qui lib. 11 c. 42. vatuſicũ Romæ celebratum perhibet.

B æquabilis. Porrò ſecundum ſpeciales differentia prædictorum generum, mollior quidem duriore eſt præſtantior: rarus uerò ac laxus, denſo admodum ac compacto. Iam uerò cum glutinoſus ualde, & is qui ad aſperitatem uſq; eſt friabilis, ſint uitioſi, præſtantior eſt, qui inter hos duos eſt medius. Quod autem ad eam dignotionem, quæ fit guſtu, pertinet, is omnium eſt præſtantiſſimus, q̃ nullam uehementem habet qualitatem, ſed dulcem habet ſupra alias parum eminentem. Suauis itẽ inſuaui eſt præſtantior, & mediocriter ſalitus, eo qui eſt pmultũ, & eo q̃ oĩno ſalis eſt expers. Poſtea tamen, quàm caſeum ſic examinatum ſumpſeris, licebit etiã ex ructu cognoſcere, qualis inter caſeos ſit melior, aut deterior. Cuius nanq; qualitas paulatim marceſcit, præſtantior: cuius contra perdurat, nõ bonus: iſte.n. pſpicue ęgre mutatur, atq; alteratur, & ob id ipſum ęgre cõficitur, oĩum.n. qualitatũ, quarũ ante meminimus, alteratio neceſſario ſeqtur alimentorũ coctionẽ.

De Pedeſtrium Animalium ſanguine. CAP. 18.

SAnguis (omnis) ad coquendum eſt difficilis, præcipue craſſus, & melancholicus, qualis eſt bubulus: leporinus autem, vt ſuauiſſimus, celebratur, multiq; ipſum cum iecore ſolent elixare: quidam autem cum alijs etiam viſceribus. Sunt, qui ſuum quoq; iuniorum ſanguinem edant, ceu alij etiam grandiorum, cum caſtrati fuerint. Aprorum verò nemo ne guſtare quidem tentauerit,

C propterea, quòd inſuauis eſt, & ad coquendum difficilis. Homerus quoque capratum ſanguinem in cibo iucundum eſſe non ignorauit.

De Alimento, quod à volucribus animalibus ſumitur. CAP. 19.

VEteres oẽs animalia volucria, ac bipeda ὄρνιθας nominabant. nũc aũt apud Græcos conſuetudo inualuit, vt, quas illi ἀλεκτορίδας. i. gallinas vocabant, nunc ſolas eas ὄρνιθας appellent, quẽadmodum, & maſculos ipſos ἀλεκτρυόνας. Auium porrò omnium volucrium genus pauciſſimum præſtat alimentum, ſi ad genus greſſilium conferatur, potiſſimum ſi ad ſuillam, qua non aliud inuenias, quod copioſioris ſit nutrimenti: volucrium tñ caro ad coquendũ eſt facilior, præcipue perdicis, atagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinę. Turdorũ verò, & merularũ, paruorumq; paſſerum (inter quos ẽt ſunt, quos turricolas uocant) caro, q̃ prædictorũ, eſt durior: his aũt ipſi turturis, palumbi, anatiſq; caro eſt durior: phaſianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attinet, gallinis eſt ſimilis, uoluptate tñ in edendo ſuperat: his durior eſt pauonis caro, & fibroſior, & ad coquendum difficilior. Porrò in omnibus uolucribus animalibus, ut & in quadrupedibus, ſcire in uniuerſum oportet, q̃ augeſcentium caro multo eſt præſtantior, q̃ ętate declinantium: media autem eſt inter utranq; florentium: praua autem admodum eſt ualde nouellorum, ſed diuerſa

A. I. 2. c. 2. c. 145. fol. 136.

D rõne ac ſenum: ſiquidem horum caro dura eſt, & ſicca, ac neruoſa, ideoq; praua ad coquendum, & exigui nutrimenti: contra animalium nuperrime editorum corpora mucoſa ſunt, ac humida, eoq; excrementis plena, facilius tamen per aluum ſecedunt. Hæc in cunctis animalibus memoriæ teneto: id.n. omnibus ipſis ex æquo ineſt ſecundum differentias, quæ ab ætate ſumuntur. Cõmunis etiam eſt, ſi ſanitatem ſpectes, præparationis modus, quem antea expoſuimus, & nunc rurſum ſummatim repetemus, facultates duntaxat in memoriam reuocantes; q̃ aſſa ſunt, & ſnixa in ſartagine, ea ſunt ſicciora: quæ uerò in aqua dulci ſunt elixa, alimentum corpori præbent humidius. De iis porro, q̃ ex albo iure, uariiſq; patinarũ condimentis eſitantur, antea abunde diſſeruimus, ceu de domeſticis quoq; & agreſtibus. Non mediocris uerò eſt differentia eorum, quæ in ſtagnis, aut paludibus, aut lacuſtribus locis uiuunt, cum ijs, quæ in montibus, aut locis ſiccis degunt. nã p locorum natura, ac proportione animalium carnes fiunt ſiccæ, & excrementis uacuæ, & ad coquendum faciliores: aut humidæ, & excrementitiæ, & concoctu difficiliores.

A. I. 2. c. 2. c. 147. fo. 116. d

De Anſeribus, & Struthocamelis. CAP. 20.

PHνῶν nomen ueteribus etiam eſt conſuetum, ſτρουθοκαμήλων uerò inſolens: nominant enim eas μεγάλας στρουθούς. Ego uero etiam tum adoleſcentulus audiui ſophiſtam quendam ex eorum

numero,

numero,qui de eiuſmodi problematibus diſſerunt,in utranque partem diſceptantem, ac proban E
tem,huiuſmodi animalia nunc aues eſſe,nunc verò non eſſe.longè autem præſtiterit non id, ſed
qualenam alimētum, quod ab ipſis ſumitur,habeat facultatem,inquirere.id autem vbi ex me au-
dieris,per ocium ab alio diſces,utrum oporteat animalia hæc aues nominare,nec ne.Ipſorum igi
tur caro eſt excrementitia, multoq; ad "coquendum eſt difficilior, q̃ prædictorum uolucriū ani- A.l. 2.t.2. ca.515.fo. 152.f
malium:ipſorum tamen alæ non ſunt cęterorum alis deteriores: quandoquidem in multis volati
libus,potiſſimum quæ parua ſunt,& carne dura prædita,alarū ſubſtantia eſt fibroſa,ac dura. Qua
rundam autem caro tota eſt eiuſmodi,cuiuſmodi gruum: quas tamen & ipſas mandunt, plurimis
ante dieb.macerantes,&(vt ſi dicam)mortificantes.Inter grues autem,& anſeres,caro tardarum,
quas uocant,quodammodo eſt media,quæ οὐτίδες,uel ὠτίδες appellantur:utroq;.n.modo prima
ſyllaba profertur,& ſcribitur,per ου ſcilicet,& per ω.

De differentia,quæ eſt in partibus animalium uolucrium. *CAP. 21.*

VIſcera quidem in uolucribus animalibus eandem habēt ad carnes ꝓportionem,quam in pe-
deſtribus habere memorauimus. Inteſtina verò horum omnium omnino non manduntur:
in eorū tamen uentriculis non ita habet;ueſci.n.ſunt,& nutriunt:quidam autem ipſorum ualde ēt
ſunt iucundi,ceu anſerum,poſt quos ſunt altilium gallinarum. Quemadmodum autem in ſuibus, F
dum adhuc uiuunt, hepar ex caricarum paſtu ad uoluptatē ꝑparantur,ita in anſeribus uideo ipſo-
rum alimenta lacte imbui,ut nō modo eorum iecur ſit iucundiſſimum,ſed potēter etiam nutriat,
ac optimi ſit ſucci,& deiectu minime difficile, probeq; ſimiliter in uentriculo conficiatur. Adhæc
alæ anſerū ad concoquendum, ac nutriendum ſunt accommodæ, & ijs adhuc magis gallinarum.
Cæterū, cum iuniorum aīalium carnes ab annoſorum multum diſſideant, alarum quoq; natura
multo euidentius diſſidet. Pari modo gracilia ab obeſis diſcrepant:nā iuniorum,ac probe nutrito
rum ꝑſtantiſſimæ:peſſimę autem gracilium,& annoſorum. Pedes aūt paulo minus omnium cibo
ſunt inepti. Gallorum autem gallinaceorum criſtas,ac palearia nemo nec probarit,nec etiam dā-
narit:horum verò teſtes ſunt ꝑſtantiſſimi,ꝑcipue altilium,& multo magis ſi cibus eorum, quo ſūt
nutriti,ſeroſo lacte fuerit imbutus:nā & boni ſunt ſucci,& ualide nutriunt,& ad coquendum ſunt
facillimi;deiectionem tamen nec iuuant,nec morantur. Cęterum animalia uolucria exiguum q-
dem habent cerebrum,ſed ipſum tamen tanto pedeſtrium cerebro eſt præſtantius,quanto eſt du-
rius:volucrium autem ipſorum,mōtana cerebrum habent, q̃ plauſtria, præſtantius, pro aliarum
omnium partium proportione. Quidam autem falsò ſtruthocameli uentriculum laudant,ceu me
dicamentum quoddam, qđ coctionem iuuat:alij uerò longe magis mergi uentriculum laudant. G
Verum hæc neq; ipſa facile concoquuntur,neq; alijs in eo ipſo,ceu medicamenta,auxiliantur,ve
luti zingiber,& piper: & ꝑterea alia ratione uinum,& acetum, ꝙ ſi de uolucrium animalium lin-
gua,ac roſtro dicere aggrediar,eum ea nemo ignoret,garrire merito exiſtimabor.

De Ouis. *CAP. 22.*

OVa quoq; inter alimenta,quæ ab animantibus ſumuntur,ſunt numeranda:quorum tres in
ter ſe ſunt differentiæ:prima quidem penes propriam ſubſtantiam:gallinarum.n.ac "phaſia A.l.2.t.2. ca.520.fo. 152.f.
narum ſunt præſtantiora,deteriora vero anſerum,ac ſtruthocamelorum:ſecunda autem penes tē
pus:aut.n.longo ante tempore,aut breui ſunt edita:tertia penes cocturæ rationem:nam quędam
diutius cocta fuerunt alia ad mediocrem vſq; conſiſtentiam, alia duntaxat excalfacta fuerunt.ſe
* ἑφθά. cūdum quas differentias,alia quidem "cocta vocātur,alia tremula,alia ſorbilia. Tremula igitur ad
nutriendum omnium ſunt pręſtantiſſima.ſorbilia aūt minus quidem nutriunt,ſed facilius ſubdu-
* ἑφθά. cuntur,& faucium aſperitates læuigant. "Elixa vero,& ad coquendum ſunt difficilia,& tardi tran
ſitus,craſſiusq; alimentum corpori tribuunt. His verò adhuc tardius permeāt, ac peioris ſunt ſuc
ci,quę in calidis cineribus aſſantur. Quæ verò ἐπὶ τῶν ταγήνων.i.in ſartagine,ſunt in ſpiſſata,atque
ob id ipſum ταγηνιστὰ nuncupātur,peſſimum hēnt omnibus modis alimentum:nam interim,dum H
coquſitur,in nidorem uertuntur:&,pręterquam ꝙ ſuccū craſſum gignūt,ipſum etiam prauum gi
gnunt,atq; excrementitium. Porrò quæ πνικτὰ.i.ſuffocata,appellant,elixis,& aſſis ſunt meliora:
parantur aūt ad hunc modum,vbi ipſa oleo,& garo,& pauco vini conſperſa fuerint,uas,quo con
tinentur,caccabo aquam calidā hēnti indunt:deinde,vbi ipſum totū ſuperne obturarint ignē ſub
ſtruūt,quoad oua mediocrem habeant conſiſtentiā;quæ.n.ſupra modum ſūt incraſſata, "elixis &
aſſis fiunt ſimilia:q̃ uerò ad mediocrem craſſitiem peruenerūt,& melius,quā dura,concoquūtur,
& alimentū corpori dant præſtantius. Eidem ēt conſiſtentiæ mediocritati intentos nos eſſe opor
tet in ijs ouis,quæ ſuperne caldarijs infunduntur,non permittentes neq; ipſa omnino incraſſari,
ſed,cum adhuc ſuccum ſuum retinent,uas ab igne ſubmouentes. Oua autem recentia ueteribus
plurimum pręſtant:quippe optima ſunt recentiſſima,uetuſtiſſima autem peſſima:quę uero in ho
rum medio ſunt,proportione receſſus ab extremis,bonitate,aut prauitate inter ſe differunt.

De uolucrium animalium ſanguine. *CAP. 23.*

GAllinarum,ac columbarum ſanguine nonnulli ueſcuntur,maxime altilium,.qui ſuum ſan-
guine haudquaquam eſt inferior,neque uoluptate,neq; concoctionis facultate plurimum

tamen

A tamen relinquitur à leporino. Sanguis autem omnis, quocunque modo ipſum paraueris, ad coquendum eſt difficilis, & excrementitius.

De nutrimento, quod ab aquatilibus animantibus ſumitur. CAP. 24.

ANimalium in aquis degentiũ permulta ſunt genera: differentiæq; in ijs ſunt, ac ſpecies. Nũc verò ſimilitudines inter ipſa, quę ad vſum medicinæ pertinent, ut in prioribus fecimus, referemus: medicinam aũt, aut artem ſanitatis tuendæ dicere nihil ad pręſens propoſitum intersfuerit. De omnibus igitur dicemus, quemadmodũ in alijs ante fecimus, quibus vulgo aſſidue veſcuntur.

De Mugile. CAP. 25.

MVgil ex ſquamatorum piſcium eſt genere: naſciturq; non in mari modo, verũ etiã in ſtagnis ac fluuijs. proinde particulares mugiles magnũ inter ſe habent diſcrimen, adeo, vt pelagici mugilis genus diuerſum eſſe videatur ab eo, quod in fluminibus, ſtagnis, lacubus, aut riuulis vrbiũ latrinas purgantibus prouenit. Eorum sane caro, qui in aquis limoſis, ac ſordidis degunt, excremẽtitia eſt admodum ac mucoſa, optima autem eorum eſt, q in puro mari uiuũt, præcipue cũ vẽtorum procellis agitatur: nam in quieto, nulliſq; agitato fluctibus tãto piſciũ caro fit deterior, quanto minus exercitatur. in ſtagnis aũt maritimis (quas λιμνοθαλάττας appellant) adhuc eſt dete-

B rior: & hac adhuc magis in ſtagnis: quæ ſi parua ſint, nec magnos fluuios recipiant, neq; fontes habeant, nec largũ effluuiũ, multo profectò eſt deterior: peſſima aũt ſunt ſtagna, ex qbus nihil aquę omnino effluit, ſed ſtabilis eſt, ac planè immota. De ijs porrò, q in paludibus, lacubuſq; atq; id genus locis degunt, initio diximus: peſſimam enim habent carnem, qui eiuſmodi locis degunt; eorũ autem, qui in fluuijs gignũtur, præſtantiores ſunt, q in ijs gignũtur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copioſa eſt: q verò in ſtagnantibus, non boni. Pręterea penes alimenta piſces meliores peiores'ue euadũt. Nam qbuſdam herbarũ, ac bonarũ radicũ copia ſuppetit, ijſq; eam ob cauſam ſunt præſtantiores, alij herbas paſcũtur limoſas, & radices mali ſucci. Præterea, q in fluminibus urbem magnam perfluentibus, hominũ ſtercoribus, & prauis id genus eſcis victitant, omnium, vt diximus, ſunt deterrimi, adeo, vt, ſi paulo diutius mortui permanſerint, ſtatim putreſcant, & peſſime olẽat: iſti aũt in cibo ſunt prorſus iniucundi, & ad coquẽdũ difficiles, exiguumq; boni qdem alimenti, excrementi autem plurimũ reddunt. quare mirũ non eſt, ſi prauũ ſuccũ in eorũ corporibus, qui quotidie illis veſcũtur, congerant; qui cũ ſint deterrimi, omnium contra ſunt præſtantiſſimi, qui (ut diximus) in puriſsimo mari degunt, maxime ubi littora, quæ aquam in orbem ambiunt, terra non abundant: nec lęuia, ſed aut arenoſa ſunt, aut aſpera. quòd ſi præterea ad boream ſpectent, longe

C erunt meliores. Cum enim exercitationes propriæ non parum ad ſucci probitatem omni animãti conferant, puritas adhuc eius venti, qui aquæ miſcetur, ſubſtantiæ ipſorum bonitatem auget. Perſpicuum igitur ex ijs, quæ diximus, eſt, mare alterum alteri in eo præſtare, quòd aut purũ planè eſt, aut fluuios multos, & magnos excipit, vt Pontus: piſces enim qui in eiuſmodi degunt, quãto ſtagnales antecellunt, tanto ijs, qui in puro mari degunt, ſunt inferiores. Sunt autem, & ſtagna quædam huiuſmodi, quorum quędam λιμνοθαλάττας appellant, vbi videlicet fluuius magnus ſtagnum efficit, quod mari coniungitur: &, vt fluuius non ſtagnet, vbi primum mari commiſcetur, aqua ex ſalſa, ac dulci eſt miſta, & piſcium caro, qui in ea aqua degunt, media eſt inter fluuialium, & marinorum piſcium carnem. Communis autem tibi ſit hæc oratio in alijs quoq; piſcibus, qui in fluminibus, & ſtagnis, & mari gignuntur: nam bona eorum pars nõ ad vtrũq; eſt nata: cum marini fluuialem aquam fugiant, fluuiales aũt ac ſtagnales marinam. Mugilis verò omniũ maxime aquis vtriſq; vtitur: eaq; ipſius natura eſt, vt à mari longiſsime diſcedens, aduerſo flumine natet. Hic qdem mugilis numeroſas, ac paruas ſpinas non habet, vti nec alius quiſq̃ marinorũ: q verò è fluuiis, aut ſtagnis mare ingreditur, non ſecus ac congeneres, plenus eſt huiuſmodi ſpinarum: nã omnium ferè piſcium caro, qui in ſtagnis, aut fluminibus gignuntur, tenuibus ſpinis plena inue-

D nitur, quas nullus marinorum habet. Nam quo loco magni fluuij oſtium mari committitur, nonnulli quidem piſcium fluuialium in mari: quemadmodum & marini quidam in flumine capiũtur: quos diſcernas eo, q prædictas ſpinas, aut numeroſas, aut prorſus nullas habeant. Pauci ſanè fluuialium mare ingrediuntur: at marini omnes fluuijs gaudent. Continuò autem, & guſtus, mandẽti tibi, præſtantiorem mugilem indicabit. iucũdior nanq; ipſius eſt caro, & actior, pinguedinisq; expers: pingues contra, & ſoluti ſaporis, tum cibo, tum ad coquendum ſunt deteriores: præterea ſtomacho ſunt noxij, & vitioſi ſucci: quapropter cum origano ipſos parant. Quidam verò noſtrates, piſces quoſdam in fluuijs genitos λευκίσκους nominant, tãq diuerſos eſſe à mugilum genere: cæterа tamẽ oĩno animal aĩali eſt ſimile, niſi q λευκίσκος paulo eſt candidior; caputq; habet minus, & a ſaporem acidiorem. Alimenti autem, quod ab eo ſumitur, facultas eſt, qualem prius fluuiali mugili ineſſe diximus: proinde de nomine, non de re eſt controuerſia. quod autem nouiſſe magis retulerit, id iam dicam: Hic piſcis vnus eorum eſt, qui ſale conditi aſſeruantur, atq; ſtagnalis ſic conditus multo, quàm ante, pręſtantior euadit; quicquid enim mucoſum, aut viroſum guſtu refert, id totum deponit: verum recens ſalitus, iamdiu ſalito eſt melior. ſed de ſalitis quidem piſcibus paulò poſt ſermo communis habebitur, b ſicut de ijs, qui hyeme (vt ſic dicam) mortificantur.

A.l.2.t.2. c.546. fol. 157.C

A † Gulielmus Rondelletius medicus egregius reƈte meo iudicio arbitratur hoc in loco eſſe mendum ac per [illegible] legẽdũ eſſe ex Athenæo [illegible] i. roſtro acutiore

B † Græci cod. hẽnt καθάπερ γε καὶ περὶ τῶν [illegible] ἐν χειμῶνι Vetus interpr. hẽt ſicuti de cõſeruatis in hieme quem ſequutus eſt Ioachinus.

Non uideo tamen quo in loco iſerius Gale. tractet de piſcibus, uel alijs cibis, qui uel mortificẽtur in hyeme, uel conſeruentur in hiẽ. Scio quidem ipſum dicere in c. 41. ſe diſtuliſſe in fine libri ſcribere de cibis ſale conditis, & de medijs.

De Lupo, ſeu laurace. CAP. 26. E

HVnc piſcem in aquis dulcibus natum non vidimus, ſed è mari in flumina, aut ſtagna aſcendi
ſe conſpeximus. Ideoq; paruus rarò, quemadmodum mugilis ſæpe, inuenitur. Et quanquã
pelagius ſit, ſtagna tamen maritima non fugit, nec fluorum oſtia: pelagij.n. vocantur, q̃ in mare
profundum ſecedunt. Alimentum ſanè, quod tum ex hoc, tum ex alijs piſcibus prouenit, ſangui-
nem gignit conſiſtentia tenuiorem, q̃ qđ ex pedeſtribus animalibus ſumitur, adeo, vt non aſſiuẽ-
ter nutriat, & celerius diſcutiatur. Cum aũt nomẽ hoc tenuius, nunc in duobus rebus inter ſe colla
tis, nũc citra collationẽ enunciemus, ſciendũ, nos, cũ ipſum ſimpliciter pronũciamus, ad ſanguinẽ
medium inter extrema cõparare. extremæ autem prauitatis, ſecundũ conſiſtentia, ſanguis eſt tũ
craſſus, vt pix liquida: tum ſeroſus adeo, vt poſtea, q̃ è vena effuſus concreuerit, plurimum habeat
aquoſæ humiditatis ſupernatantis. laudatiſſimus verò eſt, q̃ inter hos exacte eſt medius, qui fit ex
pane optimè præparato (de quo primo libro egimus) & animalibus volucribus, de quibus dixi-
mus, perdice ſcilicet, alijsq; id genus: quibus ex marinis piſcibus pelagij ſunt propinqui.

De Mulo, ſeu Trigla. CAP. 27.

HIc quoq; pelagicis piſcibus annumeratur. Celebratur aũt apud homines, tãquã voluptate ci
bus reliquos ſuperet. Oĩum fermè aliorum carnẽ habet duriſſimam, & valde friabilẽ: quod F
idem ſignificat, ac ſi dicas, nihil in eo eſſe lẽtoris, neq; pinguedinis. nutrit certe, cũ probe cõfectus
fuerit, oĩbus alijs piſcibus copioſius. Diximus aũt antea, q̃ cibus durior, ac craſſiorũ partiũ, & (vt
ſic dicam) terreſtris magis alimentum corpori præſtat copioſius, q̃ humidior, ac mollior, præſer-
tim qñ præter id ſubſtantiam habet corpori alendo accommodatam, ac familiarẽ: q̃ ſubſtantia vo
luptate iudicatur. nam alimenta, quæ tota ſubſtãtia ab alendis animalibus ſunt aliena, ea aut non
prorſus, aut inſuauiter mãdũtur: ex familiaribus verò, quẽadmodũ humidius minus nutrit, ita co-
quitur facilius, ac diſtribuitur. Ergo muli caro iucunda quidem eſt, vt quæ alimentũ eſt hominum
naturæ accommodum: &, quamuis alijs piſcibus ſit durior, mandi tñ quotidie poteſt, propterea q̃
friabilis eſt, & pinguedinis expers cum quadam acrimonia. nã pinguia, & lenta cibaria ſtatim, vt
ſumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertũt; præterea, q̃ maius eſt, cõpluribus dein
ceps diebus ipſorum eſum non ſuſtinemus. Verũ muli hepar ꝓ ꝓ voluptatẽ à guloſis ſummopere
expetitur. Quidam verò ne ipſum quidẽ per ſe mandere volũt, ſed garelæum, quod vocant, in va-
ſe cum pauxillo vini præparantes, in eo viſcus ipſum tantiſper comminuunt, quoad totum ſimul
ex ipſo, & humidis preparatis ſuccus vnus fiat ſimplex ad ſenſum, ac ſimilaris, in quo muli carnes
intinctas mandunt. At mihi profectò nequaquã tãtæ ſuauitatis eſſe videtur, neq; tantam corpori G
vtilitatem afferre, vt tantopere ſit concupiſcendum, vti nec ipſum caput: quanquam guloſi hoc
quoq; laudant, ac ſecundas poſt iecur ferre prædicant. Cæterum neq; id intelligere queo, cur per
multi grãdiſſimos mulos emptitent, cũ nec adeo ſuaui ſint carne, vt minores, nec ad coquendum
facili, vt quæ dura admodũ eſt. Ob eã igitur cãm, cum quendam aliquando interrogaſſem, qui in-
genti pecunia prægrandes mulos emerat, quid eſſet, q̃ illos tãtopere expeteret, reſpõdit ſe primũ
ꝓ ꝓ hepar illos tanti emiſſe, tũ aũt & propter caput. Verum hactenus de mulis hęc dixiſſe huic ſer-
moni, in quo vtilitatẽ inquirere inſtituimus, ſatis fuerit. Porrò optimi muli fiunt, vt alii etiam om
nes piſces, tum penes mare purum, tum maxime propter alimenta. nã, q̃ cancellos vorãt, & graui
ter olent, & inſuaues ſunt, ac ad coquẽdũ difficiles, & mali ſucci. Hos porrò dignoſces, ſi prius q̃
dẽ, q̃ veſcare, ventrẽ reſeraris: inter veſcendum verò ipſe ſtatim guſtus, ac olfactus iudiciũ afferet.

De Piſcibus ſaxatilibus. CAP. 28.

SCarum, merulam, turdum, iuliam, fucam, percam, à locis, in quibus verſari comperiuntur, piſ-
ces ſaxatiles appellant. nõ.n. in lęuibus, aut arenoſis, aut terreis littoribus, ſed in petroſis pro
montorijs, & vbi ſaxa ſunt, deliteſcunt, ac pariunt. Inter hos autem ſcarus excellere ſuauitate
creditur: ſecũdũ hunc, merulæ, ac turdi: tertio loco, iuliæ, fucæ, ac percæ. Porrò alimentum, quod H
ex eis ſumitur, non modo ad coquendum eſt facile, ſed hominum etiam corporibus eſt ſaluberri-
mum, vt quod ſanguinem medium conſiſtentia generet. Medium autem voco, qui neq; admo-
dum tenuis eſt, neque aquoſus, neq; uehementer craſſus. at cum magna huius medij ſit latitudo,
de ipſius differentiis procedente ſermone diſſeremus.

De Gobione. CAP. 29.

GObio littoralis eſt piſcis, ex eorum etiam numero, qui parui perpetuo manent. Præſtantiſſi
mus autem ad uoluptatem, coctionem ſimul, ac diſtributionem, & ſucci bonitatem eſt is, q̃
in arenoſis littoribus, aut ſaxoſis promontorijs uiuit. non autem æque eſt iucundus, neque boni
ſucci, neque ad coquendum facilis, qui in fluminum oſtiis, aut ſtagnis, aut ſtagnis maritimis ver-
ſatur. q̃ ſi aqua limoſa quoq; fuerit, aut fluuius vrbem expurget, gobio, qui in eis gignetur, erit
deterrimus, ceu alij omnes piſces, qui in aquis huiuſcemodi verſantur. Meritò igitur in ſaxatili-
bus piſcibus nullum eſt inter congeneres diſcrimen manifeſtum, ut qui perpetuo in puriſſimo ma
ri degant, aquamq; dulciſſimam: & eam, quæ ex eiuſmodi, & marina eſt miſta, fugitent. Secundis
autem poſt hoc pelagicis idem accidit: neque enim hi tantum inter ſe diſſident, quantum qui in

A vtriſque aquis verſantur. Houm nãque, qui in puriſſimo mari degunt, ſuo tum congenerum ſunt
præſtantiſſimi: contra, omnium ſunt peſſimi, qui in fluminibus vrbes expurgantibus victitant: me
dij verò inter hos ſunt, qui in medijs locis verſantur. Diximus autem hæc ſupra, cum de mugile
agebamus. Cæterum gobionum caro, vt carne ſaxatilum eſt durior, ita mollior, quam mulorũ.
Ipſa igitur pro proportione veſcentium corpus nutrit.

De Piſcibus molli carne præditis: & quomodo ius album conficiatur. CAP. 30.

PHilotimus in tertio de alimẽtis, de piſcibus carne molli ꝓditis ad verbũ ſic ſcripſit. Gobiones
ãt, & ſucæ, iuliæ, percæ, murænæ, turdi, merulæ, lacerti, ad hæc aſini, hamyæ, paſſeres, iecora-
rij, cithari, vmbræ, atq; mollium carnium genus vniuerſum, facilius, q̃ alii piſces, conficiunt. Ipſũ
ſanè iure quis demiretur, quo nã pacto Scarũ ꝓterierit, cũ is inter piſces ſaxatiles primas teneat,
quibus oĩb. caro ineſt, q̃ alijs piſcibus, mollior ac friabilior. quidam enim ipſorũ molli quidẽ sũt
carne, ſed nullã habent friabilitatẽ, vt quib. ſuccus quidã lentus ac pinguis innatet: alij nihil lento
ris, nec pinguedinis habentes, in eo quidẽ ſaxatilibus ſunt ſimiles, carnis tñ duritie ab eis diſcre-
pant, cuiuſmodi ſunt pelagici propemodũ oẽs, niſi ſiqui ipſorũ prauo alimento, propriã carnẽ cor
rũpant, vt muli, qui cancellos mandunt. Cancelli ãt parua ſunt animalia flauo colore minimis cã-
B cris ſimilia. Saxatiles verò nec alimenta, nec loca mutãt, nec dulcibus aq̃s vtunt̃, ob eãq; cãm oẽs
perpetuò ſunt inculpati: quos Philotimus q̃dem aſinos nominauit, alij ãt aſellos nominãt, ſi qui
dẽ probo vtantur alimẽto, & mari puro, carnis bonitate cũ ſaxatilibus cõtendẽt: qui uerò prauo
alimẽto utuntur, aut in aquis miſtis, & potiſſimũ ſi eæ uitioſæ fuerint, degunt, carnis quidẽ molli-
tiẽ non abijciunt, ſed pinguitudinẽ, ac lentorẽ acquirunt, ꝓpter quẽ neq; ſuaues amplius, vt ante
manent, ſed alimẽtũ ex ſe ipſis excrementitiũ reddunt. In oĩbus porrò piſcibus id cõiter, ut dixi-
mus, memoria tenere oportet, peſſimos gigni in eorũ fluuiorum oſtiis, qui latrinas expurgãt, aut
culinas, aut balneas, aut ueſtiũ ac linteorũ ſordes, aut ſi qua ſunt alia in urbib. ꝑ quas medias fluũt
expurganda: & potiſſimum, ſi populoſa urbs fuerit. Quin & ipſius Murænæ, q̃ in eiuſmodi aqua
degit, caro deterrima inuenit̃: quanq̃ certe neq; flumina ipſam ſubire inuenias, aut in ſtagnis gi-
gni: peſſima tñ in huiuſmodi fluuiorũ oſtijs, qualis eſt Tyberis Romã ꝑterfluens, gignitur: eoq; in
ea vrbe omniũ fere marinorũ piſciũ minimo emitur, quẽadmodũ & q̃ piſces eodẽ in flumine na-
ſcũtur, quos nõnulli Tyberinos appellãt, tanq̃ ſpẽm hẽant propriã, nulli marinorũ ſimilẽ. Quòd
ãt miſtione eorũ, q̃ ex urbe in fluuium influunt, fiunt deterrimi, ex eo intelligere poteris, q melio
res ſunt, q̃ in eodẽ fluuio naſcunt̃ prius, q̃ is ad urbẽ perueniat. Quin & alius quidam eſt fluuius in
C Tyberim trecentis, & quinquaginta ſtadijs ab urbe prorũpens, quẽ Nar appellãt, qui piſcẽ habet,
ante q̃ ad Tyberim ꝑueniat, longe præſtantiorẽ. Nã & ab ipſis ſtatim fontibus magnus oritur, &
purus ꝑpetuo decliui rapidoq; fluxu, in ipſum uſq; Tyberim profluit, nuſq̃ prorſus ne tantillum
quidẽ reſtagnãs. Porrò, qui propter cõſuetudinẽ uernaculos piſces experiẽtia habẽt exploratos,
iis memoratis paulo ante indicijs ad ipſos dignoſcẽdos nihil opus fuerit: q̃bus uerò eorũ uſus eſt
inſolitus, ſiue ex alia ciuitate eò migrarint, ſiue ſint incolæ, hæc oĩa ſtatim initio expẽdãt prius, q̃
a propria experientia ad cognitionẽ naturæ ſingulorũ piſciũ adducantur. Non igitur oportebat
Philotimũ ſimpliciter de omnib. tenera carne præditis piſcibus ſimul tractare, neq; ſaxatiles alijs
indiſcriminatim ꝑmiſcere. hi nanq; ſemper ſunt optimi: qđ aſellis minime contingit, nec muræ
nis, ut ne gobionibus quidẽ. Etenim quidã ex his in fluuijs & ſtagnis; alij ãt in mari naſcuntur: alij
iu ſtagnis maritimis, quæ uocãt, aut omnino in aquis permiſtis, ubi magni fluuij oſtiũ mari cõmit
titur. Plurimum certe particulatim inter ſe diſſident, vt mugilis, & muręna: aſelli verò his quidem
minus, veruntamen hi quoq; inter ſe nõ mediocriter diſcrepãt. Cæterum gobiones non perinde
mollem, ac iſti, & ſaxatiles piſces, carnem habẽt, veluti nec Vmbræ, q̃ σκιαίδας, aut σκιαίνας duplici
noĩe appellant̃. Quod verò ad Citharos attinet, Philotimũ vehementer miror: quibus cũ rhomb.
D ſit adſimilis, carnẽ tñ hẽt ipſis molliorem, cũ interim aſellis lõge ſit inferior. Et hos igitur, & alios
quos vocant iecorarios: atq; alios quos Philotimus ſaxatilibus, & aſellis ꝑmiſcuit, ſcito in medio
eſſe piſciũ duræ carnis, ac mollis. nã nondum duræ quidẽ carnis ſunt, & ab ijs, q̃ exacte ſunt mol-
les, relinquuntur: quibus & Soleam Philotimus non annumerauit: vt nec ſaxatilibus Scarum, niſi
ſanè paſſeris nomine ſoleã intelligat. ſimiles enim quodãmodo inter ſe ſuut paſſer, & ſolea, non
tamen omnino eiuſdem ſunt ſpeciei: ſolea. n. mollior eſt, & cibo ſuauior, ac in totum ꝓſtantior, q̃
paſſer. quin & Lacerti medij quodammodo ſunt inter piſces carnis mollis, ac duræ: Nullus tamẽ
memoratorũ piſcium aceto, aut ſinapi, aut origano indiget; veluti pingues, lenti ac duri. Quidam
*etiam frixis ijs in ſartagine veſcuntur, alij aſſant, aut in patinis condiunt, ut Rhombos, & Citha-
A.l.2.c.2.c 546.f.157.d ros. uerum hi coquorum in patinis apparatus, cruditatis in totum ſunt cauſæ. Ad coquendũ au-
tem ſunt præſtantiſſimi, qui ex albo iure fiunt, quod ad hunc modũ fit. Copioſam aquã primum
inijce: deinde olei, qđ ſatis ſit, adfundito, cũ pauco anethi, & porri: deinde cum piſces ſemicocti
fuerint, ſalis tantum inſpergito, quoad totum ius ſalſum nondum appareat. Hęc præparatio vel
ægrotis* ipſis eſt accõmoda. quibus uerò inculpata eſt ſanitas, ijs piſcium in ſartagine frixorum, * [illegible]
ſecundo loco ſuꝑ craticula aſſorum, ꝓparatio eſt accommoda: uerum hæc ſanè oleum garumq;

cum pauco vino expoſcit:frixis vero plus vini,gariq; addere conuenit,minus olei. Quòd ſi quib. E id ſtomachum ſubuertat,paratum habeant acetum,modicum in ſe gari piperiſq; continens. qui enim ad id condimentum tranſeunt,melius concoquũt,& deiectio nihil eis deterius procedit:cuius potiſſimum gratia ex uino & garo quidam frixos piſces mãdunt,pleriſq;piper immittentibus pauci oleum,nonnulli autem ex memoratis piſcibus,cum frixi fuerint,pauco ſale inſperſi,in cibo ſimul ſunt ſuauiſſimi:prætereà ad coquendum fiunt meliores,ac ſtomacho vtiliores, q̃ ſi alio quouis modo eſſent apparati;Omnium autem memoratorum piſcium alimentum hominibus ocioſis,ſenibus,imbecillibus,&* ęgrotis,eſt accommodatiſſimum:qui verò corpus exercẽt,cibos poſtulant firmiores,de quibus ſupra diſſeruimus.Diximus autem ſæpenumero molles & friabiles cibos ad ſanitatem maxime conferre,quòd ij omnium optimi ſint ſucci:nihil enim eſt,quod ad firmam valetudinem tutandam adeo conferat,quàm ſuccus bonus.

*νοσου λευφμέ νοις.

De Piſcibus duræ carnis. *CAP. 31.*

DE his quoq;in ſecundo De alimẽtis Philotimus ad verbum ſic ſcripſit:Dracones,cuculi,muſteli,ſcorpij,pagri,ad hęc trachuri,& muli,ac rurſum cernuę,glauci,ſcari,canes,congri,*hamiæ,libellæ,oẽsq; duræ carnis piſces,ægre conficiuntur,ſuccosq; craſſos & ſalſos in corpus diſtribuũt. Hęc quidẽ Philotimi ſunt uerba:nos vero ſingula eius dicta ab ipſo initio expendamus. Dra F cones quidem ac Cuculi oĩb. ijs,q̃ ipſis veſcunť,durã habere carnem manifeſte apparent. Muſtelorum verò non vna eſt ſpẽs. Nam,qui piſcis apud Romanos in maximo eſt pretio,quem galexiã appellant,ex genere eſt muſtelorum:q̃ neq; in Gręco quidem mari vſquã naſci vr̃:q̃ cauſa eſt,cur Philotimus ipſum ignoraſſe videatur:id ẽñ nomẽ in exemplaribus dupliciter ſcriptum inuenitur, in q̃buſdã.n. γαλεοὶ per tres ſyllabas,in aliis γαλεώνυμοι per quinq;. Et liquet ſanè celebrẽ illũ apud Romanos galextã,in eorũ numero,qui molli carne conſtant,eſſe habendum, reliqui verò muſteli dura magis carne ſunt præditi. Deinceps ãt Philotimus ſcorpiũ,Trachurũ,Mulũ,Cernuã,Glaucũ,inter duræ carnis piſces rectè cõnumerat:in eo ãt peccat, ſcarũ(q̃ piſcis eſt ſaxatilis)illis accẽſet. Poſt hæc autem Canem adſcribit,quẽ in cetaceorũ genere numerare oportebat, vt qui carnẽ duram habeat,atq; excremẽtitiã. Qua ꝑꝑ ipſo in partes ſecto ac ſalito vulgares hoĩes veſcũtur;ingrati.n.eſt ſaporis,ac mucoſus:ideoq; cũ ſinapi & oxelęo, atq; id genus acrib. condimentis eum mandunt. Ex hoc item genere ſunt Balenæ,& Delphini,& Phocę. Ad quos proxime magni Thũni accedunt:quanq̃ non ęque,ac p̃dicti,in cibo ſunt iucundi:inſuaues.n.ſunt hi,& præſertim recẽtes,nã ſalſi euadunt meliores. Thunnorum ãt caro,qui & ætate, & corporis mole ſunt minores, nõ perinde dura eſt,eoq; hi facilius quoq; concoquuntur:& ijs adhuc magis Pelamides,quæ ſale G conditæ laudatiſſimis ſalſamentis non cedunt. plurimę hę ex Ponto aduęhuntur,ij duntaxat,quę ex Sardinia atq; Iberia importantur,inferiores. Hoc nanq; ſalſamentum iure in ſummo p̃tio habetur,tũ ꝑꝑ voluptatẽ:tum ꝑꝑ carnis mollitiem:vocatur aũt paſſim vſitato nomine ſalſamẽtũ Sardicum. Poſt ſarda aũt,ac pelamides,Myli,q̃ ex Ponto afferunť,precipue cõmendãtur. Poſt ipſos ſunt Graculi. Hæc itaq; velut obiter,de ſalitis piſcib. ſint dicta. Libellarũ porro haud perperã Philotimus inter piſces durę carnis meminit:verum unà earum inſuauitatis mẽtionẽ facere oportebat, ceu aliorum quoq; quos oĩno p̃termiſit:congrum vero,pagrum *hamiã,& aquilã,rectè durã carnem habentib. annumerauit. Suntq; alij q̃dam piſces,vt ipſe inquit,durę carnis, quorũ nomina ſuppreſſit, eis hoĩes raro vtantur. Quare ſatius eſt nos quoq; omiſſis nominibus,ipſorum facultates inquirere. Haud ergo male cẽſuit Philotimus,durę carnis piſces ægrius,q̃ mollis,cõfici. Siquidem tum concoctio,q̃ in ventriculo fit,tum in ſingulis corporis partibus alendis aſſimilatio,in mollioꝛib. quidem,facilius:in durioꝛib. verò ægrius fit. Illa nanq; fiunt, cum hæc alterãtur: porrò quę molliora ſunt,ea facilius alterantur, facilius ẽt patiantur:eorum aũt,quę alterantur, paſſio eſt alteratio. Proinde rectè dixit,piſces duræ carnis ægre confici: rectè ẽt craſſum ſuccum gignere:durior nanq; cibus craſſiorem habet ſubſtantiam,ut mollior tenuiorem. An uerò ſalſum H quoq; ſuccum dura cibaria procreent,deinceps erit conſiderandum. Philotimus nanq;,vt & eius præceptor Praxagoras,ſalſum ſuccum ex ijs,quæ ſupra modum calefiũt,generari tradit. Mihi uerò non ſimpliciter,ſed cum limitatione id pronunciandum videtur. Qm̃ verò ſermo hic ad omnia dura cibaria communiter pertinet,proprio illum capite ſeorſum deinceps diſcutiemus.

An dura omnia per decoctionem ſalſos ſuccos gignant. *CAP. 32.*

NOn ſolum in piſcibus duræ carnis,ſed in alijs etiam omnibus duris cibis,Praxagoras, & Philotimus ſalſum humorem ex diuturniori decoctione gigni arbitrantur:quẽ non ſalſum modo,ſed etiam nitroſum appellant. Equidem comperio plurimorum,aut,ſi vis,etiam omniũ decoctum,quãdiu coquitur,ſalſius ſemper euadere:poſt autem aliq̃ñ(vt & ipſi volunt)amarum. Nam corpus ipſum ſolidum,quod in aqua elixatur,qualitates quæ initio ſibi inerant,in ea deponit, ita vt tandem ἄποιον,quod vocant,& aquoſum euadat,neque quidquam ſalſedinis,aut amaritudinis aut acrimoniæ,aut adſtrictionis habeat. Clarius aũt huiuſce rei ueritatem intelliges,ſiquando,qđ elixas,in aliam aquam tranſfuſum, rurſus elixaris: inuenies nanque id, quod decoquitur, propriam amiſiſſe qualitatem, aquam autem eam in ſe recepiſſe. quamobrem lupini, qui

ex

A ex cerealibus ſunt cibis,aquam amaram efficiunt,ꝙ & ipſi qualitatem amaram habeant congeni tā:ſic & eruum,& abſinthium,abr otonum,polium,& alia omnia amara.at ſolidū corpus, quod decoquitur,minus amarum apparet,Quòd ſi in aliā aquam transfundēs,rurſus(vt paulo ante dixi)decoxeris,magis etiam,q̃ ante,amarorem abieciſſe deprehendes.Quòd ſi tertio,aut quarto in aliam aquam transfuderis,magis adhuc id accidet,q̃ prius,adeo,vt tandem omni prorſus amaritudine ſit cariturum.Ad eundem modum,quæ acria ſunt,vt allium,cępa,porrum, aqnam, in qua elixa fuerint,manifeſte acrem efficiunt, ſuum autem propriū corpus minus acre habent. Quòd ſi ſubinde in aliam aquam trāſmutaris,oēm prorſus acrimoniā deponēt.Quin ēt mala acerba,meſpila,& pyra ſylueſtria,quanto magis coquas,tanto dulciora ipſa efficias , ipſum verò decoctum, acerbum efficitur.Si vero ſuccos ipſos ſolos per ſe coxeris,primum quidem ſalſiores,poſtea autē amari ēt fient.Quamobrem,quod ad ſuccos attinet,Praxagoram ac Philotimum recte ſenſiſſe(vt diximus)eſt concedendum:de ſolidis verò corporibus res aliter habent,ac cenſuerunt.Nam ſi,vt paulo ante diximus,ex prima aqua in ſecūdā ipſa trāſferas,& poſt illā rurſus in tertiā,aut ēt quartam,cōperies,ea prorſus priorem ſuccū depoſuiſſe adeo,vt deguſtātib.aquea,inſipidaq; appareāt ꝙ ſi aquam non mutes,primo quidem decoctum neceſſario ſalſius apparebit,poſtea vero amarū.

B Verum ius ipſum in primis Praxagoram feſelliſſe videtur,quod per elixationem ſalſius redditur, non intelligentem,quòd ſale aut garo ſtatim initio conditurę in aquam iniecto,neceſſario procedente coctione ſuccus ſalſior,quam ante,efficitur:Quemadmodum etiam ſi nulla alia re immiſſa puræ ac dulciſſimæ aquæ ſalis minimum permiſceas: nam ea quoque feruefacta ſalſior redditur: nec mirum,cum ipſa aqua optima diutius decocta ſalſam qualitatem tandem aſſumat.

De animalibus quibus teſta pro cute eſt. *CAP. 33.*

CVm id,quod totum corpus,ceu veſtimentum quoddam cuiq; natiuum,ambit,cutis appelletur,eiq; buccinarum,purpurarum,oſtreorum,*hiatularum,& aliorum id genus, tegumētum proportione reſpondeat,idcirco hæc animalia oſtracoderma appellant; tegumentum.n.qđ extrinſecus ipſis eſt circundatum,teſtæ,aut lapidi palam eſt ſimile. Omnibus porrò eiuſmodi eſt commune, vt ſalſum in carne ſuccum contineant, qui aluum ſubducit :quod ſeorſum vnicuique magis minusve ineſt, pro qualitatis ac quantitatis rōne. Siquidem oſtrea inter alia teſtacea carnem hēnt molliſſimam:paruæ autem *hiatulæ, vertebræ, vngues,purpuræ,buccinæ,omniaq; huiuſmodi duram. Non ab re igitur oſtrea quidem aluum valentius ſubducunt,corpus autem imbecillius nutriunt:duriora verò difficilius quidem concoquuntur,ſed firmioris ſunt nutrimenti. Ve-

C rum hæc quidem oīa elixantur:oſtrea verò citra elixationem mandunt: quidam aīt ēt in ſartagine frigunt.Quemadmodum autem ex teſtaceis animalibus, quæ dura ſunt,carnem ad coquēdū, ita etiam ad corrumpendum habent difficilem:ob eamq; cauſam ea ſæpe ijs exhibemus , quibus cibi in ventriculo ob prauos ſuccos corrumpuntur,ſiue ex iecore in eum confluant, ſiue in ipſius tunicis contineantur. Habent autem oīa,vt diximus,ſuccum ſalſum,ventri deijciendo idoneum: ſed minus,q̃ dura carne ſunt,q̃ oſtrea. Proinde cibum corrumpentibus ea exhibemus, bis terve in optima aqua elixantes,&,cum prior ſalſa iam apparuerit,in aliam puram transferentes. Gignitur autem ex ipſis ſuccus crudus,quem uocant,plurimus: vt ex ijs, quæ molli ſunt carne , pituita. Quemadmodum igitur(cum ſuccum ſalſum exuerint) caro ipſorum corruptu eſt difficilis, & aluum ſiſtit;ita,ſi quis ipſa ſale aut garo condierit(quo modo *hiatulas ſolent)& ſuccum ex ipſis genitum ebiberit,uenter quidem ei abunde deijcietur,corpus tamen nihil ex eo ſumet alimenti.

* χῆμαι. quā dictionem aliꝗ uerterunt chamas ad differentiā chanarum quas etiā hiatulas uertūt, ꝗ maxime differunt a chamis.
* χῆμαι.
* χῆμαι.

De Cruſtatis. *CAP. 34.*

AStaci,Paguri,Caucri,Locuſtæ Carides,Gammari,ac id genus alia, tenui teſta concluduntur,duritieq; teſtaceis ſunt ſimilia,ſed minus,q̃ illa ſalſi humoris continent, quāquam eum habent ſatis multum.Dura iu totum carne conſtant:ideoque & ad coquendum ſunt difficilia , &

D firmi alimenti,cum.ſ.in aqua potulenta præcocta fuerint. Horum quoque caro, ut oſtreorum, cum præcocta,ut dictum eſt,ſuccum ſalſum in aqua depoſuerit,aluum ſiſtit.Aegre etiam corrūpuntur,non ſecus ac teſtacea,quę duram habent carnem.

De Mollibus. *CAP. 35.*

MOllia uocantur,quę neq; ſquamas, neque aſperam cutim,aut teſtaceam habent , ſed mollem,inſtar humanę,cuius generis ſunt Polypi,Sepię, Loligines;& alia,quę his ſunt ſimilia. Hęc certe quoniam neque ſquameum,neque aſperum, neque teſtaceum tegmen gerunt,mollia tangenti apparent,duræ tamen ſunt carnis,& ad coquendum difficilia, exiguumq; in ſe ſuccum ſalſum continentia.Si tamen concoquantur,alimentum non paucum corpori exhibebunt.Cęterum hę quoque ſucci crudi plurimum gignunt.

De Cartilagineis. *CAP. 36.*

HOrum animalium cutis eſt aſperas,ac noctu ſplendicans, ideoq; nonnulli ἀπὸ τοῦ σέλας ἔχειν hoc eſt q.a ſplendorem habeāt,σελάχια ipſa aiunt fuiſſe nominata.Inter ipſa autem Torpedo & Paſtinaca carnem habent mollem,ac iucundam,ceu & mediocriter per uentrem ſubeuntem,nec cōcoctu difficilem. Nutriunt item mediocriter , ceu alia quoq; omnia, quę *carne molli

* Al teſta.

ſunt prædita. Cunctis porrò id eſt commune, vt, quæ partes ad caudam ſunt, medijs partibus ſint E corpulentiores: id qđ in torpedinibus præcipue ineſt. Nam horũ animalium partes mediæ videntur in ſeipſis habere velut cartilaginem quandam tabidam. Raia autẽ, Leuiraia, Squatina, omniaque limbi duriora ſunt, & concoctu difficiliora, alimentiq; copioſioris, q̃ torpedo, & paſtinaca.

De Cetaceis animalibus. *CAP. 37.*

DIximus quidem iam ante de cetaceis animalibus, quæ marina ſunt: in quo numero ſunt phocæ, Balenæ, Delphini, & Libellæ, ac grandiores Thunni, & præter illa Canes, quæq; his ſũt ſimilia. Nunc autem de ipſis quoq; in ſumma dicendum, quod omnia eiuſmodi duram, & praui ſucci, atq; excrementitiam habent carnem. quapropter ſale prius condientes, ipſis vt plurimum vtuntur, alimentum, quod ex ipſis in corpus diſtribuitur, ea ſalitura tenuius efficientes, eoque coctioni, & ſanguini faciendo accommodatius. Nam recens horum caro, ni valde probe concoquatur, crudorum ſuccorum copiam magnam in venis congerit.

De Echinis marinis. *CAP. 38.*

EX mulſo eduntur & garo, alui ſubducendę gratia. Parãturq; in patinis, ouis, pipere, melleq; iniectis. Imbecillis ſunt alimenti, ac medij inter ea, quæ humores extenuant ac denſant.

De melle. *CAP. 39.* F

OMnis alimentorum materia hactenus duobus generibus eſt comprehenſa: quorum, alterũ quidem ipſorum à plantis: alterum verò ab animalibus ſumebatur: ab vtroq; vero ipſorum mel eſt ſecretum. oritur enim in plantarum foliis: eſt autem neq; ſuccus earum, neq; fructus, neq; pars, ſed eiuſdem eſt cum rore generis: non tamen aſſidue, nec copioſe, vt ille, prouenit. Mnimi aliquando, cum æſtate ſuper arborum, ac fruticum, herbarumq; folia mel quàm plurimum fuiſſet repertum, agricolas velut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit. Præceſſerat autem nox, vt per æſtatem, bene frigida (nam tum tempus anni æſtiuum erat) pridieq; calida & ſicca fuerat aeris tẽperies. Peritis quidem naturæ interpretibus videbatur, halitus è terra, & aquis à Solis calore ſublatos, ac deinde exacte tenuatos, ac coctos, à frigore ſecutę noctis cõcretos coaluiſſe. Apud nos uerò rarò id accidit, in monte autem Libano quotannis ſæpe. Itaq; coria ſuper terram extendẽtes & arbores excutientes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent: vocantque id droſomeli, & aeromeli, id eſt Mel roſcidum, & aeriũ. Proinde conſtat materiam, ex qua mel generatur, rori eſſe congenerem. Videtur autem & ex plantis, in quarũ folijs colligitur, boni mali ve quidpiam ipſi accedere. ideoq; laudatiſſimum in locis mel gignitur, in quibus thymus, & aliæ quędam herbæ ac frutices temperamento calidæ & ſiccę affatim proueniũt: tenuiorum.n. eſt partiũ G id mel, quod in huiuſmodi plantis generatur: ideoq; in calidis corporibus prompte in bilem vertitur: frigidis verò, ſiue per ætatem, ſiue per morbum, ſiue natura talia fuerint, eſt accommodatiſſimum: ob id in ſanguinem mutatum nutrire ipſa poteſt: in calidis verò prius in bilem, q̃ in ſanguinem, mutatur. Cum autem tenuium ſit partium, acrimonię quiddam habeat eſt neceſſe, qua aluũ ad excretionem prouocet: quam certe adimentes, ipſum efficimus ad diſtributionem & coctionẽ accommodatius. Commodiſſime autem ipſam adimemus; ſi primum multum illi aquæ admiſcuerimus: ac deinde tantiſper coxerimus, quoad ſpumare deſinat: oportet autem ſpumam ſtatim, vt emerſerit, continenter ab ipſo tollere. cum.n. hac parandi ratione acrimoniam depoſuerit, neque amplius aluum ad excretionem irritet, haud cunctãter in corpus diſtribuetur. Melicratum vero, quod paulisper, aut nihil omnino coctum fuerit, prius deijcitur, q̃ cõcoqui, & in corpus diſtribui, & nutrire poſsit. Præterea in eo differunt, ꝙ mel non plenè coctum, in ventriculò atq; inteſtinis flatus quoſdam gignat: cõtra, quod in decoctione ſpumam omnem abiecerit, flatus eſt expers, & vrinam mouet. Quòd ſi quis citra aquę admiſtionẽ mel ſolum delingat, nutriet quidem infirmius, ſed aluum promptius deijciet. Largius verò ſumptum, ventrem ſuperiorem ad vomitum ſolet cõcitare. Elixum autem ſine aqua, neque vomitum ſimiliter mouet, neq; aluum ſubducit, verum diſtribuitur, & nutrit magis: vrinam autem minus eo, quod cum aqua eſt elixum, ciet: Quanquam H ne tum quidem cum nutrit, alimenti multum corpori exhibet: adeo, vt non defuerint, quibus nihil prorſus alere videretur: qui abunde confutantur in tertio De victus ratione in morbis acutis, qui Hippocratis eſt liber, a nonnullis quidem Contra Cnidias ſentẽtias inſcriptus, ab alijs De ptiſana: vtriſq; in hoc delinquentibus, vt in commentarijs in eum librum ſcriptis oſtendimus. In præſentia verò ſatius erat ea de melle dixiſſe, quę diximus, quorum ſumma eſt: Senibus quidem ac in vniuerſum frigidi temperamenti corporibus mel eſſe accommodum: ętate autem florentibus, & calidis in bilem verti: præterea exiguum nobis alimentum ex ipſo accedere, niſi uerti in bilem occupet: quod ſi ei id accidat, tunc nihil prorſus nutrire poſſe; clarum autem eſt, quòd pallidam & flauam bilem ex eo gigni dicimus, non atram. Diximus enim iam ſępe numero medicos ſolere bilem eiuſmodi ſimpliciter citra coloris adiectionem nominare: reliquas verò biles omnes, cum coloris ſui nomine explicare: alias autem omnes, porracea excepta, cum corpus grauiter ęgrotat, excerni videmus; flaua verò, & pallida, & porracea etiam ſine morbis euomuntur ſępenumero, ac deijciuntur.

A.l.2.t.2. ca.482. fo. 149.b

De vict. rat. in morb. acu. cõ 3.t.17. & deinceps 7. 128.c

De

A *De Vino.* CAP. 40.

VInum quidem ex eorum eſſe numero,quæ noſtrum corpus alunt,omnes fatentur:modo, ſi
quicquid alit,cibus eſt,vinum & in genere ciborum eſt ponendum.quidam tñ medici negāt
id cibum eſſe appellandum, ꝙ potus in ſermone quotidiano,cibo ſit oppoſitus, qui potio ēt ap-
pellatur,vt cibus,eſca,& edulium:ob eamq; cām vinum nolunt vocare alimentum,quāquam ale
re ipſum non diffiteantur:quod vnum in p̄ntia requirimus.Quòd ſi alias quaſdā materias alere qui
dē concederent,alimenta tñ nominare vetarēt,oīum earum doctrinam in vnū volumen confer-
remus:Cum aūt ſolum vinum nolint appellare alimentū,tametſi ipſū nutriat,ꝑmittant nobis tractatui De alimentis breuem de vino ſermonē adiungere;"quas .n. vires Hippocrates in libro De
victus rōne in morbis acutis enumerat,non vt alimenti ſunt,ſed magis vt medicamenti. Illas q̄dē
igitur,& in tertio cōmentariorum in illum librum, & in methodo medendi, ac ſanitatis tuendæ
libris expoſuimus:in p̄ntia verò ipſius d̄ñas in alendo ſumus tradituri,ſumpto hinc initio. Vinorū
oīum rubra ſimul,& craſſa ſanguini generando ſunt accommodatiſſima,vt q̄ minima egeant mu
tatione,vt ſanguis fiant.Poſt ipſa ſunt nigra,craſſaq; & dulcia:tū q̄ colore quidem rubra ſunt, &
nigra cōſiſtētia aūt craſſa unà cū adſtringēdi qualitate.His āt minus ſua natura alunt,q̄ alba ſunt ſi
B mul,ac craſſa,& acerba.Oīum aūt minimū nutriunt,quæ colore quidem ſunt alba:conſiſtentia āt
tenuia,& aquis hydromeliti faciendo appoſitis quodāmodo ſimilia.Quòd verò uina craſſa magis
q̄ tenuia,alant,declarat ipſorum natura:p̄terea experientia id ipſum comprobat. Dulcia uerò cō
ficiūtur in uentriculo,ac diſtribuuntur facilius,q̄ auſtera,ut q̄ facultate ſunt calidiora. Quæ aūt ad
modū ſūt craſſa,tardius q̄dē ꝑficiunt̄,ac diſtribuunt̄:ſi tñ in uentriculum adeo robuſtum incidāt,
ut confici recte ab eo poſſint,alimentū copioſius corpori exhibebūt. Cōſtat p̄terea,ꝙ,quēadmo-
dum hæc corpori alendo tenuioribus ſunt præſtantiora,ita ad urinam ciendam ſunt deteriora.

De cibis ſale conditis. CAP. 41.

DE cibis ſale conditis,& medijs.ad finē operis ſcribere diſtulimus. Ne hæc igitur deſiderētur,
tempeſtiuum iam fuerit utrorumq; uires explicare.Animalium corpora,quorum carnes du
ræ ſimul ſunt,ac excrementitiæ,ad ſaliendum ſunt accommoda:uoco aūt excrementitias (ut ſu-
periori ſermone)quæ ꝑ totas ſeſe diffuſum habēt humorem pituitoſiorem:qui quanto copioſior
fuerit ac craſſior,tanto caro,ſi ſaliatur,melior euadet.Quæ uerò aut admodum mollem,aut ualde
ſiccum,& minime excrementoſum habent corporis habitum,ad ſaliendum ſunt inepta.ſalis nan
que facultas(ut in opere De ſimplicibus medicamentis demonſtrauimus)eſt compoſita:uam cor
C porū,quibus admouetur,humores ſuperfluos tenuat,ac digerit, & præterea corpora ipſa cogit in
ſeſe,ac condenſat:cum nitri ſpuma & laxū aphronitrū tenuare quidem & diſcutere poſſint,coge-
re uerò & condenſare nō poſſint.Corpora igitur,q̄ natura ſunt ſicca, ſalis conſperſu exareſacta,
cibo fiunt inepta.Quidā aūt leporem ſalire aggreſſus, muſtelis exiccatis ſimilem reddidit. Suum
uerò obeſorum,ac ætate florentium carnes ad ſaliendum ſunt appoſitæ,ut quæ utriuſq; exceſſus
ſint expertes,annoſorum uidelicet ſiccitatis,& nouellorum porcellorum immodicæ humidita-
tis.Quemadmodum.n.corpora ſicca,ſalita,corijs euadūt ſimilia:ſic cōtra, quæ immodica humi-
ditate diffluunt,ſalis commercio liquantur.Ob eam cauſam nec piſces mollis carnis,& excremen
tis uacui,ut quos ſaxatiles uocant,& aſelli,qui in puro mari degunt,ad ſaliendum ſunt accommo
di.Gracculi uerò,& pelamydes,& myli, ſardæ,& ſardenæ,quæq; ſaxatina uocant, & ſalſamenta
ad ſaliendum ſunt appoſiti:præterea ex marinis belluis cetacea ſalita,euadunt meliora:habent.n.
& ipſa carnem excrementoſam.Multi uerò, ꝙ ſicca eorum caro ſit,& ab excrementis pura,non
ſunt ad ſaliendum acommodi.Ex his aūt perſpicuum eſt,ea ad coquendum eſſe difficillima, quæ
ſale condita,dura euadunt ac neruoſa,& ueluti cutacea,ac coriacea:quæ uerò contra habent, te-
nuia quidem ipſa redduntur:manſa autem humores craſſos,ac glutinoſos tenuant. Præſtantiſſi-
D ma autem omnium,quæ mihi experientia cognoſcere licuit,ſunt, quæ a ueteribus medicis Sardi
ca ſalſamenta nuncupantur,hodie Sardas uocant.& Myli, qui ex Ponto aduehuntur. ſecundum
autem poſt illa locum habent Gracculi,& Pelamides,& quæ Saxatina appellant.

De Medijs edulijs. CAP. 39.

IN ſingulis differentijs,corū,quæ alimentis ineſſe diximus, quædam ſunt media. Etenim inter
ea,quæ molli ſunt carne,& quæ dura,medium quiddam reperias, quod nec molli, nec dura ſit
carne:ſimiliter inter tenuantia,& incraſſantia, calfacientia & refrigerantia, ſiccantia & hume-
ctantia. Atq; animalibus naturalem temperiem inculpatam quidem ſeruantibus, ſimilia ſuis na-
turis cibaria conueniunt:ijs uerò,quę prauam temperiem aut ab initio ſunt ſortita,aut poſt acqui
ſiuerunt,non ſimilium ſibi ipſis eſus,ſed contrariorum eſt utilis.Seruatur.n.ſimilibus,quod probe
ſecundum naturam eſt temperatum:quemadmodum,quod male eſt temperatum à contrarijs ad
proprium temperamentum adducitur. Itaq; ſingulæ animalium naturę ſuum proprium mediū
habebunt,ut homo quidem tale,canis autem tale,atq; ita in alijs omnibus:Præterea huic homini
ſigillatim tale ſecundum hanc,& illam ætatem:ad hęc etiam ſecundum uitæ conditionem : atq;
inſtitutorum,& regionum,in quibus iamdiu habitant,differentias.

De vict. rat. in morb. acu. cō. 3. t. 1. & deinceps 7. 125.d

GALENI DE SVCCORVM BONITATE ET, VITIO

A Iulio Alexandrino medico Tridentino olim tranſlatus, & nunc ab eodem diligenter recognitus. F

ARGVMENTVM LIBRI.

Quo quis pacto bonos ſuccos procreare, & malos, ac vitioſos deuitare poſſit.

Hiſtoria morborum quorundam ob mali ſucci alimenta, tum de ſe argumentum rei eiuſdem. *CAP. I.*

† *Melius poſſis, vt antiquus interpres Græce .n. κρείς, non λεμὶs lege udū.*

QVantum ſit in mali ſucci cibis vitium ad procreandos morbos, facile non omnino mente captis declarauit† fames, quæ per plurimas Romano imperio ſubditas gentes ſæuijt multis deinceps annis cõtinue. Quum enim ciues pro more ſuo (quo æſtate, quàm primũ ſolent frumenti, quod ſatis ſit in reliquum anni tempus, parare) quicquid in agris tritici fuerat, abſtuliſſent vna cum hordeis, fabiſque, ac lentibus, reliquos agreſtibus fecere cereales fructus, ὄσπρια, & χέδροπα græci vocant, ideſt legumina, ſimul etiam non ſanè paucis ex his in vrbem aſportatis. Conſumptis itaque G hyeme ijs, quæ facta reliqua fuerant, agreſtes neceſſariò vere toto ſucci praui alimentis veſcebantur, adhibitis ad cibi vſum, arborum, fruticumque germinibus, ac turionibus, bulbiſque, & ſtirpium ſucco malo præditarum radicibus: pleraque præterea agreſtia, quæ vocant olera, prout cuique horum ſe copia ſuggerebat, abunde ad ſaturitatem vſque ingurgitantes, ſimul herbas virentes totas edebant elixas, quas antea nunquàm, ne periculi quidem faciundi gratia, deguſtauerãt. Itaq; videre erat ex his quoſdam definente vere, pleroſq; certe omnes ineunte æſtate, vlceribus in cute quam plurimum correptos, quorum non vnica eſſet in omnibus facies, ſiquidem eryſipelas alia, phlegmonem alia referebant, atq; alia herpetem, ſicuti impetiginẽ alia, & pſoram, & lepram alia. Atq; hæc quidẽ fuere ea, q̃ per cutim efflorefcentia, placidiſſime vitioſum ſuccum è viſceribus, profundoq; corporis euacuarent: alijs verò quibuſdam carbunculi & phagedęnæ ſpecie dum apparuiſſent cũ febri, plurimos interfecere, pauciſſimis ęgro poſt multum temporis ſeruatis. At ſine cutaneis affectibus febres plurimæ viguere. quas ipſas tũ alui recrementa ſequebantur graueolentia, & mordacia, inteſtinorumque difficultates, & teneſmos poſtremo afferentia, tum acres vrinas, atque eas grauiter olentes, quæ quorundam veſicam exulcerarunt. Iam nonnulli dijudicati ſudoribus ſunt, ijſque ipſis male olentibus, abſceſſibusve pu- H tredinoſis. Quibus nihil horum accidit, interiere omnes aut cum manifeſta viſceris vnius alicuius phlegmone, aut ob vehementem, & malignam febrem. Quumque medici nonnulli paucis omnino quibuſdam ſanguinem mittere auderent morbi initio (ſiquidem non iniuria remedij huiuſce vſum reformidabant ob vitium iam tum antea imbecillitatem) nulli eorum animaduerti ſanguinem profluxiſſe probum, qualem videmus de ſanorum corporibus profluere, ſed aut plus iuſto rufum, aut nigriorem, aut ſeroſum nimis, aut acrem, ac venam diſſectam ipſam inter fluendum vellicantem mordicus, ſic, vt ægre inde ad cicatricem duci vulnus poſſet. Quoſdam verò præſertim moribundos, etiam cum febribus ſymptomata inuaſerunt mentem affligentia, cum vigilijs vnà, altoque ſopore, quem cataphoram nominant. Atque nil ſanè mirum videri debet, ſi quidem contrarijs inter ſe cum morbis, tum ſymptomatis correpti fuere, qui tunc ægrotarunt, vt qui non ſolum natura inuicem, aut ætate, ſed etiam anteacta victus ratione differrent, alimentiſque uſi eſſent in fame, pugnantib. inter ſe facultatibus præditis. Sane unuſquique, ut cuiq; ſe quod ſuggererę, edebat. In diuerſa porrò rerum copia alij cibos adhibuere ſucci acidi, acriſue, aut ſalſi, aut amari: ſicuti auſteris alij, aut acerbis uſi ſunt, aut qui euidenter refrigerarent, aut immodice humidi eſſent,

A eſſent, aut viſcidi, aut medicamentoſi. Ipſe quoſdam noui ex fungorum eſu perijſſe ſtatim: quoſ-
dam ex cicutæ aut ferulæ, nec ſanè paucos ex his vix ſeruatos. Ac cæteris quidem omnibus, q̃ ra-
tione niterentur, facile fieri poſſe videbatur, vt quemadmodũ forinſecus exulcerationes, ac variæ
apparebant tumorũ facies, phlegmonoſorum, & œdematoſorum, eorumq́; ad hæc, q̃ eryſipelas
& ſcirrhum referrent: ſic partibus intimis, quæcunq; principales magis eſſent, totidẽ accidere affe
ctus potuiſſe. Soli ſunt, qui quiduis aliud potius, quàm ſuccos, cauſentur, quicũq; rationis exper-
tes ab Hippocratica de ſuccis doctrina deſciuere: quorũ apud me nonnulli clam confeſſi ſunt, ma
nifeſto ſe quidem contendendi cernere cupiditatem aduerſus Hippocratem, exiſtimantium nihil
eſſe in ſuccis ad ſanitatem aut morbum vſus, aut detrimenti, pudore tamen interim affici, ſi poſt
quinquageſimum demum ætatis annum ad Hippocratem deficiant: ſic enim videri poterimus (di
cebant) nõ ſolum diſcipulis, ſed etiam ijs, qui pręterito aſſidue tẽpore nobis vſi eſſent, obfuiſſe. Quin
in honore ſe quoq; apud mortaliũ multos eſſe aiebãt, quo nomine placita ſequi crederentur vera:
quæ ſi ipſa quoq; praua eſſe faterẽtur, cũ indoctiores alijs viſum iri ſe, tũ verò futurũ, vt eorũ, qui
antea ipſorum opera vtebantur, nullus in poſterũ eſſet vſurus. His itaq; multum veniæ condone
mus, par eſt, nõ quidem culpato eorum inſtituto, ſed de illorũ vnà infortunio miſerti, q̃ ante q̃ iu
B diciũ ferre de doctrinis poſſent, magiſtros nacti ſint improbos; illi contra odio meritò habendi
ſunt, qui ob honoris cõtentionem primi placitorũ ſectas erigũt, quippe qui volentes, ſcientesque
impoſturam facere hominibus velle videantur, non autem p̃ imprudentiam labantur: quum nul
lus ad tantũ vnq̃ dementiæ veniat, vt ignoret, quantũ inſit in eo mali, ſi contenti in corpore humo
res in medicamentoſas qualitates degenerent. Iſti ipſi, quibuſcũ inſtitutus nobis eſt ſermo, haud
ſanè facile, vel etiam neutiq̃ fieri poſſe reutur, vt inter eos, qui ex lethalis medicamẽti aſſumptio-
ne, & morboſo corporis ipſius affectu, periclitãtur, diſtinguatur. Neq; verò illud non apertiſſi-
me videmus, vt negare nemo audeat, animalium venenum eiaculantium ſucco, quos in morſu re
ponunt, alios demorſam partẽ celeriter mortificare, alios putrefacere, aut phlegmonem, aut do-
lores vehementiſſimos ciere: ueluti & ſcorpionem, ſi quis in eũ bis terue ieiunus conſpuat, ſtatim
perire: nam, ſicuti naturæ affines aliæ alijs ſunt, ſic qdã inimicantur quibuſdã, easq; perimunt. Vſu
porrò uenit, ut affinib. nutriamur, cõtrarijs uerò perdamur: eſtq; de his tractatũ fuſius in commẽta
rijs De naturalibus facultatibus, tũ de ſimplicib. medicamẽtis: in præſentiarum autem ſatis ſit enar-
raſſe etiam, quæ comperta uidimus in ſame. Quòd ſi fidem mihi adhibueris (cui, quamobrẽ men-
tiri debeam, cauſæ nihil ſit, contraq; permoleſte feram, q̃ auctores multi ſuis in libris egregie mẽ
C titi ſint) explicabo, quæ in uniuerſa uita mea experientia longa didici, idq; dijs ipſis teſtibus inuo
catis. Ego ſanè patrem habui, qui ad ſummum geometriæ, architecturę, logiſtices, arithmetices,
atq; aſtronomiæ peruenit: fuitq; ab ijs, qui illum norant, æquitate, probitate, & temperantia ſu-
pra philoſophos omnes cõmendatus. Is me puerum etiamnum morbis uitactum ſeruauerat præ
ſcripta uictus rõne. Adoleſcens deinde factus quum eſſem, ſeceſſitq; in agrum uteretur genitor,
agricolationis ſtudioſus, urgebã ego qdem ſtudia ſupra condiſcipulos omnes, non interdiu ſolũ,
ſed etiam noctu: toto uerò caniculæ tempore, quæ græcis ὀπώρα eſt, quum omnibus fugacibus fru
ctibus me expleſſem cum æqualib. una meis, autumno in morbum incidi acutum, ſic, ut ſanguinẽ
mittere neceſſe habuerim. Reuerſo deinde in urbem patre, meq; increpito, tũ reuocata in memo-
riã priore uictus rõne, quã ſub ipſo uſus eſſem, præcepit, ut de cætero hanc ſeruarem, æqualium
meorum intemperantiæ uitio remiſſo. Quin in ſequenti quoque anno ſtudioſe egit, ut uiuẽdi ra
tionem meam obſeruaret, ne quid de fugacib. fructibus, niſi modice, attingerem. Agebam tunc
temporis ætatis annum unde uigeſimum: quo anno quum incolumis euaſiſſem, ſequentiq; dein-
de mortẽ obijſſet pater, liberaliter cum æqualibus unà in uictu fructib. uſus, qui ſub caniculæ tem
pus proueniunt, morbum incurri priori non diſſimilem, uti tunc quoq; uena mihi neceſſario ſecã
D da fuerit. Ex eo tẽpore aliquãdo ſingulo quoq; deinceps anno ſemper ægrotaui, aliquãdo inter-
miſſo uno, ad annum uſque uigeſimum octauum: quo tempore, quum periculũ adijſſem, ne, qua
parte ſepto trãſuerſo iecur adhæret, abſceſſus eſſet, mihi ipſi uſum interdixi fugaciũ omnium, p̃-
terq̃ ficuum, uuarumq; exacte maturarum, hiſque ipſis nõ immodice, ſicuti antea, ſed moderate,
adhibitis: habebamq; alium quendam biẽnio maiorem ſodalem eiuſdem mecũ inſtituti. Adhibita
itaq; diligẽti de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laboraremus, immunes hactenus à mor
bis perſeuerauimus annorũ multorum ſpacio. Iam, quoſcunq; ex amicis alijs perſuaſos habui, ut
ſe exercerent, uiuendiq; ſeruarent ordinem, animaduerti ad hanc uſq; diem incolumes perſtitiſ-
ſe, quoſdam annorum uigintiquinque interuallo; quoſdam non totidem quidem annis, ſed ſatis
tamen multis, prout perſuaſus quiſq; fuerat, uti ſeſe à fugacibus fructibus abſtineret, reliquiſque
præterea uitioſi ſucci edulijs: de quibus propoſitum nobis ſit hoc libro pertractare.

Varia hominum conditio: tum de boni, glutinoſiq́; ſucci cibis quibuſdam, & de attenuantium medicamentorum vſu. CAP. 2.

ERgo, qui exercitatione uti ante cibum poſſunt, ijs exquiſita prorſus uitæ ratio fuerit qui-
dem neceſſaria: alijs uerò, qui ob negociorum molem hoc facere prohibentur, non ſolum

diligentiore victu, verum etiam medicamentis ſalubribus opus fuerit. Plurimi quoque eo rerum E
ſtatu degunt mortales, vti his neque ante cibum rectè exercere ſe liceat, neq; opportune ſatis ci-
bum capere, neque verò probe alimoniam conficere: hoſce intactos morbis perdurare diutius im
poſſibile fuerit, niſi conſulant ſubducta ſibi aluo per interualla, interdum purgatione etiam vali-
diore, ac tempeſtiua ſanguinis miſſione, ſalubribusque quibuſdam ad hæc medicamentis oppor-
tuno tempore epotis. Quicunq; verò quietioris vitæ inſtitutum ingreſſi ſunt, nec cogũtur prius,
quàm luceſcat, viſitare potentium limina: nec poſt, quàm crebro ſudarint operibus neceſſarijs fa-
ctitandis, refrigeſcere: neque aliquibus, dum lauantur, aſſiſtere: neque alios, quum ſe domum ite-
rum conferunt, reducere, ipſi poſtea ingenti feſtinatione loti cœnatum properare, hiſce nos prius
victus rationem præſcribemus, vnde ſanguinem in primis probum obtineant: alijsque deinde cõ-
ſulere conabimur, qui negocioſam uitam ducunt. fueritque neceſſe, ut in memoriam reuocentur,
quæ in tribus commentarijs diſſeruimus, De alimentorum facultatibus conſcriptis. Igitur inter
frumentacea cibum exhibent ſucci boni panes puri rite confecti, quorum & in textu coctura ſit,
& ante id ſubactio, tum fermento conſtent modico, ſaliſque miſtura. ſecundas ab his obtinent fur
nacei. Nec ſanè minus alica inter ea, quę optimi ſucci ſunt, cenſetur, ſicuti ſuilla quoque caro, ſi q- A.l.2.t.2. ca.565.fo.
dem iſta uentriculus exquiſite concoquat, & in ſanguinem uertat iecur; uiſcidi nihilominus, ne- F 159.d
ſcio quid, retinent, quodque ideo iecoris, renumque meatus obducat, quibus adſtrictiores hi natu
ra fuerint. Si quis igitur, crebrius his utatur, grauitatis ſecundum prædictas iam partes ſenſum quẽ-
dam, aut dolorem etiam nonnunquam perſentiet. Iecinoris porrò obſtructionem comitatur di-
ſtributionis impedimentum, ac plenitudinis collectio in meſaræi, ſimarumq; uiſceris partium ue-
nis; quo caſu periculum rurſus eſt, ne aut phlegmone inſequatur partium, in quibus facta colle-
ctio fuerit: aut redundantium humorum ipſorum putredo: quandoquidem alterutrum ſequi neceſ-
ſe ſit crudos, craſſosque humores, ut aut in ſanguinem conuertantur concocti, aut putreſcant, ſi-
cuti reliquis quoque omnibus accidit, quæcunq; locis calentibus diutius moram trahunt. Proin-
de inuenta medicamenta ſunt, à medicis ſalubria appellata, quæ attenuandi omnia facultate con-
ſtãt: horum ſiquidem officium eſt anguſtiores uias expedire, tum abſtergere, ſiquid ex humoribus
glutinoſi uaſis adhæſerit, humorumq; craſſitiem incidere, & extenuare. Cæterum frequens horũ
uſus ſanguinem ſeroſum, aut bilioſum, aut atrabilarium temporis tractu reddiderit: ſiquidem ſoli-
ta ſint medicamenta hæc uniuerſa prope, præter id, quòd attenuent & incidant, etiam uehemen-
tius excalfacere: à ſic autem excalfacientib. ſolidiores partes exiccantur; humoresque redduntur
craſſi, unde renum calculi exiſtunt tophacei. Ergo, quum corporis conſtitutio probatiſſima ea ha G
beatur, quæ ſimul & attemperatiſſima ſit, & humorum tranſitum expeditum teneat, hac natura
præditum poſſibile ſit, ſi quidem ſe ante cibos, quod ſatis ſit, exerceat, incolumem aſsidue præſta-
re, etiam aliquando ſucci craſsioris cibis pluſculum uſum: quod genus, ſicuti diximus, alica eſt, &
ſuilla caro, panesq; furnacei, & textuacei, quibus quidem nec exacta adhibita fuerit præparatio,
qualem paulo ſupra retulimus, & imperfecte ſub textu decocti ſint. Eiuſdem cum alica naturæ eſt
tragus quoque, quem uocant, qui ipſe quoque inter frumentacea alimenta connumerarut, atque
is tamen alica ipſa ægrius in uentriculo concoquitur. Nec diſsimilem ab his planè facultatem obti
net ouorum natura: de quibus diſtinguendum tamen plenius ſit, quemadmodum de lacte quoq;
docebuntur hæc adamuſſim ſermonis progreſſu haud ita multo poſt. Prius nanque, quemadmo-
dum horum ipſorum memini, ut alimentorum ueluti formulam quandam exprimerem, in quib.
cum uiſciditate una ſuccorum bonitas, & malitia ineſt; ad eundem modum de ijs quoque mentio-
nem faciam, quæ mediocriter ſe habent, & natura conſtant inter incraſſantes cibos, & attenuan-
tes, media: de quibus alibi unico libro diſſerui, qui eſt De attenuante uictus ratione. Huiuſmodi ta
men plurima medicamenti potius, quàm alimenti, nomine uocentur: at, quæ craſſos glutinoſoſ-
que ſuccos progignunt edulia, hæc fuerint, quæ cum ualentiſsime alant, tum bonum procreare H
ſanguinem conſueuerint, ſiquidem ea uentriculus ac iecur probe conficiat.

De cibis inter attenuantes, atque incraſſantes medijs: tum quibus innoxius eſſe glutinoſus ſuccus poſsit, quibus item non conueniat. CAP. 3.

OMnium tamen minime improbantur edulia, quæ tenuantium, craſſumq; facientũ, in cõfi-
nio ſunt, ut quæ in exceſſuum meditullio, & attemperãtia quadam locẽtur. Huiuſce generis
panes optimi ſunt, qui quõ parentur fuſius dictũ a nobis eſt in primo De alimentorũ facultatibus
libro: gallinarumq; præterea carnes, gallorũq; gallinaceorũ, tum phaſianarũ auium, perdicũ, colũ
barũ, attagenum, turturũ, turdorum, merularum, & paſſerculorum omniũ, piſciũq; ad hæc ſaxati
lium, littoraliũq; & pelagiorum, & gobiorũ, & murenæ, & bugloſſæ, & aſellorũ, breuiterq; piſciũ
omniũ, quicũq; nullam inter edendum nec uiſciditatem, nec ſaporis fœditatẽ, nec inſuauitatẽ re-
præſentant. Nec ſanè paucas diſtinctiones requirit horum omnium natura: quam tractaturus de
inceps ſum, quum de mali ſucci cibis dicemus, additis prius hoc loco, quæ deſunt. Etenim, quicun-
que plurimum exercere ſe poſſunt, ſomnumq; pro eo, ac libet, producere, uitamq; delegerunt à
ciuilib. negocijs procul; poſsint ſanè hi craſsi, glutinoſiq; ſucci cibos capere, præſertim ſi cui poſt

largum.

A largum horum eſum, nullus vnquam in dextro hypochondrio, aut ponderis; aut tenſionis ſenſus
oboriatur: quibus verò non licet aut per ætatem, aut ob conſuetudinem aliquam exercere ſe ante
cibum abſtineant ab edulijs id genus omnibus. Omnino verò * vrbani, ne ipſi quidem admittere • *Al ocioſi.*
alimenta huiuſmodi debuerint, ſed vel geſtationibus, vel deambulationib. utantur ualidioris exer
citationis uice: ſicuti nanq; quies corporis deſes prorſus, maximum eſt ad tuendam ſanitatem in-
commodum, ſic planè maximus fuerit in mediocri motione vſus: quando ne ęgrotaturus quidem
omnino aliquis ſit, qui, ne quando cruditate laboret, curam geſſerit, nec commotionem a cibo ue
hementiorem aliquam aggrediatur. Quemadmodum.n. omnium maxime commẽdatur ad ſani-
tatem exercitatio ante cibos, ſic a cibis motus vnuſquiſq; vel in primis damnatur, eo, ꝙ à uentre
alimentum ante concoctionem diſtribuatur, crudiorumq; ita humorum vis colligatur in uenis,
vnde morborum genus omne progigni ſoleat, niſi prius aut laboribus pluribus diſſipẽtur ipſi, aut
concoquãtur, inq; ſanguinem vertantur a iecoris, uenarumq; facultate. Itaq; ſecuriſſimum fuerit
cibos cauiſſe craſſi, glutinoſiq; ſucci, quibus quidem ualetudinis ſolius bonæ cura ſit, non autem
bene habiti corpore eſſe ſtudent, quod gymnaſtici faciunt.

De craſsi ſucci cibis, pane, caſeo, lacte, placentis, laganis, cochleis, ouis, mollib. piſcibus, cetaceis, oſtreis,
B *teſtaceis, braſsica, lente, fungis, tubere, amylo, pineo nucleo, animalium partibus quibuſdam, glan-*
dibus, palmulis deque horum differentijs, & dulcis, craſsisq́; ſucci edulijs. CAP. 4.

CIbos igitur craſſi ſucci enumerabo deinceps, quos hactenus ſermone non retulimus, initio à
pane ſumpto: Ex quibus, q neque fermenti, quod ſatis ſit, neq; ſalis accepere, neq; ſubacti ad
plenum, ſed nec in textu probe cocti fuerint, craſſo ſupra oẽs ſucco conſtant, præter id, ꝙ uiſcidi
etiam nonnihil participant: quod ſucci genus Praxagoras, & Philotimus κολλώδη appellãt. i. glu
tinoſum. Craſſi præterea ſucci eſt caſeus omnis, ſed recens ſuccum uitioſum non obtinet, q inue-
teratus adeſt: glutinoſitas in eorum quibuſdam craſſitiei accedit, non tñ in omnibus, idq; ob lactis,
vnde conficiuntur, naturam: cuius non pauca ſunt diſcrimina pro animãtiũ diuerſitate, & alimẽ
torum, quæ alibi alia capiunt. Ac plurimus quidem apud nos eſt caprini lactis vſus, ſicuti bubuli
apud alias nationes: quin & frequenter ouillo utuntur, craſſum tñ hoc eſt, aſinarum lacti ex aduer
ſo, hoc nomine: pingue bubulum: omnium in medio caprinum, quippe quod nec immodice pin-
gue, neque uerò craſſum ſit, ideoq; & operibus mediocre habetur, quæ in humano corpore edit:
quũ tenue, ſeroſumq; lac, ſicuti minus alit, ita uentrem ſubducat magis: craſſum contra minus q-
dem aluũ emolliat, at magis interim nutriat. Ex tribus nanq; ſubſtantijs conſtat lac quodq; diſſi-
C milium inter ſe partium: quarũ vna ſeroſa eſt, tenuisq; craſſa altera, ac caſeoſa, tertia uerò pinguis,
atq; oleoſa. Neq; in omnibus tamen animantibus æqua harum portio eſt, ſed in camelarum, atq;
aſinarum lacte ſeroſę humiditatis plurimum, caſeoſæ in ouillo, pinguis in bubulo. Capræ pro re-
liquis animalium generib. intra exceſſum oẽm mediocriter ſe hñt: illæ.n. ipſæ, ſi quidem inuicem
rurſus conferantur, in iam dictas differentias cadunt, qñ non ſane parua ea ſit, quæ ab ætate ſumi-
tur, ſicuti nec, q̃ ex paſcuis ducitur, atq; anni tpe, interualloq; inſuper a partu: de quibus ipſis ple
nius in tertio De alimentorum facultate libro tractauimus. Illud hoc loco dixiſſe ſatis ſit, minime
tuto ſumi caprarum lac abſq; melle: multis nanq;, qui ſolũ id ſumpſiſſent, in caſeum coactum fuit
in uentre: quod quum cõtingit, mirum, q̃ hominem degrauet; ac ſuffocet. Hoc ipſo admiratione
dignius, quod in concreto in grumis ſanguine fit, ſi uel in vulnus defluat, uel ventrem, vel inteſti-
norum aliquod: inde.n. & exoluuntur, & refrigeſcunt, pulſusq; tum parui, tũ mali euadũt. Quin
etiam concretus ad hunc modum in vulneribus ſanguis cauſa eſt, vt putredo celeriter vicinas par
tes ſanas corripiat. Vnde igitur fiat, vt humorum noſtrorum omniũ maxime propri[a]; poſtquam
refrixerit, affectus afferat ingentes adeo, diſquirendum ſanè non parum fuerit, inde tñ aperte col-
ligas, quanta ſit prauorum humorum qualitatis facultas, quorum rationem nullam ducũt, ut rei
D utilis, medici quidam hoc tempore, illos ſequuti, qui ſe primum ad ita arbitrandum finxere. Lac
certe, ne coaguletur in vẽtre, epotant nonnulli addito melle, & aqua, tertioque ad hæc ſale. Opti
mi ſucci eſt lac, quod bene habitorum animalium ſit, ac poſt emulſionem ſtatim bibatur: at, quod
decoctum plus iuſto fuerit, ſucci nimis craſſi euadit, potiſſimum, ſi triticeam farinam, miliumve,
aut amylum unà decoquas. Caſeus craſſo ſucco omnis conſtat, inueteratus & malo: poſſis tamen
ſubducendæ alui gratia ante cibum recens coagulatos eſſe cum melle: nam & uetuſtis hi craſſum
minus ſuccum obtinent, ac nequaquam prauũ: quod ex coactis defluit ſerum, ſatis quidem aluũ
emollit. Cib. etiam fuerit craſſus, quiq; eam ob rem iecoris meatus infarciat, placenta, quam ex
lacte, & caſeo, quãq; ex ſimila, & lacte parant, aut ſi quà lagana, aut rhyemata addantur. Nec mi-
nus craſſi ſucci ſunt, quæcunq; ex muſto, & ſimilia parantur, aut in vniuerſum triticea farina. Ipſa
quin etiam per ſe lagana, & rhyemata, omniaq; ex tritico bellaria ſine fermento, quoties caſei &
aliquid adijcitur, craſſi ualde ſucci ſunt, videnturq; mihi veteres quæ nũc lagana, & rhyemata uo
camus, cõi itriorum nomine appellaſſe. Craſſo ſucco conſtant cochleæ etiam, ouaq; elixatione,
aut aſſatione ad ſummum durata: nam, quæ ſartagine frigũtur, etiam mali ſucci fiũt, ac uentriculi
concoctionẽ ſortiũtur nidoroſam, & quę reliquos ſecum cibos in corruptelam trahant, proinde
inter

inter ea,quę concoctionem fugiunt,omnium peſſima ſunt.Quæ mediocriter elixa fuerunt, eoq; E
vocantur tremula,præſtabiliora ſunt,& ad coquẽdũ, & ad diſtributionẽ in corpus, & ad nutritio
nem,& ad ſucci bonitatẽ:quemadmodũ ſanè & q̃ ſorbilia vocantur,mediocriter elixa,eam ob rẽ
gutturis aſperitates lenientia,ꝙ nondũ ſpiſſatus eorũ humor concreuerit . Ex aquarilibus etiam
mollia,quæ vocant,loligines,ſepiæ,polypodes,aliaq; id genus,craſſo glutinoſoq; ſucco conſtant
ſicuti & cetacei piſces,de quorũ genere habentur thunni:his ipſis moderatiores pelamides.Craſſi
valde ſucci ſunt oſtrea quoq;,buccinæ,& purpurę,ac breuiter q̃cunq; Ariſtoteles ὀστρακόδερμα, i.
teſtacea appellat,hiatulæ,lopades.pectines,pinę,& id genus.Inter hæc purpuræ & buccinæ car-
nem hñt duriorem cęteris,ac ſucci craſsioris:reliqua verò humidiorem,& viſcidiorem,omnium-
que maxime oſtrea.Illud expedit ſcire,horum omniũ ſucco ventrem ſubduci;vt & lactis ſero:ſo
lido autem eorum corpore,ꝙ & difficilius cõcoquatur,& craſsi ſucci ſit,crudũ progigni ſuccum,
craſſumq; ac frigidũ.Braſsicæ,ac lenti idem contingit manifeſto,ſicuti permultis alijs obſcure:de
quibus prolixius diſſeruimus cõmentarijs tribus, De alimentorum facultate inſcriptis . Atq; alia
quidem,quorum craſſum eſſe ſuccũ pronunciauimus,glutinoſa oĩa,& viſcida ſunt,exceptis teſta
ceis,quæ diximus.Braſsica,ac lens,non eandem ſucci naturam ſortitæ ſunt,ſed nitroſum,&, quo
aluus ſubducatur;ſicuti dracũculus acrem,& inſigniter amarum:Arũ aũt vtrunq; q̃dem,ſed ob- F
ſcurius:auſterũ & amarũ bulbi,quos ſi elixatione plurima eluas,ſolidũ relinquitur,quod craſsi ſuc
ci ſit.Ex edulis his oĩbus,fungis frigidiſsimus,& glutinoſiſsimus,craſſusq; ſimul ſuccus ineſt : at-
que inter hos ex ſolis boletis nullus fertur interiiſſe,qui tñ ipſi choleram & nonnullis attulerunt
inconcocti:at reliquorũ fungorũ eſus q̃buſdam mortẽ intulit: nõnulli mortis adducti ſunt in di-
ſcrimẽ diarrhoeis correpti aut choleris;aut ſtrangulatu periclitantes . Tuber,quod vocant,craſſo
modice ſucco præditũ eſt,non tamẽ malo:eiuſdem modi eſt amylũ quoq;.His ipſis craſsioris ſuc
ci plus habet nucleus pineus,quẽ κῶνον vocant:qui tamen ne ipſe q̃dem mali ſucci eſt:veteres hũc
& στρόβιλον appellant.Inter ea,q̃ craſsi ſucci ſunt, iecur quoq; & renes,& teſtes cenſentur:iecur tñ
mali ſucci non eſt:renes, ac teſtes non ſane boni, niſi gallinaceorum, præſertim altiliũ:qđ genus
ſuillũ quoq; iecur eſt, quum caricas ederint:ficatũ vocant . Animaliũ aliorũ lieni ſatis malus ſuc-
cus ineſt & melancholicus,in ſuibus nõ perinde talis.Cor certe ſubſtantia conſtat,viſceribus cęte-
ris,& duriore & fibroſiore:in illis nanq; vaſorũ in medio,ſubſtantia quędam cernitur cõcreti ſan
guinis,at in corde fibræ viſuntur ſolidę,multę,longę,quẽadmodũ in muſculis,circa quas carnoſa
ſubſtantia concreuit:proinde ſunt,qui cor in muſculorũ genere reponãt:quorum ſubſtantia mo-
lem conſtituit corporis noſtri vniuerſam,eamq;,quæ propriè caro vocatur,quam in victimis edi- G
mus. Cæterum muſculorum principia,quæ capita quoque vocant, quadantenus neruorum plus
habent,diſperſis per hęc ligamentis,ex oſsibus,vnde initium ſumunt,ortis:ſub extremum tendi-
nes exoriuntur,quos vocant : eamque ob rem extremæ muſculorum partes vtrinq; neruoſiores
ſunt,ſicuti carnoſum,quod medium, eſt totum,quod & nutrientiſsimum eſt : vocaturque ab ho-
minibus caro,qui fibras prę tenuitate inſpicere nequeunt, ex ligamentis neruisque per hanc di-
ſperſis enatas:ſicque attributo iam antea huic carnis nomine iure muſculum vocant principium
huius,extremumque tantum . Atqui non ita ſe habet res:verum muſculus quidem totus,circum-
ſcriptione propria quadam ſeparatus cernitur ab aliis,ipſe tamen ſuam quandam actionẽ obit ex
motionibus voluntariis(ſic.n.vocant has , à naturalibus & inuoluntarii diuiſas :)partes aũt ipſius
prędictas differentias ſortiuntur. Porrò extremis animalium partibus minimum ineſt carnis oſ-
ſei verò ac neruoſi plurimum:neq; id tamen ob neruũ voluntariis motus auctorẽ(prauus enim is
eſt)ſed ob eum,qui colligat,tendinemq; præterea,ſic à veteribus medicis vocatũ, à recentioribus
autem ἀπονευρώσεως nomine.Viſcida hæc immodice & glutinoſa ſunt,vbi elixa fuerint;atque ideo
horum etiam alimentũ:neq; abſimilis naturæ ſunt pedeſtrium animalium labra,atq; his propin H
qua,vt quę viſcidum,minus licet craſſum,ſuccum generẽt:id quod uel elixatio ipſa declaret,qua
huiuſcemodi corpora plurimum intumeſcunt,& diſſoluuntur.Concoctioni autem hæc quoque
accommoda ſunt,animaliumque,quę volatu fidunt,alæ,communi exercitatorum corporum ra
tione:quippe quę excrementis uacent omnia,ſicuti his abundant,quę ocioſa ſunt . Pinguium tũ
porcellorum cutis probe elixa,habet illa quidem glutinoſum, pinguemq; ſuccum , at non valde
craſſum,nec qui,vt extremę partes,ſimiliter concoquatur , quemadmodũ planè nec ęque bonũ,
atq; harum,ſed excrementitium magis.Pars eſt in animali craſsi ſucci cerebrum quoq; & ſpina-
lis medulla:tales mediocriter ſunt glandulę,atque ob id victimarum quoque nouellarum teſtes.
Illud enim in commune de vniuerſis animantiũ partibus meminiſſe conuenit duras ſiccasq; eua-
dere,ac concoctioni rebelles,ętate confectorũ:humidas contra ac molles,eoq; cõcoctibiles ma-
gis,iuniorũ,niſi ab edito ſtatim partu edantur: vti quæ mucoſę omnes ſiot,prę ſertim animalium,
quę humidiore carne prędita ſunt natura,cuiuſmodi agnorum caro eſt,ac porcellorũ : nam hœ-
dorum,& vitulorũ,ꝙ animalia hæc ſicciora natura ſint,longe magis & concoctioni accommoda
eſt,& alimento exhibendo. Ad eundem modum ſe res habet in teſtibus,& glandulis , nec minus
in lingua:nam & huius natura aliquo pacto glanduloſa eſt.Mammarum verò glandulæ, quũ lac

A in ſe continẽt, οὔθατα vocantur, cibũ autem præſtant craſſum:&,ſi q̃dem bene habitũ animal fue
rit,multum inde,ac boni ſucci alimentum exiſtit:etenim hoc quoq; quũ ex ijs ſit,quę in vniuerſũ
pronũciantur,præſtat ſemel auditũ,promptũ habere memoria. Lac quidem optimi eſſe ſucci ab
A.1.3.f.10. t.5. c.5.f. 375.b omnibus medicis ſcriptũ reperitur:atq; ideo ſunt,qui exiſtiment,quibus vlcus in pulmone fuerit,
poſſe ſolo huius vſu ſanari,duntaxat ante q̃ magnum id &calloſum fiat. Muliebre porrò lac,vt fa
miliare,eiuſdemq; nobiſcũ naturæ, cæteris præferũt ad tabificos affectus cũ alij quidam medici,
tũ verò Euryphon in primis,& Herodotus:atq; ita affectos præcipiũt,mulieris mammam infan-
tium ritu exugant,qm̃,vt mammis primũ excidit,propriæ facultatis nonnihil deperdat. Eſt itaq;
manifeſtũ,lac cibis reliquis,vt optimi omniũ ſucci,prælatũ fuiſſe,horum q̃dem præcipue, nec mi
nus tamẽ aliorũ quoq; medicorũ iudicio. Cæterũ,quod dicebamus ſciri oportere non de his ſolũ,
ſed etiam de edulijs alijs multis,in vniuerſum,iam accipe. Animaliũ bene q̃dem habitorũ lac bo-
ni ſucci eſt:at male habitorũ non aliter,atq; animalis ſanguis,mali:neq;.n.fieri poteſt,vt,quũ ma
li ſucci corpus totũ fuerit,boni ſucci reperiatur lac:eam ob rem diximus in bene habitis animali-
bus optimum eſſe ad ſucci bonitatẽ lac:Eodemq; modo glandulas ſucci boni eſſe,cum eas ipſas,
quæ lac continẽt tũ alia,q̃ animaliũ ſanorũ ſunt. Eadem ratione ſe habent iecur,ac teſtes:nam ne
B hæc q̃dem in mali ſucci animalibus bono cõſtant ſucco,ideoq; nec in ætate prouectis,quorũ nul
lũ boni ſucci ſit:aĩalia aũt,quæcunq; etiamnũ lactentia,ſiquidem boni ſucci parentis lac ſit, ipſa,
cũ alias partes omnes,ſi qñ aliàs,affectas optime habent,tũ verò iecur boni ſucci. Animaliũ porrò
partes reliquę cuiuſmodi ſuccum progignant, paulo poſt dicetur:nunc.n. poſtq̃ cœpi de craſſi
ſucci cibis diſſerere,ſatius fuerit,impoſito prius orationi huic fine,ſic demũ alia aggredi. Pauca igi
tur quũ reliqua ſint huiuſmodi,iam me ad ea conferam:atq; ea hic ſegregabo,quę mali ſucci ſunt
ab iis,q̃ boni:ſiq̃dem is ſit orationis,quam nunc molimur,vſus,propoſito ſibi hoc ſcopo, vt ſucci
bonitatem inuehat,vitet malitiam. Qm̃ ãt,ſicuti initio dixi,eſculentorũ ſubſtantia, quæ craſſi ſuc-
ci ſunt,corpus ęgre trãſpirabile reddit, & obſtructiones aliquas facit potiſſimum iecinoris ac re-
num;iccirco conſulebam,ne aſſiduus eſſet eorum vſus,etiam ſi bono eſſent ſucco prædita: nam,
q̃ mali ſucci ſunt,fugienda prorſus,craſſos ea tenuesve ſuccos noſtros faciant. Iam illud quoque
diximus,his qui ſe vehementer exercent,licere citra noxam, ſi viſcera præterea habuerint bene
natura conſtituta,craſſis viſcidiſq; cibis frequẽter vti,cęterorum autem nulli. Igitur inter craſſi
ſucci cibos glandium genus vtrunq; eſt,tam quę robur producit, q̃ quæ palmarum fructus ſunt:
vocantq; palmarum glandes eodem,quo arborem,nomine palmas:quas verò robur fert, cibum
C hominibus ſuauem præbentes,caſtaneas:q̃dam caſtanea neutro genere, vt vocant,ciues tamen,
ſicut alij quoque Aſiæ incolæ,ſardianas eas appellãt,& leucenas,a regionibus,in q̃bus multę illæ
proueniunt. Atq; alterũ quidẽ vocabulorum,non obſcurum eſt,vnde profectum ſit: at leucenæ
à loco quodã montis Idæ nomenclaturã ſortitæ ſunt, quẽ multitudinis numero vocant, vt The-
bæ. Ergo glandes,ſicuti diximus huiuſmodi nunc crudas edunt homines, nũc aſſas,interdum eli-
xas:alię verò,q̃ figura,vt in palmulis,oblonga cernuntur,cibus ſunt ſuibus magis, q̃ hominibus,
accommodus,niſi ſi quando harum vſus ingruat neceſſarius valde: id quod in maxima fame vſu
venit;Ilicum porrò glandes(Græci ἀκύλους vocant)quę auſterę,ac durę,ideoq; iniucundes ſunt, ui-
tare expedit,vt concoctioni aduerſantes,ac craſſi ſucci,etiam ſiquis elixas ſumat. Quòd autem ad
ſtringentis ſucci differentiæ q̃dam ſint auſterus & acerbus,maioris minoriſq; ratione, perſpicuũ
eſt,adſtringente qualitate remiſſiore in auſtero,ſicuti in acerbo intenſiore inuenta. Sed quanto
glandibus acerbę magis ſunt acyli,tanto ſanè magis glandes caſtaneis: hę namq; adſtringentem
qualitatem imbecillam valde poſſident,quũ inter craſſi ſucci cibos ſint non aliter, atq; alię glan-
des:ventrem tamen minus adſtringunt,&,q̃ alterę illę,facilius concoquuntur,nec mali ſucci q̃c-
quam obtinent:atq; harũ tamen quoq; fugienda copia,non eo ſolum, q̃ æque,ac dictorum ple-
D raq; craſſi ſucci ſint, ſed etiam, q̃ uentrem ſupprimant, & ęgre concoquantur, flatumq́ue pro-
creẽt. Cęterum palmarũ fructus,quẽ oẽs(uti diximus)ducto ex arbore nomine palmulas uocant,
adſtringentis,dulciſq; ſucci particeps eſt. Sũt ex recentioribus medicis,qui eas gręce φοινικοβαλά-
νους appellent,voce compoſita:neq; tñ veteres Gręcos ita nominaſſe inuenio: illi.n.fructum hũc
palmarum glandes uocarunt,non φοίνικας,aut φοινικοβαλάνους. Verum propoſita nobis hoc tẽpo
re non eſt nominum diſtinctio,quę hominibus in otio degentibus ſtudio ſit, neq; his hominibus
quibus ſtatutum eſt,ut ueteribus Atticorum uocabulis utantur. incolumitate uerò omnes q̃dem
opus habent:neq; tamen omnes,qualem deberent,ſeruare uictus rationem poſſunt ob intempe-
rantiam,aut negocia,aut eorum,quę peragenda eſſent,ignorantiam:quicunque uerò ſalubrẽ ui
ctus rationem intelligere queunt, huiusque legibus uiuendum ſibi eſſe ſtatuerint, his liber hic
componitur. In acylis igitur,& roborum glandibus,& caſtaneis,priuatim pro arborum diuerſita
te non multum ineſt in fructu diſcriminis:at in palmulis ineſt,quod merito notetur. Nam,ſi Ae-
gyptias palmulas,quę duræ,auſterę,ac ſiccę habentur,ijs,quas patetas uocant,contuleris, quæ p̃
dulces ſunt,ac modice prętereà adſtringunt, uideri poſſint contraria inter ſe eſſe natura prędi-
tę: alię autem harum in medio locantur, quę maiorem minoremve auſteritatem, aut dulce-

dinem

dinem participent, harumq; ſuccus craſſus eſt, & qui facile iecur obſtruat. Illud.n. de dulcibus ac E craſſi ſucci cibis ſciendum, ac memoria ſeruandum, horũ ſcilicet ſucco iecoris ac lienis vias impediri: ꝙ ſi viſcera phlegmone præterea laborare paululum cęperint, hanc ipſam valde adaugent, ſicuti ſanè flatuoſitates, affectuſq; ſchirrhoſos, & abſceſſuũ exortus irritant. Atq; hæc longius fortaſſe à ſalubri victu receſſerint, cuius partem inſtitutus nobis ſermo edocet. Rurſus igitur ea aggrediamur, addamusque reliquos craſſi dulciſque ſucci cibos: Sunt enim quidam ex ijs, quibus craſſus tantummodo ſuccus ĩſit, vt lenti: quidam autem viſcidi ſunt, ut multa: quibuſdam vtrunq; ineſt, quod genus ſunt, quæ Ariſtoteles ὀϛρακόδερμα appellat, ideſt teſtacea, & mollia.

Cibi nec craſsi, nec glutinoſi, neque etiam tenues ſint: tum de friabilium uſu, ac multorum maceratione, & præparatione, & fructibus, qui reponi poſsint. CAP. 5.

OPtimum conciliatur alimentum corpori noſtro ex ijs, quæ neq; craſſi, neq; verò glutinoſi ſucci ſunt, vnde ſanguis generetur ſtatus mediocris: nam, qui tenuis valde ſit, vitioſus certe fuerit: quũ.n. exiguũ ex hoc alimentum conſtet, imbecilla ac macilenta fiunt corpora, quæ ſic nutriuntur. Optimè igitur ad incolumitatem faciunt cibi, ꝙ mediã inter prædictos naturam ſortiti ſunt, vt nihil in ijs viſcidi valde aut glutinoſi exuperet: ſed & ſumme friabile, ſic vt nihil retineat glutinoſi ſucci, prauũ fuerit. Panes certe qui ex panico & milio conficiuntur, quũ edit quis, harenam F propemodum, aut cinerem mãdere ſibi videtur: quamobrẽ neceſſario cõfectæ ex his pulticulę (ſiue ea ἔτνος ſiue λέκιθος ſit) additur, pingue quicquid eſt & viſcidum. Ruſtici ſane adiecta ſuis pinguedine, & caprarum adipe, edunt hæc, tum ouillo bubulove lacte. ἔτνος appello, quod ex deglubitis freſſiſq; leguminibus paratur: λέκιθον molitorum farinam aqua elixã addito pingui aliquo. Porro cibos quoſdam ſi conſideres, anteꝗ legitimam præparationem acquirant, ſiue ea elixando, ſiue aſſando, ſiue frigendo, ſiue ſola maceratione cõtingat, terrei illi ac duri apparent: ſi uerò macerent, aut decoquantur, molles: cuiuſmodi inter frumẽtaceas fruges hordeum eſt, & triticũ: inter arboreos verò fructus nuclei pinei. Eſt igitur animus tibi rei quoq; huic adhibendus, non ſolum quum in alienam regionem delatus cibum inſuetum aliquem ſumpturus es, verũ etiam apud nos ipſos, vt rei cuiuſq; naturam prius tentes aquæ ſolius maceratione citra decoctionem, aut cum decoctione ẽt unà, & aſſatione. Semina.n. quæ intumeſcunt fructuſq;, ſi quidem priſtinam duritiem & ſiccitatem cito exuant, ac mollitudinem & humiditatẽ acquirãt, meliora oĩa habentur: deteriora verò quæ tumorem ſuũ, & duritiem retinent, ut quę difficulter concoquantur, & ſubſtantia terrea conſtent, ſic, ut ægre in ſanguinem uertãtur, viribuſq; egeant præualidis, vt in corpore conficiantur, dũ ea venter cõcoquit, & à iecore, veniſq; in ſanguinem vertuntur. Opere itaq; utroq; fruſtrã G tur in imbecillo corpore: ſuccus.n. ex huiuſmodi cibis prouenit, crudum quem vocant, vnde morbi genus oẽ exiſtunt. Quoniam itaq; in vnaquaq; fructus ſpecie multiplex ineſt diſcrimen, prius macerentur quædã, & interdũ decoquantur, conſulo, eorum, quæ edenda ſint, vt certum fiat de ipſorũ natura periculũ. Pater quidẽ meus rerum harũ ſtudioſus, hoc pactò amygdalas quoq; probabat, nuceſq; tum magnas tũ paruas, ponticas. ſ. quas λεπτοκάρυα uocant. Idem adhibebat * olerib. quoq; experimẽtum, fabis, piſis, cicerculis, lupinis, ochris, dolichis, & reliquis id genus oĩb. maceratis prius illis, aut elixis: deinde, quantũ tumeſcerent, inſpecto. Iam quorſum attinct pluſſanę meminiſſe: id enim ne pueri quidem ignorant, omnium maxime commendari, ꝙ ſtatim intumeſcit: contra improbari, quæ longo tempore exiguum tumorem acquirit: prior.n. illa liqueſcit, & in ſuccum abit: altera uix colliquabilis eſt, &, quum in duritie perſtet, pauxillulum omnino q̃d ſucci remittit. Sunt tñ in ſeminib. cerealib. quædam, quæ natura minime intumeſcunt. Græci ex veteribus quidam uocarunt hęc ἀτέραμνα, quaſi indomita. Ad hunc planè modũ triticum quoq; explorabat genitor, farinæque ad hæc copia: bonum.n. quod eſt, farinæ vim multã edit: q̃d verò malũ, paucam. Quamobrem diligenter ipſe quoq; q̃ diximus, auſculta: cõiter.n. ad ſemina omnia ratio hæc pertinet, fructusque, quoſcũque tandem reponere poſſis: quã ego, paterque tempore multo H ac diutina experientia exploratam habuimus & ſtatutam. Porrò clarũ eſt fructus, vt reponi poſſint, idoneos me eos eſſe dicere, qui ante q̃ putreſcãt, ſiccãtur: ſunt namque, ꝙ hoc ferre non poſſint, ut mora, & qui pepones & melopepones vocantur, tum perſica, & quæcunque eiuſdem farinæ ſunt, quę prius, q̃ ſicceſcant, putreſcunt. Sunt tamen, qui cucurbitas in minuta fruſta conciſas exiccent, ſicut alij uentres. Fungos quidem malos eſſe indicium inde ſumi maximum cenſent, ꝙ ſiccari nequeant. Nam de primis quid attinet dicere: quę non modo Damaſci, aut in Hiſpania, verum etiam apud nos reponi, nullus eſt, qui ignoret, ſic ut in fructibus pauciſſimi ſint, qui ſiccari non poſſint, exceptis peponibus (ut diximus) & melopeponibus: & armeniacis, & perſicis, & ijs, quę Romani pręcocia uocant. Ficus nanque ipſę quoque ſiccatę perdurant, & cucumeres non aliter, ac cucurbitę. Cęterum hęc quoque hyeme, quum uſui adhibentur, ad eundem modum exploranda ueniunt: quę.n. cito ex aqua macerationem capiunt, ſiue ea elixes, ſiue minime, bonitate eiuſdem ſpeciei cætera uincunt: uitioſa uerò ſunt, quibus longo tempore id contingit, tum tumoris minimũ acquirũt. Scito igitur cibos, ꝙ cito intumeſcunt, non ſolum ad cõcoquendum potiores eſſe, ſed ad ſucci etiam bonitatem, cuius gratia ſingula tractantur hoc libro: eſt.n. eorum,

* Al. glãdibus.

quæ

A quæ ſtatim in tumorem aſſurgunt, natura melior, ꝙ & facilius concoquantur, & laudatiores ſuccos procreent. Nihil.n. æque ad ſucci bonitatem facit in cibis omnibus, q̃ ſi probe in uentriculo concoquantur, vt qui ſecundam, & tertiam concoctionem facilius admittant. Noſti autem ſecundam concoctionem in iecore ac uenis abſolui: tertiam verò in partibus ſingulis, quæ nutriuntur, cuius cauſa duabus illis prioribus egemus. Quæcunq;.n. nutriuntur, ita demum nutrientur, ſi quę illa nutriunt, qualitate immutentur, & iis, quæ nutriũtur, aſſimilentur: porrò quæ præparata, atq; ante concocta fuerint, crudis promptius immutantur: etenim mutuo ſe concoctiones excipiunt, eam, quæ uentriculi eſt, iecur: atq; huius ipſius concoctionem partes, quæ nutriũtur: atq; ita corporis quidem partibus omnibus alimentum præparat iecur: huic ventriculus: uentriculo os: ori quædam aſſatio, quædam elixatio, quædam frictio in ſartagine, aut ſimplex aliqua maceratio: omnibus autem his natura gubernatrix plantas fructus ferentes præparat: ſuntq; eorum aliqua, quæ ipſa profert, quibus nec elixatione, nec aſſatione, nec maceratione, neque uerò præparatione alia opus ſit. Atque hæc in vniuerſum meminiſſe expedit cibis omnibus communia.

Animalium partes quædam, quo ſucco conſtent, Inteſtina, Ventriculus, Vterus, Caudæ, Colla, Alæ, Auriculæ, Oculi, Suilla caro, Hædina, Agnina. CAP. 6.

B IAm ad alia priuatim tranſeũdum, ſi qua dicendo prætermiſimus. Sunt hæc in animaliũ q̃dem partib. inteſtina, ventriculus, vterus, auriculæ, oculi, caudæ: in ſeminib. cerealib. maxima horũ ipſorum pars, ſicuti ſanè olerum quoq; ac † ſtirpium, quas fugaces vocant. Itaq; inteſtina, & ventriculus, & vterus duriore ſubſtantia conſtant, q̃ caro: & quo duriore, eo ẽt concoctu difficiliore. minus præterea, q̃ carnes, alunt, minusq; ſucci boni ſunt. Caudæ his ẽt ipſis duriores hñt: tũ reliqua in his pro duritie proportione rñdent in concoctione & nutritione, niſi ꝙ excrementis uacant ob commotionem. Sunt his non diſſimilia uolucrium colla. Auiũ & pedeſtrium animalium uentri nihil conuenit: {eſt*.n. auium uenter, craſſus, durus, & qui ob id ægre concoquatur, quiq; concoctus multum præſtet alimẽti:} † optimus habetur gallinarũ, atq; anſerũ, quũ tñ reliquę anſeris partes duræ ſint, & cõcoctioni aduerſentur, & excremẽtis redũdent, præter alas. In magnis uerò ſtruthis, quas nunc ſtruthocamelos appellant, ſingulæ ſunt partes duræ, ægre concoctibiles, & excrementitiæ. In aurib. cartilago pars eſt, q̃ neq; alat, & ſicca ſit: obducta his cutis tenuis eſt, & ſicca, tũ q̃ haud facile concoquaĩ, & alimẽti parũ ſubminiſtret. Oculos pauci edunt: conſtant hi ex ſubſtantijs inæqualib. ſi quidem alia ſunt natura præditæ tunicę, alia muſculi, atq; alia cryſtallinus humor & vitreus: ex his muſculi ſoli concoctioni maxime accommodi ſunt in aĩalib. quib. natura ſit ſucci

C ci bonitati idonea: qđ genus ſunt porcelli ętate conuenienti. Fuerint aũt hi hoĩb. qui quidem ætate uigent, atq; exercentur, adulti. ętate aũt inclinantib. ij, qui etiamnum creſcũt: nam tenellorũ adhuc porcellorum caro excremẽtitia eſt. A † Quum autem inter animalia pedeſtria optimi ſint ſucci ſues, proxima ab his habentur hœdi, deinde vituli: agnina verò caro humida, glutinoſa, mucoſaque eſt. A cæterorum uerò animalium, quæ pedeſtria ſunt, eſu abſtineant, cenſeo, qui ſucci bonitatis curam gerũt: ſpeciatim horum differentias tractauimus tertio De alimẽtorũ facultatib. libro.

Seminum Cerealium enumeratio, Ptiſana, Faba, Lentis, Ochrorum, Dolichorum, Cicercularum, Olyræ, Typha, Panici, Milij, Ciceris, Lupini. CAP. 7.

IN ſeminibus cerealibus optimi ſucci cibus ptiſana eſt probè decocta: intelligimus ſanè ſermone hoc vnà optimum quoq; debere eſſe hordeum: quod niſi tale ſit, bene decoqui ptiſana non poterit, ideo, ꝙ nec maceratione plurimum intumeſcat, nec cremorem reddat colliquatione. Verum de ptiſana prolixius diximus in libris De alimentorum facultatibus. B † deq; curandi rõne, iã verò in commentarijs, in Hippocratis librum de victu acutorũ conſcriptis: nunc ãt rei toti⁹ caput indicaſſe ſatis ſit præſenti orationi neceſſarium, Ptiſanam.ſ. bene præparatam cibũ eſſe oĩum minime improbandum, tum ad ſucci bonitatem, tum ad ſanitatis tutelam: ipſa tñ, ẽt optima q̃ ſit, mi

D nus alit, q̃ panis: de quo libro primo De alimentorum facultatibus diximus. Et fęnum græcum quidem, ſiquis frequenter eo vtatur, ſucci boni non ſit: ptiſanam verò etiã ſi ad ſaturitatem uſque quotidie ea utaris, nihil ſuccorum bonitati offeceris. Affirmarem idem de faba, niſi flatuoſa eſſet: nam nec ſuccum malum procreat, nec meatus infarcit, in quibus ſalubrium ciborum ſumma verſatur: ineſt hoc illi, propterea, ꝙ qualitate ac facultate prædita ſit abſterſoria, ut hordeũ. Piſum flatuoſitate quidem caret: non æque tñ, ut faba, abſtergit. De lente, quòd & malum, & melancholicum ſuccum gignat, nemo fere neſcit: ea, vt medicamento, vtimur plerunq; in affectibus plurimis ſed non eſt nunc tractandi iſta locus. Ochri, & dolichi, ſicuti iam dictis bonitate inferiores ſunt, ſic cicerculis præſtant. Olyra proxime ab hordeo locaĩ: ab hac aũt typha. Panicũ uitare perpetuo debes, *μελίνην* uocant ueterum nonnulli. Milium eſt quidem ſemini huic affine, at minus tñ prauũ. Cicer, ut alat, ſatis mali certe ſucci eſt, & nihilo ſecius, q̃ faba, inflat, coeundi deſyderium auget, ſeminisque vnà multum gignit. Lupinus ſucci bene craſſi eſt: idem, quòd ſatis alat, liquet, ſiquidem craſſo conſtat ſucco, neq; tñ ſucci mali habetur. Leguminum aliorum ne meminiſſe quidem conuenit in ſuccorum bonitatis cenſu, ut quæ mortales, niſi annonę caritas urgeat, ne ad cibi quidem vſum adhibeant. Satiſq; de leguminibus dictum: deinceps de fructibus dicamus.

† Interp̃s antiqu⁹ ita legit et plantarũ et herarioiũ uidetur n. Græce legiſſe καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν καλουμένων ὠραίων.

** Hæc in antiquo deſunt.*

† Antiquus interpres plane melius habet. Optima verò ſunt gallinarum, & anſerum alæ.

A † Hæc adduntur in antiquo interprete: praua ẽt praduritie, et ſiccitate eſt caro ſeuum.

B † Hæc ẽt adſunt in ueteri ĩterprete ubi de ptiſana. & de alphitis amplius ptrãſimi: ſed nõ cãdem habẽt alphita ptiſanæ bonitatẽ ad eũ chimũ ãuel ſanitatis cuſtodiã, neq; maza: cõmeſſa iũ .n eſt in alphitis hordeũ. & propterea ſiccat ptiſana humiditatem eſt ãt & uiſcoſus humor ei⁹ ſicut & fænu græci, non habẽs obſtruere, ſicut et colloſi proprie a Praxagora, et Philotimo uocati humores.

Fructuum

Fructuum natura in ciborum cenſu, Caſtanearum, Fugacium, Mororum, Ficuum, Vuarum, Caricarum, Cotoneorum, Punicorum, Pyrorum, Meſpilorum, Cucumerum, Peponum, Melopeponum, Cucurbitæ, ad hæc Olerum quorundam, ac Radicum. E — *CAP. 8.*

SVnt aũt ex iјs, quos quercus ferunt, oẽs fere ſucci mali, exceptis caſtaneis glandibus, quas uocant: q̃, ſi recte eas conficiat ventriculus, alibiles fiunt, ac craſſi ſucci, minime tñ mali. In cæteris fructibus iј, qui fugaces vocantur, mali oẽs ſucci ſunt: ꝙ ſi in uentriculo præterea corrumpantur, non longe a venenoſa materia abſunt, quemadmodum mora quoq; quæ ipſa, et ſi perſicis ac prunis minus mala ſint; corruptelam tñ nihilo minus iјs malam experiuntur. Opora, ſic priuatim à græcis vocata, qua ficus & vuæ continẽtur, his quidem melior eſt: non parum tamen diſcriminis ſortitur, ꝙ uel exacte maturus fructus ſit, uel nondum talis. Exacte.n. maturæ ficus prope innoxiæ ſunt, deinceps ab his matura vua: hæc porrò, ſi ſuſpendatur, flatuoſitatẽ omnem abijcit, prorſusq́; inculpabilis euadit. De caricis ſiquis contraria pronunciet, uera dixiſſe uideri poſſit, eſſe eas tum mali, tum boni unà ſucci, morbificas & ſalubres: ſalubres quidem & boni ſucci, ſi uẽtriculum pertranſeant, diſtributumque inde alimentum iecur permeet, ac renes: mali verò ſucci, ſi diutius morentur, & quæ pediculorum uim gignant. Eædem, ſi cum nucibus, aut eodem etiam modo, cum amygdalis, mandantur, cibum optimum exhibent: & cum amygdalis quidem, quaſi F quæ deobſtruendi, & abſtergendi ui polleant: at non perinde tamen, ac nuces, ſucci boni ſint, nec æque alant: cum nucibus autem unà omnino meliores ſunt. Atque ex iјs, qui uenenorum cõpoſitionem tractarunt, nonnulli omnibus alexiterium eſſe affirmarunt, ſiquis caricas prius cum nucibus unà ac ruta aſſumat. Reliqua fructuum genera, quæ græci ἀκρόδρυα vocant, ſucci mali ſunt, maximeq́; ſi fructus ſint agreſtium arborum, fruticumq; de quibus copioſius tractauimus in ſecundo De facultatibus alimentorũ libro. In pomis ãt, & puniceis, pyriſq; & meſpilis, uſus ut medicamenti eſt potius, q̃ alimenti, ſtomacho, ventriq; corroborandis. Inter fructus cenſentur cucumeres quoq; & pepones, & melopepones, quorum nulli ſuccus bonus inſit, eo, quòd, niſi aluum ſtatim ſubeant, corrumpatur ibi, humoremq; ex corruptela hac faciant, qui non lõgè à mortiferis venenis abſit. In fructibus huiuſmodi ſola eſt cucurbita, quæ culpa vacet: eiuſdem tamen, ſi in uentre corrumpatur, ſuccus valde malus eſt; quod in moris quoq; euenit, quæ ipſa etiam, ſi quidem ante, quàm corrumpantur, ſtatim deſcenderint, nihil incommodi afferunt, niſi quis aſſidue iјs utatur: quod in uniuerſum de fugacibus omnibus ſcire, ac meminiſſe conuenit. Olerum nullum quidem boni ſucci eſt, boni tamẽ maliq; ſucci in medio lactuca fuerit, deinde malua, ab hac deinceps atriplex, & portulaca, & blitũ, & rumex. Succi ſumme oĩno mali ſunt olera omnia, agreſtia q̃ uo G cant: lactucæ id genus, chõdrilla, ſcandix, gingidiũ, ſeris, cichorium. Stirpiũ radices, quæ oleraceæ ſunt, ſi quæ acres fuerint, vt cæparum, porri, allij, radiculæ, dauci, malę omnes: boni maliq; in cõfinio ari radices ſunt & raporum, quæ βουνιάδας etiam uocant, eiuſque quod caron appellant.

Al.4.f.1.c. 2.c.1.fol. 416.c

Differentia Auium, Piſciumq́, ex paſtu, ad ſucci bonitatem, & vitium. *CAP. 9.*

AVium piſciumq; uniuerſorum propemodum ſuccus bonus eſt, præterq̃ eorum, qui ex ſtagnis, & paludibus, cœnoſiſq; ac turbulentis fluminibus uictum capiunt: aere.n. utuntur deteriore, minoreque natatione, & alimento peiore, maximeque ſi ex magna urbe profluat aqua, qua cloacæ, balnea, ac culinæ repurgentur, ueſtes, ac lintea eluentium ſordes. Caro namq; animalium in aquis eiuſmodi degẽtium deterrima omnium fit, potiſſimum quidem quum in aqua ea tãtum uictitant: quæ ſi meliori etiam admiſceatur, ſic quoq; tamen deteriores ſunt piſcibus in puro mari degentibus. Culpa enim propè omni uacant, quicunque in mari uerſantur dulcis aquę expertes, cuiuſmodi ſunt, quos pelagios uocamus, & ſaxatiles, qui cæteros ſucci bonitate, ac cibi ſuauitate longe antecellunt: tales igitur ſumpſiſſe perpetuo tutiſſimum fuerit. Quod ſi aliquis ex illis ſit, qui ex aquis utriſque uictum capiunt, ut capito, lupus, gobius, murena, cancri, anguillæ, quærendum prius, ubi nam captus ſit: tum iudicandum de hoc ex odoratu & guſtu. Nam, qui in aqua degunt H uitioſa, grauiter olent, inſuauesq́; ſunt, ac mucoſi, pinguisq́; ad hæc plus alijs habent, ac cito putreſcunt: at, qui in mari uerſantur puro, cum odore inculpato ſunt, tum guſtu ſuaues, pinguedi neque aut minima, aut nulla; ac longiſſime perdurant citra putrefactionem, pręcipue, ſiquis eos niue circundet. Hoc planè nomine commendantur etiam magis, qui duriores habentur, ut qui carne conſtent friabili magis, æque ac ſaxatiles & aſelli: quòd enim natura his adeſt, id dura carne præditis conciliat nix. Atque hoc cauſæ eſt, cur contrarijſſimam carnis ſubſtantiam habeant capitones, qui ex puro mari petuntur, & qui in uitioſa aqua diuerſantur. Nec diſſimiliter ſe habent gobij, lupique, hisque adhuc etiam magis reliqui. Quin murenę quoque ipſæ in huiuſmodi aquis deterrimæ. Anguilla porrò, etiam ſi ex aqua ſit pura, nedum ex ea, quę ciuitatem, uti diximus, expurgat, nequaquam ſucci boni edulium fuerit. Pro alimenti etiam diuerſorum locorum differentia ipſi ſe ipſis piſces meliores, deterioresq; redduntur, qui guſtu facile atq; odore deprehenduntur, ſicuti muli: in his enim peiores ſunt, qui carcinade ueſcuntur. Reliquorum caro materia conſtat duriore non modo quam ſaxatilium & aſellorum caro, ſed etiam capitonum, luporumq; & aliorũ pelagiorum: ideoq; quum & ægrius concoquatur, & alimenti plus pręſtet, ſucci

mali

A mali nihil interim obtinet. Tractatumq; à nobis eſt prolixius de alimentis omnibus, commentarijs tribus, De alimentorum facultatibus, inſcriptis: & oportet ſanè eum, cui ſalubris victus cura ſit, tum illa in memoriam diligenter reuocare, tum omnino opus De tuenda ſanitate non negligere, cuius pars eſt De alimentorum facultate liber: Verum de attenuante quoq; uictus ratione, quæ craſſum facienti contraria ſit, conſcriptus eſt liber alius, ſanitatis ſtudioſis in primis vtilis.

Communis alendi corpora methodus pro horum ipſorum diuerſitate. CAP. 10.

CAeterum illud de operibus his memineris velim ante omnia, qui alimentorũ materiæ facultates exacte teneat, niſi idẽ corporum naturas cognitas habeat quib. adhibẽda ea ſint, eum nõdum neq; auxiliorum, neq; verò ſalubris victus rationis, ſcientiam aſſecutũ: ſunt.n. corporũ quędam denſa, nec perſpirabilia: quędam rara, & quæ facile diſſlẽtur. Ac prima quidem alimento opus hñt humidiore, altera verò ſicciore: & hæc quidẽ glutinoſiore, illa tenuiore: hæc minore, illa vberiore. Ad eundem planè modũ, quicunq; ſanguinem hñt plus iuſto melancholicum, his alimentis opus eſt tẽperamento calidis & humidis: ſicuti frigidis & humidis, ijs, qui bilioſiorem: qui pituitoſum, calidis & ſiccis. Quibuſcunq; verò ſanguis bonus multitudine excedit, ijs alimenta ex uſu fuerint pauciora, illa quidem, ſed quæ facultate nulla prędita ſint manifeſta, quæq; mediũ teneãt, ut nec

A.l.1.f.3.c 7.f.62.c.

B euidenter calefaciant nec frigefaciant, neq; vero humectent, aut exiccent: eodemq; modo craſſitiei ac tenuitatis in medio conſiſtant, nec nõ glutinoſitatis, qualitatũq; huic ipſi contrariarũ, fragilitatis.ſ. & friabilitatis. Ineſt fragilitas græce κραυρότης, ſiccis & duris valde: friabilitas, græce ψαθυρότης, mollib. & inter humiditatẽ & ſiccitatẽ medijs: vtriſq; cõe, ut nihil habeant glutinoſi: Cui igitur rectus alimentorũ conſtare uſus dẽt, is dignoſcat oportet, principio raræ denſæq; hominũ cutis differentias, deincepsq; ab his vniuerſam corporis temperaturã, poſtremo nũ partes corporis ſingulæ tẽperaturã propriam ſeruent. Contingit.n. aliquando, ut caput iuſto calidius ſit, uentriculus aũt frigidior: atq; ẽt è diuerſo ſæpenumero, ut calidior uentriculus, caput frigidius reperiatur: idemq; in partibus alijs accidit. At curandi quidem, & incolumitatis tuendæ reliqua rõ omnis ſcopum æque in omnia dirigit: quæ uero alimenta tractat, peculiarem hunc habet, quem primo intueatur, ut optime ea concoquantur: proximeque, ut diductus concocti alimenti ſuccus, cæterarum partium temperaturæ accommodus ſit. Videri itaq; ob hæc neceſſarium poſſit opus De temperamentis, ijs, qui recte uſuri ſunt alimentis: nbi igitur, ut in opere hoc exercitato, addam, quæcunque reſtant de ſuccorum bonitate & uitio neceſſario ſcienda, ſumpto a uinis exordio.

A.l.3.f.13. t.1.c.16.f. 287.a

Vini diſcrimina ex colore, ætate, ſapore, eorumq; nat alibus, & reliquis id genus: tum

C *quæcunque temperatura conueniant.* CAP. 11.

ERgo, quæcunq; in his aquoſa ſunt, ac ſubſtantia tenui, urinamq; cient, corpori alimentũ ſuggerunt pauciſſimum; craſſa uero, ut theręum, & ſcybelites, ualde nutriunt: diſtant tñ inuicẽ maioris minoriſq; ratione, pro craſſitatis modo: tale reperitur apud nos vinum Aegis, & Perperine, illis Myrinæ finitimis, hac Pergamo. Summe igitur dulcia ſunt theræum, & ſcybelites: auſterum unà ac dulce cilicium, abates, ſic ex loco uocatum: medium inter hæc locum tenet, quod ex Aegis eſt, & Perperine, ut quod neq; exquiſite dulce ſit, neque uero euidenti uſq; adeo, ut ciliciũ, adſtringendi ui polleat. Nullum eſt horum non nigrum: neq;.n. uinum reperias craſſum unà, ac dulce, quod non idem nigrum quoque ſit. Certe, ſi muſtum ex oĩum maxime albo uino decoquas, uſque eo, ut ſapa inde exiſtat, quod nos ἕψημα, i. defrutum, uocamus, colorem nigrũ acquirit ad theræi inſtar. Color eſt caryino ẽt (quod ipſum quoque dulce) niger: niger & therino, ſed non uſq; eo, ut caryino, a quo dulcedine quoq; degenerat. Inter alba uina dulce nullum, ſed ſunt ex his quædam auſtera & craſſa, quædã aquoſa & tenuia. Fulua flauaq; alia mediocriter dulcia, ut hippodamantium eſt, & phauſtianum phalernum: alia neutiq̃ dulcia ſunt. His craſſiora habentur rubra: rubris alia, quæ iam colore proxime ad nigra accedant. Ineſt alimentum oĩbus pro craſſi-

D tiei rõne, ideoq; ijs, qui recreatione opus hñt, concedendus eſt uini dulcis uſus, præcipue uero ſi nihil his vitij fuerit in iecore, liene ac renibus: quibus uero craſſus in uenis humor redundat, ijs ſubſtantia tenue ex uſu eſt, acre quidem, ac uetuſtum, ſi frigidus collectus in uenis humor fuerit: qui ſi frigidus non ſit, tum, cui neutrum horum adeſt, conuenit. Ac odorum quidem ad ſucci bonitatem præſtat, cæterum caput ferit: tenue ciendæ urinæ melius, nec quieq̃ caput tentat. Vitanda ſunt, quæ craſſa ſimul & graueolentia, inſuauiaq; & auſtera fuerint, cuiuſmodi habetur ulcbicyum, quod in magnis lagenis adſeruatur: in paruis.n. ſeruatum neque inſuaue, neque graue odorum eſt, nec craſſum valde: ſed nec adſtringendi facultate prẽditum eſt acerba: verũ ne ipſum quidẽ boni ſucci fuerit, ſicuti ſanè nec mali, ſed inter ea, quæ malo bonoque ſucco conſtant, mediũ. Ex ijs, quæ optimi ſucci ſunt, phalernum eſt dulce præſertim: eiuſdem generis eſt fuluum tmolites, quod dulce ſit: nã alterum huius genus reperitur auſterum, quod ſucci nõ perinde boni ſit, quẽadmodum ne aliud quidẽ ullum fuerit, qđ ſupra modum auſterum ſit, ẽt ſi ſtomacho reſoluto robur addat, ventriq; maxime calida intemperatura laborantibus. Hac.n. gratia vinis utimur auſteris, vt citã aluum ſiſtamus, alioqui non vſuri, quod ea neque alimento diducendo conſerant, nec gignendo ſanguini, nec ſucci bonitati, nec ciendis vrinis, nec ſudoribus promouendis, neque uero ſubdu-

ſubducendæ aluo. Sed non eſt pñtis inſtituti vini virtutes, aut vitia oĩa exequi, præſertim quæ ad E
morbos faciunt: qđ igitur propoſuerã, breuibus ſummis cõprehenſum explicabitur. Corporibus
bilioſioribus, ſiue naturalis intẽperatura ea fuerit, ſiue qualitercunq; tandem acqſititia, nec pha-
lernũ, nec tmolites fuluum, dulceq; neq; ariuſiũ, nec leſbium fuluum illud & odorum, prædictis
haud abſimile, vtiliter bibunt, ſunt. n. hmõi calida oĩa. Nec bilioſis igitur vinum tale concedendũ
eſt, nec peruſtis, neq; in labore multo, aut inedia, aut mœrore, aut anni tpe, regionibus, uel cœli
ſtatu calido. Idẽ è diuerſo in ijs probatur, qui excalfactione opus habent, ac pituitoſis frigidisq; in
tẽperaturis, crudiorumq; humorũ copiã colligentibus, vitã ducentibus otioſam, in regione frigi-
da, hyemis tpe, cœli ſtatu frigido atq; humido: his oĩbus fuluũ vinũ dulceq; bonũ eſt, malũ vero
iis, qui contrario mõ ſe hñt, non quatenus ſuccos vitioſos creet, ſed ꝙ calefaciat, quos refrigerare
conueniebat: facile nanq; hi, ſi tale biberint, & caput dolent, & febricitant, & neruis aliquo pacto
tentantur. In fuluis verò, ac mediocriter dulcibus (qñ fuluũ nullũ ad ſummum dulce ſit) q̃ ad nigre
dinem magis, ac dulcedinẽ vergũt, ꝑinde calida non ſunt, atq; fulua;: ergo merito nec capiti no-
cumentũ inferũt, nec neruis, neq; vt fulua, febres accendunt. Dulcia ãt vina craſſaq; ꝙ aluũ ſubdu
cant, nullus fere eſt, q ignoret: ſicuti muſtũ quoq; ꝙ. ſ. & flatuoſum ſit, & concoctu difficile, & craſ
ſi ſucci id vnũ in ſe boni cõtinens, ꝙ aluũ emolliat: quo ſi fruſtreĩ interdũ, noxiũ adhuc magis eua- F
dit. Vinis oĩbus (q̃ quidẽ nec craſſa valde, nec dulcia nimium ſint, vt theræũ eſt & ſcybelites) cõe id
eſt, vt tpis tractu colorẽ flauũ acqrant, & ſplendeſcentis nõnihil bẽant, ignis inſtar: nã nigra quo-
que (cuiuſmodi eſt apud nos, quod Perperine prouenit) veteraſcentia, in rubrã ꝑtius aut fuluam
qualitatẽ, deinde in flauũ quoq; colorẽ abeunt: ſic albũ quoq; quale eſt bithynũ aminæum. Inue-
teratum ita vinũ, cæcubũ Romani vocant, cuius tu deinde genus nõ facile deprehẽdas. Iam hmõi
vinũ amarũ quoq; fuerit, iõq; non ꝑinde potui accommodũ. Vina huiuſcemodi eorũ mangones
nouellis admixtis, vt vetuſta, diuẽdũt, impoſtura facta ex amaritudine iis, q vini guſtũ non exacte
aſſequũtur. Ergo adeo vetuſtorũ potus fugiendus, ſicuti nouellorũ nimiũ: hæc. n. plus iuſto, iſta
Hæc erant in antiquis cod. neutiq̃ excalfaciunt {maxime ãt a vinis natura craſſis abſtinere conuenit,} donec nouella ſint: ſi
quidẽ tñ abeſt, vt ad ciborũ concoctionẽ conducant, vt vel ipſa ægre cõcoquantur; præterea nec
aluum ſubeunt, nec facile diſtribuuntur, neque vrinas mouent, nec ſanguificationi, nec nutri-
cationi conferunt: tum in ventre diutius moram trahunt ſuſpenſa, vt aqua: ſiq; de his paululũ quis
biberit, prõpte id aceſcit. ſola ea bona eſſe pñt, ſi bibantur, nouella, q̃ ſuba tenuia ſunt, qđ genus
in Italia eſt, qđ gauriũ vocant, & albanũ, eorũq; q̃ in Sabinis & Thuſcis naſcũtur, q̃dã. neq; . n. cũ-
cta hmõi ſunt: ſed circa Neapolim quoq; in imminẽti huic colle natũ Aminęũ, q̃ primũ bibi põt. G
tale eſt in Aſia apud nos tibenũ, & arſyinũ, deinde ẽt titacazenũ. Atq; hæc ego exempli cauſa re-
tuli. Cæterũ hmõi vina vbiq; fere gentiũ reperi, ſed q̃ aduenæ ignorent duplici de cã, cũ ꝙ paucíſ-
ſima oĩno proueniũt: tũ verò ꝙ longã nauigationẽ non ſuſtineant, nec poſſint ꝑpea à mercato-
ribus in alienas regiones tranſuehi. Promptũ tamen fuerit talia vina dignouiſſe, omniũ qdem in
primis ꝙ ea tenuitate ad aquam proxime accedant: deinde albedine quoque: quin guſtata videri
etiam aquoſa poſſint, quæque adſtringendi vim euidentem nullam obtineant, interq; diluendũ,
aquæ multæ mixturam non ferant: vnde ea veteres medici paucifera uocarũt. Quinimmo quem-
admodum fulua, q̃ potentia calida ſunt, ſtatim caput replent, ſic hæc præter id, ꝙ nihil vnq̃ noxæ
afferũt, ẽt iuuant, ſedatis interdũ doloribus paruis quibuſdam, quos contenti in ventre humores
procreare ſolent. Nam, quũ caput non ſolum tunc doleat, quum ipſum affectu proprio laborat,
ſed etiam ob ventriculum, qui humorum vitioſorũ uapores tranſmittit, hmõi dolor uini paucife
ri potione ſanatur, cui pauca inſit adſtringendi uis: nam, q̃ omnino exolutione languent, ut tibe-
nium apud nos, in Italia autem nonnulla ex Sabinis, tanto ſunt iis, quæ modice adſtringũt deterio
ra, quanto aquam bonitate uincunt. Inuenias certe quoſdam, quibus ex aquæ potu dolore caput
corripiatur, pręſertim uerò, quũ ea uitioſa fuerit, qppe q̃ cũ ipſa corrumpatur, tum natiuũ uentri H
culi robur exoluat: q quũ imbecillus fuerit, ſolent eo ex corpore deferri humores ex bile tenues
quidam, id qđ ieiunãtibus ẽt uſu uenit: à quibus noxis maliſq; uinũ, quale modo diximus, homi-
nem liberũ facit, primum qdem ſtatimq; contemperamenti rõne, tũ paulo poſt, ꝙ addito robore
uentriculo, nocumentũ is a ſe deorſum propellat. Nihilo tamẽ ſecius homini temperatura calidiſ-
ſima pręditò, uel naturali, uel ex ętate, utilius aqua bibitur, q̃ uinum: ſi qñ uino indigeat, dandum
quod tenue ſit & mediocriter auſterum, Ad eundem planè modum in cibo omni ac potu pręſtite
rit, non ſimpliciter ita unoquoq; uti, niſi diſtinctis utentium prius naturis. Maxima porrò uini di-
ſcrimina ſunt, ſi quidem ſpeciatim, ſicuti diſtinximus, conſiderentur, pauca in aliis: neq;. n. lentem
aut braſſicam reperias, q̃ humectet, ſed aliã quidem aliã ſiccãtem minus, quæ uerò humectet, nul
lam: longeq; adhuc minus cæparum genus aliquod, aut porri, aut allii reperias, quod refrigeret,
ſed magis minusq; cuncta calefaciunt: neq; etiam lactucam, quæ calefaciat, aut atriplicẽ, aut bli-
tum, aut maluam. Neq; tamen magis minusq; in his permagno diſcrimine diſtant: at in uinis ue-
tuſtiſsimum, quod Romani, ſicuti diximus, cæcubum uocant, ab albo, & auſtero, & nouello, craſ-
ſoq; uino, tantum diſtat, ut alterum uehementiſsime calefaciat, alterum ſenſibiliter refrigeret.

A *De melle,& Aceto mulſo,huiuſque in quibuſdam uſu.* CAP. 12.

NEc parua ſanè eſt in melle dñ̃a. Prauum certe qđ aut male olet, aut guſtatū extraneę cu-
iuſdam qualitatis admixtionē detegit, nec mel q̃dē cenſendū: Inculpati uerò mellis dñ̃æ
in eo uerſantur, ꝙ magis minusq; aliud alio dulce, atque acre ſit: in quo, qđ dulciſſimum
ſimul atq; acerrimū fuerit, primas uirtutis partes obtinet. Mel quidem omne, eo, ꝙ potentia calidū
ſit, id commune hēt, vt facile in bilem vertatur in corporib. calidis, ideoq; naturis, quæ pituitoſio
res ſunt, cibus eſt in primis accommodus, ſeniliq; ætati, ſicuti frigidis quoq; morbis. Acetū mulſū
ætati quidē oī & naturæ vtiliſſimum ad incolumitatē tutò ſeruandā: quo viæ oēs anguſtæ expe-
diuntur, ut nuſquam craſſus glutinoſusq; humor hæreat: Eā itidē ob rem, q̄ medici ſalubria medi
camenta vocant, ea ſunt oīa attenuandi vi prædita: atq; hæc uti ad ſanitatis tutelam tutior eſt ea,
quæ craſſum facit, ſic certè habitum bonum roburq; p̄ſtare nō pōt. Sunt āt, qui malint nō admo-
dū tuta valetudine frui, dum bene habiti ſint, q̄ integram ſanitatem poſſidere, ipſi interim tenues
perpetuo atq; imbecilles. Ex ijs, qui cum bona vnà habitudine ac robore ſani eſſe ſtudent, alij ſibi
ipſis viuunt: alij militarem aut ciuilē uitā ingreſſi, noctu ſurgere coguntur, totamq; diem neceſſa
rijs negocijs obeundis defatigari: qui ſi modo poſſint, ante balneū exercere ſe debēt, tuncq; exer-
B citationis parte ea uti, quam gymnaſtici ἀποθεραπευτικὴν nominant: multis tñ̃ ob negotia ne hanc
q̃dē adhibuiſſe vacat, qui, vt perpetuo incolumes perſtent, fieri nō pōt quantumuis frugali victu
vtantur. Qui verò, quæ debent, quoad eius fieri poteſt, exequuntur, taſſēter ęgrotant: hi planè ci-
bos attingant, neceſſe eſt alimento multo præditos, qui humores craſſos gignunt: id quod mode
rate certe faciendum, eoq; tempore opportune, quum manifeſto *inediam ſentiunt, reliquo tem
pore vniuerſo cibis vtendum inter eos, qui valenter parumque nutriunt, medijs.

* ἐνδείας. quā uocem hoc loco aptius fortaſſe (indigentia) exprimet ab inedia. n. alimētis vti, q̄ craſſos humores gignant, obſtructiones prompte inuehit.

Quomodo in corporis ſquallore diuerſis refrigeratio quærenda, deq; niuis ad rem hanc uſu. CAP. 13.

SEmper tñ̃ ab ijs abſtinendum, q̄ ſucci mali ſunt, niſi ſi q̃n tamen neceſſe ſit æſtatis tp̃e laboran
tib. corporis totius ſquallorem, caloremq; curare. Quo plane tp̃e commode ſumi prius poma
poſſunt, & pruna, & mora, & ceraſa: quin & cucumeris tunc, & peponis, & melopeponis paululū
aſſumi pōt: deq; p̄cocijs, q̄ vocant, aut perſicis: tū ex melca, quā ſic Romani vocant, refrigerata, &
aphrogalacte lactarijsq; edulijs, cuiuſmodi eſt, qđ ὀξύγαλα vocāt: eodenq; mō ficus frigidę
& cucurbitæ accōmodæ ſic affectis. Atq; temperatus homo aliter oīno poſſit contractū ex p̄dictis
laborib. corporis ſquallorē refrigerare atq; humectare: is. n. a balneo epota prius aqua, deinde ēt
vino mediocriter aquoſa, tum potioue hac oī uomitione reiecta, aſſumere prius lactucā poterit,
C olus innoxium iuxta ac refrigerans: tū deinde ſuillum pedem ex aceto & garo bene elixum, galli
narūq; alas, aut anſeris, huiusq; ēt uentrē, piſciūq; molli carne p̄ditorū frixum aliquē. Poſſit idē,
ſi uelit, ex oleraceis quoq; nonnulla attingere, quæ ſucci nō mali ſint, qualis eſt malua, cucurbita:
mox uinum bibere frigida valde dilutum, atq; ēt antea ſalſamentum deguſtare, ouaq; tremula, q̄
vocāt, ac piſces, ex oleo & garo q̄ ſumunt: præſtat. n. (ſicuti diximus) aridā corporis caliditatē fri-
gida aqua curare, vitatis ſubinde cibis ſucco malo pręditis. Etiā frigida alica ex mulſo & frigido vi
no eidem corporis affectui remedio eſt, abſq; mali ſucci nota. Mihi certe ipſi ſatis plerunq; fecit in
affectu hmōi, ptiſanæ cremoris bene refrigerati vſus: quo tp̃e paulo ante dicebam frigidam pota-
ri commode poſſe. Neq; vnus tñ̃ ſit vnicuiq; refrigerantis cibi potusq; modus: q̄ quidē niue vti cō
ſueuerunt, hac ipſa refrigerent ante: qui verò fontana, eadē hac recenti aqua vtātur, nulla niuis ne
ceſſitate. Sit porrò dilutum quoq; vinū ad hūc modū ante refrigeratū, ſic nanq; uocare medici ſo-
lent uina antea gelidiſſima aqua refrigerata, vaſe videlicet, quo uinum continet, aquæ indito. At-
que hæc ego ijs cōſulo, q̄ uitā negotijs plenā degūt, cuiuſmodi ſunt, q̄ gentib. ac ciuitatib. regen-
dis p̄ſunt, horumq; in primis miniſtri: nec ſanè minus q̄ militiā exercent, aut iter lōginquū ingre
diuntur. At, q̄cunq; negocijs his ſoluti degunt, ijs, ſi quidem, ut ſoliti ſunt, ſe exerceant, per quam
D raro frigidæ uſus neceſſarius fuerit: ꝙ ſi nō exerceant, ac caloris multum perſentiāt æſtate uigen-
te tutò ij fontanam biberint, repudiata niue. Nā, tametſi ipſa ſtatim nix noxa ſenſibili non uideat
iuuenum corporib. officere, increſcēte tñ̃ temporis p̄ceſſu, occulta paulatim noxa, uergente nē-
pe ætate, articuli his, neruiq; ac uiſcera morbis corripiuntur, uix, aut nunq̄ ſanādis: ac ueriſſime
certè fit, vt vnicuiq; ea potiſſimū corporis pars afficiatur, q̄ natura oīum maxime infirma fuerit.

Cruditatis incommoda: quiq; ex varijs ſuccis affectus gignantur. CAP. 14.

MAxime autē ad ſucci mali, morborūq; generationem facit cruditas aſſidua, ſiue ea boni, ſiue
mali ſucci cibos ſequatur: liquet tñ̃ deteriorem eſſe in mali ſucci cibis. Qui, quū bipartiti ſint
in ijs, q̄ ſuccū gignūt tenuē, morbi fiūt acuti cū malignis unà febribus; ſique in partem unam aliq̄
decumbat ſuccus malus, tū eryſipelata, tū herpetes, & ſi quis alius p̄terea eſt calidus ita affectus: in
ijs uerò, q̄ craſſum ſuccū creant, articulares morbi, podagræ, nephritides, aſthmata, lienisque ac ie
coris ſcirrhoſi affectus. At, quorū ſuccus malus melancholicus fuerit, cancri his, & lepræ, & pſoræ
& quartanæ febres, & melancholię, & decolorationes accidūt nigræ cum lienis vnà tumore non
diſſimili: quin & nigras pleriſque varices, & hæmorrhoidas, attulit huiuſcemodi ſuccus, affectus
uerò ex ſuccorum uariorū commixtione herpetas faciunt, ulceraq; q̄ φαγεδαινικὰ uocāt, malignaq;
omnia, acutas febres, quæ ab intermiſſione reuertuntur, ſic, ut iterum tempore producantur.

E

GAL. IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE SALVBRI DIAETA COMMETARIVS.

F

Hermanno Cruſerio Campenſi interprete

ARGVMENTVM LIBRI

Rationem victus ijs, qui ſibi uiuunt, inſtituit, pro temporis, habitus, ætatis, affectuum, ſexus, & conſuetudinis ratione.

VNus eſt hic liber peculiarem habens pollicitationem, ut totius præcedentis libri pars prima, ubi de natura humana ſermo habetur. Nam in illo, quod receperat, pſtitit, omnibusq; numeris abſoluit: & hic, quæ inſtituit, toto opere tradit. Vnde vniuerſus liber, exceptis illis, quæ his duobus libris interpoſita ſunt, cõuenientem ſibi inſcriptionem ſortitus eſt, quam quidam de Natura humana, & Diæta fecerunt: Atque vt eſt prorſus liber de humana natura inculpatus, omnino autem, quæ inter duo hæc volumina irrepſerunt, culpata; ita liber de ſalubri diæta, ferè caret vitio, vbiq; cum Hippocratica elementorum inſtitutione coniunctus. Sunt tamen eius loca, cæterum admodum pauca, quæ non G abſunt a uitio. At eſto, quod multis uiſum eſt, Polybi.

1 *Idiotæ hac debent diæta viuere.*

Ecquos, idiotas, appellat, huius libri interpretes, in quorum quidem incidi commentaria, prætererunt: nec unquam ex præceptoribus meis, cum librum prælegerent, quæſiui. Nunc, quando commentarium in ipſum ſtatui ſcribere, male prętermiſſum a meis præceptoribus, iuxta atque interpretibus, quos nam dicit idiotas, animaduerti. Nempe hoc in confeſſo eſt, quam infra dietam tradit, hanc Polybum non omnibus hominibus, ſed ſolis præſcripſiſſe idiotis. Atqui hoc libro ſi ſolis idiotis conſuluit, parum recte interpretes libri indiſtincte acceperũt, quaſi ad omnes in communi homines ſit habitus ſermo. Inuenimus.n. ἰδιώτας a Gręcis appellari non ſimpliciter, ſed in relatione ad aliquid. Nam hunc eſſe huius idiotam artis aiunt, illum illius exercitij. Eſt, cum hos opponant illis, qui genti, aut oppido præſunt, aut omnino publicum aliquid munus obeunt: itaque, qui veluti priuatam uitam agunt, idiotas hos.i. priuatos, appellant. Equidem, cum mecum conſiderarem, ecquos de his Polybus uocet hoc loco idiotas, Athletas illum exiſtimaui a cæteris H hominibus aperte ſeparare: quandoquidem unam illi diætam in pane conſtitutam, & carnium eſu habent: Poſt iſtos uerò, qui militant, aut peregrinantur, aut etiam pugnant, his enim non eſt delectus habendus, quibus cibis ueſci, aut non ueſci oporteat: his enim uti cogitur quiſque quorum datur facultas. Forte autem, qui quoquomodo feſtinanter faciunt iter, nequeunt ullo modo, ut dictat Polybus, rationem habere uictus. Et omnino, quicunque negocijs publicis diſtinentur, aut uitam degunt, quam uocant [illegible].i. afflictum, & calamitoſum uitæ genus. Quare ad hos ſola, qui propria, priuataque negotia agunt, quos græci ἰδιοπραγοῦντας uocant, diæta, quam tradit ſpectat.

2 *Hyeme plurimum comedendum, bibẽdum quàm parciſſime. Et potus eſſe vinum debet, quàm mera ciſſimum, cibus panis, obſonia aſſa omnia. oleribus hac tempeſtate pauciſſimis vtendum. Nam hac potiſſimum ratione corpus calidum & ſiccum fuerit.*

Summa totius diætæ commemorata, recte ad finem orationis adſcripſit, qua de cauſa ſingula

quę

quæ dicta ſunt, præſcribat: etenim calfacere corpus & ſiccare inſtituit, adductus temporis immoderato temperamento. Quòd ſi moderatũ fuiſſet, vt in vere eſt, moderatam ſeruare diætam mandaſſet: cõſeruanda ſiquidẽ moderata ſunt: quæ modũ excedunt, immutanda. Iam mutatio nõ niſi ex contrarijs fiat immoderatis: nã, quod vltra modũ corpus, aut iã eſt calfactum, aut calfit, refrigerari quęrit: quod verò eſt refrigeratũ, vel refrigeratur, calfieri. Simili rõne in immoderata humiditate & ſiccitate morbiferas excellentias cõtrarijs admotis repellere oportet. Ac contrariã immoderationem applicare debemus, quæ hactenus à tergo medium, & mediocre relinquat, quatenus ab illo receſſit morbifera. Quocirca bruma, quia temperamento eſt frigido & humido, conducit, quamplurimum cibi ſumere: bibere autem q̃ parciſſime. Plurimum, hic non ad facultatem referes, ſed ad cætera r pa: itidem bibere quam parciſſime, compones cum reliquis temporibus. Eodem eſt modo dictum, eſſe vinum meraciſſimum debere, præ eius alijs temporibus miſtione. Verumtamen ad virium modum, præſentemq; vſum adhibens mentem, ſemper moderaberis vinũ & cibum offerendum: ſic & ſomnum, gymnaſia, & in ſumma, quæcunq; medicis exercitia appellantur. Nam vinum quidem meraciſſimum & aſſas carnes calfacere ſimul & exiccare, ſi cum maza & oleribus conferanẽ, quis eſt qui ignorat? Ex panẽ item pręmaza calfacere dixeris & ſiccare.
B Atq; hęc quidẽ auctorẽ attuliſſe veluti exẽpla duces. Tu porrò legumina deliges, quæ calfaciunt & exiccant, vt lẽticulam: pręterea de oleribus, q̃ hac ſunt facultate pręd ita, vt braſſicam: ſic ex carnibus, quę ſylueſtrium ſunt animantium, & quæ ſale conditæ. Sed & mihi quoque hæc ſunt pro exemplis dicta: nã tota ſingulatim alimentorũ ſylua tribus cõmentarijs, qui de facultate alimẽtorum inſcripti ſunt, conſtat. Itaq; quemadmodũ recte ſunt hæc de cibis in qualitatibus deligẽdis & vitandis dicta, ſic quæ de quantitate tradidit. Nã cibi, præ alijs temporibus, plurimũ hyeme cõcedemus, memores probe in Aphoriſmis eſſe dictum, Aeſtate & autũmo cibos difficillime ferunt, hyeme facillime, ſecundum locum ver tenet. Quòd ſicui, qua de re hęc fiant, cognoſcere cordi ſit, docuit & hoc in Aphoriſmis, his verbis: Vẽtres hyeme & vere calidiſſimi ſunt natura, q aer id temporis frigidus intro arceat denſando, & penetralibus corporis concludat naturalem calorem: qui ęſtate perſpiratione digeritur: at reſpiratione aer attrahitur calidus. Reſpirationem voco, cum ſpiritus intrò, & foras per os fertur. Perſpirationem, quæ per totum corpus ſimiliter fit. 1.aph.18. 1.aph.15.

3 At vere ineunte amplius potandum, & dilutius eſt, ac paulatim. Sunt præterea ſumendi molliores cibi pauciores q̃, atq̃, panis ſubtrahendus, mazaq̃, exhibenda, tum obſonia eadem ratione ſubtrahenda,
C & aſſa elixis commutanda: ac oleribus tam vere paucis vtendum. Dum æſtatem homo attigerit, tum eis omnibus vtendum mollibus, obſonijs elixis, oleribus iuxta & crudis, & elixis, poculis multo dilutiſſimis, & plurimis, & vt ne magna mutatio ſit, paulatim fiet, non ſubito utenti.

Ampliorem dixit, & dilutiorem, non plurimum, & dilutiſſimum vere potũ eſſe offerendum. Nam plurimum, & dilutiſſimum æſtate iubet, quæ contrarium hyeme temperamentum habet, bibere. At uer, ut medio eſt inter extrema temperamento, ita mediam requirit diætã, frigidiorem illam quidem, & humidiorem, vt ad hyemem: calidiorem & ſicciorem, ut ad ęſtatem. Proinde ex his planum eſt, quomodo, quam tradidit ſeruandam ęſtate & autumno diętã, interpretari debeamus. Quare id quidem mihi prętereundum eſt: & legentibus ſępius, ſeduloq; attendentibus dicta omnia clara ſunt, vt, hactenus quę habita ſunt, nullum deſiderent interpretem.

4 Aeſtate maza molli nutriri, & potu diluto, ſimulq̃, multo, tũ obſonijs omnibus elixis oportet. Atq̃, his ita, vbi ſit æſtas, uti debemus, quo frigidum ſit, & molle corpus. Siquidem tempeſtas calida eſt, & ſicca, corporaq̃, reddit & aduſta, & ſqualida. Quare his rationibus obuiandum eſt. Eodem modo, vt ex hyeme in uer, ita ex uere in æſtatem cum deuenitur, cibum deducere, potum autem augmentare oportet, atque in eum modum annum complendo, ex æſtate in hyemem peruenire. In autumno contra, cibi maio
D ri copia, & ſicciores exhibendi, & obſonia eadem ratione, pocula pauciora, ita, vt meraciora. Vt, cũ hyems commoda ſit, homo perpetuo potu vtetur meraciori & pauciori, & cibo quamplurimo & ſicciſſimo. Nã ita in primis valebit, minimeq̃, rigebit, tempus enim hoc magnopere frigidum & humidum eſt.

Quæ in præſentia tractantur, ita ſunt diſſecta, nec vllũ deſiderant, qui ipſa interpretetur: quòd omnibus plana fecit Polybus, nec ullam quæſiuerit puram methodum: cæterum, ut ſunt ſcripta ipſa ſola ac per ſe manifeſta ſunt.

5 Habitibus corpulentis, & multum mollibus, & rubicundis, toto ferè anni tempore uti victu ſicciori ex uſu eſt: humida enim eſt illorum natura.

Quemadmodũ temporũ differentiæ aliã atq; aliam rõnem victus denunciant, ſic habitus corporis: ad quos nũc, abſoluto de tẽporibus ſermone, deſcẽdit. Et, ut accõmodatã diætã demonſtrauit in tẽporibus, ſic in corporũ formis. Nam corpulẽti, molles, & rubicũdi, tales ex tẽperamẽti humiditate euaſerũt: q cõtra, ac hi, conſtituti ſunt, de q̃bus mox aget, ex ſiccitate. Quamobrẽ conuenit humidis ſiccior uictus, ſiccis humidior. Quæ ſi recte ſũt dicta, neminẽ latet, temperatos decere dietam tẽperatã. Atq; tẽperatos uoco, quos nec corpulẽtos, nec graciles, ſed appellãt quadratos.

6 *Duri, graciles, rufi, & nigri, ferè ſemper uictu debẽt uti humidiori; ſiquidẽ corpora horũ ſicca ſũt.* E

Temperamentorum notas in commentarijs De temperamentis oĩs ſcripſi, ubi σκληροὺς, i. duros, & ἰσχνούς, hoc eſt graciles, eſſe temperamenti ſiccioris docuimus, ſic nigros quoq;. At rufos non diximus ſicco tẽperamẽto eſſe, ſed cæteris hos, qui illis ſunt colore ſimilimi, quos flauos nuncupant, quia & flaua bilis ortum temperamento ſicco. Verum quidã ſcriptores minorem in uocabulis uſurpandis diligentiam adhibentes, cõmiſcent, ut rerum doctrinam confundant. Atq; ſic nõ nulli Germanos flauos uocant, qui flaui uerè non ſunt, ſi de nomine exactã rationem ineas, ſed rufi. Quod eſt huius reliquum orationis, id tum uerè tum clarè eſt dictum.

7 *Corporibus iunioribus utilis uictus eſt mollior, & humidior, nam hæc ætas ſicca eſt, & corpora eorum ſunt concreta. Senes uero ſicciori uictu maiore temporis parte decet, quòd id ætatis corpora humida ſint, mollia, & frigida.*

Hic ad ætates tranſit, ubi diuiſionem non plenam fecit, qui eas non in quatuor differentias ſecauerit, ſed in duas tãtum, cum deceret, ſiquidem ætatum temperamenta rõnis uictus ſtudebat indices habere, ſicut temperamenta quatuor ſunt, ſic diſſecare ætates in quatuor: ac humidam & calidam ſtatuere puerorum, ſiccam & calidam adultorum, ſiccam & frigidã eorum, qui ætate inclinante ſunt, humidam & frigidam ſenum. F Sed puerorum ætatem par eſt eſſe humidã, quod incrementum incidere in aliud temperamentum poſſit nullum. At ætati adultorum, quandoquidem plus iuſto calida eſt & ſicca, utilis eſt contrariæ diætæ uſus: id quod & ad ætatem ſpectat inclinantem & uergẽtem. Verum de ætate ſenum magna eſt quæſtio, quam neglexerunt propè omnes: de qua paulo inferius, poſteaquã ætates præcedentes ſatis expoſuero, uerba faciam. Si.n. confeſſum eſt, pueros plus quidem habere humiditatis, q̃ eſt ex uſu inculpate ualentibus, plus & caliditatis (neq;.n. ſimpliciter ſunt, ut adulti, calidi, ſed natiua caliditate, quæ temperata eſt, quæ in bono ſanguine conſiſtit) ætas, quæ inter pueros intercedit & adultos, quæ epheborum eſt, adoleſcentulorumq; optimo fuerit temperamento. Atqui optimum quũ medium ſit, uictus & modo eſſe tẽperamento debet, ut neq; humidius eorum corpus, neq; ſiccius, neq; calidius, uel frigidius, reddamus. Veruntamen corpus puerorum, quanquam habeat plus humiditatis, q̃ ſalubris habitus poſtulat, nihilo magis eſt ſiccandũ: alioqui incremento prohibeas illos. Sed iã, quia ſenes nonnulli eſſe humidos uolunt, alij ſiccos, neq; id utriq; indefinite faciendum nobis eſt, ut partim illos eſſe ſiccos, G partim humidos declaremus: quod in commentarijs oſtendimus De temperamentis, ubi ſolidis corporis partibus eſſe declarauimus ſiccos, ſed, quia excrementorum, temperamenti frigiditate, copia abũdant, hactenus dicuntur humidi. Vnde, ſi ſpectes utrũq;, cõtraria & duplex ab hac ætate indicatio exiſtit medicis, quòd ob ſolidarum partium ſiccum temperamentum humectari deſiderent, rurſus ꝓ abundantiam humidi excrementi, deſiccari. Itaq; quonam modo utriuſq; poſſis rõnem habere, abunde in opere De tuenda ſanitate diximus. Hoc loco ſatis ſit ſummam illorum, q̃ illic ſcripſimus, retuliſſe. Cibus, potus, & q̃ reliqua ſunt, ſpectent humidum & calidũ, quali ſenum ſolidæ partes corporis, quæ ſolæ rectè partes uocantur, humectandæ & calfaciendæ ſint. Rurſus reſpicienda eſt euacuatio pituitoſorum excrementorum. Quare, ſi ex opere De tẽperamẽtis colligas, & ſcientiæ diſcas, proprium ſenum temperamentum eſſe frigidum & ſiccum: acquiſititia aũt humiditate eſſe præditos eos, q̃ multa illis excrementa pituitoſa generantur: deinde illinc profectus ad commentarios De ſanitate tuẽda, diſcas quoq;, qua ſint uictus rõne nutriendi ſenes: clare perſpicies, quod hoc loco eſt obſcurum. Neq;.n. in duo erat humana uita diuidenda, neq; ſenum dicenda corpora humida & mollia, neq; uictus eis ſicco temperamento imperandus. At uero iuuenes cum dicat corpore eſſe concreto, & temperamento ſicco, cõſtat ſolos adultos eum dicere, hosq; appellare iuuenes. H Proinde & inclinãtium præterijt, & puerorum ætatem: atque, ut equidem dico, præterea temperatiſſimam, quę media eſt inter pueros & adultos. Atque adeo deprehendimus ſuum ſibi ipſi eſſe ſuſpectum ſermonem: neq;.n. uno uerbo dixit, eſſe ſenes ſicco uictu nutriendos, ſed addidit, plerunque, quod eſt perinde, ac non ſemper: ad, quod nec habitui corporis, nec alteri adiecit ætati, nam ſuus cuiq; corpori eſt uictus ſemper deligendus.

8 *Quare pro ætate, tempore, & habitu eſt uictus nobis ineunda ratio: obuiandumq́ conſtitutionib. æſtibus & hyemibus tunc demum optima ſanitate degemus.*

Hæc in ſumma dixit auctor cum clarè, tum uerè: quæ ſæpe nos, & multis locis explicauimus.

9 *Et iter facere hyeme uelociter debemus: æſtate lento gradu, niſi ſub ſole iter faciendum eſt.*

Quo pacto iter faciendum ſit ſingulis temporibus, docet. Nam eſſe hyeme eligendam ambulationem ſiccantem & calfacientem: æſtate contrariam ſpectandam, niſi ſub Sole, in quo, iter faciendum eſt. Tum enim feſtinato opus eſt, quo liberetur ocyus ſiccitate & calore, quę corpori inſtanter eiuſmodi comparantur.

A 10 *Corpulentis ocyus eſt iter faciendum, gracilibus lentius. {multis lauacris aſtate utendum, hyeme minus multis. Gracilibus conuenit plus balneum, quàm corpulentis.}*

Celer motus augendo plurimum calorem corpus colliquat. In motibus verò remiſſioribus calor mediocris ſanguificationi, & nutritioni prodeſt: quamobrem animantibus, vt bene nutriantur, adiumento eſt.

11 *Veſtes hyeme munda ſunt induenda, aſtate oleo infecta.*

Quid ſcriptor magis congruum, quàm quod omnes attulerũt interpretes, intellexerit, ipſe viderit. Quòd ſi mundas, quia magis calfaciunt, aut halitus non interpellant, ideo vult hyeme indui & infectas oleo in æſtate, quòd aut refrigerãt, aut halitum obſtruunt, non probo orationem: Nã mundæ veſtes, quæ denſo contextu ſunt, maximè ſi lacernæ ſunt, refrigerant: quo eſt harum cõmodior vſus: nam oleo quidem infectæ, planè ſordidæ ſunt. Neque eſt quiſquam hominum elegantium, qui veſtiri tam ſpurcè ſuſtineat, idq; æſtate: cum etiam temporis diuturnitate plus calfaciant oleo infectæ, quam mundæ, licet primo occurſu ſint frigidiſſimæ.

B 12 *Craſſi, q tenues eſſe nolũt, ieiuni exercitationes cũctas ſubire dẽnt: & cibũ adhuc anhelãtes ſumere, haud dũ refrigerati, & prius vinũ bibere dilutũ, nõ admodũ frigidũ: præterea obſonia ſeſamis parare, & condimentis, alijsq; id genus. Ac obſonia maiori copia ſumantur: nã ita pauciſſimis ſaturabũtur.*

Quod poſtremo loco orationis eſt dictum, nam ita pauciſſimis ſaturabuntur, quidam de omnibus p̃dictis pronunciari volunt: quidam de obſonijs tñ, q̃ ſeſamis, & ſimilibus vult condiri, alijsque multis. At, q̃ prædicta ſunt, hæc ſunt ieiunum exercitari: qđ quidem aperte vacuat, vt replet a cibo exercitatio. Ad hæc ab exercitationibus anhelantes cibum ſumere, nõdum per halitum eorũ calore digeſto, aut refrigerato corpore: quã cauſam eſſe, quò q̃s celeriter impleat̃, liquet. Si vero alia ratione id huius libri auctor vult extenuare, nos præterit. Hoc certe noui, iſtud in cauſa fuiſſe cur multis viſcera ſint oppilata, in primis iecur: vt etiam a cibo vehementes exercitationes. Prętera ijs, qui habent in iecinore arctos tranſitus alimenti, lauacra obſtructiones creãt. Sed hæc omnia vna cum diſtinctis priuatim explicationibus in opere De ſanitate tuenda ſum perſecutus. Reſtat, vt dictionem ipſam conſideremus, in qua ait, & prius vinum bibere non admodum frigidum atq; ita orationem inſtituit, quaſi frigidum eſſe illud, non admodum tamen frigidum, iubeat. Cæterum non ita ſtatim vult ab exercitationibus bibi vinum, ſed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciũt: quippę nimium caput tentat, ſi vel mox à balneo, præ omnibus alijs

C cibis & potibus bibatur. Non tamen frigidæ poſt exercitationes potio, niſi calidam præbibas, noxa vacat: offendit enim & hæc non obſcure ventrem ac iecur: nonnullis etiam neruos. Iam corpus etiam roborat frigidum vinum, ſed auctor id reſoluere vult. Niſi forte aliter erat ſcriptum, & ſit lapſus, qui deſcripſit (nam talia etiam hodie multa cernuntur) qui pro, non omnino calidũ, ſcripſerit, non admodum frigidum. †Etenim, qui anhelantibus adhuc præbere alimentum vult, corpore multis vaporibus oppleto, cum vini potione calidi magis illos replere vult: quod magnopere calidum non ſecus, ac frigidum cogendo uentri atq; roborando comparatum ſit: non committet, ut iſtud ſaciat.

13 *Et ſemel tantum cibum ſumere, ſuperſedere balneis, duriter cubare, nudusq; obambulare, quoad eius fieri poteſt.*

Rectius diceret parum cibi ſumere, quam ſemel tãtum cibum ſumere: ſunt enim, qui ſemel dũtaxat cibum ſumunt, & longe plus comedunt ijs, qui bis. At uero ut balneum corpus calfaciendo maxime foris, ad digeſtionem confert, & digeſtorum appoſitionem: ſic, ſi non laues, contrarijs commodes. Iam durum cubile ſolicitat corpus, comprimit, conſtringitq;: itaq; eius in omnẽ partem incrementum interpellat. Eadem ratione nudum deambulare omnes ad cutem attinentes

D partes refrigerat, tum uero in altum & uiſcera calorem impellit, ut probe quidem coquantur cibi: cæterum quò minus quoquo uerſum permeent, obſtat.

† Ita fortaſſe clarius. Etenĩ qui adhuc anhelantibus p̃bere alimentum dignum cẽſet corpore multis uaporibus pleno; illos uini calidi potu magis vultre plere. quia autem uino ual de calido, ſimiliter ac frigido, ineſt ut cogat, & roboret ventrẽ propterea cauet ne hoc fiat.

14 *E diuerſo, qui ex tenuibus craſſiores volunt euadere, omnia hi contra, ac illi, inſtituere debẽt, nec ieiuni quenquam laborem ſubire.*

Contraria ijs, quæ obelis præſcribebantur, hęc ſunt: Anhelantes non ſumere cibum, ſed ubi iam naturaliter reſpirauerint. neque ſemel tantum cibum ſumere, uerum iterum aut ter comedere. Qui uerò contra facit, ac illi qui balneis abſtinent, lauabit bis: ut tamen ſemper in primis tempus a cibo, ſecundo balneo tribuat, interim etiam primo. Ita exercitationes quoque breues & remiſſas obibit, easq; a cibo. Eadem ratione molliter cubare, nec nudus in aere uerſari his cõducit. Quæ cauſa eſt, cur †athletæ quaſdam ſtatuunt exercitationes, quæ conſiſtunt in hoc, ubi complexibus, uel toto corpore pugnatur, περιέπτειν, & σωματομαχῶν ipſi uocant, in ijs, quibus parare carnem ſtudent, uitantes, ne nudo eos corpore exerceant, nec complexu. Contra, quos extenuatos uolunt, celeri exercitatione, ac citra primum complexum exercitant.

† *Gymnaſta: etenim ad gymnaſtas nõ ad athletas id p̃tinebat.*

15 *Vomitus oportet & uentris cataclyſma in hunc modum uſurpare. Sex brumalibus menſib. uomere: quia id tempus aſtino eſt pituitoſius, & morbi caput tentant, & regionem ſupra ſeptũ trãſuerſum. At, æſtus ubi vigeat, vti cataclyſmatis: quippe hoc tempus torridum eſt, & corpus bilioſius, & grauitates lumbos, & genua afficiunt, calorq́ʒ vrget, præterea ſiunt in uentre tormina. Quare corpus oportet refrigerare, &, quæ eleuantur, deorſum ab his locis ſubducere.* E

Ecquæ vocet cataclyſmata, ex ijs, quæ ſequuntur, auctor oſtendit: hæc.n. dicit, quæ lacte conſtẽt, & ex eiceribus elixam aquam, ſalſuginem, & aquam marinam. Nam alia ab his ſunt purgãtia medicamenta, quæ totum corpus vacuant. Quare, vt balneatores purgare ſe balnea dicunt, cum ab illorum lapidibus cœnum abſtergunt, & ſordes; ita uentris, & inteſtinorum cataclyſmata pituitam eis & bilem abluunt. Quũ igitur hyeme generatur in ventre pituita, auctor nobis eſt, vt pituitam vomitibus expurgemus, & bilem æſtate innatantem retrahamus deorſum. Veruntamen vniuerſum corpus ſi purgare inſtituas, æſtate per uentrem ſuperiorem, hyeme per inferiorem purgabis, vt eſt in Aphoriſmis relatum. Nam, quæ in præſenti abundãt, his medeberis purgatione, vt tamen per loca, quò vergunt, purgationem inſtituas: ſiquidem ducenda ſunt quo tendunt, per loca accommodata: at quibus, ne augeantur, velis obſiſtere, per contraria loca retrahere debes. F

16 *Adminiſtrentur cataclyſmata corpulentioribus, & humidioribus ſalſiora, & tenniora: ſiccioribus, gracilioribus, & imbecillioribus pinguiora, & craßiora. Cataclyſmata pinguia & craſſa ſunt, quæ lacte conficiuntur, & ex ciceribus aqua elixa, & id genus alij: tenuia uero, & ſalſa, ſalſugine, & aqua marina, & quæ eiuſmodi ſunt.*

4. aph. 4.

Quæ magis incidunt corpulentioribus iubet præberi, quòd pituitoſiores hi ſint: leniora verò gracilibus, nam ſunt hi bilioſiores. At uerò, quæ ſint materiæ utrorumque, ipſe ſubijcit. Quæ q̃a interpretem non requirunt, ideo his præteritis ad proxima me conuerto.

17 *Vomitus ãt hoc modo irritare oportet, hões obeſi, ieiuni uomãt, currẽdo, aut celeriter eũdo meridie.*

Vult craſſis, qui uomituri ſunt, corpus excalfactum, quò ſucci pituitoſi, quo plurimo craſſi abũdant, liqueſcant. Quinetiam omnium apertio vaſorum, & anguſtorum meatuum raritas hac maxime ratione paretur. Faciunt autem hæc omnia ad facilem, & minime moleſtum vomitum.

18 *Sit hiſſopi* quadrans contriti in congio aqua, quem ebibat, acetum affundens, & ſal aſpergens, quo ſit iucundiſſimum.* G

* Græce eſt ἡμικοτύλιον. i. ſemicotile, q̃ capit vncias quatuor cum dimidia.

Incidentem eſſe potionẽ velle illum, & qua de cã, non eſt obſcurũ. Nanq; homines craſſi, quandoquidem humoribus ſunt prędíti prorſus craſſis, & frigidis, ac nonnulli ẽt lentis: ideo potionẽm eorum incidentem vult eſſe. Cęterũ, quantã potionis, quã præſcribit, copiã porrigãt, nõ adeo exacte poſſum dicere, q mẽſura, quẽ cõgium vocãt, non ſit apud oẽs eiuſdem capacitatis. Si atticum congium imperat bibere, non mihi ille mos placet, multũ.n. eſſe vr̃ mihi. Erat tamen maioribus in vſu, ſiquãdo vel lactis ſero, vel eiuſmodi aliqua ablutione vtẽdũ ſtatuiſſent, magna copia offerre.

19 *Bibat tardius primum, deinde uelocius.*

Nam, a principio ſi affatim bibiſſet, continuo vomeret, prius quam omne ebibiſſet, atque ſuccos in uentre contentos abſterſiſſet, quibuſcum vna effunderentur, quos primæ venæ habent. Sin autem primo lentius poſtea omnino bibat largius, ea ratione fiet, vt mediocri tempore cõtinere poſſit, atq; in tempore impetum ad uomitum capiet, quod tandem magis affatim bibat.

20 *Graciliores, & imbecilliores a cibo uomitum prouocent hunc in modũ. Calida loti præbibant meri heminam, mox omnis generis cibos ingerant, nec in comedendo bibant, nec a cibis, ſed contineant ſe dũ quatuor ſtadia quis progrediatur. Deinde illis in potum triplex uinum miſcebis, auſterum, dulce & acidum. primum meracius, & paulatim, longoq́ʒ temporis interuallo, deinde dilutius, celerius, & affatim.* H

Calida lotum prębibere mãdat poculũ meracius, hac, vt conijcimus, in- uctus rõne. Calido balneo totum corpus calfit, humores colliquantur, uaſa euadũt laxa: q̃ & ipſa uinũ meracius pręſtat: eademq; opera uiris robur conciliat, cuius habere maximam rõnem in gracilibus uidetur. Mox, inquit: oĩs generis cibos ingerant: cuius non eandem oẽs rõnem, qui hunc librum enarrauerunt, ſcripſerunt. Nã quibuſdam ex illis uarios cibos offerre uidetur, q inter ſeſe mutuo diſſidẽtes minori negocio uomitum cieãt. Alijs, quo plus ingerãt: quippe ſimplices, & unius ſpeciei, mox ſaturãt. Præterea non illis concedit ſtatim bibere, ut cibi ſtatim nõ ſupernatẽt, quod cauet. Et ne iſtud accidat, tempus ẽt conſtituit interea, quod commorentur, nutritioni ſufficiens. Ipſumq; adeo tempus pronunciaut, dum quatuor ſtadia quis progrediatur. Quę poſtquã ita pręceſſerint, dat bibere uina tria, q̃ inter ſe ſunt diuerſis qualitatib. Nã ex his unus hoc eſſe auſterum uult, illud dulce, aliud acidum. Sed hoc ẽt loco cauſam reticuit, quamobrem id præſcribat. Qui uerò ad eius ſenſum diuinationibus aſpirant, dĩt, auſterum ipſum adminiſtrare ob inſtrumẽtorum, per quę uomitur, robur: dulce, ut uomitum concitet, ad hæc, q fundat humores dulce uinum: acidum, ut abſtergat, q̃

A ventri ſunt infixa. Forte verò & cibos illis pſcripſit diuerſis qualitatibus, vt hi ventrem confirmēt
illi vomitum irritent, alij ſuccos abſtergant impactos. Verum qđ frequenter in ſodalium meorū
& amicorum cæterorum congreſſibus dico, non tacebo in præſenti. Non parū eſſe iſtorum deli-
ctum cenſeo, qui rationalem ſectam vēditant, qui ea, q̄ dictant, pronunciant, tanquàm edicta re-
gia, omiſſa eorū ratione. Nā multo erat ſatius ipſum libri ſcriptorē, ſingulorum præceptorū vim
exprimere: vt fecit Hippocrates in libro De ratione victus in morbis acutis, vbi de ptiſana refert.
Nā viſcoſitas eius lenis, continua, iucūda, lubrica, & modice laxa eſt, ſitim arcet, &, ubi ablutione
opus eſt, facile deſcendit, nō adſtringit, nō vellicat grauiter, neque in uētre intumeſcit. Similiter de
aqua mulſa, uino, oxymelle, & lauacris ſcribit: ut initium habeamus uiæ, qua nonnulla ab ſcripto
re omiſſa, q̄ cū eius ſentētia ſunt cōiuncta, adijciamus. Et nunc quidē eū alia protulit non addita
cauſæ ratione, tum ꝙ bibendū eſt uinum primum quidem meracius, & paulatim, & tractim, dein
de dilutius, celerius, atq; affatim, cogimur nos mētem cōiectare, qua ſcripſit. Eſt uerò cum omnis,
alioqui ambigua coniectura, tum ſanè maxime, ubi hominis ſententia etiamnū ignoratur. Proin
de dilutius bibere vinum, celerius, & affatim de his qui cupiunt uomitu, non abſonum uideatur
dictum eſſe, quandoquidem his, qui retinere uolunt, & concoquere alimentum, contraria conſe-
B runt, meracius, paulatim, ac tractim. Quare a ūt, q̄ omnino retētioni ſunt congrua, hæc offerat pri
ma iamiam vomituris, non habeo, quod probabile afferam. Fortaſſis horum auctori non alienū
uidebatur, quod interpretibus nonnullis probatur: quando hoc illi propoſitum eſt, ut uires homi
num gracilium, quibus hęc dictat, ne poſternat: ideo primum eas confirmat, ac mox ad eientia
uomitū progreditur. Veruntamen ad uires conſtituendas tempus, quod à cibo ſumpto dabatur,
ſatis erat. Alijs item aliud, ut dixi, uidetur, non tamen numerandum ut neceſſarium, quod demon
ſtrationibus ſtabilitur ex ſcientia profectis.

De vict. rat. i mor. acu. cō. 2. t. 18. 7. 110. h

*21 Qui conſueuit bis menſibus ſingulis uomere, rectius ille duobus deinceps diebus vomat, quā quin
decimo quoque die: alij plane contra faciunt.*

Et huius quoque oportebat rationem ſcriptorem cum primis apponere, quando præter diſtin
ctam vllam declarationem dixit de vomētibus, bis quoque menſe. Video enim eſſe, qui vacuatio
nis gratia vomunt: vt alios, qui vnum diem in menſe ieiunāt: & quoſdam, qui humorem hunc vē-
tri impactum, aut viſcidum, aut craſſum expurgant. Sed nihil tamen cauſæ eſt, quin per interual-
la iſta faciamus, non continuis duobus diebus.

C

*22 Quibus vtile eſt reuomere, aut quibus ſunt alui aſtrictæ, omnibus conuenit his crebro in die cibū
ſumere, & eſculentis uti varijs, ac obſonijs uarie paratis, uina item bina bibere, vel terna. At qui cibos
non reijciunt vomitu, vel aluis ſunt præditi* ſanis, his ex vſu eſt, vt faciant illi modo contraria.*

Qui ventrem purgare, aut corpus vacuare modice uolunt, his confert ciborum uomitus. Atq;
hos ſæpius uult cibum ſumere, cumq; uarium, & diuerſa uina bibere. Contra eos, qui nolunt uo-
mere, uentreſq; habent plus æquo humidos, ut quærant ſiſti, hos nec frequenter comedere, & ua
rijs cibis & vinis abſtinere. Nam ſemel cibum capere, & eum unicum, uinum item unum bibere,
intereſt ad hoc, ut uenter & illa & retineat, & coquat. Contraria uerò ægrius concoquuntur, tum
in uentre commorantur. Et pro ciborum qualitate, & ordine ſumptionis, aut innatare illos, aut
excerni per aluum contingit.

* In aliquib' græcis codicibus legitur non ὑγιέας i. ſanis, ſed ὑγρὰς i. humidis ac fortaſſis melius, vt opponatur aſtrictæ aluo, cuius paulo ante meminit.

*23 Pueri infantes diu ſunt calida rigandi, ijsq́; vinum dilutum exhibendum, quod prorſus tamē fri
gidum non ſit, idq́; offerendum, quod minime ventrem attollit, & flatū creat. Atqui hæc facienda ſunt
quo minus tentent conuulſiones, ipſiq́; creſcant, & melioris coloris fiant.*

D Quò hęc dicta dięta ſpectet, ipſe enarrauit, nempe. n. ut minus tentēt cōuulſiones, ipſiq; creſcāt
& melioris coloris fiant. Nā calida qui multo pueri tempore rigantur, molles pmanēt: id quod
conuulſionibus reſiſtit. nam conuulſiones ipſe Hippocrates frequentiores eſſe dicit corporib. cō-
tentis, q̄ remiſſis & laxis: tum mollia corpora facilius augentur, ꝙ in omnem partem facilius intē
dantur. Atqui, q̄ a conuulſionibus libera ſunt, probeque creſcunt, his totum eſſe habitum ſalubrē
id latet neminem. Ergo id ipſe uno inſigni prouidit non contemnendo, boni coloris. Et uerò etiā
uinum hos dilutum iubet bibere, nolens eos nimium caleſcere, idq;, quòd non raro laborent con
uulſione, quod quidem neruorum imbecillitati, & uoracitati acceptum referunt. Ideoq; uinum
eos non frigidum bibere imperat. Atq; uinum, quod eſſe eiuſmodi debet, ut minime ſit flatuoſum,
omnibus iuxta, nedum ſolis infantibus commodat.

*24 Mulieribus ratio uictus eſſe ſiccior debet, commodiores enim ſunt cibi ſicci mollitiei carnis: vt itē
pocula meraciora conferunt plus ad ſecundas, & fœtus nutriendos.*

Mulieribus ſicciorem rationem uictus præſcripſit q̄ qualis eſt, ipſe ſubijcit. Cæterū hęc opinio
auctoris controuerſa eſt. Etenim, ſi mulieribus eſſe humidis præter naturam ſit, in intempe-
ratis naturis, & ægrotantibus humido morbo, recte illas ſiccaret. Iam, cum eis hoc ſit naturale,

tuendum eſt, niſi ſalubrem mediocritatem excedat [illegible] E
& his natura comparatum eſt, vt [illegible] ſuperentur, illi
eorum intemperiem [illegible]

27 *Qui exercitantur, hos hyeme [illegible] currere [illegible] aeſtate [illegible] vero haudquaquam [illegible] in frigore.*

Exercitationum differentias, quae ſuis temporibus ſunt peculiares, docet, quod hyeme [illegible] cere valent & exiccare aeſtate contra.

26 *Qui curſu defatigantur [illegible] defatigantur [illegible] ita laborās partem corporis defatigatam [illegible] conferuet, [illegible]*

Si ita omnia medici rationales conſcripſiſſent, non ſuiſſet verborum [illegible] interpretibus relictus. Id autem dico, vt [illegible] cauſam, cur ita nos agere iubet, id quod fecit hoc loco Polybus. F

27 *Si hos, qui exercitantur, maxime alui profluuia [illegible] de exercitationibus detrahere debent, non minus tertiam partem, & de cibis dimidiam. [illegible] non valere ventriculum [illegible] ſiert [illegible] potus [illegible] ventriculus [illegible] me calfaciat, cibos q; vincat. Porro modus hic alui profluuij [illegible] tior exercitat, ubi compellatur homo, quando ita eſt natura comparatum, veſci carnibus. Vena ſiquidē conſtipata [illegible]*

Non videtur hic de exercitantibus ſeſe gratia ſanitatis loqui, ſed de his, [illegible] gymnaſticam [illegible] admodum [illegible] mandi. Propterea de illis [illegible], de exercitio tertiam partem, de cibis dimidiā. [illegible] ſperat [illegible] cibū ſuperaturos, vt [illegible] alui profluuio. [illegible] que ſuo officio functus eſt, [illegible] adſcripſerit rationem, [illegible] & q̄ hic ſunt dicta, pſcripſerit. Nā modus, inquit, hic alui profluuij [illegible] carnes comedere cogāt. Vbi de gymnaſticis verba ſe facere ſignificauit: hos etenim comedere carnes G cogunt. [illegible] interpretes [illegible] vt non excipiant alimentum [illegible] [illegible] [illegible] ſunt cōpacta, adſcripſiſſet, [illegible] di depoſuerit [illegible] torum compacta carne meminit, quo commentarentur illi quoque [illegible] ris, anſam pbuit. Hi enim citiſſime plenitudinē aceruant, q̄ non ſatis perſpirationis habent. Vnde fit, [illegible] fidua promptius venter cōcoquit. [illegible] grauent, ſemel deijcit prius vniuerſos q̄ ſint cōpacti. Potuit etiam per venarum [illegible] in H tendi multum nō poterant, digeſtio impedita alimenti. Verū talium naturarum, quo pacto haberi poſsit ratio, ſcribere ipſum oportebat, inſtituto contrarium. Siquidē totius habitus ſunt cōpactae raritas & mollities, q̄ molli frictione, & multa pinguedine [illegible] ſolijs [illegible] ſymptoma [illegible] moratur, ac eorum negligit [illegible] In id praeſenti orōne, iſtud quoq; dicit: conſtat n. non valere ventriculum [illegible] calfacere. [illegible] rè incuſauit habitus denſitatem, & venas cibum non ſuſcipientes, [illegible] de ventriculo conqueritur. Quod ſi hic eſt quis vera [illegible] Panem [illegible], potum temperatum & pauciorem, ſemel cibum ſumēdū, [illegible] deambulandū

† Ex antiquis cod. ita legendū lōgioreq; in ſolijs mora fiunt.

28 *Eſt haec quidem praeceps natura & ad partem vertitur vtramq; [illegible] viget bonus habitus in [illegible] corporibus.*

Bonum habitum appellauit, compacta carne [illegible], [illegible] ſi dixiſſet, celeritatem facere & mutationē. Itaq; ſubnectit. Et ad partem vertitur vtramq; hoc eſt, ad bonum habitum, & contrarium. Praeterea addit: Parumq; uiget bonus habitus in [illegible] corporibus. Nam in commentarijs in Aphoriſmos oſtēdimus bonū exercitatorum habitum praeter ſanguinis repletionem

A [illegible] & carnis, robur conſeruare naturalium facultatum. Sed, vt illic ſummam habitus bonitatem eſſe periculo oſtendimus obnoxiam, quam non cito rara corpora conſequuntur, ita vſu venit his, qui corpore ſunt compacto, poſtea quam velociſſime propter difficilem per halitum digeſtionem hic generatur, cogitur q; ſcilicet e veſtigio euerti, celerem obtinent generationem, & diſſolutionem.

29 *Habitus vero rariores, & hirſutiores, carnium eſum magis admittunt, & labores. Suntq; his boni habitus diuturniores.*

Quòd corpora hirſutiora cutem obtinent rariorem, itemq; genus carnoſum, in libris De temperamentis didicimus. Quare hæc meritò ſanè commodius ait eſum carnium ferre, nempe, quæ tranſpirantur: & labores, quòd minus ſint laſſitudinibus obnoxia, id quod etiam in libris de tuenda ſanitate traditum eſt. Quòd ſi hæc, & bonos habitus habent coſtantiores, vt quę non attingant continuo extremum.

30 *Ac, qui cibos poſtridie eructant, & ſi præcordia eleuantur, his tamquàm cibis non percoctis diuturnior ſomnus prodeſt, nihilominus horum corpora ad alium laborem ſunt adigenda. Vinum bibant*
B *meracius, & largius, cibi verò minus ſumant hoc tempore. Liquet enim præ imbecillitate, & frigiditate ventrem non eſſe ciborum multitudini parem concoquendæ.*

Laudo hic eum, quòd fini adiecerit: Liquet. n. præ imbecillitate, & frigiditate ventrem non eſſe ciborum multitudini parem concoquendæ. Nam quaſi ad id reſpiciens, cum ſtudet calfacere, eaque gratia longiorem ſomnum eis conſulit, item exercitationem, atque vinum bibere & meracius & copioſius, præterea id temporis minus comedere, quo ipſis contingit cruditate laborare. Nam reliquo tempore exercitantes ſeſe, & mouentes, vinumq; vt diximus, bibentes, nihil eſt, quòd ciborum mediocrem copiam imminuant.

31 *Quos ſitis infeſtat, cibos hi & labores minuant, at vinum dilutũ bibant, idq; quam frigidiſſimum.*

Hic expreſſa eſt eo modo validarum naturarum [illegible]. In ſexto libro Epidemiõ his verbis: Calido naturaliter frigida potio conuenit, & quieſcere. Vt n. appellant corporis temperamentum ſubiunxit dictam, quam, qui ita ſunt affici, requirunt. Caput autem eius eſt, refrigeratio. Potiſſima 6.Epid. com. 4.t.15.3.183.
C in hac diæta ſumma ſunt, aquæ potio, & vacatio exercitationis. Hoc loco quieſcere aliter expreſſit, nempe, Labores minuant. Et pro frigida potione ſcripſit: Ac vinum dilutum bibant, & quam frigidiſſimum. Mihi verò rectius hic præcipere uidetur, quòd potio diluta, & frigida cum refrigerat, tum præterea vini obtinet commoditates.

32 *Quibus viſcera ab exercitatione, vel alio itinere dolent, his requieſcere ieiunis confert. Potus ſit pauciſſimus, qui corpus ingreſſus multam eiciat vrinam, ne venæ, quæ viſceribus ſunt innatæ, contendantur plenæ. Quippe inflationes hinc, & febres generantur.* * Græcus codex habet φύματα. i. tumidi abſceſſus: interpres fortaſſis habuit φυσήματα.

Omnia hæc præcepta in lucubratione De ſanitate tuenda abunde tradidimus: & nunc memoriæ cauſa, vt in ſuperioribus, ita hoc loco exponemus. Multis, nimirum & febri liberis, dolores in viſceribus oboriuntur, potiſſimum in iecinore, vbi a cibo ſe exercitauerint, vel lauerint. Cuius quidem cauſa anguſtia eſt viſceris tranſitus, aſcendentiumq; craſſitudo humorum. Etenim occluſi, & reſiſtentes in venarum ſtrictis finibus, qua ſanguis ex ſimis iecinoris partibus tranſumitur in curuas, cum tranſitum obſepiunt, tum venas intendunt, quæ in ſima ſunt iecinoris regione. Quas ita
D affectas, dolores citra febrem excipiunt. Hos ſopire eo tempore oportet, quo infeſtant, ac potare aliquid, vrinarum quod moueat, & iecur referet. Qui niſi minxerint, his occaſionibus ſuccedunt * flatus, & febres.

33 *Quem morbi corripiunt à cerebro, profectò huius primum torpedo caput tenet, mingitq; frequenter, & alia patitur, quæ in vrinæ ſtillicidio ſolent euenire. Huic illud dies † viginti moleſtat. Et de naribus ſi fluat, aut auribus aqua vel mucus, à morbo vindicatur, & vrinæ quieſcit ſtillicidium. Meiet autem abſq; dolore multum, & album, dum diem vigeſimum tranſierit, & capitis dolor relinquet hominem; caterum oculis intendentem ſplendor illum fugit. At viri eſt, qui facultate eſt prudens ratiocinandi (quæ hominem tanti nihil, atque ſanitas eſt) noſſe de ſuo conſilio in morbis eſſe præſto.* † Græce ἐν. i. noueni.

Meritò habuerunt hanc orationem ſuſpectam nonnulli etiam ſemel damnarunt, non eſſe Polybi, & multò minus Hippocratis. Nam orationis omnino non conſtat initium, cum velit cerebri morbos torpedinẽ inducere, & vrinæ ſtillicidium. Quæ tamen oratio, uel ſi [illegible], non [illegible] cerebrales eſſe morbos conſtituere, ſed eos ſolos, quibus fluens de naribus, & auribus mucus & aqua depoſuit, haud eſt, uera. Neq; n. ſemper ita rem ſe habere, neq; frequenter apparet.

GALENI

E

GALENI DE ATTENVANTE VICTVS RATIONE LIBER VNVS.

F

Martino Gregorio interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

Agit de edulijs quibus tenues, ac ſalubres humores in corpore redduntur.

Quæ ſit rationis victus attenuantis vtilitas. CAP. I.

CVM victus ratio attenuans pleriſque diuturnis morbis adeò conferat, vt ſola ea, ſine vllo alio medicamento, ſublati ſæpe fuerint, operæprecium fuerit aliquid de ea diſtinctiùs perſcribere. Sunt.n. quos præſtiterit ſola victus ratione, ſine medicamentis perſanare. Vidi equidem non paucas arthritidas, quæ iam articulorum oſſa nudarant, aliâs quidem hac victus ratione in totum perſanatas, alias mitiores fuiſſe redditas. Vidi præterea & eorum pleroſque, qui ſpirandi difficultate, quàm δύσπνοιαν vocant) ſæpe prehenduntur, adeò leuatos, vt aut prorſus reualerent, aut longo ſaltem interuallo leuiter affligerentur. Eadem etiam hæc tenuans victus G ratio magnos lienis tumores, & hepatis ſcirrhum colliquat. Ad hęc epilepſias paruas quidem, & etiamnum incipientes penitus ſana: inueteratas verò ac conſumatas iuuat nõ mediocriter. Hanc victus rationem medici tenuantem appellarunt, quemadmodum aliam ei contrariam, incraſſantem, pro eo humore. ſ. quem in corporibus noſtris gignit. Nota autem longa experientia nobis eſt, & ratione explorata: nam olfactus ac guſtus mentem noſtram ad omnes eiuſmodi cibos diſcernendos ſatis inſtruunt. Quæ.n. ſenſus noſtros pungunt, ac mordicãt, ea omnia palàm eſt acria eſſe, & quæ ſuccos craſſos tenuare queant: quæ etiam, ſi largius æquo ſumpta fuerint, ventriculũ mordicant, ciborumque nauſeam magnam inducunt, & halitus acres emittunt, non modo dum manduntur, ſed etiam poſtquàm è corpore fuerint egeſta. Plurima autem eorum vrinas, & ſudores graueolentes, & acres promouent: phymatibus præterea, ac furunculis ſunt accommoda: quędam autem ex ipſis cutim diuellunt facile, atq; erodunt: alia verò pertundunt: alia ipſius partem aliquam in pus vertunt: vlceraque magna & quas uocant eſcharas, efficiunt. Hæc omnia ſatis probant ea acrem quandam, atque incidentem habere facultatem: cui rei euidentiſſimo etiam ſunt argumento humores in corpore noſtro ab eis extenuari. quin & experientia ipſa rationem confirmat: videmus enim corpora omnia in quibus humores frigidi, craſſi, ac lenti abundant, huiuſ- H modi ciborum vſu maiorem in modum alleuari.

Quæ ſint oleracea attenuantia, ac de diligentia in eorum vſu adhibenda. CAP. 2.

VT in alijs, ita in his quoq; oportet medicum t pi, ac menſuræ vſus diligenter eſſe attentũ: periculũ.n.eſt, ſi qs non rectè ijs vtatur, ne tandem prauo ſucco impleatur. Verũ de omnib in pñtia tradere non eſt inſtitutũ, ſed de edulijs duntaxat pertractare. Nemo igitur eſt q *allium, cępam, naſturtiũ, porrum, & ſinapi, p p facultatis ipſorum vehementiã, ignoret in genere eſſe tenuantium: poſt illa aũt ſmyrnium, pyrethrum, origanũ, calaminthen, ſiſymbrium, pulegium, ſatureiam, tuymum: quę oĩa viridia quidem, & prius, quàm exiccentur, manduntur: exiccata verò, iam non amplius ſunt cibi, ſed medicamenta. In ſumma omne, quod ſiccum eſt, viridi eſt ualentius: eorum uerò, quæ ſicca non ſunt, maturiora minus maturis, & quæ in montibus ac locis ſiccis proueniunt, ijs, quę in campeſtribus, ac planis, & hortis, ac paludibus creſcunt ſunt fortiora: hęc ſane ſunt, quæ de iis cõmuniter ſcire conuenit. Prędictis autem ordine proxima eſt capparis, & terebinthi fructus: his aũt eruca, ſium, apium, petroſelinũ, *orminum, raphanis, braſſica, & beta. Malua verò, & blitum, & atriplex, tametſi ijs ſpecie ſunt proxima, facultatibus tamẽ diſſi-

Al.3.f.13. t.2.c.3.f. 291.c

* ozymum.

dent:

A dent,aquea.n.ſunt,minimumq́; acris facultatis habent,quo modo cucurbitæ,& citruli,melones,
melopepones,& pruna:humida.n.ſunt hęc omnia,ac frigida,& pituitoſa,potiſſimum ſi cruda,&
nõ elixa mandantur.Atq; hinc adeò fit vt quidam citrulos,ac cucurbitas duriores elixent.Ex po
mis præterea,ac pyris ea minus nocebunt,quæ cocta fuerint.Ad hæc ex ijs,q̃ cruda manduntur;
ea p̃dictis minus ſunt noxia,q̃ ad reponendum ſunt apta.Sed de his non eſt nunc dicendi locus.

De differentia attenuantium oleraceorum ex ætate,ac communis ratio ipſorum dignoſcendorum.

RVrſus igitur ad eos cibos,qui ſuccos craſſos in corpore tenuant reuertamur, ab ijs vnde ſu-
mus digreſſi,auſpicantes:exactius.n.de ipſis determinare eſt neceſſe. Omnia igitur tenera,
& increſcentia p̃p humiditatem,qua adhuc toto incrementi t̃pe affluunt,facultatib.(vt paulo an
te diximus)ſunt moderata.Quo fit,ut pleraq; medicamẽta,dũ oriuntur,& adoleſcũt, non aliter,
ac cibi mandantur,ut ſilphij,ac ſinapis ſtolones,pyrethri,iringij,& multorum aliorum,quæ olera
ſylueſtria vocare conſueuerunt:quę haud ita multò poſt ſpinis adeò horreſcũt,vt ne pecorib. qui
dem ſint veſca.Hæc aũt oĩa,vbi commaturuerint, magnam quidem hñt incidendi facultatem:
tenuant verò admodũ,dũ oriuntur adhuc,atq; adoleſcunt.Pari mõ & vrtica,prius, q̃ exiccetur;
B eſt eſculenta,pręterea fœniculus,ruta,coriandrum,anethum eiſdẽ cum illis ſunt ſpeciei, euiden-
terq; ẽt calfaciunt.Aliud aũt eſt olerum agreſtiũ genus,quæ memoratis minus incidũt,ut medio
cris,nõ ſecundæ ſint naturæ,quippe quę neq; incidant manifeſte,neq; dẽſent.Olera ãt cõi nomi-
ne hmõi oĩa(ſerides)nominantur,ſingulis tñ ſpeciebus ſingula nomina a ruſticis fuerunt impoſi
ta,vt lactucę,condrillæ,tum ijs,quæ Syrij gingidia vocant,tum alijs id genus pleriſq; apud ſingu-
las gentes:Athenienſes tñ oĩa cõi nomine appellant:veteres aũt ipſorũ ſpecieb.nullum nomẽ in
diderunt.Cum igitur plures horum ſint ſpecies,& earum pleraq; p̃ pea quòd non vbiq; proue-
niant,multis ſint ignotæ,vbi eorum facultatẽ in genere didiceris,nihil erit,ꝙ ea oculis ſingulatim
inſpicere,ac dignoſcere deſideres,ſed ipſorum duntaxat enarratio tibi ſatisfecerit.Siquid igitur ol
factui,aut guſtui,aut utriq; ſimul,acre,& mordicans,& calidũ apparebit,ſcito id facultatẽ habere
tenuandi,atq; incidendi.At ſi quid olfactui odorem bonũ inferẽs,aromatis ſpeciem guſtui repræ
ſentet,id quoq; virib.calidũ eſſe oportet,ſed non æque,ac mordicantia, & rodentia, & inſigniter
calfacientia.Incidunt præterea & quæ ſaporẽ quendã hñt nitroſum,aut ſalſum,quorũ ẽt plurima
aluum deijciunt:nec minus ijs amara tenuandi facultate ſunt prædita:atq; hinc adeò fit, ut pluri-
mis hmõi vulgo veſcantur:differũt tñ in eo plurimum,ſi vnà cum eis oxymel,aut acetum,aut ſal,
C aut oleum,aut aliud id genus ſumatur:eorum.n.facultas aceto,& melle intenditur, oleo aũt mi-
nuitur.Siquidem oleũ ipſum,præter quam ꝙ ſuccos craſſos non incidit,eorum ẽt oĩum, quæ id
præſtare poſſunt,robur imminuit.Huius ẽt generis ſunt cibi omnes aquei ac mucoſi,pręterea ole
ra plurima potiſſimum hortenſia propter ſuperfluam humiditatem:quibus oĩb.cum aceto veſcũ
tur,eis quidem,quæ cruda libenter mandunt,id non permiſcentes,his verò,quę elixant,oleum in
fundentes.Quidam aũt pro delitijs acetum oĩb.permiſcent,ſed cum melle,vel ſinapi,vel libyſtico
vel cumino,vel apio,vel id genus aliquo commiſcentes.Natura.n.ipſa ſuggerit,quid ſit faciendũ
ac docet non eos modo,qui hoc apertius norunt,ſed ẽt imperitos,atq; idiotas.Quin & ipſe iis,q-
bus victus ratione tenuante opus erat,delitijs eiuſmodi uti iubebam,præterquam carne dactylo-
rum,quam multã pulmentis plurimis commiſcebant.In ſumma autem de ijs delitijs eſt habendũ,
omnes eas tenuantibus eſſe accenſendas,quę tum cũ multis acribus,& calidis(cuiuſmodi ſunt ea,
quæ nuper memorauimus)tum cum cępis,allijs,& coriandro præparantur: quibus verò ea par-
cius fuerint permiſta,ſubſtantiam incraſſantem habent copioſiorem.

De olerum,& arborum germinibus attenuantibus. CAP. 4.

QVoniã aũt ab initio de cibis oleraceis diſſerui(in eo.n.genera plurima ſunt,quę tenuãt)pro-
D ximum ſanè fuerit de aſparagis,quos uocant,diſſerere,elijs,*mixacantho,chamędaphne,vi *μυάκανθον.
te alba,vitice,ſpina,& alijs eiuſmodi.Eodem in genere ſunt uitium germina,& rubi,& omnia de-
niq; arborum germina,quibus ueſci conſueuerunt.Mixacanthus igitur,quem uocãt,mediæ quo *μυάκανθος
dammodo eſt facultatis,ab eo autẽ elij,& chamædaphne utrinque non multum differunt.Stoma .i. ſoricatis ſpina.
cho autem non minus prædictis commodant uitis albę,& uiticis,& ſpinę aſparagi:omnium autẽ
maxime auſteri,atq; diſtringentes,quales ſunt uitis,ac rubi.Spinæ uerò aſparagus aluum deijcit.
Sed,quæ purgant quidem,non poſſis ante experientiam cognoſcere,quæ uero uẽtriculum robo
rant,coniectura poſſis aſſequi.Omnia.n.ſtomachũ iuuãt,facultatiſq; ſunt mediocris,quo in gene
re eſt palmæ cerebrum:ſic.n.nominatur tenerum germen,quod e ſumma ipſa planta producitur
vt elate in oleribus.Qui autem amaroris quidpiam præſeferunt,quanto amariores, tanto ijs ſunt
ſicciores,& incidentes magis.Quòd ſi linguam euidenter mordeant,ac calfaciant,in tenuantibus
erunt numerandi.Verum de oleraceis quidem edulijs hæc ſufficiant.

De ſeminibus olerum. CAP. 5.

DE ſeminibus aũt deinceps tractabo.Vt autem de his uniuerſum dicam,facultate plantæ ſuæ
ſunt ſimilia,niſi ꝙ illis prorſus ſunt ſicciora,eoq; magis tenuantia:non oĩa tamẽ ſunt ueſca,

ut ne

vt ne herbæ quidem ipſę, quarum ſemina manduntur, omnes ſunt eſculentæ. Omnia tamē ſemina, quibus veſcuntur, ſua natura ad ſiccius, & calidius magis, q̃ herbę ipſæ, ſemper ſunt propenſa. E
Proinde & papaueris ſemen herba ipſa eſt melius adeò, vt tāquàm innoxium panibus ipſum miſceant, & placentis. Quòd tñ & ipſum palam refrigeret, ex eo intelliges, ꝙ caput grauat, & ſoporiferum eſt, non tñ æquè, ac eius ſuccus: ſed, quanto is magis refrigerat, tanto eſt ſemine magis ſoporiſer. Soporiferum eſt & lactucæ ſemen: quandoquidem & olus ipſum frigidum eſt, & humidum. Ab his igitur frigidis & humidis ſeminibus eis eſt cauendum, qui tenuante diæta vti volet. Nam ſiſami ſemen ſuccum craſſum ac lentum in corpore gignit: apii verò, & petroſelini, cumini, carui, anuſi, pterea libyſtici, ſinapis, ameos, dauci, ſeſeleos, & omnium deniq; odoratorū, & acriū, & euidenter calfacientium ſemen tenuante diæta vtentibus conuenit. Quorum quædam adeò ſunt fortia, vt nihil a fortiſſimis medicamentis diſſideant: cuiuſmodi eſt rutæ ſemen, quod validū admodum eſt ac tenuans. Pari modo, & lini, & cannabis ſemina: hæc enim non modo ſunt medicamentoſa, ſed caput etiam tentant. Quocirca vnicum eſt tempus, quo quis rectè ijs vtatur, cum ſcilicet ſanguinem per vrinas purgare volet. Verum de medicamentis dicere nunc non eſt propoſitum, vt quorum vis & actio eſt magna, eoque non eſt eis inſiſtendum.

De Frumentaceis, ac edulijs, quæ ex eis parantur. *CAP. 6.* F

AD aliud ſeminum genus eſt tranſeundum, quæ cerealia appellant: hæc autem appellatio in toto eorum genere Græcis eſt vſitatior, q̃ leguminum nomen, quæ nonnulli chedropa ēt nuncupant. Omnia aūt generaliter uocantur legumina: ſpeciatim verò ea ſola ex eis appellantur chedropa, que manu carpuntur: alia cuncta, quæ falce putantur, frumenta: quidam aūt ſolum triticum, frumentum vocant: alij hordeū quoq; ei adiungunt. Sed vocet quiſq; quo libeat, nomine: ipſe verò de eorum oīum facultatibus deinceps pertractabo. Triticum ergo firmiſſimi eſt alimenti, ſuccumq; craſſum admodū gignit ac lentū. proinde, niſi quis ipſum, quo modo nunc præparatur, exhibeat præparatū, ſuccus ex eo ſuccreſcet vehementer craſſus ac lentus. Tritico igitur ſimpliciter elixo non eſt veſcendū, ut in Aſia pleroſq; ruſticos eſitare obſeruaui. Nam cōditur id pauco ſale, nec ipſum in farinā redactū, vt ἔτνος. i. pulticulam, aqua vel lacte perfundentes, elixāt. Cæterū qđ eo modo eſt paratū ad coquendū eſt difficile, & craſſi ſucci: ſola aūt ea præparatio eſt ꝓbanda, quæ fermento conſtat, ſale, & clibano: paulo deterior, quę minore furno: ex reliquis verò nulla eſt, de qua verba facere ſit neceſſe. Eſt & in tritico non parua ſpeciatim differentia: quippe quod graue eſt ac denſum, & in profundo flauū, copioſiſſimi id alimenti eſt, craſſiq; ſucci ac lenti: contra qđ leue eſt & rarū & albū, minus nutrit, ſuccumq; gignit craſſum minus ac lētum. Similago aūt & alica multū alunt, craſſiq; ſunt ſucci ac lenti. Verū ſimilaginem qdē non conuenit eos G
attingere, qui extenuante victu vtuntur. Alica verò poſſunt ueſci moderate, tum ſola aquę incocta, tum verò cum mulſo, aut vino, & eo qdē dulci ſed flauo ac tenui, & qđ viribus falerno ſit proximū. Poſſunt & alijs multis cibarijs ꝓmiſcere, & maximè betis tritis, & iuſculis accōmodatis. Qđ ſi qs pultē, aut ſorbitionē ex alica parare volet, conueniet non anethi modo, ſed & porri qdpiam, uel pulegij, vel calaminthes, uel hyſſopi immittere. Piper præterea ſi miſceatur, non ſolum elixationibus eiuſmodi, ſed alijs ēt propemodum omnibus, quę ad tenuantem diętam conferuntur, nō mediocriter iuuabit. Ptiſana autem ipſa qdem ꝑ ſe non nihil abſterget, ut hyſſopo non magnopere egeat. Si quando tamen ipſius uim inaugere uelis, piperis aliquid ei ꝓmiſcuiſſe ſuffecerit. Mel uerò ptiſanę immiſcere non eſt opus, niſi qs ea, quæ thorace ac pulmonibus continentur, ſtudeat expectorare. In hepatis uerò ac lienis affectibus ipſum admiſcere non conuenit: nam horum uiſcerum tumores à ſorbitionibus ipſis ſolis ex alica adaugentur, & multo magis, ſi cum melle eas parauers: at de mellis qdē uſu omni paulo poſt dicemus. Nunc autem ad hordeum redeundum: nō enim in ptiſana tm̄ eo veſcimur, ſed & panes hordeaceos conficimus, & eius farinam cum lacte elixamus: pterea ex eo frixo polentam cōficimus: deniq; non ſecus, ac alicā, coctum ipſum in aqua H
cum uino dulci aut ſapa exhibemus. Verum, quod ad panes quidem pertinet, ſcire oportet, oēs, quoquo modo parentur, exigui eſſe alimenti, ſuccumq; craſſum, ac flatus nimium generare: Polentam uerò oēm ſimiliter, ac panes, nutrire, niſi ꝙ ſiccat magis, propterea ꝙ frixa eſt: farinam ipſam utriſq; eſſe humidiorem, excrementoſamq; magis ac flatulētā, & potiſſimum ſi cum lacte coquatur. Qđ uerò hordeum, ut alica, ex dulcibus quibuſdam ſumitur, propoſitę uictus rationi multo minus confert: ſuccum enim craſſum ac lentum, ut alica, gignit. Sumenda igitur hæc ſunt non cum ſapa, neq; cum uino aliquo uehementer craſſo, ſed cum mulſo, aut uino quopiam falerno ſimili. Eodem autē modo & typha uti licet & auena: ſunt tamen hęc, q̃ ptiſana & alica, cōcoctu faciliora, & excrementoſiora. Porrò horum ſeminum pleraq; in Aſia, ac Myſia proueniunt, adeò, ut panes ex eis cōficiant, qui utiq; & ipſi ad coquendum ſunt difficiles & ſucci non boni. Olyra ēt quam uocant, frequens in Aſia uſitur, mediumq; inter hęc & triticum, locū obtinet: ſiquidem tritico tāto eſt deterior, quanto his melior: utuntur autē & ipſa eodem modo, quo predictis. Quod uero ad zeā attinet, nulla alia eſt inueſtiganda præter olyras & typhas, q̃ ſunt eſculentę, &, ut ingenue fatear, nō mihi cōſtat, de utris harum antiq nomē zeæ enunciarint. tertium enim præter illas

genus

A genus non viſitur, quod eis ſit ſimile, ſed typhas & olyras ſic vocitabant. Cum autem Mneſitheus
de iiſdem ſeminibus vtrunque nomen enunciet, typhas & olyras nominans, in eo declarat, ſe ſu-
ſpicari zeam quoddam aliud eſſe prauum edulium: ipſumq; exiſtimo zeam appellare, quod nos
typhas nominamus, aut aliquid his deterius. Cæterum ſemen id ut hordeum, & olyra, & auena,
eſt mundandum, ac cortice ſpoliandum. Quod cum factum fuerit, tritico, hordeo, & olyra longe
eſt tenuius, atque exilius: flauum præterea eſt, vt triticum, nõ album, ut hordeum. Portò hordeũ
apud quaſdam gentes nudum prouenit, vt in Cappadocia, vocaturq; vt iam iã dixi. Quod ſi aquæ
incoctum, ut alica, cum aliquo vino dulci ſumatur, nullis alijs bonitate cedet.

De reliquis leguminibus. *CAP. 7.*

FAbæ aũt minus quidem, q̃ hordeũ, tergent: verum & ad coquendum ſunt difficiles, & multũ
flatulentæ. Proinde ſatius fuerit piſis veſci, fabis. n. ad oĩa præſtantiora. Eruiliæ vero, & doli-
cni, & phaſeoli, multo fabis ſunt deteriores. Lentes aũt, tametſi ſuccum craſſum generent, non tñ
omnino ſunt aſpernandæ, ſed, cum aliorum meliorum ciborum copia non ſuppetit, eis eſt vten-
dum. Lupini ſimiles ſunt lentibus, niſi ꝙ minus ſiccant. Cicer autem cibus eſt flatulentus, & con-
coctu difficilis, atq; excrementitius: ad mouendas tñ vrinas eſt accõmodus, terget præterea non-
B nihil. Eruum verò, boum magis, q̃ hominum, eſt alimentum; incidẽdi tamẽ facultate pollet, vnde
& ex eo medicamentum paratur, ꝙ in iis, quæ thorace continentur, expectorandis nulli eſt ſecũ-
dũ βούκερας aũt ſeu fœnum grecum (vtroque. n. modo appellant) non incommode alui deijcien-
dæ gratia ante alios cibos ſumitur: cũ melle quoq; eius ſuccũ exhibent, vt qui calfaciendi uim ha-
beat, ac detergendi: eſtq; ad vtrunq; hoc valde accõmodũ: ꝙ tamẽ caput tentet, vſus eius multus
eſt cauendus, vt & aliorum omnium, quæ alui ſubducendæ gratia, prima menſa ſumuntur. Nã bo
na pars eorum flatulenta eſt, & ad coquendum difficilis, in quibus eſt lupinus, eruilia, & phaſeo-
lus. Pruna & Damaſcena hydromelite incocta præmandunt ij, quibus extenuante diæta eſt vten-
dum: verum his aluum magis deijciunt, quæ ex Iberia importantur. Ventrem preterea ſubducunt
echini marini, & concharum omnium, atq; annoſorũ gallinaceorum iuſcula, neq; quidquam is
officiunt, quibus tenuante victu vti eſt propoſitum. Meline uerò ſeu panicum, & milium, praui
ſunt ſucci, & flatulenta, ac concoctu difficilia: nam alui fluxũ uehementer ſiccant. Lobi & horten
ſes cibo adaptantur, craſſi tamẽ ſunt ſucci, & pituitoſi, cęterum fabis minus inflãt, nec, ut hę, deter
gendi facultate ſunt prędıti. Quid iam loquar de alijs prauis ſeminibus, quæ oẽs, etiam ſi non mo-
neam, fugitant? de ipſis tñ dixiſſe ſuffecerit, ſolum hordeum ex cibis frumentaceis, tenuanti ui-
C ctui eſſe innoxium. Secundum hoc ſunt panes clibanitę, qui ex tritico fiunt. A reliquis uerò eſt ab
ſtinendum, niſi quis fortè piſum, uel lentem, aut alicam, per magna interualla guſtare uelit.

De Auibus, Piſcibus, ac pedeſtribus animalibus. *CAP. 8.*

EX piſcibus ſaxatilibus, montaniſq; auiculis multũ, ac copioſum potes alimẽtum ad tenuãtẽ
uictum accõmodare. Animalia. n. quę in ſtagnis, ac locis aquoſis, & campeſtribus degũt, hu
midiora ſunt, atq; excrementoſa: q̃ uerò in montibus uiuunt, oĩa tẽperatura ſunt ſicciora, ac cali-
diora, eorũq; caro minimũ eſt pituitoſa, ac lęta. Ex quibus intelligi põt animalia oĩa, quę in mon-
tibus naſcuntur, multo ijs, quæ in locis planis oriunt, eſſe præſtãtiora. Et, vt ego iudico, aues mon
ticolæ, † non modo ꝙ aeris, ſed & alimentu, quod nobis pręſtant, tenuitate antecedant, alijs auib. † nõ mõ aeris tenuitate, ſed & ciborũ quibus veſcũtur, bonitate, alijs auibus, &c.
quę in locis aquoſis ac campeſtribus degunt, ſunt pferendę. Paſſeres igit, turdos, merulas, pdices
& reliquas id genus aues monticolas, mandas, licet. Abſtinẽdum ãt ei, q̃ tenuante uictu uti uolet,
alijs auibus, quę in locis aquoſis uiuunt, ut tardis, quas ὠτίδας uocant, anseribus, & magnis auibus
quas ſanè & ſtruthocamelos nominant, & alijs id genus: nã omnia hęc carnem habent excremẽ-
titiam. Mandẽdę & ſunt aues eę, quę tum in turribus, tũ in uineis, uitã agunt. Ad hęc colũbę turri
colę domeſticis ſunt meliores, tum & pari mõ & apri ſuibus domeſticis in cibo ſunt anteponendi
D ac, ut in ſumma dicam, omnia, quę exercẽtur, ijs, quę ſunt ocioſa: & quę cibis ſiccioribus, ijs, q̃ hu
midioribus utuntur: denique, quę purũ ac tenuẽ aerẽ inſpirant, ijs, quę contrariũ, ſunt prę ferẽda.
Siquidẽ ſuum domeſticorũ caro, omnium aliorum ciborũ firmiſſime nutrit: multũ. n. in ſe ipſa ha-
bet lentorem, tum ꝓpter uitam deſidioſam, tum propter cibi humidioris affluentiã. Verũ ab his ꝑ-
ſus abſtinebit, cui propoſitum erit uictu extenuante uti. Quòd uerò ad reliquas carnes attinet, nõ
quibuſuis ſimpliciter ueſcetur, ſed, ſi multũ ſeſe exerceat, licebit ei & auribus, & roſtris, & pedib.
ſuillis ueſci, uentre pręterea, & matrice, ſi mõ ea elixa belle fuerint. Qui ãt uitã in maiore ocio ac
quiete degunt, ijs non modo eiuſmodi ſuum eſu eſt temperandum, uerum & ſylueſtribus. Abũde
. n. fuerit eis auibus montanis veſci, & piſcibus ſaxatilibus, utpute iulide, fuca, merula, turdo, ſcaro,
& in ſumma, omnibus, quę carnem habent mollem ſimul, ac friabilem: ab ijs uerò quę duram
hẽnt, uel lentam, omnino eis eſt abſtinẽdum. Aſellorum autẽ caro mollis quidem, ſed non ęque
ac ſaxatilium eſt friabilis: Mulorum autem friabilis quidem eſt, non tamen mollis. Hę itaque duę
tibi ſint notę, de cuiuſuis animalis carne, mollities. ſ. & friabilitas: quibus attentus eam animalis
carnẽ, cui utrunq; adeſt, quantum uis, mãdas, licet: cui ãt neutrum ineſt, abijcias: cui alterutrum,
interdum, cum alijs cares, mandas, modo ea ad ſaturitatem uſque nõ utare. Cum igitur ſaxatiles
deſunt,

deſunt,aſellos,mulos,& alios eiuſdem generis pelagios poſſumus exhibere, & eos potiſſimum, E qui cum ſinapi manduntur,cuius generis eſt ſcorpius.Sunt & alia quidem animalium genera, q-bus altera memoratarũ notarum ineſt: verum propter alterius exuperantiam,in cibo ſunt fugienda.Nam anguillæ,&*mollium pars maxima tametſi carnem habeat mollem,q tñ ſucco lento ac pituitoſo abundat,ijs,qui tenuante diæta vti volunt,plurimum eſt noxia:idem accidit & plurimis oſtreorum.Hirci aũt,& boues,carnem quidem habent minimum humidam,pituitoſam,ac lentã, nocent tamen admodum ob duritiem,& in alterando difficultatem.Ad hæc plurima oſtracoderma,& cruſtata vel ꝑp vtrumque, vel ꝑp carnis duritiem,ſunt vitanda.Sola autem cartilagineorum torpedo,& turtur laudantur,poſſisq; nonnũquam in ſaxatilium penuria ijs vti.Satius tamen fuerit piſces eos præparari cum betá trita,aut albo iure,porrũ prolixius miſcendo & piperis portiunculã.Dictis piſcibus,vicibus propinquũ eſt †bugloſſum,& ſaxatiles piſces.}Ex terreſtribus verò animalibus hirci,& arietes,& genus oẽ ouium,ac caprarum,non undequaq; laudabilis ſunt alimenti.Solis autem hœdis innoxiè vtare.Agnorum eius ꝑp inſignem humiditatem eſt fugiẽdus. Equorum & aſinorum eſum hominibus aſininis,vt pardorum,vrſorum,& leonum hominibus feris,permitto.Proximi aſinis ſunt cerui,eoq; ab eorũ eſu eſt abſtinendum. Caro autem leporum ad aliam victus rationem ſiccantem eſt accommoda,ad propoſitam verò non admodum cõfert: F ſanguinem.n.vehementer craſſum gignit.Ad hęc ſanguis omnium animalium in cibo eſt vitandus,& multo adhuc magis in tenuante dięta.Pari modo & uiſceribus eſt abſtinendum:ſunt.n.excremẽtitia,& ad coquendum difficilia,& craſſi ſucci.Canum verò,& vulpiũ carnẽ nũquam equidem guſtaui, nec ſanè guſtare vnquam fui adactus,neq; in Aſia,neq; in Gręcia,neq; in Italia:aũt tñ hanc quoq; mandi:coniectare tamen poſſum vim ei ineſſe carni leporũ ſimilem. Nam canis, & vulpes,vt ſummatim dicam,temperamento ſunt ſicco. Porrò,quemadmodum partibus porcorum extremis veſci conceſſimus,ita & gallinarum alis vti concedimus,teſtes tamen,& viſcera tenuanti diætæ non competunt.Corporum autem gallinarum eſum,ſiquis exerceatur, non ueto, & potiſſimum earum,quę in montibus fuerunt enutritæ: qui uerò non exercetur,mandendæ ei erunt modice,non modo gallinæ,ſed columbæ ẽt,ac turtures; tametſi turtur temperamento eſt ſicca,& potiſſimum quę in montibus degit:itaq; veſci quis poterit iis innoxiè: recens tamen non turtur modo non eſt mandenda,ſed nec perdix,nec alia omnia,quæ carnem habent moderate ſiccam,ſed,vbi vnum diem ad minus ſuſpenderit,ita demum mandas,licet.Porrò palumbes, præter quàm,q carnem habent columbis,& perdicibus,& turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent.Perdices verò,ac turtures,neq; duriſſimas habent carnes, G neq; concoctu difficiles,neq; prauo ſucco vitioſas:ſed & ipſarum durities ſi mortuæ uno die aſſeruentur,facile vincitur,fiuntq; friabiles omnino,atq; inculpatæ:alimentum enim corpori dant laudabile, ſanguinemq; minimè viſcoſum generant, & craſſi ac tenuis medium.Proinde quibus ſalubris cibus curę eſt,eos,vt arbitror,uti his conueniet.

De Radicibus. *C.A.P. 9.*

VErum de ijs quidem dictum abunde eſt:ad ea,quæ reſtant,eſt transeundum. Olerum omnium radices(ut generatim dicam)excremẽtitiæ ſunt,& concoctu difficiles:Solius autem dauci, ac paſtinacæ radix propoſitæ diætæ ut nihil incommodat,ita nihil confert. Aduerſiſſimæ autem ſunt rapæ.His paulo minus aduerſi ſunt bulbi.Omnium autem peſſimi ſunt fungi.Itaq; eorũ omnium,q̃ guſtu nullũ morſum,nec acrimoniã,nec calorẽ referũt,radices ſuſpectas habere oportet: vnde & bliti radix uitanda,tametſi olus hoc minime ſit pituitoſum.Quid iam olera memorẽ,quorũ nõ ſolũ radices,ſed germina ẽt,& ſtipites,ac folia ſuccũ gignũt pituitoſũ?Vt ãt paucis rẽ oẽm finiã,oẽs qdẽ radices,tamq̃ ad coquẽdũ difficiles,hęc ſuſpectas oportet:ſolæ aũt acres ac calidæ guſtãdę,vt ſunt allij,cępæ,& radiculæ,cęq; pro pharmacis potius,quàm pro alimentis,ſunt habẽdę.

De Fructibus arborum. *C.A.P. 10.* H

ATque de radicibus hæc dixiſſe ſufficiat:tempeſtiuum.n.iam fuerit ad fructus arborum tranſire,quorum plerique ſunt humidi ſine vlla ſiccitate,& potiſſimum qui non reponuntur.In quibus ij minus ſunt noxii, qui uentrẽ lubricant,cuiuſmodi ſunt mora, & poſt ea, pruna & ceraſia,ac ficus.Deteriores autem ſunt,qui tarde permeant,& maximè ſi conſiſtentia ſint duri: ab eis enim prorſus eſt temperandum.Mandendi autem,qui ad reponendum ſunt apti,qualia ſunt pyra cydonia,& pleraque vuarum genera,in quibus molliora potius,q̃ duriora,ſunt edenda:nemo tamen ullo horum ad ſatietatem utetur,quemadmodum neq; pomis,neq; perſicis,neq; armeniacis,quę Latini præcocia appellant:& iis multo adhuc minus ſericis,quæ uocant, & myrtis; & alijs eiuſmodi: pari modo nec meſpilis,nec ſorbis:quibus tñ rectè quis ad alia vtetur,ad victum ãt extenuãtẽ non ſunt accõmoda & potiſſimum meſpila.Vt aũt ſummatim perſtringã, quę uehementer ſunt auſtera ac pontica:huic uictus rationi ſunt aduerſa.Soli autem uentris fluxui,aut uentriculo,ſtomachoue imbecillis,conferunt.Porrò inter ea,quæ in hyemẽ ſeruari poſſunt,caricæ,ac nuces tum ad id ſunt accõmodatiſſimę,tum etiam nihilominus ad propoſitam nobis uictus rationẽ. Piſtacia ꝑterea,& amaræ amygdalę haudquaquã ſunt improbanda:his duriores ſunt nuces pon-

ticę,

Al. σαλάχιον.

†Al. Bugloſſũ & pſitta.i.ſolea & paſſer.

A ticæ, nullamq; abſtergendi ex viſceribus excrementa habent facultatem. Caſtaneæ verò ſiue elixentur, ſiue aſſentur, ſiue deniq; frigantur, ſemper ſunt prauæ, & multò magis, ſi crudę mãdãtur. Oliuæ aũt, quod ad propoſitam diętã attinet, medium quodãmodo ſunt edulium. Proinde neq; eas magnopere commẽdare poſſim, neq; damnare, quemadmodum nec vuas penſiles. Quę uerò in uinaceis ſeu βρυτίοις reponuntur, ventriculi quidẽ imbecillitati conferunt, pñti aũt ſcopo haud quaquam, & his adhuc minus, quæ in vinis ponuntur. Vuæ paſſæ, ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conducunt, thoracis tñ ac pulmonis affectibus conducunt: noxia ẽt ſunt mala punica ſi fuerint pontica, imbecillium tñ uentriculum iuuant. Atque ẽt de alijs arborum fructibus, ſi ad memoratos iam contuleris, licebit ſimiliter pronũciare, ſiquidem duri oẽs ac pontici, ſunt praui, reliquis verò moderate vti poteris. Quòd ſi quis exiſtat, qui in varijs ſui partibus ſapores habeat diuerſos, partes quidem acidæ & acres ſumendæ, alijs aũt temperãdum. Multos ſane eiuſmodi reperias, vt malum medicum, quod etiam citrium nominamus: quippe cuius cortex eſt acris, acida autem pars intima, eius caro pituitoſa, ac craſſi ſucci.

De ijs, quæ aceto & muria conduntur. CAP. 11.

B QVæ in aceto & muria conduntur, ea tantum a priſtinis viribus eſſe immutata ſunt putanda, quantum a conditura fuerint alterata. Quo fit, vt, cum acetum & muria ex eorum numero palã ſint quæ incidunt, ac tenuant, piſces aridi atq; exucci, humores craſſos ac lẽtos vehemẽter attenuent. Eligendi tñ ſunt, qui natura carnẽ hñt mollẽ: fugiendi verò ceracei, & eis adhuc magis ipſa cete. Quòd ſi q̃s penuria melioris veſci his uelit, uel alioq̃ appetat, ἀπολήγματι .i. cõdimento aliquo acri (cuiuſmodi eſt, qđ ex ſinapi, uel oleo & aceto ſolo fit) erit vtendũ. In ſumma aũt ciborũ oĩum id eſt cõe, ut qui in memoratorum quopiã conduntur, aut parãtur, extenuanti victui maxime conferant. Proinde, qui hoc victu uti uolet, licebit ei ijs omnibus veſci, ſi ex aceto oxymelite fuerint præparata, tum alijs etiam plurimis eorum, quæ ſucco omni exhauriri queunt. Quin & ſuilla ipſa exucca tuto ueſcetur, quæ utique alioqui eſſet uitanda, ut quæ ſuccum craſſum ac lentũ generet.

De Melle & Vino. CAP. 12.

CVm de ijs abunde tractauerimus, reliquũ eſt, ut de melle ac uino diſſeramus, & prius de melle, quod utique non reuera ciborum eſt dulciſſimum, ſed ſuccum ẽt conſiſtentia tenuiſſimũ gignit. Quòd uero ad uina pertinet, quæ dulcia admodum ſunt, omnia ſanguinem craſſum gignunt, nigra nanque hæc ſunt, & conſiſtentia craſſa, & ijs adhuc magis ſireõ quod vocant, ideſt ſapa, eſt aũt id muſtum plurimum coctum. Sunt qui ficuum ſiccarum decoctum ita nominent.

C Eſt aũt decoctum id prauo melli adſimile, habetq; & ipſum incidendi uim quandam, in eo tamen a melle plurimum ſuperatur, ut parum abſit, quin tenuantium ſpecie excludatur. Porrò ficus exactè maturæ ex medio ciborum ſunt genere, quod genus ſuccos neq; condenſat euidenter, neque tenuat. Aliæ uerò omnes hoc genere ſunt inferiores, quippe quæ nondum ſatis maturuerint, ut uinũ muſtum, craſſi ſunt ſucci ac frigidi, præterea ad concoquendum difficiles & flatulẽtę. Id tamẽ eis ineſt commodi, ut celeriter permeent, ob idq; ipſum haud multum officiant. Eiuſdem ſunt naturæ uuę dulces, & his adhuc magis palmulæ, quarum, q̃ in Alexandria, Cypro, Lycia, & Cilicia proueniunt, reponi omnino nequeunt, ſed, ut ſunt, manduntur, ꝗ ꝑ ꝑ ſuperfluam humiditatem celeriter putreſcant. Aliæ uerò, q̃ reponi poſſunt, minus ſunt noxiæ, craſſum tñ & ipſæ ſuccum gignunt. Proinde ipſarum eſus in propoſita uictus ſpecie eſt fugiendus. Quòd uerò ad uina attinet, quæ clara ſunt ac pellucida, coloreq; pallida ac flaua, ea forte minimũ dulcia inuenias. Præterea nullum album dulce comperies, quemadmodum nec flauum quoduis admodum eſt dulce. Cæterum eiuſmodi omnia ſanguinem cõſiſtentia gignunt mediocrem. Quæ uerò craſſa ſimul ſunt & nigra & dulcia, craſſo ſanguine uenas referciunt: at alba ſimul & tenuia humores craſſos incidũt, & ſanguinem per renes purgant. Quæ uerò inter hæc conſiſtentia ſunt media, ut ſunt flaua ſimul

D ac dulcia & ſplendida, uiribus ẽt quodammodo ſunt ſimilia, ut quæ neq;, ut craſſa, ſanguinẽ craſſum generent, neque, ut alba, per urinas ſecedant. Sunt autem uina apud oẽs gentes plurima, celebrantur tamen in primis Ariuſium, Lesbium, Falernum, & Tmolites: quibus ſemper intentus, media deliges, ꝗ omnia ſanguinem bonum, & conſiſtentia mediocrem generent. At quæ odora ſunt, & alijs uinis calidiora, ea meritò caput tentant. Quo circa uitanda eiuſmodi ijs erunt, qui cephalæa, aut hemicrania, aut alia cephalalgia laborant, ut epilepticis, & maniacis, &, ut in ſumma dicam omnibus, quibus caput infeſtatur, ſunt fugienda. Affectus uerò omnes thoracis ac pulmonis, qui diuturni ſunt & ſine febre, à uinis eiuſmodi multum iuuãtur, & potiſſimum, qui humoris per ſputa expectoratione purgantur. Non enim incidenda tantum ſunt, aut calefacienda, quę belle ſputis ſunt expectoranda, ſed moderate etiam humectanda, ne tandem ſiccata ſputa, ac lenta reddita, tuſſes excitent, exitusq; uiolentia uas aliquod in ruptionis diſcrimen adducant. Quan obrem, quę uina ſunt craſſa & dulcia, propterea, quòd humiditatẽ habent craſſam, & ob id ipſum perdurantem, in thoracis ac pulmonum affectibus, ſi cum tenuantibus medicamentis adhibeantur, multum afferent commodi: uerum nec acerbam, nec auſteram, nec oĩno adſtringẽtem uim eis ineſſe, ſed ad mediam magis odore ac guſtu, & uiribus oĩbus ſpectare ipſa conueniet. Eius ge-

neris

neris eſt,quod in Pamphilia prouenit,tum quod Tmolites appellant(abunde.n.fuerit eorum, q̃ E
didicimus,velut normam & ſcopum ſubiecisſe,in quem intentus omnia ſimilia ex eo inuenias ac
dijudices)op timum ſanè ſuorum congenerum id eſt:cuius tñ ſi copia non ſit, uti licebit Theræo,
& Protropo,Thyrino,& Canno.Nigri autem dulcis ſimul &auſteri exemplum petes ab ea vino,
q̃ fert Cilicia:quippe quod Aegeates nominant, omnibus utique thoracis affectibus, de quibus
nunc agimus,eſt noxium,& eo etiam magis,quæ uehementer ſunt acerba.Porrò non omnia dul
cia,nec ea,quæ exiguam habent dulcedinem,ſunt aſpernanda,quæ tametſi multis in locis proue
niunt,pleriſque tamen ſunt incognita adeò,vt neque mercatores ipa ſtudioſe coemant,nec apud
profeſſores magno in pretio ſint.Solum autem uinum ponticum in conuiuijs,aut nuptijs,aut ſa-
crificiis,aut alijs celebritatibus adhibebant:multum.n.implent:& tarde permeāt,ambasq; excre-
tiones motantur,tum eam,quę fit per anum,tum quæ per veſicam : hærentq; in hypochondriis
diutiſſime, & facile aceſcunt,nauſeamq; prouocant.ſoli autem ventri flueti conferunt,idq; ſi mo-
deratè ſumantur.Euiuſmodi uini in locis Aegiſoliæ campeſtribus magnus eſt prouentus,cui ſimi-
le aliud eſt,quod iuxta urbem quandam Pergamo uicinam habetur, quo vtique omnes eius re-
gionis incolæ propter conſuetudinē citra moleſtiam utuntur:nā debito modo ſumptum ſitum ex
tinguit:lędit autem omnes,qui ei non aſſueuerint : corpora tamen bibentium euidenter nutrit: F
cui rei argumento ſunt incolæ iuuenes,qui in paleſtra,bonæ habitudinis comparandæ gratia,ſe-
ſe exercent:utuntur enim hoc vino in potu non aliter,quàm ſuilla in cibo.

GALENI DE PTISANA LIBER G

Ex antiquiſſimi Græci exemplaris fide, ab Hierony. Donzellino Medico Vero-
nenſi in latinum verſus, ac ad priſtinam integritatem reſtitutus:
cum prius in Græcis etiam codicibus mutilus haberetur.

ARGVMENTVM LIBRI.

Docet,qui optimè ptiſana conficiatur:ac de viribus,menſura,& idoneo eius vſu.

Qua de cauſa hic conſcriptus ſit liber:& quod in eo propoſitum. CAP I.

QVoniam paulo ante quoſdam ex medicis inueni,qui in ægrotantis cuiuſ-
dam curatione ptiſanæ quidem cremore vtebantur,nullam tamen adhi-
bebant prius diſtinctam explicationem, quibus nam morbis vtilis illa,
aut inutilis exiſtat;preterea neque de exhibitionis modo & quantitate, H
neque de tempore ſorbitioni aſſumendæ opportuno quicquam deter-
minabant:verum(vt videtur)quando ipſi voluerint, vſum ptiſanæ accō-
modaturum arbitrabantur, operæpretium fore putaui, ſi de illius vſu q̃-
cumque ſunt ab Hippocrate obſcurius explicata, hoc in loco enarrarē,
† ob multorum notitiam,quę in exacta huiuſce rei tractatione, per or-
dinem à nobis ſunt recenſenda,} videlicet coctionis modus,vires ipſius,actio, tempus opportu-
num,exhibitionis quantitas & modus:quot præterea emolumenta ęgrotantium corporibus affe
rat,ſi rite propinetur:& rurſum quot inde incommoda proueniant, ſi fuerit importune admini-
ſtrata:ad hęc quibus nam corporibus illius vſus expediat,& quibus etiam minime cōducat, ſimul
erit à nobis explicandum.Sed,quoniam compoſita quędam res eſt ptiſana,& eius cremor : para-
tùr enim ex hordeo,quod pinſendo fuerit probe purgatum,& expolitum, cui ſcilicet cortex de-
tractus eſt,ex aqua præterea,ac tali quapiam coctione, primum illius partes per capita tractare
decreui:quæ niſi fuerint prius determinatæ, totam ſermonis ſeriem plurimum lædent, & ſi reli-
qua deinceps omnia exactiſſimè abſoluantur.

† Græcus codex hoc in loco videtur habere ſenſum ambiguū,gręca enim uerba ita ſe habent, διὰ τὴν τῶν πολλῶν παρακολουθεῖν, quæ melius fortaſſis ita uerti poſſunt: vt multi aſſequerentur.

A. l. 1. f. 2. d. 2. c. 16. f. 37. f g

A *De Optima aqua eligenda.* CAP. 2.

QVod igitur optimam aquam eligere oporteat ad priſanæ præparationem, neminē eſſe puto, qui audeat dubitare. Optima autem aqua, ſubſtantia, & guſtu, & olfactu, & etiam colore probatur: guſtu quidem, & olfactu, vt alienam qualitatem nullam præ ſe ferat: ſcilicet, vt non dulcis, non ſalſa, non acida, non acris non male olens, aut putrida exiſtat, vel omnino aliam aliq̄ adſcititiam qualitatē poſſideat: ſed omnis penitus expers ſit qualitatis, quod græci ἄποιον dicunt: atq; omni prorſus aduentitia careat qualitate, nec non cuiuſcunq; rei miſtione, quæ guſtu, aut olfactu, deprehendi poſſit. Oportet quin etiam, vt pellucida ſit, ac pura, minimeq; cœnoſa, ſed veluti diligentiſſime colata, & ab omnibus, q̄ ipſi innatare ſolent, ramentis liberata. Huiuſcemodi igitur aqua vſu quidem valde eſt accommodata, natura tamen non eſt ita ſyncera: quēadmodū nec vllum quidem aliud ex ſenſibilib. hiſce elementis. Cum itaq; talis fuerit aqua, qualem iā deſcripſi, ſtatim ēt erit partium valde tenuiū, & facile coquetur, ac in vniuerſum corpus diſtribuetur, hypochōdriaq; celerrime pertranſibit: & non modo naturali calori admoracito alterabitur, verum etiā igni extrinſecus propinquior facta, compendio calefiet. Cuius rei teſtis nobis erit Hippocrates, "aquam enim, q̄ cito calefit, & rurſum cito refrigeratur, putat eſſe leuiſſimam: leuitatem certe non B pōdere æſtimans, ſed partium potius tenuitate, & ēt, q̄ in ſe ipſam contrarias qualitates facile recipiat. Talē igitur aquam frigidam, & humidam, ac proprie aquam, merito nuncuparis: quæ verò mixtione alicuius alterius extrinſecæ, aut ſubſtantiæ, aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales ſūt bituminoſæ, & ſulfureæ, atq; aluminoſæ, tm̄ à propria aquę natura recedunt, quantū fuerint adulteratę. Quòd ſi demonſtrationē quæris, quòd aqua refrigeret & humectet, à noſtro inſtituto alienum hoc eſſe dicimus, qui de ptiſana diſputare dudum decreuimus. Antiquorum tamē omnium authoritas, atq; conſenſus indubiā nobis faciet fidem, frigidam, & humidam eſſe, aquam, quū apertiſſimis demonſtrationibus id comprobarint, id quod etiam experientia teſtatur. Propterea nos id tanquam conceſſum ab omnibus accipientes, ad hordei diſputationem diuertemus.

3. aph. 26. ex. ord. 30. h. Et 2. Epi. ſect. 2. non longe ab initio.

A. l. 2. f. 2. c. 550. fol. 155. b.

Hordei uis atque electio. CAP. 3.

HOrdeum igitur, ſi in vniuerſum de eo loqui velimus refrigefacit" & exiccat: habet quin etiam nonnihil abſtergentis, & flatuoſi, q̄ ſi ad illius partes examinandas deſcendamus, exterior illius cortex, qui furfuraceus eſt, ſiccior exiſtit, & efficacius abſtergit: quę verò intus pars eſt veluti eius caro, & quę nutritioni eſt accommoda, abſtergit quidē & ipſa, verum furfure minus: habet ēt in ſe ipſa, vnde poſſit flatum excitare. Cæterum altera membrana, quæ tenuis eſt, ſub furfure qui- C dem poſita, ipſum verò hordeum amplectens, vt ſitum, ita etiam vires habet inter hęc medias: ideo abſtergit furfure quidem minus, hordeo autem magis. Illud porrò nequaquam hoc in loco prętermittendum duximus, non de quocunque, ſed optimo tantum hordeo omnia a nobis enarrari, quod ſcilicet nullam ſibi ex putredine prauam qualitatem adſciuerit, aut excrementitiam humiditatem, quodque nec nimis ſit recens, aut nimis vetuſtum. Siquidem quod fuerit recēs, excrementitia plenum eſt humiditate, quam regione contraxit, vt tum humore refertum, tum flatu diſtentum ſit: quod verò uetuſtum eſt, longo tempore exhauſtum, ac imbecillum eſt redditum, propriasq; uires iam amiſit. Cuius rei indicium eſt corrugatio, quæ huic ineſt, & magnitudinis imminutio: illudq; præterea, quòd, dum contunditur, tenuem quendam ex ſe puluerem emittit. Plenū itaque hordeum eliges in ptiſana conficienda, non admodum recens, aut uetuſtum nimis: nec nō aduentitię omnis qualitatis expers. Sed ne iſta quidem ſatis eſſe uidentur, uerum hoc etiā experimēto a nobis probandum erit. Si nanq; pręter iam enarrata hoc etiam habuerit, ut inter coquendum in magnam molem attollatur, id certe ad parandam ptiſanam merito aſſumetur: ſiquidem recta ratione, ut par eſt, decreuit aliquis illam cōficere. Iam igitur, quę optima ſit aqua, & quomō probetur; quod etiam optimum ſit hordeum, & quib. indicijs cognoſcatur, p̄ capita recēſuimus.

† ἀπὸ τῆς χώρας grece, ſed legendū forſaſſe ἀπὸ τῆς ὥρας. a flore ætatis.

A. l. 4. f. 1. e 2. c. 9. fol. 420. c

D *Ratio ptiſanæ conficiendæ.* CAP. 4.

REliquum modo eſt, ut tertio loco coctionem exponamus. Hunc enim in modum quidem hanc parāt. Primum" in mortario cum hordeum in minutas partes cōfregerint, illudq; celeriter elixarint, hi quidem ſapam, alij autem amylum, nonnulli etiam cyminum, & mel inijciunt: ſed talis praua eſt omnino confectio. Optima uerò, probeque apparata, huiuſcemodi certe fuerit. Hordeum adhuc crudum oportet primum in aqua macerare, deinde manibus ipſum conterere, donec tenuis eius membrana excutiatur, poſtea ualidius rurſum manibus confricare, quouſque totum id, quod paleaceum eſt, auferatur: niſi quis ptiſanam ipſam uoluerit magis abſtergentem efficere, tunc enim melius eſt hordeum cum ipſa membrana coquere. Porrò ipſa coctio hunc in modum fieri debet, ut primum quidem multum ebulliat, poſtea uerò molli igni, quouſque in cremorem uertatur.

† ita & gręce Sed uide an conuerſo ordine legendū donec quod paleaceū eſt eſt excutiat, poſtea ualidius rurſum manibus confricare quouſq; tenuis membrana auferatur.

A. ibidem.

De Ptiſanæ uiribus. CAP. 5.

HAc" enim ratione ptiſana decocta totum id, quod inerat, flatulentum amittit: omnia uerò quæ illi adſcribit Hippocrates, bona adipiſcitur. " Illius. n. uiſcidum (inquit) lęue, & continuum,

de uictus rat. in mor. acut. com. 1. t. 18. 7 110. h

tinuum,& blandum,& lubricum & humidum moderate:ſitimq; arcet, & ad abluendum, ſi quid E opus eſt,idoneum:neq; adſtrictionem hẽt,neq; vllam,dum in ventriculo coquitur, perturbationem facit:deniq; non exurgeſcit:ſi quidẽ in coctione intumuit, quantũ plurimum intumeſcere poterat.Quòd igitur ptiſana nihil hẽat *glutinoſi,aut emplaſtici, quemadmodum reliqua ferè oĩa viſcida,manifeſtum eſt.Neq;.n.corporis tantummodo ſordem abſtergit,verum ẽt pituitoſum humorẽ in ventriculo exiſtentem exhibita quadantenus expurgat.Plurima verò decoctio eorũq; q̃ miſcentur,exacta vnio,apparentẽ hunc lentorem efficiunt,q certe nullã hẽt aſperitatem,ſed vndequaq; læuis eſt,æqualis,permanens,atq; continuus.Cum.n.nullius aut adſtrictionis, aut acrimoniæ particeps ſit,ex quibus ortum habeat aſperitas,læuis neceſſario non ad tactũ mõ, verum ẽt viribus exiſtet.Quippe viſcida alia,vt oleũ,mel,reliquaq; hmõi,tangenti ibi læuia quidẽ,æqualiaq; apparent,cum nihil in ſe ipſis habeant inæqualitatis.i.vt vna pars tenuis altera craſſior,diuulſa,aut diſtracta ſit,propterea q; tactui læuorem ſuum oſtendunt:in actionibus ãt ſuis,ac facultatibus,quorundam aliorum reſpectu,nequaq̃.Non.n.æqualiter,atq; continue madefaciũt oẽs partes corporis,cui admouent,ſed in hoc diſſident à ſe inuicem viſcidorũ oĩum partes,ptiſana excepta:hæc.n.ad tactum læuis exiſtens,& cõtinua,atq; indiuulſa,ſimilem ẽt habet facultatem. Quin illa quidem guſtui nullam p̃ ſe ferũt voluptatem:at hæc præter alias ſui dotes, guſtum ſuauitate, F ac iucunditate delectat:idq; potiſſimum ægrotantibus p̃ſtat.Porrò,licet panis,uirtute reliquis cibarijs antecellat,tñ multam ipſe etiam habet inſuauitatem,q,q̃uis in aqua ſit maceratus,dentibus nihilominus à nobis ſit conficiendus.Vt rurſum hac in re ptiſana reliquis ſuperior exiſtat, q nullam,dum mandĩ,parit inſuauitatem.Habet quin ẽt lubricitatem,eius præcipue cremor, ſed quæ in tranſitu non adhæreat mẽbris:id quod reliquis ferè omnibus viſcidis ſolet contingere, vna ptiſana excepta:ipſa.n.in partes thoraci adiacentes facile deſcendit ob eius vim deterſoriam. Deiectioni præterea valde eſt idonea,quemadmodum ẽt facilem hẽt diſtributionem, in hiſq; potiſſimum,quibus in hepatis conuexa cibi haud facile ſubmittuntur.Eſt ẽt moderate flaccida.i.humida,ac ſitim ſedans:humiditatem quoq; nanciſcĩ ab aqua,licet refractam ob hordei naturam mediocriter exiccantem:quod.n.ex contrarijs facultatibus conſtat,aliam quandam aduentitiam naturam acquirẽs,ipſa fugit extrema.Sitim autem iõ abigit,quod humida exiſtit:magis etiã,quam aqua,ſitim arcet,quãuis ab ea vincatur humiditate,qm̃ velocius diſtribuitur,quodq; humorẽ habet ob viſciditatem magis permanẽtem,& q a pollet ẽt frigiditate: quarum certe qualitatũ noĩe ardentibus febribus eſt accommodatiſſima,nimirum q in oĩbus his opponatur,non mõ refrigerans,& humectans,verum ẽt putridos humores abſtergens,corporiq; non paruum afferens ali- G mentum,humores verò iam ſemiputres concoquens,& in bonum ſuccum trãſmutans.Hæc igitur oĩa commoda ſecum fert ptiſana,cum interim nullã habeat aut adſtrictionem, aut ſtomachi ſubuerſionẽ:†nam quantum ventriculo roborando cõfert adſtrictio,tñ addit humorem craſſefactioni.is vero humor,qui craſſeſcere nõ põt,ſtomachum ſubuertendo conturbat: quorum omnium incommodorum expers eſt ptiſana quod omnem effugiat exceſſum, q ſaltẽ aliqua dignus ſit animaduerſione.Sed neq;tumultu aliquo,aut perturbatione ventriculum percellit,q᷈ acrimoniæ,aut flatuoſi habitus minimum in ſe contineat: qm̃ inter coquẽdum amittit.Hæc itaq; oĩa ſunt commoda,q̃ ptiſana,dum ꝓbe decoquitur,acquirit:ea cum nuper à nobis ſint enarrata, rurſum ſummatim non grauabimur recẽſere.Nempe hunc in modum parata ptiſana læues habebit quaslibet ſui particulas,æquales,continuas,ac ſibi coniunctas,vt nullius aut tenuitatis, aut craſſitudinis rõne partes inter ſe diſſideant: quin omni prorſus carebũt inæqualitate.)idq; non ipſius ſolum tactus iudicio ineſt:verum etiã viribus,& actione,'omnino ſe talem eſſe declarat. Guſtui quoq; nec minus erit iucunda,nullam.ſ.habens inſuauitatem,& humida,ſitimq; ob illi inexiſtentem lentorem extinguens.Qm̃ verò læuis eſt,& humida,atque ſuauis,non adſtrictione,ſed alia quacunq; potentiori caret qualitate.Habet præterea ab optima coctione,vnde† ſitim ſedare poſſit.Cum igi H tur talis exiſtat,merito acutis febribus conuenire illam exiſtimamus:nõ tantum quod illis in omnibus aduerſetur,verum etiam quod facillimę ſit concoctionis,ſuaſq; omnes qualitates habeat imbecillimas,& in vniuerſum corpus promptiſſime digeratur,& putrefactos humores ob deterſoriam qualitatem expurget,eos verò concoquat,qui ſemiputres iam euaſerunt.

*ᾀκόλλα.

†Quę duabus his notis ſunt intercepta, omnia ex antiquiſſ. no gręco exemplaria nobis reſtituta ſunt.

†Ex proxime præcedenti textu apparet in gręco legendum eſſe,non ἄδιψον ſed δίψαν, ut ſenſus ſit ptiſanã ex optima coctione omnem inflationem depoſuiſſe.

†Quę iterum his notis claudunter,ex eodẽ veteri gręco cod. a nobis huc ſunt deſumpta.

Quando & qua menſura ptiſana utendum. CAP. 6.

CAeterum in morbis non temere eſt exhibenda: nam multis opus eſt diſtinctionibus ante q̃ porrigatur.Neque.n.illis eſt adminiſtranda,q cum periculo laborant:aut ſanguinis miſſione,purgationeve indigent,aut aliquo clyſteri:minus etiam his: qui ventriculum habent excrementoſis humoribus refertum,aut à magno aliquo dolore vexantur,atque omnium minime his,qui aut medicis fomentis,aut venæ ſectione,aut purgationibus egent. Sed neque ſicciſſimis illam morbis conuenit exhibere:præter hęc etiam opportunum exhibitionis tempus,eiuſq; menſuram, † & ægrotantis conſuetudinem conſiderare oportet: adde etiam, illiuſne cremorem ſolum,an ptiſanam integram,vel potius vtraque, an etiam neutra propinare conueniat. Ea igitur ſorbitioni hora fuerit opportuna, (iam enim ſine diſtinctione illam adminiſtrare vetauimus)

cum

A cum vniuerſum corpus æqualiter diſpoſitum fuerit, vt nullius aut caloris, aut frigoris ratione inter ſe corporis partes diſſentiant: quæ certe occaſio tunc præſto nobis aderit, cum iam morbum videbimus inclinare, in reliquis vero morbi temporibus nequaquam: poſt illa.n. quicquid habet corpus in ſe caloris, in omnes æqualiter ſui partes diffundit. Sed neque multa adſit plenitudo, aut humorum craſſitudo: "periculoſum.n. vel Hippocrate teſte, ſubito confertimque repleri. Præſtat 2.Ap.51.Ext.
igitur paulatim aliquid cibo adijcere} qui certe iuxta ægrotationis conſuetudinem nobis ſemper ord.19.c
eſt metiendus. Siquidem cibum aſſumere ſemel tantum aſſueuerat, tu quoq; potionẽ illi ſemel tãtum offerendam curabis: verum, ſi bis in die antea veſcebatur, bis itidem cibum tu etiam propinabis. Porrò augmentum ſorbitionis huius, & additionem in ſiccioribus quidẽ morbis fieri nequaquam oportet: validioribus.n. tales morbi potionibus egere videntur, q̃ ptiſana exiſtat, quo magis poſſint humectari. Sicci autem morbi ſunt pleuritis, & peripneumonia, omnesq; alij, qui in pectore conſiſtũt, morbi: cum.ſ. nulla adhuc ab eis ſputa proueniunt. Illi qn etiam morbi, qui iecur, ventriculum, & inteſtina occupant, ſicci dicuntur, quãdo nihil exemitur: aut, ſiquid exit, id durum eſt, non quantum par eſt, aut alicuius etiam momenti. Cæterum ſiccitates, quæ in arterijs, ac venis oriũtur, ex lingua, & extima cute deprehenduntur: quemadmodum capitis affectus, cum per
B palatium, aut nares nihil expurgatur. Qua etiam ratione inflammationes, & vlcera, ſicca eſſe pronunciamus, à quibus nihil per ſaniem exire animaduertimus. Quippe talibus morbis ptiſanam parare opus non fuerit, ꝙ illos ſatis nequaquam poſſit humectare: vt quæ non admodum humectet ea, quæ magna, ac validiori egẽt virtute humectante, nec non repletionis noxam corporibus præbeat. Quòd ſi corpus humidius fuerit, aliquidque iã è pulmone expuatur, tũc eius potionem augere ſemper, atque addere oportet: humectans.n. ſimul & incidẽs eos, qui in corpore, humores, & in membris per nutritionem robur efficiẽs, ab ea, quę animalis corpus infeſtat, cacochymia cito liberum reddit. Cum enim duo hęc in vnum cõuenerint, praua omnia excrementa facile expurgantur. Atqui pręter hanc, aliorum nullum eſt ex his, quæ ſiue vt medicamenta, ſiue vt alimenta offeruntur, quod vtraque hęc poſſideat: ſed aut parum incidẽs, abunde humectabit, & nutriet, quemadmodum panis, & alica, & oua, & piſces: aut incidendi vires habens, humectare ac nutrire nõ admodum poterit, vt oxymel, & ſi quid huiuſmodi alterum eſt: quę tamẽ omnia bona vni adſunt ptiſanæ, ita nihilominus, vt nullam vtilitatem ſit allatura, ſi abſque conuenienti determinatione adminiſtretur, cum aliquando exhibita mortis potius eſſe poſſit occaſio. Quum enim laboranti opus fuerit clyſteri ad expurganda excrementa, aut venæ ſectione ob ſanguinis abundantiam, aut
C etiam doloris vehementiam, dolore ſcilicet plenitudinis cauſam minime tolerante, porrecta tunc ptiſana mortis cauſa effecta eſt, plenitudinem duplo maiorem forte tum reddens. Propterea quum febris infeſtat, illam propinare minime expediet, ſiue cum dolore, ſiue etiam citra dolorem ea exiſtat, aut ſi paulo poſt cibum febrire homo inceperit, nec dum ille deiectus fuerit. Porrò eędem hę diſtinctiones non ſolum in cremore, uerum in ipſa etiam ptiſana ſunt adhibendę, in his ſcilicet, quibus utilis illa futura eſt: quam tamen non ſtatim illis miniſtrare conueniet, ſe primum quidem cremorem ſolum, aut ſaltem cremoris portionem maiorem, ptiſanæ autem minorem: deinde æquales utriuſque partes: tandem etiam ſolam ipſam ptiſanam. Illud enim omnino ſciendum eſt, ad corporis tum robur, tum nutritionem ptiſanam ipſam ualere quamplurimum: ad facilem uero confectionem, concoctionem, ac in corpus digeſtionem, cremorem eſſe magis accommodatum. De ptiſana igitur ſummatim à nobis hæc dicta ſint, ut cum temperatum illius uſum, tum in ea exhibenda neceſſarias diſtinctiones perſpectas habere poſſis,

D

E

GALENI DE PARVAE PILAE EXERCITIO

Valeriano Centannio Vicentino interprete F

ARGVMENTVM LIBRI.

Paruæ Pillæ exercitationem cæterarum omnium ſaluberrimam, ac præſtantiſſimam eſſe.

Optimam eſſe exercitationem corporis, quæ animi oblectationem coniunctam habet. *CAP. 1.*

QVàm quidem ad bonam ualetudinem conferant exercitia, ò Epigenes,
quàmq; ipſa opus ſit cibaria antecedere, ab antiquis præſtantiſſimis, tū
philoſophis, tum medicis ſufficienter traditum eſt: quàm uerò illa, quæ
ex parua pila habetur, exercitatio alias omnes excellat, hoc nondū ſatis
priorum quiſpiam explicauit. Aequum igitur eſt, ut, quod hac in re ſenti-
mus, id nos in medium afferamus: tu autem dictorum eris iudex, quip-
pe q omnium optimè eius artem exercueris: at uero ijs ſanè utilia dicta G
eſſe uidebuntur, quibus uel tu commentatiolum hūc fueris impertitus.
Ea nanque (ut arbitror) omnium conducentiſſima eſt exercitatio, quæ
non modo corpus fatigare, uerum etiam animam oblectare poſſit; & profectò, qui leporum, cer-
uorum, aprorum, cæterorumq; id genus inſectationem, nec non aliam quamlibet uenationis for-
mam adinuenerunt, uoluptate, oblectamēto, & cupiditate laudis, horum laborem temperantes, A.1.3.f.11. t.2.c.10.f. 282.c
illi ſapientes, & humanæ naturę peritiſſimi extitere; tantum enim in ipſa poteſt motio animæ, ut
& multi prę ſola lętitia morbos euaſerint, multi etiam præ mœrore ęgrotauerint. Neque ulla eſt
tam uehemēs corporis paſſio, ut affectiones animæ uincat: non igitur paruipendere oportet hu-
ius motiones, quales nam ſint: immo uero longe magis quam corporis motus obſeruare, tum
alijs de cauſis, tum quòd corpore dignior ſit anima. Hoc igitur omnium, quæ cum uoluptate con-
iunctæ ſunt, exercitationum commune: alia uero earum ſunt propria, quas nobis ex parua pila
comparamus: quæ nos nunc exponemus.

Pilæ exercitationem apparatus facilitate, ac motuum uarietate cæteris omnibus præſtare. *CAP. 2.*

PRincipio quidem adeſt facilitas. ſi igitur conſideraueris, quanto egeant apparatu, & ocio tum H
cætera omnia venandi exercitia, tum quæ lepores, ceruos, apros, atq; id genus alia, quę cani-
bus inſectando fiunt: tibi manifeſte conſtabit neq; ciuilibus addictos negocijs, neq; artifices ip-
ſos ad huiuſcemodi exercitia accedere poſſe. Multa enim hæc atq; admodum liberum hominē
expoſcunt: hoc autem ſolum adeo familiare eſt, vt ne infimus quidem eius indigeat apparatu:
non enim retibus, non armis, non equis, non uenatorijs canibus, ſed pila ſola, & quidem parua
opus eſt. Adeo uero actionum aliarum rationem habet, vt earum nullam ſua cauſa nos deſere-
re cogat: quid vero vnquam commodius eſſe poſſit, quàm quod & humanam fortunam omnē,
atque actionem admittat? Vti namque uenandi exercitijs nobis non adeſt facilitas: diuitias e-
nim inſtrumentorum apparatum ſuppeditantes, ociumque liberum opportunitatem attendens
exiguunt: paruæ autem pilæ exercitationis inſtrumētorum apparatus, vel infimis (vt dictum eſt)
facilis exiſtit: atque utendi occaſio vel plurimum negocijs addictos expectat. Commodum igitur
quod in huiuſcemodi exercitationis facilitate conſiſtit, tale eſt. Eam vero aliarum omnium quàm
integritatem eſſe, hinc potiſſimum cognoueris, ſi quidem ipſarum vniuſcuiuſque vim, & natu-
ram intueberis: alias enim ſingulas inuenies, vel vehementes, vel mites, vel corporis inferiora

magis,

A magis, vel ſuperiora, vel præter cęteras partem aliquam, vt lumbos, caput manus, aut thoracem mouentes. Quæ autem omnes corporis partes æqualiter moueat, poſſitq; & in ſummam vehementiam tolli, & in minimam motionem deprimi, aliarum nullam inuenies, illa excepta, quæ ex parua pila habetur exercitatio. Hæc inquam concitatiſſima viciſſim, & tardiſſima, & ad placitum, vtque corpus tolerare viſum fuerit, vehementiſſima, & remiſſiſſima fieri conſueuit: ſic verò & ſimul omnes corporis partes, cum hoc præſtare viſum ſit, & quaſdam præter cæteras, cum hoc itidem uideatur, mouere licet. Cum.n. inuicem congredientes, ſeq; ne conſtitutus in medio pilam excipiat, mutuo vetantes laborauerint, maximum id, vehementiſſimumq; eſt, multis vtpote colli obuerſionibus: latera verò, thoraxq;, & venter, faciei elationibus, ac depreſſionibus, expulſionibusq;, ac obnixibus, alijsq; palæſtricis prehenſionibus fatigentur.† Eodem autem exercitationis genere, lumbi vehementer, ac inceſſus fundamenta crura tenduntur.} progreſſus vero, & in obliquum ſaltitatio non paruum eſt crurum exercitium.

† Antiqua uerſio uidetur nõ parum ab eo variare, quod nũc habetur in græca lectione, ita.n. hẽt. Huic ãt, & coxa tenditur fortiter & crura firmantur in huiuſcemodi labore. Vbi apparet loco eius qđ nũc habetur in græco ὀσφύς, lũbus, antiquũ interpretẽ habuiſſe ἰσχίον: i. coxa.

Pilæ ludum omnes corporis partes exercere, imperatoriæq́; arti maxime aſsimilari. CAP. 3.

B IMo re vera id ſolũ eſt, quod omnes corporis particulas ſumma cum iuſtitia moueat: dum enim procedimus, aut recedimus, aut nos in obliquum transferimus, alij, atq; alij nerui, ac muſculi plus fatigantur. Quicunque etiam vno motionis genere crura mouet, quemadmodum qui ſine rõne curſitant, ſic quoq; non ſecus, quàm qui crebro ſeſe in obliquum transferunt, partes inęqualiter exercet: verum quemadmodum cruribus, ſic & brachijs, exercitatio hæc ſumma cum iuſtitia proprium partitur opus: ſiquidem in omni figura pilam excipere conſueuerunt. Hic.n. neceſſe eſt figurarum varietatem alios, atque alios muſculos vehementius tendere, adeo, vt omnes viciſſim laborantes, intermiſſionem his habeant æqualem, qui, dum alij operãtur, quieſcunt: atque ita viciſſim omnes operantes, & quieſcentes, neque ſegnes omnino relinquantur, neque ſoli laborãtes laſſitudine corripiantur. Quòd autẽ & oculos exercere oporteat, hinc videre licet, ſi animaduertimus, ꝙ niſi quis, quò uergat pila, diligenter præuiderit, quo minus eam attingat, ipſum aberrare neceſſe eſt. In hoc aũt & conſilium æquale ſollicitudini paret, opus eſt tũ illam ne humi incaſſum deijciat, tum ut uerſantem in medio eandem aſſequi prohibeat, uel ipſe trãſmiſſam rurſus excipiat. Atqui ſolicitudo corpus ſola quidem extenuat, cuipiam verò exercitio, ac laudis deſiderio commiſſa, vtpote in lætitiam deſinens, ad bonam corporis valetudinẽ, atq; animi prudẽtiam plu-

C rimum confert. Illud autem exercitium non modicũ præſtiterit vſum, quod ambo, corpus videlicet, atq; animum, pro ſua vtriuſq; uirtute iuuare poſſit. Quòd ãt maximis ambo exercitijs afficere poſſit, ad quæ militum imperatores potiſſimum accedere ciuitatis reginæ leges iubent, uidere non eſt difficile. Hoſtem etenim opportune inuadere, atq; inuadendo latere, † nauiterque prouinciam ſuſcipere, aduerſariorumq; res, uel ui, uel extemporario aggreſſu ſibi ſuas facere, ac parta tueri, optimi eſt imperatoris: atq; ut ſimpliciter dicã, exercitus imperator, & cuſtos, & fur egregius eſſe debet: artis.n. illius uniuerſæ hęc eſt ſumma. Nunquid igitur aliud quodpiam exercitium æquè idoneũ ſit, hominẽ ut inſtituat aut parta defendere, † aut pręcipitantia reſtituere, aut propoſitum aduerſarij pręuidere? mirum profectò, ſi qs dixerit aliud quopiam inueniri. Multa nanq; ipſorum contrarium efficiunt: ignauos ſiquidem, & ſomnolentos, ac ſenſu hebetes reddunt: etenim, quicunq; in palæſtra laborant, ad craſſitudinem potius, q̃ ad uirtutis ſtudium excitantur: multi ſiquidem craſſitiem adeo contraxerunt, ut uix reſpirare poſſint. Huiuſmodi ſanè homines nec militiæ, nec regijs negocijs, aut ciuilibus utiliter præfici poſſent: ſuibus potius, q̃ illis, rem quamlibet mandare quis poſſit. Forſitan autẽ exiſtimaueris me curſum, & quęcunq; corpus extenuant, exercitia probare: uerum hoc ſecus hẽt: ego enim quod immodicum eſt, ubiq; damno, artemque om-

D nem modice tractandam cẽſeo: quòd ſi quid menſura caruerit, pulchrum illud haudquaquam fatebor. Curſus igitur minime laudauerim: quippe qui corporis habitum extenuẽt, hominemq; ad fortitudinem nullatenus aſſuefaciant: non enim celeriter fugientibus victoria debetur, † ſed ijs, q comminus valeant obdurare: neque, quòd celerrime currerent, Lacedæmonij plurimum potuerunt, ſed quòd hoſtes perſiſtendo trucidarẽt. Quòd ſi curſus, quam bonæ proſit valetudini, quęſieris: quatenus corporis partes inęqualiter exercet, eatenus ſalubris non eſt cenſendus. Neceſſe eſt enim in hoc alia quidem nimis fatigari, alia verò penitus torpere, quorum neutrum conducit, imo verò ambo morborum gignunt ſemina, vireſque imbecillas reddunt.

† Græca lectio hẽt καὶ ἐξυλαβεῖσθαι τὴν πρᾶξιν, q̃ ita meliusuerti poſſe videtur. Et dat am occaſionem momento arripere.

† Gręca verba quæ ſunt ἢ ἀνασῶζειν τὰ μεθιέμενα, clarius reddãtur ſi dicam: Erepta recuperare.

† Galeni verba quæ gręce ita ſe habent, ἀλλὰ τοῖς συστάδην κρατεῖν δυναμένοις, melius ita uerti poſſent. Sed his, qui ſtãdo fortiter pugnant.

Pilæ ludum temperatam reddere naturam, ac de uaria ludendi ratione. CAP. 4.

EXercitium igitur id potiſſimum commendauerim, quod bonam corporis ualetudinem, ac partium concinnitatem, vnaque animi uirtutem pręſtare poſſit: quale illud eſt, quod in parua pila conſiſtit. Animum etenim undiq; iuuare poteſt, omneſq́; corporis partes pari modo ma-

xime exercet: id quod & ad bonam ualetudinem plurimum confert, & corporei habitus commenſurationem efficit: utpote quod craſſitiem nullam immodicam, aut gracilitatem afferat, quin potius actionibus robore, aut celeritate indigentibus ſufficiens ſit, atq; idoneum. Quantum igitur ad uehementiam attinet, nullo omnium eſt inferius. Mollitiem autem deinceps uideamus: hac.n. aliquando indigemus aut propter ætatem, quę maximos labores, uel iunior nondum ferre, uel antiquior iam facta, nō etiam ſuſtinere ualeat: aut q. laſſitudini conſulere uelimus: aut quod à morbo conualeſcamus: in ea quoq; (ut mihi quidem uidetur) reliqua cuncta excellit: nullum eſt.n. adeo lene, modo leuiter ipſum tractaueris. Oportet autem ipſo medium te locum obtinentem, nullaq; ex parte ab eo, quod modicum ſit, declinantem, nunc quidem ſenſim procedendo, nunc uero loco ſtādo, ac denique membra non admodum agitando, ut mollibus poſtea ex oleo frictionibus, calidisque balneis utaris. Hoc equidem omnium eſt remiſſiſſimum, adeo, ut & quiete indigentibus utiliſſimum, atque ad imbecillas uires reuocandas ualentiſſimum, ſeniq; ac puero ſit conducentiſſimum. Quæ verò hoc quidem laborioſius, mitius verò, quàm quod vehementiſſimum ſit, in paruæ pilę exercitio fieri ſolent, ea quoq; cognoſcat, opus eſt, quicunque ipſa recte ſemper tractare volunt. Etenim, ſi quando ob neceſſaria negocia, quibus perſæpe detinemur, aut ſupernas partes omnes, aut infernas, aut manus duntaxat, aut pedes immodice fatigaueris, tibi licet exercitatione huiuſcemodi partim quidem ſiſtere, quæ prius laborantur, partim verò, quæ antea penitus torpuerunt, ad parem illis motionem ducere. Si quis.n. è multo interuallo crurum opus, aut nihil, aut omnino parum admittens, magno cum conatu proijciat, inferna quidem ſiſtit, ſuperna verò vehementius mouet. Quòd ſi plerunq; ac celeriter curſitās, è multo interuallo perraro pilam proiecerit, inferna magis fatigabit: feſtinatio inſuper, ac celeritas in ea reperta abſque graui conatu, anhelitum magis exercet: † alterum verò, receptio videlicet, ac tranſmiſſio, exceptioq; abſque celeritate, corpus magis intendit, ac roborat: at, ſi vehemens conatus, vnaque feſtinatio fuerit, hoc & corpus, & anhelitum magnopere fatigabit, eritq; omnium exercitiorum vehementiſſimum. Quouſque autem pro ſingulis quoque uſu intendenda, aut remittenda ſit exercitatio, ſcribere quidem impoſſibile: neq;.n. fieri poteſt, ut uniuſcuiuſq; quantitas explicetur: in opere tamē ipſo adinuenire, atque oſtendere poſſumus, in qua ſanè uis tota maxime conſiſtit: nihil.n. prodeſt qualitas, ubi quantitate labefactatur: hoc igitur ſit curæ pædotribæ, qui exercitationi ſit præfuturus.

† Al. ex contrario gracis, fortitudo āt in receptione ac trāſmiſſione, exceptioneq; abſque celeritate

Pilæ ludum periculo maxime uacare. C A P. 5.

RELiquum autē ſermonis noſtri abſoluatur. Animus eſt.n. præter bona, quæ mihi dicta ſunt, huic exercitio nonnihil etiam addere, neque ullo pacto, q. citra pericula ſit, quibus aliorum plurima ſunt obnoxia, miſſum facere. Curſus.n. celeres mpoo vaſe præcipue multos iamdudum perdidere: iidem & uoces magnæ pariter, ac uehementes, uno tempore effuſæ non maxima detrimēta non paucis attulere: violenti quinetiam equitatus circa renes, ſæpe quoque circa thoracem, aliquid fregere: nonnunquam etiam ſeminarijs meatibus noxam intulere: taceo equorum delicta: quibus ſæpe à ſella delapſi equites ilico ſunt pernecati: eodem pacto & ſaltus, & diſcus, quæ per flexiones fiunt, exercitia ſeſe habent. Quid autem de ijs dicendum, qui in palæſtra verſantur? quam omni ex parte, non minus quam Litæ illæ apud Homerum, læſi ſint. Quemadmodum enim ille inquit poeta, claudas, rugoſas, atque oculos diſtortas eſſe, ſic eos, qui in palæſtra uerſantur, uel claudos, uel diſtortos, uel fractos, uel omnino mutilos uideris. Cum igitur præter bona, quę dixi, id quoque accedat paruæ pilę exercitio, ut ſcilicet neque periculo ſit obnoxium, aliorum omnium ad uſum optime patebit.

A

GALENI LIBELLVS
DE DIGNOSCENDIS CVRANDISQVE ANIMI MORBIS,

B {QVAS PERTVRBATIONES LATINI APPELLANT}

Bernardino Donato Veronenſi interprete

Nunc diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI.

Quo quis pacto ſua ipſius, & aliorum vitia cognoſcat, & emendet.

Quæ ſint peccata, quique de ipſis corrigendis ſcripſerint. CAP. I.

POſtquam & in commentarium redacta tibi habere vis ea, quę olim tibi reſpondi, cum interrogaſſes nos de libello, quem Antonius Epicureus ſcripſit, De ſubſidio aduerſus proprios affectus; hinc iã hoc ipſum agã, hincque
C initium ſumam. Optimum q̃dẽ factu fuiſſet, ſi ipſe Antonius aperte explicaſſet, quid tandẽ ſubſidij nomine vellet ſignificari: vt vero ex ijs cõiecturam facere licet, quę in ipſo libro memorat, vr̃ mihi eo uerbo aut obſeruationem, aut diiudicationem intelligere, aut & correctionem. Siquidem illæ, vt noſtri, pleraq; eorũ quæ dixit ita obſcure elocutus eſt, vt conijcere longe facilius ſit, quid dicat, q̃ planè percipere: modo.n. nos hortari videbitur, vt cogitemus nos quoq; ipſos ſimiliter ac cæteros peccare: modo aũt, quo pacto ſingula, quæ ab vnoquoq; peccẽtur, vnuſquiſq; diiudicet ac dignoſcat, modo qua ratione quis ſeipſum a peccatis abducat, quod quidẽ mihi eiuſmodi orationis vniuerſæ caput eſſe vr̃. cætera enim oĩa inutilia planè ac ſuperuacanea ſint, niſi ad hoc ipſum referantur: oportet autem in ijs maxime inſortunijs, quæ propter peccata eueniunt, ſe ipſum corrigere. Nam illius interdum quaſi de ſolis affectibus oratio eſt: plerunque tanquam de peccatis, nonnunquam de utriſque tibi diſputare videbitur. Ego vero hoc ipſum primum, vt noſti, iampridem diſtinxi, cum peccata quidem ex falſa opinione committi affirmaui: affectum verò ſeu perturbationem ex quadam experte rõnis ui fieri, quæ ipſi rõni minime obtemperãs ſit: communi aũt uocabulo (qđ quidẽ ad ſignificatũ amplio
D rem pertineat, q̃ genus ipſum magis attingit) utraq; peccata appellari. Dico ãt illum peccare, & q̃ exempli gratia, aut immodeſtius, aut animo concitatiore aliquid agat, aut calumnię credat. Scripſere igitur & alij ex philoſophis pleriq; & Chryſippus prætereа, quæ ad remedia pertinerent animi perturbationum: tractauit & Ariſtoteles eandem materiam, & eiuſdem philoſophi ſectatores: ante hos uerò & Plato. Et ſatius forſitan fuiſſet ita ab illis viris hæc diſcere, quemadmodum ipſe quoq; didici: ueruntamen hoc priore libro capita tibi omnia, quoniam ita iubes, breuiter exponam, eo planè ordine, quo me reſpondentem audiuiſti, cum de Antonij libello interrogaſti.

Peccare nos plurimum, tametſi nos errare non putemus. CAP. 2.

QVod igitur peccare nos probabile ſit, tametſi nihil prorſus ipſi noſmet aberrare exiſtimemus, ex ijs, quæ dicam, argumentari, facile fuerit. Cernimus cunctos homines exiſtimare, ſe ipſos aut eſſe omnino ſine omni peccato, aut in paucis exiguiſque rebus rectam rationem offendere: hocque ipſum illis maxime accidere ſolere, quos alij plurimum peccare arbitrantur: quam ſanè rem ego, ſi quam aliam præterea, plurimis notam habeo experimentis. Ergo, quicunque alijs permiſerunt, vt de ſe ipſis ferrent ſententiam ac iudicarent, quales nam ſint; hos in pauciſſimis aberrare ſolitos animaduerti: at quicunque ſe ipſos eſſe optimos exiſtima-

runt,nec alijs iudicium ſui ipſorum facere permiſerunt;hos contra,& in maximis reb.& in pluri- E
mis offendentes inſpexi.Quocirca,qđ ipſe quõdam adhuc puer temete laudari putabã,(id ãt erat
Pythium illud quo iubetur vnuſquiſq; ſeipſum cognoſcere) ꝑ pea ꝗ magnum nõ eſſet præceptũ
hoc poſtea deprehendi merito admodum cõmendari ſolere. Nã is ſolus,qui ſapientiſſimus eſt, ꝑ-
fecte ſe ipſum cognoſcit:reliquorum ãt oĩum, ꝑfecte quidẽ nullus: alius ãt alio & magis, & min⁹.
Quod.n.ĩ uita vniuerſa,& in artibus oĩb. videmus, vt magnas quidem atq; inſignes rerum eminẽ
tias,dñaśq; quiuis unus è multis facile poſſit diſcernere,exiguas ãt, ac tenues ij duntaxat, qui &
prudentes ſint,& ipſarum artium periti;idem in peccatis quoq; atq; affectib.vſu ſolet venire. Si
quis.n.exempli gratia;minima de cauſa vehementer iratus mordeat,ac vexet ſeruos domeſticos,
tum is tibi planè videbitur malo quodam affectu teneri:item,ſiquis ebrius inter ſcorta,& laſciuos
cætus diuerſetur. At mediocriter animo commoueri ob magnam amiſſam pecuniam,aut ob re-
pulſam,atq; ignominiam,quamuis in genere affectuum contineatur,non tñ æque, ut illud ſupe-
rius,perſpicuum eſt:ſicut ne placentam quidem exedere auidius. Veruntamen hæc quoq; emẽda
rionis indigere,ei,qui animum ſuum exercuerit,& à cũctis affectibus vindicauerint,haud dubium
eſt:quamuis eadem euitare,propterea ꝙ parua ſunt,magis ardnum ſit. Quiſquis igitur volet ſe &
honeſtum,& probũ fieri,is neceſſe eſſe cogitabit multa a ſe peccata ſua ignorari, quæ ut cuncta F
deprehendat,cũ poſſim ego dicere,quo pacto ipſe deprehenderim,nõdum tñ id dico, ꝑ pea ꝗ fie
ri põt,vt hic libellus ẽt in aliorum manus aliqñ perueniat:quos ipſos quoq; exerceri volo,quoad
rationem inueniant,qua peccata ſua agnoſcant,quemadmodum olim,cum eadem de re loquere
mur,re itidem mihi dicere poſtulaui,& quamdiu illa ipſa tibi uideri ſignificaſti,continui. Quare ẽt
nũc eodem modo agam:& exhortabor eum,qui hoc ſcriptum noſtrum legerit,vt,quod ipſi per-
miſſum ſit,ac relictum,id quærat:quomodo videlicet vnuſquiſq; poſſit ſe ipſum peccantem agno
ſcere. Duplicem.n.ut Aeſopus aiebat,manticam è collo ſuſpenſã gerimus,alteram quidem ante
pectus alienorum peccatorum,alteram uerò à tergo noſtrũ. Ex quo fit,ut aliena ſpectemus ſem-
per,propria autem nunquam intueri poſſumus. Quam quidem narrationem cum oẽs probent,vt
ueram,Plato ẽt cauſam,cur id fiat, nobis exponit: Quidquid enim amat,inquit,cæcum eſt erga
eam rem,quam amat. Itaq; ſi noſtrum quiuis ſe ipſum maxime omnium diligit, unuſquiſq; no-
ſtrum ad ſe ipſum maxime cæcus ſit,neceſſe eſt. Quomodo igitur propria mala inſpiciet; aut quo
ſe peccantem intelliget? Multo enim magis ẽt nunc, quam res ipſa fert, tam Aeſopi apologus, q̃
Platonis ratio,videtur nobis noſtrorum peccatorum inuentionem deſperabilem conſtituere:ſiq
dem neq; quis facere poteſt,quin ſe ipſum amet,& quod amat,erga eam rem quam amat,cæcum G
ſit neceſſe eſt. Nec uerò ipſe poſtulaſſem,vt,qui hunc librum legere inſtituerit,curet per ſe, vt ſibi
viam inueniat,qua peccatorum ſuorum cognitionem accipiat,niſi res ipſa difficilis admodum fo
ret,quamuis quis vel quamplurimum eam rem apud ſe ipſum tractauerit. Proinde ego hic meam
enuntio ſententiam,vt,ſi quam aliam quiſq; præterea rationem per ſe ipſum inuenerit, mea quo
que ſibi aſſumpta,liberalius adiuuetur,quippe qui duas ſalutis vias pro una ſit nactus; ſin minus,
ut hac noſtra ſaltem vti poſſit, donec aliam meliorem offenderit. Sed iam videtur eſſe tempus,vt
quæ nam hæc ſit mea,in medium proferam,hinc ſumpto initio.

Qui uir ſit aptus noſtrates peccata perdocere: quando,& quomodo calumnijs reſpondendum: & præclara Zenonis ſententia. CAP. 3.

QVoniam peccata ob falſam opinionem cõmitti ſolẽt,affectus aũt,ſeu perturbationes ob ex
pertem rationis appetitum; placuit mihi prius ipſum liberare ab affectibus. Par enim eſt
nos ab his detentos falſa opinari. Sunt autem animi vel affectus,vel perturbationes, quæ omnes
nouimus,impetus,ira,timor,mœror, inuidia, vehemens cupiditas:mea verò ſententia,ẽt nimio
alicuius rei,qualiſcunq; ea ſit,vel amore,uel odio occupari,in genere affectuum eſt habendũ. Pro
be.n.dictum eſſe vt,menſuram eſſe optimam:tanquam nihil bene,egregieve fieri poſſit ſine men H
ſura. Quo modo igitur quis iſta vnq̃ ejciet,niſi prius ea ſe habere cognouerit? At verò,ut quis co
gnoſcat,fieri non poteſt,quemadmodum iam dictum eſt:quandoquidem nos ipſos amamus ue-
hementer. Cæterum,& ſi ratio hæc tibi non permittit,ut de te ipſo iudices;at ſaltẽ, vt de alio quẽ
neq; ames,neq; oderis,iudicium feras,tibi non adimit poteſtatem. Cũ igitur audiens in urbe quẽ
piam ex ijs,quos tibi neq; amore vllo,neq; odio proſequẽdos intelli gis,laudari a multis, ꝗ nullis
hoĩbus aduletur;tum tu,vbi ad illum propius acceſſeris, ut de illo poſſis ferre iudicium, num ſit
talis,qualis eſſe perhibetur,huiuſmodi periculum fac. Primum, ſi uideas ab homine, & diuitum
& apprime potẽtum,aut etiam principum, ac tyrannorum ædes frequẽtari,pro comperto hẽto,
te fruſtra audiuiſſe hominem oĩa vera dicere ſolere(obſequia quippe iſtiuſmodi mẽdacium ſequi
conſueuit:)deinde ſiue id genus hominum ſalutantem,ſiue illis ſeipſum comitem exhibentem,
conuiuisve illorum,ac cœnis inferentem conſpicias. Quiſquis enim huiuſce generis uitam ſibi
ipſi ſequendam propoſuit,non ſolum non uerax eſſe conſueuit, ſed etiam omnem malitiam ha-
bere neceſſario:quippe qui aut pecuniarum, aut principatus, aut gloriæ, aut honorum ſit cupi-
dus,& uel aliquibus horum ſeorſum,uel omnibus ſimul inſidietur. Quem uerò neq; ſalutare,neq;
comitari

A comitari id genus hominum, neq; cũ ualde potentibus, ac diuitibus conuiuare, ſed frugi ac tempe-
rato victu vti ſolitum compereris, ſperaueriſq; ueridicum, conare hũc quoq; profundius, altius-
que cognoſcere, vt ſcias, cuiuſmodi tandem ſit uita. Talem porrò cognitionem ſingulorum ex lõ-
giore cum ſingulis conſuetudine comparare ſolemus. Quod ſi talem offenderis, qualem ſperaſti,
reuoca aliquã hominẽ, & cum ſolo ſermonem confer, rogaq; vt, ſi quem tibi ex illis animi affecti-
bus turbulentis inhærere notauerit, eum continuo indicare ne grauetur, teq; illi maximam habi-
turũ gratiã pollicere, exiſtimaturumq; te ab ipſo magis ſeruatum, q̃ ſi corpore ægrotantẽ ſanaſ-
ſet. Quòd ſi ille recipiat ſe facturum, cum primum te aliquo tali vitio laborantẽ inſpexerit, deinde
longo dierum interuallo interiecto nihil dixerit, interim uidelicet tecum aſſidue uerſans, accuſa
hominem, rogaq; iterũ aliquanto blandius, q̃ prius, vt quidquid talium perturbationum in te re-
ſidere animaduerterit, ilico tibi ſignificet. Qui ſi tibi rñdeat, propterea ſe nihil tibi dixiſſe, ꝙ tali tem-
pore nihil in te iſtiuſmodi deprehenderit, ne cõtinuo illi fidem adhibeas, neve exiſtimes te repen-
te omnino inculpabilẽ euaſiſſe: ſed duorum alterum in cauſa eſſe, aut propter negligentiam incõ-
ſideratiorem amicum fuiſſe, nec animaduertiſſe; aut redarguendi verecundia impeditum tacere;
aut ẽt nolle tibi in odium uenire, cum haud ignarus ſit, omnibus, ut ita dicam, hominibus hunc
B morem eſſe, vt eos oderint, qui uera loquantur; aut ſi nihil horum eſt, ſcito hominem propterea
tacere, ꝙ nolit ipſe tibi prodeſſe, aut ẽt propter aliud quidpiam, quod à nobis neutiquam proba-
tur. Nam ſi mihi hoc credideris nunc, fortaſſe fieri non poſſe, ut tu nihil peccaueris; laudabis poſt,
vbi videris oẽs homines ſingulis diebus innumerabilia peccata committere, & affectibus ductos
agere, quæ agant, neque tamen agnoſcere ſe ipſos tales. Quare neque tu quidẽ arbitrare, te ipſum
aliud potius eſſe, quàm hominẽ. Id porrò arbitraberis, ſi perſuaſum habeas ꝓpulchre a te acta oĩa
quæcunq; non uno tm̃ menſe, ſed ẽt uno die egeris. Verũ forſitan dices, ſiqdem litigioſus propte-
rea es, ꝙ vel ex animi propoſito, vel ex prauo quodã more talis euaſeris, vel ẽt rixarum amator ſis
natura, quantum ex ijs verbis, quibus ego nuper vſus ſum, conijcere licet, viros ſapientes aliud eſ-
ſe potius, quàm homines. At tu iſti rationi, quæ una eſt, noſtram, quæ eſt duplex, opponito: vnam
quidem, quod omnino ſine peccato ſit ſapiens: alteram uerò (quod ad eum, qui illam priorem cõ-
ceſſerit, ſpectet) ſi q̃dem ſine peccato ſit ſapiens, eum ne hominẽ quidẽ eſſe: quod ſanè ad ea perti-
net, q̃ de hoc ipſo, & propter hoc ipſum dicta ab antiquiſſimis philoſophis audiſti, ſanè Deo ſimi-
lẽ eſſe ſapientem: at te tamen Deo ſimilem repente fieri nunquã potuiſſe. Quando.n. qui totã vi-
tam exercuerunt, vt ſe ab affectibus liberarent, non credunt id ſe perfecte, atq; omni ex parte con-
C ſecutos, nimirum tu id multo minus, qui nunquam exercuiſti. Ne credito igitur illi, qui dicit nihil
a ſe animaduerſum, quod a te ex perturbatione ſit geſtum: verum aut ꝙ tibi nolit prodeſſe, idcir-
co ſic locutum exiſtima: aut ꝙ non ſibi obſeruanda putauerit, quæ a te perperam agantur: aut ꝙ
odium tuum timuerit, ac uitauerit. Fortaſſe etiam uidit te aliquando ægre tuliſſe eum, qui tua pec-
cata, tuoſq; affectus malos reprehenderit: quamobrem ſibi tum tacendum putauerit: aut non cre-
dit, cum dicis te velle ſingula peccata tua inſpicere, te id ipſum agere re vera. Quòd ſi tu cum præ-
cedentium actionum mutatione ſilentio abeas: haud ita multo poſt inuenies non paucos, qui te
non ſimulate, ſed vere corrigant, longeq; etiam magis, ſi ei, qui te reprehenderit, egeris gratias,
quando hac oratione fieri poteſt, ut à te tuum malum recedat. Poſt autem, ſi diligenter conſidera-
ueris, vere ne te ille, an falsò increpauerit, ex ea re ſenties te magnam percipere vtilitatem: ſi verò
idem aſſidue egeris, propoſitumq; tibi ſit in virum euadere honeſtum & probum, facile talis fies.
Nam in priore quidem tempore, ne ſi omnem quidem conſiderandi diligentiam adhibeas, pote-
ris deprehendere te per calumniam & mendacium iudicare, tibique ipſi per imperitiam perſua-
dere, nihil à te eſſe omnino peccatum. Cęterum hoc ipſum potius tibi ſit ſtudium, hæc exercita-
tio, vt calumnias & conuitia æquo animo feras. Quod vbi feceris, & ſatis moratus, ſatisque ſeda-
D tus fueris, iamque tuas ipſius perturbationes animo perſpectas habueris, tum aggreditor reſpon-
dere calumniantibus: ſed neq; acerbe vnquam id facias, neq; redarguendi, conuincendive, aut
etiam altercandi ſtudio, nec verò te illum alterum uelle deijcere ac proſternere ſignifices, ſed om-
ne id tuæ ipſius vtilitatis cauſa moliri. Vt, ſi ille quoq; dum contradicit, probabile quidpiam obij-
ciat, credas illum melius noſſe, ſi modo illum, ubi ſatis longa inquiſitione exploraueris, extra cul-
pam crimenq; reperias. Hac ratione uolebat Zeno oĩa nos agere, itaque tutos nos dicebat fore, ſi
ageremus, tanq̃ paulo poſt pædagogis rationem reddituri. Sic enim ille uir appellabat iſtos, quo-
rum non paruus eſt numerus: qui licet à nemine vſquam inuitentur, ad increpandos tamen ami-
cos, & propinquos ſuos promptiſſimi ſunt. Oportet aũt eũ qui tale ab amico ſit auditurus, neq; di-
uitem eſſe, neq; cultu & reuerentia quadã apud ciues ſuos conſpicuum. Nam, ſi iſtiuſmodi reuerẽ-
tia inſignis fuerit, nemo planè illi uolet vera dicere ob timorem, quemadmodum locupletibus q̃-
dem ſolent adulatores lucri gratia. Quin etiam, ſi quem iſtis uendicum aliquis caſus obtulerit, ad
ſe hunc ilico, ſuoſq; mores diſtrahere conſueuerunt. Si quis igitur ſit uel apprime potens, uel opu-
lentus, qui velit in uirum egregium ac frugi euadere, ab hoc deponi ſe ipſum neceſſe eſt, atq; his
præſertim tꝑibus, in quibus nullus ſit inueniendus Diogenes, q̃ uel opulentiſſimo ac monarchæ

cuipiam

cuipiam ſit dicturus veritatẽ. Illi igit̃, quid ſibi facto opus ſit, viderint: tu verò, q̃ neq; ex potenti- E
bus ciuitatis, neq; ex opulentis es vnus, permitte omnibus, ut quicquid dãnant in te, libere aduer-
ſum te dicant, neq; ipſe aduerſus quẽpiã indignare: ſic uerò tibi ſint omnes, ut Zeno dicebat, pęda
gogi videlicet. Neq; tñ par eſſe arbitrare oẽs æque, atq; indifferenter attendere, q̃d dicant, ſed eos
tm̃ quos & optime vitam egiſſe, & prouectiori ætate iã eſſe perſpexeris. Qui ãt ſint, qui optime ui
uãt, paulo ante à nobis dictum eſt. Progreſſu uerò tẽporis ipſe per te facile aſſequeris, atq; intelli-
ges, quanta, & qualia eſſent, quę à te peccabantur: tibiq; tunc ſcilicet ego maxime videbor veridi
cus, qui nego quempiam ſine affectibus, aut ſine peccatis inueniri, ẽt ſi optima quis natura ſit præ
ditus, aut etiam ſi apud gentes uixerit, quę optimis educationibus utantur, omnino autem neceſ-
ſe eſſe vnumquemq; labi, & errare in aliquibus, eoq; etiam magis, quo quiſpiam iunior fuerit.

Neque ætatem, neque ſi nos optimos euaſuros non ſperemus, correctioni noſtræ obeſſe debere, ac de ratione iræ, & furoris coercendi. CAP. 4.

EXercitationis enim unuſquiſq; noſtrum ꝑ totam fermè indiget uitam, ut in uirum perfectũ
euadat: neq; tñ deterreri quẽpiã oportet, ne ſe ipſum conetur meliorẽ efficere, ẽt ſi iã factus
quinquagenarius, ſentiat ſibi animũ vitio nec inſanabili, nec irreparabili deformatũ. Nã ne corpo
re quidẽ male quiſpiã habens, malæ itẽ habitudini ſe vt uictũ dediderit, ẽt ſi quinquagenarius ſit: F
q̃n potius oĩ ratione conabitur ipſum corpus in melius reſtituere, quãuis cõpertũ habeat, ſe nun-
quam Herculeam valetudinẽ cõſecuturũ. Ne igit̃ nos quoq; deterreamur, ne meliores nos ipſos
animo reddamus, quãuis cõpertum nobis ſit, animum nos non poſſe conſequi ſapientis: verũ ma
xime quidẽ ẽt illum ſperemus nos habituros, ſi a teneris vſq; ipſum hunc noſtrum curare cœperi
mus: ſin minus hoc obtinere poſſimus, at ſaltem ne totum oĩno deformẽ illum geramus, ut Ther
ſites corpus. ſ. curemus. Etenim, ſi ante q̃ exiſteremus, fuiſſet in noſtra poteſtate conuenire illũ, q̃
prouidebat, ut naſceremur, & primo quidẽ orantibus nobis, vt corpus ſtrenuiſſimum, generoſiſſi
mumq; ab illo licere, accipere, ille denegaſſet, tũ profecto precati eſſemus, ut ſecundo ſaltem gra
du, aut tertio, aut ẽt quarto proximũ primo bonæ habitudinis corpus nobis concederet. Itaq; ſi
Herculis non potuiſſemus, at Achillis accipere præclarum quiddam nobis uiſum eſſet: q̃d ſi non
huius, Aiacis, at Diomedis, at Agamemnonis, at Patrocli: ſin ne horum quidem, at ſaltem aliorũ
quorumpiam heroum pręſtãtiã. Eadem, vt arbitror, ratione, ſi quis ſupremã nequeat animi excel-
lentiam obtinere, at ſaltem poſt ſupremos illos ſapientes in ſecundis, aut tertijs, aut ẽt quartis ſe ha
beri non recuſet: hoc autẽ, q̃d dico, non eiuſmodi eſt, ut fieri non poſſit, ſi modo quis exercere ſe
ipſum velit, & longiori tẽpore aſſidua exercitatione periculũ facere. Ego ãt, cum adhuc puer hęc G
audiuiſſem. & quodam tempore homine, vidiſſem, cui nimia feſtinatione conãti aperire oſtium,
res ex ſententia non ſucceſſerat, & ob eam rem iratus clauem mordebat, calcibusq; fores percu-
tiebat, atq; in Deos conuicia iactabat, oculis inſtar eorũ efferatis, qui in furias euaſerunt, ne prope
modum ex ore ſpumam emittebat, ut apri ſolent, tum eiuſmodi odium aduerſus iracundiam con-
cepi, ut nunq̃ poſtea quiſquam me ob talẽ affectum triſtiorem uiderit. Et ſanè hoc ipſum primo
quoq; tẽpore erit ſatis, ſi neq; in Deos maledicta iactabis, neq; calcibus feries, aut dentibus aggre
diens lapides ac ligna, neq; efferato vultu intueberis, ſed intra te ipſum cõtinebis, atq; occultabis
iracundiam. Nã ab ira prorſus liberari ſimul, ac quis uelit, non continuo quis põt: comprimere ãt
illius perturbationis intemperantiã, atq; inſolẽtiã põt. Quod remediũ ſi ſæpius uſurpauerit, agno-
ſcet tandem aliquando ipſe ſe ipſum minus nunc propenſum ad iram, quam ante, uſq; adeo, ut ne
que ob paruas, neq; ob magnas cauſas in furorẽ ſe agi animaduertat, ſed magnis tantummodo ira
ſci ſceleribus. Quin etiam ne hoc ipſum quidem, quod dico, iraſci magnis ſceleribus, poſt eidẽ ul-
tra eueniet, ſi id obſeruabit, quod ego, cum mihi ipſi adhuc puer imperaſſem, in omni reliqua uita
obſeruaui. Id porrò eſt, nunq̃ à me ſeruũ mea manu uerberatum fuiſſe: q̃d ipſum patri quoque
meo uſurpatũ memini. Qui ẽt complures amicos increpare ſolitus erat, quos in percutiendis, fa- H
mulis dentes confringere deprehendebat, eos dignos eſſe affirmans, quibus ſerui illi in ipſa vulne-
ris inflammatione, conuulſione tentarentur, ac ſic interirent. Quidni enim? quando eis licitum fue
rat paulo poſt & ferula, & loris, quotquot libuiſſet, uerbera infligere, & conſilio, quod ad illos ne-
gocium pertinebat, abſoluere? Porrò alij ſunt, qui non pugnis ſolum ſed ẽt calcibus feriãt, & ocu-
los effodiant, & ſtylo vulnerent, ſi quando ſtylum manuteneãt. Vidi etiam quendam, qui ira per-
citus, calamum, quo ſcribimus, in oculum ſerui infixerit. Adrianus quidem imperator, ut aiunt,
cum ſtylo ſerui cuiuſdam ſui oculum vulneraſſet, atque eruiſſet, ac poſt illum uidiſſet ex eo vulne-
re factum unoculum, ad ſe uocauit, fecitque ei poteſtatem, ut pro illa calamitate munus à ſe pete
ret. Cum autem ille miſer taceret, rurſus hortatus eſt Adrianus, ut quidquid uellet peteret. At ille
negauit ſe aliud quidquam petere, optare uerò ſe oculum quem amiſiſſet. Enim uerò quod tan-
dem munus inueniri poſſit, quo oculus amiſſus rependatur? Cæterum, quæ mihi quoque olim ac
ciderint, hic tibi narrare uolo, quamuis eadem de re me ſæpius tibi dixiſſe meminerim. Roma re-
deunti mihi factus eſt itineris comes amicus quidam patria Gortinenſis ex Creta, ut cæteris qui-
dem rebus non contemnendus, quippe qui & ſimplex moribus, & in amicitiam propenſus, & fru
gi, &

A gi, & in ijs, quæ ad quotidianos ſumptus pertinent, liberalis eſſet, ſed vſque adeo iracundus
vt ſuis ipſius manibus aduerſus ſeruos vteretur, interdũq; etiam cruribus, loro aũt, ac ligno, quod-
cunq; iraſcenti occurriſſet, multo libẽtius. Cũ ergo iam eſſemus Corinthi, oĩa, quæ ſecũ vehebat,
ſupellectilia, unà cum ipſis ſeruis naui tradidit vehenda à Cenchris Athenas vſq;: ipſe, mercede
cõducto vehiculo, terreſtre iter Megaris facere inſtituit. Itaque cum iam Eleuſinem pteriſſemus,
ac Triaſium attingeremus, ſeruos, quos ſecum habebat, interrogauit de quadã ſupellectili: At illi
caſu, quid reſponderent, non habuerunt. furore ergo percitus, ubi nihil aliud habuit, quo adoleſcẽ
tulos percuteret, gladium magnum, q intra uaginã cõditus erat, vna cũ ipſa vagina arreptum in
caput inſligit, nõ illũ quidẽ, qua latior planiorq; eſt, ĩferẽs, ſic enim nihil grauius accidiſſet, ſed qua
ſecandi vim gladius habet. Vagina igitur ilico diſſecta eſt, atq; ingens vulnus in capite vtriuſq; ef-
fectum eſt duplex: bis. n. vtrunq; percuſſit. vbi verò plurimum ſanguinis effluere de vulnerib. ani-
maduertit, nobis eo in loco relictus, ipſe Athenas illico pedib. iter ingreſſus eſt, ne ipſo adhuc præ-
ſente aliquis ſeruorũ interiret. nos tñ poſteà ſeruatos illos Athenas pduximus. Amicus aũt ille Cre
tẽſis, cũ ipſum facti pœnituiſſet, me manu arreptũ Megara introducit in domũ quadã: deinde lorũ
porrigẽs, vbi ſe ipſum exuit, iubet uerberare pro ijs, quæ furore nefario coactus patrauerat, ſic. n.
B ipſe uocabat. Cum aũt ego, ut par eſt, in riſum prorũperẽ, ille ad genua procũbẽs inſtabat, obſe-
crabatq;, ut ne aliter facerem. hic porrò haud obſcurum eſt, me tanto maiore riſu commorũ fuiſ-
ſe, quanto illum diutius in eo pſeuerantem uiderim, ut cæderetur. Cæterũ poſtq̃ ſatis diu in hoc
ipſo perſtitimus, recepi me illi facturũ quod petebat, hoc eſt verbera illaturum, ſi ipſe quoq; ual-
de exiguũ quiddã, qđ ego peterẽ, mihi uiciſſim præſtaret: qui recepit: tũ ego rogaui hoĩem, ut mi-
hi ſermonẽ quendam recenſenti aures accõmodaret: hocq; eſſe illud ipſum, quod ego peterem. q
ille cum ſe facturum recepiſſet, longiori ſermone illum docui, quemadmodum id, quod in nobis
eſt iracundiæ ac furoris, coercere, erudireq; oporteat, ratione uidelicet. Quod enim non uerberi-
bus, ſed alio quodam modo ſit corrigendum, illi latius expoſui. At ille cum ad ſeipſum rediſſet, ſi-
biq; prouidiſſet, longe poſt hac ſe ipſo melior effectus eſt. Tu uerò q̃uis non multo fias melior, at
ſatis fuerit anno uno in melius ſaltẽ paululo eſſe prouectũ. Nã, ſi perges conſtanter reſiſtere affe-
ctui, iracundiãq; mitigare, tũ altero anno te multo euidentius profeciſſe aĩaduertes. Quòd ſi in eo
diutius perſeueraueris, ut tibi ipſi prouideas, longe propius tertio, & poſt hunc quarto, atq; itẽ
quinto ad honeſtius grauiuſq; uitæ genus acceſſiſſe te ſenties. Turpe. n. eſt quẽpiã multos annos cõ
tinẽter laborare, atq; exerceri, ut uel bonus medicus, uel grãmatic', uel rhetor fiat, uel geometra:
C ut aũt in uirum bonum euadat, in tanto ſpatio temporis nunquam ſibi quidquã laboris aſſumere.

De corrigendis ſeruis, qui peccant, ac de perturbationibus deuitandis. CAP. 5.

QVod nam igitur ſit huiuſce exercitationis initium, rurſus repetamus. Pro rebus enim maxi-
mi momenti nihil incõmodi fuerit bis terq; eadem cõmemorare. Nunq̃ igitur quẽpiã ſer-
uorum tuorum peccãtem tuis ipſius manibus corriges: ſed, quemadmodum ego, quod olim Pla-
tonem audiuiſſem aduerſus quẽdam ſeruum maluiſſe agere, id in tota uita uſurpaui, pulchrũ eſſe
genus officij ratus, ita tu quoq; tibi ipſi præcipito, neq; te tuis ipſius manibus ſeruum cædere, ne-
que quandiu iratus ſis, alijs imperare, ſed in poſterũ differre. Poſtquam. n. furor abierit, prudẽtius,
tẽperatiuſq; diſpicies, quot verbera infligere ei, qui puniendus ſit, oporteat, {nec tamẽ illud dixe- † Alias, niſi melius ſit.
rim, melius eſſe} initio ſtatim conceſſa venia rẽ trãſigere, & ubi lorũ tibi afferri iuſſeris, tum uerbis
duntaxat corrigere, ac minitari te non amplius idẽ cõceſſurũ, ſi iterũ ille idẽ peccatum cõmiſerit.
Multo. n. præſtat te facere ea, quæ facis, poſtq̃ impetus ille animi deferbuerit, tuq; iam furorem il-
lum omni rationi inimicum depoſueris: quo tempore uidelicet iam ratione opitulante inuentu-
rus ſis, cuiuſmodi ille pugno ſit feriendus. Nam, q impetus iraſcẽtis nihil ab inſania & furore diffe
rat, ex ijs, quę faciunt, qui eo genere affectus perciti ſunt, facile intelligere licet: pulſantes enim &
D ferientes calcibus, & ueſtimenta ſcindẽtes, & toruum quiddã intuẽtes, omnia peragũt uſq; adeo,
vt quemadmodum dictum eſt, & foribus, & ſaxis, & clauibus iraſcantur. & alia quidem lacerent,
alia mordeant, alia calcibus petãt. Sed forſitan dicturi ſunt, hæc fieri ſolere ab ijs duntaxat, qui re
vera inſaniunt, quę autem tu facis, etiam à prudentibus. Ego uerò, quam minus peccẽt, qui ſuis ip
ſorũ manibus ſeruos cædunt, q̃ ij, qui lapides, & ianuas, & claues morſo petũt, calcibusq; feriunt,
planè fateor: ſed illud tñ p ſtatum habeo, aduerſus hominẽ, ſimul atq; aliquid deliquerit, ſæuire,
exigui cuiuſdam furoris indicium, efficaciamq; eſſe, aut animalis ratione carentis, atque agreſtis.
Quid enim? an non ſolus homo habet excellentiã pter cętera animalia, ut rõne utatur? quod ſi illa
furorẽ iracundiãq; abiecerint, ut iram condonent, nõne hominis ritu id facient? Noli igitur exi
ſtimare hominẽ illum prudentẽ eſſe, qui unum hoc duntaxat cauerit, ne calcibus feriat, ne mor-
deat, ne ſtimulis configat proximos. Qui enim tã talis euaſit, non eſt ille qdem amplius fera, non
tñ protinus & homo prudens: ſed inter utranq; naturam medius, hominis uidelicet prudentis, ac
feræ. Nunquid igitur medicabere te deſinere feram eſſe, ſi non curabis, ut in uirum & honeſtum
& probum euadas? an ſatis fuerit te non amplius inter feras, ſic ne inter imprudentes quidẽ, aut
rationis expertes manere? Eris uerò talis, ſi nunquã inſeruiens, ſed ſemper rationi obtemperans,
omnia,

omnia ages:nã ſi cuncta nulla cum perturbatione,aut affectu animi conſideraueris,profectò cũ- E
cta tibi optima uidebuntur.Qui igitur hoc tandẽ fiet?nẽpe ſi tu ipſe te ipſum maximi precij ho-
minẽ declaraueris:quo uidelicet precio nullũ aliud ne cogitatione quidẽ fieri põt,ut quis aſſequa
tur maius.Nam,dum oẽs omnino homines iræ obnoxij ſunt,te interim oĩs iræ expertẽ eſſe,quid
aliud tandẽ eſt,q̃ ſeipſum omnibus hominibus præſtantiorem oſtendere? Quòd ſi forte tu ipſe te
ipſum exiſtimes,quid aliud quã te ipſum oſtendis uelle quidem haberi præſtantiorem,eſſe autem
præſtantiorẽ nolle non ſecus,ac ſiquis cupiat putari ſe quidem corpore valentem eſſe, re ãt uera
ægrotet? An non putas animi eſſe vel ægritudinẽ,uel morbũ excandeſcentiam,quæ & furor dici
poteſt? An temere arbitraris ueteribus haſce animi perturbationes quinq; appellari ſolitas,mæto
rẽ,iram,excandeſcentiam cupiditatem,metum? Enimuero lõge mihi melius uidetur eſſe, primũ
quidem in longius ſpatium perturbationes eiuſmodi cohibere,ac dum ſurgis de lectulo, ſingula-
tim,quæcunq; acturus ſis,inſpicere,conſiderantem,num præſtet eiuſmodi affectibus inſeruien-
do viuere,an ratione & conſilio uti in omnibus,quæ agas,deinde unicuiq; uolenti ſe uirum fieri
egregium ac frugi,aduocandũ eſſe aliquẽ,qui ſibi ea,quæ non recte a ſe agantur, ſingula indicet:
tum ſingulis diebus,ſingulisq; horis habere hanc opinionem in promptu,q̃ præſtet quidem ſe ip-
ſum dignũ exhibere,qui egregius ac frugi appelletur:hoc autem fieri non poſſe,ut nobis contin- F
gat,niſi eum,qui ſingula errata noſtra nobis indicet,habuerimus.quin ẽt illum ipſum noſtrorum
peccatorum indicem,& ſeruatorẽ noſtrũ,& amicũ maximum putare. Deinde quãuis tibi ille ui-
ſus fuerit falſa crimina obijcere,te tamen iratum uideri minime oportere:primũ quidẽ idcirco, q̃
facile fieri poteſt,ut ille ita melius, quàm tu,ſingula peccata tua perſpiciat,quemadmodum uiciſ-
ſim tu quoq; eorum,quæ ab illo peccantur,nõnihil:deinde q̃, licet falſum quandoq; tibi crimen
obiecerit,at in eo tamen tibi utilis fuit,quòd te ad eorũ,quæ agis,diligentiorem inſpectionem ex-
citauit.Quod autẽ in hoc ipſo maximũ eſt,id præter cætera cuſtodi ſemper,ut q̃ dignus ſis,quan-
tiq; faciendus,a te ipſo,non ab alio accipias.Id porrò ipſum eſt,promptum ſemper habere in me-
moria,quanta ſit eorum,qui iraſcuntur,animi deformitas,quantusq; rurſus eorũ, qui ſine ira vi-
uunt,decor,quanta gratia.Quemadmodum enim,qui longiore temporis ſpatio peccare conſue-
uit,cũ magna difficultate affectuum ſuorum clauem obtinet,ita conuenit te multo tempore unũ
quodq; eorũ præceptorũ exercere,quibus ſi pareas,vir egregius ac frugi efficiaris. Nam eius faci-
le obliuiſcimur,dũ animus noſter decidit,propterea,q̃ ante hac totus ſit impletus affectibus.Cõ-
ſequens ergo illud fuerit,ut quicunq; ſeruari uelit,nullã omnino horã ceſſet:omnibusq; accuſan-
di ſeipſum faciat poteſtatẽ omnesq; æquo animo audiat accuſantes: gratiamq; non adulantibus G
habeat,ſed obiurgantibus:pateant ſemper domicilij tui fores:liceat notis ac familiaribus omni tẽ
pore ingredi, ſi q̃n teipſum ita cõparaueris. Itaq; ẽt cõfidere oportet uſq; adeo,ut ab ingredienti-
bus deprehendaris nulli maiori peccato vehementer obnoxius.Porrò quemadmodum oĩa pror-
ſus excindere atq; euellere multo difficile eſt,ita uolenti,q̃ maiora ſunt,facile.Si tuæ ergo ſemper
fores,ut dixi,patebunt,licebit ſanè familiaribus omni tempore ingredi,utq; alij omnes,ſi quando
in publicũ proceſſere,omnia conãtur facere,ut decet,ſic tu domi tuæ omnia facies.Atqui illi qui-
dem,cũ reliquos omnes uereantur,ne ſe in aliquo peccantes deprehẽdãt,vnos ſeipſos nõ uerentur
tu uerò te ipſũ in primis uerere,atq; illi auſculta,q̃ dixit, Oĩum autẽ maxime tui ipſius te pudeat.

De concupiſcentia & libidine frenanda CAP. 6.

QVod quidem ſi feceris,poteris quandoque expertem illam rationis uim,qua excãdeſcimus,
quaſi feram quandam mitigare,ac manſuefacere. Alioqui abſurdum admodum ſit uiros
equitandi peritos,ubi equos acceperint,breui eos ad parendũ idoneos reddere,te autem,qui non
aliquod extrinſecus animal acceperis,ſed rationis illam expertem uim; quæ in tuo ipſius animo
eſt,& cum qua ſemper meditans ratio ſimul habitat,non poſſe itidem mitiorem reddere.&, quã-
uis non ita continuo,at longiori ſaltem ſpatio.Latius autem de iiſdem rebus diſſeritur in ijs com- H
mentarijs,in quibus mores tractantur,quo pacto uidelicet eam uim quis optimam ſibi & com-
modiſſimam reddat:item quemadmodum uires ac robur illius non oportet proſternere, ſicut ne
equorum quidem,aut canum,quibus utimur,ſed illud ipſum potius robur exercere,ſicut, & in il-
lis,ad obedientiam. Tibi uero,in iiſdem commentarijs maxime oſtenſum eſt,quo pacto rurſus ea
ipſa iraſcendi excandeſcendiq; ui opitulatrice utaris aduerſus alteram,quam libidinis nomine phi
loſophi ueteres appellarunt,quæ temere & ſeorſum à ratione, fertur ad corporis uoluptates. Vt
igitur turpe eſt hominem iracundia percitum,intemperanter aliquid agere,ſic item ob amorem,
uentrem,uini appetentiam, edacitatem, quæ omnia concupiſcendi illa uis, de qua dictum eſt,
& facit ſimul & patitur. Ob quæ homo non iam equo aut cani ſimilis ſit, uelut ob illa prio-
ra,ſed petulanti apro, uel hirco, uel cuipiam agreſti belluæ, quæ manſuefieri non poſſit. Quo
circa huius quidem nulla talis inuenitur correctio,qualis alterius, ea, quam obedientiam dixi-
mus. Sed quod ueteres caſtigare dicebant,huic ipſi quadam proportione reſpondet. fit autem
hæc ipſa libidinis caſtigatio,dum rebus potiri ac frui prohibetur,quarum appetens eſt. Nam, ſi
potiatur, creſcit,maiorque ac uehementior fit: ſin caſtigetur, tenuis fit atque imbecilla, ut hoc

pacto

A pacto imbecillitate coacta ſequatur rationem,non autem ꝙ obſequens ſiue obediens facta ſit,ſa-
ne quemadmodum in ipſis quoq; hominib.videmus contingere:nam in ijs plerunq; ij . qui dete-
riores ſunt,ſequuntur eos,q̃ ſunt præſtantiores,vel inuiti & coacti,vt pueri ac mancipia,vel volẽ
tes & perſuaſi,ut ij,qui ſuapte natura boni ſunt.Etenim,ſi quis erat apud antiquos,quem obiurga
tiones ac uerba caſtigare non poſſent,de eo ita loqui conſuerant : q̃ incaſtigatus neſcio quis iſte
homo eſt?in quo videlicet libidinẽ ratio non caſtigauerat.Duplex.n.in nobis eſt animi vis rõnis
expers:una,cuius & cito excandeſcere & iraſci ijs,qui aduerſum nos peccare uiſi ſint,officium eſt,
cuius ipſius etiam eſt in longius,ampliusque implacabilem ſe præſtare: quod quidem tanto eſt
amplius excandeſcentis animi uitium,quãto magis diuturnum:altera eſt,quæ ad id, quod ipſi iu-
cundum ſuaueq; uiſum ſit,præceps fertur ante,q̃ utile ne ſit atque honeſtum,an noxium, & tur-
pe,cognouerit.Hanc igitur,quæ uehementiſſima eſt, cohibere prius oportet,quam,vbi incremẽ
tum acceperit,viribus inuictam,inexpugnabilemq; ſe præbeat:tunc enim,ẽt ſi uolueris,eam ul-
tra compeſcere non poteris.Ac tum demum id dices, quod olim quẽdam amãtem audiui dicere,
velle te quidem deſinere ſed non poſſe,fruſtraq; nos aduocabis,(quemadmodũ & ille quondã ,)
vt tibi ſupplicanti opem feramus,vitiumq; eiuſmodi excindamus. Nam corporis ẽt nonnulla ui
B tia ꝑꝑ magnitudinem inſanabilia ſunt:quod ipſum fortaſſe tu ne cogitaſti quidem unquam ante
hac.Multo autem ſatius fuerit te nunc ſaltem id cogitare,atque inſpicere,verũ ego veridicus ſim,
cum dico vim aĩæ illam,cuius eſt munus temere concupiſcere,ſi quid placeat,plerunq; in amorẽ
euadere inſanabilem,non corporum modo,quæ formoſa ſint,ſiue rerum,quæ ad uenerem perti
neant,ſed ẽt edacitatis,explendiq; uentris,ac uinolentiæ,itemq; obſcœnitatum,quæ præter natu
ram patrantur:an & hæc,& alia multa ex ijs,quæ hactenus a me dicta ſunt,mentiar:etenim,quæ
adhuc de ira atq; excandeſcentia dixi,eadẽ puta & de alijs affectibus me dixiſſe.Primum quidem
alij cuipiam permittendum eſſe,vt de ijs cognoſcat & iudicet,non ãt nobis ipſis:deinde non quoſ
libet eidem rei eſſe præficiendos,ſed ſeniores quoſpiam,quos uniuerſi planè egregios ac frugi eſſe
fateãtur,qui ẽt propterea,ꝙ ab affectib. liberi ſint,& interpretandi iuris , & iudicandi munus an-
te nos ipſos diutius,illis videlicet temporibus,quibus ipſi nõdum eramus,obtinuerint:deinde nõ
oportere nos aduerſus eiuſmodi homines,quoties aliquod noſtrum peccatum protulerint, indi-
gnationis quidq̃ ptæ nobis ferre,ſed contra,agere potius gratias:poſtremo ſingulis dieb. ea,quæ
ſuperius dicta ſunt,tibi ipſi reuocare in memoriam:atq; hoc quidẽ pręſtabit te ſæpius facere:qđ ſi
non poſſis tam ſępe,at ſaltẽ matutinis horis ſemper ante,q̃ quidq̃ eorum,quæ acturus ſis,aggre-
C diaris,& veſpertinis ante,q̃ cubitum eas.Ego ſanè olim monita hæc,quæ quaſi Pythagora autho
re circumferebãtur,cõſueui primum quidem legere bis ſingulis diebus,poſt uero etiam ore enũ-
ciare.neque enim ſatis eſt ab una ira duntaxat liberum ſe præſtare,niſi etiam ſine oĩ edacitate, &
nequitia,& uiolentia,& curioſitate,& inuidia purũ te cõſeruaueris.Alius igitur erat, qui noſtri pe
riculum faceret ac percontaretur,nuncubi,ut canes ſolent,uiſi eſſemus immoderatiſſime impleti
cibis,vel more eorum,qui perpetuum febris ardorem patiũtur,frigidam potionem inſatiabili aui
ditate exhaurire : an verò quemadmodum uiros & graues , & cultu ac reuerentia dignos decet.
Nam neq; propter famem decet vehementer,inſatiabiliterque impleri, neq; propter ſitim inſtar
ſorbentiũ exhaurire totum calicem,multoque minus ob edacitatem in conſpectu oĩum auidius
vel placentam,vel aliud quidpiam ex delicatiorib.obſonijs deuorare.Sed in omnibus ijs item alij
ſunt aduocandi,qui opem ferant,& quicquid peccamus,obſeruẽt atq; indicẽt:deinde uerò etiam
ſine pędagogis ipſi nos ſeruemus,demusq; operam,vt omnibus vnà cœnantibus opſonij minus
adſumamus, & a cibis gulam nimium irritantibus abſtineamus,moderate interim ueſcentes ijs,
quæ ſalubria ſunt. Progreſſu verò temporis ne reſpicere quidem te ad conuiuantes velim, quip-
pe magnum non fuerit temperantius , quam illos, comedere ac bibere; ſed,ſi te ipſum hoc hono
D re afficere decreuiſti , proſpice & cura , vt aliquando continentius hodie uiuas,quàm heri . Hoc
enim ſi feceris, ſenties te in dies ab ijs , quæ dixi,facilius abſtinere , ſenties etiam magnas animi
tui lætitias , ſi quando re uera amator modeſtiæ temperantiæque extiteris : ſic enim gaudet,qui-
cunq; in ea re proficit,cuius eſt amator.Ex quo fit,ut eos qui compotationibus dęlectantur,tum
ingenti uoluptate affici uideamus,cum ſuos bibendo ſuperant compotores,& eos,qui uentri ſtu
dent,multitudine ferculorum gaudere: quicunq; autẽ edaces ſunt, ac palatum explere cupiunt,
hos placentis,& edulijs,tum quæ ad ſartaginem,tum quæ ad ollas pertinent, alijsque item condi
mentis ſuauioribus lætari.Noui etiam quoſdam,qui rei uenereæ copia exultarent,ſuperbiusque
ſe extollerent . Vt ergo illi & exercent & ſectantur id,quod in ijs rebus ſummum eſt , quibus ſtu
dẽt,ſic nos item id ſtudere oportet,quod in modeſtia ſit ſummum.Porrò autem,ſi hoc faciemus,
non incaſtigatos quoſpiam ac diſſolutos nobis conferemus ; nec ſatis eſſe putabimus,ſi plus,quã
illi,& continentiæ & modeſtiæ adepti ſimus,ſed primum quidem eos, qui iiſdem rebus ſtudeant
ſuperare conabimur, (pulcherrima enim hæc eſt concertatio atque æmulatio) poſt uerò etiam
nos ipſos:vt uidelicet ex diuturna conſuetudine ad hæc ipſa, quæ & ſaluberrima ſunt , & adie-
ctu facillima , cum uoluptate feramur, memores ſemper pulcherrimorum dictorum , quorum

vel hoc eſt in primis unum:delige optimum uitæ genus;id iucundum efficiet conſuetudo:quẽad- E
modum ergo,cum te aduerſus iracundiã exerceri iubebam,tũ argumento uti poteras te profeciſ-
ſe,ꝙ non amplius te excandeſcẽtem cerneres,ita in ijs,quæ ad modeſtiam pertinẽt,hoc indicio in
tellige,quantum profeceris,ꝙ ne cupiditate quidem amplius rerum ſuauiſſimarum tangaris: ad
modeſtiam autẽ una eſt uia per continẽtiam:hoc.n.modeſtus ſuperat continẽtem, quòd ille nec
cupit quidem amplius titillantes palatum cibos,ſiue ob longam conſuetudinem,ſiue ob continẽ
tiam;ueluti ipſum quoq; rei nomẽ indicat,quod deductum eſſe uidetur a cõtinẽdis in ſe ipſo,nec
permittẽdis longius abire cupiditatibus.Laborioſa autem ab initio uia hæc eſt,atq; aſpera,quem
admodum cæteræ item oẽs honeſtorum ſtudiorum exercitationes.Itaq; ſiue pro uitio uirtutem
vis habere,ſiue pro titillationibus corporis,animi tranquillitatem, hac ratione teipſum exercere
oportebit,ut per continentiam ad modeſtiam contẽdas:ſin aũt uel uirtutem deſpicere,uel titilla-
ri uis toto corpore,ratio tibi erit deſerenda:quæ,quamuis ad uirtutem non hortetur,eſt tamẽ dux
itineris ijs,qui aliqua exhortatione cõmoti ire ad illam cœperint,quo uidelicet itinere quis conſe
qui illam poſſit.Cum autem ratio hæc noſtra ſit duplex,una,qua ſe ipſum quiſq; poſſit cognoſce
re,altera,qua peccata,quæ cognouerimus,corrigamus,nobis,ut de hac poſteriore diceremus,mi
nime ab initio propoſitum eſt,ſed de priore,qua poſſimus noſtra peccata cognoſcere. Quoniam F
verò,qui illam ingrediũtur,ipſi dignoſcere non poſſunt,incipientib. quidem alios adhibemus in-
ſpectores:eos uerò ipſos,qui hanc rationem exerceant,quamuis iam poſſint cognoſcere, a quib.
& uitijs & affectibus liberati ſint,ignorate tñ non oportet procul adhuc ab extremo illo ac ſine,
quem petunt,abeſſe.Siquidem,quod in uniuerſo dicere conſueui,etiam hic dicam,cognitionem
uidelicet ſui ipſius uno quidem modo eſſe omnium rerum difficillimam,altero autem facillimam
nam,ſi quis intus uelit cognoſcere,difficillimum id ſanè eſt,at ſi foris,non item.

De morum in pueris differentia,ac de bona ipſorum educatione. CAP. 7.

CAeterum ego omnia hæc,& quæcunq; hactenus dicta ſunt,& quæcunq; poſthac dicenda,
volentibus non grauatim impertio: &,cum alia quędam fortaſſe ſit uia,qua quis inſiſtẽs &
honeſtus & probus euadere queat,ego tamen,ubi nã illa ſit,ignorans,hac ipſa,ex quo & uiuo &
ſapio,ſum uſus,eandemq; alijs abunde indicare non deſtiti,hortariq; ut contra ipſi quoq; aliquid
afferrẽt ac reponerẽt, uiciſſimq; ſi quam aliam honeſtatis probitatisq;uiam noſſent,docerẽt:nos
autem,dum aliam illam deſideramus,per hanc ipſam incedimus, quæ communis cunctis affecti-
bus eſt,& ad cognoſcendum & ad medendum : etenim & contentionis,& gloriæ,& principatus
appetitio animi planè eſt affectus illis quidem minor,at tamẽ ipſe quoq; affectus. De inuidia au- G
tem quid attinet dicere,cum omnium uitiorum ſit fœdiſſimum: dico autem inuidiam,cum quis
ex alienis bonis triſtitia afficitur,& eſt omnis quidem triſtitia affectus,peſſima autem omnium in
uidia,ſiue ea ſit inter affectus numeranda,ſiue triſtitiæ ſpecies ſuo generi proxima,commune au
tẽ omnium remedium fuerit id quod dictum eſt.Quod.n.& mala ſint,& fugienda perſpicere ope
ræprecium eſt in ijs hominibus,qui uehementer ab illis detinentur.In talibus enim turpitudo ipſa
admodum perſpicua eſt: cur autem ipſi in nobis ipſis nihil tale prorſus cernamus,cauſam puta-
re oportet eam cæcitatem,qua afficimur uel ad id, quod nos amat,vel ad id, quod ipſi amamus:
nonnulla ẽt eſſe, quę nos fugiant,propterea quod exigua ſint,& a nobis negligantur,quæ tamẽ
propter magnitudinẽ,in alijs negligi non poſſint.Inuenire ergo oportebit ſenẽ quempiam,qui il
la poſſit inſpicere,rogareq; hunc,ut oĩa nobis ſumma cum libertate indicet:deinde,ubi ille nobis
aliquid dixerit,tum continuo illi magnas agere gratias:ubi uero ab illo abierimus, tum diſpicere
& conſiderare diligenter,quid ſit:noſq; ipſos,tum,cum ſoli ſumus,increpare, conariq; affectum
euellere,non uſq; adeo ſolum,ut ab alijs duntaxat uideamur,ſed ut ne radicem quidẽ illius ullam
in noſtro animo prorſus relinquamus:nam ex ijs,quę ſic relinquuntur, ſolet aliquid rurſus pullu-
lare,dum id ipſum ab ipſa nequitia & prauitate irrigatur.Idcirco in nobis ipſos oẽs ſigillatim af-
fectus diligenter attendere ſcrutariq; oportet,quoſcunq; in amicis,neceſſarijſq;noſtris cernimus, H
num aliquid tale in noſtro item animo deprehendi queat , excidendum quippe eſt dum adhuc
pullulat,nec expectandum,dum creſcat,& fiat inſanabile:nam cæteros quidẽ omnes aĩ affectus
pleriq; deſpiciunt,tametſi,cum alios uideant ab ijſdem teneri,contemnunt:triſtitia uerò ac mœror
omnibus planè eſſe malum vr, veluti labor in corpore. Cæterum olim quidam ex ijs adoleſcẽti-
bus, qui mihi familiariſſimi erãt,dum ſe in paruis commouere negaſſet,poſtquam tamẽ id ſibi ac
cidere aĩ aduertiſſet,ſummo mane ad me uenit, dicens ſe ſuper ea re totam illam noctẽ inſomnẽ
duxiſſe,interimque ſibi ueniſſe in mentem,ſe ne in maximis quidem rebus unquam æque turba-
tum fuiſſe,ac in paruis eſſet.Itaq; uoluiſſe diſcere,quo id ſibi pacto eueniſſet,utrum ne ab aliqua-
rum diſciplinarum uſu,an uero ab ipſa natura talis extitiſſet : cui ego id reſpondi, quod uerũ eſt,
ſcilicet naturam quidem ipſam in puerili ætate ad uitam ꝑficiẽdam in cunctis plurimũ poſſe,ſe-
cundo autẽ loco ſtudia exercitationesque diſciplinarum:nam quòd naturæ noſtræ, ſiue ingenia
plurimum inter ſe differant,ex paſſim * luſitantibus pueris facile intueri licet. Nam eorum alios
ſemꝑ hilares,alios ſemꝑ triſtes inſpicimus;& alios quidem omnibus de rebus ad ridẽdum prom-
ptiſſimos,

* παρατεταγμένοις i. i medio adductis, aut coparatis inuicem.

A ptiſſimos, alios uerò ex qualibet vel leuiſſima occaſione plorantes: ſunt item, quibus æqua oĩa & communia placeant: ſunt, quos contra, rapere ac prędari delectet: alij ẽt minimis quibuſq; de cauſis vehementiſſime excandeſcunt, vt & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum ligna, ſicq; proximos ſe vlciſci putent, ſi qñ ab illis iniuriam accepiſſe arbitrentur: alij† ad ignoſcẽdum faciles ac mites, neq; iraſcentes, neq; plorantes, niſi poſt magnam aliquam acceptam iniuriam. Hac de cauſa Eupolis Ariſtidem illum, q dictus eſt iuſtus, Niciæ interroganti, quonam modo iuſtus euaſiſſet, probe grauiterq; reſpondentẽ inducit, naturæ quidẽ primũ maximumq; munus fuiſſe, deinde uerò ſe quoq; prõpto animo naturam ſuã adiuuiſſe. Non ſolũ igitur ad mærorẽ atq; triſtitiam qualibet de cauſa propẽſæ ſunt adoleſcẽtiũ naturæ: ſed ẽt ad excãdeſcẽtiam atq; ad ſuauiſſimorũ ciborũ appetẽtiam: de quo quidẽ vitij genere, qđ ad illos pertineat, ad hunc vſq; locum, maxime ſum locutus. Cæterũ, prętet illa, quæ iã dicta ſunt, licet aliquos puerorum impudẽtes intueri, aliquos ãt verecundos: itẽ alios memori natura præditos, alios immemores, alios præterea obliuioſos: nec non alij ſunt, q prõpte ac libẽter diſcẽdi cauſa laborẽ ferãt: alij negligẽtes atq; ignaui: porrò ex illis ipſis, q labores facile tolerãt, alij ſunt, q cito efferantur lætitia, ſi qñ laudentur: alij q afficiãtur pudore, ſimul atq; a pceptore cõtẽni ſe uideãt: alij verò, q terreãtur verberibus: idẽ aũt, ſed

B contraria rõne, de ignauis intellige. Itaq; ex illis, q pueris uiderint accidere hoĩes uniuerſi, alios ſolẽt appellare pudẽtes, alios impudẽtes: & eadẽ rõne alios ambitioſos & probos, alios improbos & honoris negligẽtes, alios timidos & alios uerberũ cõtẽptores, aliaſq; itẽ illis appellationes, quę naturis ipſorũ cõueniãt, imponunt: ſic ẽt ex iiſdẽ pueris alios intuemur natura mẽdaces, alios ueritatis amatores: multiſq; pterea morũ drĩjs inter ſe diſtinctos: de quib. nũc dicẽdi locus nõ eſt, qđ huic dũtaxat inſtituto noſtro cõueniat: nã eorũ alij quidẽ bonã facillime diſciplinam recipiunt, in alijs ea nullius momẽti eſſe ſolet, neq; tñ ob hãc cauſam negligẽdi ſunt pueri, ſed in optimis moribus nutriẽdi: nã, ſi natura illorũ curationis ac diligẽtiæ bonitatẽ recipiet, in uiros bonos opera noſtra euaſerint: ſin ãt cõtra, noſtræ ſedulitatis utilitatẽ nullã pceperint, quod tñ ad nos attinet, culpa in hoc noſtra nulla fuerit. Nam puerorum educatio ſimilis quodã modo eſt curæ ac ſedulitati, qua in plãtis arboribuſq; alẽdis vtimur: ſiquidẽ quamuis bonus ſit arborũ ac plãtarũ ſator & cultor, nunq tñ efficiet, vt rubi vuã ferãt: neq; n. natura illius talẽ a principio ſuo pfectionem capere poteſt: rurſus uites, quæ, quod ad ipſas attinet, fructum ferre paratæ ſunt, ſi neglexeris, ſoliq; naturæ curãdas reliqueris, aut multo deteriorẽ, aut plane nullũ edere fructum animaduertes: idem in animalibus vſu ſolet uenire: equum quippe ſi erudieris, ad multas res utilem habebis: urſum uerò,

C quamuis olim manſuefeceris, non tamen perpetuo habitu talẽ poſſidebis: uipera aũt & ſcorpius ne eò quidem vſq; progredientur, vt manſueſcere uideantur. Ego igitur, cuiuſmodi ſim natura, nõ facile dixerim, nam ſe ipſum cognoſcere vel ętatis maturæ uiris difficile eſt, uedum pueris.

De Galeni educatione ac documentis, quæ illi à patre tradita ſunt. CAP. 8.

Mihi uero quadam ingenti fœlicitate contigit, ut patrem ab omni iracundia alienum, iuſtiſſimũ, frugaliſſimum, humaniſſimumq; haberẽ: at matrẽ uſq; adeo iracundam, ut ẽt morderet interdum ancillas, ſemper autem & uoci ferretur, & contenderet cum patre, & longe quidẽ odioſius, quàm Xantippe illa cum Socrate. Mihi itaq; intuenti bonitatem honeſtatemque paternorum officiorum, quę uitioſitatem maternorum affectuum in proximo collocatam quaſi è regione reſpiceret, venit in mentem cum illam amplecti & amare, tum uerò hanc alteram fugere, odioque proſequi. Vt autem in his ipſis maximam cernebam parentum meorum diſſimilitudinem: ſic item in hoc agnoſcebam patrem meum quidem ex nullo damnò dolorem concipere, matrem verò etiam ob res minimas oppido q̃ mœſtam euadere: porrò noſti tu quoq; pueros q uehementer attenderint, ea imitari ſolitos: quæ autem iniucundè & cum moleſtia inſpexerint, ab his longe fugere conſueuiſſe. Diſciplina igitur, quæ mihi ſub patre contigit, huiuſmodi fuit ferè:

D vbi verò ætatis meę annum quartum decimum cõpleui, tum philoſophos audire cœpi ciues noſtros: è quibus Philopathoris Stoici diſcipulum quendam ſatis diu, Caium autẽ; qui diſciplinam Platonicam complexus fuerat, cum is ocio a ſuis ciuibus priuaretur, a quibus ad negocia ciuitatis trahebatur, per exiguũ quoddam tẽpus: unus enim is putabatur in ciuitate & iuſtus, & qui nullis pecunijs uinceretur, præterea omnibus & aditu facilis, & manſuetus: eodem uero tẽpore alius quidam è ciuibus noſtris poſt longam peregrinationem domum redijt, Aſpaſij Peripatetici diſcipulus: & poſt hunc alius ab Athenis Epicureus: quorum omnium mea cauſa & uitam, & diſciplinas explorabat pater, vnà mecum ad illos aſſidue uentitans. Porrò autem, quod is plurimum ſe ipſum exercuerat in Geometria, & Arithmetica, & Architectura, & Aſtronomia, volebatq; doctorem ſimiliter linearibus illis uti demonſtrationibus, & per eas, quicquid doceret, oſtendere, idcirco inquit oportere in tuis iſtis honeſtatis ſapientiæque præceptis ne minimam quidem diſcrepantiam inueniri, qua ipſa a ſe ipſis diſcordent: quemadmodum ueteres quoq; oẽs in hiſce artibus ſeruauere quarũ Geometria, Arithmeticaq; principẽ obtinẽt locũ. Vt igitur non procacem aut præcipitem eſſe oportet, ut te ipſum ab aliqua ſecta denomines, ſed longiſſimi temporis ſpatio & diſcere illas, & de illis ferre iudicium, ſic omnes homines comprobant, confitenturq; etiam philoſophi

magno

† ἀνεξίκακοι, idest patientes aut tolerantes malorum, vel æquo animo ferentes mala.

magno ſtudio quęrēda eſſe hæc:Quare nunc iam tibi ea ſunt petēda æmulatione quadam, & di- B
ſcēda,& digna,quæ a te augeantur,exiſtimanda,ut & iuſtitiam,& modeſtiam,& animi magnitu-
dinem,& prudentiā ex illis conſequare:laudāt.n.has uirtutes cuncti,tametſi ſibi ipſis conſcij ſunt
nullam ſe earum hēre:dant ēt operam pro uirib.vt alijs videantur & fortes,& modeſti,& iuſti,&
prudentes:unum illud eſt,quod & ſi alijs non uideantur,tñ re uera eſſe ipſi magno ſtudio contē-
dunt,vt mœroris uidelicet oīs ac triſtitię expertes ſint:quare huic a te rei in primis ſtudendum eſt,
cui oēs utiq; homines ſtudent,præq; oībus alijs virturib.unum hoc quærendum.Hæc igitur ego
quæ a patre documenta accepi:in hunc uſq; diem ſeruaui,neq; me ipſum ab ulla ſecta denomina
re adhuc uolui:quæ ſanè cum oī ſtudio,oīque diligentia explorata habeā,imperterritus atq; im
motus ad ea oīa, quæ quotidie in uita accidūt,maneo, quemadmodum patrē quoq; manere tum
intuebar:ita neq; iactura,neq; interitus rei cuiuſpiā, pturbatione me ulla afficiet,niſi forte id eue
niat,ut oīa quæcunq; poſſideo amittā:hoc.n.nondū expertus ſum. Aſſueſecit porrò me pater ēt
gloriā atq; honorem contēnere,ut unā nudamq; ueritatē haberē in precio,maximiq; facerē.ui-
deo āt quoſdā,cū ſe ab aliquo ſperni arbitrātur,aut cū pecunias aliquas amiſerunt,magno ſolere
cōfici dolore:qua ſanè de cauſa,inquiebat ille,nullo tu me unq̃ mœrore affectū uidiſti: porrò nōdū
mihi talis pecuniarū amiſſio euenit,ut ex eo,quod relictum foret,corporis bonam ualetudinē cu- F
rare non poſſem:neq; ignominia aut contemptio,ut quiſpiā viderit me de loco,q mihi in eo ſena
tu attributus eſt,deturbatū:ſin uerò alios,q uituperēt,alios rurſus,q laudēt,mihi contingit,vt au
diam,his obijcere ſoleo,me putare eos q cupiūt oēs homines hēre,q laudent,illis eſſe ſimiles,qui
uolūt oīa q̇cūq; ſunt poſſidere.Itaq; uideor, inquiebat, mihi ipſi, forteq; tibi itē uidebor,nihil ad
hūc uſq; diē eſſe perpeſſus,quod magni æſtimandū ſit,atq; ad hoc extremū ſine oī mœrore ac tri
ſtitia perueniſſe:nā nec oīb.unq̃ ſpoliatus ſum fortunis,nec ulla ignominia ſum notatus: ꝙ ſi aut
bos,aut equus,aut mancipiū interijt,nō tanti ſunt hæc,ut ad me perturbandū idonea ſint, utpote
cum egregie ſim memor eorū,q̄ me pater monere ſolitus erat;q uidelicet ſuadebat,ne ob ullam
pecuniæ amiſſionem, mœrore afficerer,q̄ diu q̄ reliqua eſſent,ad corpꝰ curādū ſuppeterēt.hūc.n.
primū finem illis,q̄ poſſiderent,ſtatuebat,nō eſurire,nō algere,nō ſitim pati:ꝙ ſi plura,q̄ horum
uſus poſtulat,fuerint,ijs ſanè utaſ ad eas res agendas,q̄ honeſtæ ſint:mihi igiť adhuc tātus pecunia
rum ſupereſt uſus,ut eæ ēt ad eiuſmodi actiones ſuppetant.Porrò haud me latet, inquibat ille, te
fortunatū plus duplo,q̄ me,poſſidere,& in noſtra ciuitate nō mediocri honore ꝓditū, uſq; adeo,
ut quæ nam mœroris tibi cā futura ſit, nullā uideā,ptæter cupiditatem inexplebilem.Ad hoc igiť
unū exercitationis genus ſpectabam.id ipſum in memoria habens,ſemperq; meditās,& conſide- G
rans,donec ita mihi perſuaſum eſt,quemadmodum ex duplicato binario confici quaternarium.

De uitanda inſatiabilitate, quæ omnis mæſtitia,& mœroris eſt cauſa. CAP. 9.

ETenim conſideremus,inquit,p ocium,cuiuſmodi viriū ſit inſatiabilitas:huiuſce aūt conſide
rationis initiū ꝓbeat ea,quæ in cibis ſumendis uerſatur.Ipſum ergo hoc,quod eſt ultra,q̄ ſa
tis ſit,progredi ueſcendo,inſatiabilitatē appellari aiūt:Id aūt,qđ ſit ſatis,ipſa cibi indigentia metiū
tur:cibo aūt nulla alia de cauſa indigemus,niſi ut alamus corpus:nutriet verò corpus,ſi bene con
coctus fuerit:bene aūt concoquetur ſi modicus:nam cum,q nimius ſit,crudū manere haud igno-
ramus:quod ipſum ſi uel ſemel eueniat,vſum eius corrumpi neceſſe eſt:nā,ſi ciborum crudorum
mordacitate aluus cita uniuerſum excreuerit,*profuſio uocari id genus uitij ſolet:ex quo ſanè ip
ſius cibi uſus corrumpitur:nō.n. ita illū ſumimus,ut per inteſtina deferatur,ſed ut ad oēs corporis
partes applicetur:ſin aūt eius deſtributio fiat,nec tñ ſit bene concoctus, malū intra uenas humo-
rem creare ſolet.Qñ igiť in corpore noſtro didiciſti,cuiuſmodi res ſit inſatiabilitas, iā hoc relicto,
ad animū ipſum te confer,ibiq; illius naturā inſpice diligenter, atq; in unoquoq; rerū genere con
templare,ſumpto ab ijs,quę poſſidentur,initio.In his igitur multa ſunt,quæ non recte tanto cum
ſtudio appetuntur,cuiuſmodi ſunt Vniones,& Sardonyches,itemq; lapides alij omnes: cuiuſmo H
di item eſt ornatus,quem fœminæ,ut magnum quiddā,geſtant,ijs ancillis,quæ ab ipſis dū incedūt
pendent:huius generis ſunt ueſtimenta aut ex auro contexta,aut ſuperuacuum aliquod opus ha
bentia,aut quæ,ut confici poſſint,materia indigent ex longinquis regionibus importata, qualia
ſunt,quę Serica uocantur.Porrò alia ſunt ex ijs,quę poſſidentur, quæ ad ſeruandam bonam cor-
poris ualetudinem maxime conducunt:& hæc quidem ſatis decenter appetere,parareque poſſu-
mus.horum prima ſunt ea,quibus & alimur,& ueſtimur,& calceamur: quibus adde illud,in quo
habitamus:in eodem genere habentur,quę ægrotantibus utilia ſunt:uerum nonnulla etiā utriſq;
cōducunt,& bene uidelicet ualentibus,& ęgrotantibus,cuiuſmodi eſt oleū:horūq; alia ſunt eiuſ-
modi,ut maiorem,alia,ut minorem corporib. hominū afferant utilitatem:itaq; iā nunc & multi
tudinis,& poſſeſſionis eorum finem ſeu modum te planiſſime inſpexiſſe arbitror:nā,quemadmo
dū vnius cubiti calceamentum,quatenus ad ipſum finem ſpectat,inutile eſt,ita & plura duob.ha-
bere calceamenta,vt quinq; aut decem,alienum ab uſu:alia.n.illa omnino ſuperſunt, uſu autem
duorum contenti eſſe debemus:ſic duplicem quoque ueſtem habere ſit ſatis,& mancipia,& ſupel
lectilem.Apud nos autem,inquiebat ille,non ſolum ueſtis eſt amplior,quā duplex,ſed & famuli,

& uala:

A & uaſa: & oĩa omnino, quæ poſſidemus ampliora duplicibus: Prouentum enim ex rebus noſtris
multo maiorẽ capimus, q̃ ut uni corporis ualetudini inſeruiatur. At. n. ex iſtis, qui uoluptariũ ui-
tæ genus quod ſequerentur, elegerunt, nonnullos uideo nõ duplo modo, aut triplo, quã nos, am
plius impendentes, ſed & quinque, & decem, & triginta partibus ampliorem ſumptum facientes.
Eſt porrò alius quidã, quem tali victu vtẽtem intueor quali ego utor, rurſusq; mœrentem ac do-
lentem, ut ego: cui tamẽ nõ ſingulis annis ſimiliter res familiaris augetur. Nã quod ad nos attinet,
decima fortaſſe prouentuum noſtrorum pars impẽditur, reliquæ verò partes nouẽ ſubſtãtiæ ipſi
adijciũtur: attamen video te ne in res quidem egregias inſumere quidq̃ audere, non in coẽptionẽ
cõparationẽq; librorũ, nõ in eos, q ſcribãt, exercẽdos, ſiue notis, & ſignis id faciant, vt citius, ſiue
exquiſitis figuris, ut pulchrius: ſicut ne in eos quidem, qui emendate, recteq; legant. Ac ne imper
tientem quidẽ alijs quidquã te uideo, uti tu me uidere potes, nunc ſeruis in ueſtimenta, nunc alijs
quibuſpiã ad alimoniã, aut ad ualetudinis curationẽ: ſunt ẽt, qui me uiderint quorundã æs alienũ
diſſoluere. Ego igitur, quẽcunq; mihi pater prouentum reliquit, eum omnem relinquo: q ex eo
neq; quidquam, quod ſuperuacuum viſum ſit, repoſui, neq; theſaurum ullum congeſſi, neq; mul
tis partibus amplius, quàm impenderim, quidquam recondidi: tamen remittentem me, ac relaxã
B tẽ curas ſæpius haud negaueris, ſicut ipſe fateris nunquam me tibi uſum mœrore ullo affectum.
Nunquid igitur potes triſtitiæ tuæ cauſam inſpicere, an & illius nomen audire à me cupis? iamne
iſtud quoq; tibi fieri vis? Scito igitur omnis triſtitiæ, ac mœroris unã eſſe cauſam eã, quam modo
inſatiabilitatẽ noſtri, modo auiditatem inexplebilem uocant ex eo, q cupiditates habeant homi
nes, quæ neq; ſatiari, neq; expleri poſſint. Semper. n. concupiſcunt ij, qui rerũ prẽſentium inexple
biles ſunt. Proinde, ſi duplum quidpiam habent, triplũ illico ſtudent acquirere: ſin triplũ habeant,
quadruplum appetere incipiũt. Atq; hoc pacto nunquã ad eos ſpectant, qui pauciora poſſident,
ſemper autẽ ad eos, q plura, & hos ipſos ſuperare conantur, hisq; ipſis plura habere cupiunt. Tu
igitur, inquiebat ille, ſi hoc modo ciues oẽs noſtros conſideraueris, nõ multos te ipſo ditiores in-
uenies: quare facile cæteris, qui ſuperſunt, omnibus eris opulentior: enimuerò, q ſeruis ipſis, haud
dubium eſt: porrò his adde tam multas mulieres. Si igitur hi ciues nobis ſint numero quadraginta
millia, atq; ita tu additis illorũ mulieribus, & ſeruis, ſummam feceris, inuenies te ipſum haud inſi-
ciantem, centum & viginti millibus hominum ditionem, attamen hos quoq; omnino omnes uo-
lentem ſuperare, ſtudentemq; in ipſis diuitijs fieri omni ratione ditiſſimũ. Atqui multo ſatius eſt ci
ues in eo cæteris antecellere, q ijs, quæ nunc habeat, ſit contentus: quæ quidem res in te eſt. Diui-
C tijs uerò præſtare non uirtutis, ſed fortunæ eſt, munus, q̃ & ſeruos, & libertos facit plerunque no
bis, qui generoſi, & nobiles appellamur, ditiores. At uerò tu etiam, ſi, quantum optas, aſſequare,
hoc eſt, ut plus uniuerſis ciuibus poſſideas, non tñ ſatis ſis habiturus: ſed ilico circumſpicies, num
quis in alia ciuitate ſit ditior. Quòd ſi ẽt in hoc fortunam tibi propitiam, obſequentemq; habue-
ris, tum tu ad alias progredieris nationes, & ijs, quos apud illas opulentos offenderis, fieri ſtudebis
opulentior. Quare nũquàm tu ſanè omnibus ditior, ſed propter immenſas cupiditates ſemper fu-
turus es pauper. Quòd ſi ipſo uſu rerum metieris id, quod menſurę, moduloq; tuo reſpondeat, iã
te ipſum unum ex diuitibus numeraueris, aut ſaltem ex ijs, qui eo, quod opus eſt, abundent. Ego
igitur in numero horum meipſum colloco, licet, q̃ tu, pauciora poſſideam. Quocirca, ſi tibi ipſi ad
hunc modum perſuaſeris, nulla te unq̃ triſtitia afficiet, ſiquid ex tuis rebus perierit, erisq; quate-
nus ad rationem pecuniariã ſpectat, beatus, ut pote cum ob pecunias triſtior futurus nõ ſis. Quòd
ſi ẽt illam, quæ ad honores appetendos ꝑtinet, inſatiabilitatẽ eieceris, hac quoq; in parte iucũde,
ac ſine moleſtia uitã deges: ſin ãt tibi non ſatis fuerit honorari ab ijs, qui tua conſuetudine vtãtur,
ſed uelis ab omnibus omnino, qui ſunt in ciuitate, laudari, etiam ab ijs, ſcilicet, à quibus ignoraris
prorſus, fortaſſe primum quidem ab ijs ipſis cognoſci uoles, tum ãt, ubi cognitus fueris, honorari:
D at hoc quidem velle cognoſci ab omnibus, ab immenſa quadã gloriæ cupiditate proficiſcitur: il-
lud autem, quod eſt uelle honorari, ab inani plane, ſtultaq; ambitione. Quocirca tibi neceſſe erit,
vt nũc pecunijs q̃rendis inuigilanti, ita tũc ad gloriæ, honorisq; ſtudium cupidinem intendenti,
ob illos, qui cum plures ſint, te neq; cognoſcent, neq; honorabunt, maiore, quàm nunc, affici tri-
ſtitia. Si igitur hæc comperta habebimus, & in his nos ipſos aſſidue exercebimus, ſine omni mole
ſtia uiuemus. At quo pacto exercebimus? nempe ſi cognitum habuerimus, utrum recte ſit dictum
inſatiabilitatem vitium eſſe animi peſſimum. Fundamentum enim quoddam hoc eſt omnium cu
piditatum, pecuniæ, gloriæ, honorum, principatus, contentionis. Primum igitur ſemper in prõ-
ptu habere oportet præceptum illud, atque inſtitutum, quo iubemur, eo, quod adeſt, contenti eſ-
ſe, annexum ei uidelicet, atque adhę rens, quod de inſatiabilitate dictum eſt. Quicũque enim odio
proſequetur animum inſatiabilem, is eum protinus diliget, atque amplexabitur, qui ſit paruo con
tentus. Si igitur hoc ſolo conſtat ipſum omni mærore, ac triſtitia carere, iamque hoc ipſum uni-
uerſum penes nos ipſos habeẽ, illud conſequẽs fuerit, ut penes nos ſit viuere ſine mærore, ſi modo
in promptu habeamus, qđ de animo tum inſatiabili, tum frugi pręceptum eſt, ac per hoc ipſum p̃
ceptum ſingulis diebus in ſingulis huiuſce operis partibus nos ipſos exerceamus: quod quidẽ cum

cæteris ex puerili diſciplina contingat, alijs illis quibus in hoc fortuna non fauerit, ſerò tandem ea E
ratione, quam expoſui, continget. Quis enim eſt, qui nolit omnē ætatem ducere ſine triſtitia? aut
quis non hoc omnibus diuitijs præpoſuerit, quæ & facile auferri poſſunt, & ſceleribus nonnun-
quam redundant?

De comparanda animi libertate, ac de gratia obiurgationibus habenda, CAP. 10.

EGo igitur & hæc, & alia multa tū illi, tum alijs deinceps multis recenſebam: quibus omnibus
ilico etiam perſuadebam. Vtilitatem tamē eam, quę ex poſterioribus capitur, ſerò capientes
pauciſſimos quoſdam vidi. Plerique enim vſque adeo animi ſui affectus auxerunt, ut iam inde in-
ſanabiles exiſtant. At ſiquis modicis adhuc pturbationib. inſeruit, poteſtq; aliquid eorum, quæ
prius dicta ſunt, intelligere, vbi ſibi inſpectorem quendam ac pædagogum appoſuerit, qui ſe, vt
antea dixi, in ſingulis rebus aliàs moneat, aliàs obiurget, alias etiam adhortetur, & compellat ad
ea, quæ præclariora ſunt, capeſcēda, ac ſeipſum eorum, quæ & dicit & monet, præbeat exemplū,
is ſanè poterit & liberum, & egregium ſibi animū ratione comparare. Etenim turpe eſt libertatē
eam, quæ humanis legibus accepta refertur, maximi facere, eam autē, quæ & vere, & natura ipſa
eſt libertas, non omni ſtudio petere, ſed inhoneſtis, atque impuris, ac tyrannicis dominis ſeruire,
lucris videlicet, ac minutiſſimis quibuſq; pecuniarijs rationibus, & cupiditatibus tum principa- F
tus, tum gloriæ, tum honoris. quorum ſanè omnium matrem ego haud dubitauerim dicere inſa-
tiabilitatem habendi. Quis igitur talem in animo peſtem habens, poſſit vnquam aut honeſtus aut
probus euadere? Aut cur non mille mortibus ſit dignus, qui non toto aīo oderit talem turpitudi
nem? Porrò āt hanc ipſam multo magis & odiſſe & fugere debent adoleſcentes, qui ſe ſaluos eſſe
velint: q ſi forte initio aſſueuerint pecuniā inſatiabiliter cupere, fieri iā vltra non poterit, ut, cum
ad annum quadrageſimum peruenerint, ſeipſos recuperent: ſed pone, ſi magis placet, quinquage
ſimū, nequis nos, ut inhumanos, redarguat, ſicuti quendam audiui dicere, qui aiebat, homines qui
dē non paucos vinci ſolere gula, uenere, gloria, honore, ſe verò, qui diues eſſet, una re tantū, quod
nullius ſui uoti cōpos fieret. Nam is, cum ſatis diu me ſingulis diebus lætum hilaremque vidiſſet,
ipſe interim male animo affectus, rogauit, vt docerem, quid ſibi eſſet faciendum, ne tangeretur tri
ſtitia. cui cum ego reſpondiſſem, longiore annorum ſpatio eſſe opus ad eorum vitiorū correctio
nem, quæ ipſe in animo ſuo ad hunc vſq; diem aluiſſet, vociferans, nihil te, inquit, vnquam uidi in-
humanius: quaſi ego videlicet, qui poſſem, ſi modo eniti vellē, ipſum quam citiſſime ab omni tri-
ſtitia liberare, hoc ſic illi beneficium inuiderē: cum tamen huic vni ex omnibus diſciplinis nemo
ex ijs, ad quos ipſa ptineat, inuidere poſſit. Nobis quippe expedit omnes homines, quib. cum cō- G
ſueſcimus, omni animi perturbatione vacare: neque aut gloriæ, aut, ſiqua alia res eſt glorię ſimi-
lis, eius cupiditate animum gerere deformatum. Quāto enim hi meliores fuerint, tāto nobis ami-
ci vtiliores exiſtent. Rurſus igitur ad eum reuerſus, qui ſe in verum ſtudeat virum euadere, viam
quandam communem ad omnia animi noſtri bona monſtrabo. Oportet enim eum, qui alteri p̄
ſit ad corrigendum, initio quidē intento eſſe animo ad ſingula, quæ ab illo geruntur, cui ſit indica
turus, quid ab ipſo negligatur. Eſt enim interdum definitu difficile in ipſis actionibus id, quod in
re familiari ex minutiſſima quadā ratione geritur. Quare hoc ipſum nullo modo pręfiniri poteſt
ei, qui nunc primum incipiat auaritiæ morbum excidere. Porrò quēadmodū in hoc uirtus uitio
proxima eſt, ita, dum ambitionem excidere volumus, uirtuti ilico finitimum vitium offendimus.
Cæterum quorum animi ſuapte natura ad honeſtatem, probitatemq; ferūtur, hi neutiquā pudo
re affici ſolent, ſi cum ipſi iuuenes ſint, ſeruariq; poſſint, alios habeant, qui ſua ipſorum peccata in-
ſpiciant, atq; obſeruent, ætate ſcilicet prouectos homines, qui in omni vita ſua clariſſimum liberę
mentis ſpecimen dederint: quibus quidem increpantibus neque reſiſtere, neque infenſos eſſe par
eſt, ſed habere gratiam: quia ēt eoſdem rogare oportet ſemper, ut vera dicant: & id ipſum ubi co
gnitū habuerint, tum conari, ſi non ingentes illas portiones, at ſaltem minutas atque exiguas de H
grandi illa ſumma affectuum, ac vitiorum excidere: tametſi initio per quam arduum hoc, & cum
magno labore, magnaq; infelicitate uideatur. Scire enim eos oportet progreſſu temporis nō ſimi
liter idem habituros difficile. Quo.n. maius rationalis noſtri animi pars in huiuſcemodi exercita
tionibus ac ſtudijs incrementū accipiet, (quatenus uidelicet ſuperabuntur, minuēturq; uitia) eo fa
cilius obſequium ac perfectiorem obedientiam obtinebit. Nam, cum ea, quæ maxima ſunt, ratio
nondum exercitata ſuperauerit, haud dubium eſt, quin, ubi duplicem excellentiam ſpatio tempo
ris adepta ſit, facilius ſit ſuperatura: etenim ex ijs, in quib. ipſa ſe exercuerit, multo exiſtet genero-
ſior, quam prius, ſicq; etiam illis, quę minora aliquanto euaſerint, abunde ſufficiet. Porrò ad futu
ri temporis ſpem uel alterum horum duntaxat ſatis eſſe poterat. Quocirca ipſius exercitationis
initio terreri non oportebat eum, qui in ipſa affectuum curatione parū ſe proficere ſentiret. Pro
grediente enim tempore magis proficiet, ſi modo æquo animo pergat audire eum, a quo uere
ametur, dicentem ſibi, quæ ſint ea, in quibus peccet, uelitq; non uideri tantum, ſed etiam re ipſa
exiſtere & egregius, & frugi. Hactenus igitur de ratione & cognoſcendorum, & curādorum ani
mi affectuum dictum ſit: deinceps autem ſequitur, ut de peccatis ipſis dicatur.

A

GALENI DE CVIVSQVE ANIMI PECCATORVM COGNITIONE, ATQVE MEDELA LIBELLVS

B
Quem olim Iunius Paulus Craſſus Patauinus interpretatus eſt, & nunc
denuo accuratiſſime recognouit.

Quid ſit, & quotuplex peccatum, & quòd uia aliqua ac ratione corrigi peccata debeant, & emendari. *CAP. 1.*

CViuſque animi perturbationum cognitio, ac medicina ſecundum traditã
ſuperiori cõmentario rationẽ comprehenſa eſt: deinceps de peccatis ſer-
mo inſtituendus eſt. Igitur optimum in præſentia initium ſumo, ꝙ om-
nes, & ſi operibus non confirmant, ore tamen confitentur, ac illud, quid
nam ſit, quod peccatum vocant, vt nobis procedente oratione ambigui-
tas nulla relinquatur, ſermone explanabo, doceboq; vocabulum hoc
ἁμάρτημα {quod latinis peccatum ſignificat,} ab omnibus græcis ita acci-
pi, vt modo ea, quę ſecundum iudicium non rectè tamen committantur,
declaret, atque ita ad ſolam rationabilem animæ partem pertineat: modo communius latiusq; vt
C etiam, quæ ad irrationabilem facultatem ſpectent, complectatur.

Multa deſunt in codice græco.

quidnã ſit peccati cõſenſus, oĩbus in aperto eſt: quid imbecillus cõsẽſus, non itẽ: ſiquidẽ nonnullis
titubantẽ hũc aſſenſum inter uirtutẽ vitiumq; mediũ ponere ſatius eſſe uiſum eſt, titubantẽ uero
ſiue imbecillũ eſſe cõſenſũ ꝑdicant, qñ nobis ipſis nõdũ ita uerã eſſe opinionẽ aliquã ꝑſuaſerimus
ſicuti illa eſt, exẽpli cã, in utraq; manu, quinos eſſe digitos, aut bis duo quatuor conſtituere: forsã
utiq; ſenem quempiam offenderis, q in oĩ uita ueris peccatis operam dederit, alicui ſcientificam
oñſionem hñti infirme aſſentiri: ſcĩa porrò geometræ de his, q̃ per Euclidis elemẽta oñſa ſunt, ta-
lis eſt, qualis partiũ eſt, bis duo quatuor eſſe: eãdẽ quoq; ſcĩam & deinceps traditorũ de globis ꝑce
ꝑtorũ hẽt, quẽadmodũ & oĩum ſm hæc reſolutorum de linearum figuris, atq; gnomonicis. Quã
obrẽ, ſi uel parum qs ambigat, neq; proprium ipſis cõſenſum ꝑbeat, quem comprehẽſionem nõ
nulli appellant, hoc eſſe pctm̃, ut hoĩs uidelicet geometræ, q̃ſpiã iure conceſſerit. At eius, q in ui-
ta peccet, bonis malisq; cognoſcẽdis, poſſidẽdis, aut euitandis improbæ opiniones, falſęq; confi-
ſtunt: aſſenſus uidelicet aut procliuis, aut titubãs & incertus. Hic iam igitur diſcrimẽ impendet, ne
paruum iuxta & maximum pctm̃ cõmittaĩ, ſi falſę de bonis ac malis opinioni aſſentiamur. Scd̃m
D Academicos plauè ac Pyronæos uocatos philoſophos, eorum, q̃ à nobis inquiruntur, ſcientificã
oñſionem haberi negãtes, omnes q nunc hñt de re aliqua cõſenſus, neceſſario inconſiderati ſunt
ac temerarij, quin ẽt & falſi eſſe pñt. Aiunt ꝑterea, philoſophorum de bonis malisq; diſcordes in-
ter ſe, pugnãtesq; ſnĩæ, ut ueræ oẽs ſint, neutiquam fieri põt. at oẽs forſan mendaces eſſe nihil pro
hibet, ut neq; uoluptas bonum ſit, neq; perturbationum uacuitas, neq; uirtus, neque ab ipſa pro-
diens actio, neq; aliud omnino quicquam eorum, q̃ à philoſophis enumerata ſunt. In primis itaq;
eum, q a pctĩs mundus eſſe cupiat, rei illius ignotæ, quã inuenire ſatagit, demonſtratio ſit, necne,
cõſiderare oportet: idq; non obiter modo, ſed longo etiam tꝑe inter ueraciſſimos homines uer-
ſantem, q naturali quadam prudentia præditi ſint, atq; in rationalibus diſciplinis exercitati, qua-
lis eſt demonſtratiua methodus, ſpeculari conueniet. Deinde, cum quis ipſam ſe inueniſſe ſibi ꝑ-
ſuaſerit, poſtea lõgo tꝑis interuallo iterum ſeſe exercere debet, ante quam ad maximarum rerum
inquiſitionem accedat: ut, exempli cauſa, quodnam ſit illud bonum, (id ſanè & uitæ finem nun-
cupant) quod comparatum fœlices nos, aut beatos, aut quod quis aliter nominare uelit, efficiat.

In quot abſurda incidere illos contingat, qui de uita bonis et malis nulla uera methodo ratiocinantur. *CAP. 2.*

NOnne igitur ꝑ deos illi, qui prius, q̃ demonſtratiuã methodum ſeſe inueniſſe credant, ad ma-
ximarũ rerum indagationem tranſeunt, euidenter temerarij ſunt? mihi quidem uel maxime

hmõi eſſe vñr: pinde.n.iſti affecti ſunt,atq; illi,q̃ ante,q̃ ſatis ſe in numerorum ſciã exercuiſſe ſi- E
bi pſuaſerint,aliq̃d de ſuppũtatorijs p̃ceptis,atq; arithmeticis enunciare audẽt.Igitur,vt hos ple-
runq; falli neceſſe eſt,ita & quicũq; prius aliqua demõſtrare conanẽ,q̃ in demõſtatoria methodo
verſati ſint,q̃n errores cõmittant,fieri nequit.Porrò,ꝙ nõnulli ex his,q̃ falſa edocẽt, quibuſdã p-
ſuadeant,ſectarũ multitudo teſtaĩ:ſed neq; illos hæc,niſi aliqua ſimilitudo intercederet, pſuade-
re potuiſſe,cuiq; palã eſt:neq; parnã hanc eſſe ſimilitudinẽ profectò exiſtimare conuenit.nã alio
[6.Epi.ſe.8.circa finem.] q̃ facillime deprehẽſa foret,neq; lõgo t pis decurſu nedum à clariſſimis viris, ſed ẽt à vulgaribus
eã argui,conuinciq; opus fuiſſet.Illud itaq; q̃d in re medicinali Hippocrates vſu venire aiebat,&
ĩ philoſophia accidere vẽ:dicebat ãt Hippocrates ſimilitudines vel bonos medicos in errores, diffi
cultatesq; cõijcere,vtpote nõ vulgaribus dũtaxat medicis,verum ẽt nobiliſſimis ob ſimilitudines
in errorẽ labẽtibus.Quare neq; alienũ eſt & in philoſophia ſimilitudines p̃clarisphiloſophis du-
bitationes,erroresq; faceſſere.Gemellorum ſimilitudines illi,q̃ cũ ipſis verſari cõſueuerũt, facile
dignoſcũt,nõ aſſueti minime id facere queũt.Eadẽ rõne & illę,q̃ in rõnib.ſunt,ſimilitudines,eos,
q̃ ſeſe nõ diu,neq; quotidie ĩſtruẽdis rõnib.attriuerũt,p̃tereunt,quemadmodũ & gemini fratres
eos,q̃ nõ vnà degãt,atq; verſenẽ,delitеſcere ſolẽt.Hoc vtiq; vnũ primũ & eorũ pc̃tm̃ maximum,
q̃ aliq̃d de humanę uitę bonis,maliſq; temere pnunciãt,idq; aut ex amore ſui,aut apparentis ſa- F
pientiæ,aut iactantię,aut ambitionis cã exoriẽſiq̃dem nõnulli recte ſeſe opinari ſibi pſuaſerunt,
nõnulli honoris,aut ſimulationis cã ea pximis pbare conanẽ,de quib.ipſi dubitãt,atq; aĩ pendẽt:
peccãt ſane vtriq; ſed ĩ ſcientes ac uolentes,quorum vitium ex pturbatione aĩ pficiſciẽ:primi ve
ro neſcientes,ipſorumq; error pc̃tm̃ pprie dici merebiẽ.Recte igiẽ iſti fecerint,ſi Aeſopi mãticarũ
meminerint,ſuaſq; ipſorum opiniones alijs examinãdas cõceſſerint,haud p Ioue talib.quales ip
ſi ſunt,nõ ſolum in oñſorijs methodis minime verſati,ſed ẽt aliarũ diſciplinarum,q̃ Græci mathe-
mata noĩant,imperiti,quib.imbut' aĩus acuiẽ,ac delimaẽ,vtpote geometria, arithmetica ſuppu-
tatoria,ædificatoria,& aſtronomia.Ex his nõnulli neq; rhetoris,neq; id,ꝙ maxime p̃ſto eſt, grã-
matici doctrina eruditi,ſed adeo in ſermonib. inexercitati ſunt,vt neq; ea,q̃ à me dicanẽ audiẽtes
intelligentia aſſeq̃ valeãt.Quę pfecto ego aĩaduertens,cum aliquẽ ſermonem feci,ipſis, vt dicta
mea repetãt,iubeo:tunc.n.re uera,quemadmodũ aſini lyrã,ita & iſti ea,q̃ à me dicta ſunt, nẽutiq̃
pcepiſſe deprehendunẽ:nihilomin' tñ in tã audaces,uel temerarios potius euaſerunt,vt ab ijs,qui
prima elementa didicerint,eò ludibrio habiti,ꝙ q̃ audiuerint,recitare nequeant, nihil p pea eru-
beſcant,ſe ipſos tm̃ veritatẽ agnoſcere,alios diſciplinis inſtructos tp̃s fruſtra pdidiſſe opinenẽ:ue-
rũ nõ illis q̃cq̃ me pfuturum ſperans,ĩ hunc ſermonem diuerti.Pluresq̃.n.ipſorum,ẽt ſi uelint,ni- G
hil iuuamenti capere poterunt,cum neq; ætatẽ ipſã amplius diſciplinis pcipiendis idoneã hẽant.
Quiſq̃s uero natura prudens eſt,& eatenus primis rudimentis operam dedit,ut, q̃ audiuerit,maxi
me quidem ore pferre ſtatĩ,ſin id minus,at ſaltem ſcriptis mandare ualeat,ſermonem hunc no-
ſtrum,ſibi ſubſidio futurũ ſcito,mõ ſit ex toto ueritatis amator.In hoc.n.p̃ter illum uis tota conſi
ſtit,& pmũ quidem aptũ ad ueritatẽ natũ eẽ:deinde optima ac liberali educatione uſũ fuiſſe:at q̃
ĩ ueritatem explorãdã minime natura ferax,& ĩ flagitioſis,inhoneſtiſq; ſtudijs altus fuerit,nequa-
q̃ iſte aut ſpõte cõmotus,aut ab alio eõcitatus,ueritatem unq̃ appetere ualebit.Quocirca neque
ego unq̃ id genus hoĩ opem ferre pollicitus ſum.Sed,ut mõ retuli,ueritatis amico iter illud oſten
dere pro uirib.conabor,quod in oĩ uita pquiſiui:illudq; ſolũ eſſe,ꝙ proxime ſubijciã,mihi pſuaſi.

De adhibendo experimento in vera methodo dignoſcenda,quid interſit inter eos,qui ea vtuntur,& inexercitatos,& falſis ſectis addictos. *CAP 3.*

NAm dignũ puto,ut dixi,illa edoctos,q̃ de oñſoria methodo a maiorib. noſtris tradita ſunt
in alijs rebus ante periculũ facere,nunq̃d re uera aliq̃ q̃ſitorum ĩueniãt: eſſeq; hmõi rerum
[† Al.impoſitas.] naturã idoneã,ut ſuis inuentorib.teſtimonium phibeat:ut exempli cã,in hoc,datã rectã,aut† p̃ce-
ptas partes diuidere,fortaſſis penitus rudes,q̃dnam dicaẽ,non intelligunt.Ego uero perinde, atq; H
ſi omnes ipſi adeſſent,clarius dicere incipiã.Rectam datam ſermo noſter intelligit,lineam aliq̃ re-
ctam in ſupficie exacte leui propoſitam,p̃ceptas aũt partes,pro pręſumentis arbitrio,ſi q̃s propo
ſitam rectam in quinq; ęquales partes,aut ſeptem,aut uiginti,aut centum diuidi iubeat:nã,ſi tu p
te methodum unam nactus fueris,aut ab alio edoctus uſus fueris, ĩ quot uelis partes ppoſitam re
ctam partiri,res ipſa tibi teſtis erit, oẽſque ita diuidentibus exq̃ſite cernenẽur ęquales, atq; id ge
nus oĩa problemata firmè repta ſunt per ipſã euidentiã:ut,cum dato quadrangulo circulũ circun
ſcribere,aut pariter & dato circulo quadrangulum circum,intusue ſcribere iubemur:item,cũ da-
to quinquangulo æquilatero,& æquiangulo circulum ut exterius circumſcribamus,q̃s p̃cipit: ſi
q̃s etenim ſingula hęc ea,q̃ didicit,methodo ſtatim circumſcribere poterit,res ipſa quęſitum iam
inueniſſe teſtabitur.At non itidẽ,genitusne,an ingenitus ſit mundus,res ipſa teſtabitur,quemad-
modum,neq; finitumne ſit,an infinitum univerſum,aut q̃tus ſit maris fluctuum numerus: nullũ
.n.hmõi q̃ſitorum ex ipſa re, q̃ inuenta eſſe uideatur,dijudicari põt,quemadmodum ſi circulo fi-
guram duodecim laterum æqualium,rectorumq; angulorum circum,intusq; deſignare iuſſus id
ſtatim feceris:intus namque & circumſcripta figura euidenter cõſpiciẽ,ſicut & circulus huic mul-
tiangulæ figurę ĩtus, circumq; deſignatus agnoſciẽ.Itaq; cũ demõſtratoriã methodũ ĩuenerim'
ad id,q̃d quærimus,nos ducit,ac teſtimonium ex ipſamet re haud obſcurum accipimus: & exin-
de

A de ꝓbatione haud paruas ipſius ueritatis habebimus, ut aliqñ & in his, q̃ id euidẽter teſtari queãt,
ea uti audeamus. Neq; ſtatim in reb. maximis à quoq̃ ꝑiculũ faciẽdũ eſſe exiſtimo: ſi uerò ad feli
citatẽ ducẽtia maxima ſunt, in aliqua pri⁹ materia exerceri cõuenit, q̃ illorũ errorẽ, q ſe q̃ſitũ ſalſo
ĩueniſſe autumãt, redarguat, & ueri ĩuẽtorib. ſuo teſtimonio faueat. Hmõi methodus geometria
reperit, arithmetica, ſupputatoria aſtronomia, & architectonica: noĩe ãt architectonicæ, horolo-
giorũ, clepſydrarũ, hydroſcopiarũ, & machinamẽtorũ oĩum deſcriptiones amplector, inter q̃ &
pneumatica, hoc eſt ſpũalia q̃ vocãtur, exiſtũt. Hæc ꝓfecto oĩa inuẽtorib. ſuis teſtimoniũ ꝓhibẽt
haud ſec⁹, q̃ aſtronomiç ĩuẽta, q̃ & ipſa ex euidẽtib. diiudicanẽ, examinãtur, & teſtimonio cõfirmã
tur. Solis nãq; & Lunæ defect⁹, & q̃cunq; circa fixas, errãteſq; ſtellas cõſpiciunẽ, inter ea, q̃ mani
feſte apparent, reponunẽ. Manifeſtum ꝑterea eſt ſermones noſtros oĩum illorum aĩos ꝑcellere,
q b. iã ꝑuecta ætate nõ ampli⁹ occaſio ſupereſt, ut in reb. illis demõſtratoriã methodum lõgo t po
exerceãt, q̃ ipſi⁹ veritatẽ ꝑſpicue teſtari valeãt: aut. n. ut ꝑxime dicebã ꝓprio amore decepti, aut
ſapientes uideri uolentes, aut honoris, inaniſq; gloriæ cupiditate, aut arrogãti iactãtia, aut auari-
tia ꝑciti, nõnulli ſibi ipſis, nõnulli verò alijs ſe aliq d firmi ſcire ꝑſuadẽt. Quocirca nihil mirum ſue
rit in ꝓprio unumquenq; auditorio ſuis hęc diſcipulis probare: quorũ aliq aſinino ingenio ſunt,
B aliq uero acri, ſed in primis diſciplinis nequaquã exercitato; nã id genus uẽtoſis, atq; ineruditis ꝑ-
ceptoribus expedit, arbitror, tales habere diſcipulos: quicunq;. n. natura prudẽs, & in diſciplinis an
tea verſatus fuerit, ipſos ilico flocciſecerit, ſicuti & ego adhuc adoleſcẽtiæ annos non egreſſus, mul
tos doctores cõtẽpſi, q nonnulla demõſtratis ſciẽtifice in geometria repugnantia oſtẽdere aude-
bant, neq; demonſtrationis ſimulachrũ, qđ eſſet, unqnã cognouerãt. Siqs igiẽ veritatẽ explora-
turus prius arrogantem iactantiã, nimiũ ſui amorẽ, honorũ, & gloriæ immoderatã libidinẽ, appa
rentis ſapiẽtiæ cupiditatẽ, atq; auaritiã ex aĩo ſuo extirpauerit, iſte planè ad ipſam ꝑueniet nõ mẽ
ſibus mõ, ſed annis multis poſtea, cum ante ſeſe exercuerit, atq; placita ad beatitudinẽ, & ad miſe-
riam ducere valentia indagauerit. alijs verò, quas dixi, ꝑturbationibus furẽtẽ, ac debacchantẽ ad
tã longũ iter pigrum, atq; impeditũ uideo: at illos qdẽ odio proſequor, q inſidiatorẽ, calumniato
rẽq; efficiũt: hmõi. n. uitijs ſuos ipſorũ diſcipulos ꝑoccupare, ac inficere ſolẽt, ut neq; id genus ſer
monibus, quales nos hactenus fecimus, aures unq̃ ꝑbere æquo aĩo poſſint. Sanè oppido facile eſt
præceptorẽ grauĩ, ac ſeuera facie dicentẽ imperitis adoleſcẽtibus ꝑſuadere, ſe ꝑeunte expeditiſſi-
mum eſſe ad ſapiẽtiã iter ſm Cynicos uocatos philoſophos: ſiquidẽ & iſti placita ſua breuem eſſe
ad virtutem viã cõtendunt: at ipſorũ nõnulli ſententiã hanc dãnantes, non ad uirtutẽ, ſed ꝑ uirtu-
C tẽ ad beatã uitã cynicã philoſophiã iter eſſe confirmãt: cæterũ nonnulli uerius ipſã declarãtes im
peritã iſtorũ hoĩnum temeritatẽ ad inanẽ iactantiã breuem eſſe uiã teſtãtur. Itaq; ut Cynici oẽs,
quos uitæ nr̃æ tẽpe cõſpeximus, ita & eorũ qdã, q ſeſe philoſophos ꝓfitenẽ, euitare ſe in rõnali cõ
tẽplatione exercitationẽ nõ eũt ĩficias, deĩde, cũ a nobis diſceſſerint, cũ vulgarib. oĩb. caprarũ ui-
delicet, boumq; paſtoribus, foſſorib. atq; meſſoribus congredi indignũ putãt, ꝙ. ſ. ea, q̃ à ſe dicã-
tur, utpote in rõne diſſerendi nunquã uerſati, minime aſſequantur: idq; nimirũ inſolenter faciunt,
perinde atq; ſi ipſi unquã in primis ſe diſciplinis exercuiſſent, ac nõ repẽte de uitæ fine, de bona, at-
que aduerſa fortuna à ꝑceptore demõſtratorios, ut ipſe credebat, ſermones audiuiſſent, ipſiq; eo,
ꝙ nõ eſſent exercitati, fidẽ adhibuiſſent: q̃ planè ijs, ut dixi, ob falſarũ, uerarũq; rõnum ſimilitudi-
nẽ, cauſæ falſorũ decretorũ extiterũt. Similitudines ãt exactè illi dignoſcũt, q ſingulas ĩtegras cõ
mẽtationes diligentiſſime tractauerũt: at, q repẽte materiã aliquã non exercitata rõne dijudicare
aggreditur, nullo pacto falſas a ueris argumentationibus diſtinguere, ſeparareq; ualebit. Huiuſce
rei manifeſto indicio ſunt uocata ſophiſmata, q̃ rõnes q̃dã falſæ ſunt ad uerarũ imaginẽ doloſe cõ
ſtructæ. Harũ mendaciũ ex concluſione, q̃ uera non eſt, aperte deprehendiẽ. Qm̃ uerò falſę rõnes,
aut ſumptũ aliqđ falsũ, aut cõcluſionem haud recte illatã habeãt, neceſſe eſt, & hæc in ſophiſmati
D bus haud ita facile cõſpicua ſunt, ab illis, q ĩ diſſerendo ſe nõ exercuerũt, uix utiq; dep̃hendi pote-
rũt. Igẽ cũ rõnem mendacem eſſe cõcedam⁹, ꝙ oĩb. cõcluſionis mendaciũ euidenter pateat, nihi-
lomin⁹ ĩexercitatos nodi ſolutio ꝑterit: quocirca tuti⁹ iſti, cautiuſq; egerĩt, ſi rõnes oẽs ſuſpectas
habuerĩt, nulliq; pri⁹ aſſenſerĩt, q̃ ſe falſarũ, uerarũq; rõnũ ſimilitudines ex q ſite diſtinguere poſſe
ſibi ꝑſuaſerit, alioſq; ſibi q̃ſtiones ꝓponere patianẽ, uolentib. ipſorũ eruditionis periculũ facere
ꝑmittentes. Nõ aliud igẽ cõſulũt, q̃ ꝙ diſcipulis, ut ſe ĩ ſophiſmatũ diſſolutione exerceãt, ꝑcipiũt?
Quę nihil aliud, ut antea dicebã, ꝑrs⁹ fuerit, q̃ ĩter verã, falsãq; rõnem ſimilitudinis agnitio. Neceſ
ſum itaq; ſit verarũ pri⁹ argumentationũ naturam didiciſſe. ĩ ijs nanq; uerſat⁹, ipſarũq; ſpẽm exa-
cte iuxta, celeriterq; ꝑcipere aſſuet⁹, haud ægre ẽt falſas cognouerit. Ego nempe id re cõmõſtraui
cũ adoleſcentes ĩ diſciplinis uerſatos ueras rõnes cognoſcere edocui, & alicui ex ꝑ̃ſentibus, cui li-
buiſſet, ut aliqđ ipſis ſophiſma ꝓponeret, iuſſi. Ipſi. n. ſophiſmatũ abſurditatem deprehẽderũt, quę
aut in figuræ nõ ſyllogiſticæ ĩcõcinnitate, aut ĩ ſumptionũ falſitate poſita eſſet: atq; ita iſtis inanis
ſapientiæ noĩe ꝑditis, iſtis, inq̃, ſeniorib. ſophiſmata explicare nequeuntib. euidenter patuit id ip-
ſis incõmodi ex uerarũ rõnum ignotõne ꝓuenire. Quo fit, ut ſummopere damnari mereanẽ, eo,
ꝙ ex temerario aſſenſu miſeram degãt uitã: falsã. n. de uitę fine opinionẽ ad miſerias, calamitateſ-
que ducere oẽs teſtanẽ: iſti uerò hoĩes qdẽ ſunt in diſcernendis, ueris, falſiſq; rõnib. nunquã exer-
citati, interdũ nõnulli opinionis alicuius ueritatem † intelligere ſe credentes, cõtingentem qdem † Al. ignorare.

rationẽ ſe dixiſſe ignorant, ac tanq̃ ſenſibus, q̃ opinãtur, euidenter appareãt, nos ſequi, & abſq; de E
monſtrationib. credere iubẽt: interdũ verò: cum ſola indicatione oĩo egeat, demõſtratione ipſam
cõfirmare nitũtur, atq; ita ſanè quo differat demõſtratione egẽs ab eo, qđ primario, atq; ex ſe no
tũ eſt, ignorantes, nihilominus tñ de rebus, q̃bus magna cõtẽplatione opus eſt, temere loq aggre
diuntur. Atq; in his erroribus, multi, q̃ iãdu in philoſophia cõſenuerũt, inuoluti ſunt. Quid igitur,
proh Iuppiter, iſtorũ ne inſcitia, apparensq; ſapiẽtia tibi facile curari poſſe vr? An & ille etiã, q̃ trĩẽ
niũ, aut quadriennium ꝑduro tumore doloris ſenſu carente laborauerit, vnq̃ ſanabitur? Nunquã
ꝓfectò ſenũ iſtorum aĩum inſcitiæ, apparẽtisq; ſapientię ſcirrho triginta iã, & quadraginta annos
occupatũ ad ſanitatẽ redire poſſe crediderim: at, ſi, velis, fac id poſſe fieri: deĩde dierum ne ſpatio,
an mẽſium, an annorũ hmõi ſcirrhi curatio egeat, æſtimato. Itaq; neq; amplius admirator, quam
ob rẽ multos iſtorum, q̃ ſe philoſophari ꝓdicãt, neq; alloqui, neq; cum ipſis diſputare dignum exi
ſtimo: oẽs. n. priuatos hoĩes, natura prudentes, eaq; diſciplina inſtitutos, q̃ iã pridem à Grẹcis pro
bata eſt, iſtis meliores, ꝓſtãtioresq; cognoui. Facile. n. q̃cunq; ſe euidẽter eõſe quuntur agnoſcũt:
iſtos verò altercãtes, aut, q̃ placitis ipſorũ aduerſẽtur, ꝑcipere diſſimulãtes, plerũq; expertus ſum:
porrò, cũ millies olim cũ pleriſq; philoſophorũ, q̃ quẽq; ꝓpoſitũ finẽ vita cõſequatur, diſputaue-
rim, alij q̃dẽ oẽs, q̃ primis rudimẽtis optime inſtituti ſint, acutũ ingenium habent, ipſiq; viuendi F
modum cõcordẽ ſuis placitis, dicebãt ſermonemq; noſtrum rectè intelligebant, at reliqui in qua
dam inani ſapientiæ opinione (vt ſupra poſui) ad ſenectam vſque verſati, ſoli contraria ſentie-
bant: deinde, cum ab omnibus præſentibus deriderentur, ad conuitia, iurgiaq; ſe conuertebant:

Quid inter peccatum, ac perturbationem interſit. CAP. 4.

VErum, q̃ à nobis ſæpius vna cum multis viris de quoq; ꝓ ſingulis finib. vitę genere explicata
ſunt, in alijs habes cõmẽtarijs tradita: multaq; errorum, quos iſti cõmittũt, exẽpla ĩ illis ſcri
pta ſunt. Nã q̃cunq; iſti diuerſis ſectis addicti † vitã corrumpẽtes, ĩter ſe cõtraria faciunt, ac dicunt,
ex falſo iudicio ꝓueniunt, ꝑſpicuumq; ẽ oĩa & male fieri, & peccata eẽ, q̃cunq; in qualibet ſecta
errata cõmittunt: ſiq̃dẽ veridica ſecta nõ finẽ ſolum, verum ẽt genus vitæ fini illi cõſẽtaneum ad-
inuenit. Quãobrẽ, q̃d ĩter peccatum, ꝑturbationẽq; ĩterſit, hic aptiſſime diſcere liceat. Aliqs, exẽ
pli cã, placitum hoc inſtituerit, hoĩes iuuare, tãq̃ verum, ac ꝑfectum aliq̃b. bene facere: cæterum
iſte aut ſõno, aut ſocordia, aut voluptatib. aut aliquo id genus alio impedit⁹, ſubuenire afflictis ne-
glexerit, ex quadã ꝑturbatione errauit. Alius verò q̃ſpiã ſibi tñ voluptates, curarumq; vacuitatẽ
cõparare ſtatuẽs, ac ꝓpterea ciuib. ſuis, aut domeſticis iniurijs affectis auxilium denegãs, ex praua
opinione ꝑfectò, nõ ex aliqua ꝑturbatione peccauit. † Multorum ſanè pctõrum falſa de cuiuſq; G
uitæ fine opinio fõs, & origo ẽ: ex eã. n. tãq̃ ab radice quadã ſingulã pctã exoriunt: põt tñ aliqs de
vitę fine rectè ſentiẽs, in aliquo particulari cõſecutionem haud ĩtelligens, aberrare: cęterum tibi
(vt ꝓxime dicebã) actiones vitę ſingulis finib. cõgruentes ĩ alijs cõmẽtarijs latius enumeraui: ĩ p̃
ſentia pctõrum ſola cap. ꝑſtringã, q̃ repetere ſatius eſſe duco, vt ꝓpoſitorum cõpendium q̃đ dã fa
cile memoriæ mãdãdum cõficiã: q̃nquidem. n. ĩ finis cõtemplatione fęlicitatis humanę p̃cipuum
firmamentum ponit, haud ab re ĩ ipſum ĩueſtigandum omnes ĩcubuerunt, de quo, q̃ ſe ipſos ma-
gni fecerunt, prõpte ſnĩam ſuã tulerunt; prõpte ãt ſnĩam tulerũt aut omnes, aut uno tñ excepto:
quẽ ipſum neq; ĩ cõfeſſo eſt id feciſſe, ante q̃ de demonſtratiõnib. indicatum ſit, ſint ne re uera de-
mõſtrationes, an illi ita eſſe viderent. Hoĩem igĩt ꝓpria pctã obſeruãtem, atq; animaduertentem
illud ipſum ĩ primis cogitare oportet, inſtum eſſe oĩno, eos curioſe diligenterq; audientem, q̃ ſeſe
q̃ſita oſtenſione ꝓbauiſſe arbitrãt, poſtea ipſa dijudicare conari: atq; iterum hoc loco, cum ab ip-
ſis acceperit, q̃ ĩ orõnib. iudicem veritatis ſtatuãt, deĩde iterum hæc ipſa ſecũ, vt ſeſe hĩc oporteat,
reputãs cõſiderãſq; nunq̃d ipſi rurſum indicandi inſtrm altero egens inſtro intelligant, deĩde poſt
illud rurſum abo, idq; ne in infinitum ꝑtrahat, ſuſpicatus, ualde caute lõgo tꝑis ſpatio vnã cũ ui-
ris, q̃ ipſi maxime ueridici uideant, ita primũ oĩum iudicãdi inſtrumentũ cõtempletur, q̃đ. ſ. alte- H
ro inſtro nõ egens inuenire opus eſt, inuentumq; oĩb. oſtendere: id verò & abſq; dijudicatione in
dicare poſſe palam eſt, eandemq; quam oĩs demonſtratio, vim poſſidet: atq; ita, quod ſupereſt, in
ipſum reſpicientem, oĩa ad id particularia redigere conuenit: q̃ ſanè reſolutionem nõnulli philo
ſophi vocauerunt, veluti aſcenſum quendam ab his, quæ media ſunt, ad primarium iudicationis ĩ
ſtrumentum: ut pote autem in re ualde difficili, quemadmodum opere plerunque didiciſti, in iſtis
uanõ ſapientiæ nomine præditis, petulantibus, ac ludibrio habitis: propterea, quòd neq; uulgaria
quæſita ad primum illud inſtrumentum iudicandi redigere valeãt. Sibi ipſi eum conſtare oportet
qui ſcientiæ capax eſſe velit, atque in multis ſingularibus, quæ ipſam inuentam eſſe teſtari poſſint
ut antea dictum fuit, ſeſe exerceat: huiuſmodi ſunt autem ea, quæ in arithmetica linearumque
ſcientia habentur, quibus veluti fundamentis aſtronomia, & ars architecturæ nituntur.

Declaratio veræ methodi per exempla mathematica, ac aduerſus eos, q̃ ab ea deficiebant. CAP. 5.

AC e. n. ut declarãdi cauſa ex architectura exẽplũ aliq̃đ promã. cã urbs cõditur ipſã habitatu
ros, propoſitum ſit non ꝑ cõiecturas, ſed exacte quotidie ſcire velle quãtũ diei temporis iã
elapſum ſit, quantumq; vſq; ad ſolis occaſum ſuperſit: id problema ſanè in reſolutoria methodo
ad princeps illud iudicatorium redigi opus eſt, ſi q̃s ipſum, quo dixi, mõ in gnomonica tractatio-
ne inuenire debeat, rurſumq; ex illo per eandem uiam, ſed contrario modo proficiendo compo-

nere:

† Al. per totã uitam.

† *Quod de vitæ fine falſa opinio multorum peccatorũ initiũ ſit.*

A nere:quemadmodũ & hoc in eadẽ tractatione didicimus. Porrò in hũc modum cõi, generaliq́ue via comperta, nobis cognoſcẽtibus ex huiuſmodi lineis tpis partiũ dimẽſionẽ fieri neceſſum eſſe, ad corpora, deĩde trãſire cõuenit, linearũ deſcriptionẽ, vocatũq; gnomonem ſuſceptura, ac primũ veſtigare, q̃ corporũ figuræ ad inuẽtã deſcriptionem idoneæ ſint: deinde ĩ illis ſingulis, qualis nã hæc deſcriptio fieri poſſit, ex reſolutione, cõpõneq; inuenire. Ac poſtea, q̃ rõnalis methodus euidẽtẽ nobis ꝓpoſitorũ ĩuentionis cõfirmationẽ pſtiterit, mox ad ea exequẽda. ꝑ q̃ ipſã inuẽta ſunt, accedẽtes, iterũ cõſiderabimus, quo modo depingẽdi corporis ſuperficiẽ planã æquabilẽq; reddemus: hoc deinde ꝑ reſolutionẽ, & cõpoſitionẽ adinuẽto, aliqđ hmõi corpus fabricari ꝑ inſtrumẽta, ipſum lineis deſignare tẽtabimus: iterũq; ex reſolutione ac cõpoſitione eo cõ ꝑto, euiſdẽ ſpeciei corpora, qualia nos methodus edocuit, cõſtruere enitemur. Cumq; poſtea in multis deinceps figuris delineatio facta, hoĩbusq; vt re experiantur, diuulgata fuerit, iã id, qđ a principio ꝓpoſitũ fuerat, factũ eſt. Qñ.n. prima linea primũ ſolis radiũ excipit, itidẽ, & poſtremũ vltima, atque in hoc in oĩb. ſolaribus horologijs depictis apparet, iã ꝓfectò vnũ quoddã euidens indiciũ, ꝙ res ꝓpoſita inuẽta ſit, habebimus: itẽ verũ alterũ, cũ oĩa delineata corpora inter ſe cõcordãt, nec nõ & tertium inueniemus, cum æqualis aquæ fluxus ipſis rñdet. Hoc etenim depictorum horolo-

B giorum veritatis iudicatoriũ futurũ rõ adinuenit: qđ dico ãt hmõi eſt. Vaſculum ex quauis materia cõflatum ꝑforato, primumq; ſolis radium intuitus, aquæ mũdæ imponito, deinde tibi cum pictum horolorogium primã horã p̃terijſſe nunciauerit, rũ quãta vaſculi portio aqua impleta fuerit, adnotato, eaq; effuſa iterum vaſculum eidẽ aquæ ſtatim imponito, & cum ſecundã horã ſolare horologium ſignificauerit, vaſculũ aſpicito: poſtea, cũ aquã in ipſo ad eãdẽ partẽ ꝑueniſſe, ad quã & prima hora ꝑuenit, ĩueneris, adnotato celeriter, & exhauſtum vaſculũ iterũ in eãdẽ aquã immittito, ac rurſũ obſeruato, nũ, quoad tertiã horã horologiũ indicauerit, ad eundẽ vaſculi locũ aqua ꝑueniat, ad quẽ prima, aut ſcđa hora ꝑuenerat: qđ ita factũ eſſe inueniens, exhaurito vaſculũ, & iterũ ad quartã vſq; horã ĩ aquã demittito, itẽq; ad eãdẽ vaſis partẽ aq̃ aſcendiſſe cõſpicatus, ipſã ſtatim effundito, denuoq; in aquã demiſſo vaſculo, q̃ntã ſimiliter horã explorato, cũq; & in hac ad eundẽ locũ aquã ꝑueniſſe cõpereris, deinde ĩ ſexta & reliq̃s deinceps vſq; ad duodecimã, & prorſum ita fieri cognoueris, recte depictũ eſſe horologiũ tibi ꝑſuaſeris, q̃nquidẽ propoſitũ demõſtrauit: ꝓpoſitũ erat ãt in duodecim æquas portiones totius diei tp̃s eſſe diſtributũ. Porrò numerũ hũc tanq̃ oĩum vtiliſſimũ delegerũt, dimidiũ.n. cõtinet, & duplũ, & quartũ, & ſextũ, & duodecimũ, q̃ nullus alius poſt ipſũ numerus vſq; ad vigeſimũ quartũ cõtinere vr̃. Hũc ſanè tãq̃ † exi- † A. longum.

C guũ repudiarũt, & duodenariũ numerũ veluti cõmoderatũ iudicãtes in tot particulas totius diei tp̃s diuiſerũt. Hãc ãt partitionẽ ex vſu eſſe alij multi, & Romani ipſi experientia cõprobãtes, atq; vtẽtes oſtẽdũt: ſi quidẽ hæreditatẽ oẽm, cũ teſtamẽtũ cõdũt, in duodecim portiones diſtribuũt: & põderũ ac mẽſurarum, quib. in vita opus eſt, plurimas in duodecĩ partes diuidũt. Tu uerò, ſi iubeas tibi ꝑ methodũ horologiũ depinxero, ac deinde, ſiue in duodecim partes, ſiue in alium quẽpiã ſequentẽ numerũ integrũ diem partiri volueris, in illo ꝓfecto id, ꝙ ꝓpoſueras, itidẽ factum eſſe cõperies. q̃n & ꝑforatorũ vaſculorũ mẽſuræ rñdeat, & oĩno inter ſe depicta horologia cõſentiãt, eo ꝙ vltimæ in ipſis lineæ diei fines concludat. Ad hũc ſanè modũ & vaſculi, qđ græci clepſydrã vocãt, fabricã rõ methodo reſolutoria veſtigãs inuenit, cuius iterũ experimẽtũ uel plebeis hoĩb. euidẽs eſt. Sũma.n. ei' linea duodecimã horã ſignificãs, excelſiſſimũ locũ hẽt, qua parte clepſydra lõgiſſimũ diẽ dimetit̃: breuiſſimũ uerò, ubi linea breuiſſima eſt: inter utrãq; media eſt ęquinoctialẽ diẽ q̃ declarat: ac deĩceps quartã ꝑtrãſiẽs, ꝑinde oẽs anni dies metieris: qđ in medio intereſt uſq; ad æq̃noctialia foramina in clepſydræ labro, tibi p̃dictos quatuor dies ſignificabit: à q̃b. foraminibus poſt id, ꝙ lõgiſſimũ diẽ ſignificat, inuenire ſcilicet incipiã, uſq; ad q̃ partẽ altioris in clepſydra lineæ, hora duodecima trãſacta, aqua ꝑueniat: poſt illa uerò itẽ tertiã a duodecima cõuerſio-

D ne dies tibi declarabit, deinceps & quartã ꝑcurrẽs eodẽ mõ oẽs anni dies unã illã in clepſydra lineã, q̃ celſiſſimã eſſe dixi, dimetiẽtẽ reperies: q̃nẽt & alias lineas, q̃cũq; excelſiſſima inferiores sũt alias horas metiẽtes ĩuenies, quartã q̃dẽ à duodecima: oĩbus anni dieb. undecimam horã ſignat, ſm̃ eius differẽtes partes, ut de ſuprema antedictũ ẽ, ſequẽtem ãt quintã, aut ſextã horam ſm̃ diuerſas partes ſignificãtẽ, atq; itẽ ſequẽtẽ ſeptimã, octauã, aut nonã, ac reliquas uſq; ad imã lineam horã primã te inueniſſe ĩ ſolarib. horologijs clepſydra iã aquę plena tibi patefit: quẽadmodum & quarta, & reliq̃ uſq; ad duodecimam inter ſe q̃dẽ æquales ſingulis q̃buſq; dieb. apparent, ad alias ãt aut p̃teritas, aut futuras relatæ inæquales: deinde methodũ hanc inueniens non cupiuiſti, heus tu, q̃d ſit cognoſcere? nõne tuã inanẽ ſcientiæ ꝑſuaſionẽ ꝑcepiſti, qui, propoſita hæc cũ neſcias, nõ ꝑ anni ſpatiũ, aut, rectius ut dixerim, nõ in omni uita inuenire ualeas? Neq; .n. hæc unius hominis uita adinuenit, ſed paulatim linearũ ſciẽtia ꝓuecta eſt: primo quidem elementaribus in ipſa ſpeculamẽtis ab aliquo ueſtigatis: poſtea, cũ hæc inuẽta ſunt, poſteris hoĩbus deinceps cõtẽplationem illã ſũmopere admirabilem, q̃ reſolutoriam nominari dixi, ad illa adijcientibus, ſeſeq; in ipſa & alios, qui uoluerint, q̃ diutiſſime exercentib. neq; tamen aliquod huiuſcemodi manuariũ opus qualia hactenus de ſolaribus horologijs, atque clepſydris declarauimus, oſtendere potuerunt. At neque temerarij erãt, neque arrogantes, qui huiuſcemodi res indagabant, quales iſti, qui ſapientiam ſe quęrere, aut inueniſſe gloriantur: illi aũt veriſſimo ſeſe honore decorãtes, facultatum, quã

in anima optimam habebant,exercere,& ad finẽ perducere cupiebant,rationabilem.ſ. dico, qua E
exercitata,& bonum habitũ ſibi congruentẽ adepta,longe maiores voluptates,q̃ illi,q corporis
uoluptatibus obſtricti ſunt,accipiunt. Nulla etenim alia facultate ab hircis,uermib.porcis pecudi
bus,atq; aſinis diſtamus:neq; ulla alia cõtẽplatio ingenui uiri animũ vehemẽtius,q̃ hęc reſoluto-
ria facultas,oblectat,cũ pſertim in ipſa qſpiã magnos pgreſſus fecerit:inter initia verò quẽadmo
dũ & aliæ ferè oẽs diſciplinæ,laborioſa ẽ.Quod ſi nihil ẽt delectationis afferret,cũ tñ in reb. maxi-
mis nobis vſui futura ſit,in ipſa exerceri optimũ fuerit:cũ illud pcipuũ(ut modo diximus)hẽat,ut,
quantã voluptatẽ afferat,res per ipſam inuentæ declarent:qđ in his,q̃ a philoſophia indagata sũt
neutiq̃ repertum eſt.Quocircã eis,q in ipſa temere nugantur,impudentes eſſe licet: neq; .n. vt q
horologiũ,clepſydrãve haud recte deſignauerit,à re ipſa euidenter coarguiẽ,ſic & philoſophię p-
cepta euidẽti argumẽto refutanẽ,verũ,ut qs uoluerit,ei dicere licet,cũ ſemel impudẽs abſq; rõna
li methodo ab ipſis reb. ſeſe edoceri affirmat.Quòd ſi eos ſolos res uocem adeptæ allocutæ forẽt,
haud ab re ſeſe iactarẽt,ac gloriarenẽ:at,cũ res ſileãt,neq; nos,neq; illos alloquãtur,iã ſatis patet,
ſolã,q in nobis eſt,rõnabilem facultatẽ rerũ naturã exploratũ ire.Res igiẽ inuenire potẽs,id prius
in reb.euidenter hoc teſtãtib.demõſtrato,& methodũ nobis dicito,cui oẽ problema reſolutione
ſubijciatur,ac verarũ,falſarũq; rõnum ſimilitudines prius diſtinguẽs oſtendito,vbi vitiũ deprehen F
dere liceat,in reb.ãt obſcuris non amplius fide dignus fuerit.Oia hęc homines recte dicta eſſe con
ſentiũt,pter iſtos temerarios & falſa doctrinæ perſuaſione inflatos,quib.ad ueritatẽ,uia neq; lõga
admodum eſt,neq; eiuſmodi,qualẽ Heſiodus ad uirturẽ eſſe cecinit,ſed breuis ac plana,aut potius
nulla eſt.Nempe,ſi res ipſæ naturam ſuã oẽs homines edocẽt,nõ opus eſt in rationalib.methodis
ſeſe exercẽtes fruſtra operã,& oleũ perdere.Nõne igitur ò maxime cũctos ſapientia excellere uo
bis ipſi pſuadẽtes,hoc ſaltem nobis alijs,q nõdũ ſapientiã veſtrã aſſecuti ſumus, eſſe perſpicuum
conceſſeritis,oẽs homines oportere oĩum rerum ueritatem cognoſcere,qñ quidem ipſorum na-
tura ſe ipſam patefacere abunde valet?Tergiuerſantur iterũ,cum ita fuerint interrogati:non om-
neſq; aiunt a reb. edoceri.Quinam igitur ſint iſti, quos res ipſæ edoceant, nobis iterum percontã
tibus,ſe ipſos ſolos aiunt:quid.n.aliud reſpondere queant,iactantiam.ſ.quam initio profeſſi ſunt,
tueri conſtituentes?At profectò nos iſtis de ſe,quicquid velint pronunciantib. nequaquam credi-
mus:cur.n.proh dij immortales,ſolis his res ipſæ naturam propriã declarauerint? Num idcirco,
quia nihil ex primis diſciplinis perceperunt?Sed hoc merum mendacium eſt:alij etenim plerique
ne illas quidem ulla ex parte delibarunt.Quod ſi rõnabilem aĩę uim in diſciplinis exercuiſſent,ef-
fectus id eos poſſe facere teſtaretur: atq nondum eiuſmodi contemplationem attigerunt.Dicent G
ãt forſan ſolos ſe perſpicaces a natura creatos , atq; res congruenter cernere, quemadmodũ Lyn
ceus ſubterranea intuebaẽ. Quid igitur,ſi adeo acri,admirabiliq; ingenio ſunt,in id genus propo
ſitis excutiendis,quorum inuentio veridicos eſſe inuentores manifeſtat,planè ridiculi conſpicium
tur?Nullum.n.eorum quiſquam ipſorum unq̃ inuenire potuit:quin & eorũ inuentorib. declaran
tib.ac edocentib.alij ſanè diſcunt iſti uerò ſoli,& inexercitati,& ingenio tardi percipere nequeũt:
deinde me prouocant,atq; aliquis ex ipſis ſorte intellexit,nõ tñ,quod dixi,recitare valet. Quę nã
itaq; cæcitas in proprijs dignoſcendis vitijs hac iſtorũ ignoratione maior eſt,ꝙ uulgarib. homini
bus ſeſe rudiores cum videãt,ad ea percipienda,memoriæq; mandanda,q̃ ab arithmetica,geome
tria,architectonica,aſtronomiaq; reperta ſunt,poſtea philoſophiæ locos adeo facile exploratos
ſeſe hẽre cenſeant,ut res ipſas ſeſe oſtendere abſq; demonſtratione,rationaliq; methodo conten
dere audeant?Porrò,ꝙ ſponte inter ſe adulẽtur,neq; veritati inueniẽdæ operã nauent,ex eo ſcire
licet,ꝙ de rẽ aliqua ſinguli inter ſuos tñ diſcipulos diſſerunt,omneſq; alios tanq̃ aberrantes calũ
niantur,atque uituperant.Ego vero,ſi in unum eos locum cogere velim,id non ferunt,ſed ſtatim
verecundiam prætexunt,neq; ſe coram hominum multitudine ſermonem facere poſſe confir-
mant:nihilominus ſingulis diebus ipſorum alius uiginti auditores habet,alius triginta,& non nũ- H
quam plures,neque inter illos dicere erubeſcunt.Verum ego,ſi tres,aut quatuor eorum collegio
inter eſſe uoluerim,exempli cã Platonicos quatuor,tres aut quatuor Epicureos,totidem numero
alios Stoicos,& Peripateticos,ad hos,tres Academicos,aut vocatos Scepticos,hoc eſt,cõſiderati
uos,vt oẽs ex philoſophia viri vicenariũ uumerũ expleãt,pterea vltra enumeratos, ſi totidem ad
ſint,q rõnalem potentiam in mathematicis exercuerint,ſed philoſophicos ſermones ignorẽt,tũc
null' iſtorũ eiuſm ꝺdi virorũ cõſpectũ ſuſtineat.Quòd ſi nõnũq̃ ab hoĩb. nulli ſectæ addictis,in di-
cendo ãt exercitatis coacti eiuſmodi hoĩum cœtib. intereſſe non recuſent,dũ iſti inter illos alter
cantur,ſuaſque rõnes cõglomerãt,multoties aliqs geometra ſuperuenit, acceſſerũt & medicorũ
nõnulli,& alij qdam dicendi ſtudioſi,& mathematicis diſciplinis inſtructi,eas qdem,ut q̃ſtũ face
rẽt, exercentes,& nulli in philoſophia ſectę inſeruientes,atque tunc,ut mihi moris erat,ab ijs pe
tij,vt iſtorum philoſophorum rationes dijudicarent : tum eorum quidam optime controuerſiã
ſedari poſſe, inquit , ſi in id , quod mundum continere iſti aiunt, uacuum profecti experiantur,
nunquid in eo poſitum corpus vna in ſede manere, an & ad alium quoque locum transferri ap-
tum ſit. Alijs quidem omnibus hęc dicta placuere,ſoli ipſi inter ſe nobiſcumque rixari non de-
ſtiterunt,probabiles rationes a neceſſarijs diſtinguere nequeuntes.Poteſt enim corpus in uacuo
vno loco manere,poteſt & non manere,neutra ſecta neceſſariam oſtenſionem habente.

A *In eos, qui temere, & inconſiderate, nullaq́; adhibita methodo aliquid pronunciant.* CAP 6.

SEd iã mihi tẽpus aduenisſe vr, ut & ego aliquid in medium afferam, parum ſanè ſperans ab iſtis ſuam inanẽ ſciæ perſuaſionẽ relictũ iri: neq; tñ id ipſum exiguũ eſſe duxi, ipſam videlicet nõ intentatã relinquere. Id igitur ab oĩbus conceditur, oẽm demonſtrationem ab euidẽtiſſimis inchoari, ſed ilico primus ab ipſis ad ignota tranſitus ab Academicis, & conſideratiuis appellatis philoſophis non conceditur: inter nos uero id conuenit, ꝙ aliud inuenimus, qđ illorũ ambiguitatem auget. Cum.n.ex euidentibus aliqua intelligentię, aliqua ſenſui euidentia ſint, inter ſe nonnunquam hæc pugnare vñt. atq; in primis hoc ipſum hoĩe exercitato eget, hæc neutiquam inter ſe diſſidere oñſuro. Scđm ab hoc maximũ eſt, q̃ euidenter clara ſunt, a non euidentibus internoſſe, quidã.n. temere, nõ dum clare apparentibus, perinde, ac talia ſint, aſſentientes, falluntur. Sed q̃d mireris, in q̃es, id in rebus intellectui claris temerarijs hoĩbus accidere, id ipſum cernens, & in ſingulorũ ſenſuum actionib. quoſdã committere, cum ex longiore.ſ.interuallo, q̃ uidẽdi req̃rat potentia, aliquẽ accedentẽ intuiti, exẽpli cã, Dionẽ eſſe qui accedat, tanq̃ exacte cõſpicati affirmãt: atq iſte ꝓpius accedens interdum nõ Dion, ſed Theõ eſſe uiſus eſt. Itaq; ſi procul, & prope uiſorum imago non differret, minime de his, quæ procul aſpiciuntur, inter ſe diſſidẽtes, neq; redarguerent unquã

B neq; redarguerentur: ſin alia uero eſt prope uiſorũ, alia non prope uiſorum actio, ut illis, qui propius intuentur notum eſt, haud iniuria nonnunquam decipiuntur. Hoc igitur ante oĩa memoriæ mandaro, anteq̃ ad intellectui manifeſta ꝑtranſeas: ne & tu inconſiderate q̃nq; pronuncies, & aliquod uiſibile procul accedens equum eſſe, uerbi cã, dicas, quod, propius cũ fuerit, Theodorus eſſe cognoſcatur: aut potius re in oĩ ura ab hmõi tam facili aſſenſu abſtineto, quem procidẽtiam, & temeritatẽ noĩant. Mihi ſane id tñ de me tibi dicere liceat, nullus me unqua ita deceptum eſſe oñdere poterit. Ab adoleſcentiæ nanq; tꝑibus ita me ſemꝑ aſſuefaci, ut tã in his, quæ ſenſui, q̃ in his quæ rõni manifeſta vñr ab inconſulto & præcipiti aſſenſu cauerem, ad quæ tranſiens iam tibi iterũ in memoriã reuocare, hortariq; decreui, ut nulli falſo fidem habeas, ut quotidie ꝑmultos amicorum alicui, quæuis loquenti aſſentiri uideo: ꝙ ſi duo tres, aut quatuor idem dixerint, non reuertũtur: ſed, cum uni aſſenſi planè fuerint, idem tribus, aut quatuor dicentibus temere aſſentiuntur, neque illud ꝑpendunt, utrũ iſtos oẽs ex una cõi cã uerum dicere, aut contra ex una cõi cã mentiri liceat. Satius igitur fuerit hic cunctari, quẽadmodũ & ego facere ſoleo, & ſi q̃ maxime deriſorẽ me & incredulũ amici mei temere aſſentientes noĩant. Igitur nonnulli ſunt, q̃, cum aliquẽ peregre aduenisſe de quopiã audiuerint, ſtatim mihi uenisſe hominem renunciant: ſed paulo poſt menda

C cij conuicti, & à me reprehenſi, tñ abeſt, ut in poſterũ ſeſe cautiores ꝓſtent, ut ẽt ægre ferentes, mihi iraſcantur, dicantq; ſe non eſſe mẽdacij authores, ſed cuidam illud dicenti crediſſe, eiusq; peccatum eſſe, non ſuum, propriã in aſſentiendo inconſultam temeritatẽ conſiderare nolentes. Nempe ſi, vt ego dicere conſueui, hoĩem hunc mihi hac de te hoc dixiſſe, hunc in modum, & ipſi ſermonẽ facerent, haud profectò mentirentur. Nunc uerò dum mendacium referenti credentes falluntur, nõ illum mõ uerum ẽt ſe ipſos mendaces eſſe demonſtrant: cum amicum peregre in patriam redijſſe ipſis non aſſerere, ſed ab alio id ſe audiſſe, dicere liceret. Q̃nquidem igitur hmõi rebus ipſorum haud multo poſt mendacium declarantibus, nõ deſiſtunt tã propenſe nimis fidem adhibere, quid in abſtruſis, atq; recõditis ipſis accidere putandũ ſit, quas ꝑcipere ſanè, q̃ difficile eſt? Facilius quidẽ fuerit unius rei ſꝑ meminiſſe, q̃ in eius exacta cognitione euidenter perſiſtere: difficillimũ ãt iccirco fuerit, qm̃ id ipſum facere pleriq; recuſant. Mihi uerò huiuſce ꝑcipitis audaciæ cãm q̃renti oĩa hæc ipſi agere, ut reliquos ingenio ꝓcellere eẽſerentur, uiſi ſunt. Celeriter.n.quoduis aut ſenſu, aut intelligentia conſequi laudabile eſt: qđ ſolũ iſti hoĩes intuentes ſeſe uicino apprehẽſionis celeritate meliores, probaturos eſſe confidunt, cum tñ ignorantiæ potius celeritatẽ oſtendãt. Hæc itaq; a me generatim aduerſus omnes temere aliquid pronunciantes inuenta dicere uolui.

D *Refelluntur rurſus, qui de ignotis rebus apertas ſe rationes habere exiſtimant, & in his labuntur, quorum clara, & euidens eſt comprobatio.* CAP. 7.

CAeterũ ad iſtos rurſum philoſophos reuertamur, q̃ incõſiderate de corporibus in uacuo ſtãtibus, aut deſcendentibus ſermocinantur. Architectus nanq; ita nõ affirmaſſet prius, q̃ in ipſum vacuũ è mundo egreſſus rẽ experiẽtia cõprobaſſet, atq; unũquodq; in vacuo poſitũ corpus aut eundẽ locũ obtinere, aut in aliũ tranſmutari apertiſſime cõſpexiſſet. Eiuſmodi nanq; ad oſtẽſiones conſtituẽdas principijs euidentibus, ac ſine controuerſia ab oĩbus cõceſſis ipſos uti cognoſcimus: at vos de ijs philoſophantes, quorũ nullã certã notitiã hẽtis, ea quàm clariſſime dignoſci poſſe contenditis. Proxime duos altercãres philoſophos audiui: alteri.n.eorũ aqua lignis grauior eſſe videbatur: cõtra, alter ligna grauiora eſſe defendebat: uterq; ãt ſurſum ac deorſum intuens lõgas rõnes afferebat. Caput, ꝓcipuumq; alterius philoſophi argm̃ erat, conſtrictã, dẽſamq; ſubſtãm grauiorẽ eſſe, quocirca ligna, q̃ aqua, grauiora eſſe; Alterius rõ potiſſima fuit, aquæ minus uacui, q̃ lignis ineſſe, iõ ipſam quoq; grauiorẽ eſſe debere. Hæc uero dicebant prolixis ſermonibus, non demonſtratiuis rõnibus ſnĩam ſuã roborãres, tanquàm ipſis rem ſenſui diiudicare (quemadmodum & nos facere nouiſti) non liceret. Sed ipſum philoſophi adhuc dicere uolentem interrogauerunt, quis nam eſſet modus, per quem euidenter apprehendi poſſet, utrum ipſorum grauius eſſet, neq;.n.in lancibus id fieri poſſe dicebant, quemadmodum neq; ex uaſe pleno: etenim expendere

dere lignũ poſſumus, non tñ uas aliquod ipſo replere, quod rurſum aqua implere ualemus. Hæc E
igitur iſtis (vt ſoliti ſunt) garrientibus ridens architectus inquit, Nimirũ uos oẽs ſapiẽtes videri vo-
lentes eiuſmodi ſemper eſtis, q̃ extra mundũ ſunt, de quibus coniectura notitiã accipere ſolũ con
tingit, ſcientifice aũt comprehendi nequeunt, cognoſcere uobis ꝑſuadentes, hæc aũt, quæ ad ma-
nũ ſunt, uel imperitis hoĩbus interdum patentia, penitus ignorantes, quemadmodum & id ipſum
in præſentia propoſitum, aquæ. ſ. ac ligni ponderis exquiſitio. Omnibus igitur, qui ibi aderãt, archi
tectũ rogantibus, ut quo pacto ligni, & aquę grauitas inter ſe cõparari, diiudicariq; firma, ac certa
ſcĩa poſſet, edoceret, ipſe quidẽ breui, & aperte, ut oẽs qui aderant præter ſolos philoſophos intel
ligerent, explanauit: ab illis uero bis, & ter eundem ſermonẽ repetere coactus eſt, uixq; tandẽ ſic
rem apprehendere potuerunt. Quocirca iure, inquit architectus, permulti nihil iſtis præter inanẽ
ſcĩæ perſuaſionẽ ineſſe prædicãt: ſtulti nãq; & ingenio hebetes in rebus oĩbus obſcuris, & recon-
ditis conuincuntur: at iſti uano ſapientiæ noĩe prædıti, in notis & apertiſſimis hærent, atq; halluci
nantur. Tunc ego hæc eius ſermoni ſubijciens, haud iniuria id ipſis accidere dixi, q̃ñ quidẽ, ut a per
ſe notis ad ignota tranſeundum ſit, nunq̃ diſcere, laborarunt, neq; in illis ſeſe rebus exercere, quę
recte inuenientium ueritatẽ cõprobare, non inuenientium ãt errorẽ coarguere queant. Cæterũ
ut rideatis, inq̃t, iſtorumq; faſtus, quantus, ſit, cognoſcatis, unũ aut duo ex iis, q̃ hm̃oi hoĩes ſuper F
cilia contrahentes inconſiderate proferunt, recitare decreui, primumq; illud ꝑcipue dixero. Po-
ſtea quã Peripateticus quidã philoſophus acceſſit, unicum eſſe mundum aſſerẽs, eumq; plenum,
extra quẽ nullum eſſet uacuum, quemadmodum neq; intus: duplici dr̃ia, dixi, ab hoc philoſopho
uterq; iſtorũ diſcrepat, oſtendi ãt Stoicum philoſophum, & Epicureum: Stoicus. n. in mundo
q̃dẽ nihil uacui, ſed extra mundũ uacuum eſſe locũ aſſerebat: ambo hæc Epicureus concedẽs, in
alio quodã ab ipſo diſſentiebat: neq; . n. unum eſſe mundum, quemadmodum Stoicus, in hoc ſanè
Peripateticis aſſentiens, opinatur, ſed quẽadmodum uacuum magnitudine infinitum, & ita mun-
dos in ipſo multitudine infinitos eſſe contẽdit. Ego uero quæ iſti tres ſuis ſomnijs patrocinari uo-
lentes dicerent, audiui, ipſoſq; nulla rõne oſtenſoria, ſed probabili & coniectrice muniri exactiſ
ſime cognoui: interdum uerò neq; ſeſe, ꝙ mẽtiantur, aĩaduertere, cum eos ſingulos, ut in hoc idẽ
propoſitum aliquã demõſtrationẽ afferrẽt, ꝓuocaremus. Hoc mõ itaq; ea, q̃ in libris ipſorum ſcri
pta eſſe nouimus, diſſerebãt: oĩbus ãt pñtibus clariſſime nullus ipſorum rõnẽ neceſſariã, aut linea
rum demſoni cõſimilẽ, ſed ex argumentatiunculis, q̃bus rhetores uti ſolent, cõpoſitã afferre uiſus
eſt. Sed hactenus de diuitibus ſermo habitus eſt. Ad nos igitẽ ipſos, q̃cunq; diuites nõ ſumus, reuer
tamur, iterũq; aliquẽ ex ſapientib. percunctemur, num æquũ ſit ſeipſos ſolos ueritatẽ cognoſcẽ- G
tes ꝓdicare, ab oĩbus alijs tũ imperitis, tum philoſophis cognitã. Illud namq; grauiſſimũ eſt (dice-
bã) ſingulos videlicet philoſophos extra ꝓprium gregẽ a nullo alio laudari. Quẽ igitur alium de-
cet omnes philoſophos iudicem, quam ipſa ſenſibus euidẽtia expectare, atq; ex o bus rõnalibus
artibus arithmeticos, ratiocinatores, geometras, aſtronomos, architectos, iuriſcõſultos, rhetores,
grãmaticos, muſicos? etenim, qui ſe ipſum iudicat, atq; coronat, aliorum iudicium ſi expectet ſen-
tentiam, omnibus ſuffragijs condemnabitur. Hæc in præſentia de peccatis abunde dicta ſunto.

GALENI DE CONSVETVDINIBVS

LIBER H

ab Auguſtino Gadaldino è Græco, ad uerbum ferè Latinè expreſſus.

ARGVMENTVM LIBRI

Conſuetudinum uites, & cauſæ explicantur.

Improbatur eorum opinio, qui ſcopum à conſuetudine ſumptum abrogare conabantur: probaturq; quan tum conſuetudo poſsit, addito etiam Hippocratis, & Eraſiſtrati teſtimonio. C A P. I.

A Βοὸς, de carnibus autẽ bubulis ſemper loquitur. uide cap. 2.
B Al menſẽ,
C Aliquã ante uide ĩfra c. 2. non longe a principio.
D. 2. apho. 49.
Ext. ord. 19.

CVm ex curatiuis ſcopis unum, & eum eſſe, qui a conſuetudinibus ſumitur, nõ
optimi ſolum medici, ſed oẽs etiã homines cenſeant: nonnulli tamen ex ijs,
qui bona oĩa corrumpunt, deijcere eum conãtur: interrogantes nos, cur læ-
ſus quis, uerbi gratia, in primo uſu [a] a bubularum carnium eſu, ac deinde
coactus ſingulis diebus per totum [b] annum eas comedere, uel nihil amplius
lædatur, uel [c] inſuetis minus: poſtea, quicq̃d nos dixerimus, uerbis illi euer-
tentes, exiſtimant unà cum ipſo, rei quoq; eſſentiã ſuſtuliſſe, non ſecus ac, ſi
q̃s, vbi oĩbus opinionibus de modo, quo uidemus, cõtradixerit, minime ẽt,
videre nos concedat. Quod igitur maxima portio ad remediorum inuentionẽ ſit ea, quæ à conſue
tudinibus capitur, euidẽter appareat: ob idq; ẽt Hippocrates in Aphoriſmis ſcripſit. Aſſueti ſoli-
tos labores ferre, quamuis imbecilles ſint, uel ſenes, inſuetis fortibus, & iuuenibus facilius ferunt:

Fuſiuſque

A *Fuſiusq; ēt in libro De diæta acutorum expoſuit, tum læſiones, quæ ex inſolita fiunt diǽta, † tū — A vide infra uerb. oppo. citata.
utilitates, q̃ ex ſolita. Eraſiſtratus item ſcđo De paralyſi libro, de oīb. cōſuetudinib. eo, quo Hip-
pocrates, mō, ſentire vī. Ac p̃ter hos, antiquorum medicorū nullus eſt, q̃ cām confeſſam, indubi-
tātāq; tum horum, tum aliorum dixiſſe nō uideaī. Nam q̃ ꝓbabilem cām exiſtimanī inueniſſe, — B † In cod. gra. καὶ τὰς ἐν τοῖς ὑγιαίνουσι ... diaetas & oino debēt hac uerba adeſſe.
† in unà ſanè materia, alij aliam inuenere, nonnulli q̃dem in cibarijs ſolis, nonnulli vero in exerci
tationib. vel uitæ inſtitutis: in oīb. āt materijs nullus. Enimuero de frigidǽ quoq; exhibitione, q̃ in
acute ægrotantib. ſæpenumero facimus, nōnulli nobis aduerſantur, ꝓhibentes ipſam dari febrien
tib. ac iubentes nos illis indicationib. eſſe contentos, q̃ ab alijs ſcopis ſumuntur, quas & a locis af- — C † καθόλου ... eſt i gra.
fectis, & ab eorum affectione, ætateq; & regione, & anni t̃pe, & ab ipſius laborantis t̃pamento,
& facultate uſurpare cōſueuimus: ridiculum eſſe aſſerentes, ſi, dum phlegmone laborat iecur, uel
pulmo, uel uētriculus, vel aliqua alia ex ita p̃cipuis particulis, ei q̃ frigidæ potator eſt, frigidū offer
ri potū nullā aliā ob cām, niſi cōſuetudinē, ꝓmiſerimus. Aequè. n. hoc eſſe aiunt, ac ſi cōcedarus,
aqua frigida lauari eos, q̃ ita aſſueti ſunt, licet febricitent: Quaſi oīb. quocūque mō ęgrotantib. oīa
q̃ ipſis cōſueta ſunt, facere permittamus, nec unà cū alijs oīb. ſcopis, eum quoque q̃ a cōſuetudini
bus eſt, admittamus. Ariſtoteles igiī Mitylenæus, uir in ſpeculatione peripatetica primatum tenēs
B cū in morbū quēdam incidiſſet, q̃ a frigidę ſanè potione iuuari poterat, q̃ a t̃n talē potū nunq̃ in-
geſſiſſet, medicis eum bibere cōſulentib. repugnabat, manifeſto ſe ſcire affirmans, ſe, frigida guſta
ta, ſpaſmo correptum iri: nā & hoc ipſum aſſerebat ſe uidiſſe in alio, q̃ ſibi, & corporis habitu, &
t̃pamēto erat ſimilis, calidęque potioni erat aſſuetus. Quòd ſi tali potui, ſicuti nōnulli, aſſueuiſſet,
maxime q̃dē nec ipſe illius oblationē timuiſſet. tandē t̃n medicis eū oīno cōpellentib. frigidā po
tauit. Ac ille q̃dē ita obijt, ut audiui. Cū āt me interrogarent, q̃ illi morienti aderant, utrū, ſicut in
alijs, aliq̃n quidē ꝑ totū morbū, aliq̃n āt in aliquo t̃pe, frigidā dare auſus ſum, q̃uis cæteri medici
eam dare uererentur: ita quoq; & in illo auſus fuiſſem: & an recte ſuā ipſius naturam vir ille conie
ctaſſet: R̃ndi, cum ſanè exquiſite cōiectaſſe, gracilis. n. admodum erat, oſque uētriculi frigidiſſimū
ab initio h̃ebat, ita ut ſingultu ſtatim corriperetur, ſi q̃n vel leuiter refrigeraretur. uerum, ſicut hic
frigidum potum nō ſuſtinuit tū ꝑꝑ cōſuetudinē, tū ꝑꝑ corporis naturā, licet morb. indicaret: ita
alijs ualde audēs dedi, ſi febris cauſus exquiſitus eſſet, nullūque viſcus phlegmone tentari cōſpice-
retur, nec ſolum valide audens dedi, ſed una ēt familiarib. laborantis p̃dicēs: niſi frigidam biberit,
moriturū oīno eſſe hominem: ſin biberit, multā ſpem ſalutis habiturum, & oēs (quod cum Deo di
ctum ſit) ſuperſtites euaſere. Quare, poſtq̃ hoc remedium diuturno experimēto cōprobatū eſt, ad
C cāæ inquiſitionē accedamus, in memoriā prius reuocātes, tum quæ Hipp. in libro De diæta acu- — Com. 2. t. 23. 7. 119. c
torū, tum quę Eraſiſtratus in ſcđo De paralyſi ſcripſit: Ac ſeries quidē Hipp. ita ſe h̃et. "Atqui faci
le addiſci pōt, ꝙ uitioſa diæta comeſtionis, & poſitionis, ipſa ſibi ipſi ſemper ſimilis, tutior ut pluri-
“ mum eſt ad ſanitatē, q̃, ſi q̃s repente magnam mutationem facit ad aliud melius: q̃nquidem, & iis
“ qui bis cibum capiunt in die, & iis, qui ſemel cibū capiunt, repentinæ mutationes noxas, infirmi-
“ tatemque inferunt. Et ii ſanè, qui prandere non cōſueuerunt, ſi pranſi fuerint, ſtatim infirmi fiunt
“ & toto corpore graues, & imbecilli, & tardi: ſi uero ēt ſupercęnauerint, acidum ructantes: quibuſ
“ dam ār ēt ſpatile (hoc eſt humida deiectio) aduenit, q̃n p̃ter cōſuetudinem onere grauatus eſt uen-
“ triculus, ſolitus ſuperſiccari, & non bis intumeſcere, neque bis* elixare cibaria. Deinceps, cū inte- — * ἑψεῖν. vide Gale ibi in fine commenti,
“ rim modum tradidiſſet quo quis horum noxā ſanet, ſermonem rurſus de iis, qui conſuetudinem
“ tranſgrediuntur copulans, ita ſcribit." Adhuc uero magis laborauerit ſi ter in die cibum capiat ad — Ibidem t. 23.
“ ſaturitatem, & adhuc ēt magis, ſi pluries, q̃q̃ ſanè multi ſunt, qui facile ferunt, ter in die cibum ca-
“ pientes, ad ſatietatem, ſi ſanè ita fuerint aſſueti. Quin, & qui bis cibum in die capere conſueuerūt,
“ niſi pranſi fuerint, imbecilli, & infirmi fiunt, & ad oē opus timidi, & cardialgici: pendere. n. v̄nr ip-
“ ſis uiſcera, & mingunt calidum, & uiride, & ſtercus comburitur. ſunt & quibus os amareſcit, &
D oculi cauantur, & t̃pa ſaliunt, & extrema refrigeſcunt, & plurimi quidē eorum, q̃ pranſi nō ſunt
“ cęnā comedere non p̃nt: ſi uero cęnauerint, uentriculum grauāt, ac multo magis ęgre cubant,
“ q̃ ſi pranſi fuiſſent. Cum ergo talia ſanis eueniant ob dimidii diei mutationem diætę præter con
“ ſuetudinem, neq; addere cōmodum vī, neq; detrahere: Si igitur hic, qui p̃ter cōſuetudinē ſemel ci
“ bum capit, tota die, exinantijs uaſis, cænauerit q̃m ſolebat, ueriſimile eſt ipſum (ſi cum impranſus
“ eſſet, laborauit, & infirmus redditus eſt, cum āt cænaſſet, grauis effectus eſt) multo magis grauari.
“ Si uero longiori adhuc t̃pe, exinanitis uaſis, de repente* poſt cænauerit, magis utiq; grauabitur. — * Quidā cod. habet μᾶζαν ... i. copioſe cœnauerit.
Poſt hæc etiam rurſus Hippocrates (quēadmodum etiā ſuperius) correctiones quaſdam genitę læ
ſionis in ijs, qui præter conſuetudinem uaſa exinanita habent, ſcribens, deinceps rurſus ita inquit
“ "Multa uero ēt alia his germana uentriculo quis utiq; dicat, ꝙ facile ferunt eſculenta, quibus aſ-
“ ſueti ſunt, & ſi non bona natura: ſimiliter āt & poculēta. Et q̃cunque ſanè multus carnium eſus
“ p̃ter conſuetudinē comeſtus facit, vel allia, vel ſilphium, vel ſuccus ipſius, aut caulis, vel alia quæ
“ cunque huiuſcemodi, magnas uires peculiares habentia, minus utique quis mirabitur, ſi talia labo
“ res uentriculis, magis q̃ alia, faciant. At (iuſte mirabitur) ſi didicerit, quantam maza turbationē,
“ & tumores, & flatum, & torſionem uentriculo inferat pręter conſuetudinem comeſta ei, qui pa-
“ nem comedere ſit ſolitus, uel qualem panis grauitatem, & tenſionem uentriculi ei, qui mazam — Hæc erant in antiquis græcis.
“ comedere ſit ſolitus: vel ipſe quoque panis calidus comeſtus qualem ſitim inferat, & repentinam
plethoram,

plethoram, ꝓpꝫea ꝙ tum exiccatorius, tum tardi gradus ſit:& panes valde puri, & q̃ confuſanei E
ſunt, (ſyncomiſtus appellãt) ꝓter conſuetudinẽ comeſti, q̃ diuerſa inter ſe faciant:& maza ẽt ſicca
ꝓter conſuetudinẽ, aut humida, aut viſcida:& polentæ quale q̃d faciant recentes ijs, q̃ non ſint aſ-
ſueti, & aliæ ijs, qui recentibus ſint aſſueti:& uini potus, & aquæ potus præter conſuetudinem in
alterum repente permutata:& aquoſum uinum, & meracum præter conſuetudinẽ repente pota
tũ:illud.n. pladon (.i. humiditatem) in ſuperiori uentre infert, & flatum in inferiori: hoc ãt uenarũ
palpitationem, & capitis grauitatẽ, & ſitim, albũ item uinum, & nigrum ei, qui præter conſuetudi
nem permutat, licet ambo uinoſa ſint, multa tamen in corpore alterant: ut minus mirũ quis uti
que dixerit, dulce, uinoſumq; uinum non idẽ poſſe, repente permutata. Ex Hippocrate quidẽ ſa-
tis ſint q̃ hucuſq; ſunt exempla de cõſuetudinũ facultate; Eraſiſtratus ãt ſcdo de paralyſi in hũc
modũ ſcripſit. Oportet ãt uit, qui ex rõne curaturus eſt, multam admodum conſiderationem de
conſuetudine, & inſuetudine faciat: dico ſanè hoc mõ. Qui aſſueti ſunt laboribus & ſi multum la-
borauerint, non laſſantur: qui uerò inſueti ſunt, ẽt ſi parum laborauerint, ſublaſſantur. Eduliaq;
conſueta, licet concoctu difficilia ſint, nonnulli facilius concoquunt, q̃ inſueta, licet faciliora ſint
concoctu. Excretionesq; cõſuetas, licet eæ incõmodæ ſint, quia tamen in cõſuetudinem venerũt
requirit corpus, atq; his priuatũ, in morbos incidit. Quale euenit & circa hæmorrhoidum fluores, F
& purgationes, quas nõnulli ſibi ipſis conſuetas faciunt. Quale ẽt & ijs, quibus ulcera per tẽps erum
punt, ichoremq; fundunt. Quale itẽ ijs, quibus per quædã tꝑa choleræ fiunt. Oẽs.n. tales excretio
nes, licet incõmodę ſint, requirit corpus, & ubi ipſæ conſuetis tꝑibus non fiãt in affectus non exi-
guos incidunt ij, quibus talia erant cõſueta. Cõſpiciuntur ẽt & a talia quædã euenire per conſue-
tudines in uerſib. iambicis, quos ſciamus: ſiquis.n. nos iuſſerit ex medio uerſu duos, uel tres uerſus
recitare, nosq; huic rei inſueti ſumus, id haud prõpte facere poſſumus: per continuatã ãt numera-
tionẽ, ubi ad eoſdẽ uerſus peruenerimus, ex parato, facileq; recitamus: aſueſcentes ãt, tandẽ ẽt id
prompte facimus, quod prius difficulter præſtabamus. Accidit ẽt & tale quippiam. Nã qui ad di-
ſcendũ ſunt inſueti, tardi & pauca diſcunt: qui aũt ſunt aſſueti, multo plura diſcunt, faciliusq;. Simi
le ẽt & circa inquiſitiones euenit. qui.n. prorſus inſueti ſunt inquirere, in primis motionibus co-
gitatione occæcantur, obtenebranturq; ac ſtatim ab inquirendo deſiſtunt, cogitatione nimirũ
fatigati, ac perimpotentes redditi: non ſecus, ac illi, qui cum curſui ſint inſueti, ad currendũ tamen
accedunt. Qui uerò inquirere eſt aſſuetus, cogitatione per totum penetrans, inquirẽsq; ac eã mul-
tos in locos transferens, ab inquiſitione non deſiſtit, nec dum in una die, ſed neque in tota uita ab
inquirendo quieſcens: ac ad alias notiones à re, quæ inquiritur, non alienas, cogitationẽ transferẽs G
progreditur quouſq; ad rẽ propoſitã ꝑueniat. Ita ſanè uidentur hucuſq; ea, quæ in conſuetudine
ſunt, pollere in oĩbus nr̃is affectibus, tã aĩalibus, q̃ corporalibus. Ac de his q̃dẽ in ꝑſenti ſit dictũ.
In uniuerſalibus ãt ſermonibus de medicina habitis, copioſius enumerata ſunt, quæ certe neceſſa
riam conſiderationẽ ab eo expoſtulant, q̃ nolit in multis, quæ ad medicinam ſpectãt, claudicare.
Hæc quidem celeberrimi medicorum Hippocrates, & Eraſiſtratus dixerunt de facultate cõſuetu
dinum, non rationi inuentionem eorum attribuentes, ſed ex ijs, quæ manifeſte apparent, edocti:
quemadmodum profecto, & alij homines, quicunq; non ſuũ aut aſinorũ more uiuunt, ſed mente
aſſequuntur à quibus rebus ipſi, uel iuuantur, uel læduntur. Licet.n. ipſos quotidie audire dicẽtes,
huic edulio, & huic potui aſſuetos eſſe: ideoq; nõ poſſe ipſa relinquere: propterea ꝙ in mutationi
bus læduntur. Eodẽ quoq; modo, & de uitæ inſtitutis dicũt, uerbi grã, lotione, illotione, equitatio
ne, uenatione, curſu, lucta, uigilijs, inſolatione, refrigeratione, & quæcunq; ſunt eiuſmodi.

Cauſa cur multum poſsit conſuetudo in ijs, quæ comeduntur, et bibuntur, ubi pulcherrima de concoctio ne ciborum, et de familiaritate corporis nutriendi cum nutriente traduntur. CAP. 2.

IGitur, & nos quoq; eos aſpernati, qui uel nihil, uel parum exiſtimant ad curationẽ conferre ſco
pum, qui à conſuetudinibus ſumitur, conſideremus quænam ſit cã, cur multum poſſit conſue- H
tudo, & an una quædam ſit {in omnibus;} an ſm unamquamq; materiam alia {atq; alia} dico au
tem materiã, ex qua conſtituit conſuetudo, uerbi gratia (ut dixi) cibaria, uel potiones, uel exercita-
tationes, uel aliud quippiam tale. Etenim initium ab ijs, quæ comeduntur, & bibuntur, faciemus.
Cur igitur qui bubularum carnium eſu aſſuete utuntur, aliqui quidẽ nullo mõ lędũtur, aliqui autẽ
minus, q̃ ante? Aut ꝓpꝫ quid ſm naturam aliqui à principio (ut ipſe Eraſiſtratus ſcripſit) facilius bu
bulas carnes concoquunt, q̃ ſaxatiles piſces? Sed huius quidem cauſa dicta eſt in tractatione de*
Naturalibus facultatibus: dicetur tñ & hoc in libro paulo inferius, in ſermonis cõitate. Nunc autẽ
ab ijs, qui propter conſuetudinem, melius concoquunt quodcumque ex cibarijs, initium doctri-
næ faciam, communem hypotheſim ſumẽs, tum ad alia omnia, tum ad ea, quæ naturaliter quibuſ
dam familiaria ſunt, & non familiaria. Ac dictum quidem eſt fuſius de his omnibus in tractatione
de* Naturalibus facultatibus: de ijſdẽ tñ & nunc ſermonẽ habebimus, concoctionis notione prius
ob oculos poſita: quemadmodum.n. piſtores panem coquere dicunt, non quando triticũ cribra-
uerint, aut molentes in minimas particulas contriuerint; ſed quando, his peractis, & affuſa aqua,
fermẽtoq; admixto, pinſerint. {& panes effecerint} ac deinceps aliquo fouẽre cõtectos fuerint,
donec (ut ipſi, uocant) fermentati fuerint, ac poſtea in clibano uel furno aſſauerint: ita & ijs, q̃ in
uentrẽ deglutita ſunt, non poſtq̃ in ipſo contrita ac ſoluta fuerint, concocta eſſe dicimus: ſed qñ
(ueluti

συσιτῶν eſt in græco cod. ſed arbitror legendum τροφῶν i. Alimẽtorum. Nam non in libris de facultatibus Naturalib. hoc tradit, quod ſciã, ſed in prim. de alim facult. c. 1. & ita etiã paulo infer.*

A (ueluti frumenta, quæ coquuntur) mutationem ſm qualitates adepta fuerint. Quemadmodum ãt
in pane frumentum qđ coquitur, in qualitatem nobis ueſcentib. familiarem redigi oportet. ita &
in uentriculo, immo adhuc ẽt magis, in familiariorem: nomino ãt οἰκειότερον, i. familiariorem, alte
ram altera, ſm ſimilitudinem corporis, qđ ex ipſa nutriri dẽt: aliud. n. nutriens, alij corpori nutriẽ
do familiare eſt: ideoq; aĩantes ad familiaria nutrimenta a nullo doctę, ſed a natura impulſæ, acce
dunt: iumenta quidem ad herbas, paleam, fœnum, & hordeum; leones ãt ad carnes, ſicuti ẽt parda
les, & lupi. Quemadmodum igitur in aĩalib. ſm genus non parua dr̃a familiarium unicuiq; nutri-
mentorum eſt: ſic ẽt & ſm ſpeciem in generib. inueniuntur dr̃æ magnæ, cum alij ne guſtare qui-
dem unum poſſint, alij ãt quamplurimum ẽt innoxie bibant, & alij quidem, (ut dictum eſt) boum
& hircorum, & arietum carnes cum delectatione comedant, innoxieq; concoquant, alij nec odo
rem ipſorum ſuſtineant, nec eſum: ſiq; per alterius eſcæ penuriam (ut in fame fit) eiuſmodi carnes
ingerere cogañ, concoquere ipſas nequeunt citra nocumentum, ac appetitum ex oblatione ſub
uertunt, grauanturq; de repente: ſiq; ructus aliquis ipſis ſuperueniat, nec ipſum quoq; innoxie to
lerant. Qm̃ aũt hęc ita in ſe habere conſpiciuntur, primũ quidem illius meminiſſe oportet, homi-
nes aſſumere, quę ſuauiora ſunt, alios alia ſm naturę familiaritatem, accedereq; ad talium eſum li
B bentius, tãquàm ea ſibi ipſi concoctu faciliora uiſa ſint eſſe: auerſari aũt, & fugere q̃ inſuauia ſunt,
concoctuq; difficilia: Ita ut conſuerudo ſignum ſit familiaritatis naturalis. Quòd aũt & ut cauſa ſæ-
pe numero fiat, conſtat ex ijs, q in principio quidẽ inſuauitate vel nocumento a quibuſdã ingeſtis
afficiuntur: ſi aũt ipſi paulatim aſſueſcere ſuſtinuerint, inſuauitate aut nocumento non amplius af
ficiuntur. Cauſa aũt & huius rei talis eſt. Sicuti vnumquodq; eorum, quę comeduntur & bibunẽ,
ſm aliquam qualitatem alteratur, ita & ipſum quodammodo afficit id, quod alterat. Licet ãt huic
rei euidens capere argm̃ ex humorum ab unoquoq; cibario genitorum dr̃a. Nam alia quidẽ me
lancholicum gignũt ſanguinem, alia pituitoſum, uel qui pallidam flauamq; nominatam bilem nõ
paucam hẽat, ſicuti nõnulla purum ſanguinem: Etiam ergo aliquam particulis, quę nutriuntur
inter ſe neceſſe eſt fieri ſm nutrientis ſanguinis ideam. Euidens autem argumentum aſſimilatio-
nis nutrientium ad id quod nutritur, eſt ipſa plantarum, & ſeminum tranſmutatio, eoúſq; ſæpe nu
mero facta, ut quæ maxime nocua in alia terra erat, ſi in alia tranſplantata fuerit, non ſolum inno
cua, ſed etiam utilis fiat. Frequens enim, & horum eſt experientia apud eos, qui & de agricultura
& de plantis commentarios compoſuerunt: quemadmodum & tranſmutationis ſm regiones fa
ctæ, apud eos, qui de animalium hiſtorijs ſcripſerunt. Qm̃ ergo nõ ſolum alteratur id quod nutrit
C ab eo quod nutritur, ſed & ipſum aliquo modo exigua quadam alteratione alterat, neceſſe eſt exi
guam hãc alterationem, tractu temporis, notabilem fieri: ita ut ad ęqualem vim cum familiarita-
te naturali ueniat ea, quę ex diuturnis conſuetudinibus fit. Ac in ijs quidem, quæ comeduntur, &
bibuntur, inuenta mihi eſſe uidetur cauſa facultatis conſuetudinum.

De ui conſuetudinis ex alteratione externa. CAP. 3.

IN ijs autem quæ extrinſecus nobis occurrunt, deinceps inſpiciamus. uidentur enim, & hæc eã-
dem ſm genus habere cauſam cum prædictis. Alterationem igitur quandam efficiunt in cor-
pore præcipue quidem earum particularum, quæ in ſuperficie ſunt, iam uero & earum, quæ ſunt
in profundo. Etenim primum quidem cutis ſtipatur, & contrahitur, & ſtringitur, & denſatur a re
frigerantibus: deinde uerò, & quæ illi proxima ſunt. Siq; longiori tp̃e eandem alterationem pa-
tiatur corpus, ei etiam, quæ in profundo ſunt, cõicatio fit tranſmutationis. † At per initia ſtatim, p
accidens, non primo, mutatio, alteratioque, non minime ijs, quæ in profundo ſita ſunt, ab efficiẽ
ti cauſa contingit: denſata enim cute, caliditas in profundo corporis colligitur. Sicuti autem re-
frigerans cauſa prędicta alterationes efficit, eadem etiam ratione contrarias iſtis, calefaciens. Et-
enim natura comparatum eſt, ut a contrarijs contraria fiant, hæc quidem primo, hæc autem per
D accidens. In qua ſanè re etiam, potiſſimum falluntur multi, uidentes aliqua per accidens ſimiliter
effici a contrarijs: ſicuti ſanè rurſus contraria ſæpenumero ab eiſdem cauſis fieri. Enimuero, &
in calefacientibus ſimiliter decipi contingit: calida enim cauſa, verbi gratia, Sol, cum alicui cor-
pori diutius inhæſerit, contrariam affectionem ei, quę a principio fuerat inducta, circa ipſum ef-
ficit. In principio enim nos tepefaciens, humida fundit, cutim laxat, ac molliores efficit carnes. Si
vero pluribus diebus æſtatis tempore in ipſo q̃s nudus uerſatus fuerit, ſquallida certe huic duraq;
fit cutis, ſiccæ item carnes. Sed hoc tamen talibus non ſolius diuturnę caliditatis eſt opus, ſed &
ſiccitatis ipſi coniunctæ. Ac ſæpenumero ſanè in ratiocinationibus, quæ de cauſis habentur, hoc
nos fallit, ꝙ cauſa complicata deſpecta ſit. oportebat enim nos animaduertere, aliud quidem age
re humidam caliditatem, aliud aũt ſiccam: quod certe interdum non facimus: ideoque fallimur,
dum familiarem actionem utrarumq; non perſpicimus. Si uero q̃s animum adhibuerit, utramq;
ſciet diſcernere. Quemadmodum enim humiditas ſola ſine calidirate, vel frigiditate inſigni, hu-
mectat corpus, caliditate calefaciente: ita utrarumque coitus utraq; facere conſpicitur. Ac in dul-
cium q̃dem aquarum lauacris hoc accidit: in ſolaribus autem æſtibus ſiccans cauſa calefacienti
complicatur, talis enim eſt ęſtiuus Sol: ita ut æquum ſit, ut, qui nudi diutiſſime in ipſo uerſantur,
ueluti meſſores & nautæ, dura illis, & ſicca fiat cutis, qualis eſt aĩalium, quę in latibulis degunt.
Sicuti igitur naturales corporum, & totius ſubſtantiæ proprietates, diuerſitatesq; cutis in duritie,
& mol-

† *Calaber uidetur habuiſſe aliam lectionem cũ hẽat; Et ſecundum principia, uel per ſe cõfeſtim uel ſecundum accidens non primo, &c.*

& mollitie, denſitate, raritate, diuerſis quidē tum cibarijs, tum potibus indigent, non æque autem E inter ſe mutuo oēs efficiuntur incaleſcentes, & frigeſcentes: eodem modo, quæ pp conſuetudinem fiunt naturalibus ſimiles, idē cum illis habent tum iuuamentum tum nocumētū ex comeſtorum, & bibitorum refrigerātium, & calefacientiū alteratione. Rarum etenim & molle corpus facile patitur, incaleſcens & frigeſcens: denſum autē & durum tolerat, ſpernitq; oīa, quæ ipſi extrinſecus occurrunt, non ſolum ſi calefaciāt, vel refrigerent, ſed ēt ſi durum quippiam ſit, & aſperum. Ideoq; eiuſmodi corpora cubationes humi factas tolerāt; cum quæ cōtrario modo ſunt affecta, has non ferant: facile enim & contunduntur, & refrigerantur, & quodcunq; aliud patiuntur.

De ui conſuetudinis exercitationum corporis, & animi ex Platone, & Hippocrate. CAP. 4.

Talis quidem eſt & qui de his habitus eſt ſermo: de exercitationib. āt, talis. Particulę corporis quæ exercentur, robuſtiores ſimul ac ſolidiores fiunt: & ob id familiares motiones ferre poſſunt magis, q̃ aliæ, q̇cunq; ob inexercitationem molliores ſunt, & imbecilliores. Cōis āt eſt hic ſermo & ad aī exercitationes. Exercemur. n. primum quidē in grāmaticis, cum adhuc pueri ſumus: deinde vero in rhetoricis, & arithmeticis, & geometricis, & logiſticis diſciplinis. Cum. n. ſint facultates in principe aīæ vi ad oēs artes neceſſariæ: altera, per q̃ conſequens & repugnans cognoſcimus: altera, per q̃ meminimus, ſapientiores quidem per priorem (ſi excolatur,) memores āt magis; per poſteriorem reddimur: q̄ñquidem eam uniuerſę facultates naturam hñt, ut ab exercitationib. augeantur, roborenturq; ab ocio aūt lædantur, ſicuti & Plato in Timæo per hanc ſeriē oſtendit nonnnib. ita inquiens. Sicuti diximus multoties, φ tres aīæ ſpecies [a]trifariā nobis inhabitant, ac vnaquęq; proprias motiones hēt: ita & ſm eadem nunc breuiſſimis dicendum eſt: φ quæ ex ipſis in ocio degit, ac ſuarum ipſius motionum quietem agit, imbecilliſſimam neceſſe eſt fieri: q̄ uero in exercitationib. robuſtiſſimā. Quare curandum eſt, vt hēant motiones inter ſe cōmoderatas. Hæc cū dixiſſet, deinceps inquit. Enim verò de principaliſſima apud uos aīæ ſpecie cogitare oportet hoc modo: φ uidelicet [b]ipſam Dæmonem (Deus unicuiq; dedit hāc, q̃ certe dicimus habitare in ſummo noſtro corpore, ac ad cognationem in cęlo a terra nos attollere, tanq̃ ſimus planta nō terreſtris, ſed cęleſtis, rectiſſime dicentes. Illinc. n. vnde prima aīæ gñatio prodijt, diuinum numen, caput, & radicem noſtram ſuſpendens, erigit totum corpus. Ac ei quidem, qui circa concupiſcentias, & cōtentiones incubuerit, & in his elaborat[c] vehementer, oīa dogmata mortalia neceſſe eſt inſerta eſſe, ac oīno (quantum maxime ipſi poſſibile eſt mortale fieri) huius ne exiguū deeſſe, utpote, qui [d] tale auxerit. Et uero, qui circa amorē diſciplinarum, ac ueritatis ſapientias ſtuduerit, & in his præcipue præ oīb. q̄ in ipſo ſunt, ſe exercuerit, ſapere q̄dem immortalia & diuina, ſi G ſanè ueritatē attingat, neceſſe oīno eſt: quatenus āt rurſus particeps fieri humana natura immortalitatis pōt, huius nullam partē deeſſe: ut q̄ āt ſ p colat diuinū numen, habeatq; valde admodū ornatum ipſum Dęmonē cohabitatorē in ſe ipſo inſigniter eudęmonē eſſe. Cultura āt cuiuſq; oīno una eſt, proprias vnicuiq; eſcas, & motiones attribuere. In his verbis Plato de trib. aīæ ſpecieb. nos docuit non ſolum ad philoſophiam q̄d utile, ſed & ad corporis ſanitatem, Hipp. & in hoc ſequutus, q̄ uniuerſaliter quidē dixerat, [e][f]Motus roborat, ociū tabeſacit: ſm ſpēm uero in exercitationib. rurſus, [g]Labores cibos p̄cedant: de oīb. āt particularib. ſpecieb. [h] Labores, cibi potus, ſomnus, venerea, oīa moderata. Quare & hoc loco accurate aīaduertere e[a], quæ dicuntur, oportet: obauditionem. n. quandam hñt, æque ac aliæ oēs orōnes, ſiquis negligenter (quemadmodum nō nulli faciunt, audiuerit: Exerceri. n. unumquemq; uolumus, non utiq; ſine terminis, menſuriſque congruis, exercitationibus euſq; extenſis, ut facultatem diſſoluant. ita quoque & cibis, & potib. & ſomnis, & venereis in congrua menſura uti, hoc eſt, quæ nec deficiat, nec ſuperflua ſit. Exceſſus. n. facultates diſſoluit, defectus aūt in unaquaque re, tm̄ perfectam utilitatem impedit, quāt um ipſe a mediocritate abeſt. Enunciatum aūt, & hoc ab Hippocrate eſt in uno tanq̃ in exemplo, vbi inquit: [i][k] In exercitationibus, qñ quis laborate cęperit, ſi ſtatim requieſcat, laſſitudo tollitur. Et ſa H nè ſermo quodam modo iā ex rerum affinitate, aliquid ēt docuit de aīæ conſuetudinibus, q̇ fiunt in memorijs, & meditationibus, & inquiſitionibus logicis, de quib. & ipſe Eraſiſtratus in [l] ſermone de conſuetudinibus meminit, cauſam non addens: quamuis non ſolum Hippocrates, ſed etiam Plato ipſam dixerint. Nam ubi in congruis, commoderatiſque exercitationibus ſingulæ facultates agunt, εὐρωστία, id eſt bonum robur ipſis comparatur.

Quod corpus euacuationibus aſſuetum euacuationes non requirat ob conſuetudinem, ut uolebat Eraſiſtratus, ſed ob multitudinem, uel cacochymiam in corpore aceruatam. Et quomodo conſuetudo illi innoxie mutari poſſit. CAP 5.

Ac hę quidem ſunt dnę conſuetudinum ſm materiarum, in quib. cōſiſtunt, & ſm cauſarū, à quib. fiunt, facultatem. [m]Qm̄ aūt Eraſiſtratus dixit: corpus ēt euacuationes requirere, ubi quis ipſis aſſuetus fuerit, de his quoq; eſt conſiderandum. Scimus. n. quoſdam ſanguinis eruptione per nares, vel per hęmorrhoidas tentatos, idque vel circuitib. quibuſdam r pe ęqualibus, uel inordinate: alios uomitibus, aut diarrheis, aut choleris captos: aliquos aūt dedita opera ſanguinem ſibi effundentes, uel per uenæ ſectionem, uel per ſcarificationem in malleolis factam, uel ēt per nares: ſicuti ēt alios purgantibus medicamentis, tum uomitorijs, tum deiectorijs uſos. de quib. ipſis aliquid ſcutari eſt utile. Mihi. n. non vār corpora propter conſuetudinem talibus euacuationibus indigere,

A° τρυχῦ, qua tamen dictio nec in manuſcripto codice græco quē habemus, nec in Calabri uerſione reperitur.
B° αὐτὸ δ' αἰμα in eſt i impreſſis: i manuſcri. tamen legitur αὐτὸ δαίμονα, id emper ſe dæmonem
C° ἐσιόρα eſt in impreſſis, et in manuſcripto. Calaber videtur legiſſe σφαλερά. ac cū ſequentib. verbis dictionem hanc connexiſſe, hoc modo. σφαλερὰ πάντα τὰ δόγματα ἀνάγκη καὶ θνητὰ γεγονέναι, φ uertat. fallacia oīa dogmata neceſſe eſt, & mortalia fieri quā lectionē non improbo.
D° τὸ τοιοῦτον eſt ī impreſſis hoc eſt, hoc mortale, ſeu mortalē hanc naturā, manuſcrip tamen cod. hēt. τοσοῦτον, ut q tantopere hanc mortalem naturā auxerit.
E De ijs, quæ in med. fiunt com. 2. t. 28. 7.119.2
F° Al. uſus.
G 6. Epi. cō. 4. t. 31. 3. 187. c
H Epi. com. 6. t. 3. 3. 195. e
I 2. Apho. 48. Ext. ord. 19 2
K° Al. in omni corporis motu
L° Supra in c. primo.
M° uide uerba Eraſiſtrati ſuperius a Galeno poſita c. 1.

A indigere: ſed propter quam cauſam prima indiguerũt euacuatione, uel natura moliẽte ipſam, uel aliquo hoĩe per ſyllogiſmũ medicum, ita rurſus ãt pluries eiſdem ob eadem indigere. Nõnulli.n. ob prauas diætas, nonnulli ob prauam corporis conſtitutionem, aceruantes ſanguinis copiã, uel cacochymiã, a p̃dictis uacuationib. iuuanť, natura, uel medio aliquo id, quod ſuperfluũ eſt, ante q̃ ægrotet homo, effundente. Aliquib. ẽt, dum ęgrotarẽt, tum criſis per eiuſmodi excretiones, tum morbi ſanatio facta eſt. Quidã ãt a medico curari ſunt, ſimilibus remedijs uſo: deinde rurſus ſimili morbo correpti, eiſdemq; remedijs curati, ſi qñ rurſus ipſis uel totius corporis grauitas, uel capitis ſolius inæqualitas aliqua, uel qď aliud p̃ter naturã ſuppareat, de ipſis medicos conſulunt, ſe ueteri aſſerentes: ne eiſdem morbis corripiantur, q̃b. antea correpti fuerũt, ubi ſimilia ſymptomata p̃ceſſiſſent. Deinde ubi p̃miſſa uel purgatione aliqua, uel ſanguinis detractione, imminẽtẽ morbũ euitarint, promptius ad idem remediũ accedũt, quotieſcũq; aliqď ſimile ſymptoma deinceps ſibi ipſis euenire ſentiant. Quidã ẽt anteq̃ ſentiant, p̃finitionem p̃uidẽtes, ꝑis in quo in determinato circuitu tale quidpiã paſſi sũt, euacuatione p̃ueniũt: eamq; euacuationẽ, prophylacticẽ, i. p̃ſeruatiuã noĩant, in conſuetudine ipſis factã, nullã ĩmutationẽ corpore ex hmõi euacuationib. ſuſcipiente, qualẽ oſtẽſũ eſt ſuſcipere poſt prædicta, ſed ab eadem cã eadẽ patiẽte. Si ergo diętã immu-

B tarint, pauciorib. cibis utẽtes, exercitationibusq; addentes, morborum expertes ꝑmanent, ex cõſuetudinũ immutatione adiuti: nõ, ſicut ſuperiores, lęſi. Nõ.n. cõſuetudinis rõne eueniebat, ut per euacuationes adiuuarentur, ſed quia ex praua dięta & cacochymiã, & multitudinẽ congeſſiſſent.

C # GALENI DE SANITATE TVENDA LIBRI SEX.

Thoma Linacero Anglo interprete

Poſt diligentiſſimam Hieronimi Donzellini recognitionem, Ab Auguſtino Gadaldino, aliquot in locis, ueterum exemplarium græcorum ope, emendati.

ARGVMENTVM LIBRI.

Inſtituti rationem tuendæ ſanitatis in tota hominis uita, ac in primo libro ſummam quandam proponit earum rerum, quibus hæc ipſa ars tuendę ualetudinis continetur, & uitæ rationem uſque ad tertium ſeptennium aliqua ex parte pręſcribit.

Quæ præcipuæ medicinæ partes, quid ſanitas. CAP. I.

CA† Vm una ſit ars, quæ corpori hominis tuendo dicata ſit, ut alibi a nobis oſtẽſum eſt, eius primę, ac maximæ partes ſunt duæ: quarum alteram B† ſanitatis tuendę, alteram C† morbi profligandi facultatem appelles. Earum contraria inter ſe officia ſunt: ſiquidem illi tueri, huic immutare ſtatum corporis eſt ꝓpoſitum. Qm̃ autem & dignitate, & t̃pe ſanitas morbũ pręcedit, utiq; & uobis quemadmodum hæc ſeruanda ſit, prius tractare cõueniet: poſt aũt, quo

D pacto commodiſſime morbus ſit abigendus. Vtriuſq; facultatis inueniẽdæ cõis D† rõ eſt, ut quidnam ea corporis affectio ſit, q̃ ſanitas dr̃, liquido cõſtet: qñquidẽ nec præſentẽ ſeruare, nec amiſſam reſtituere, ſi, quæ nã ea ſit, penitus ignores, licet. Scripſimus de hoc alibi oſtendimuſq; ſimilarium, quas uocant, partium ſanitatẽ, calidi, frigidi, humidi, & ſicci ſymmetriam, ſ. conuenientiam inter ſe quandam eſſe: inſtrumentalium uerò, ex ſimiliariũ ipſarum compoſitione, numero, magnitudine, figuraq; conſtare. quare, quiſquis hæc commode tueri poſſit, is optimus ſanitatis cuſtos fuerit. Tuebitur hæc, qui modos omnes, quibus uitiantur, compertos prius habuerit. Sicuti.n. ſi impatibile nobis, nec ulli affectioni obnoxium corpus eſſet, nullam deſideraret artem, quę eius tutelæ præeſſet, ita nũc, cum numeroſiſſimis affectibus expoſitum ſit, certã ſibi depoſcit artem, quę & oĩa eius incõmoda ꝑſpicere, & ipſum ab ijs tueri poſſit.

A† τῶν περὶ τὸ σῶμα τεχνῶν μιᾶς οὔσης. uide pag. 63 a
B† ὑγιεινὴν.
C† θεραπευτικήν.
D† ὁδὸς.

De nutrimenti neceſsitate ex duplici cauſa noſtræ corruptionis. CAP. 2.

SAnè, quę corpus noſtrum lędunt, corrumpũtq;, ea ſunt genere duplicia: altera nobiſcum cõgenita, & q̃ uitare nequeas, quæque ex ipſis generationis principijs ueluti radice oriuntur: altera, quæ

quæ & declinare poſſis,& orta à nobis non ſunt:quæ tñ non minus,q̃ illa,corpus nr̃m conficiũt: E
quorũ utraq; ita ſeorſum diſtinguemus.Sanguis,ſemenq; genitale, generationis noſtrę primor-
dia ſunt:ille,ceu materies quædam apta,concinnaq; & opifici ad quiduis ſequax:hoc,opificis ra-
tionem obtinens.Conſtat horum utrunq; ex eiſdem gñe elementis,humido,ſicco, calido, & fri-
gido:aut,ſi mauis ab eſsẽtia ſumptis noĩbus,q̃ à qualitate,nominaſſe,aqua,terra,igni,& aere. Sic
.n.demonſtratum nobis eſt in eo libro,quem De elementis ex Hippocratis ſn̄ia ſcripſimus.Diffi-
dent hæc inter ſe ipſa* temperamenti menſura.Siquidem in ſemine plus eſt igneæ ſubſtantiæ,atq;
aereæ:in ſanguine,aquæ,terreæq; quanquã præpollet in hoc quoq; & calidum frigido, & humi-
dum ſicco,& ob eam exuperantiam fit,ut non ſiccus,ſicut oſſa,unguis,piluſve,ſed humidus meri
to dicatur.At ſemen ſanguine ſiccius quidem eſt: cęterum ipſum quoq; humidum fluxileq; eſt.
Atq; ita nobis utrunq; ex humida ſubſtantia genituræ origo proficiſcitur. Hanc tñ humidam ſer-
uari conueniens non erat,ſi modo ex ea nerui,arteriæ,uenæ,oſſa,cartilagines, membranulæ, &
alia id genus fieri deberent.Ergo ſtatim a generationis initio coniectum* copioſius oportuit ele-
mentum,id quod ſiccandi uim haberet.Eſt uerò id natura,quidem maximè ignis,ſed tamen & ter
ra:eſt.n.ea quoq; res ſicca.Verum huius plus immiſceri principijs cõmodum nõ erat,† quod hæc
magis humida erant futura.Ignis certe quo minus,plus,ſit admiſtũ,nec obſtat quicquàm:& ſanè F
illius admiſtum eſt tanto planè plus in utroq; principio,quantum nec iã torreat vratve,& tñ abũ-
de ſiccet.quippe ẽt tantus calor adhibitus agilitatem præſtare ad motiones ſat erat. Ab hoc igitur
primum cogitur,paulumq; concreſcit,quod in utero conceptum eſt: mox ſiccius redditum, uelu
ti lineamenta quædam,& rudimenta cuiuſq; membri obtinet. Vlterius uerò ẽt ſicceſcens, non li-
neamenta,rudimentave modo,ſed etiam exactam vniuſcuiuſque ſpeciem oñdit.Iam uerò in lucẽ
editum,A† & magnitudine proficit,} & tum ſiccius,tum ualentius ſe ipſo ſp efficitur,donec ad ma
turitatẽ ſummumque incrementum(ἀκμὴν Græci uocant)ſit peruentum. Tum uerò & incremen-
tum omne ſiſtitur,oſſibus nimirum ipſis per ſiccitatem non vltra ſequacibus:B& ſanguinis ſpirituſ
que uaſa,ſpiritus ipſius flatu in latum aguntur : cuncta denique membra non ſolum robuſta fiũt,
ſed ẽt uires ſuas ſummas obtinent.In eo uero,quod ſequitur,tpe,omnibus iam* partibus ſupra iu-
ſtum ſicceſcentibus,non ſolum cuiuſque officium minus probe adminiſtratur, ſed ẽt corpus ip-
ſius macilentius,graciliuſque, q̃ ante, redditur. Ergo ultra ſiccatũ,non macilentius modo, uerũ
ẽt rugoſum efficitur. Artus quoq; ipſi inualidi,atque ad motus ſuos incerti,inconſtanteſque pro-
bantur.Affectio hæc{in animalibus}ſenium appellatur,ei,quæ in ſtirpibus αὔανσις græce dr̃,pro-
portione rñdens.eſt.n. & illa ſtirpis ſenium,ſiccitatis exceſſu prouẽniens.Vna igitur hæc eſt oĩ ge G
nito corpori corruptelæ interituſque connata neceſſitas.Altera eſt,quæ ẽt in aĩalibus præcipue
cernitur,totius ſubæ fluor,quem inſitus calor excitat.Hæc itaque incõmoda nullum, quod geni-
tum ſit, corpus effugere poteſt:reliqua,quæ hæc ſequuntur,prouidentia,conſilioq; certe põt.Por
rò his quoq; nõ aliunde origo eſt,q̃ ex ipſis iam dictis neceſſarijs incõmodis corrigendis, atq; ſar
ciendis.Nã,cũ tota moles aĩalium in perpetuo fluore ſit,ni ſimilis altera ſuba pro ea, quæ deflu-
xit,reſtituta ſit,euaporabitur certe,atq; diſſipabitur uniuerſum corpus. Quo factũ arbitror,vt na
tura non aĩalibus modo,uerum ẽt ſtirpibus inſitas quaſdam vires deficientes,ac deſiderati ſp ap-
petẽtes,ab initio ſtatim dederit.Nõ.n.veſci,bibere,aut reſpirare, a quoquã vſq; diſcimus, ſed ſta-
tim à principio facultates in nobis habemus,q̃ hęc oĩa citra docentẽ perficiant.Cibo igitur,qcqd
ſiccioris ſubæ effluxit,reſtituimus:potione,qcqd humidioris:atq; ad priſtinã ita ſymmetriã am-
bo reducimus.Iã verò & aereæ,igneęq; ſubæ modũ reſpiratu,& arteriarũ pulſu tuemur. De qb.
oĩb. ẽt ſingulatĩ dictũ nobis in alijs voluminib. eſt,nec à pſẽti diſputatione alienũ cẽſem',ut q̃ ibi
demõſtrata ſũt,ad ſanitatis tuẽdæ artẽ hypotheſeos loco poſitis,ſic,q̃ deinceps ſunt,aggrediamur.

De neceſſitate generationis excrementorum. CAP. 3.

CVm enim quotidie pp inſitum ipſis calorem, cunctis animalibus multa ſubſtantiæ portio H
defluat,nec ſit aliter huius iuſtum ſeruaſſe modũ, quã cibi,potionis,reſpirationis,& arteria-
rum motus ope,neceſſe eſt ex ijs contrahi excrementorum prouẽtum.Nam,ſi,quale erat ipſum,
quod effluxit,tale prorſus adiungere,agglutinareq; ei per totum liceret; optimum id ſaluberri-
mumq; planè eſſet.Verum,vbi,quod ſingulis particulis defluit,tale natura eſt,qualis ipſa eſt par-
ticula,nihil aut eorum,quæ eduntur, bibunturve, eiuſmodi prorſus eſt, neceſſarium naturę fuit
prius ea mutare,& concoquere,&,q̃ fieri maxime potuit efficere corpori alendo, reſtituendoq;
ſimilia.In quo opere ſiquid nec confectum,nec prorſus aſſimilatũ eſt,id corpori non adnaſcitur,
accreſcitve,& per ipſius laxiora intus ſpatia tanquam ſuperuacaneum errat: unde nomen quoq;
rectè à maioribus ei rei περίττωμα græce eſt inditum. Cum igitur eſſe, bibereque neceſſaria ani-
mantibus ſint;has autem ſubſequatur excrementorum generatio,natura non ſolum ipſis excer-
nendis,excludendiſque inſtrumenta inſtituit: uerum etiam inſtrumentis ipſis facultates inſeruit,
quibus incitata,quędam ad ſe trahunt excrementa, quædam alijs tranſmittunt, quædam expel-
lunt.Porrò hæc,quo corpus ſemper mundum atque excrementis uacuum ſeruetur, nec obſtrui
aliquatenus,nec ad proprias functiones imbecilla eſſe oportet, Atque ita geminum iam ſcopum

ſalubris

Marginal notes:

* μέξιος.

* ἰσχυρότερον ἐν τῇ κράσει,i. ualidius, aut efficacius in temperamento,ſeu mixtione.

† quod humidiora eſſe principia oporteret.

A † Tria hęc uerba in græcis codicibus non reperiuntur.

B καὶ τῶν ἀγγείων δὲ ἐκτείνεται εἰς εὖρος ὅσα ...,i.& uas unumquodq; extenditur.

C* ὀργάνων,i. inſtrumentis.

A ſalubris victus ſermo noſter expoſuit:alterum,eius,quod exhauſtum eſt,reficiendi:alterum , ex-
crementa expellendi. Tertius nanque,qui huc ſpectat, ne animal præpropere ſeneſcat , duos iam
dictos neceſſario comitatur.Si enim in neutro ſit erratum:nec,quod exhauſtum eſt, reſtituendo
nec excrementis expellendis,& ſanitate interim corpus fruetur,& vigoris tenorem quàm longiſ
ſime ſeruabit.Verum de hoc poſtea procedente ſermone dicetur.

Fundamenta,& hypotheſes pro conſtituenda arte ſanitatis tuendæ. CAP. 4.

NVnc,quod reliquum eſt eorũ,quæ ab initio diſſerere propoſuimus,adijciã,quò ſanitatis tuẽ
dæ ſcopos,quot,qualesq; ſint,clarius diſtinguam.Illud(arbitror)iam diximus.Si corpus no
ſtrum impatibile,omnisq; affectionis expers eſſet,ſicut adamas,aut quiduis id genus;minime ar-
tẽ vllam requireret,q̃ ei tuendo pręſideret:ſed,q̃m duplices corruptionis cauſas, alteras internas
& à ſe,alteras extrinſecus incidentes habet,neceſſe eſt,curã prouidẽtiamq; nõ paruam deſideret.
Et ex ſe quidem duplici primo modo conſumi corpus indicauimus:vno,qđ vel ætatis curſu , vel
aſſiduo ſubſtantiæ fluore,ad interitũ tendat:altero,qui vtiq; eſum potionemq; conſequitur , ipſo
excrementorũ prouentu.Atq; ex ſe quidẽ ita corrumpitur.Eorũ vero,q̃ extrinſecus incidũt,vnũ
certe eſt,quod ſeparari ab eo non põt,quodq; illi ꝑpetuo,&(vt ita dicã)veluti connatũ adhæret;
B aer ipſe ambiẽs.Alia nec neceſſario,& incertis tꝑibus,nobis accedũt.Ille nempe,q circũfunditur
aer nos lædit,vel ꝙ calidos immodice,vel ꝙ frigidos,vel ꝙ ſiccos,vel ꝙ humidos efficit. Hæc, qđ
contũdunt,ꝙ diuellunt,ꝙ vulnerant,vel articulum aliquẽ loco mouẽt.Oritur hoc loco logica q̃-
dã diſputatio,q̃ in vtranq; partẽ rõnes habet,alijs:horum oĩum curam† ad ſanitatis tuendæ artem
ꝑtinere}affirmantibus,alijs,eorũ tm̃,q̃ calfaciant,refrigerent,humectent,aut ſiccent:non.n.ſiqd † τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης. vide pag. 62. c
colliſu,vulnere,aut ſimili quopiam affectu,a naturali habitu ſit emotum,id aut noſſe,aut declinaſ
ſe,vllius eſſe artis munus. Ego vero de problematis id genus agendum mihi nõ ſtatui,ſed qđ vtra
que pars vltro concedit,eo accepto,ad propoſitũ reuertar.Illud ergo confeſſum vtriq; arbitror ,
q̃ vulnere,vel illiſu,vel ſimili aliqua rõne lædunt,aut corrumpunt ſanitatẽ,omnibus hoĩbus eſſe
nota;quę calfaciẽdo,vel refrigerando,madefaciendo,vel ſiccando,non omnibus. Ergo ne nos q
dẽ quicq̃ ab officio alienum feciſſe videbimur,ſi,q̃ oĩbus nota ſunt,prætermiſſis,ad ea, q̃ parũ no-
ta ſunt,potius vertamur:q̃n minime propoſitum eſt,hoc ſaltẽ opere,ſophiſticos cauillos diluere,
ſed potius quo pacto quis in inualetudinem minime incidat,docere.Rurſus igitur ad propriũ ini-
tium ſermonem reuocemus.ac diligentius adhuc,quæ pro hypotheſi ſunt habenda, cõmemore-
mus.Primũ ergo ad pręſentium contemplationem pro hypotheſi pręſumptum eſto,ſanitatẽ nõ
C eſſe abſolute elementorum,ex quibus conſtamus,aut mediũ temperamentum (quam eucraſian
vocant,)aut debitã conuenientiã(quã ſymmetriam appellant,)quemadmodum oĩbus ſerè,q an-
te nos ſcripſerunt,viſum eſt:ſed eã duntaxat,q̃ ſimilariũ eſt partiũ,vt alibi demonſtrauimus. Secũ
do loco illud quoque,qđ alibi non minus demonſtrauimus,ꝓſumptũ pro hypotheſi eſto, nempe
inſtrũalium ſanitatem in figura,numero,magnitudine,ac cõpoſitione ſimilarũ conſiſtere. Tertio,
functionib. ſm naturam obeundis,ſanitatis habitum diſcerni:Poſtremo ſanitatem quandam opti
mam eſſe,&(vt ſic dicam)conſummatã atq; ſummam:quãdam ceu deficientẽ ab hac , nec planè
abſolutã perfectamve:atq; hanc ẽt latitudinem hr̃e non paruam : hæc quoq; pro hypotheſi hoc
loco ſint quæ alibi nobis certiſſimis rationibus iam firmata,nunc quoq; nihilo ſecius ſunt demon
ſtranda.Maxime vero velim,qui his ſtudere voluerit,eum librum legat,in quo illud inueſtigamus
cuius artis pars ſit,ea,q̃ ſanitatis tuẽdæ curã profiteſ : is liber inſcriptus Thraſybulus eſt: præterea
eum,quẽ de optimo corporis noſtri ſtatu ſcripſimus:item,quẽ de euexia,id eſt bono corporis ha
bitu.Sunt hi breues ambo libelli:quos ſi perlegerit,qui ad hæc accedet,facillime conſequetur quę
mox dicentur.Dictum iam antea nobis eſt etiam eum librum,qui De elementis ſecundum Hip-
pocratem ſcriptus eſt,neceſſarium ad præſentem diſputationem eſſe.quod opus ſequuntur ; tum,
id,quod De optima corporis conſtitutione,tum id,quod De euexia conſcripſimus.

D *Sanitatem magnam habere latitudinem:ac unde ipſa & morbus dignoſcatur.* CAP. 5.

AB his hypotheſibus veluti fundamentis operis iactis,hinc alicunde ſanitatis tuendæ tracta-
tio incipienda erit.Cum ſanitas ſymmetria q̃dam ſit , ſymmetria uero oĩs duplici ratione
non ſolum perficiatur,ſed ẽt dicatur,alias quæ ad ſummum peruenit,& vere, prorſusq; ſymme-
tria eſt.alias quæ ab huius abſolutione, ꝑfectioneq; paulum deficit:Vtiq; & ſanitatis ſummetria
duplex quædam fuerit:hæc quidẽ ex acta,optima,abſoluta,& ſumma:illa paulo ab hac deficiens,
non tñ eatenus,vt animali ſit grauis. Exiſtit & hoc loco logica potius, q̃ ex vſu artis dubitatio q̃-
dam,negantibus quibuſdam,alium alio magis eſſe ſanũ;aut eſſe eius affectus corporis, quam ſa-
nitatem dicimus,notabilẽ vllam latitudinem;ſed vnicam eſſe eã affirmãtibus, & quæ ad vnguẽ
ſit ex acta,nec maioris minorisq; rõne diuidua.Mihi vero,ſicuti album corpus aliud magis,aliud
minus album cernitur,ita & quod ſanum dicimus,magis minusq; tale eſſe uidetur.Cuius rei du-
plex demonſtratio eſt,vna, quæ ex ea mutatione accipitur,quæ per ætatũ vices cernitur. Poſtea
nanq; q̃ editum animal in lucẽ eſt,perpetuo mutari eius temperamẽtum (vt ante propoſuimus)
eſt neceſſe.Quare,ſi in temperamenti qualitate ſanitas conſtituitur,qualitas autem ipſa non per-

manet eadem,nec ipſam ſanitatẽ candem ſeruari eſt poſſibile. Altera non minus euidens demonſtratio ab ipſa ſumitur actionis dr̃ia. Siquidẽ,nec qui ſani ſunt oẽs oculis æque cernunt, ſed alij ꝑſpicacius,alij obtuſius:nec auribus pari modo audiunt,immo hic quoq; magna eſt in exceſſu defectuq; diuerſitas. Sed nec pedibus ſimiliter currunt:nec manibus apprehendunt:nec reliquorũ deniq; inſtrorum munia ſimiliter obeunt,ſed hic probius,ille deterius. Si itaq; actionum diuerſitas pro temperamenti modo reſpondet,cogit planè ratio, vt totidem ſint temperamẽtorum diuerſitates,quot ſunt functionum dr̃iæ. Quòd ſiquis κατασκευῶν,i. conſtitutionum , vel ſtatuum potius, q̃ temperamentorum,dicendum putat,quò vtiq; in oẽm ſectam ratio quadret ita nimirum colligat,licet. Sanitas omni ſectæ ſymmetria quædam eſt. Nobis,calidi frigidi, humidi ſicci: Alijs,corpuſculorũ,& meatuum,quos ὄγκων; καὶ πόρους græce vocant: Alijs, inſectilium , vel incompactilium,vel minimorũ,ſimilariumve,uel deniq; primorum elementorum cuiuſcũque. Sed ſm cuiuſque ſectæ opinionẽ,pro ipſorum modo,membrorum noſtrorũ actiones reddimus. Si itaq; varia eduntur opera, vtiq; varia eſt elementorũ in ſingulis ſymmetria,quã eſſe ſanitatẽ ſupra propoſuimus. Quin & citra oẽm elementi mentionem hoc pacto colligas,licet. Si membrorum conſtitutioni functiones ſuæ rñdent,quotquot harum varietates dabuntur,totidẽ nimirũ & conſtitutiones:atqui rñdent cõſtitutionibus opera:erunt ergo,neceſſe eſt, tot conſtitutionum diſcrimina, F quot ſunt functionum dr̃iæ. Sunt uero hæ numeroſæ:quare erunt & conſtitutiones {æque multæ.} Si ergo oĩum,qui ſani ſunt,membrorum conſtitutio in ſymmetria conſiſtit : conſtitutiones aũt ipſæ uariæ ſunt,qñquidem functiones ſunt varię:vtique multę uariæq; ipſarum conſtitutionũ ſymmetriæ erunt.† Quare & ſanitates multæ uariæq;,non ipſa cõi omnium forma,unde dictæ ſanitates ſunt,ſed maioris minoriſq; ratione inter ſe diſſidentes. Sicuti.n. niuis candor ab eo,qui in lacte uiſitur,quatenus candor eſt,non diſſidet, ſed maioris minoriſq; rõne diſſidet,ita & Achillis, uerbi gratia,ſanitas ab ipſa,q̃ in Therſite eſt,quatenus ſanitas,non differt, ſed eſt cũ ipſa eadẽ:at altero quopiã ab ea differt,id uero alterum aliud planè nihil eſt,q̃ maioris minoriſq; rõ. Neq;.n. eſt qđ quiſq̃ dicat non edi ab oĩbus hominibus uarias actiones,neq; aliũde diſſimilitudinẽ hãc naſci, q̃ ex ipſa conſtõne,unde actio proficiſcitur. Quod ſiquis eos duntaxat ſanos eſſe contendat, quorum ſingula membra functiones ſuas obeunt abſolutiſſime:nos uero cæteros, q minus probe ſumus affecti,non eſſe ſanos: ſciat is ſe uniuerſæ tractationis,q̃ de ſanitate tuẽda inſtituiſ, fundamentũ ſubuertere. Si.n. huic propoſitum eſt ſeruare,tueriq; eam,quã ab initio accepit ſanitatẽ: nemo aũt noſtrum ſanus eſt: luce clarius fit,inutilem,irritamq; fore,quam nunc de ſanitate tuenda artẽ inſtituimus. Itaq; nec q̃renda nobis talis ulla eſt,ſed planè ſilentio prætereunda, ſermoq; iamiam G finiendus. Omnes ergo eiuſmodi difficultates ſubmouet ipſius veritatis cognitio. Non.n. abſoluta ipſa tm̃,quæ inſectilis eſt,ſimul eſt & dr̃ ſanitas,uerum etiã quæ ab hac deficit,modo rñ uſib. noſtris adhuc non ſit inepta. Quippe ſanitatem oẽs requirimus,tum ad uitæ functiones , quas planè morbi impediunt,aut interrumpunt,atq; auferunt:tum uero ut moleſtia careamus. Vexamur.n. in doloribus non leuiter , eam uero corporis conſtitutionem , in qua nec doloribus cruciamur, nec in uitæ actionibus impedimur , ſanitatem appellamus . Quam ſiquis aliquo nomine appellare malit , nihilo plus ex ea re conſequetur ; ſicut nec qui ἀνοσίαν , id eſt perpetuam inualetudinem,inuehunt. Quippe ſi hanc propterea inueherent,ꝙ omne genitum corpus,ſicuti geniturę,ſic & interitus, cauſãs ab initio ſecum natas hẽt,ſicuti à nobis ante demonſtratum eſt , utiq; laudati à nobis eſſent,tan q̃ & uera ſimul,& antiqua dogmata ꝓfeſſi:nunc,cum iuxta ſanorũ,ægrotantiũque corporũ conſtõnes eaſdem eſſe ſpecie decernunt,nec authores laudo,nec placitũ probo : cũ longe melius exiſtimẽ ſatis amplam latitudinẽ ſanitati tribuere,q̃ nos oẽs homines perpetuo urgẽtibus morbis premi. Qui,etſi eſſe in nobis oĩum morborũ ſemina dicant , tñ fatentur ipſi ea tã eſſe parua,ut ſenſum noſtrũ omnino effugiãt. Eſto igit(ſi uelint) doloris quiſpiã in nobis affectus, uerũ tã exiguus,inſenſibiliſq;,ut minime officiat ei,quẽ corripuit,hoĩem. Sũto, ſi libet, & febres, H ſed adeo leues,ut neq; ſenſum ſui ullũ afferant,liceatq; per eas & negocijs publicis, priuatiſq; perfungi,& balneo vti,eſſeq; & bibere,ac reliqua,q̃ opus ſũt, pagere. Quippe facultas ad neceſſarios vſus minime impedita,ſanitatẽ potius determinat. Nõ.n. functionũ imbecillitas,morbi ſtatim nota eſt,abſolute ita,citraq; exceptionẽ loquenti,niſi adiectum ſit,q̃ præter naturã cuiuſq; ſit. Siq dẽ oẽs(arbitror)& cernimus male, ſi cũ aquilis & lynce comparemur: & confuſe obſcęq; audimus, ſi cũ Melampode:& pedibus parum valemus,ſi cũ Iphiclo: & manibus,ſi cũ Milone conferamur. Quouis deniq; mẽbro propè mutili videamur,ſi cum ijs,qui hoc ipſo maxime valet,cõparemur. Quis igitur noſtrum ſe non probe oculatum exiſtimet,ſi formicas duum ſtadiorũ interuallo non cernat? Aut qs auritum ſe parum recte putet,ſi quod ſexaginta ſtadijs abeſt,nõ exaudiat? At,ſiqs literas hac pagella deſcriptas recte non cernat,is iam oculos merito accuſet: nõ tñ,ſi quatuor has ipſas cubitis abiunctas non peruideat : niſi forte ea prius oculorum acie fuit, qua vel has cerneret . Sic.n.(arbitror) accuſet,dicatque merito,quod omnibus hominibus dici aſſolet,nempe hoc prius feciſſe , nunc idem facere non poſſe. hunc.n. morbo aliquo teneri dicemus ,ſiquidem ſenectutis initio imbecillitas ea non incidit: quamuis fuit,qui ſenectutem quoq; ipſam morbum eſſe

velint

† Cod. manuſcriptus uetuſtiſſimus hoc ĩ loco habet, καὶ μὲν τοι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ κατὰ μέρος ὑγιείας, ᾗ τοι κατὰ τὸ κοινὸν ἐν ἁπάσαις εἶδος, ἀφ' οὗπερ ὑγιείαι λέγονται διαφέρουσιν, ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον τε καὶ ἧττον ἀλλ' οὐ διαφέρουσιν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ κοινὸν εἶδος ὠφέλειν αἱ ὑγιείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἄρα καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσιν.

i. ſanè ſi inter ſe differũt particulares ſanitates vel ſecũdũ cõem in oĩbus formã differẽt, a qua ſane ſanitates dicuntur: uel ſecundum magis & minus inter ſe differunt: non ſecũdum cõem formam, in differentes.n. ſunt ipſæ ſanitates ſecundũ ergo magis & minus inter ſe differunt.

A velint. Cæteros, quibus natura non dedit, vt acute videant, aut audiant, aut celeriter currant, aut
alia id genus valide ſtrenueq; obeant, neq; morbo teneri, neq; in totum præter naturam ſe habe-
re cenſebimus. Omnis ſiquidẽ morbus p̃ter naturam eſt, hi ſe præter naturam planè non habent, ſi-
cuti nec ſenes. Non igitur abſolute, citraq; exceptionem ſanos, ægrosq; functionum firmitate in
firmitateq; iudicandum: ſed ſanis uerba illa, ſecundum naturam: ægris illa, præter naturam, adijci
oportebit: vt ſit nimirum "ſanitas, affectio naturalis actionẽ p̃ficiens: contra, morbus, affectio præ
A.l.1.f.1.d 1.c.1.f.3.e ter naturã actionem impediens. Neq; .n. ſi affectus ſecundum naturam ſe habeat, continuo etiam
ſanitas exiſtit. Eſt .n. affectus ſecundum naturam tum Aegyptiorũ nigritia, tum Gallorum cãdor,
tum Scytharum ruſus calor, quorum tñ nullum eſt ſanitas, cum ea omnino in colore nõ conſiſtat.
Neq; ſi præter naturam ſe habeat, protinus morbus eſt: qñ ita vel ex Sole nigritia, uel diutina um
bratili conſuetudine contractus candor, morbus ſit. Sed adiecisse oportet ſanitatis notioni, ꝙ cau-
ſæ rationem ad opus edendum obtineat: morbi uerò notioni, ꝙ actioni incommodet. Verum de
his alibi dictum à nobis locupletius eſt. Ad præſentem diſputationem illud ſolum ſumpſiſſe ſuffi-
ciat, permagnam ſanitatis latitudinem eſſe, nec eam in omnibus nobis æqualiter protſus ineſſe.
Quòd ſicui uiolentum appareat ἐυκρασίας. i. medij temperamẽti nomine cenſeri, quod medio ad
B unguem temperamento non ſit, is, quæſo, reliquorum in uita nominum uſum ad memoriam re-
uocet: ubi & potionem, & balneum ἔυκρατον, hoc eſt, temperatum dicimus, nõ ſolum cum alterũ
huic, alterum illi tale eſt, ſed etiam cum ad eundem hominem in latitudine tale eſt. Nam ſi ab eo ſo
paululum qui biberit, iniecerit quis in calicem calidæ, frigidæue exiguum, nullam mediocris tem-
peramenti mutationem deprehendet. Atqui, ſi, quod temperatum eſt, ita exigis ad unguẽ, ut om-
nino indiuiſibile inſectileq; ſit, haudquaquam iniecto uel calidæ, uel gelidæ minimo, tempera-
tum adhuc eſſe uidebitur. Ad eundem modum neque ſi quis in natationem temperatam
frigidæ puſillum iniecerit, *utilitatem eius protinus corruperit. Quin ambientem quoq; nos aerẽ
temperatum dicimus, etiam ſi in alterutram partem paululum ſit propenſus. Deniq; quid miri, ſi
eucraſian in ſatis amplam latitudinẽ extendunt uniuerſi, qñ & in lyris conſonantiã ipſam, quæ ſũ
ma exactiſſimaq; ſit, unicam, atq; inſectilem eſſe probabile ſit: quę in uſus hominum ueniat, cer-
te latitudinem habeat? Sæpe nanq; quam percommode temperaſſe uidearis lyram, alter ſuper-
ueniens muſicus exactius temperauit. Siquidem nobis ad omnia uitæ munera ſenſus ubiq; iudex
eſt. quare ipſo etiam eucraſian dyſcraſianq; iudicabimus. Pari modo actionis uitium cuiuſq; præ
ter naturam ſuam male habentis membri, non ante morboſum decernemus, q̃ ad ſenſibilem ma-
C gnitudinem peruenerit. Nec quicquam, ut ad rẽ propoſitam, ne hic quidem referat, ipſam ne læ
ſam actionem, an affectũ, cuius uitio lædit, morbum dixeris: ſicuti nec, ſiue quis affectionem, ſiue
conſtitutionẽ appellaſſe malit. Dictum à nobis alibi & de his eſt, & ſimul euidentibus rationibus
confirmatum, tum morbum, tum ſanitatem in corporis affectione, conſtitutioneque conſiſtere,
minime in actione, actioniſue lęſione. Cęterum ex horum moroſa perpenſione, diſcuſſioneq; pa
rum uel ad ualetudinem tuendam, uel ad morbum ſummouẽdum iuuamur: cum illud modo no
uiſſe ſatis ſit, corporis conſtitutionẽ, quę cauſę rationem reſpectu actionis obtinet, utriuſq; facul
tatis ſcopum eſſe, & eius, quę ſanitatẽ tuendam, & eius, quæ morbum profligandũ profitetur, q̃p-
pe cum hanc & pręſentem ſeruare, & amiſſam reſtituere propoſitum nobis ſit: actiones uero con
ſtitutionem corporis neceſſario ſequuntur: eam, quę proba eſt, inculpatę probęq;: quę contra
eſt, culpabiles ac uitioſę. Quare, qñ id, quod ope noſtra ſeruatur reſtituiturq; affectio quędã cor-
poris conſtitutioq; eſt, eam uero ex neceſſitate functionum ſequitur{bonitas,}ad pręſentem cer
te diſputationem parum attinet, functionumne, an conſtitutionũ in genere morbus ſanitasq; col
locãda ſit, inquiras: id potius attinet, ut illud pro hypotheſi ſumẽtes, quod in naturali corporis no
ſtri conſtitutione illa ſeruanda maxime ſunt, quorum beneficio functiones obeamus: ac illud me-
moria repetentes, ꝙ ſimilarium quidem partium eucraſia, inſtrumentalium forma, poſitura, nu-
D merus, & magnitudo, functionum ſunt cauſę: pręterea ꝙ hęc omnia in latitudine quadam ſpectã-
tur, & in ſingulis hominibus ſeorſum: quę reliqua ſunt, perſequamur. Ad quę ſanè nõ paruam cõ-
moditatẽ affert latitudo horum perſpecta. Nam, cum eucraſia duplex omnino ſit, altera, quæ in
animantiũ ſaltem corpore cogitatione potius uſurpetur, quàm ſolide ſubſiſtat: altera, quę in ſanis
omnibus ſubſiſtit atq; apparet, hanc rurſus conſpicuam a nobis diuidi par eſt, quippe in qua non
parua diuerſitas inuenietur. Id q̃ ſit uerum, uel ex ipſis ętatibus, maxime deprehẽdas. Cum .n. ad
oẽm uolũtate ſuſceptam actionẽ adoleſcẽtium ętas ſit aptiſſima, infantium certe, ſenumq; minus
ad hanc eſt apta, propterea, ꝙ illis humor, his ſiccitas frigiditasq; nimis abundat. In alijs tñ functio-
nibus, quas naturales appellamus, ueluti auctione, concoctione, diſtributione, & nutritione, in-
fantes planè cęteris ætatibus longe p̃ſtant. Neq; tñ eo ſecius omnib. per omnes ętates licet eſſe ſa
nis. Ergo, quemadmodum in ætatibus ſe habet, ita etiã in naturis immẽſum eſſe temperamento-
rum diſcrimen inuenies: ut duorum, exempli gratia, ſimilis ętatis puerorum, hunc altero longe
humidiorem, illum ſicciorem: pari modo hunc calidiorem, illum frigidiorem. Quibuſcunque igi
tur corporibus multo ſupra iuſtum calidis, frigidis, humidis, aut ſiccis eſſe contingit, ijs planè

*Aliqui legũt non χρεῖαν, i. uſũ ſed ἐυκρασίαν. i. temperiẽ ſeu mediocritatem.

op tima temperies non eſt. In quibus autem ab eo, quod abſolutiſſime temperatum eſt, diuerſitas E
quædam intelligitur, minor tñ, quam q̃ ſenſu diſcerni poſſit, hæc certe, quod ad vſum pertinet, ꝓ
abſolutiſſimis accipimus: ita, vt ſanitatis, quam in latitudine contemplamur, hæc quidẽ medij ſit
tẽperamenti, nec vlli vitio obnoxia, quod ſaltem ſenſu percipiatur: hæc, ceu intemperata, vitioq́;
expoſita. Huius ſniæ euidentiſſima indicia ſunt diſcrimina, quæ in gracilibus, corpulentisq́; notã
tur: quippe quorum contrarias habitudines ex contrarijs temperamentis ortas eſſe neceſſe eſt. Si
cuti igit nec nimium gracile corpus ꝓbamus, nec quod valde eſt obeſum, ita nec temperamenta
eorũ planè laudabimus, tametſi vtrunq; q̃ maxime ſanum eſſe conſpicimus. Sed, q̃ in medio ho-
rum habitudines ſunt, εὔσαρκοι græcis dictæ, ſicuti ipſæ debitam partium* conuenientiam, ſpecieq́;
inculpatam habent, ita ſequuntur mediocria, & nulli vitio obnoxia tẽperamenta. Tales ergo cor
porum habitus, ſi veritatem ipſam ad vnguem exigas, abſoluta ſaltem, exactaq; tẽperie ne ipſos
quidem temperatos dixeris: verum, quod ſenſu iudicetur, atq; ad vſum ſit ſatis, non inculpabiles
ſolum, ſed ẽt optimos cenſuerit. Sane indicium euidẽtiſſimum eſt, ne ipſos quidem exactiſſimum
tẽperamentum conſecuros, ex eo, ꝙ nunquam eodem ſtatu permaneant, ſed primum ætatum ip
ſarum mutationem recipiunt, nulla harum eundem perpetuo tenorem ſeruante, ſed ſemper ad*
ſiccius tendente. Deinde eã, q̃ ſomni, ac uigiliarum, quietis & motus, tum motus ipſius dñarum, F
ad hæc bibendi, ſitiendi, edendi, eſuriendi, ciborum, potionisq́; copiæ aut inopiæ, præterea bal-
nei, iracundiæ, ſtudij,* doloris, omniumq́ue talium occaſione prouenit, quæ tñ non omni momẽ
to temperamentum immutant. Quis igitur in tanta mutatione optimum vndecunque tempera-
mẽtũ inuenire ſperet? quippe ꝙ, ſicui unq̃ optima natura prædito contingit, certe ne momento
quidem durauit. Adeo mihi ſanè admirari ſubit eorũ opinionẽ, q ſanitatẽ eucraſiamq; citra om-
nẽ latitudinem, unicamq́; eſſe, & ſi q̃d ab hac paulo diſceſſit, utiq; ſanitatẽ non eſſe contendunt.
Qua nimirũ ſententia ἀκαταίνου obiter imprudentes inuehunt: diſputantq; de re aut nunquam
planè uiſa in animalis corpore: aut, ſi quando uiſa eſt, ne minimum quidem tempus durante.

* συμμετρίαν.

* γηραίτερον. hoc eſt ſenilẽ magis ætatẽ.

* φροντίδων, i. curarum.

* λύπης, i. triſtitiæ, aut moleſtiæ.

Quæ ſit optima corporis conſtitutio. *CAP. 6.*

His ergo, quam ſomniãt ſanitatem, ipſis ſeruandam linquimus: nos interim ad eas, quæ in aper
to ſunt, reuertimur. Quarum cũ duplicẽ ſtatuamus ſnĩam, {unam, de qua planè queri non
ſit, alteram de qua queri liceat} de qua modo uerba fecimus, ſuum utiq; ſcopum reddamus: nem-
pe ei, quam inculpatam diximus, exactam, abſolutamq́; planè, quod utique ſenſu aduerti poſſit,
cuſtodiam: alteri, de qua conquerere, non exactam. Quippe intemperies, quæ intra ſanitatis ſunt
terminos, corrigere oportebit ita, ut, q̃ iuſto ſicciores naturæ ſunt, humidiores reddas: quę humi- G
diores ſunt, ſicciores: pari modo q̃ frigidiores ſunt, ut harum exceſſum caſtiges: quæ calidiores, ea
rum ſuperantiam ad moderatius reuoces. Hæc qua ſalubris uictus ratione fiant, procedente ſer-
mone docebimus. Prius. n. tradendũ arbitror, quẽadmodum optimæ naturæ conſeruanda ſit ſa-
nitas. Ante id uerò, quænam ſit optima corporis conſtõ, exponemus. Eſt igitur ea ſm ſubſtan-
tiam ipſam rei enarrantibus, & quæ optimo temperamento ſit, & quæ figuram partium egregie
ad functiones comparatam habet: adhæc, quæ oẽm tum numerum tum magnitudinem, tum om
nium earum inter ſe contextum ad actiones idoneũ exhibet: ſi uero indicia, notasq; reſpicias cu-
ius corpus carnis exquiſitam mediocritatẽ pſert: tale eſt, quod inter gracile & obeſum, mediũ eſſe
docuimus. Nec, ſi pro* obeſo, corpulentoue craſſum dixeris. Idem reliquorum quoq; exceſ-
ſuum in medio planè eſt ſitum ita, ut nec hirſutum id merito dixeris, nec glabrum: ſed nec molle,
nec durũ: nec nigrum, nec candidum: adde ẽt nec uenis amplis nec obſcuris: nec iracundum, nec
ignauũ: nec ſomnolentũ, nec peruigilẽ: nec hebetẽ, nec calidum: nec in uenerẽ pronũ, nec a uene
re alienum. Quòd ſi oı̃bus quoq; corporis partibus planè medium oı̃s exceſſus teneat, pulcherri-
mum id uiſu nimirum fuerit, utpote ſymmetron. Erit non minus ad labores oẽs planè idoneum,
nec reliquis eucraſiæ, id eſt boni temperamenti, cuiuſq; membri notis, quas in ſecundo de tẽpera H
mẽtis retulimus, deſtitutum. Nam multos uideas, uerbi gratia, quibus caput attemperatum com
mode ſit: thorax, uenterue, & quæ gignendo tributæ partes ſunt, parum proſpera temperie ſint.
Quorundã uero in artubus intẽperies eſt. Non deſunt & quorum unum aliqđ uiſcerum, aut alia
quæpiam particula una, pluresue, interim uero plura aliqua uiſcera parũ ſalubri ſint tẽperamẽto
Ego uero in unica inſtrumentalium partium* intemperiẽ, idq́; in non paucis notaui ita, ut, uerbi
gr̃a, reliqua omnis uentriculi concauitas uno tẽperamento commodo, incõmodoue eſſet, alio ip
ſum duntaxat uentriculi os. Cæterũ de his, ubi de uitioſis corporũ ſtatibus diſceptabimus, agetur.

* πολύσαρκον, i. multa carne prędito.

* Multi codices græci habent δύο κράσεις i. duo tẽperamenta.

Ratio tuendæ valetudinis infantis temperati: ac aduerſus eos, qui infantes ſiccandos aſſerebant. *CAP. 7.*

De optima uero, cuius ſingulæ particulæ uniuerſam ſubſtantiam inculpatam habẽt, nunc di-
cetur. Huius ergo ſortis homo, cum arti ſanitatis tuendæ traditur educãdus, fortunatus uti-
que ſit, ſi ſtatim editus in lucem ei committatur. Ita nanq; ad animi quoq; affectus non nihil lucri
faciet, ipſa nimirum recta uictus ratione mores quoq; probos reddente. Cæterum, ſi qua etiam
ſequentium ætatum eius ſe moderationi ſummittat, ſic quoq; commoda ſentiet non mediocria.

A Sanè primum dicetur, quemadmodum, ſi huiuſcemodi hoīem ab initio ſuſceperis, eundem per oēm vitæ curſum ſanum cuſtodias: modo nequid violentum extrinſecus illi incidat: id quod utique ad ſanitatis tuendæ artificem nihil attinet. Secundo loco, quemadmodum, ſi non recēs natū puellum acceperis, ſed qui iam præceptoribus dari ſit habilis, eius quoq; curam agas. Poſtremo, quemadmodum reliquarum ætatum cuiuslibet. Ergo recens is natus infantulus, cuius corporis conſtitutio omni nota uacat, primum quidem faſcijs deligetur, ſed corpori" prius toti ſale modice inſperſo, quo cutis eius denſior ſolidiorq; ijs, quæ intus ſunt partibus, reddatur. In utero.n. æque cum reliquis mollis erat, cum nec durius ullum externū corpus inibi contigerit, nec aer illi uſquā frigidus inciderit, quorum cōmercio contracta denſataq; & q̄ ipſamet prius, & quàm reliqua mēbra, denſior duriorq; fieret. Aequū iam editus infans, in frigore, calore, atq; inter corpora multo ſe duriora uerſetur, neceſſe eſt, ob hæc ipſa nimirum naturale eius tegmen præparari quodammodo à nobis, reddiq; ad * indolentiam & tolerantiam q̄ aptiſſimum par eſt. Ita uerò, qui ſecundum naturam ſe habent infantes, uel ſolo ſale præparati munitiq; abunde fuerint: qn̄, qui ſiccorū myrti foliorum, aut aliorum id genus inſperſione egent, ijs planè uitioſus ſtatus ſit. Nobis uero ad pręſens de ijs, qui optimo ſtatu ſunt, diſſerere propoſitum eſt. Ergo hi faſcijs (ut dictum eſt) inuoluti,

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.56. h

* δυσπάθειαν.

B lacte pro alimento utantur, & balneis ſalubrium aquarum. Vniuerſam" nanq; uictus rationē humidam ſibi adhiberi poſtulant, ut qui cæteris ætatibus temperamento ſint humidiore. Atq; ex ijs, quæ ad ſanorum victus rationē ſunt neceſſaria, primum hoc ſe ad diſquiſitionē ſtatim offert. Nam ſunt, qui humidiores naturas ſiccandas ſemper putent: ſicuti, è diuerſo, quæ frigidiores ſunt, calefieri debere: madefieri, quæ ſicciores: frigefieri, quæ calidiores. Quippe ſimilibus quemlibet exceſſum augēſcere, cōtrarijs remitti, ac minui: vnoq; verbo, contraria contrariorū eſſe remedia. Oportuit vero non id modo Hippocratis legiſſe eos, meminiſſeq; q" contraria ſint cōtrariorū remedia, ſed & illa quoq; in q̄bus ait" humidam oēm victus rōnem febricitantibus eſſe vtilem, præcipuè uero puellis, & ijs, qui tali refici victu ſunt aſſueti. Videtur.n. in his tria deinceps pari inter ſe iure poſuiſſe, morbum, ætatē, conſuetudinem. Atq; à morbo quidem contrarij adhibendi indicationem accipit, ab ætate & conſuetudine ſimilium. Febri nanq; ceu morbo calido & ſicco humida cōueniunt. Puellis, ut quibus ea ætas non morbus, ſed ſecūdum naturam ſit, id maxime eſt utile, quod planè eſt ſimillimum. Pari modo conſuetudini, utpote quæ adſcititiam, acquiſiritiamq; naturam in corporibus gignit, contraria dediſſe in primis eſt noxiū: atq; hęc merito. Quæ.n. corpora ſecūdum naturam ſe habent, iis ſeruari cuoſtodiriq; ſuum habitum decet: quæ morbo aliquo premun-

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.58. c

In lib. de Flatibus nō longe à principio.

1. Aph. 16. Ex. ord. 8. h

C tur, iis contra alterari, & ad contrarium habitum trahi expedit. Ac ſeruatur quidē ſimilibus vnumquodq; alteratur contrariis. Haudquaq̄ itaq; ſiccandi pueri ſunt, ſi modo in his nulla præter naturam humiditas ſubeſt, qualis in raucedine, grauedine, catarrhoq; conſpicitur; ſed pro naturæ ratione alendi, ac dulcium aquarū balneis humectādi: (quæ.n. medicā uim aliquam præ ſe ferunt, oēs planè ſiccant, ueluti quæ ſulphuris aliquid, bituminis, aluminisve repræſentant) tum cibo eo potioneq; nutriendi, qui humidæ quā maxime naturæ ſint. Ad hunc modum & natura ipſa pueris conſuluit, & lac matris in humentis alimēti uſum pręparauit. Atq; optimū quidē eſt & reliquis fortaſſe omnibus infantibus ipſum" lac matris, modo nullo morbo ſit corruptum: maxime uero ei, qui optimo eſt temperamento, de quo nunc ſermo inſtituitur, quippe cuius maternum nō corpus modo totum, ſed etiā lac à vitio eſſe alienum non ſit abſimile. Ac ſanguine quidem, dum adhuc in utero geſtamur, alinos conſtat: ex ſanguine uero lac gignitur, † exiguam in mammillis mutationē adepto. Quare, qui matris lacte pueri aluntur, ii iam non ſolum conſueto, uerumetiā maxime proprio utuntur alimento. Videtur autem non modo nutrimentum id natura infantibus p̄paraſſe, verumetiam facultates quaſdam naturales, quibus eo vtantur, ab initio protinus contuliſſe: quando, ſi modo natis papillam ſtatim in os inſeras, & ſugunt lac ipſum, & deglutiunt prom-

A.l.1.f3.d 1.c.2.f.57. c

† Græce ὀλιγίστην. i. pauciſſimam.

D ptiſſime. Quin, ſicubi forte offenduntur plorantve, non minimum iis doloris lenimen eſt nutricis papilla ori indita: quippe, tria hæc doloris infantium remedia nutricibus ipſo uſu edoctis inuenta videmus: vnum quod modo retulimus, & altera duo, motum mediocrem, & vocis modulationē, quibus perpetuo vſæ non ſolum mitigant, ſed etiam ſomnum conciliant, vel hoc ipſo teſtificante natura, ad muſicam eos & exercitia ſuopte ingenio eſſe propenſos. Adeo, quiſquis his artibus probe vti ſciet, is nimirum & corpus, & animum optime inſtituet.

De infantium exercitatione, ac de cura, quæ circa eorum mores, ac animi motus adhibenda eſt. *CAP. 8.*

NVtricibus igitur triplex puellis excogitata dimotio eſt, in cunis, in lectulis pendentibus, in ſuis ipſarum vlnis: vbi iam hoc aliud quoque nobis ęſtimandum oritur, ad ſanitatis tutelam vel in primis neceſſarium: cū Aſclepiades planè, aperteq; exercitationes damnet: Eraſiſtratus verecundius, timidiusque decernat, cæterū idem cū Aſclepiade ſentiat: reliqui ferè medici non ſolū ad euexian, id eſt bonam corporis habitudinem, ſed & ad ſanitatē eas p̄dicent. Porrò exercitationum tria ſaltem prima notantur genera, vtique quot motionum differentiæ: quippe aut a nobis ipſis mouemur, aut ab aliis, aut medicamento. Horum tñ tertia ſpecies ad ſanos nequaquam pet-

tinet.Sed,qui ab altero præſtatur motus,nauigando,equitando, vehendo, atq; ut paulo ante di- E
ctum eſt,in cunis,lectulis,vlniſq; obitur.Recens tamen nati puelli tam ualentem motum,q̃ eſt,q
vehiculis,nauigijs,equiſue præſtatur,adhuc non deſiderant.At,qui iam tertium aut quartum an-
num à natali agunt,his vehiculo nauigioq; modice agitari licet.Septennes uerò etiam ualentio-
res motus tolerant,ita ut equitare iam aſſueſcant. Per ſe uerò moueri tum primum pueris licet,
cum iam repere cœperunt,magiſq; ẽt,cum ingredi.Immaturè verò cogendi non ſunt, ne eorum
artus diſtorqueantur. Sanè vel hac ætate facile declaratur,quanta ſit naturæ noſtræ cum exerci-
tijs ſocietas,cum pueros,nec ſi concluſeris loco aliquo,prohibeas,quo minus diſcurrant,ac pullo
rum,vitulorumq; ritu laſciuiant.Quippe ſua cuiq; aĩanti natura ſatis eſt ad proprias conuenien-
teſq; excitandas appetitiones, quibus ſanitatem ſalutemq; tueatur. Verum Aſclepiades nihil ho
rum cogitans,ꝑ magnũ ocium captiũculas texit,quibus docere conetur, nihil ad bonam valetu-
dinem exercitia conferre.Verum huic poſtea,quod par eſt,reſpõdebit,ceu garrulitate ad finẽ po
tiſſimum taxanda.Eſt.n.nobis hoc loco propoſitum nõ ſophiſtarum nugas refellere,ſed,ꝙ ad ſa-
nitatem tuendam conducat,præcipere.Itaq; ad infantes redeo,qui optimo corporis habitu ſunt.
Porrò his animi quoq; mores citra uitium eſſe par eſt.†Qui.n.iuſto ſunt ad irã magis " procliues, A.l.1.f.3.A
aut aĩo planè demiſſo,aut ſenſiles magis,aut inſenſiles,aut præter modum guloſi,nos parum ido F 1.c.4.f.59.
neo temperamento eſſe ijs partibus,quibus prædictorum ſingula adminiſtrant, neceſſe eſt. Pro-
ditũ vero de his fuſius eſt in ijs libris,quos De Hippocratis Platoniſq; placitis ſcripſimus.Verum,
qui nunc in nr̃a diſputatione,propoſitus infans eſt, vndecunq; abſolutus eſt.Huius ergo ſicut nul
lum ex aĩ moribus corrigere,ſic eoſdem ſeruare,ne quo uitientur,oportet.Seruatur vero quidq;
ijſdem planè "generibus,quibus corrumpitur.Corrumpuntur ãt aĩ mores praua cõſuetudine cu- *genere.
iuſq; horum,cibi,potionis,exercitationis,videndi,audiendi,totius demiq; muſices. Itaque peritũ
horum oĩum eſſe eum medicum oportet,qui ſanitatis tuendæ curam ſuſcipiet, nec ea opinione
eſſe,quaſi ad ſolum ſpectet philoſophum aĩ mores effingere. Quippe huic ob aliud oĩno maius
id muneris tribuitur,nempe aĩ ſanitatem:medico verò,ne corpus facilius in morbos dilabatur, q̃
do iracundia,fletus,ira,triſtitia,cura immodica,& multæ ſuper his vigiliç, febres accendunt, ac
grauiſſimis valetudinibus initia ꝓbent: veluti e diuerſo cogitationis mentiſq; ſegnitia, ac animus
oĩno deſes,decoloratos,ac ſçpe ex atrophia,id eſt nutriendi defectu,graciles,ob naturalis caloris
imbecillitatem reddunt.Hunc.n.calorem præter cætera intra ſanitatis fines cuſtodire oportet:cu
ſtoditur aũt modicis tum corporis,tum aĩ exercitijs.Qui nanq; motus modum non ſeruant,ſiue
ij ex rationali,ſiue ex appetitoria,ſiue ex animoſa aĩ parte cientur,ſi modum nimiũ exceſſerunt, G
bilioſum animans reddunt:Si intra modum nimium ſubſiſtunt,pituitoſum, frigidumque efficiũt.
Quinetiam priorem habitudinem febres,& qui calidiores "affectus ſunt:poſteriorem iecinoris, &
viſcerum obſtructiones,comitiales morbi,apoplexię,in ſumma deſtillationum, fluxionũq; mor
bi plerunq; excipiunt. Et nos ob aĩ mores ægros " quotannis non paucos perſanauimus,ſolis ani
mi motibus ad debitum modum reuocatis.Eſt vero non ſpernendus huius ſnĩæ teſtis,ipſum par-
tium nobis numen Aeſculapius,qui multas ſcribi cantilenas,mimoſque ridicularum rerum fieri,
melodias quaſdam inſtituit.Alijs,q̃bus vehementiores aĩoſç partis motus, corporis tẽperamen-
tũ iuſto calidius efficerent.Alijs q̃buſdã,neq; ijs paucis,uenari,equitare,atque armatos exercita
ri iuſſit,ijſdemque ſtatim tum motuũ ipſorũ ſpẽm,vtique q̃b.motus iniũxit:tũ armorũ,q̃b.arma-
tis exerceri præcepit,definiuit.Non.n.quo pacto excitetur,erigaturq; aĩoſa pars,cum imbecilla ſit
pręcipere ſat habuit,niſi ẽt mẽſuram eius ab exercitationum idea definiret. Non.n.pari mõ exci
tatur ea animi portio,vbi cum apris,vrſis,tauris,& alijs id genus præualentibus robore belluis agi-
tãdis ſumus attẽti:& cum leporẽ,capream,& id genus fugacia ac timida ſectamur: Nec ſimiliter,
cum in leui armatura,& graui exercemur:nec pariter,cum citato curſu dimouemur,& cũ medio
cri motu agimur:nec,vbi cum alijs contendimus,& vbi ſoli agimus. Iam,clamore,an tacitus ad H
labores inhorteris,irriteſque nõ parum ſanè intereſt.Verum de his latius dicetur in ſequentibus:
Sed infantes,qui optimũ ſortiti ſunt temperamentum,(de his.n.ſermo erat) non leui cura egent,
ne quos animi motus immodicos incurrant.Quippe loquelæ adhuc expertes,ploratu, clamore,
iracundia,& inordinato ſui motu dolorem indicant. Noſtrum igitur officium ſit,coniectantes, A.ibidem.
quid deſiderent,aſſidue "id ſuppeditare prius,quã auctus dolor in nimiũ,atq; inordinatum motũ
vnà cum corpore etiam animum ipſum vniuerſum conijciat:ſiquidẽ dentientes, aut ab externo
quopiam offenſi,aut aluum exonerare,aut meiere,aut eſſe bibereve cupientes perinde, ac diſcru
ciati,plorant,atque enormiter mouẽtur.Fieri etiam poteſt,vt frigore offenſi,teporem deſiderẽt:
ſicuti contra ęſtu immodico afflicti refrigerationem.Eſt,quando multitudinem inſtratarum ue-
ſtium non tolerãt.Quippe "multos offendit id quoque non minimum, maxime uerò cum aut to-
tum corpus vertere,aut ẽt artus mouere cupiunt.Quinetiam ipſa quies,ſi ſit diuturnior,non pa-
rum moleſta eſſe ſolet:quando nullũ animans immodico vllo delectatur,ſed ſemꝑ medium mo
dum expetit.Porro medius ipſe modus non unus omnibus eſt, ſed omnis mediocritas ex eorum
ſemper eſt numero,quæ in collatione ad aliud ſpectantur.Quocirca, qui curam infantis educan-
di ſuſcipiet,

†Cũ hoc in loco triũ animarũ,quæ in corde,cerebro,& hepate locantur, Galenus afferat exempla,nõ inepte quidam putãt voces illas ſenſiles, & inſenſiles,& guloſi aliter vertendas eſſe,ut dicãtur,intelligentes,& ſtupidi,& cupidi q̃ ad animã nõ ad corpus referũtur: huic autẽ uerſioni gręca etiam lectio ſubſcribit, & Galeni uerba inferius circa medium iſtius capitis id palã oſtendunt.

* παθήματα.

* In Aldino codice legitur πολλά. in manuſcriptis πολλάκις, i. multoties.

A di ſuſcipiet, hunc planè vt acrem mediocritatis, conuenientiſq; eõiectorem eſſe, ita hæc ſemper bere oportet prius, quã ex deſiderio cuiuſuis auctus dolor, ſimul cũ corpore aĩum quoq; in motus immodicos conijciat. Quòd ſi q̃do, quod infeſtat, imprudentibus, inſcientibusq; nobis auctum eſſe contigerit, corrigere moleſtiam tentabimus illico vel p̃bito, quod expedit, vel ſublato, quod offendit, ẽt * motu per ulnas nutricis adhibito, ac uocis modulamine, quibus uti prudentiores nutricum conſueuerunt. Ego nanq; puello quodã totum diẽ irato, plorãteq; ac immodice ſe, inordinateq; iactante, nutrice ipſa oĩs conſilij inope, deprehendi q̃d offendit; quippe ut neq; papilla in os immiſſa, neq; à nutrice prolatus, ſi forte meiere, aut aluũ exonerare uellet, lenitus eſt, ſed nec cũ ab ulnarũ agitatu reclinari eſt cœptus: aduerti autẽ tum luctũ, tum inuolucra, tum ueſtes ipſas ſordidiores, p̃terea puellum ipſum immundum, atq; illotũ: lauare detergereq; iuſſi, tum lectulum mutare, ac ueſtẽ oẽm terſam mundamq; p̃bere. Quibus pactis, p̃tinus ab immodico agitatu conquieuit, illicoq; dormiuit non ſuauiſſimũ mõ, uerumetiam lõgiſſimum ſomnũ. Vt verò recte cõijcias, q̃ puello officiant, non modo ſolertia eſt opus, ſed ẽt aſſidua de ipſo, qui nutritur, experientia.

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.57. d

Quales oporteat nutrices eſſe. CAP. 9.

B HAec igitur oĩa uſq; in tertium à natali annũ circa puellum, p̃agenda cenſeo. In primisq; de nutrice ipſa nõ minimã habẽdã eſſe curam; q̃d edat, q̃d bibat, quo pacto in ſomno, uenere, exercitatione ſe hẽat: ut uidelicet lac eius egregie ſit tẽperatum, quale certe erit, ſi ſanguis eius q̃ optimus ſit: porrò is talis eſt, q̃ nec flaua abundat bile, nec atra, nec pituitoſus eſt, nec ſeroſus, nec aquoſo liquore p̃miſtus. Naſcit̃ ãt eiuſmodi ſanguis ab exercitatione moderata, & cibis tũ boni ſucci, tũ iuſto t̃pe, modoq; aſſumptis, p̃terea potione tempeſtiua, modicaq; ſumpta. De quib. oĩbus in ijs, q̃ poſt dicentur, diligenter agetur. A uenere * oĩno abſtinendã eſſe, q̃cũq; lac p̃bebit, moneo. Nam & menſes uiri conſuetudine prouocantur, & lac odoris grãm in deterius mutat. Quinetiã aliquę in utero concipiunt, quo nocentius puello adhuc lactenti nihil eſt. Interim.n.quicq̃d ſanguinis eſt optimum, in fœtum abſumitur. quippe is, cum proprium in ſe uitæ principium contineat, & huius moderamine agitur, × aſſidue conueniens ſibi alimentũ trahit, † vtero ipſi ueluti radici adhærens, nec uſq̃ ab eo nocte dieue diſcedẽs. Interim uerò non minor mõ, uerumẽt deterior rõnabiliter reddit̃ ipſius grauidæ ſanguis. Quo fit ut lac ipſum tum peius, tum uero exiguũ in mammillas colligat̃. Quare ſi, q̃ infantẽ lactat, uterum gerit, ego magnopere ſuaſerim aliam inueniẽdã nutricem. Cuius ẽt lac guſtu, odoratu, uiſu cõſiderãdũ, explorandumq; diligẽter ſit. ſiq̃dẽ, q̃ optimũ eſt, id guſtanti olfacientiq; planè ſuaue, intuẽti cãdidũ, æquabile, ac liquidi craſſiq; medijũ apparebit. Quod uitioſum eſt, e diuerſo aut craſſum & caſeoſum, aut liquidũ & ſeroſum, ac liuidum, tũ, cõſiſtentia ipſa, coloreq; inæquabile uidebit̃. Idẽ guſtantibus amarorem, aut ſalſediñẽ, aut qualitatẽ quampiam extraneam exhibebit: tale uerò nec olfaciẽti ſuaue erit. Atq; lactis probi improbiq; hęc ſunto indicia, q̃ coniectans, cum * mater aut iam cõcepit aut morbo aliquo eſt affecta, ad aliamq; nutricem trãſire eſt neceſſarium, lactis iudicium atq; electionẽ facere quis poſſet.

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.58. a

† ἐρριζωμένον τῇ μήτρᾳ. i. inſertus in utero radicibus adnexum

C

De cibo, & frictione, et balneis, quæ puello poſt lactis uſum conueniunt. CAP. 10.

TVm uerò puellum, quoad * primores dentes emiſerit, ſolo lacte alendum. quo t̃pe eum ſolidiori quodammodo iam cibo aſſuefacere conueniet, quod etiam experientia planè doctæ mulieres faciunt: primum panem, mox legumina, ac carnẽ, & ſimilia, oĩa prius commanſa puellorum oſculis immittentes. Corpus autem infantium confricare oportet oleo dulci: ſicuti idipſum recte peragunt nutrices pleræque, ſtatim ipſas corporis partes modulantes atque fingentes. Verum in eo, quem propoſuimus, puero, qui corporis ſtatu eſt optimo, q̃d ad membrorum * modulum ſaltem attinet, nihil eſt, q̃ curioſa nutrix ſit, ſed t̃m fricet quotidie mediocriter, ac lauet: idque quã fieri maxime poteſt, lacte in ventriculo minime adhuc hærente crudo, quippe q̃ periculum eſt, ne prius, q̃ probe ſit concoctum, in totum corpus infantis digeratur. Multo verò maxime ſiquis uentriculum ipſum adhuc lactis plenum infricet, tum corpus crudo alimẽto implebit, tum caput onerabit. Quo magis proſpiciendum in primis eſt, nequid nutrimenti neq; ante balneum, neq; ante frictionem puerulo præbeatur. Id fiet, ſi ad hæc adminiſtrãda uutnx poſt longiſſimum ſomnum diligenter t̃ps obſeruet. Id.n. maxime temporis eſt, in quo uel inanẽ planè uentriculum inuenias, uel certe concoctum iam alimentum in ſe continentẽ. Quæ autem, ut hodie fit, faciunt, ſanè lædunt, aliæ unum, & certum diei t̃ps p̃ſcribẽtes, aliæ, cum ipſæ à negocijs uacent, tum demũ curãtes. Quo fit, ut ſæpius lædi, quam iuuari, puellos neceſſe ſit: quippe quod a nobis pręſcriptum t̃ps eſt, alias in aliud diei, noctiſue tempus incidit. Maiorum tamẽ puerorum, qui uidelicet plagis, minis, obiurgationi, monitis parere norunt, ijs duplex eum fricandi, tum lauandi temporis occaſio eſt: prior ac commodiſſima, cum * a matutino ſomno ſurrexerint, deinde luſerint, ac iam cibum petant. tum enim maxime uocandi ad hæc ſunt, ac corpus quidem ad ſanitatem pariter & bonam habitudinem, animus ad obſequelam & temperantiam exercendus: interminandumque non aliter nos cibum præbituros, niſi, quantum ipſi uelimus, frictioni balneoque ſe permiſerint. Atque optimum quidem tempus hoc fuerit. Quòd ſiqua occupatione, qui puellum alit, auocetur, modico pane præbito, ludere permittat, quantum uelit: dein, cum rurſus cibum petierit, tum

A.ibidem

* εὐρυθμίαν. continuitatẽ.

D

A.l.1.f.3.d 1.c.4.f.51.f

frícet,lauetq́;.Minime tñ bibere ei permittendum poſt cibum eſt,quem balneum excipit: q̃ñ ita B
præcipitatior eorum,quæ ventriculus continet,diſtributio in corpus fiet. Id verò in corporibus
prorſus ſanis cauere oportet. Quippe quibus vtilius ſit ante balneum cibum dediſſe,horum pla-
nè improbandi tum affectus ſunt,tum corporum ſtatus.De his verò in ſequentibus dicemus.nũc
ꝓmendum nobis ꝓpoſitum eſt:nempe vt puellum,cui optime affectũ corpus ſit,ſic educemus,vt
talis ꝑpetuo ſeruetur:huic expedit,vt cibum balneum ſequatur.Quòd ſi,quo loco puellus alitur,
balnei copia non ſit,(fortaſſe vero nec iſta vnq̃ legent,q ibi habitant)in concha pueros lauant,
donec alterum,iam,tertiumve ætatis annum attigerint.Qui verò hos annos exceſſerint,eos,ſi nõ
quotidie,at certe tertio quoque die quartoue ungunt atq; infricant.Quòd ſi anni tp̃s non prohi
beat, ſtagna amneſq; his lauacra ſunt,ueluti nobis balneum.Apud Germanos.n.planè ne*nutri-
ri q̃dem infantes cõtẽderim.Verum nos neq; Germanis,neq; alijs agreſtibus,aut barbaris hoĩb.
hæc prodimus,non magis equidem q̃ urſis,apris,leonibus,aut alijs id genus feris,ſed Græcis, &
ijs,q,tametſi gñe ſunt barbari, græcorum tñ æmulantur ſtudia.Nam quis,quæſo,eorum hoĩum,
qui apud nos degunt,tulerit modo editum infantulum,etiam ab utero calentem,ad flumen defer
re,ibique (ſicuti Germanos aiunt) ceu candens ſit ferrum, in frigidum humorem mergendo, ſi-
mul de naturæ uigore periculum facere,ſimul corpus ipſum roborare?Quippe,ſi citra noxam id F
tolerauit,&,ꝙ propriæ naturę robur oñdit,& nouum ꝑterea robur ex frigidæ commercio com-
parauit,nulli non patet.Cæterum,ſi ab externo frigore naturalis calor ſit uictus,ꝙ ꝓtinus interi-
re neceſſe ſit,id quoq; neminem latet.Quis igitur mentis compos,nec oĩno ferus,Scythaue pro-
prium pignus in id agere diſcrimen*ſuſtineat,in quo errorem mors ſequit̃,potiſſimum cum ex eo
ꝑiculo non magnum ſit futurum,qđ lucrifaciet; aſino.n. fortaſſis, aut id genus experti rationis
animanti utiliſſimum fuerit denſum ita tergus,durumq; effici,ut citra dolorem frigus toleret, ho
mini uerò rõne prædito,cuinam,quæſo,tam magno ſit uſui? Non.n.ſiquis abſolute,citraq; exce
ptionem pronunciet,cutem denſiſſimam duriſſimamq; utilem ad ſanitatẽ eſſe,is recte dicat. Cũ
nanque aĩalis corpori duplex inſtet incommodum,alterum ab externis,alterum ab internis oc-
caſionibus;quorum certe rara molliſq; cutis eſt,ij ab extrinſecus imminentibus malis facile ten-
tantur:quorum denſa ac dura,ab internis.Itaq; etiam Hippocrates,ubi de ijs præcipit,quæ in no
bis ab alimento ad commodum incommodumue cedũt,poſt alia multa,hæc ſcripſit:"Raritas cor A.l.1.f.3.d 3.c.4.f.59.f
poris ad tranſpiratum ijs,quib.plurimũ auferẽ,ſalubrius:q b.minus,inſalubrius.Præſtat ergo utrũ
que declinaſſe exceſſum,nec adeo aut dẽſam reddidiſſe cutem,ut corporis trãſpiratum ꝓhibeat;
aut raram,ut facile à qualibet extrinſecus incidenti occaſione lædatur.Tale porrò natura eſt pro G
poſiti nobis hoc loco puelli corpus,cum ſit medium oĩs exceſſus.Eſt ergo id ea rõne alẽdũ,ut ſta-
tus ſui*grãm ꝑpetuo ſeruet.Seruabit aũt,ſi primis q̃dẽ annis ſolo lacte nutrias; ac balneo dulcis
aq̃ & calẽtis utare:quò uidelicet corpus eiꝰ molle,q̃ diutiſſime ſeruatũ,ad plurimum augmenti ꝑ
ueniat.Ab his annis,cũ iã mitti"in ludũ eſt habilis,nõ neceſſe erit aſſiduis ꝑterea balneis uti;ſed in-
terĩ,dũ luctari cõdiſcit,mediocriter inibi añ cibũ exercitari ſat erit,ac balneo plerunq; abſtinere.
Modũ uerò in labore exceſſiſſe,ꝙ nõnnulli pædotribæ pueros cogũt,ꝓrſus alienum eſt: ſiquidem
intempeſtiua duritie corporis inhibetur auctio,etiã ſi natura ſit ad auctũ quã maxime cõparatũ.

*Græce eſt. παρὰ μὲν γε τοῖς γερμανοῖς οὐδ᾽ ὅλως τρέφεται τὰ παιδία quo loco ſi ꝓ τρέφεται legas τρίβεται. ſic uertes (apud Germanos enim nullo modo fricantur infantes.) lõgè meliori ſẽſu, quam ſi ꝓ οὐδ᾽ ὅλως legas ut aliqui uolunt οὐ καλῶς τρέφεται non bene nutriuntur.

* πεῖραν.i.experientiam.

In libr. de Alimen. ad med.

* ἀγωγήν.

De uino puellis uitando,ac de aqua,et aere optimo comparando. CAP. II.

A.ibidem.

SAnè uinum q̃ diutiſſime,qui ea natura puer eſt,ne guſtare quidẽ ſuaſerim:qppe quod hauſtum
& humectat nimiũ,& calfacit corpus,tũ caput halitu replet ijs,q humido calidoq; tẽperamẽto
ſunt,quale eſt eiuſmodi puerorum.Atqui nec repleri his caput eſt utile,nec ipſos ſupra,quam par
eſt,humidos calidoſq; fieri:q̃m eo iam caloris humoriſq; peruenerunt,ut, ſi paulatum utramuis
qualitatem auxeris,iam modũ exceſſeriut.Cum autẽ ſit omnis exceſſus fugiendus,maxime hunc
fugere expedit,ex quo non corpori mõ,uerumetiam aĩo damnum accedit.Quare neq; iam adul
tis uinum,niſi modice ſumptũ,exiſtimãdum eſt utile eſſe:quod uidelicet ad irã ꝑcipites,& ad iniu H
riam incontinentes facit,& partẽ animi rationalem hebetẽ,turbidamq; reddit. Cæterum his ip-
ſis ad bilis excrementa uel mitiganda,uel expellenda eſt ſanè non inutile: non minime uerò ad
eam ſiccitatem,q̃ in ſolidis partibus,aut ex immodicis laboribus,aut ex ꝓprio ętatis temperamẽ
to prouenit,idoneum eſt uinum.Humectat nanq;,ac nutrit,quicquid immodice ſiccatum eſt: tũ
bilis amaræ acrimoniã mitigat,ac frãgit:ꝑterea per ſudores,vrinaſq; vacuat. Pueri uerò,ceu qui
talem ſuccum minimè colligunt,quiq; naturalẽ humiditatẽ plurimã obtinent,ut commodorum
q̃ uini potio largit̃,planè non egent,ita incõmoda,q̃ affert,tñ ſentiunt.Nemo itaq; rationis com
pos ea uti potione pueros ſinet,quam,præterquã ꝙ nullum affert cõmodũ, immenſum & ſequit̃
incõmodum.A frigidæ potione oĩno prohibendos hmõi pueros non cenſeo,quod tamẽ aliq fa-
ciunt:uerum à cibo plerunq;,& per calores,† cum ipſis cordi erit,uti permitto, potiſſimum uero
(ſi copia eius ſit)fontanæ recentis, cui nulla qualitas uitioſa aliunde ſit contracta:ea ſi non eſt,re-
liquarum.Cauendæ uerò ſunt,quæ ex ſtagnis hauriuntur,& quæ turbidæ,& quæ maleolentes,&
quæ ſalſæ,deniq; in quibus qualitas aliqua guſtu deprehenditur: quando quæ optima eſt, ea pe-
nitus non guſtui modo horum,uerumetiam olfactui omnis qualitatis expers uidebitur. Eadem

†Aliqui in codice græco legunt non ἐἀν ἐρῶσιν αὐτοί πρὸς τὸ ψυχρόν, i.affecti fuerunt ipſi erga frigidam, ſed ἐἀν ἔλθωσι &c. ideſt uenerint ipſi ad aquam frigidam.

quoque

A quoque tum potui iucundiſſima erit,tum planè pura.Quod ſi*præcordia quoq; celeriter tranſit, *ὑποχονδρίων.
nihil eſt,ꝙ magis idoneã requiras: qñ,ſi qua pura,limpidaq; eſt,nec potu inſuauis,nihilo ſecius tñ
circa præcordia hæret,hæc † uitio non caret:atq; abſtinẽdum ab ea cenſeo utiq; cum prorſus eſt † ἐμμοχθηρός i.ſeni uitioſa
frigida:cæterum a calefacta non deterreo. Ac tutiſſimum quidem ſit experientia ipſa de huiuſmo
di aqua iudicium fieri. Quòd ſiquis eſt,qui ex notis potius vim eius prænoſſe malit: Cuius ſons è
petra ſcaturiens,contra Septentriones fluit,Solemq; auerſum hẽt,hanc ægre concoctum iri,tar-
dique tranſitus eſſe putandum eſt:eadem nimirum calefiet,frigefietq; tarde. Cõtra,cuius ad oriẽ
tem Solem ſons erumpit,quæque per meatum aliquem mundum,aut puram colatur terram,ea-
demque calefit ac refrigeratur ocyſſime,hanc oĩ ætati vtiliſſimam eſſe exiſtimandum eſt. Non.n.
ſicuti uino,eſcis,exercitatione,vigilijs,ſomno,ac venere,alijs alias uti pro rõne ætatis expedit,ita
de aqua quoq; ſtatuendum eſt,ſed quam nunc optimam indicauimus,hac uti puero,iuueni,ſeni,
conducit. Idem de aere iudicandum,quem optimum in pulmones trahere oĩb. iuxta ſalubre eſt.
Optimum aerem cẽſeo,qui prorſus ſit purus. Eiuſmodi uero fuerit,qui nec ſtagni,nec paludis ha-
litu ſit perturbatus,nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpirante infectus, qualis circa Sar-
dus,& Hierapolim,alibiq; terrarum ſæpenumero viſitur. Nec,q ex eloacis,quæ magnam aliquã
B vrbem,aut numeroſum exercitum purgent,vitium contraxit. Nec,qui ex aĩalium,olerum,aut le
guminum putredine,aut fimo coinquinatur. Nec qui ob ſtagnum,vel flumen vicinum nebuloſus
eſt. Nec,qui editis undiq; montibus in cauo loco clauſus, nullũ recipit perflatum. Suffocans.n.
putriſq; eſt ſimilis eis,qui in domibus quibuſdam eſt incluſus,in quibus ob putredinem, & perfla
tus defectum plurimus aceruatur ſitus. Huiuſcemodi ergo aer oĩ planè ætati eſt noxius:ſicut e di-
uerſo,qui purus oĩno eſt,nulli non ætati eſt utilis. At uerò,quæ ex calore,frigore,ſiccitate,humi-
ditate diuerſitas aeris contingit,non proinde ſe ad oẽs homines hẽt. Sed corporibus,quæ opti-
mo temperamento ſunt,& optime temperatus aer eſt ſaluberrimus. In qbus uero aliqua exupe-
rans qualitas dominatur,ijs vtiliſſimus aer eſt,qui ei qualitati maximè eſt aduerſus,frigidus calidę
calidus frigidæ,humidiori ſiccus:ſicciori,quam par eſt,tanto humidior,quanto ſiccitas ipſa modũ
exceſſit. Atq; hæc quidem hoc loco intellexiſſe ſat eſt. Quemadmodum vero incommoda, quæ
ex vitioſis aere,aquiſque prouenit,corrigas,alio uolumine dicetur. Nunc enim optimum corpo
ris ſtatum,ſimul cum optima uictus ratione,ceu ſcopum ac regulam quandam tractare conſti-
tui. Quæ enim uitioſa in aliquo corpore ſunt,horum uarietates omnes una cum idonea ipſis ui-
ctus ratione in ſequentibus libris proſequemur.

C *Ratio tuendæ ſanitatis ſecundi, & tertij ſeptenarij, ac de uijs ſingulorum corporis excrementorum.* CAP. 12.

QVare rurſus ad optimi ſtatus puerũ reuerſi,ſm ſeptennium eius explicemus,& cuius tempe-
ramenti ſit,& quod nam poſtulet victus genus. Ergo temperamẽtum eius(ut in libris, quos
De temperamentis ſcripſimus,euidenter oſtendimus)calidum eſt eodem gradu,quo prius, humi
dum vero non eodem. Qñ quidem oẽ aĩans ab ipſo ſtatim ortu ſiccius in dies efficitur, minime tñ
A. l. 1. f. 2. d. 1. c. 4. f. 59. g. ꝑ oẽs ætates aut calidius,aut frigidius euadit. Sed quorum optime ſe hñt corpora,ijs calor ſimilis
quodammodo vſq; ad ſummum incrementum manet:quorũ vero humida,frigidaque ſupra opti
mæ conditionis corpus ſunt,horum calor augetur. Sed non eſt nunc de his ſermo. Cui vero opti-
mi ſtatus corpus cõtingit,is ad quartumdecimum uſq; annũ iam traditam victus rationem obſer
uet,illo tñ in exercitatione ſeruato modo,ut neq; immodice ſe,neq; violẽter exercitet:ne corpo
ris id incremẽto ſit in mora. Lauetur ãt calida potius,q̃ gelida;ut q nondum hanc citra noxã to-
lerauit. Hoc ætatis,animum quoq; finxiſſe aptiſſimũ eſt,idq; potiſſimum probis cõſuetudinib. &
grauib. diſciplinis,quæ aĩo modeſtiã pariant. Quippe cũ ad ea,q̃ ſequente ætate circa corpus eius
moliri oportebit,maximo compendio ſit aĩ modeſtia,& ad parendum facilitas. A ſecundo uerò
D ſeptennio vſq; ad expletum tertiũ,ſi quidẽ ad robuſtiſſimum corporis habitum prouehere homi
nem cupis,aut militem eum ſtrenuum,aut luctatorem,aut aliàs virib. inſignem deſtinans,utique
de ijs aĩ dotib. quæ ad ſcientiã,ſapientiamq; pertinent,minus laborabis. Quę.n. ad mores ſpectãt,
hac maxima ętate perfici abſoluiq; conuenit. Sin corporis membra roborare hactenus cupis,dũ
ſanum quendam habitum,& incrementũ ijs compares,aĩ uero rationalem partem ornare adole
ſcentis ſtudes,non eſt vtrobiq; eadẽ uictus rõ ex uſu. Quanq̃ & tertiam,quartamque uitæ formu-
lam licet inuenire:alijs ſordidarum cuilibet artiũ deditis, idq; vel ei quæ corpus exerceat,uel alie
nũ ab exercitio id teneat:alijs ad agriculturam,vel mercaturam,uel tale quippiam ſe conferentib.
quæ genera tot numero ſunt,ut difficile certe videatur omnes vitę ſpecies certo numero comple
cti. Ac ars quidem,quæ ſanitatem tuendam profitetur, omnibus profecto hominibus ſanitatis
tuendæ documenta pollicetur, aut ſingulorum propria,aut omnium communia: aut hęc qui-
dem propria,illa uerò cõia. Verumtamen fieri nequit, ut de omnibus ſimul diſſeratur, ſed primo
loco quemadmodum*quis ad longiſſimum prolata vita, & bona valetudine perpetuo vtatur. * ἐνστάσεως. i. uitę inſtituto,aut ui uẽdi ratione.
(Sanè hanc uitam ab omni,quod neceſſitate ſe ingerit,negocio liberam eſſe oportet, ac ſoli cor-
pori vacare,)Secundo loco ut de ijs,quæ cum arte aliqua, aut opere, aut* exercitio, aut miniſte-
rio

rio priuato,publicove,inſumma, quę cum pmente aliquo negocio coniunctę ſunt. Sic utique E
fieri poteſt,ut de oībus diſſeratur. Neq;.n.aliter aut dilucidus,aut memoratu facilis,aut certa me
thodo traditus ſermo noſter uideatur,niſi hunc ordinem ſequaſ̃.Sed ad id,ꝙ primo loco propoſi-
tum eſt,reuertendum,docendumq; quemadmodum,qui optimum corporis habitum eſt nactus,
ab oībus,quæ ad publicum in uita ſpectant,ſecedẽs,ac ſibi ſoli viuens,nec morbo vno,quoad fie
ri pōt,unquam tentetur, nec ante longiſſimum vitæ tp̃s morte occupetur.Immortale nanq; fie-
ri quod genitum eſt planè nō pōt:tametſi noſtri temporis philoſophus quidam in egregio.ſ.ope
re illo in quo immortalitatis viam docet,id oſtendere ſit aggreſſus.†Vt vero corpus in plurimum
perduret tp̃s,id uerò fieri poſſe profecto conuenit,præſertim eius,qui optima ſit natura.Sunt.n.
qui ab ipſo ortu,adeo improſpero corporis ſint ſtatu,vt,ne ſi Aeſculapium quidem ipſum ijs pre-
feceris,vel ſexageſimum annum uideant.Sed non eſt nūc de his locus. Quare ad illum hominem
potius,qui optimo eſt habitu,reuerſi,repetamus ea,quæ inter initia præmonſtrauimus,nempe ꝙ
comeſſe bibereque nobis neceſſe eſt propterea,ꝙ è corpore noſtro aliquid ſemper deſluit. Cum
verò edendum nobis,bibendumq; ſit,neceſſe rurſus eſt excrementorum excernendorum curam
rationemq; haberi.Horū vero cum variæ ſint ſpecies,aliæ eorum,quę in uentriculo perficiuntur,
aliæ eorum,quę in iecinore,arterijs,& uenis,aliæ eius,quod per ſingula membra diſtribuitur,ali- F
menti,ſanè cuiuſq; ſuam eſſe vacuationem oportet: ſicuti idipſum ab initio inſtituiſſe natura vr̃,
quę inſtrumenta aīalib. contulit,alia,quę excrementa ipſa expurgent ac ſeparent,alia,quæ dedu
cant,alia,quæ in unum colligant,alia,quę excernant.de quib. oībus tractatum nobis fuſius eſt in
ijs commentarijs,quos De naturalibus facultatibus,& quos De particularum aīalis vſu inſcripſi-
mus.Nunc hypotheſeos loco hęc pręſumēda ſunt ad ea,quę paramus.Primum nanq; excremē- A.l.1.f.1. d.4.c.a.fo. 8.F.
tum & à ſyncero ſeparatur,& paulatim impellitur per omnia inteſtina vſq; ad ſatis capax ſpatiū,
quod in eo inteſtino viſitur,quod ab argumento rectum vocant:ad cuius exitum muſculi quidā
ſunt inſerti,qui ipſum coerceant,intusq; detineant,ac ne immature effluat, uerent. Poſtea uerò,
q̃ plurimum cōgeſtum iam graue aīali fuerit,tum foras agi ſinunt,ad celeritatem emiſſionis ēt ab
dominis muſculis una cum tranſuerſo ſepto adiuuantibus. Iecinoris excrementorum aliud eſt,
quale quod florem in uino appellant,aliud,quale quod ſex dr̃.Attrahitur alterum a veſicula, quæ
iecinori ſubijcitur,alterum a liene.In his collecta,cernuntur,alterum in priorem tenuis inteſtini
partem,alterum in uentriculum:ab hisq; iam per oīa inteſtina , unaq; cum ſicciori alimenti ex-
cremento permeant.Quòd āt in uenis,& arterijs excrementū aceruatur,eiuſmodi planè eſt,qua-
le in lacte concreto ſerum.Hoc renes a ſanguine ſecernentes,ad veſicam tranſmittunt.Ea porro G
id colligit,ſeruatq;ad eundē fermè modū;quē de ſicco excremēto ſupra retulimus. Quippe * ad-
naſcitur hic quoq; ad exitum ipſum muſculus quidam tranſuerſus,qui oſculum veſicę ita ad un-
guem comprimit,ut inde nihil effluat.Poſtq̃ verò huius quoq;collecta iam copia aīal vrget,ilico
ſe remittens,laxansq; ſtatione cedit.Veſica uerò oē excrementum excernit, rurſus hic quoq; ut
ad celeritatem exitus ſiccorum excrementorum,auxiliantibus muſculis ijs,qui in abdomine ſunt
ſiti.Reliquum excrementorum genus in ſingulis aīalis naſcitur particulis ex ipſo vñ aluntur ſuc-
co,aliud quidem ceu ſemicoctę quæpiam reliquiæ , quæ aſſimilari nutriendæ parti nequierunt:
aliud quod prius tranſmittēdi alimenti fuit vehiculum,nunc functum officio,humidum tenueq;
ſupereſt:quale nimirum ſeroſum illud iam dictū,qđ ex uaſis(i.uenis,& arterijs)in ueſicam deſluit.
Huic excremento nullus certus a natura præſcriptus meatus eſt,expellitur tñ partim actū pipſa
molliora corpora,quæ fluentis eius uiolētiæ cedūt,potiſſimum cum a ſpū maiore impetu irruen
te impellitur:partim ēt p exiguos oēs corporeæ molis meatus,πόρους Græci uocant,quorum nō
modo reliquum corpus uniuerſum,ſed ēt tota cutis plena eſt.Dictū āt nobis de generatione ho-
rum eſt in libris,quos De tēperamētis edidimus.Ergo tenuiſſimum huius generis excrementū fa
cile ſanè eijcitur,partim in ſpeciem halitus ab inſito calore ſolutum,partim uiolento motu con- H
fertim erūpens.Appellāt uero,quod ita excernitur,ſudorem.Alterū uerò,cui nullum publice no
mē eſt,quod uidelicer nec uulgo eſt cognitum,ut quod conſpectum præ tenuitate effugiat,ab ijs,
qui id ratione contemplari ſunt,ἄδηλος αἰσθήσει διαπνοὴ Græce,id eſt tranſpiratio,vel perſpiratio,
vel perflatus ſenſum latēs uocatur . In hoc inſenſibili perflatu ēt craſſioris excrementi non nihil
excernitur.Huic āt & uehementiore deducente calore,& impetu impellente maiore opus eſt:cū
alioqui periculum ſit,ne ante itineris finem ſiſtatur,ſaltem ad cutim.Ab hoc excremento tum pi-
lis originem eſſe oſtenſum nobis eſt:tum uerò ijs,quę circa oīum cutim ſemper aceruantur, ſor-
dibus.Ac dicta ferme nobis uniuerſa ſunt tum generationis tum ēt expulſionis excrementorum
neceſſaria capita:quæ in alijs noſtris operibus,quorū proximè meminimus, euidenti demonſtra
tione aſſerta,hypotheſes opportunæ ſunt ijs,quę nunc molimur.Nā,qm̃ eijci hæc oportet,utpo-
tè q̃ uitioſa qualitate ſint,tametſi Aſclepiades reclamet,conuenit (arbitror) primum nouiſſe,qui
bus maxime cauſis remorentur,deīn rōnem inire,qua nec in ipſas incidatur: ac,ſi qñ inciditur,q̃
primum error corrigatur.Atq; ne incidatur quidē,hinc,licet,aſſequamur,utiq; ſi, excreta abūde
ſint necne,copertum habuerimus:ut uero erratum iā corrigatur,alia quadam methodo eſt opus.

Cauſa

† *Al. Clarius ex antiquis: id uero fieri profecto poteſt.*

* ἐμφύεται.

A *Cauſæ retentionis ſingulorum corporis excrementorum* CAP. 13.

DIcamus itaq; primum, a quib. maxime remorentur memoratorum excrementorum ſingula: mox quo pacto, qđ retentum eſt, expediaƭ. Ergo ijs, q̄ uentriculo continentur excremẽtis mora contingit, aut ipſius cibi potionisq; culpa, aut ipſius ventriculi vnà cum inteſtinis. Et cibi quidem potionisq; vitio, aut ꝑꝑ qualitatem eorum aut quantitatem; ad hęc ordinem, utendiq; modum. Et ꝑꝑ qualitatem quidem, ſi acerba, auſtera, aut ſiccæ naturæ fuerint. Propter quantitatem ſi iuſto plura, aut pauciora ſunt aſſumpta. Ordinis culpa, ſi, quæ ſicca adſtringentiave ſunt, ꝓ rimo: q̄ humida, pinguia, & dulcia, ſecundo loco ſunt ſumpta. Modi vſus rõne, ſi, cum bis fuit edendum, totum ſemel ſumpſerit alimentum. Quæ uerò ventriculi inteſtinorumve vitium ſequitur excrementi mora, vel ob naturalem eorum affectum accidit, uel certe acquiſititium. Ac, quæ quidẽ naturę eorum vitio cauſę proueniunt, ex prauis corporis habitib. ſunt: ſicuti, ubi de his agemus, dicetur. De acquiſititijs hoc loco agemus. Recentium ventris affectionum octo ſunt dr̄iæ, ſingulę ipſo genere intemperies: & quatuor quidẽ ſimplices, calor, frigiditas, ſiccitas, humiditas: quatuor compoſitę, calor vnà cum ſiccitate, idem cũ humiditate: frigus adiunctum ſiccitati, idem cum humiditate. Sanè eo creuiſſe magnitudinis harum quamlibet oportet, vt iam inualidam reddiderit im-
B pultricem vim, aut vẽtriculi tantum, aut gracilium inteſtinorum, aut craſſiorũ, aut ẽt oĩum ſimul, aut ex his quorundam. Creantur porrò eiuſmodi intemperis modo ab ijs, quæ intrò in corpus ſumuntur: modo ab ijs, quæ foris incidunt. Et ab ijs, quæ in corpus ſumuntur, cum in cibo, vel potione vis quæpiam medicinalis eſt immiſta ex earum genere, quę vel calfaciunt, uel refrigerant, uel ſiccant, uel humectant, uel una calfaciunt & ſiccant, aliave quapiam connexione harum qualitatũ afficiunt. Ab ijs quæ foris incidunt, uel ambientis nos aeris vitio, (cum is immodice calfacit aut refrigerat: aut ſiccat, aut humectãt, aut copula quauis harum qualitatum afficit) vel aquæ, qua lauerimus uel unctionis, qua vncti ſimus, uel deniq; alterius cuiuſquam, qđ, cum foris uentriculo adhæſerit, aut calfaciendi immodice hunc aut refrigerandi, aut ſiccandi, aut humectandi uim habuit. His igitur de cauſis ſupprimitur excrementum ventris. At flauæ bilis excremẽtum moratur, aut ꝑꝑ attrahentis expellentisve facultatis infirmitatem, aut ꝑꝑ uaſorum, quib. deducitur, atq; excernitur, anguſtiam. Porrò infirmitas tum veſiculæ totius, quæ iecinori ſubijcitur, tum eorum meatuũ, qui ab ea in iecur ſubeũt, tum eorum quib. in inteſtinum bilis euomitur, ex recenti intemperantia prouenire poteſt, tali vtiq; quali inteſtinorum ventrisq; impultricem vim lędi diximus. Anguſtia vero vaſorum aut phlegmones vitio fit, aut propter ſcirrhos, (hi ſunt durities quędam
C non ſenſiles) obſtructionem, aut circumiacentiũ partium innixum, aut oſculorũ conniuentiam. Iam ipſa a proximis partib. compreſſio, aut propter immodicam copiam eorum, quę in ſe continent, aut propter phlegmonem, aut ſcirrhum accidit, æque & oſcillorum conniuentia, aut propter horũ quippiam, aut ẽt ſiccitatem. Porrò ſiccitatem accidere faciunt, & quæ valenter adſtringũt: & q̄ pariter calſaciũt & ſiccant. Illa nanq; humorem exprimendo, & q̄ patebant, contrahendo conſtringendoq; ac denſando, hęc eliciendo per habitum humore, ſiccitatem inducũt. Phlegmone nanq; & ſcirrhus, qm̄ morbi plane ſunt, ad præſentem diſputationem nõ pertinent, & alio qui de ipſis commodius agetur in ſequentib. Pari ratione atræ bilis excrementũ aliquando ſiſtet ſi lienis ad amaræ bilis veſicam: vena verò, quæ ad illum a porta iecinoris pertinet, ad vaſcula illa, quæ amarum excrementum attrahũt: quę uerò ex liene in ventriculum fertur, ad meatum illum, q amaram egerit, proportione ſit affecta. At excrementum, qđ per ſingulas aĩalis, q̄ nutriuntur, particulas congeritur, & copia ſua, & craſſitudine, præterea lentore remorantur: ad hæc, ob imbecillitatem caloris, qui id diſſecet ſoluatq;: præterea tranſitus anguſtiam. Ac copia quidem, craſſitudo, & lentor vel ex cibi potionisq; natura prouenit, uel recenti quapiam alteratricis facultatis in ea parte, quæ nutritur, infirmitate. Imbecillitas uerò caloris, qui non id excrementum reſoluat
D ac tenuet, ab exercitandi defectu prouenit. Anguſtia tranſitus, aut ob ſcirrhum, aut phlegmonẽ, aut obſtructionem, aut compreſſum alicuius, aut conniuentiam euenit. Quorum cuiuſq; originis rõnem paulo ante retulimus. Sũt tamẽ partes, q̄ præter latãtes hos meatus, alios quoſdã apertos & conſpicuos obtinent, ſicuti cerebrum, & oculus: Id ãt inſtitutum a natura eſt, aut ꝑꝑ *eminentiam particulæ, aut ꝑꝑ actionẽ exquiſitius obeũdam, aut ꝑꝑ continentium corporum ſpiſſitudinem. Eſt nanque cerebrum rationalis animæ ceu domicilium: quod, cum oſſe ſolido undique ſit ſeptum, plurimis, maximiſque canalibus expurgatur: primum per nares, & palatum; ſecundo per utranque aurem: tertio per caluę commiſſuras. Nec abſimile eſt etiam aliquid ab eo confluere ad oculos. Oculus verò ipſe non tanquàm *primatum aliquem inter partes obtinens, ſed uelut qui purus eſſe omnino poſtulet, quo videlicet probe munus ſuum obeat, per euidentes meatus eiicit, quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares *genaſque.

* κύριον.
* ἁγνόν.
* βλέφαρα i. palpebras.

Quo pacto educenda ſint ſingula corporis excrementa. CAP. 14.

ERgo excrementorum tum cauſa, tum inſtrumenta iam diximus: Quæ quemadmodum q̄s retenta expediat atq; euocet, deinceps docendum: initio rurſus à uentre ſumpto. Ergo illud coe omnium excrementorum documẽtum ſit, vt retentionis cauſæ contrariã cauſam ſemper ad

moueas,

moueas, ſpeciale verò per ſingulas, hoc, ſi comeſtorum paucitate & ſiccitate reſtricta aluus ſit, E
vt cum plura, tum humidiora exhibeas. Si ſiccitate, plura quidem nō offeras, ſed humidiora. Si au
ſteritate & acerbitate, dulcib. & pinguib. cibes. Quòd ſi in ordine ſumptorum erratū ſit, ut eum er
rorem corrigas. Si cum bis edendum erat ſemel comedit, ut nō bis modo, ſed & ſæpius paſcas. Eo
dem planè modo & recens contractas intemperies contrarijs remedijs ſarcias: nempe, quod ſicca
tum eſt, humectans, qđ refrigeratū eſt, calfaciens, ac reliquos affectus ſimili rōne corrigēs. Quib.
verò hæc fiant, in ijs, quæ de medicamentis ſcripſimus, proditę materiæ ſunt. At flaua bile retenta
ſi quidem obſtructionis culpa id accidat, eo qui extenuet victu utendum: cuius materia ſingulari
volumine a nobis eſt tradita. Sin ex compreſſu id eueniat corporum, quæ & eius bilis meatib. ui
cina ſunt, & immodice ſunt referta: ſiquidem ex craſſitudine ſucci id incidit, extenuante uictu eſt
vtendū: ſin ex multitudine, præſidijs, q̃ vacuent. Quòd ſi ob phlegmonē, ſcirrhumve id cōrigit, iā
res ſanitatis tuendæ profeſſionem exceſſit. Sin ꝑ recens contractā intemperiē, quęcunq; victa
qualitas eſt, hanc reſtituere tentandum. Ad eadem formulā, conniuētiam oſcillorum aperire con
ueniet. Si ab auſteri facta eſt, pinguib. & dulcib. aſſumi iuſſis. Sin ijs, quæ calfaciunt, & ſiccant, ſuc
ceſſit, adhibitis, q̃ refrigerent & humectent. Dicetur & talium materia in ſequentib. libris. Idē ex
purgandi modus & tertio excrementorum genere retento, & quod per ſingulas aīalis partes col F
ligi diximus, conueniet. Nam ſi contracta ſint, & tanquam cōniueāt meatuū ora, per aduerſa ijs,
quę ſic affecerūt, ſuccurrendum eſt: nempe quæ ex frigidis cauſis ortę coarctationes, conſtipatio
neſq; carneæ molis ſunt, ueluti q̃ ex ambientis frigore corporib. noſtris inciderūt, eas calfaciēdo.
Rurſus eas, quæ calori ſiccitatiq; superuenerūt, veluti q̃ feruorib. ſolis euenerūt, refrigerando &
humectando. Pari modo, & quæ aſtringentium vitio prouenere, cuius generis ſunt aluminoſæ a
quæ, has pingui ac molli frictione vna cum dulcis aquæ balneo reparando. Quòd ſi uel craſſitudi
nis uel abundātiæ, uel lentoris excrementorum vitio obſtructi meatus ſunt, tenuatoria victus ra
tio his apta erit, præterea medicamenta, quæ calfaciūt ac diſſecant, quædam intro deuorata, quę
dam foris admota: anteq; hæc oīa exercitatio. Nam ea quoq; tum ſoluere excrementa pōt, tum
per ſudoris meatus eijcere, tantoq; tam cibis, q̃ medicamentis tenuantib. præſtat, q̃to ſatius eſt
nullo corporis noſtri habitu incommodo exigi, quæ redundant, q̃ pariter & carne liquanda, &
ſolidis ex tenuādis. Hęc nanq; incommoda calidis, attenuantibusq; medicamētis ſuccedūt. Exer
citationibus vero adeo nihil tale ſuccedit, ut & firmitas quędam membris accedat, cum & natura
lis ipſe calor accenditur, & ex partium inter ſe attritu duritia quædam* indolentiaq; comparatur.
Quemadmodum verò ſe aliquis debito tempore, menſuraq; exercitet, ac ſingularum actionum G
* ἀνωδυνίας. ordine decenti, qualitateq; vtatur, nunc equidem exequi non ſtatui, ſicut nec de alimenti ipſius
* μέτρῳ tpe,* modo, ordine, qualitate: ſed nec de tenuātibus cibis, ac potionib. nec de ijs medicamētis, quę
qualitate immutant. nullius. n. horum hactenus particularem uſum diximus, contenti ſummatim
& per capita tantum attigiſſe. Verum in ſequentibus libris de omnibus fuſius agetur.

Compendium primorum generum quibus ars ſanitatis tuendæ continetur. CAP. 15.

NVnc eum in compēdiū redigere totum opus placuit, quatenus nulla materia lateret, cu
ius eſſe peritū deceat, q omnem ſanitatis tuēdæ artem profitetur: hūc *ὑγιεινὸν* Græcè vo
ces, ſicuti gymnaſten, q tantum, q̃ ad exercitationes pertinent, callet: quin Eraſiſtratus
quoq; ita eum appellauit. In ſequentibus vero uoluminibus dictarum iā materiarum cuiuſque
† Addendū ex antiquis codicib. q̄titatē. tum tempus quo exhibebitur, tum qualitatem, † tum vſus rationem trademus, ita vt non iam ma
teria tantum ſit, ſed ſanitatis conſeruandæ cauſa. Etenim in tribus hiſce primis generibus conſi
ſtit ſanitatis tuendæ ſtudium ęque, ac medendi methodus, nempe corporibus, cauſis, ſignis. Cor
poribus quidem ijs, quæ & ſana iam ſunt, & eo ſtatu ſeruari debent. Signis uero, quæ ipſis acci
dūt, ex quibus corpora ipſa dignoſcūtur. Cauſis autem, ex quib. cuſtodia ſanitatis perficitur. Ha
rum materiam quatuor generibus iuniorum probatiſſimi ſunt complexi, admouendis, educendis H
† καὶ εἴ τινὰ τῶν φαρμάκων i. & aliqua genera medicamētorū: intelligit aūt ea q̃ cibi ſimul rationē habēt. faciendis, extrinſecus incidentibus. Et admouendorum q̃dem nomine, cibus, potio, † & ſi quid
medicamentorum intrò ſumitur, etiam aer attractus intelligitur. Faciendorum uero frictio, am
bulatio, vectio, equitatio, deniq; omnis motus. Quòd ſi non quiuis motus exercitatio eſt, ſed
ſolum, q ualentior eſt, adijciatur motui exercitatio, vt ſint facienda tum motus, tum exercita
tio. referūtur ad hoc cauſæ genus, ſomnus, vigilia, & venus. Ex foris incidentibus primus eſt cir
cūdatus nobis aer, deinde quæcunque lauantium ungentiumve † cuti propinquant, etiam ſiquod
† Quidā Græci codices addūt ἢ γυμναζομένοις ἐν κόνει. i. aut exercētium ſeln pulvere. medicamentum ſanitatis tuendæ fines non exceſſit, ueluti ſal, myrta, nitrum, aphronitrum, &
aquarum aliquę ſponte natarū, & calentium. Educendorum uero materia prędicta paulo ſu
pra eſt. An vero rectè tribus prędictis cauſarum generibus ſimul diuiſa ſit, non facilè dixerim:
cum melius fortaſſe ſit admouendis, faciendis, & foris incidentibus alterari, immutarique corpus
dicere; mutationem uero aut in qualitate fieri, aut quantitate. In qualitate, dum aut incaleſcit,
aut refrigeratur, aut ſicceſcit, aut humectum redditur. In quantitate, dum alitur, aut inanitur.
Iam inanitionem ipſam duplicem quoque eſſe, alteram excrementorum, de quibus paulo ante
diximus: alteram naturalis ſubſtantię noſtræ aſſidue defluentis, quę nutritioni ex aduerſo op
ponitur.

A ponitur. Notaſſe hoc loco operæprecium fuerit homonymiam, quam Hippocrates in opuſculo De alimento diſtinxit his uerbis: "Alimentum aliud eſt, quod nutrit: aliud, q͛d quaſi eſt nutriẽs: aliud, quod nutriturũ eſt. Quippe ei, quod prima ſignificatione alimentum ſiue nutritio eſt, ſubſtã tiæ ipſius fluorem recte opponas: ei uero, quod in ſecunda ſignificatione accipitur, tum hæmorrhagiam, id eſt ſanguinis profluuium, tum uno uerbo oẽm ſanguinis inanitionem: ei uerò, quòd tertio ſignificato dicitur, uomitum, & lienteriam .i. inteſtinorum læuitatem. Verum de talibus diuiſionibus ſtatuere pro arbitrio cuiuis liceat. Quiſquis autem propoſitã artem rite adminiſtrabit, hunc omnis materiæ, quæ ad ſalubrem uictus rationem pertinet, uires habere compertas, eſt neceſſe: quando hinc demum dexter eius oritur uſus. Contingit autem dexter eius uſus, ubi opportunum cuiuſque tempus ac *modum quis inuenerit. Quare huc potius cenſeo properandũ, quàm prauis opinionibus refellendis immorandum. Sed, quoniam ſatis uerborum primum hoc uolumen continet, claudetur hoc loco. Quod reliquum operis eſt, in cæteris exequemur.

in libr. de Alimento. haud longe a principio.

* μέτρον.

GALENI DE SANITATE TVENDA

B

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

Differentias omnes, ac uires frictionis, & exercitationis explicat, ac docet, quo pacto ſanitatem in tertio ſeptennio tueamur.

Præſcribi hæc præcepta homini, qui animo, & optione ſit liber. CAP. I.

ARtis, quæ de ſanitate tuenda inſtituitur, ſumma, ſcoposque proximum uolumen edocuit. Nunc ſingula membratim diſtinguere tentandum, initio rurſus ab ijs ſumpto, in quibus proximus liber eſt finitus. Proponatur itaq; nobis in hoc libro ſaluberrimæ naturæ puer, qui iam tertium ætatis ſuæ ſeptẽnium ingreditur: cuius corpus effingere, componereq; quoad fieri poteſt, quàm optime, propoſitum ſit. Ac primum hoc ipſum definiendũ, quid ſibi velit, quod adiecimus, optime: vult autem nimirum illud. Veluti corporum ipſorum numeroſa ſanè diuerſitas tradita eſt, ita vitæ rationum, quibus viui C mus, ſpecies ſunt diuerſæ. Ergo fieri nequit, ut in qualibet propoſita uita optimam corporis noſtri curam adminiſtres: ſed, quæ cuiq; optima ſit, hanc utiq; licet. Quæ abſoluto ſermone optima ſit, in oĩ exequi uita non eſt: nam maxima hoĩum pars implicitam negocijs uitam agit, quos etiã lędi ab ijs, quę tractant, eſt nec eſſe: nec tamẽ mutare cõditionem licet. Alij .n. per inopiam in eiuſmodi vitæ ſortẽ incidunt: alij ſeruitute, quã aut à parentibus hæreditariam acceperunt, aut alias ꝑ vim aliquã capti, raptive: quas ẽt ſolas ſeruitutes vulgus exiſtimat. Mihi verò, & qui ambitionis, aut cuiuſuis cupiditatis gratia negocijs impeditam uitam delegerunt, quo minus corpori curando uacare queant, ij quoq; ſeruire ultro dñis, & quidem peſſimis, uidentur. Quare his optimã prorſus corporis curam ſcripſiſſe ſuꝑuacuũ ſit. Verum, ſi quis planè tũ aĩo, *tum optione, ſit liber, huic præcepiſſe fas eſt, quemadmodum & ſanitate plurimum fruatur, & morbis minime tentetur, & commodiſſime, citraq; moleſtiam ſeneſcat. Quin etiam ſanitatis tuendæ methodus, ſicut alia planè quælibet ratio uiaq; eiuſmodi docendi initium poſtulat. Siquidem, quod ſimplex, inculpatum que eſt in oĩ genere, id cæteris oĩbus, quę nec ſimplicia ſunt nec culpa vacant, ceu regula quędam præponi poſtulat. Sanè ſimplex, inculpatumq; in corporibus quidẽ eſt, quod optimo eſt habitu: in vitæ generibus, quod oĩno liberum eſt. Primum igitur hoc libro duo hæc cõiuncta tractemus. D Deinde cuique uitioſo corporis ſtatui uita libera ſit adiuncta. Mox optimæ corporis conſtitutioni, ſingulæ ſeruilis uitę ſpecies copulentur. Poſtremo vitioſos corporum habitus cum *ſeruilibus uiuendi generibus maritabimus: ſiquidem plenus nobis, abſolutusque ſermo futurus eſt.

*Interpres vẽ legiſſe ψυχῇ, uerũ emẽdatiora exẽplaria hñt τύχῃ .i. caſu, fortuna, forte, aut euentu. opponit autem Galenus duplicẽ hanc libertatem duplici ſeruituti paulo ante poſitę.

* μοχθηραῖς. i. prauis.

Qui differat à labore & motu exercitatio, tum de eius uſu, & tempore, ac præparatoria frictione. CAP. 2.

QVodnam igitur propoſitæ artis initium cœperimus ad eius tutelam corporis, quod & optimæ ſit notæ, & tertium ætatis ſeptennium iam ingreſſum, & cæteris poſthabitis omnibus vni corporis curæ uacet? Mihi ſanè uidetur id, quod ab Hippocrate traditum eſt tum in Aphoriſ-
« mis, cum ait: "Labor cibum præcedat: tum in popularium morborum ſexto uolumine, ubi ita ad
« uerbum præcipit: "Labor, cibus, potio, ſomnus, uenus, omnia mediocria. Nam & modum ipſum ſingulorum definiuit, addito ad finem dictionis epitheto, mediocria: & tempus æque ſignauit ipſo ſermonis ordine. Quippe ad ſanitatis tutelam à labore eſt auſpicandum, quem excipere debent cibus, potio, deinde ſomnus, mox venus, in ijs uidelicet, quibus venere eſt utendum. Nam reliqua certe omnia cuiuſque ætatis ſunt communia, uenus ætate tantum florentium eſt, utique quo tempore etiam eius uſus eſt, quę enim hanc uel pręcedunt ętates, uel ſequuntur, aut

Hanc ſententiam nõ legi in lib. Apho. ſed

6. Epid. cõ. 4. t. 31. 3. 187. e 6. Epid. com. 6. t. 3. 3. 195. e

planè

planè ſemen non effundunt,aut certe inſœcundum,aut male ſœcundum effundunt.Verum diſce E
pratio de uenere in ſuum locum differatur.A laborib.verò ordiēdū,illo ante oīa diſcuſſo,an idem
ſint labor,motus,& exercitatio:an labor & motus idem,aliud verò ab his exercitatio : an motus
res diuerſa,labor & exercitatio neutiquam differant.Ac mihi quidem non quiuis motus exercita
tio vr̄,ſed tantum,ſi q̄s vehementior eſt.Quoniam autem eorum,quæ ad aliquid dicuntur,eſt qđ
vehementius dr̄,fieri poteſt,vt idem motus alteri ſit exercitatio,alteri non ſit.Terminus igitur ve-
hementiæ eſto anhelitus alteratio : quando , in quibus motibus nulla fit anhelitus mutatio , has
nondum exercitationes vocamus.Quòd ſiquis maius minusve,celerius,aut crebrius iam ex mo-
tu aliquo reſpirare cogitur,huic certè tātus motus exercitatio fuerit. Ea igitur communiter exer
citatio vocatur.Proprie verò a loco Græce denominatur,quem gymnaſion ipſi appellant. Is lo-
cus eſt in publica aliqua vrbis regione extructus,quo ungendi,fricandi,luctaturi,diſcum iacturi ,
aut tale quippiam facturi confluunt.Laboris appellatio idem mihi ſignificare vr̄ cum priore ſigni
ficatione nominis gymnaſij,ſiue exercitationis,nempe communi illo,qđ prædiximus:q̄ppe cū ,
& q̄ fodiunt,& qui metunt,& qui equitant,non laborent modo ſed etiam exercitentur,commu
ni ſaltem exercitationis appellatione.Et de nominibus quidem ita nobis determinatum ſit: atq;
ad hæc ſignificata omnis mihi deinceps ſermo inaudiatur. Nec tamen ſi quis eſt,qui aliter uti ve- F
lit,prohibeo:quando non huc de recto nominum uſu diſputaturus acceſſi, ſed, quemadmodū ſa-
nitas cuſtodiri maxime poſſit.Ad id verò,cum per commodum erat de exercitatione,labore,om
ni deniq; motu diſtinguere,nominum ſignificatus definire ſum coactus.Atq; exercitationis com
moda,& ſi in priore volumine tradita ſunt,non inutile tamen ſit hic quoq; paucis ea denuo repe
tere:quando ea non ſolum ſcopus,ſed ēt veluti iudices ſunt omnium , quæ ſingulatim in exerci-
tationis arte geruntur . Fuere autem(arbitror)genera duplicia,hæc quidem ad excrementorum
inanitionem,illa uerò ad euexian,id eſt commodam † corporis habitudinem efficacia.Nam quō
† Al.ſolidarū partium. niam vehementior motus exercitatio eſt,neceſſe q̄dem eſt,tria hæc ab ea perfici in corpore exer
citando,membrorum duritiem ex mutuo ipſorum attritu, genuini caloris augmentum , & ſpūs
citatiorem motum. Sequi uerò hæc reliqua oīa priuatim commoda,quæ corpus exercitijs acce
pta refert : utiq; ex membrorum duritia,tum vt minus ex labore afficiantur , tum ad actiones ro-
bur:ex calore,tum deducendorum in corpus,ualidum attractum tum immutationem magis ex-
peditam,tum nutritionem magis fœlicem,tum vt ſingulę corporis partes ſint(ut ita dicam) per-
fuſæ,cuius fuſionis beneficio & ſolida molleſcere,& humida tenuari,& exiguos corporeę molis
meatus laxiores fieri accidit.At ex ſpūs valentiore impetu & purgari hos omnes meatus neceſſe G
eſt,& excrementa expelli. Atqui,ſi exercitatio hæc præſtat haud difficile ſanè ſit tempus vten-
dæ eius ſtatuiſſe.Nam,quoniam digeſtionem in corpus adiuuat,non debet , cum adminiſtratur ,
crudi incoctiq; cibi aut ſucci multitudo vel in ventriculo , uel in vaſis contineri , unde periculum
ſit, ne prius,quam per maturam concoctionem vtilis ſit,in omnes aīalis partes rapiatur.Quo- A. l. 1. f. 3. d. a. c. 3. f. 60. g
niam vero & exiguos meatus expurgat,& excrementa expellit,vtilius eſt ante comedendum eā
adhiberi.ſiquidem,quę impura corpora ſunt,atq; ab excrementis parum purgata , hæc quo ma-
gis nutries,magis lædes.Ex his itaq; patere arbitror,tum eſſe ad exercitationem commodiſſimū
tempus,cum heſternus cib. duplici concoctione iam prorſus ſit cōfectus, & ea,quæ in vētriculo,
& ea,quę in uaſis ſanguinis agitur,ac iam denuo cibandi tempus inſtet.Quod ſi aut prius,aut po-
ſterius exercitatione vtere,aut crudis humorib. hominem impleueris,aut pallidæ bilis prouentū
auxeris.Sane huiuſce temporis nota,color eſt vrinę . Quæ enim aquæ ſpeciem præfert,crudum
adhuc in uenis eſſe indicat ſuccum,qui a ventriculo ſubmittitur:quę uero ruſa biloſaq; eſt iam du
dum concoctum eſſe huiuſmodi ſuccum:quæ modice pallet,peractę modo ſecundę concoctio-
nis eſt ſignum.Cum nanq; bili infecta vrina nondum eſt,aquę ſpeciem alboremq; præfert.Cum
vero plus iuſto eius bilis acceperit , ruſa cernitur. Ergo , cum mediocriter eſt ruſa, mediocriter- H
ue pallens,tum exercitatio adeunda,ſed expulſis prius excrementis,quę in veſica, uel inferiorib.
inteſtinis continentur. Verendum enim ne quid ex his in habitum corporis rapiatur,correptum
uidelicet caloris vi,qui per exercitationem accenditur . Ergo ſiquis poſita iam veſte protinus ad
valentiores motus accedat prius,quam totum corpus molliatur , & excrementa extenuentur ,
& exigui carnis meatus laxentur , timor eſt ſolidarum partium quampiam ruptum,aut conuul-
ſum iri.Timendum præterea eſt , ne excrementa ſpiritus impetu impulſa prædictos meatus ob-
turent:Sin ſenſim prius calefaciendo,& ſolidas ipſas pręmollieris,& humores tenuaueris;& exi-
guos meatus laxaueris,nullum periculum nec rumpēdi alicuius,nec obſtruendi , exercitato im-
pendebit.Vt ergo hęc fiant,oportet linteolo totum corpus medioriter fricando prius calfacere,
mox oleo fricare . Neque enim protinus accedendum ad pingue cenſeo,ante uidelicet quam cu
tis incaluerit ; & meatus laxentur, & vt ſemel dicam, quam pręparatum aptumque corpus ſit ad
oleum capiendum . Ei rei ſatis omnino ſunt pauci manum circumactus,q̄ nullo compreſſu ſint
graues,& modice celeres,huc demum veluti ad metam directi,ut corpus citra compreſſum cale-
faciant. Siquidem peractis his cernere licebit floridum ruborem per totam diffudi cutem. Tum

igitur

A igitur pingue inducendum,& nudis manibus,quæ medium inter molle durumque modū ſeruet, infricandum,quatenus neq; coactum conſtrictumq; corpus ſit,neq;ultra,quam par eſt,laxum te ſolutumq; fiat,ſed legitimum naturæ modum ſeruet.Infricandum uero primo contrectatu blandius,inde ſenſim paulo fortius,eatenus aucta ſemper ad ualentius frictione, quoad iam carnem manifeſte premat,citra tamen læſionem:haudquaquam tamen tam valida frictione diu vtēdum, ſed ſemel,aut bis in quaq; parte,quandoquidem non eò ad hunc modum fricatur huius pueri corpus,ut iam duretur,cum id iam ad exercitationē producimus, ſed potius quo tum promptitudo ad actiones excitetur,tum robur colligatur,ac raritas laxitasq; quæ mollem frictionem conſecuta eſt,conſtringatur ac cogatur.Quippe medio temperamento ſeruari huius pueri corpus oportet,nec * vſquam durum molleve effici,necubi naturale eius incrementum inhibeatur. At procedente tempore,quando iam nobis fit adoleſcens,tum uero duriore frictione utemur,præterea frigida ab exercitando lauatione.Verū de his poſt agendum. *Impreſſi habet ξηρὸν, id ſiccum.

De proprijs frictionum differentijs,& uiribus,ac longe melius de his tractatum fuiße ab Hippocrate,quam à Theone Alexandrino. CAP. 3.

IN præparatoria verò ante exercendum frictione,quę huc ſpectat,ut corpus molliat,mollis,du
B raq; mediam qualitatem dominari oportet,ac pro eiuſdem qualitatis ratione, quicquid reliquum eſt, exigi.Varię autem q̄ maxime ex manuum iniectu circumactuq; frictiones eſſe debebunt:nec ſuperne modo deorſum, aut inferne ſurſum adhibitæ, ſed ēt tum in ſubrectum, tum in obliquum,tum in tranſuerſum,tum in ſubtranſuerſum.Voco tranſuerſum,quod recto eſt cōtrarium.id græcè ἐγκάρσιον appello. Subtranſuerſum uero,quod paululum ab hoc in utrâque partē declinat,quod σιμὸν dico.Rurſus ſubrectum,quod a recto paululum vtroq; uerſus recedit. Obliquum recti tranſuerſique planè eſt medium,illud πλάγιον,hoc λοξὸν græce nomino.

C

Quinetiam τρῖψιν, aut ἀνάτριψιν græce dicere, nullum diſcrimen faciet, modo ne lateat ἀνατρίψεως nomen veteribus vſitatius, τρίψεως recentioribus magis vſurpari. { Nos latine frictione, fri-
D ctu,perfrictione,promiſcue legentium uenia utemur. } varium aūt fieri manuum tum iniectum, tum circumactum uelim,quo videlicet vniuerſæ,quoad fieri poteſt,muſculorum fibræ omni ex parte fricentur. Siquidem eius ſententię eſſe,quaſi tranſuerſa frictio (quam etiam rotundam aliqui uocant) duret,denſet,contrahat,& conſtringat;recta contra rarefaciat,laxet,molliat, & reſoluat corpora,eiuſdem planè inſcitiæ eſt,cuius cætera,quæ pleriſq; gymnaſtarū de frictione traduntur.Nam,q plus de frictionum virtute afferat,q̄ quæ Hippocrates in eo libro prodidit,quam κατ' ἰητρεῖον inſcripſit,nemo planè eſt. Ait enim *dura frictione ligari corpus, molli ſolui, multa De ijs,quæ in medicat.cō.3
extenuari, mediocri craſſeſcere. Habent verò ſe eius verba ad hunc modum; Frictio vim habet c.25.7.218.d
ſoluendi, ligandi, carnem augendi,minuendi. Nempe dura ligandi,mollis ſoluendi,multa minuendi, mediocris carnem augendi. Quatuor.n.hæ genere differentiæ in quadruplici omnis frictionis tum uirtute, tum uſu ſunt. Quod ſi medias quoque harum,quæ una cum his intelligendas ſe exhibent,annumeres,ſex in vniuerſum differentiæ exiſtent. Vnde nam igitur plurimis neotericorum gymnaſtarum ſuccurrit,tam numeroſas frictionum differentias prodere, quas vel numero comprehendere facile non eſt ? Non aliunde certe, quàm quòd logicæ contemplationis plane expertes, cum proprijs frictionum differentijs externa, alienaque imprudentes non-

nunquam

nunquam confundunt. Interim & quod cauſas frictiones ſingulas efficientes, adijciunt. Interim tñ E
*iuſtas ipſas inter ſe frictionum drãs connectunt, tum uero cum his &, quas ipſis perperam exco-
gitarunt. Cum.n. dicant frictiones inter ſe diſtare, q̃ aliæ ſub dio fiant, aliæ ſub tecto, aliæ in admi-
ſta umbra: rurſus aliæ ꝑflato loco; aliæ in tranquillo: item aliæ in calido, aliæ in frigido; aliæ in So-
le, aliæ in balneo, aliæ ante balneum, aliæ in palæſtra, taleq; catalogum faciant: ſane nõ proprias
frictionum drãs afferunt, † ſed ea ſine quibus, q̃ fricatur, eſſe non põt, inculcant: quippe quẽ neceſ-
ſe omnino eſt in aliquo terrarum loco eſſe, præterq; locum vel æſtate, vel hyeme, vel alio anni tẽ-
pore. Cum vero ita diſſidere dicant inter ſe frictiones, q̃ alię cum copioſo oleo, alię exiguo fiant:
aut prorſus ſine oleo, idq; vel manib. tñ, vel & cum puluere: vel ꝑ linteum, atq; hoc uel aſperum
vel lene, cauſarum planè, quibus frictio dura mollisve efficitur, enumerationẽ faciunt. Ex quo ni-
mirum cauſarum eſt genere, & q̃ ipſæ fricantium manus duræ aut molles ſint: itẽ valide premãt,
blandeve ſint admotæ. Tertia ſpecies, quam afferunt ij, q̃ multas frictionum drãs autumant, in-
de naſcitur, q̃ oĩa iam dicta inter ſe per coniugationes quaſdam copulant. Qui itaq; ex his aut ex
ternas rerum circunſtantias, aut verarum drãrum cãs, inter ſe copulant, facile deprehendũtur pa-
rum recte ſentire. Qui uero ex proprijs & ſynceris drĳs coniugationes nectunt, horum non adeo
facile deprehẽditur error: immo, nonnulli ſapiẽtiæ quoq; laudẽ retulerunt, Hippocrate ipſo plus F
aliquid inueniſſe crediti: quorum eſt Theon gymnaſtes, q̃ rectius, quam Hippocrates, ſenſiſſe de
frictione eſt uiſus. Nam, cum is in modo comprehẽſis uci bis in ea drã, quæ ex qualitate ſpecta-
tur, mollem & duram: in ea uero, quæ ex quantitate, multam & mediocrẽ collocet: Theon qua-
litatis, quantitatiſue minimẽ faciendam mentionem ſeorſum cenſet, ſcribens cum alibi, tum ue-
ro in tertio Gymnaſticorum, hũc in modum; De frictione præcipientes, placet quantitates ſem-
per cum qualitatibus coaptandas eſſe: per ſe nanq; imperfectiores ſunt, quam ut in aliquis ſucceſ-
ſus ex ipſis proueniat. Quippe mollis frictio pro quantitatis modo triplex opus efficit. Pauca.n.
*leniter carnem remittit, ac facile contrectabilem, ſiue tactu mollem redit: multa euaporat, & li-
quat: mediocris laxa & fluida carne amplet. Simili modo dura pro quantitatis ratione totidem nu
mero effectus reddit. Multa nanq; adhibita contrahit cõſtringitq; corpora, & phlegmonæ perſi-
mile quippiam relinquit: mediocris implet imminuta, & euidenter circumſcripta, expreſſaq; car
ne: exigua uero in ſumma cute ruborem ad tempus excitat. Non cẽſet autem de dura ꝑ ſe & ſeor
ſum quicquam gymnaſtæ præcipiendum, ſed ei quantitatem adiungi debere, ſiquis paulo cõmo-
dior ex artis opere ſucceſſus ſit futurus. Pari modo nec de molli ꝑ ſe ſeorſum quicquam nunc tra
dendum exiſtimat: neq;.n. adhiberi uſquam poſſe mollem frictionem tantum, & quæ nec multa G
nec exigua, nec mediocris ſit. Deinde memorat, quæcunq; per coniugationem in corporibus no
ſtris naturaliter efficiuntur; ut q; paucam cum molli, carnem remittere leuiter, & tactu mollem red
dere pronuncians: Ubi aliud planè nihil, quàm quod Hippocrates verbo, ſoluere, ſignificauit, alijs
verbis interpretatur. Quippe laxare carnem, & mollem tactu reddere, quid aliud eſt, quàm ſolue
re, quæ colligata & coacta fuere? Adiecit uero ſermoni, *leuiter, ſiue quodammodo, non genus
actionis immutans, ſed quantitatem eius definiens. Mollit enim exigue, cum adhibetur, eiuſmo-
di frictio; quandoquidem, ſi amplius ſit adhibita, mollit quidem & tunc, cæterum largius, quam
ante. Quod ergo nec magnopere, nec mediocriter, ſed exigue, remittit mollitq; corpora exigua
ac mollis frictio, per verbum illud, leuiter, * quod adiecit, declarat; ne hic quidem per hoc ſaltem,
ijs, quæ Hippocrates præcipit, quicquam tradens magis amplum: æque nec, cum mediocrem &
mollem addere corpori inquit laxam & fluidam carnem. Nam quoniam mediocris, idcirco carnẽ
augebit: quoniam mollis, ſoluet, hoc eſt molliet. Id quod tantundem eſt, ac laxam & fluidam car-
nem efficere. Erat autem huius officium, ſicuti de his recte præcipit, & ſic, cum de multa ſimul &
molli diſputat, non id modo dicere, quod halitu digerere ac liquare poteſt, ſed æqualem etiam
carnem relinquat, apponere. Non enim ritu ignis, uniuerſam ſubſtantiam exhaurit liquatq;, H
ſed aliquid omnino relinquit. Id igitur, quod relictum eſt, quale nam demum ſpecie ſit, adiectum
(arbitror) ſermoni oportuit, neque tantum multæ frictionis proprio effectu poſito, mollis opus
omiſſum. Quod igitur † multa euaporat, etiam ab Hippocrate prius dictum eſt. Verum non abſo
lute de multa Theon ſermonem inſtituit, ſed per coniugationem docendum eſſe cenſuit, utique
a prima auſpicatus, nempe exigua & molli: poſt ſecundum aggreſſus, mollem & multam: inde
tertiam memorans, mollem ſcilicet & mediocrem. Sicuti igitur in prima coniugatione & tertia
proprium qualitatis effectum non diſſimulauit, ita nec in ſecunda ſuppreſſiſſe eum decuit: quin
hic quoque docuiſſet multam ſimul & mollem frictionem non modo euaporare, ſed etiam mol-
lem carnem reddere: niſi forte id, quod liquare dixit, pro mollire audiendum eſt. Atque ita qui-
dem uerum ſit, quod dicit. Cæterum ſic non modo Hippocratis doctrinam non accuſat, ſed mul
to maxime confirmat: etenim, ſi mollis frictio ſemper molle tenerumque corpus reddit, ſiue ea
exigua, ſiue multa, ſiue mediocris ſit, † tum illi ex quantitate aliquid accedit diuerſum, } inſepara-
bilis planè a molli frictione erit molliendi facultas: ſicuti a dura certe uis durandi, cogẽdi, cõſtrin
gendi, ligandi, denſandi, aut tactu duram carnem reddendi, aut quomodocunque aliter eãdẽ rem
inter-

*γνησίας, i. legitimas aut ueras.

† ſed eas ſine quarũ aliqua

*ἠρέμα.

† de ijs quę in medicat. ſiũt cõ. 3. c. 25. 7. 218. d

† Locũ hũc deprauatũ eſſe oportet, q̃ tñ facile reſtituitur, ſi αἱ δὲ διάτριψις addatur i. cum quidem modum, ὡς ἐπιχεῖται δὲ αὐτῷ οὐδὲν τι ... i. accedit uero illi ex quantitate nihil diuerſum.

A interpretari malis. Quippe primum & propriũ nomen ita affectæ carnis eſt duritia, vt eius, quæ di-
uerſe afficitur, mollities: quanquam & reliquorum, quæ dixi, nominum quolibet uti licet. Et ratio
nem quidem, cur tam varijs nominibus unam interpretari liceat, paulo poſt apponemus. Nunc,
q̃m controuerſa res non eſt, cauſam eius ad præſens ſaltem differamus. Quòd autem mollem fri-
ctionem neceſſario conſequitur, vt corpora molliat, id planè clarum ex iam dictis eſt. Nam, ſi nec
qui multa ea, nec qui exigua, nec q̃ mediocri vſus fuerit, durũ unquã corpus reddiderit, perſpicuũ
eſt molliendi vim nuſquam ab ea ſeiungi: ſicuti nec à dura colligãdi & durandi. quippe cum hanc
quoque ſiue paucam, ſiue multam, ſiue mediocrem adhibeas, nunquã quantitatis vllius ratione
corpus mollias, ſed ſemper duritati plus minuſue adijcias: ſcilicet uberius perfricans, plus: parcius
uero, minus. Quod ſi paucis omnino, duriſq; manuũ iniectionibus cõtentus fueris, duritia quoq;
proportione reſpondebit. Sicuti.n. qui igni ſe admouit, ſemper calefit, ſiue exiguo t̃pe id facit, ſiue
diu, ſed magis, q̃ diutius appropioquat, minus qui breui ſpatio, minime uero, qui tñ acceſſit; ita in
frictione quoq; corpus ſem̃ p̃ p̃to ratione afficitur, a molli mollitum, à dura duratũ, non tñ pari ſp
menſura, ſed à puſcula magis: a parciore minus, a plurima maxime, a minima minime. Theon ergo
cum de molli ſimul & copioſa frictione diſputans, euaporare, liquareq; eam dixit, ſi quidẽ p̃ liqua
B te uerbũ, inanire intelligit, aliud planè nihil ſignificauerit, quam euaporare: quare bis idẽ dixerit, p̃
termiſerit ãt, quod neceſſario fuerat addendum, nẽpe eum affectum, qui ex molli frictione in cor
pore relinquitur. Sin mollire, ſoluere, remittere, aut aliud quippiam eiuſmodi dicere uelit, ſic ſanè
reliquerit quidẽ nihil, cæterum, cũ ea, quæ Hippocratis ſunt, dicit, ob minus idoneã docendi ratio-
nem in furto deprehẽdetur. Quòd itaq; eiuſmodi docendi modus deterior ſit eo, quo uſus Hippo-
crates eſt, paulo poſt oſtẽdam. Quòd uero, ſi liquare pro eo, quod eſt mollire, accipit, nihil ijs, quę
Hippocrates ante prædixit, amplius prodidit, planè manifeſtũ eſt. Nam, cum ille dicat mollem ſol
uere, multam extenuare, quis non facile colligat, qui præſertim mentis ſit compos, eam, quæ ex
molli, multaq; pariter compoſita ſit, extenuare ſimul ac mollire? Verum non uĩ ita ſenſiſſe Theõ:
ſed quod in primo Gymnaſticorũ unico uerbo extenuare dixit, id in tertio duob. extulit, nempe
euaporare, ac liquare. Hñt uero ſe eius uerba in primo ad hũc modum: Contrariorũ, uero mol-
lem quidem, ſi multa ſit, extenuare corpora: ſin mediocris, carne implere, utiq; delicata & fluida.
Aperte.n. hoc loco mollẽ ſimul & multam frictionem extenuare corpora confirmat. Quòd aũt
neceſſe fuerat non ſolum multæ frictionis propriũ effectũ, ſed & mollis tradere, ipſe quoq; Theõ
per ea, q̃ ſubiecit, oſtendit: in quibus, cum de dura præcipit, conſtringere multam, coarctareque,
C & phlegmone ſimile quippiã parere ait. Quippe quod moderata quãtitate adhibita poſſedit, id co
pioſius adaucta, magis obtinuit. Oẽs ergo duram mediocriter adhibitam, dura carne implere fa-
tẽtũ ita, e diuerſo molle mediocriter adhibitam, ipſam quoq; carne implere, ſe ea molli. * Accidit *ἐκδαπανῶν δὲ ἰδίας.
uero Theoni, cum de molli ſimul & multa frictione ſermonem faceret, nullum mollis effectũ pro *Al. τῆς πολ-
didiſſe: ruſus, cum de multa ſimul & dura, nullum* duræ expoſuiſſe. Nam, ſi liquare pro eodẽ, qđ λῆς, i. multę,
eſt inanire, & digerere, acceperimus, de multa quidẽ aliquid dixerit, de molli planè nihil: quemad & melius, ut
modum & in eo, quod de dura multaq; ſcribit, duram quidẽ cõſtringere, ligare, & phlegmone ali ſequẽtia mox
quid perſimile facere affirmat, quantitatis uero planè nihil meminit: tametſi par fuerat de hac quo uerba indicãt
que aliquid dixiſſe: nam illud confeſſus eſt, ſi mediocriter ſit adhibita, obeſitatem facere. Quid igi-
tur efficiet multa, ſi ſupra mediocrem ſit adhibita? prorſus.n. aut illius effectum tuebitur, aut altera
bit. Sed, ſi quidem ſeruabit, certe multa frictio ſupra mediocritatẽ adhibita nihil plus adijciet. Sin
plus aliquid efficiet, aut minuet carnẽ, aut adijciet. Verum, ſi minuet, extenuabit. Si adijciet, carne
implebit. Atqui non adijcit carnem: extenuet ergo, neceſſe eſt. Verum Theon de hac differentia
nihil meminit omnino, ſed ſubticuit, minime planò definiens, extenuetne dura copioſe adhibita,
an carnem augeat, an ſeruet eundem, quem ex mediocri accepit, carnis modum, ſed tãtum, quòd
D conſtringit coarctatq;, & phlegmone ſimile quid faciat, confirmans. Conueniebat autẽ non hoc
modo dicere, ſed etiam quod emaciat.

Quo pacto Hippocrates nihil omiſerit in recenſendis differentijs, & viribus frictionum, quas Theon & reliqui gymnaſtici imperfecte tradiderunt. CAP. 4.

APparet ergo Theonem aut Hippocratis artem hoc loco nõ intellexiſſe, aut hominẽ lauda
re noluiſſe, qui tam breui ſermone oẽs non ſolum differentias frictionum dixerit, ſed etiam
uniuſcuiuſq; opus & uires. Nam, qui tranſeunter uerba eius delibat, quatuor eum duntaxat me-
minſſe arbitretur. Verum non ita ſe res habet: immo alias duas neceſſario in ijs, quas dixit, ſubau-
ditas inſinuauit: in qualitatis dr̃ia, duræ molliſq; mediam, quæ nimirũ mediocris eſt: in ea uero,
quæ à quantitate accipitur, exiguam: q̃n exiguam aliquam neceſſe eſt copioſæ eſſe contrariam.
Porrò antiquæ interpretationis formula ita eſt breuis, ut non pauca ſæpe ipſa ſaltem dictione pte *carum.
terire uideatur, quæ tñ neceſſario dicta ipſa ſequuntur. Quamobrem (arbitror)* etiam enarratio-
nes ſcribimus, quæ ueluti præeant ijs, qui parum exercitati antiquæ dictionis celeritatem aſſequi
non valent: veluti in hoc ipſo loco facimus. Si nanq; dura ligandi, mollis ſoluendi vim hẽt, quæ ſu
pra modum ſoluta corpora ſunt, ea duriter planè fricanda ſunt: contra quæ conſtricta ſunt, molli-

ter: quę modice ſe habent, nec molliter nec duriter, ſed, quatenus fieri poteſt, vtroq; declinato ex E
tremo. Egregius verò videlicet Theon primũ in eo falli, ꝙ, neq; mediocris qualitate frictionis vi-
res tradidit, neq; vſum: ſed ſemper ita prætereit, tanquam nulla ſit, verum de hoc paulo poſt age-
mus. Sicuti vero in ijs differentijs, quæ in quantitate ſpectantur, non ſolum dura molliq; conſiſtũt
ſed ẽt media; ita & in ijs, quæ ex quantitate dicuntur, non ſolum multa, & pauca, ſed etiam media
noſcitur. Cur igiť in ijs, quæ ex qualitate trahuntur, mediã omiſit Hippocrates: in ijs, quæ ex quan
titate, exiguam? Temere id feciſſe videri fortaſſe cuipiam poteſt: oportere. n. in ijs, quæ compẽdio
tradantur, ſummis inter ſe contrarijs res definire: quod horum medium ſit atq; mediocre, tranſi-
re: vtpote quod ex ſummis ipſis vltro ſit noſcendum. Ipſe igitur tum hoc docere, tum ſenis ſnĩam
clariorem reddere conabor, rem planè hoc loco non neceſſariam: cum q̃ones id genus in enarra
torijs libris ſoluere ſoleam. Sed, qm̃ ſemel huc deſcẽdi, vt pro Hippocrate imperitis iſtis reſpõdeã,
in quibus ipſi falſi rectè præcipientem calumniantur, nõ pigebit hoc quoq; adieciſſe. Cum igitur
duo ſint toto genere inter ſe diuerſa atq; diſiuncta, ſi modo id, quod facit, ab eo, quod fit, genere di
ſpeſcitur; frictiones quidem ex eorum numero ſunt, quæ faciunt; qui vero ab his in corpore relin
quuntur affectus, ex ijs, quę fiunt. Quare contrarietates quoq; alias in frictionum genere, alias in
affectuum, qui ab his proueniunt, neceſſe eſt ſtatui. In frictionum genere tum duram & mollem, F
tum multam & paucam: in affectibus verò & eam, quę veluti colligatio & ſolutio corporum eſt,
& gracilitatem ac craſſitudinem. Ac prior quidem Affectuũ contrarietas ex priore frictionũ con
trarietate naſcitur; ſecunda non item. Euenit. n. in hac, vt gracilitas proueniat ex multa, carnis in-
crementum ex mediocri: quippe pauca augendæ carni nondum ſufficit, ꝙ videlicet id ꝙ carnis
incremẽtum accipiet, & ſanguinis moderato acceſſu, & valida virtute eget. duorum vtrunq; me-
diocris frictio commode præſtat: pauca neutrum, nec abunde, nec ſatis. Qm̃ igitur non in idẽ coi
bant frictionum, affectionumq; contrarietates, coegit vero eum compendiaria docendi ratio ꝑ
contrarietates poſitas ſermonem abſoluere, vtiliore contrarietate accepta, minus vtilem conſul-
to omiſit. Porrò utilior ea eſt, quæ in affectibus, quàm quę in frictionibus ſpectatur: Idq; duplici
ratione aſſeritur, vna quidem & prima, quæ ab artis fine ſumit: quippe frictiones ad corporis affe-
ctum ceu finem diriguntur: finis enim ijs, quæ præ ſe, ſemper eſt præſtantior: quanto nimirum
id, cuius gratia ijs, quæ ipſius gratia fiunt. Altera, quę à claritatis ratione accipitur: intellectis nãq;
multę & mediocris effectibus, facilimum eſt exiguæ opus conrueri: non perinde tamen mediocris
frictionis perſpicua vis eſt. Quin etiam tertium hoc ipſo de frictionis ſermone belliſſime docuiſſe
Hippocratem inuenias. Præcedere nanq; eorum doctrinam oportet, quæ liquido peragi cernun G
tur, ſequi vero eorum, quæ minus liquido & obſcure: idq; ſiue de his expreſſis uerbis ſcripſeris, ſi-
ue lecturis ea intelligenda relinquas. Eſt uero euidens atq; in aperto mediocris frictionis opus, ip
ſum ſcilicet carnis incrementum: obſcurum vero paucę, quippe quę nec* auget, nec* minuit carnẽ
nec omnino euidens aliquid videtur efficere, † niſi quod parum calfacit: at id omnis frictionis com
mune opus eſt. Quare, cum neque euidens aliquid efficit, & quod facere videtur, propriũ eius non
eſt, ſed omnis frictionis commune, non ſine cauſa eſt (vt arbitror) omiſſa. Quòd igitur omnis fri-
ctionis calorem accendere commune opus ſit, non ſatis, quod ab Hippocrate prodatur, dignum
pręceptum eſt. Quid uero quęque frictio propriũ efficiat, id vt Hippocrati neceſſe tradere, ita no-
bis certe vtile erat diſcere. Reductis enim, veluti in elementa, ſimplicibus differentijs, vniuerſam
frictionum rationem abſoluit, quemadmodum carnem adijcias, quemadmodum detrahas, quem
admodum corpus mollias, quemadmodum conſtringas. Cum his unà protinus ſe promunt tum
media earum opera, tum ea, quę per coniugationem faciunt. Media quidem, cum nec ligare cor-
pus, nec ſoluere, nec carnem augere, nec minuere ſtudemus: quę vero per coniugationem, cum,
verbi gratia, pariter colligare, & carnem addere. Quis enim non uideat, cum durãm carnẽ adijce-
re corpori uolumus, frictionem duram, unà cum mediocri modo eſſe petendam: ueluti cum H
mollem addere ſtudemus, frictionem mollem, & quãtitate mediocrem adhibendam, & per alias
coniugationes ad proportionem? Quas nonnulli gymnaſtarum, tanquam ſua ipſorum inuenta,
tradẽtes dum Hippocratem accuſant, ipſi uehemẽter delinquunt, & quod eum, qui de his primũ
pręcepit, merita laude fraudant; & quod, cum eius inuẽta ſibi tribuant, etiam (quod atrocius mul-
to eſt) calumniari hominẽ non dubitant. Accedit, quod nec ſimplices differentias apte inter ſe al-
ternant. decuerat enim (arbitror) eum, qui recte ad particulares complexiones deſcẽdere uoluit,
nec uniuerſas ſenario numreo comprehendere, ueluti Theon facit, nec aliquod earum proprium
uel quantitatis, uel qualitatis opus omittere, quemadmodum in mollis ſimul & multæ, opus
mollis: in duræ ſimul & multæ, effectum multæ prætermiſiſſe eum offendimus: ſed has quoque
adieciſſe, & particulares coniugationes nouem feciſſe. Quippe tres, quæ à qualitate frictionum
ſumuntur differentiæ, ſi eas tribus, quę à quantitate ducuntur, iunxeris, nouem coniugationes
effeceris, ſex, quę a Theone ſunt poſitæ in ijs, quę paulo ſupra memoraui, uerbis, & tres, quæ
ab eo ſunt prętermiſſę, dum mediam mollis duręque omiſit: quanquam ne intelligere qui-
dem neque mollem frictionem, neque duram fas eſt, ut non ſimul intelligatur & mediocris.

* augere.
* minuere.
† Niſi parũ ca leſacere.

A Cui ſi tres quantitatis differentias iunxiſſet, nouem ita uniuerſas frictionum differentias effeciſ-
ſet,non ſex.Eas ipſe nunc in*deſcriptione exponam,in qua duorum uerſuum,qui ſupetne deor-
ſum pinguntur,priorem qualitatum intelligi uolo:ſecundum quantitatum.

*ἐν διαγράμματι,i.in tabella.

Qualitates.	Quantitates.
Dura	Pauca Multa Mediocris.
Mollis	Pauca Multa Mediocris.
Mediocris.	Pauca Multa Mediocris.

Nouem harum,quas deſcriptio complectitur,coniugationũ,cũ Theon ſex primas tradidiſſet,
reliquarum trium certe non meminit,ipſe ſecum maniſeſtiſſime pugnans.Si.n.exiguæ,ac multæ
B media quædam eſt,quam mediocrem vocamus,ẽt mollis,duræq; altera certe media erit,quã me-
diocrem,moderatãq; appelles.Sanè meminiſſe per omnem ſermonem conuenit, hæc oĩa in re-
ſpectu,collationeq; dici:qñ,quæ huic dura eſt,alteri pro molli ſit:& quæ mediocris,immodica:&
quæ pauca,multa:&,quæ alij multa eſt,aliter quodammodo affecto ſit pauca.Hoc uero & Theon
fatetur:nec fieri ſanè põt,vt,qui mediocrẽ in qualitate frictionẽ præterit,nõ longe aberret.Ac mi
hi q̃dem vr Theõ inde adeo in hũc errorẽ lapſus ꝙ Hippocrates de ea frictione ſubticuit: adeo vt
hinc deprehendatur,nihil propriũ & ſuũ de frictione Theõ ꝓtuliſſe,ſed ꝑperã Hippocratis inuẽ-
ta tractaſſe.Non.n.à pueris ſtatim orſus,& ſub pręceptore,ſenis ſcripta ꝑlegit:cum fateatur ipſe
primũ athleta fuiſſe,deinde hoc exercitio depoſito,ad Gymnaſticẽ ſe cõtuliſſe. Atq; hæc medius
fidius nõ,quò hominẽ vituperẽ,appoſui,quẽ alioq inter primos gymnaſtas cẽſeo,ſed quò iſta le-
ctuuros doceã,haud facile eſſe ueterũ libros intelligẽtia conſeq,ſi deſint,q ea curioſe enarrẽt.Nã,
ꝙ ex priſcæ breuitatis dignitate ſuerit duræ,molliſq; frictionis mediã ſilentio ꝑterire in ipſa enar
rationis ſerie.id antea nobis iã dictum eſt.Quòd ãt talia à nobis præteriri non debent,id quoq; &
oſtẽſum prius eſt,& nũc nihilo ſecius oſtẽdetur.Si.n.rã mollis frictio,q̃ duta,in reſpectu collatio-
neq; non ſolum ſubſiſtentiã,ſed ẽt intelligentiã ſui habet,etiam mediocrem in ſimili reſpectu col
C lationeq; conſtitui,neceſſe eſt.Finge ergo tale eſſe corpus,quale propoſiti nobis in hoc libro pue
ri eſſe præſumpſimus,ſanum prorſus,& oĩs exceſſus medium,ita ut neq; molliorem hunc affectũ
velimus,neq; duriorẽ,ſed nec carnis eius mõ adiectum quicquã,detractumve:num igitur ita ſe ha
benti corpori aut duram aut mollẽ frictionem admouebimus,aut ẽt multam aut mediocrẽ? Ego
planè quamlibet harum inutilẽ cenſeo:quippe cum à dura durius,à molli mollius,à multa graci-
lius,à mediocri craſſius reddetur:quorum nullo ei eſt opus,immo priſtinam potius mediocritatẽ
ad unguẽ ſeruari.[a] † Quare neq; duriter id,neq; molliter(neq; multis frictionib. neq; quantitate
mediocribus,ſed paucis,& qualitate mediocribus)infricabimus,nihil ultra moliri,quã vt ad exer-
citandum pręparemus,ac rurſus,cum iam ſatis exercitatum ſit,apotherapia curemus. Vocetur
autem nobis,ſicuti recentibus gymnaſtarũ,Apotherapia,ea frictionũ portio,q̃ poſt exercitatio-
nem adhibetur.Sanè Theon nullã ex ijs,quas protulit,coniugationibus,eiuſmodi corporis natu-
rę accommodare poteſt,cum ſex in vniuerſum nominauit,priores tres,mollis:reliquas,duræ: &
neq; molliũ cuiuſquã eiuſmodi corpus egeat,neq; durarũ,ſed eius,q̃ harum media ſit,quam.ſ.me
diocrem in qualitate dixiſſe par eſt.Liquidoq; patere iam arbitror,quantopere lapſus Theon ſit,
mediam,duræ molliſq; pręteriens:Siquidem ad optimum ſtatum corporis nullam harum, quas
D protulit,coniugationum,accommodare fas eſt,nec cum integra planè ualetudine corpus fruitur,
nec etiam,ſicubi corrigi poſtulat.Quippe.ubi planè ualet,ſola præparatoria frictione eget:quam
exiguã,ac mollis durę que mediam eſſe oſtendimus.Vbi iuſto gracilius,craſſiusve effectum eſt,nõ
tamen in quantitate alterata caro quicquã eſt,ſed planè mollis ac durę mediũ modum ſeruat,ſi q
dem emaciare ſtudemus,& multã & qualitate mediocrem adhibebimus:[b] † ſin reficere,tum qua
litatis tũ quantitatis rõne mediocrem.Has tres coniugationes vltimo loco poſt ſex,in deſcriptio-
ne expoſui,hoc conſilio,vt oẽs eas à Theone pręteromiſſas,indicarẽ.Qm̃ igitur non ſolum præter
miſſas ab eo,ſed etiam vtiliſſimas eaſdem pręteromiſſas,diſputatio noſtra docuit,deinceps tẽpeſti-
uum arbitror ad ea,quæ paulo ante diſtulimus,reuerti:ac primum illud,quod doctrina ea,quæ ꝑ
rerum elementa traditur,cęteris ſit utilior:quippe quę & ſub compẽdium rẽ omnẽ cogit, & me-
morię affigit,& reminiſcẽtiæ facile ſuggent,ac omnium,quæ ſingulatim agentur, rectum uſum
prompte ſuppeditat,ceu ad pauca,& certa elementa referens. Quis enim non facile membratim
frictionum differentias,vſum,ac uires inueniat,ſi ſemel intellecta ſenis ſententia, poſtea dictionẽ
eius memoriter teneat, qua videlicet docet conſtringere q̃dem frictionẽ durã,ſoluere mollẽ,cor
pus adimere multam,augere mediocrẽ poſſe?Ex horum nanq; notitia,ac memoria,primũ ſanè,

A † Ex græcis omnib. quos uiderim, legẽdum, Quare neq; duriter id,neque molliter, neque multis, neque paucis,ſed mediocribus frictionibus infricabimus. Linacer tamen uidetur conſulto ita uertiſſe.

B † Additur in manuſcriptis quibuſdã exemplarib. σαρκοῦν δὲ τῶν ἰσχνῶν δυνα. ἢ σύμμετρον κατὰ ποιότητα i ſi carnẽ augere,pauca ſimul & mediocre, in qualitate. Quæ uerba omnino debent addi, cũ mox dicat, has tres coniugationes ultimo loco &c. eſſent enim dua dũtaxat.

quæ omiſſe in verborum contextu ſunt, duas inuenies: mox oïb. inter ſe complicatis, nouem cõiugationes efficies, quas paulo ſupra deſcriptione ſummis complexi: quas neq; inueniſſe, neq; memoria tenuiſſe promptum ſit, niſi, q̃ Hippocrates tradidit, elemẽtaris doctrina præceſſerit, oïum frictionum ratione, in prima principia reducta. Ex quibus prorſus inuentis non ea modo q̃ nunc ſunt inuenta, nobis ſuppeterent, ſed ẽt oïum corruptam doctrinam iudicãdi facultas ſupereſſet. Quippe id methodi. i. (ſicuti veteres interpretantur) uię & rationis, proprium maxime eſt, ut ex paruo elementari principio ad ſingula membratim peruenire poſſis: tũ quicquid perperam eſt dictum, ſcientificis id theorematis, veluti regula quapiam, poſſis iudicare, peruerſas opiniones examinans. Quod igitur neq; alius quiſpiam recte de frictione ſenſit, neq; Theon ipſe gymnaſtes (tametſi eruditius ceteris de ea locutus,) ſed Hippocrates, & qui eum ſunt ſecuti, ſatis hęc ſunt. E

De nominum ſignificatione, quibus frictionum differentiæ, & affectus, qui ab eis fiunt, explicantur. *CAP. 5.*

SVpereſt ex ijs, quę ad hunc locum diſtulimus, vt de noïbus ipſis diſſeramus, ne quis eorum numero deceptus, pares numero affectus cum ipſis appellationib. exiſtimet. Duri. n. uocabulũ de quadam corporis affectione proprie dicitur, quam nec interpretari q̃dem, qualis ſit, pluribus eſt opus, nemine uel ex uoce ipſa non ad rei notitiam perducto. Ad eundem modum & mollis uocabulum. At rari & denſi uocabula non perinde euidenter ipſos corporis affectus ſignificãt, propterea, ꝙ duplex eorum noïum uſus obſeruatur, alter eorum q̃ proprie loquũtur, alter abutẽtium. Ac proprie q̃dem rarum accipimus, qđ meatus, quos græci πόρους uocant, magnos per totum obtinet: ſicuti e diuerſo denſum, qđ eoſdem paruos: at per metaphoram, ſiue abuſum, ſiue quocunq; alio genere appellaſſe libet, de laxo coactoq; hęc ipſa uocabula dici audias: hac. n. rõne & aerem, & ignem aliq̃n raros dicimus: aquam & terram denſas: ad elementa. ſ. ipſa translatis appellationibus: q̃ tamen & unita ſunt, & ex ſimilaribus natura partibus conſtant, nec ullos eiuſmodi meatus obtinent. Multo his longius a proprietate receſſerunt illa, quę per metaphoram ambo ſunt dicta, nempe conſtrictũ, & colligatum. Illud de denſo, & duro, mõ quidem utroq; ſeorſum exiſtente, modo idẽ conueniente: hoc rurſus de ijſdem dicimus, non tñ eadem metaphora. Nam qm̃ omnia, quæ colligata ſunt, eadem ad motum impedita ſunt: ita nimirum nominarunt & quæ ob ſiccitatem aliquam, frigus, phlegmonem, ſcirrhũ, tenſionem, repletionem, aut pondus, ægre mouentur. Eandem ob cãm & contrarijs nominibus in contrarijs affectib. utunť, remitti, aut reſolui, aut laxari dicentes. Oportet ãt non nominum inſpicere numerum, ſed affectuum genera duplicia in totum eſſe exiſtimare, alterũ, qđ in ſimilaribus ipſis obſeruatur, de quo molle, durũve dř: G alterum, quod in* inſtrumentalibus meatuũ ratione conſiſtit, quod denſum eſſe, vel rarum dř. Hi nanq; corporum ipſorũ proprij affectus ſunt: accerſiti vero, & (vt ita dicam) ꝑparij, ꝙ alias meatus ipſi ſuperuacuo humore impleantur, alias ſint mundi: & modo patentes, modo conniuentes.

*Quidam uolunt τῶν ὀργάνων falſo additum fuiſſe.

Qualis debeat eſſe frictio pueri tempera. *CAP 6.*

VErum de his affectibus in ſequentibus libris agemus. Nunc ad propoſitũ redeundũ: ac primum clarius adhuc de frictione ipſa diſſerendum: nẽpe ꝙ hæc ipſa interdum ꝑ ſe corporib. noſtris, commodum affert: interdũ ijs, q̃ cõmodum afferunt, ad eum ſanè modum ſubminiſtrat, quẽ Hippocrates de deligando tradidit his uerbis: *Deligatio partim ipſa ſanat, partim ſanantib. ſubſeruit. Ipſius igitur "frictionis effectus ſunt, & ꝙ rara denſat, & mollia durat, dura verò hæc eſſe oïno poſtulat: ꝑterea, ꝙ dura mollit, & dẽſa laxat, hæc cõtra mollis ſit oportet. Pari modo hęc & q̃ carnis augẽdæ, minuendęve cã ſuſcepta eſt, vtraq; ꝑ ſe utile aliq̃d corpori confert. Quę tamẽ ad exercendum corpora præparat, item, quæ poſt exercitationem adhibetur, hæ exercitationibus ſubſeruiunt. Illa modicè calfaciendo tenues meatus recludit, ſimul excrementa, q̃ caro continet, fluxilia reddens, & ſolidas emolliens; appellant ãr hi hmõi frictionem, præparatoriam. Altera ἀποθεραπευτικὴ græce dř, (latine recuratoriam ad verbum appelles:) hęc cũ pluſculo oleo adminiſtrata, ſimul pinguitudine humectat, & ſolidas emollit †&, quæ meatibus continentur, in halitus euaporat. Verum de hac poſt dicemus, cum de exercitatione egerimus. Sed præparatoria frictio in optimi ſtatus natura calſaciendi corporis cã ſuſcepta, prout ſupra traditum eſt, fiat mollis primo, mox uero exercitationẽ aggreſſuro, durior: ita nanq; maxime & mollire poterit, & ad exercitationes excitare, & corporis naturã, qualẽ ab initio accepit, ſeruare. Quòd ſi q̃d aberratum ſit, ad durũ id potius ſpectet. Nã, q̃ breues a mõ receſſus ſunt, ij cute tenus finiuntur, nullo interiorũ alterato. Minus uero lędetur ipſa cutis: ſi ad durũ ſimul & denſum receſſus à mõ ſint propenſi: quippe ita iniuriæ minus opportuna fiet. Adeo, ſi tranſpiratio ꝑ hmõi cutim facilis eſſet, dẽſiſſimã eam duriſſimamq; efficeremus: nunc, qm̃ ad vtrunq; munus probe eſſe comparatã oportet, & excrementa q̃ intus condũtur, ꝑ halitũ emittenda, & foris propinquantiũ violentiã tolerãdã, utiliſſimus ſanè fuerit medius inter vtrũq; exceſſum modus, q̃ ſi qñ fortaſſe non ſeruabitur, melior vtiq; fuerit, q̃ ad durius denſiusq; pertinebit, quam qui ad mollius laxiusq;. Nam tranſpirãdi defectum exercitio ſarcire licebit: alterius verò affectus vitium, quod eſt ad externorum iniuriam opportunitas, neq; alias corrigi facile põt: affertq; ꝑterea conuictũ incommodum non paruũ, euapora-

De ijs, quæ in medicatr. fiũt com. 2. t. 4. 7. 206. f

A. l. 1. f. 3. d 2. c. 4. f. 61. a

†In aliquib codd. manuſcriptis legit καὶ τῶν ἐν τοῖς etc. i. & aliquorum quæ &c.

A to ſubinde non excremento modo, verum etiam ipſius corporis nutrimento. Ergo in ijs differen-
tijs, quæ à qualitate ſumuntur, aberrare ſatius eſt uerſus eam, quæ durior eſt, quàm eam quæ mol-
lior. In ijs tamen quæ à quantitate ducuntur, in propoſita ſaltem natura & ætate ſi quid delinqui-
tur, uerſus id, quod minus eſt, id eſto. Semper enim eius in præſenti diſputatione meminiſſe opor
tet, augendi eiuſmodi corpus, haud quaquam ſiccandi ſtudium eſſe propoſitũ. Quas uerò corpo
rum naturas, & quomodo affectas, amplius fricandum ſit, poſtea dicemus.

De regione, & tempore, fricando, & exercitando puero accomodatis,
ac de menſura frictionis, & exercitij. CAP. 7.

NVnc ad propoſitam materiam reuerſi, de menſura ipſa frictionum agamus ad eundem mo-
dum, quo paulo ante de qualitate egimus. Conuenit autem hoc loco, ut priuſquam menſu-
ram definio, alterius cuiuſdã *æſtimandi mentionẽ faciã, ſine cuius notitia mẽſurã ipſam nec defi- *σκέμματος. i. conſiderationis.*
niuiſſe recte licet, nec nouiſſe. Eſt uerò quod æſtimandum cenſeo, aeris, qui fricandum corpus cõ
tinebit, temperies: quam utiq; in re ipſa monſtrare licet; explicare oratione aperte, ita ut interpre
tationis euidentiæ nihil deſit, planè non licet, ſed eſt prorſus inexplicabilis. Verũ, ſi non adeo mul
tum orationi de rei euidentia deſit, abunde fuerit. Præcedit uerò hanc & alia quædam conſidera-
B tio: nempe quo anni tempore, & in quo nam orbis loco exercitandum ſtatuemus. Duo enim ha-
ctenus de eo tantùm definita ſunt, corporis ſtatus, & ætas. In qua uerò terræ parte aut altus hacte
nus fuerit, aut exercitandus nunc ſit, aut quo anni, dieive tempore, nihil ſanè cõſtitutum eſt: quã-
quam pro harum certe cuiuſq; rõne, *mediocritas frictionis eſt uarianda. Ergo ad ea, quæ hacte- *μέσον quidẽ eſt ĩ impreſſis, at ĩ manuſcriptis μέτρον. menſura.*
nus ſtatuta ſunt, hæc quoq; definienda ſunt, utiq; poteſtate inter initia operis iam tradita, non ta-
men interpretationis luce clare explicata. Dicens enim ueluti regulam quandam omnium, quæ
poſt dicenda erant, poſiturum me hominem eo corporis ſtatu, de quo queri non poſſit, obiter ni-
mirũ etiam regionem hominis poteſtate definiui: cum nec optimo tẽperamento, nec irreprehen
ſibili omnino membrorum modulo corpus ullum in ijs regionibus, quæ à temperamenti modo
receſſerunt, gigni poſſit: ſicuti tũ rõ docet, tum experientia commõſtrat. Quippe ſicci, graciles, &
ueluti torrefacti in æſtuoſis tractibus homines fiunt. Rurſus frigidioris plagæ incolæ, inæquali tẽ-
peramento utuntur, ut quibus exteriora frigeant: interiora, atq; in his uiſcera immodice caleãt.
Sanè optimũ corpus, de quo nunc ſermo proponitur, ueluti Polycleti regula eſt: cuius in noſtro ſi-
tu, *utpote probe tẽperato, non pauca ſimilia uideas. Apud Gallos uerò, Scythas, Aegiptios, Ara- *χώραν. i. regione.*
bas, ne per ſomniũ quidem tale unquã eſt uidiſſe. Noſtræ autem regionis, quæ in latitudinem nõ
C paruã extenditur, id quod in medio habetur, optime ſanè temperatum eſt: cuiuſmodi patria Hip-
A.l.1.f.3. d.2.c.4.f. 61.b pocratis eſt. etenim ea tum Hyeme, tum æſtate mediocrẽ tẽperiẽ exhibet: uere autem & autum-
no multo magis. Eiuſmodi igitur locũ tum corpori propoſito dederis, anni quoq; tẽpus ueris me
dium ipſi dabis. Eſto uerò & diei, in qua nobis exercitãdus primũ eſt, maxime, quoad fieri poteſt,
ipſe meridies: quò uidelicet naturalis tẽperamenti eius uis ab ambiente nullo pacto mutetur. Ea-
dem exigit rõ, ut ne; domus quidem, in qua exercitandus eſt, ipſo præſertim die calidior frigidior-
ve ſit, quam publicus totius urbis aer. At æſtate atq; hyeme talis uel arte præparandus eſt, nempe
hyeme calidior, ęſtate frigidior: quò uidelicet exacta tẽperie corpus frictionis tpe fruatur: qñ ſi iu
ſto calidior, frigidiorve domus fuerit, in calidiore, quidẽ ſudabit prius, ꝙ abunde molliatur, in fri-
gidiore neq; calefiet prorſus, nec mollieť unquam, nec floridum ruborem oſtẽdet, nec in tumorẽ
attolletur. Sunt nanq; duo hæc rubor & tumor, in aeris tẽperie & corporis ſtatu temperato, me-
diæ frictionis notæ. Veluti. n. ſi calidã infundas, primum quidẽ corpus intumeſcit: ſi largius infun-
das, *decumbit, (ideoq; & Hippocrates de his aiebat: Primum quidẽ attollitur, deinde fit gracile:) *καθίσταται i. contrahitur, aut ſubmittitur, id quod paulo poſt effert per hanc uocem συστέλλεσθαι.*
ita frictio quoq; attollit quidẽ primũ, poſtea contrahit, ac molem deponit. Iis ergo, qui carnis au-
gendæ cauſa fricantur, tunc planè finienda frictio eſt, cum corpus & intumuit, & prope eſt, ut cõ
trahatur, ſubmittaturve. Qui autẽ ad exercitandũ iã præparantur, ijs minime id tempus operien-
D dũ, ſed longe prius deſiſtendum à frictione eſt, potiſſimum cũ optimi temperamenti ſunt, & æta-
te adhuc pueri: horum nanq; tum humidum corpus eſt, tum tenerum, ac paucis frictionibus mol
leſcens. Præparatoriæ uerò frictionis meta finiſque eſt, ut ſolidæ partes molliantur, humida ſol- De ijs, quę in medicatr. ſiũt com. 3. t. 16. 7 215. h
uantur, & corporis exigui meatus laxentur. Quis uerò frictionum eſſe debeat numerus, definire
ſanè oratione non eſt, cæterum qui bis præficitur harum rerũ peritus, hic primo quidẽ die minus
exacta, exquiſitaq; coniectura utetur, ſequenti uerò die, ubi experientiam aliquam naturę illius
corporis eſt adeptus, magis exactam, certamq; habebit. Quinetiam de exercitatione ipſa primo
certe die menſuram ad unguẽ definire non poteſt, ſequentibus deinceps omnino poteſt. Sunto
igitur hic quoque notæ. Primo quidẽ die eum adhortanti, incitãtique ad exercitandum, non per-
inde obſequitur, ſed ſegniores, & minus tum frequentes, tum decentes, ac (ut ſemel dicam) mi-
nus valentes tum colluctatoris ſui apprehenſus, tum motus obit. Porrò expedit neq; paulo ani-
moſiorem eſſe, qui exercitatur, ut laſſis iam uiribus etiam exercitari aueat; neq; ignauum, qui in-
tegris adhuc uiribus laborem tamen detrectet. Eſt uero profecto talis non corpore modo, ſed ẽt
animo, quem nunc educandum ſuſcepimus: quandoquidem quibus frigidus ſuccus in uentre, aut

in toto corporis habitu collectus eſt, ij ſegniores ad motionem ſunt. Pari modo & q plethorici, i. E
qui ſuccis æquabiliter ſe habentibus nimium abundant, & quos recens frigus afflixit, ij & ignaui
ſunt, & ad mouēdū pigri. Iā his etiam magis ita ſunt affecti, quicunq; natura frigidiores ſunt: ſicu
ti ēt his ipſis longe magis, quorum frigiditati etiam humor eſt adiunctus: hi nanq; menſuræ exerci
tandi notas corrūpunt. Sicuti è diuerſo, q calidiori temperamēto ſunt, ſiue id propriæ naturæ ſpō
te eueniat, ſiue ab accerſito quopiā affectu, hi & animoſi ſunt, & certaminis audi, & ad actionem
plus, q̃ expedit, prōpti. At, quibus nec corpus calidius, frigidiusve eſt, nec animus omnino iacens
ac demiſſus, aut contentionis, gloriæve p̃cupidus, & ad actionem præceps, ijs modi exercitatio-
nū indicia integra manent, illæſaq; ſeruant; & primo ſtatim die, & multo magis procedente tem-
pore. Si enim quid inter initia ſuffugit, id experiētia ipſa edoctum, ad exactam notitiā perueniet.
Non aliter & cibi modus ad certam coniecturam perducitur: qui tamē ab initio definiri nullo pa
cto poteſt: verū quotidiana experientia, cum recordatione quantitatis tum cibi, tum exercitatio-
num, eo etiā, qui huic perficitur, nihil non ſolicite obſeruante, ſed ſemper vt tantū ciborum poſt
tantam exercitationem concoxit, recordante, propemodū ad exactam ſcientiam intellectū tem
pore perducit. Hæc igitur omnia etiam deficientibus ab optimo ſtatibus communia ſunt: de qui-
bus agere nōdū ſtatuimus. Cæterum optima natura, q̃ hic nobis propoſita, menſuras oīum mani F
feſtas obtinet: vt q̃ nec aī moribus, nec corporis intēperie, dictorum quicquā obturbet, immutet-
ve, ſed frictionis, exercitationis, ciborum, ac ſomni menſuras aperte indicet, ac tū primum quod-
libet horum reſpuat, cum eius vltra non egeat. Quare fuerit hoc quoq; ei, qui tali corpori præfici-
tur, non minimus *modi index: dico autem ipſam ad ſingula, q̃ agi debent, alacritatem, ipſa nimi- ** μέτρου.
rum natura in optimo corporis ſtatu* modū ſibimet præſcribente. Etenim q optima natura ſunt,
& iam ad exercitationem frictione p̃parantur, tū demum ad exercitandum prodibunt, cum toto
iā corpore abunde emolliti, excalfactiq; ſunt. Exercitando quoq; tum primum grauatius moue-
buntur, cum ſatis exercitati iam fuerint. Iam a cibo & potu tum primū abſiſtent, cū ſatis ſe imple-
uerint. Quare nullus in hoc homine metus eſt, ne quando aut iuſto plus laboret, aut iuſto plus ci-
bis ſe ingurgitet, ſi naturæ ſuæ impetus ſequatur: quo fit, vt neq; prorſus peritiſſimum ſibi præfici
is poſtulet, ſicuti oēs, de quibus poſtea ſermo erit, deterioris notæ homines: quippe ſanum corpus
ipſum ſibi ipſi omnia inuenit, p̃prio naturæ ſuæ impetu directum; maxime ſi in ijs, quæ ad animū
p̃tinent, recte ſit educatum. Nam multi in malis moribus a pueris educati, in deſidia & intempe-
rantia uiuentes, bonitatem naturæ corrumpunt, ſicuti contra nonnulli vitioſam corporis naturā
fortiti, tēperantia vitæ, & appoſitis exercitijs, naturæ vitia mutarunt in melius. Sed de horū quidē G
{ſiue exercitationibus} ſiue ēt operib. ſequēs liber totus cōponitur. De ijs aūt, qui optimo corpo-
ris ſtatu ſunt, & q ſanitatis tutori auſcultāt, in hoc libro agere ſtatuimus. Ac præcedēs q̃dē de his
ſermo ad exercitationū menſurā vſq; eſt progreſſus. Supeſt ergo, vt de generib. eius diſſeramus.

De generibus exercitationum. *CAP. 8.*

GEnera *exercitationū voco luctā, pancration, pugillarū, curſum, & alia id genus: quorū alia A.l.1.f.3.d
citum exercitationes ſunt, alia non exercitationes ſolum, ſed etiam opera. Exercitationes 2.c.1.f.60 b.
ſunt cum hæc ipſa, quæ dicta modo ſunt, tum præter hæc, quæ græce dicuntur τὸ πιτυλίζειν, τὸ ἐκ-
πλεθρίζειν, τὸ σκιαμαχεῖν, τὸ ἀκροχειρίζεσθαι. {Atque hęc mox deſcriptione exponentur.} Præterea
halteres, diſci iactus, tum coryco, †id eſt folle, pila vel parua, vel magna, & per alteres corpus fatiga-
re. Exercitia ſimul & opera ſunt, cū fodit quis, cū remigat, cum arat, cū uites putat, cū onus geſtat,
cum metit, cum equitat, cum armatus pugnat, cū iter facit, cum venatur, cum piſcatur, cum alia,
quæcunq; homines vel opifices vel non opifices in vita vſus cauſa exercent, facit, ſeu domos ædifi-
cent, ſeu naues, ſeu ferraria, ærariamve factitent, ſeu aratra pangant, ſeu tale aliquid pacis belliue
inſtrumētu fabricēt. Horū āt pleriſque eſt, quādo veluti pro exercitatione tantū vtare. Quippe tri
plex in vniuerſum ipſorū uſus eſt, cū interim operis tantū cauſa vſurpentur, interim meditationis, H
ſed q̃ ad uſum futuri ſit operis: interim p̃ exercitatione tantum. Quippe ipſe aliqñ hyeme depre-
hēſus in agro tum ligna findere, tum hordeum in pila contundere ac deglubere: exercendi corpo
ris cauſa ſum coactus: q̃ nimirum agreſtes quotidie pro opere faciebant. De horum igitur ceu ope
rum uſu, in ſequētibus: ceu exercitationum, nunc tractabimus. Nullū nanq; id genus exercitium
aut p̃petuum diē obitur, aut alio t̃pe, quā ante cibum. Seruari uero tum modū exercitationum
in his oportet, tum vocatam apotherapiam. Quòd ſi etiam idonea frictione uſus ad ea q̃s accedet,
iā omnes exercitationis numeros impleuerit. De his igitur omnibus ſcientem eſſe conuenit eum,
qui ſanitatis tuendæ officio utetur, quem ὑγιεινὸν gręce uocant. licet enim eum (ut ante dictum eſt)
aut ſic gręce, aut gymnaſten, aut medicum uoces: prima tamen appellatio maxime propria eſt,
reliquæ p̃ abuſum. Nam, ſi artifex quiſque ab arte, quam tractat, deflexum ſortitur nomen, patet
eum, qui ὑγίειαν, id eſt ſanitatem tuendam profitetur, merito ὑγιεινὸν appellādum: ita nimirum, ut
qui γυμνασίοις, id eſt exercitationi tantum pręeſt, gymnaſten: & qui morbis medetur, medicum.
Quod ſi quis hunc ipſum uel gymnaſtē, uel medicū pro ὑγιεινοῦ appellaſſe uolet, tū a parte totum
ſiu uero nec proprie nominabit, ſed abuſiue, uel ambigue, uel quōcunq; aliter dixiſſe uelis, appel-
lationem

A lationem faciet. Huius rei cã eſt, ꝙ cum vna ſit ars, quæ corpori tuendo præſideat, unicum ei proprium nomen inditum non eſt. De quibus oĩbus uberius ſingulari libro egimus, quẽ Thraſybulũ inſcripſimus. Ac genera quidẽ exercitationum ſunt ea, quæ diximus: qualitas vero, ſeu differentia (nã & hanc quoq; utroq; modo appellare licet) uelocitas, tarditasq; mouẽdi ſunt: ꝑterea ꝙ aliud A.ibidem. *robuſtum, aliud (ut ita dicam) imbecillum eſt: ad hæc, uehementia, & leuitas. Vtẽdi verò rationes omnium prædictorum generum vnà cum differentijs proprijs hmõi ſunt. Nam aut ꝑpetuus motus eſt, aut interciſus: & ſi ꝑpetuus, æquabilis, aut inæquabilis: ſin interciſus, aut certo ordine, aut citra ordinẽ. Hæ igitur utendi rõnes ab ipſo negocio capiuntur. Quæ uerò ab ijs, quæ extrinſecus ſunt poſita, ducũtur, eiuſmodi ſunt, ꝙ aut ſub dio exercitatio fit, aut ſub tecto aut in miſta umbra, quam ὑποσυμμιγῆ græci uocant. Itemq; ꝙ aut calens locus eſt, aut frigidus, aut media temperie: præterea aut planè ſiccus, aut humidus, aut medio modo attemperatus. Similiter illæ quoque utẽdarum exercitationum rationes quædam ſunt, quòd cum puluere exiguo multove uſurpentur: item quòd cum oleo exiguo multove, aut etiam ſine utroque, adminiſtrentur.

Quid omnibus exercitationibus ſit commune, quid proprium ſingulis: ac de eis, quæ robuſtæ & uiolentæ appellantur. CAP. 9.

B QVoniam ergo enumerata à nobis uniuerſa ſunt, quorum peritum eſſe oportet, qui ſanitatẽ tuendam profitetur, ad ipſa nunc exercitationum genera non intempeſtiue redibimus. Ac primum docebimus, tum qđ omnibus ſit commune, tum quid ſingulis proprium: hinc frictionis ipſis tꝑa definiemus. Ergo omnis exercitationis commune illud eſt, ꝙ animali ipſi ex ipſa caloris augmentum excitatur. Quippe *calefiunt corpora noſtra & balneis, & calidarum aquarũ lauacris, A.ibid. b.c & cum per calidiores tempeſtates inſolamur, & cum igni fouemur, & cum calidis medicamentis perfricamur. Cæterum ab externo eſt omnis eiuſmodi calor adſcitus, nec de proprio principio, ſed aliunde accenſus, auctusq́ue. Exercitando uero inſiti caloris augmentum animalibus ex ipſorum corporibus excitatur. Atq; is omnium exercitationum cõis effectus eſt, proprius tamen earũ effectus non eſt, ſi modo & iratis, & * perturbatis, & pudore affectis, naturalis ẽt calor augetur: quanq̃ ira *haudquaquã auctus, ſed veluti feruor eſt caloris in corde. Itaq; ẽt eſſentiam eius uel ꝓbatiſſimi philoſophorum talem eſſe affirmant: quippe acceſſorium iræ eſt, non eius eſſentia, ultionis appetentia. Verecundis aũt augetur inſitus calor, dum primum intro ſe recipit vniuerſus: deinde poſtq̃ in alto corporis eſt collectus, & ex ipſo inibi congeſtu, & aſſiduo motu incrementum capit. Non.n. quieſcit pudore affectorum ſpiritus, ſed tum ab interno, tum circa ſe unà cum toto C ſanguine, varie circumagitur, ita planè, ut ſpiritus eorum, qui perturbantur. Dicetur ãt in progreſſu latius de omnibus eiuſmodi animi affectibus. Ad præſens.n. propterea ꝙ commune ſymptoma tum hos ipſos affectus, tum exercitationes excipit, dum omnis exercitij communẽ eſſe natiui caloris auctum oſtenderem: idq; de interno, & à ſe, non tñ ſolis exercitationibus ineſſe, ſed pariter dictis modo affectibus: coactus ſum obiter & de his meminiſſe. Iam ſingulas exercitationum ſeorſum perſequi tempeſtiuum vr̃, illo præſertim prius ſignificato, ꝙ in his quoq; cõplures differentiæ inueniantur. Quippe interim aliam partem aliud alio magis exercitium ſatigat. Et quędam lẽte motis fiunt, quædam ocyſſime agitatis, & quædam robore ac nixu adhibitis, quędam ſine his: ad hæc, quædam cum robore pariter & celeritate, quædã languide. Ac, quod uiolenter quidẽ ſine velocitate exercetur, εὔτονον.i. valens uoco: quod uiolenter & cum celeritate, σφοδρὸν.i. uehemẽs. Violenter autem, robuſteve dicere, nihil referat. Fodere ergo, ualens robuſtaq; exercitatio eſt. Simili modo & ſiquis quatuor ſimul equos hñs coerceat, impenſe robuſta exercitatio eſt, non tamen celeris. Tum ſiquis maximo onere ſublato, aut eodẽ loco maneat, aut paululum procedat. Iam accliuis inambulatio huius quoq; generis eſt. Attollitur.n. eo motus genere, & ueluti onus ſuſtinentur ab ijs, quę primum mouentur, inſtrumentis, reliqua corporis membra uniuerſa. Præ-D terea, ſiquis ꝑ funem manibus apprehenſum ſcandat, ſicuti in palæſtra pueros exercent, qui eos ad robur pręparant. Quin ẽt, ſiquis fune arrepto, aut ẽt pertica, ſublimis ex ea pendeat, ac diu teneat, robuſtum is ualidumq; laborem exercet, citra tñ celeritatem. Ita uero, & ſi quis manibus in pugnum reductis, ijſdem prolatis, vel in altum ſublatis, diutiſſime eodem habitu cõſiſtat. Quod ſi adhibitum quempiam deducere ſibi manus iubeat, nec tñ ipſe remittat, adhuc ſanè impenſius hic tũ muſculos oẽs, tum neruos ad robur cõparat, ut quorũ maxime propria ſunt oĩa id genus exercitia. Idq; multo certe magis fiet, ſi q̃s ſummis manibus, utraq; ſeorſum, apprehenſo pondere (cuiuſmodi ſunt, q̃ in palęſtra alteres dãt) porrectis his, aut in ſublime erectis, eodẽ habitu perſiſtat. Iam ſi ẽt cuipiam iuſſeris, ut te violenter detrahat, inflectatq; dum ipſe non manibus mõ uerũ ẽt cruribus ſpinaq; conſtans, inflexusq; reſiſtas, non leuem ad membrorum robur exercitationem obieris. Sane hoc genere Milonẽ ipſũ exercitaſſe ſe ferũt, dũ aliàs cõuellere ſe mouereq; de loco volẽti ꝑmitteret. verũ hæc crurũ maxime exercitatio fuerit: aliàs utiq; ſi manus exercitãdas curabat, pugnũ aperire iuberet. Idẽ (ut aiũt) malũ punicũ, aut tale q̃ppiã, manibus cõplexus, auferẽdũ cuiuis præbebat. Hæc igitur exercitia maximi roboris tũ oñtationẽ, tũ exercitationẽ cõtinẽt. Robur autem partium tum exercet, tum uero firmat, & ſi quis alterum complexus mediũ, aut ẽt ipſe

* ἀγωνιῶσι. i. ante certamẽ trepidãtibus.

* impreſſi habent οὐδ᾽ ἁπλῶς αὔξησις, ut Linacer uertit. aliqui cod. habẽt οὐχ ἁπλῶς αὔξησις, id eſt haud ſimpliciter auctus, ſeu auctio.

medio comprehenſus,manibus,digitisq; pectinatim iunctis, aut quem cõplectitur, abſoluere ſe E iubeat,aut ipſe ſe à complectente ſoluat.Ita ẽt,& ſiquis alterum,qui uerſus ipſum ſe inclinet à latere aggreſſus,ilia manibus complexus,ceu onus aliquod ſublatum inuicẽ protendat, reducatq; ac magis,ſi dum geſtat,ipſe nutu,renutuq; corporis utatur: ſic nanq; ſpinã uniuerſam ad robur comparauerit. Aeque uero,qui pectoribus ex aduerſo innixi, magno ſe conatu inuicem retrudunt. Etiam,qui à ceruicibus pendentes deorſum trahunt, ad robur præparant. Cæterum talia oĩa exerceri citra palæſtram,aut copioſum puluerem queũt,quocunq; conculcato loco, erectis ac ſtantibus. Quæ uerò luctantes inter ſe moliuntur,cum robori augendo ſtudent,hæc aut puluerem altum,aut palæſtram deſiderant. Ea ſunt eiuſmodi: Cum vterq; luctantium ambobus cruribus alterum alterius crus complectitur,deinde manibus inter ſe collatis, altera ceruici uiolenter incumbat,vtiq; quæ è regione impediti cruris eſt,altera brachio. Licebit & circa ſummum caput manu altera tanquã funiculo iniecta,uiolenter retrorſum reclinare ac reuellere. Eiuſmodi lucta, utriuſq; luctatoris robur exercet: quemadmodũ & ea,quæ altero alterum cruribus cingente,vel ambo ꝑ ambo mittente,fiunt: nam hæc quoq; utrunq; ad robur ꝑparant. Infinitæ aliæ eiuſmodi robuſtæ exercitationes in palæſtra ſunt. Quorum nimirum oĩum peritiã,vſumq; pædotriba callet,ipſe ſanè ſic à gymnaſte diuerſus,ut à medico coquus: qđ ipſum quoq; ad perpenſionem æſti- F mationemq; ſe offert. At dictum quidem iam de hoc eſt in eo libro, qui Traſybulus inſcribitur: cæterum dicemus & nunc,quod ſatis ad præſentem ſit diſputationem, verum ſi prius exercitationũ uarietates abſoluero: quarum quæ robuſtæ ſunt,quaſq; ἐντόνους, græci uocant,dictę iam ſunt.

Quæ ſint exercitationes celeres,quæ vehementes. CAP. 10.

SVpereſt ut de ijs dicamus,quæ celeritate peraguntur, citraq; robur & uiolentiã. Id genus ſunt curſus,& umbratilis armorum meditatio,& cũ duo ſummis manibus concertant, ἀκροχειρισμοὺς,græci uocant: tum quę per corycum,& paruam pilam exercitatio fit, vtiq; cum a diſtantibus & currentibus adminiſtratur. Eius generis eſt & quod ἐκπλεθρίζειν gręci dĩt,& quod πιτυλίζειν. Eſt autem ἐκπλεθρίζειν,cum in plethro.i.in ſexta parte ſtadij,quis prorſum,retrorſumq; vicisſim,idq; ſæpe,in vtranq; partem ſine flexu curſitãs,unoquoq; curſu breue quiddam de ſpatio demit,quoad deniq; in vnico greſſu conſtiterit: πιτυλίζειν uerò,ſiquis ſummis pedibus ingrediens, tenſas in ſublime manus,hanc antorſum,illã retrorſum,celerrime moueat. Hoc verò exercitamento maximè ante parietem ſtantes vti ſolent,quo, ſi qñ aberrent,facile pariete apprehenſo erigant. Sed ſic exercitatorum ut error magis latet,ita exercitiũ ipſum fit imbecillius. Celeres uerò motus ſunt, citra tñ uiolentiam,& qui in palæſtra eduntur,circumuolutis celeriter humi nobis uel ſolis,vel cũ G alijs. Licet autem & erectis,tum circumactis,ac uelociter prope adſtantem mutantibus,celerem exercitationẽ peragere. Poteſt & ſolis cruribus,idq; erectus,ac uno loco cõſiſtens,celeriter exerceri,ſubinde quidem retro tñ reſiliens,interim verò in anteriora referens crurũ vtrunq; uiciſſim. Quin & per manus exercitatione celeri tantundem ualente uti datur,idq; citra ullos alteres utiq; ſi frequentiæ,celeritatiq; motus earũ impenſe incũbas,ſiue has in pugnum ducas,ſiue explicatas maius. Ac eiuſmodi quidem celeris exercitatio eſt,in qb. dixi ſpeciebus comprehenſa. Reliquum eſt, vt ad uehementem ueniamus. Ea verò,ſicuti prædictum iã eſt,ex robuſta,celeriq; compoſita eſt: qñ,quas robuſtas diximus,ijs oĩb. vt uehemẽtibus uti licet,motus mõ celeritatẽ adijcias. Nõ in poſtremis uerò uehementes hæ ſunt, fodere, diſcũ mittere,moueri, ſaltare,idq; cõtinuato ſine intermiſſione opere: ſimiliter graue quis telũ iaculari, continuatis ſibi ꝙ maxime iactibus: aut graui armatura tectũ celeriter agitari. Et ꝗ aliquo ꝗdẽ talium exercentur,intermittere paululum ſolẽt. Atq; hoc loco inter aſſiduã, interpolatãq; exercitationem differentiam noſcas,licet. Quas.n.mõ retulimus,uniuerſæ morula interpoſita magis uſurpari ſolent,ac ꝑutiliſſimũ,quæ labores operaq; ſunt,nedũ exercitia,ut foſſio,& remigratio. Quæ uerò remiſſiores exercitationes ſunt,eæ ſine interpoſita quiete magis fiunt,ueluti continuatus diu curſus,quã græci dolichõ uocãt,& iter facere. H

Quæ exercitationes quas partes exerceant: ac de ſingulis motibus, qui humano corpori conueniunt. CAP. 11.

HAec igitur oĩa exercitationum genera ſunt,quæ & modo dictas drias hñt,& ſupra has,ꝙ alia lumbos magis,quàm brachia,cruraue exercent: alia ſpinã totam, aut pulmonẽ tñ, aut thoracem tñ. Quippe itatio,curſuſq; crurum exercitationes ſunt: acrochiriſmi,& ſciamachię,brachiorum ac manuum propria. Lumborum aũt,aſſidue ſe inclinare,ac rurſus reuocare: idque aut pondus aliquod a terra tollentem, aut aſſidue in manibus ſuſtinentem. Sunt & qui depoſitis ante ſe alteribus,ulnę interuallo diſtantibus, poſtea medij ipſi ſtantes inclinant ſe, atque attollunt dextra quidem eum,qui ad ſiniſtram iacet,ſiniſtra, qui ad dextram: tum rurſum utrunq; in ſuum locũ referunt: atque hoc identidem deinceps faciunt ijſdem ueſtigijs inſiſtentes. Hic uero motus tranſuerſas ſpinę partes magis exercet, ſicuti prior ille rectas. Thoracis uero & pulmonis maximæ reſpirationes proprię exercitationes ſunt. Maxima uero uox pręter iam dicta, uocis quoque inſtrumenta omnia permouet: quorum enumeratio in ijs,quę de uoce edidimus,habetur. Quoniam autem huc producti ſumus, non alienum ſit de omnibus animalis partibus tradere, & quę

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.60 c

A.l.1.f.3.d 1.c.2.f.50. f

motus

A motus euidentes,& quæ *leues & obſcuros obtineât:q rurſus a ſe moueantur,quæq; ab alijs.Quip pe eiuſm odi diſcretio non paruam commoditatem gymnaſtæ afferet ad oĩa aĩalis membra mouenda,alias a ſe propria virtute:alias ab alio,& ꝑ alienam.Quæcunq;.n.volũtate ſuſcipiunt actio nes,eæ muſculorum neruorumq; & quos aliqui tendones τένοντας vocant,propriæ ſunt. Eadem rñ,ſi maiore ui & celeritate fiant,primum quidem & maxime dictas iam partes,ex accidenti uero ẽt arterias exercent:cum prædictis verò oſſa,venæ,carnes,ligamenta, & cæteræ oĩs aĩalis partes vnà mouentur. Reliquorum vero motuum,qui in animalium corporibus noſcuntur, quicunq; non communi voluntate ſuſcipiuntur,ſed vel naturales ſunt,uel pro aĩ affectibus eduntur,duplices hi genere ſunt:alijs.n.cordis arteriarum,alij venarum & iecinoris actiones ſunt,atque horum quidem primum & maxime:ſecundo loco reliquarum omnium partium:q̃ñquidem quatuor na turalibus facultatibus oẽs gubernantur.Ac arteriarum q̃dem,cordisq; motus nunquam ſanè om nino intermittitur,cæterum magnitudine, paruitate,velocitate,tarditate,& uehementia{& imbecillitate}varie intenditur,atq; remittitur,idq; multis ex cauſis:quas oẽs in opere,quod De pul ſuum cauſis cõſcripſimus,percenſui:nunc ſumma tñ capita delibaſſe ſat erit.Vna igitur mutandi pulſus cauſa eſt, naturalis caloris auctio,diminutioq;. Altera cauſa eſt,quæ ex aĩalis ſpũs mutata

B quantitate ſpectatur.Tertia quę ex firmitate,infirmitateq; virtutis accipitur.Quarta,q̃ ex inſtrumenti ipſius malo affectu æſtimatur. Verum de hac diſſerere non eſt huius loci. Iam.n.ægrotet aĩal,neceſſe eſt in huiuſmodi affectibus:cum reliquæ oẽs pulſus mutationes ẽt in ſanis ſpectẽtur. Quæ igitur ex aucto,diminutoq; naturali calore mutatio oritur,ea pro anni tempore,nutrimento,potione,balneo,frictione,ſomno,& vigilia,itemq; aĩ affectibus,& actionibus uoluntate ſuſce ptis incidit.Quæ uerò ex animalis ſpũs alteratione naſcitur,ea pro motus,q uoluptate conſilioq; initur(καθ᾽ ὁρμὴν Græce uocant,)d'ijs variatur.Quæ ex uirium firmitate infirmitateq; oritur,pro ſubſtantię ipſius cordis & arteriarum bono contrariove temperamento contingit. Porrò uenarum opus vnà cum alijs inſtrumentis vniuerſis,q̃cunq; natura ad alimenti diſpenſationem ex cogitauit,pro cibo,potioneq; tum uerò pro diſtributionis in corpus,& concoctionis,& nutricatio nis ratione variatur.Huius uero mutationis arteriæ quoq; participes ſunt.Qui uero motus actiones non ſunt,horum triplex diuerſitas intelligitur.Alij nanq; aĩantibus ex ſeipſis inſunt: alij extrinſecus adueniunt:alios medicamenta prouitant. Et ex ſe quidem aĩalibus inſunt ij,quos ante memoraui.Extrinſecus verò accedunt,q nauigando,equitando,aut geſtando,ſiue uehiculo,ſiue lectulo pendente,ſiue cunis agitatis p̃ſtantur,ſiue ꝑ nutricũ ulnas,vt infantibus:extrinſecus p̃te

C rea aduenientium & frictio ſit.Non nulli tamen motus miſti planè ſunt ueluti equitatio.Non.n. vt in vehiculis,pręſertim in quibus ſtratus quieſcas,ita,ẽt,cum equo inſideas,accidit,ut a geſtante tantum agiteris,ipſe nihil agas:quin ſpinam erectam ſuſtinere,tum vtriſq; ſeminibus equi coſtis firmiter hęrere,& crura extendere oportet,etiam ante proſpicere.In quo non modo uiſus exer cetur,ſed etiam collum laborat,pręcipue tamen viſcera hoc genere agitantur. Porrò ea ſalientibus quoq; æque dimouentur,verũ ijs q uehiculo geſtantur,non æque. Quare ſi qs uiſcera,quæ ſub ſepto ſunt,mouere violentius uelit,& prædictos labores adeat,& præterea ad frictionem,quę per circuniectam faſciam adminiſtratur, accedat. Statuatur autem oportet,is,q fricat,a tergo:q modo in dextram,modo in ſiniſtram manus inijciat,lãcinãte,apprimenteq; has ipſas partes ipſo, q fricatur.Sanè concutiunt non nihil,ea quæ ſub ſepto viſcera ſunt,& maximę tum reſpirationes tum uoces: pari modo efflatus & q per ſe fiunt,& q cum cohibito compreſſoq; ſpũ tum in tibiarum ſono,tum voce adhibentur.Iam ipſa ſpũs cohibitio, exercitatio quædam muſculorum eſt, non minus certe eorum,q in abdomine,quam q in thorace inſunt.Verum de hac poſt agetur,vt pote quæ ſupra alia quę modo retulimus,commoda,ẽt aliam gratiam non leuem pręſtat, cuius nimirum cauſa ad finem exercitationem eam adhibemus.Verum ad propoſitum redeundũ,nem

D pe q non pauci ex ijs motib.q partibus aĩalium accedũt,nec partium ipſarum actiones ſunt, nec earum actiones ſequuntur,ſed ab alijs & per alia perficiũtur:veluti in his q vehuntur, nauigant, fricantur,& purgantur per medicamenta tum vomitoria,tum aluum ducẽtia,fit. Verum eiuſmo di motus huius de tuenda ſanitate artis non eſt.Reliqui omnes & potiſſimum ij,q ex frictione fiũt imprimis neceſſarij cognitu huius artis pręſidi ſunt:quippe ad cuius perfectionẽ ſpectat omniũ motuũ vires nouiſſe: Sicuti, reor,ad opifices ipſos ſpectat ſingulos particulares motus noſſe. hi nanque varietatem,quæ in materia eſt,norunt:gymnaſtes virtutis ſingulorum ſcientiam habet. Etenim,ſiquis me iubeat,ut hoplimachicos,i.armorum meditationis motus, vel alium doceam, vel ipſe concinne peragã,ſanè unum quemlibet eorum obire commode nequeam. At,ſicui me hoplumochicorum,cum agit,adhibeas, non modo quam vim obtineat actionum quęlibet, ſed ẽt quam maxime partem exercitet,oĩbus illis certius norim. Immo vero(ſi verum ingenue fateri oportet) hoplomachicus nullus earum vim reddat. Qui exercitationum artem probe callet, is oẽs nouerit,ſingulas ad certos referens fines.Namq; aut uiolentę quędam ſunt,grauesq; ac ro buſtę,aut leues,cęleres,& concitatę:aut pariter uiolẽtę & celeres.Has igitur obiter dum agi con ſpicit,ſtatim uiſas facile dignoſcit: atque hoc amplius,quęnam crura,brachia,vel thoracem actio

exerceat:

* βραχεῖς. i. exiguos uel paruos.

exerceat, quæ lumbos, caput, ſpinam, vel ventrem: quæ demum aliam q̃uis partem egregie p̃ter E
cætera fatiget. Hoplomachicus.n. apte numeroſeq́; motus peraget celeres fortaſſe, robuſtos, ac
graues: cæterum, q̇ denſent aut emacient eiuſmodi motus, parũ nouerit: pari modo nec q̇ carnẽ
augent, & rarefaciunt motus tardi. Iam idẽ robuſte ſimul & tarde, & grauiter mouebit: nec tamẽ,
q̇ iſtiuſmodi motib. corpori robur & grauitatẽ acq̇rit, intelligit. Aurigandi quoq; peritus oẽs mo
tus particulares numeroſe, apteq́; & ad vsũ cõmodiſſime efficiet: ſed, q̇ horũ corpus emaciẽt, aut
carne impleant, robuſtum, uegetum, molle, durum, denſum, rarumve efficiant, omnino ignorat.
Ita & qui pila exercere inſtituit. (σφαιριστικὸν vocant) omnem pilæ iactũ, exceptũq́; callet: minime
tamen quem corpori affectũ hi comparent, nouit. Pædotriba quoq; quicquid in palæſtra motuũ
geritur, pernouit: quid quiſq; motus efficere queat, ignorat. Et (ut ſemel dicam) oẽs homines, arti
fices iuxta, inerteſq; quos corpore motus exercent, eorum ignorant uires, ſaltatores, nautæ, fabri
tum materiarij, tũ ferrarij, piſcatores, agricolæ, ędificatores, ſutores, oẽs deniq; qui quiduis moliũ
tur. At gymnaſticus ex ijs, q̃ ante retuli, principijs, cuiuſuis actionis, etiam eius, quam tunc primũ,
nec ante conſpexit, uim tenebit: veluti ſtatim ſaltantium præuegeti motus, in quibus nimirum, q̃
maxime ſaliunt, ac celerrime circumacti vertuntur, & genu prius poſito mox emicant, & crura tũ
attrahunt, tum maxime diuaricant. Et ſummatim, in quibus ocyſſime mouentur, gracile, muſcu- F
loſum, durum, compactum, præterea uegetum, corpus reddunt: at remiſſi, tardi, & lãguidi motus
non ſolum non eiuſmodi corpus quale nunc diximus faciunt, ſed contra, ſi natura muſculoſum &
uegetum ſit, diuerſam omnino affectionem inducunt. Quod igitur paulo ante diximus pædotri-
bam ita eſſe gymnaſtę miniſtrum, ut medici coquũ, id nunc quoq; oſtenſum eſt. Quippe coquus
betam, lentem, aut ptiſanam alias alia ratione præparat: nec tamen, quod præparauit, quam uim
obtineat, intelligit, aut quænam præparandi ratio cenſenda ſit optima. At medicus nihil horum
ita, ut coquus, parare eſt pons: uerum quicquid præparatum ſit, eius uires probe callet.

Frictionem, exercitationem, ſomnum, cibum, balneum, & cætera, quæ propoſito adoleſcenti adhibentur moderata conuenire. *CAP. 12.*

ERgo gymnaſtes propoſiti nobis adoleſcentis utique qui optimum corporis ſtatum eſt ſorti-
tus, omnium quidẽ exercitationũ uires pernouit: deligit uerò ex omni genere, quod mode-
ratu, mediumq́; inter utrũq; exceſſum eſt. Nã neq; celeris, tardæve exercitationis optimus ſtatus
eget, ſed planã mediocris ac mediæ: nec rurſus uiolentæ & uehementis, nec remiſſæ & languidæ,
immo in his quoq; mediocre optimũ eſt: quando nõ alterare, ſed planè ſeruare optimum corpo-
ris ſtatum conuenit. Siue igitur armis eiuſmodi adoleſcentem exercitare gymnaſtes uelit, † peritiſ G
ſimo totius meditationis armorum adſcito, eũ oẽs ſibi ꝓmere actiones iubebit: mox ipſe eliget,
ac diſcernet, imperabitq́; quibus earũ ſæpe, quibus raro, quibus medioeriter, quibus aut nunquã,
aut ſemper exercitari, cum uelit: quippe quem latere non poteſt, quæ quodq; mẽbrum exercita-
tio magis agitet, quæve cuiuſq; exercitationis qualitas, facultasve ſit. Siue ſolli, pilave exercitare
ſtudet, hic quoq; rurſus tum genus, tum qualitatẽ, tum *modum, actioni inueniet, ipſo ſollis pilę-
ue perito, pro miniſtro adhibito, quo illo omnẽ eius generis actionum materiam indicet. Nam ip
ſius propriæ cuiuſq; artis materiæ gymnaſtes, qua gymnaſtes, omnino eſt ignarus: uerum, ubi ſe-
mel inſpexerit, nõ ſolum qualitatem, ſed etiã uim eius, protinus intelligit. Quam plurimos enim
ipſi ex ijs, quibus imbecilliores quædam corporis particulę erant, unde crebris in his vrgebantur
morbis, unius gymnaſticæ ope reſtituimus: † neq; tamẽ omnes proprijs exercitationibus, ſed ſiue
quis ſaltator erat, ſiue hoplomachicus, ſiue panecratiaſtes: ſiue luctator, ſiue alio quouis gñe exerci
tatus, iuſſo eo nobis præſentibus artis ſuę oẽs motus promere: mox appoſitiſſimis una cum tẽpo-
re & modo delectis. Verum de correctione id genus, procedente tractatu agemus, ea ſcilicet ope-
ris parte in qua de uitioſis corporum ſtatibus diſceptabitur. Nunc optime comparato corpori
ſuum ſtatum tueri propoſuimus. Porrò huic omni generi mediocritas adhibẽda eſt ex frictione, H
exercitatione, balneo, cibo, ſomno, ita vt nec durior illi, nec mollior, habitus corporis reddatur.
Quippe hic ab extrinſecus imminentibus facile offenditur: ille corporis inhibet auctum. Præte-
rea nec denſior, ne uidelicet in carne excrementorũ aliquid hæreat: nec rarior, ne quod eſt ſalu-
bre, effluat. Simili modo, ſi quidem optimo habitu erat, nec ſolito gracilior, nec craſſior: cum
conſtet gracilitatem externis iniurijs, craſſitudinem ijs, quæ internæ ab ipſo corpore proueniũt
eſſe obnoxiam. Pari modo neq; calidius, frigidius, ſiccius, uel humidius, efficere eiuſmodi corpus
expedit, ſi quidem inculpato temperamento erat. unum igitur eſt, quod in ita ſe habente corpore
eſt ſpectandum, nempe in omni tuendæ ſanitatis materia, quod conueniens, mediocreq́ue eſt.
Porrò id eſt inter utrunque exceſſum plane medium. Quemadmodum autem huius maxime ſis
compos, ſupra iam dictum eſt. Cæterum de iis, quæ maxime neceſſaria ſunt, uel ſæpius meminiſ-
ſe non ſit profectò inutile. Prima ergo dies craſſiorem coniecturam præbebit, ſecunda verò,
tertia, quarta, & reliquarum quęlibet, pro ratione magis exactam. Quippe in prima die omnia
tibi pro dictis iam ſcopis ſunt peragenda. Exuat ſe, ſicut Aegimius præcepit, ubi in lotio iam per
fecta concoctio cernitur. Mox frictionis ratio huc ſpectet, ut membra molliantur. Docebit id
tum

† Ad uerbum fere peritiſſimũ materiæ hoplomachicarum actionum aſſumẽs, cum &c.

** μέτρον.*

† impreſſi habẽt οὐχ ἅπαντας ἀπὸ τῶν οἰκείων γυμνασίων. Manuſcripti tamẽ oẽs, quos uiderĩ habẽt οὐκ ἀπαγαγόντες ἀπὸ τῶν, &c. i. non abducentes, ſeu non remouentes a proprijs exercitationibus: & ita oĩno uidetur legendum.

A.1.a.f.3.d 2.c..30.fo. 60.h

A tum floridus color, qui in ſumma cute reſidebit, tum artuum flexibilitas, habilitasq; ad oẽm mo-
tum. Poſt hæc exercitetur, dum, & corpus intumeſcit, & color illi floridus apparet, & motus prõ-
ptè, æqualiter, & concinne edit. Inter hæc verò ſudorem cum calido vapore miſtum cernes. Inhi-
benda uerò exercitatio tum primum eſt, cum aliquod horum fuerit mutatum. Quippe, ſi contra-
ctior paulo corporis moles uidebitur, deſiſtendum illico eſt: ſi. n. vltra q̃d pergat, ẽt boni ſucci nõ
nihil educetur: atq; ita tum gracilius corpus fiet, tum aridius, atq; ad incrementum minus habile.
Non minus profectò, & ſi coloris gratia uaneſcat, ceſſandum eſt, qñ, ſi exercitationem continues,
frigidum corpus efficies, & nimium exhauries. Iam motuum alacritas, æqualitas, uel concinnitas
ſi remitti quippiam, collabiq; cernitur, utiq; ſtatim deſinere conueniet. Itidem, ſi in ſudore ac-
cidat vlla qualitatis eius quantitatiſve mutatio, quippe quem & copioſum magis, & magis incalẽ
tem edi par eſt, prout motibus uehementiæ plus acceſſerit. Cum igitur is aut minor intelligitur,
aut frigidior, tum ſcias digeri, exhauririq; corpus, præterea refrigerari ac ſiccari plus iuſto. Quo
magis ſolicite attendendum exercitando corpori eſt, ut cum dictarum iam notarum quælibet ap
paret, protinus ceſſet. Nec tñ protinus lauatum ablegandum eſt, † ſed ſummam exercitationis in-
tentionem, quam ἀκμὴν Græce uocãt, remittere, ſiſtereq; iubebitur. Quod ſi illa cohibẽdo anhe-
B litu implere uelit, perſundi oleo, atq; apotherapia uti deinceps debebit. Porrò, ea cuiuſmodi res
ſit, ſimul qui ſint in ea ſcopi, & q̃ menſura, præterea quibus abſoluatur, tum motibus, tum frictio-
nibus, ſequenti libro monſtrabitur: præſertim. n. utpote ſatis verborum hñtem iam, commode vi
deor finiturus, ſi modò illud unum adiecero, lauacrum, quod oĩno medio temperamento ſit, ad
propoſitam ætatem, naturamq; eſſe eligendum. Propoſitum nanq; eſt, ſi recte meminimus, ter-
tium à natiuitate ſeptennium, i. quod inter quatuordecimum, ac unum & uigeſimum annos interſ
uenit. quo utiq; frigida lauari adoleſcentem adhuc nolim, ne incremento eius (cui plurimum eſt
conſulendum) ſit in mora. Vbi uero iuſtam magnitudinem impleuit, ẽt de frigida lauatione aliq̃d
diſpiciemus. Simili ratione & de exercitationibus, quæ in puluere obeuntur, exquiſitius in ſequen
ti ſermone agemus. In præſenti illud nouiſſe ſatis erit, ne puluere quidem huic adoleſcẽti opus eſ-
ſe: modo illi, in qua exercitabitur, domus ad eum modum, quem inter initia præcepimus, prępara
ta ſit. Verum, ſi calidior ſit, tum puluere utẽdum. At eo ſi utetur, oĩno erit lauãdum. Si non vtetur,
liceat & illotum dimittere, præſertim hyeme. Poſt hæc uero, & quę ad cibum, potionem, ſomnũ,
ambulationemq; pertinent, coniectanda huic ſunt, qui adoleſcenti præficitur: & in ſequentibus a
nobis dicentur. Verum fieri non poteſt, ut modi horum primo ſaltem die ratio illi exacta cõſtet,
C ſecundo, vbi exploratum habuerit quomodo poſt quot exercitationes nutritus adoleſcens ſit,
ſi propriũ naturæ habitum prorſus ſeruare viderit, eodem ſeruato modo tum nutriet adoleſcen-
tem, tum exercitabit. Sin nõ ſeruauerit, quacunq; rõne a priſtino habitu eſt lapſus, reducere eum
mutata menſura tentabit: itaq; facere nõ deſiſtet, quoad in ſingulis peragendis exactum modum
definierit. Quot uero, & qui ſint præter naturam lapſus, ac quemadmodum quemlibet tum agno
ſcere, tum reparare conueniat, in ſequenti opere docebitur.

† Græci eo oẽs quos uiderim, & Oribaſius 6 collec. med. c. 15. habent, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀκμὴν τῶν γυμνασίων καταπαῦσαι. Antiqua ãt tranſlatio hoc ĩ eo hẽt. Quieſcendum ergo a ſtatu exercitiorum, & ſtare iubendum.

GALENI DE SANITATE TVENDA

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

Plenam laſſitudinum & cæterorum affectuum dignotionem, ac curationem exhibet, quatenus exercitationes ſequuntur, & ſunt ſanorum hominum ſymptomata.

D *Quid actum ſuperioribus libris, quid hoc agendum.* CAP. 1.

MEdicorum, gymnaſtarumq;, qui de ſanitate tuenda prodiderũt, alij oĩum ho
minũ cõia pcepta tradiderunt, nihil uſquã cogitantes de corporũ nr̃orũ per
ſpẽs dr̃ia. Alijs diſſidere inter ſe corpora noſtra nõ paruo diſcrimine placuit,
eorũ tñ dr̃ias, ceu comprehendi planè uniuerſæ nequeant, conſulto omiſe-
runt. Pauci oĩno, qui per ſpẽs & gñа diſcernere ſunt aggreſſi, plura perperã,
q̃ recte, ſcripſerũt. Nos primo ſtatim volumine, quot numero ſpẽs humano
tum corporũ ſint, indicauimus, promiſimuſq; ſingulis propria tuẽdę ſanita
tis pręcepta ſeorſum tradituros. Orſi ãt ſumus ab eo corporis ſtatu, in quo queri de ullo naturę ui
tio non poſſis. Qm̃ ãt is hõ negociorum interdũ occaſione, vel ſponte, vel inuitus pto ſecundę ua
letudinis pceptis uiuere prohibetur, ſatius uiſum eſt primũ eũ liberũ, ſuęq; planè ſpontis, ac vni
corporis ualetudini uacantẽ proponere. Ac, quemadmodũ educari eiuſmodi hoĩem conueniat,
primo libro docuimus, ad quartumdecimum vſq; annũ curã eius perſecuti. ſecundo, qua rõne ad
uirilem ætatem duci debeat, indicauimus; ubi longior ſermo incidit, poſtq̃ in cõmunia ſalubris ar

tis

tis capita deuenit, ſine quibus ne de propoſita q̃dẽ ętate, naturaq; exacte diſſerere licebat, Oẽs.n. E
tum frictionis, tum exercitationis d̃ras enumerauimus, nõ mehercle particulares, (niſi ſicubi has obiter exempli cauſa, non neceſſitatis referre ex vſu fuit) ſed quæ genere ac ſpecie ſunt diſtinctæ. Ergo in frictionibus quidem, quam mollis duraque, & ante has mediocris, facultatem obtineant, interpretati ſumus. Adiecimus & d̃rias, quę a quantitate ſumuntur, numero tres, mox quę ex coniugatione harum oriuntur: omnes in totum numero nouem, etiam poteſtate ſingularum expoſita. In exercitationibus verò enarratis, quænam acuta veloxque uocetur, quęnam hebes tardaque ac quę harum mediæ, primæque natura ſaltem ſint, itemque quæ ualens ac mollis, pręterea grauis, leuiſq;, quęque harum ſint mediæ, ſimili modo tractatis, docuimus optimum corporis ſtatum per omnia, quæ mediocria conuenientiaque ſunt, quæ eadem media planè exceſſuum ſunt, agi debere, idque tum in frictione, tum exercitatione, tum balneo, tum alimento, omnib. deniq; quæ ſalubrem victus rationem complent: pollicitique ſumus, ſicuti de frictione exercitationeque fecimus ubi in genera quædam communia ſpeculationem reuocauimus, quò ſimul recordatu facilis ſimul certa ratione viaque tradita doctrina eſſet, ita & in reliquis omnibus facturos: ac primum q̃dem de ea, quam apotherapian vocant, acturos: quando quidem ea proximo loco tractanda in ſuperioribus eſt propoſita. Quippe vbi, quouſq; intendere, augereque exercitationem oporteat, quod ad ſanitatis rationem pertinet, præcepimus, finem quoque ſequi debere diximus apotherapian, de qua nunc agemus. F

De apotherapia, quæ poſt exercitationes, tum frictione, tum alijs ingenijs adhibetur. C A P. 2.

EST igitur unum quidem primum, q̃ ea genere duplex eſt. Altera quidem exercitationis ceu pars, altera eius ceu ſpecies. Ac de ea quidẽ, quę ceu ſpecies cenſetur, poſt dicemus: de ea vero, quæ ut pars habetur, nunc agendum. Omnis exercitationis probe peractę poſtrema pars apotherapia dr̃. Et duplici conſilio ſuſcipitur, & vt excrementa expurget, & ut corpus a laſſitudine tutum reddat. †Prior cauſa ẽt exercitationi communis eſt: } q̃n eius quoque duplex oĩno propoſitũ eſt, & vt ſolidas aĩmalis partes firmet, & excrementa expurget. Proprius tñ apotherapiæ ſcopus eſt, ut laſſitudinẽ, q̃ ſuccedere immodico exercitio ſolet, & ſummoueat atq; prohibeat. Ac athletis quidem, {& alijs qui opere corpus fatigant, } ſicuti qui uel ſodiunt, vel iter agunt, vel remigant, vel tale quippiam opus uitæ neceſſarium obeunt: præſtò laſſitudines adſunt, niſi apotherapia deuitentur. Verum, de quo hoc loco agimus, optime comparatum corpus; quod ab oĩ ſeruitute eſt liberũ, & vni ſanitati uacat, raro laſſitudine tentatur. Sicuti.n. athletæ, quos labor maximus exercet, nullo alio exercitandi genere obnoxij laſſitudini ſunt, p̃terquam eo, quod ab ipſis ſolutum dicitur, ita nec qui vitam degunt liberam, & qui tñ ualetudinis tuendę gratia exercitantur, uſquam laſſabũtur, propterea q̃ hmõi exercitium adire nulla neceſſitate coguntur. Athletis.n. neceſſe eſt (quo uidelicet ad immodicos in certaminibus labores, ẽt totum diem aliquando continuatos, p̃parato iam corpore ſint) abſolutiſſimum illud exercitium (ipſi κατακορῶν vocant) aliquãdo obeãt. Verũ, qui tantum tuendæ bonæ ualetudinis cauſa exercitantur, ijs nec neceſſum, nec utile planè eſt immodicos labores adire: itaq; his nullus inſtat laſſitudinis metus. Nihilo ſecius tñ ijdem apotherapia vtentur, & ſi nullo laſſitudinis timore, at certè excrementorũ purgãdi cauſa: cui ex †pleniore (ut Græci loquuntur) menſura, ẽt laſſitudinis ſecuritas accedit. Nam & ſi ipſe exercitationis modus his eſt a laſſitudine quam maxime alienus, actioniſq; oĩs ratio plane citra uiolentiam, fieri tamen aliquando poteſt, ut gymnaſten in utroque paulum quid ſubterfugiat: quod neglectum, ſi non magnam, certe leuem exercitato laſſitudinem concitet. Cæterum non conuenit, q̃ ſibi uiuat, & uni corporis ſanitati vacet, ut uel minimum lædatur uſquam. Tutiſſimum itaq; ſit apotherapia ſemper uti. Quæ qualis adhibenda ſit, ipſa finium, ad quos tendimus, demonſtrabit natura: G

†Locus hic & in Græco mutilus vẽ, ex antiquo igitur codice reſtitui debet hũc ĩ modũ, κοινὸς μὲν οὖν ἐστι πρὸς ἅπαντας ὁ τῶν γυμνασίων τῶν ἀθλητῶν, καὶ τῶν ὅσοι σὺν ἔργον ἀναγκαῖον τι διαπράττονται, οἷον οἱ σκάπτοντες. i. communis igitur prior ſcopus eſt omni exercitationi cũ athletarũ, tum eorum, q̃ opus aliquod uitę neceſſarium exercẽt vt fodientiũ. †ἐξ ἐπιμέτρου

quoniam id petimus, ut ſolidarum aĩalis partium excrementa, quęcunq; excalfacta, extenuataq; per exercitationem in corpore adhuc manent, prorſus eijciantur, & frictiones, quæ per alios adminiſtrentur, adhiberi oportebit, & cum his una tum ipſarum, quę fricantur, partium tenſionem, tum etiam ſpũs cohibitionem. At quoniam nec frictionum unica ratio eſt, nec ſpiritus cohibendi, deligendum ex utroque genere eſt, quod utiliſſimum eſt. Atque ex frictionibus quidem, quæ dura eſt, cogere corpora, hoc eſt denſiora ſimul, durioraque reddere traditum iam eſt. Itaque hęc ad res propoſitas parum eſt accommoda: ſiquidem quod denſatur, intra ſe cludit; quod laxum ſit, liberum excrementis exitum præbet. Ad eundem modum quod durat, ijs, quæ tenſa ſunt, maxime eſt aduerſum, ut quod eorum affectum magis adaugeat: contra quod mollit, id eſt utiliſſimum. Si igitur ſemel & excrementa digeri, & quæ tenſa ſunt, molliri conuenit, duræ certe, frictiones omnino ſunt fugiendæ: nec his minus a lentis cauendum arbitror. Nam poſtquam a ſe corpus non amplius dimouetur, periculum eſt, ne frigeſcat, ac denſeſcat, dum nulla ope externa calfit. Hac igitur de cauſa non ſolum cum celeritate eſt fricandum, ſed etiam quoad fieri poteſt, plurium manibus: quò nulla corporis pars nuda maneat. At ſi nec tardam eſſe frictionẽ oportet nec duram, oleum nimirum fricando corpori largiter circunfundi debebit: id enim ad velocitatem ſimul, & mollitiem frictionis multum conducet: & alioqui aliud non ſecũdum mediocre H

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 3. f. 6.

commodum

A commodum affert:qñ & quæ tenſa ſunt,remittit,& quæ inter vehementius laborandum fatigata
ſunt,emollit.Atq; his quidem de cauſis dura vitanda eſt frictio,ob alias uerò mollis:quippe ea nec
alte demittitur,ſed circa cutẽ ipſam,& ei uicinas carnes deficit:nec ea, quæ in anguſtis meatibus
contenta excrementa ſunt,elidit.Cuius profectò cauſa tum ipſam fricandarum partiũ tenſionẽ,
tum ſpiritus cohibitionẽ iniungimus.Media igitur mollis,duræque,quæ eadem mediocris eſt, ab
vtriuſq; incommodo abeſſe vr̃, & mollis in efficacia,& duræ uiolentia,noxaq;. Ea uero perficiet
fricantis quidem manibus ualenter iniectis,ita,ut earum impreſſio ad duram frictionem proxi-
me accedat,cæterum pinguitudinis copia,& velocitate mouendi eatenus remiſſi, ut planè euadat
mediocris.Nam & pinguitudo ipſa ualentioris manuũ iniectionis nõ leue præſidium eſt, & breui
tas ipſa contactus tñ demit de uiolentia,q̃tum ẽt de tempore.Porrò tendendas obiter, dũ frican
tur,partes cenſemus,quo,quicquid inter cutẽ,& ſubiectã carnẽ excrementorũ reſidet, per cutem
expellatur.Quippe ambabus ijs laxis nou magis foras, quam intro ferri excrementa continget.
Diſtẽtis verò ijs,quæ ſub cute ſunt,oĩa foras eliduntur,ceu gemina manu expreſſa:una fortis, ei'
utique,qui fricat:altera intus,ipſis.ſ.quæ tenduntur,particulis,manus uicẽ ſupplentibus. Ac pro-
pter hæc quidem non exigua portio apotherapiæ eſt ſpiritus detentio,& cohibitio. appellant ue-
B rò ita,ubi omnibus thoracis muſculis,qui circa coſtas hñr,intentis,coactiſq; expirationem conti
nemus.Accidit nanq; obiter,ut ſpiritus, qui a coſtis premitur, dum efflati, ꝯ clauſum ſit guttur
(λάρυγγα Græci uocant)prohibetur,uniuerſus peſſum ad tranſuerſum ſeptũ(quod Græce dicitur
διάφραγμα)detur.atq; ut cum hoc,quæ ipſi ſubſunt,omnia ſimul attollantur,iecur,lien, uentricu-
lus,& quædam alia.Oportebit autem interim muſculos quoque,qui in abdomine ſunt (ἐπιγάστριον
Græci appellant)leuiter intẽdi,ut ab his una cum ſepto,ceu gemina manu preſſis, quæ interſunt,
partibus,excrementum,ſiquod intra ſe habent,foras elidant.Porrò mediæ inter hæc partes conti-
nentur,iecur,lien,uentriculus,craſſi ac tenuis inteſtini partes,quæ prominent.Loca uerò ad exci
pienda,quæ expelluntur, excrementa,patent,tum uentris tota capacitas, tum iſthic conſiſtentiũ
inteſtinorum concauitas.Si uerò feriari planè abdominis muſculos patieris,nullius prædictorũ ex
cremẽta uacuabis;quæ uerò in thorace aut pulmonibus hñr,ea deorſum transferes. Expedit ue-
rò,huc potius transferantur,q̃ in illis maneant:tanto profectò magis,quanto ẽt eorum,quæ in uẽ
tre,q̃ quæ in pulmonibus,& pectore continentur,promptior exitus patet.Hæc enim(nempe quæ
in uentre & inteſtinis ſunt) uel euomuntur facile,uel excernentur:Illa cũ conatu & ui per tuſſes
eijciuntur.Verũ,ſiquis,pinde ut ſeptũ,ita abdominis quoq; muſculos anhelitus cohibitione intẽ-
C dat,exquiſitius planè expurgabit ea,q̃ ſub ſepto ſunt,uiſcera:nõ transferetur tamen quicquã à ſpi
ritus inſtrumentis ad ea,quæ nutrimento ſunt delegata,ſed totum in ipſo thorace & pulmonibus
excrementum manebit. Quare cohibitionem anhelitus id genus nunc non probo: multoq; mi-
nus,ſi quis omnino non diſtento ſepto ualide,ac uehementer contrahat muſculos abdominis:qñ
ita neceſſe eſt uenas oẽs,parteſq; quæ citra collum ſunt,ſpiritu ac ſanguine impleri, excrementa
uerò ſurſum atque ad caput,non deorſum & ad uentrem ferri.Intueri.n.id rum in ijs,q̃ tibia inflãt
licet,tũ q maximã,acutiſſimãq; uocẽ edunt.Siquidẽ his collũ oẽ dilatari,faciẽ uerò intumeſcere,
& caput ualidiſſime impleri uideas,propterea,ꝙ in hoc opere,q in abdomine muſculi ſunt, ten-
dunt,diaphagmate his cedẽte.Eſt enim quicquid eiuſmodi operis eſt,ueluti in ijs demõſtratũ eſt,
q̃ de uoce edidimus,miſtũ ac cõpoſitũ ex maxima expiratione,& ſpiritus cohibitione:utiq; cũ ſi-
mul oĩs ſpiritus efflaĩ,maximo nimirũ facto expiratu,idq; cũ ualidiſſima muſculorum,tũ q coſtis
inſidẽt,tũ q in abdomine ſunt,tenſione:In ſpiritus ãt cohibitione,eadẽ utrorũq; muſculorũ facta
tenſione nullo tñ ſpiritu elabi permiſſo:in ijs,qui tibia ſonant,aut acutam uocem edunt, muſculis
pari modo tenſis:expiratione tamẽ nec penitus cohibita,nec tota ſimul emiſſa,ſed mediã rationẽ
ſeruante.Ita nimirũ fit,ut trium operum cõis ſit muſculorum tenſio,propria uerò in totius ſimul
D ſpiritus efflatu,uelox eius foras expulſio:in anhelitu cohibendo ipſa eius retentio:in tibiarũ ope-
re & voce mediocris emiſſio. Cauſa uerò triplicis huiuſce operis exitu arteriæ eſt:quippe q in to-
tius ſimul ſpiritus efflatu latiſſime ſe pãdit:in ſpiritus cohibitione prorſus clauditur:in ijs, qui tibia
ſonãt,aut qui uoce acuta ſimul,& magna utuntur,mediũ quendã habitum ſeruat.Ac de his quidẽ
poſt hac aliqñ agere neceſſe erit in ijs,quibus de uociferatione agemus. Cæterum ſpiritus cohibi-
tio,q̃ ad apotherapian eſt{maxime}idonea,{iecur,lienem,}& uentriculum attollit,tenſis qui in
thorace ſunt,muſculis uniuerſis:remiſſis, qui ſunt in ſepto & abdomines:ita nanque deorſum fe-
rentur excrementa.Secundo autem loco habẽda eſt,quæ mediocriter eos, qui in abdomine ſunt
muſculos tendit, quò uidelicet ea,quæ ſub ſepto ſunt,uiſcera apotherapiæ fructum ſentiãt.His ip-
ſis de cauſis etiam faſciarum(quæ ἅμματα Græci uocant) circumactus fieri conueniet: quos fri-
cantes ipſi,cum a tergo fricandorum conſtituerint,circa totum uentrem adhibent:†cũ"ex aduer-
A l.1.f.3.d 2.c 4.f.51 b ſo ſe collocarint,ceruicibus:alios uerò coſtis, & ſpinæ, & pectori accommodant, idque conuer-
ſo pariter cum his quodammodo eo,qui fricatur. Circa lumbos uerò ſimilis faſciarum circum-
iectio circumactioque fiet, tendente ſe ad ſingulas eo, qui fricatur, non tamen cum omnibus
pariter ſe uertente:cum neque continuos motus,nec uehementes cõtingere ei ex apotheraphia
conueniat,

†*Alij uertunt ex græc. Alios uero cũ a fronte conſiſtẽtes faſciarũ circa dorſum circumuectionib. utuntur, duabus manibus circumagẽtes alios ãt coſtis & ſpinæ, et pectori idq; conuerſo, &c.*

conueniat,ſed certe aliquos, & quibus ex interuallo frictiones ſint interpoſitæ. Quæ namque & E
continuæ & vehementes frictiones ſunt,hæ exercitationis,quam præparatoriam vocant,ſunt ꝓpriæ;q̃ verò nõ continuæ,nec vehementes,apotherapiæ.Itaq; ſæpe quidẽ reuoluatur,ſubinde verò ẽt repeſſat:ſæpe ẽt hoc ipſo tpe progymnaſten mutet;ipſe à tergo gymnaſtæ incumbens, ac crurũ vtrũq; ꝑ vices ipſi circũplectens,idq; cum tenſione aliqua haudquaq̃ vrgente,ab alijs, qui cõmode contrectent,fricetur;hac.n.vel maximè ratione & calorẽ, qui exercitando eſt adauctus ſeruauerit,& ſimul excrementa proprijs ipſius tũ tenſionibus tũ motibus eiecerit. Ad quod ſanè opus,ſpiritus quoq; cohibitio non parũ mihi conducere videtur;quippe qui vndiq; compulſus,in anguſtos ſe recipere meatus cogitur,eosq; ſi amplius truſus propulſusq; fuerit,ẽt penitus tranſire,atq; extenuati iam excrementi ſecum nonnihil arripere.Ad hũc ſanè modũ exilia inſtrumentorum foramina,uehementiore ſpiritus inflatu,expurgantes opifices videas. Nam quantũ is ulterius per vim coactus impellitur,tm̃ ab ipſo quædam impelluntur,quędam trahuntur,totamq; viam peregiſſe properant.Et truduntur quidem,quę ante occurrunt;attrahuntur,q̃ ad latus ſunt poſita,impetu ipſo motus utraq; coacta.Quin ẽt inter ipſam exercitationem,ſpiritus cohibitionem interponunt optimi gymnaſtæ,atque ẽt,quam ſupra cõprehendimus,ipſam,quæ apotherapię debetur,frictionem:ſimul hominem,cum laſſitudo incipit,recreantes;ſimul cutis meatus paulatim expurgantes,quò uidelicet perſpirabile ſimul,putumq; corpus ad ſubſequentes labores ſit. F
Cum alioqui uerendum ſit, ne, ſi nihil tale gymnaſta prouiderit, obſtruat potius prędictos meatus,q̃ expurget,propterea ꝙ uehemẽtiſſimi materiæ impetus diuerſis temporibus ac rationibus contrarios edere effectus poſſunt,obſtruere quidem,cũ craſſum ſimul ac multum fuerit,quod cõfertim ac præceps agitur;purgare,cum exiguum tenueq; eſt,nec præpropere, nec uiolenter cogitur,ſimul oẽ expelli.Apparet enim ita accidere in omnibus tum externis inſtrumentis,tũ uerò calathorũ plexibus.Quippe eluitur,extergeturq; ex his omne ſuperuacuum,non cũ egredientibus adhuc paulatim prioribus,alia uiolenter à tergo irruunt(uerendum.n.interim eſt,ne, quæ in tranſitu ſunt impacta,innixaq;,inuicẽ uiam obſtruãt)ſed cum prioribus,{uel iam exeuntibus,} vel planè uacuatis,alia poſtmodũ vacuãtur. Et quid de exiguis meatibus miremur,cum ẽt è theatris multitudo,quæ confertim egredi conatur,in exitu hæret:Ob hæc itaque, qui etiã in medijs laboribus apotherapia utuntur,gymnaſtas laudo,potiſſimumq; in ijs,quos grauia(quę uocant) certamina exercẽt.Verum de his poſtea.Qui autem nunc nobis propoſitus iuuenis eſt , non athleticum habitum,ſed ſimpliciter ſanitatẽ ſcopum habet,quo minus aut multis exercitationibus, aut coacta comeſtione eſt opus,aut etiã ſuillæ carnis copia,aut pane id genus,quo graues athletę utũtur. Atque his omnibus de cauſis timendum huic non eſt,ne exiles eius meatus obſtruantur,ſi modo probe eſt pręparatus.ſ.idonea frictione,ac laboribus,qui ex paruis paulatim creſcant:Graui uerò athletæ,niſi omnia ꝓbe adminiſtrentur,ob ciborum tum qualitatem,tum quantitatem uerendum in exercitationibus eſt,ne obſtruantur potius,quàm expurgentur meatus. G

Galeni excuſatio,ſi forte in docenda Apotherapia breuior fuiſſe uideatur. CAP. 2.

AC de apotherapia quidẽ abunde mihi dictum iam eſt.Deinceps ad balnea ueniamus, illud modo de propoſitis p̃fati,ꝙ ſiquis hæc paucioribus interpretabitur,is merito prolixitatem ſermonis noſtri accuſet.Verum,ſi quis aut neceſſarium aliquod theorema,aut,quę id confirmẽt, euidentes demonſtrationes p̃teriens,breuitate ſe uſum putat,hunc non tam de tali breuitate ſibi placere,q̃ certe pudore affici,par eſt.Ego uero,& ſi iuſtũ uolumẽ ſcribere de ea,q̃ uocatur apotherapia,potuiſſem;tñ id faciendum non cenſui, vt qui longitudinem huius operis contrahere maximè ſtudui.Si.n.ad ea refellenda,q̃ perperã è plerisq; ſunt ſcripta, me conuertere uoluiſſem , nec paruã,nec certe leuẽ materiam longioris ſermonis habuiſſem. Verũ arbitror ex ijs , quę demonſtraui,ſatis me ſeminũ dediſſe ijs,qui ſaltẽ non planè hebetes ſunt,eiuſmodi omnia refellẽdi.Cum .n.dicat Aſclepiades,ſpiritus cohibitionem caput opplere,ex ijs,quæ ipſe paulo ante definiui, cũ H
differentias eius traderem,põt,qui uolet,hominis ſententiam refellere. Similiter in ſecũdo quoq; uolumine licuit ẽt mihi,omnibus exercitationibus ſigillatim percenſitis,librum producere;ſicuti cum alij nonnulli fecerunt,tum,qui belliſſime totam materiam eſt executus, Theon Alexandrinus.Is.n.quatuor libros non alia de re,q̃ de particularibus exercitijs ſcripſit. Quæ & mihi dixiſſe licuit,ut qui tum melius,q̃ ille,interpretari potuerim , tum uero aliarum meminiſſe non paucarũ exercitationum , quæ ſunt operibus cõia. Is.n.cum illud ſibi propoſuiſſet,ut,quemadmodum athletæ maximè exercitarentur,doceret,in his multum uerborum abſumpſit. Poteſt autem , qui uolet,& de ijs,quas ſingulæ artes præſtant, exercitationibus diſſerere. Atque hæc quidem ijs, qui longitudinem operis parum æquo animo ferunt,dicta ſint.

† Quidam putãt uocem illã , quarum , non ad ſponte natas aquas tantũ referri debere,ſed ad omnes ſupra enumeratas aquas , vel ad balnea, eſt.n. in gręco αὐτῶν generis omnis.

De balneis calidarum , & frigidarum aquarum , quatenus ad tuendam ſanitatem comparantur. CAP. 4.

NVnc de balneis agere tẽpeſtiuum uidetur. Ac primũ quidẽ de aquis dulcibus calfactis,ut quarum crebrior ſit uſus:mox de frigidis:poſtremo de ijs , quas ſponte natas appellant: quarum aliæ media tẽperie,aliæ feruentes:alię tepidę,alię omnino frigidę ſunt.Dulcium

calfactarum

A calſactarum aquarum ſi media temperie ſint,iis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint,humida
& frigida:q ſi iuſto calidiores fiant,calida quidẽ,ſed non perinde humida.Quippe horrere corpo-
ra,contrahiq;exiles eorum meatus ſubigunt,ita ut nec madeſcere ab extrinſecus accedẽte humo
re poſſint,nec excremẽti,qđ intus latet quicquam emittere.Cæterum ab ijs incipiẽdum,quæ me
dium temperamẽtum obtinẽt,quę ꝑ ſe ſemper calfaciunt & humectant:euenit tñ ex accidẽte,ut
aut per halitum digerant humores,aut ſuperuacua fluxione(ῥεῦμα Græci uocant)corporis parti-
culas impleãt,aut molliant,aut concoquãt,aut vires firmẽt,vel infirmẽt:ſiquidem ad hæc quanti-
tas quoq; earum non minimum confert.Quin alios quoq; multos lauationis aquæ temperatæ &
potabilis effectus,q iam comprehẽſis ſuperueniãt,enumerare licet:quorum qui propoſito nunc
operi ſunt accommodi,dicẽtur,quam fieri põt,pauciſſimis,dilato videlicet in aliud tẽpus eo, quẽ
in morbis præſtãt,vſu.Sed,quod ad ſanitatis tuẽdæ ſpectat vſum,iuuenis in ſermone propoſitus,
iam exercitatus redeat,vt prius eſt comprehẽſum.Huic igitur prędicti balnei per exiguus eſt vſus
vt qui oĩa iam ex mediocri exercitatione,& iam dicta apotherapia eſt conſecutus. Nihilo ſecius
tñ,ſi probe balneum adhibeas,ipſum quoq; apotherapiæ pars aliqua fit:ſiquidẽ duras tẽſaſq; par
tes emollit:excremẽtum, *putreq; ſi quod intus ad cutim hæret,euocat uerum neutrius horum *σύντηγμα.i. liquamentum
B egere vr propoſitus iuuenis:nec ullum aut mollioris carnis,aut adipis liquamẽtum credibile eſt il
li inter exercitandum euenire, cum & immodicos & vehementes motus talia ſequantur: huic
vero non ſolum expulſa oĩa excremẽta,ſed ẽt emollitæ ſolidæ partes ſunt,obiter dum apothera-
pia eſt vſus.Quare elui ſibi in balneo ſudorem & puluerem,ſi qñ hoc utitur,magis poſtulat, quã
calefieri.Ergo tranſire tñ ad ſolium vſq; nõ in *laconico immorari is debebit,ſicuti q citra exer- *βαλανεῖον.
citationem ſeipſos elixant.Sed nec morari in piſcina huic eſt opus: immo lotus, ut comprehen-
ſum eſt,ad frigidam feſtinet:atq; ipſa quoq; mediocris eſto, utpote ad medij tẽperamẽti corpus.
Quibus.n.aut vehementer frigida opus ſit,aut molli,& veluti inſolata,poſt dicemus. Cæterum
optimum corpus,quoad augeſcit,dictum ſupra eſt non eſſe frigida lauandum, ne eius incremen-
tũ moretur.Vbi uero abunde eſt auctus,iam frigidæ quoq; aſſueſaciẽdus:ut quæ tum corpus vni-
uerſum roboret,tum cutem denſam duramq; efficiat:quod ſanè tutiſſimum eſt aduerſus noxas,
quæ extrinſecus imminent.Quemadmodum uero quiſpiam frigida lauari primum incipiet,ſic ut
nullam ex ſubitaria mutatione noxam ſentiat,id utiq; ante oĩa ſciri conuenit.Multi.n. cum parũ
recte incepiſſent,adeo in frigidam lauationem male ſueri effecti,ut nec ijs, qui tutiſſime eam ad-
miniſtrare potuiſſent,ſe permitterent.Eſto igitur anni tp̃s æſtatis initium:quo videlicet ante hye
C mem in toto interpoſito tꝑe non ſpernenda conſuetudo parãtur.Eſto pręterea dies,quo auſpi-
cabimur,quam maxime trãquillus:&,quod id tp̃s feret,calidiſſimus:cuius ẽt calidiſſimam deligẽ-
dam eſſe partem nemo dubitet:ſicuti ẽt gymnaſterium,quod mediocri maxime ſit tẽperamẽto.
A.1.1.f.3. d.2.c.6.f. 61.f Externam q dẽ præparatio talis eſt Corpus ipſum, quod uti frigida debebit,ad hunc modum prę
parabitur.Eſto illi ętas quarti maxime ſeptẽnij medium,nulla nec ipſo die,nec,quæ eam præceſ-
ſit,nocte,noua re alterato,ſed priſtinam ſalubritatem ad unguem ſeruanti.Eſto uero,qui frigida
utetur,iuuenis,& animo tum præſente,tum planè hilari,ſi qñ alias,ẽt tunc præcipue:ac primum
quidẽ fricetur linteis uberius.Sunto aũt frictiones magis nunc,quam ante,vehemẽtes,atq; ẽt lin-
teis durioribus adminiſtratæ.Quòd ſi manicas conſuetas manibus progymnaſta circundabit,at-
que ita fricabit,quo fiat opus æquabilius,nõ minime ad rẽ ꝑtinebit. Dehinc oleo,prout aſſueuit
fricetur:inde exercitetur,exercitationibus multitudine quidẽ parib.ſed citationibus, quam ante.
Ab his in frigidam deſcẽdat non tñ cunctanter,ſed celeriter,uel ẽt ſemel totus inſiliat, huc utro-
biq; ſpectans,ut uno maxime tꝑe omnibus corporis partibus humor circunfundatur:quippe cũ,
ſi lenſim lus acced t,horrorem concitaturus ſit.Eſto uero & aqua ipſa nec tepida,nec planè cru-
da,& glacialis,altera nanq; repercuſſum caloris{non}efficit:altera ferit inſuetos, ac refrigerat.
D Siquidẽ procedẽte tẽpote,tali quoq; aqua utatur iuuenis, ſi neceſſitas exigat: uerum primo ſaltẽ
die omnino cauẽda eſt admodum frigida.Exeunti uero ab aqua,fricari oleo,idq; a pluribus expe
dit,quoad cutis ipſa incaleat.Poſt hæc cibum plus,quam conſuetum,potionem infra conſuetudi
nem capiat: quæ ipſemet uel iniuſſus faciet,rite mõ omnia ſint peracta.Nam a frigida lauatione,
plus appetunt,& melius concoquunt,ac minus ſitiunt,ueniuntq; ad exercitationes poſtridie pla
nè meliore habitu corporis,mole quidẽ pari ei,quę ante,cęterum cõpacta,& muſculoſiore,ac ue
getiore:cute uero duriore,ac denſiore.In hoc ergo ſecundo pręterea die ſimiliter oĩa ſunt pera-
gẽda,ẽt tertio,& quarto. Poſtea uero procedẽte tꝑe ad eundẽ modũ frigidam iterum ingredi iu
bebimus,uidelicet poſt eam,quæ priori ingreſſui ſucceſſit,frictionẽ,ut prius eſt comprehenſum.
Verum tertio eam ingredi, quod nonnullis placuit,non laudo.Nam & iterum id feciſſe, abunde
ſatis mihi eſſe videtur: præſertim cum pro arbitrio noſtro immorari hominẽ iubere liceat: ipſum
uero immorandi tempus, hic quoq; a quotidiana ipſius expetientia eſt coniectandum. Nam, ſi
egreſſus frigidam coloratior ex frictione cito redditur, mediocriter moratum indicat: ſin & tar-
dius ei calor redeat,& decolor diutius maneat,plus æquo moratũ docet.Si ergo cutis notis intẽ-
tus ſis,facile intelliges,an par tempus poſtea in frigida morari conueniat,an potius ad maius mi-
nuſve

nusne aliquid ſit mutandum. Et de frigida lauatione, quod ad optimam naturam ſpectet, abunde E
dictum arbitror.

De laßitudinibus, & earum cauſis. CAP 5.

SVpereſt quemadmodum peccata, ſiqua inciderint, commodiſſimè corrigas, diſſerere. Vt.n. q̃ maximè ſtatum corporis irreprehẽſibilem ſortitus quiſpiam ſit: ac ab omnibus, quę in vita cõ ngunt, negocijs liber ſit, & ſibi uni uiuens: fieri tñ nequit, ut non aliquando vel ipſe, uel is q ei præficitur, aberret. Primum igitur non abſimile eſt in id maximè, & frequentiſſimè peccatum incidere iuuenem exercitationibus deditum, quæ laſſitudo appellatur: de qua multis iam nõ ſolũ medicis, aut gymnaſtis, ſed ẽt philoſophis eſt proditum, veluti Theophraſto, qui integrum de ea volumẽ ſcripſit. Ego uero hic quoq; longitudini parcens, quę nonnullis parum rectè de ea ſunt tradita, ea tranſire ſtatui: quæ uerò maxime ſunt neceſſaria ijs, qui ſanitatem tuẽdã profitẽtur, hæc vna cum accommodatis demonſtrationibus explicare: ac primum de notione eius agere, quippe rectè ſe hẽt ab hac orſos, ſic ad eſſentiam eius explicãdam accedere. Ergo" laſſitudinis notionem intelligentiamq; ſunt qui accipiant, dum* veſti, extentiq; eſſe vñr, idq; aut omnibus corporis partibus, aut ijs tantum, quibus laborarint: quidam dum triſti, moleſtoq; ſenſu inter mouendum afficiuntur, hunc alij indicibilem dixere, alij vlceroſum appellauere: nõnulli, cum membra ceu contuſa, & phlegmone obſeſſa ſentiunt. Non deſunt, & qui ſimplices hos affectus inter ſe miſcent, & F qui tenſionis eſt, & qui vlceroſus, & qui phlegmones ſpeciem pręfert: Alij duos ex his miſcẽt, aut eum, qui vlceris emphaſin exhibet, ei, qui tenſioni aſſimilatur: aut eum, q phlegmones ſenſum affert, ſeorſum cum vtroq; ita ut ſint in uniuerſum ſnię de laſſitudinis notione ſeptẽ. Quæ ſanè oẽs ut verę ex parte ſunt, ita in totum ſimplici abſolutoq; ſermone non ſunt. Nam, ſiue ulceris ſenſus, cum mouẽtur, ſe exhibet, ſiue phlegmones, ſiue* incẽdi tẽdiq; vñr, ſiue duo quilibet horum, ſiue ẽt oẽs coeant, κόπος Græce dr. i. laſſitudo, eorum affectuum vnuſquiſq;. Quo fit, vt ſeptẽ eius in uniuerſum dñæ ſint, ſimplices tres, compoſitæ quatuor. Corporis verò, quod his ſit affectum, remedia, quædam propria cuiuſq; laſſitudinis ſunt, quædam oĩb. communia. De his mox dicetur ſi prius de affectu quodam, qui laſſitudini proximus eſt, dixero, quem decepti nõnulli praue laſſitudinem nominant: is qualis ſit, & quas notas habeat, illuſtrius apparebit, ſi cuiuſq; laſſitudinis eſſentiam prius diſquiſiuerimus. Hactenus.n. ipſa ſymptomata dicta ſunt. Illa enim, quod" incendi tendiq; corpus videatur, & q mouenti ſe vel ulceris vel phlegmones ſenſus oboriatur, affectiones non ſunt ſed ſymptomata. Affectiones vero corporum, quibus hæc ſuperuenire ſolent, tres ſimplices ſunt, quatuor compoſitæ. Et vlceroſus quidem affectus oritur ab excrementorum co- G pia tenuium ſimul & acrium. Quæ nimirum inter exercitandum proueniunt duplici ex cauſa, aut eo excremento, quod craſſius erat fuſo & attenuato, non tamẽ toto expulſo: aut adipe, mollive carne liquata. Neceſſe.n. eſt abs" tali humore, ceu tenui atq; acri, pungi & quaſi vulnerari, tum cutem, tum ipſam carnem ſic, ut etiam horror interim oboriatur, immo ẽt quadantenus concuſſio, commotioq; totius corporis inæqualis, quod Græci ῥῖγος uocant: ſi modo admodum, tum copioſus humor is, tum acer ſit. Ac talis quidem eſt vlceroſa laſſitudo. Vbi autem tendi ſolum membra videntur, ulceris uero ſenſus non eſt, in hac certè laſſitudine nullum excrementum, de quo ratio vlla ſit habenda, in corpore continetur, ſed reſidet in muſculis & neruis ex nimia tenſione, quam exercitando admiſerunt, affectus quidam effectricis cauſæ poteſtatem teſtificans. Accidit namque in vehementi tenſione omnes muſculorum fibras tendi, non tamen ſimiliter omnes laſſari, ſed eas maximè, quæ per lõgitudinem tenſionis porriguntur. Quippe quæ obliquiores quodam modo iacent, minus in directum aguntur: quare his nullum inſtat periculum. In ijs verò, quę in moderatius ſunt extentæ ita ut parum a rumpendo abſint, relinquitur affectio quędam ſimilis ei, quæ inter agendum fiebat: quippe tendi adhuc uidentur, cum tamen nulla iam tenſione urgeantur. Tertia verò laſſitudinum differentia, qua nimirum ceu contuſas, aut phlegmone obſeſſas par- H tes ſentimus, tum maximè ſolet incidere, cum muſculi nimirum excalfacti attraxere quippiam ex circunfuſis ſibi excrementis. Quòd ſi etiam tum tendonibus, tum neruis idem affectus incidit, ὀστεόκοπον Græce, quaſi oſſium dolorem, eum affectum nominant, ob penitiorem, ſcilicet, ſenſum, partibus, quę in alto maximè corpore ſunt poſitę, nomen tribuentes: quippe ſummum locum cutis occupat: ſecundum ab ea poſitus ordinem muſculi habent, utiq; circum oſſa poſiti: at tendones ipſis oſſibus adhærent. Quo magis rationabile eſt, cum hi quicquam prædictorum patiuntur, uideri in imo, ac circa ipſa oſſa affectionem hærere. Atque hæ quidem ſolæ tres ſimplices laſſitudinum differentiæ ſunt: compoſitæ uerò ex his, ut iam dictum eſt, quatuor ſunt: de quibus mox agendum ſi tamen prius ſimplices vniuerſas abſoluero. Eſt namque affectio alia quoque, quæ, ceu laſſitudo ſit, nonnullis imponit: hæc incidit, cum ſupra iuſtum muſculi ſiccantur ſic ut ſquallens, contractumque corpus appareat, atque ad motus quodammodo pigrum: non tamen ei quicquam eorum, quę modo diximus, ineſt: neque is, qui ueluti ulceris aut tenſionis eſt, multoque minus, qui veluti phlegmones eſt ſenſus. Quippe diuerſiſſimus aſpectus eiuſmodi affectionis eſt, & eius, quam vltimo loco retulimus. Hæc namque ſquallens & contractius corpus efficit

** πεπρῆσθαι. Veteres hẽt ἐμπιπρᾶσθαι, & ita inferius quam dictionem quidam uerterunt. uri, ſeu aduri alij impleri Vide libr. de vena ſect. aduerſus Eraſiſtrateũ c. 8. bis & lib. de curãdi ratione per phlebotomiam c. 4*

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 12. f. 65. e

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 6. f. 418. a

ea quæ

A ea quæ plegmones ſenſum præſert, mole etiam, quàm pro natura, ampliore. Quarę quatuor in vniuerſum ſimplices affectiones ſunt: quarum ſingulis ſua ſunt remedia.

De remedijs laſsitudinis, quæ vlceris, & quæ tenſionis ſenſum repræſentat. CAP. 6.

ORdiendum vero ab ea, quæ vlceris ſenſum inuehit: quam etiam ab excrementorum acrimonia ortam diximus: hæc maxime in ea incidit corpora, quæ & mali ſucci ſunt, & excrementis abundant. Succedit * vero recentibus cruditatibus, cum aut exercitantur immoderatius, aut in ſole ſunt morati. Cæterum nihil obſtat, quin in corpore boni ſucci citra cruditatem proueniant, vtiq; ob exercitationis nimium exceſſum. Sanè excitare eam ſolent celeres, ac multi motus. In hac vero laſſitudine etiam denſa eſſe, horrereq; cutis videtur. Fatenturque, q. ea ſunt affecti, inter mouendum dolere ſibi vlceris ritu alij cutim tantum, alij ſubiectam etiã carnem. Remedium huius exijs, quæ affectioni ſunt contraria, comparatur. Quippe ſi quæ redundant, euapores, malũ ceſſabit. Sanè euaporabuntur frictione multa molliq; cum oleo, a quo omnis adſtringendi vis abeſt: quod genus maxime Sabinum eſt. Aduerſiſſimum vero huic affectioni eſt, quod ex Hiſpania portatur, & ex Iberia: vocant autem Hiſpanum: tum quod omphacinum vocant, vel ὠμοτριβὲς, B ideſt crudum. Et, vt ſemel dicam, quod auſterum eſt, omne id alienum eſt. Adeo guſtu ipſo vim eorum diſcernere licet, etiam ſi de ipſis ante periculum non feceris. Sic nanq; & nos quondam in Macedonia deguſtato oleo, quod fit circa Aulonem, qui eſt ſuper Strimonem, deprehendimus eandẽ cum Hiſpano vim habere. Quin & reliquorum omnium olei generum ita deprehendas vires, etiã quæcunq; per abuſionem nominant, & quæ ex ſale, ex radicibus, ex herbis, ex germinibus, ex folijs, uel fructibus præparantur. Dictum uero abunde de his omnibus eſt in operibus ijs, quæ de medicamentis inſcripſimus: nihilo tamen minus etiam in propoſito opere dicetur ſuo loco. Illud tantum in præſentia dixiſſe ſatis ſit, quod planè dulciſſimum oleum eſt, id eſſe ad propoſitam affectionem maxime accommodatum. Hoc igitur copioſo cum multa frictione utendum: primo quidem die, quò ſuſpectam forte laſſitudinem omnino declines: ſecundo uero, ut ſi qua incidit, diſcutiatur. Diſcutit porrò eam exercitatio, quæ apotherapia dicitur: in qua ſcilicet motus adhibeas quantitate mediocres, qualitate tardiores, idq; cum frequenti interpoſita his quiete: qua utiq; fricare hominem oportet pluribus ſimul contrectantibus, quò nec refrigeſcat pars ulla, & ocyſſime excrementa digerantur. Porrò frictionum plus adhibebitur in ijs, qui in cute & ſub cute excrementorum collectam uim habent: motuum uero, quos ipſemet edat, in altera laſſitudi- C ne: ſcilicet in qua plus eſt in ipſis muſculis congeſtum. Quæ enim in his coacta excrementa ſunt, ſola frictio educere non poteſt: his enim opus eſt non ſolum ab aliquo foris attrahi, verum etiam ab altero quopiam intrinſecus impelli. Impellit ea partim calor ipſe, qui per motum accenditur, partim ſpiritus, qui vnà emittitur, partim ipſa muſculorum tenſio: ſuper hæc vero ipsa ſingularum partium excretoria alieni vis. Altera vero laſſitudo, in qua tenſio ſentitur, illud pro remedio poſtulat, quod Hippocrati græce * χάλασις id eſt relaxatio dicitur. Ea nanque tenſioni contraria eſt ad eum modum, quo duritati mollities. Ait enim ita: * Cutis duræ mollitio, diſtentæ * remiſſio. Ceu duro molle, diſtento remiſſum laxumq; contrarium ſit. Sanè remittitur quod diſtentum eſt, in alijs quidem affectibus, quos in quinto de ſimplicium medicamentorum viribus diximus, alia ratione. Quod vero per exercitationem incidit, tum pauca molliq; frictione, eaque ex oleo dulci, atque * egelido, tum intermiſſione omnino, aut etiam quiete, præterea lauatione medij temperamenti, atque in calida pluſcula mora: adeo ſi bis terve lauabis, plus proderis. Hi vero & poſt balneum vngi deſiderant prius, quàm veſtiantur. Quòd ſi propter ſudorem forte aliquem pingue deterſerint, rurſus vngi deſiderãt. Quinetiam poſtero die, cum è cubili ſurgunt, vngi his expedit: nunquam tamen oleo ultime frigido, nec dura frictione. Incidit certe huiuſmodi laſſitudo ijs, quibus D ſalubris ſuccus eſt poſt robuſtas potius, quàm celeres exercitationes: redditque laſſatos ipſos pigros admodum, ęgreque flexibiles. Non tamen hi denſi, horrentesque apparent, quemadmodum quos paulo ante comprehendimus, cæterum contracti undique non minus ipſis apparent: tangentibus uero calidiores uidentur non ſolum ijs, quos ulceroſa laſſitudo urget, ſed etiam quàm ipſimet, cum ſani eſſent.

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 12. fo. 65. c.

In lib. de vſu Humidorum. iuxta principiũ. Ibidem.

* χάλασις.

* χλιαρῷ.

De remedijs laſsitudinis, quæ inflammationi ſimilis eſt, & gracilitatis quæ à laſsitudinibus ſeparatur. CAP. 7.

A. ibidẽ. f.

TErtia * laſſitudo ex uehementiſſimis naſcitur motibus: ſolaq; ſupra naturalem habitum muſculos attollit ſic, ut phlegmone perſimilis affectio ſit. Itaq; & leui tactu offenduntur, & calidiores apparent. Dolent uero etiam, ſi ipſi per ſe moueri conentur. Incidit hæc laſſitudo ijs plurimum, qui aſſueti exercitationibus non ſunt, nam exercitari aſſuetis raro incidit utiq; ex uehementiſsimis, plurimisq; motibus. Sanationis uero eius conſilium ad tria dirigitur, eadem ferè, ad quæ omnium plegmone obſeſſorum, nempe ſuperuacanei uacuationem, extenti requiem, & inflammationis refrigerationem. Ergo & oleum copioſum ac tepidum cum frictione molliſſima, & longiſsima in medij temperamenti aquis mora, huiuſmodi laſsitudines emendat.

Quòd ſi paulo tepidior aqua ſit, plus prodent. Ad eundē modū multa quies, & vnctio aſſidua, deniq; omnia, quæ id, quod laſſarum eſt, quiete lenimētoq; recreēt, ac quod ſuperuacuū eſt, per halitum digerant. Sed putet fortaſſe quiſpiam, laſſitudinē hanc nec ſimplicē eſſe, nec à duabus iam traditis tertiam, ſed ex his cōpoſitam, nec aliunde conſtantē, q̄ ex neruoſarum partium tenſione & vlceris ſenſu: a†calorē nanq; qui in hmōi laſſitudine ſentitur, in alijs quoq; naturaliter ineſſe, veluti in memoratarum utraq;: nec tñ complendæ notionis, ſubſtantiæve partem eſſe vllam. Verū illud huic vni egregie præter cæteras ineſt, nēpe maior, quā pro naturali habitu, tumor, tum ꝙ nec b* grauitas ſenſus ſimilis in hac & tenſionis laſſitudine hr̄: quippe in illa tendi, in hac contuſos eſſe vſq; ad oſſa neruos uniuerſos putant, qui ipſa laborant. Quare in his ſaltem propriū a reliquis duab. diſcrimē hēt, nec eſt cōpoſita tñ. Tres igitur ſiue corporis ſtatus, ſiue affectus, ſiue q̄d aliud dixiſſe uelis, hi ſunt. Eſt alia quædam ſuper has quarta, ſimilis quidē laſſitudini, non tñ laſſitudo, ꝙ neq; vlceris, neq; tenſionis, neq; phlegmones affectum præ ſe ferat: ſed nec horrorem ullum, doloremve, nec pigritiā ad motus, quēadmodum laſſitudines, infert, ſed gracilitatē tñ, ariditatēq; facit. Incidit quidem hæc in corporibus boni ſucci, & exercitationi aſſuetis, vbi immodice exercitata, parū rite apotherapia ſunt vſa. Quippe ita & digeruntur excremēta, & quæ tenſa fuerant, laxantur: nec aliud in corpore relinquitur præter ſiccitatē, quam ex immodico motu contraxerūt. F Poſtulat āt primo die nihil ſanè diuerſum ab ijs, quæ prius dicta ſunt, præter calidiorē aquā, quæ ſenſim contrahat, & calfaciat, & roboret cutē: ſecundo apotherapiæ exercitationē, quæ tū in motu, tum frictione & pauca & mollis & tarda ſit: p̄terea ſolium ſimiliter calidum. Verum protinus in frigidā exiliant: quo uidelicet ipſis robur in cute vnà cum calore conſtet. Nam & minus in ſequenti tempore per halitum amittunt, & facile in carnem, cutemq́ue nutrimentū reſumunt: quo maius his commodum nullum profecto inuenias, vt qui nullum notabilem affectum, præter carnis gracilitatē ariditatemq́ue habeant. Quippe poſtulat (arbitror) tale ſaltem corpus nutriri, ſimul ac madefieri: quorum utrunque ex humido nutrimento optime aſſequetur.

A † Ex antiquis Græcis uertendum, calorem nanque in huiuſmodi laſſitudine, alioqui quidem naturaliter inesse, etc. Nā nō ἄλλοις ἂν ſed ἄλλοις μὲν habent.

B * Græci oēs codic quos uiderim habent ἀλγηνῆς doloris, & ita uidetur legendum.

De nutrimento illorum, qui laſſitudine correpti ſunt: ac de ueterum gymnaſtarum erroribus in laſſitudinibus emendandis. CAP. 8.

QVoniam vero facta ſemel mentio de victu poſt balneum eſt, non alienum fuerit & de eo, ꝙ ad* laſſitudines pertinet, præcipere. Vlceroſa* igitur laſſitudo poſt legitimā apotherapiā conſuetum nutrimentū deſiderat, aut etiam parcius, præterea humidius. Quòd ſi in ipſa apotherapia in quartū migrauerit affectum, (aſſolet.n. ita plerunq; fieri pro ipſius ratione tum lauet, tū nutriatur. At quæ tēſionem laſſitudo præfert, ea etiam magis, quā ulceroſa, parce nutriri poſtulat. Quæ G uero phlegmones ſenſum affert, ea ſupra reliquas omnes tum humidiſſimum, tum minimum, tū vero, quod refrigerans quippiam habeat, requirit. Boni ſucci tñ nutrimentum, omnes, qui laſſitudine grauātur, iuxta poſtulant: quali nimirum propoſitus nobis iuuenis adhuc integer utebatur. Cauendus tñ in ulceroſa, & ea, quę phlegmones ſenſum exhibet, glutinoſus cibus eſt, ceu q excrementorum digeſtionem moretur. At in tenſionis laſſitudine etiam exhibendum eiuſmodi nutrimentum eſt, ſed minuto eius modo. Quo minus mirum eſt, ſi multiplex pugna non plebeijs mō inter ſe, ſed etiam* doctis & inter ſe & cum plebeijs oritur dum neq; de exercitationibus, neq; frictionibus, neq; balneis, neq; uictu laſſatorum conſentiunt. Quippe alios affirmare audias laſſitudinem laſſitudine eſſe abolēdam: alios laborem quiete ſanari: alios parcius nutriendos, qui laſſitudine premuntur: alios contra non modo de conſueto nutrimento non demendendum quicquā, ſed etiam tanto plus adijciendū, q̄to plus ſe fatigauerint, ad portionē enim laborum, nutrimentū exhibendum: alios rurſus nec adijciendum quicquam nutrimenti modo, nec etiam demendum. Ad eundem modum balneo quoque vtuntur, alij ex aquis medij temperamenti, alij calidioribus alij tepidioribus. Nam & experientia ad id tantum probandum, quod uſu ſæpe uſurpauit, quemlibet impellit: & præterea ratio, †vtpote quam quiſque abſolutam ſe habere putauit, ut ſupra dictum eſt. Verum, cum unum tantū laſſitudinis ſenſum traderet, reliquis, ceu non ſint, prætcritis, H eius tantummodo, quam nouit, remedium docuit. Ergo verum eſt, & quòd laſſitudine laſſitudo ſoluitur, cum videlicet heſternis exercitationibus pares poſtridie adhibendas uidetur expediens, & laſſitudinis medelam eſſe quietem. Horum.n. duorum primum quidem in ijs, quæ ex cōgeſtis excrementis laſſitudine conſiſtunt, ac præcipue ubi in muſculis excrementa hæſerunt: ſecūdum uero in ijs, quæ tenſionis & phlegmones emphaſim præbent, vtile uidetur. Iam illud quoq; uerū eſt, qui laſſitudine grauantur, eos parcius eſſe nutriendos: id.n. cōducere videtur ei, qui phlegmones ſenſum præfert. Verum præterea eſt, & ex conſuetudine eſſe nutriendum: id nanq; in ulceroſa laſſitudine, vbi recte apotherapia ſunt uſi, fieri obſeruatum eſt: ſicut etiam uberius cibādum in eo affectu, quem ſimilem laſſitudinibus diximus. in quem ex vlceroſa quoque nonnulli trāſeunt. Simili ratione & medij temperamētis quis eſſe lauandum in ijs, quæ ex redundātia ſuperuacuorum natæ ſunt, uerum fateor: ſed nec illud uerum negem, eiuſmodi aquis non eſſe utēdum nec in ea, quæ phlegmones ſenſum præfert, cum tepidiores hæc deſideret: nec ijs, qui ſimilem laſſitudini affectum ſentiunt, hi nanque calidiores uolunt. Sunt & qui eum affectum laſſitudinem eſſe putent.

* κοινωδῶς ſubiens.

A.l.1.f.3.d 2.c.14.fo. 65.g.h.

* Artificibus.

† Antiquꝰ quidā codex græcus habet ὡς δὲ μὴ τὴν ὑπάρχων ἑκάστῳ, ut ſic poſtea uertatur, utpote q̄ nō abſoluta ſit unicuiq; ut ſupra oſtenſū eſt, ſed unā quandam affectionē laſſitudinem docens aliās vero tāquā nō ſint, prætermittens, eiꝰ tantummodo &c. cōſidera.

A putent. Alij,qui nam affectus ſit, non dixerunt.In quibuſcunq; vero ſuſpicio futuræ laſſitudinis
ſubeſt,ſuadent calidiore aqua in balneo uti cauſamq; aſſignant, ſicut ipſi ſupra retulimus, alij di-
ſtributioni in corpus,alij nutritioni,id genus balnei conducere dicentes. Non tñ rõnem ullã affe-
runt,cuius gratia eiuſmodi diſtributione,& nutrimēto ꝓhiberi laſſitudo poſſit. Sed nec omnino,
qualis ſit ipſe laſſitudinis affectus,ſcribunt. Nam maior eorum pars nihil dixit: qui uero dicere auſi
ſunt,ſiccitatē eſſe definiuerunt. Ac ꝙ nutrimentum ſiccitati medetur, præſertimque humectans,
(quã tñ conditionem maior eorum pars non adiecit)eſt ſanè veriſſimum : cæterum nec remediũ
id,nec cautio laſſitudinum eſt. Sed cum(uti dictum eſt) membra ſicciora ſunt facta,nulla tamen
nec tenſio ſubeſt,nec tenue,acreq; excrementum,nec phlegmone ſimilis affectus,reficere nutri
mento humectante expedit,quæ exhauſto humore ſunt ſiccata:quãdo,niſi abũde nutrias, & gra
cilius,& aridius, q̃ fuerat,poſtero die corpus cernes. Atq; hunc affectum nonnulli laſſitudinē ra-
ti eum exiſtimant calidiore balneo,& pleniore cibo,ne incidat,prohiberi. Illud tamen quorundã
ſicuti etiam Theonis,demiror,ſi iam factam laſſitudinē ſimiliter ſanari non putãt. Nam ſiue,quē
modo memorauimus affectũ,velit quis eſſe laſſitudinem,nutrimēto illum & ſoluere debet, & ne
fiat ꝓhibere:ſiue reliquorum quemuis eorum,qui verę laſſitudines ſunt,utiq; parcius in omnibus
B hominem nutrire,& cum adhuc inſtant,& cum iam occuparunt. Illud enim dici non poteſt,* ta-
lem ſaltem affectũ,qui laſſitudini ſimilis eſt, niſi primo die per nutrimentum plenius corrigatur,
in trium aliquam migrare ſolere. Nam,ſi ipſa ſolum ſiccitas in eo viſitur, præter gracilitatē nihil
ſequetur amplius:ſi vero caloris quoq; quippiam ſimul adſit,iam febricitare metus eſt. Verum nõ
idem ſunt laſſitudo,& febris:tametſi maxime eorum,qui laſſitudinem ſenſerunt,nonnullos febris
male habuit. Sanè Theonem mirari ſubit,hæc in quarto de particularibus exercitijs,ubi de abſolu
" to exercitio agit,ſcribentem: Cum laſſitudo aliqua eos,qui ita exercitati ſunt, poſtero deinceps
" die ferè ſequatur, ζεστολουσία.i.ſeruētis aquæ lauatio,minus laſſitudini obnoxios reddit,ſumma cor
" poris accendens. Deinde ſic græce ſubiicit. ἵνα ἀντισπαστικῆς τρόπον τὴν λαμβανομένην τροφὴν ἐπισπω-
" μένη τοῖς κινουμένοις ἀντιδιαλαμβάνουσι. Is enim præter alia ueluti ænigma quoddã,uerbum ἀντιδι-
λαμβάνειν contextu appoſuit:poſſis enim ita intelligere* quaſi ſumma corporis,cucurbitę more nu-
trimentũ trahentia,partem aliquam eius neruis quoq; diſpenſent: poſſis & contra,* quaſi ſumma
corporis cucurbitę modo id, qđ ad neruos ferebatur,alimentum ad ſe trahentia participẽt. Ita
nimirum,vt priore intellectu ad eutrophian,id eſt nutritionem vberiorem,refectionemq; neruo
rum conducat excalfacta cutis,quippe hanc arbitror eum per ἐπιφάνειαν, id eſt ſumma corporis,
C ſignificare:poſteriore verò ad ὀλιγοτροφίαν, id eſt parciorē nutritionem. Quantum itaq; ex ipſis
verbis licet accipere,mentem Theonis non comperias. Ex ijs vero,quæ tum alibi, tum in* ſexto-
decimo Gymnaſticon,ſcribit,minus nutrimēti poſt abſolutum illud exercitium dari cenſet:quã-
quam ne id quidem,qua ratione inductus ſuadeat,vſquã docuit. Datur enim minus,q̃ ex conſue
tudine nutrimentum,aut propterea;ꝙ pari opus non eſt,aut ꝙ concoqui id non poſſit. Ac prius
quidem in ijs,qui plurimum ſe exercitarunt,verũ non eſt,poſterius alibi uerum,alibi certe fal-
ſum eſt. Si cui enim imbecillior concoquendi uis eſt,uerũ:ſin ſecus,falſum. Inaudienda uero con-
coquendi facultas eſt non ea modo,quæ in ventriculo,aut uenis,aut iecinore exiſtit,ſed etiã, quæ
in ſingulis particulis:veluti in ijs,de quibus ſermo habetur, muſculis,in quibus utiq; uel maxime
affectus is,de quo diſputo, continetur: quippe largius inter exercitandum exhauſti,aridiores, &
graciliores redduntur. Ergo,ſi hæc leuiter his contingant,utiq; conficere,cuius indigent,nutrimē
tum poterunt:ſin multum a natura receſſerint,non poterunt. Quorũ Theon nullum omnino ne
que intellexit, neq; diſtinxit. Omnino enim non rõne aliqua,ſed experientia(ſicut ipſe fatetur)
A.l.1.f.3.d 2.c.14.fo. 66.2 poſt abſolutum illud exercitium calidiorem* aquam vtilē eſſe obſeruauit. Sic.n.deinceps ſcribit:Il
lud vero,ſi quidem rationē habet in promptu,fortunæ beneficio ferendum acceptum eſt: ſin mi-
D nus,quod affecta teſtantur,id non admittendum,niſi quis† certam,exactamq; rõnē ſimul ſe ſubij
cientem habeat. Ergo ſi planè explorato affectu,in quo calidam laudat,cauſam fatereť ignorare,
merito dignus venia eſſet: verum,cum citra exceptionem,utilem eſſe abſoluto exercitio ζεστολου-
σίαν pronunciat,ita enim hanc appellat,poſſunt autem alii quoq; cõplures affectus id genus exer
citationis ſequi:accuſandus merito eſt,ꝙ deinceps ſingulos non diſcreuit. Ipſe nanq; nouit etiam
laſsitudinē,q̃ phlegmones ſēſum exhibet,huic exercitationi ſuperuenire,ſub qua nimirũ in maio
rem,q̃ pro natura,molē attolluntur fatigatæ partes: Etiam alteram,quam unam ſcribit,utiq; ge-
nerali ſymptomati attentus, quæ moli,quæ eſt præter naturam,contraria exiſtit: quippe graci-
liores in reliquis duabus laſsitudinibus redduntur, atque etiam in eo † affectu, de quo agitur.
Cæterum non quemadmodum trium affectuum vnum ſymptoma commune eſt,ita & affectus
vnus eſt. Ac in eo quidem,qui ex neruoſarum partium tenſione conſiſtit, calidiore, quam ex
conſuetudine,lauari non oportet. Simili ratione nec in iis,quos excrementa excitarunt. In graci
litate vero,quæ ſine his conſiſtit,expedit calidiore aqua, quam quæ mediocriter ſe habeat,lauari.
Contrahitur nanque hic affectus exhauſto vehementius inter exercitandum corpore, eo mo-
do, qui in diutina fame accidere ſolet. Itaque etiam ſic affectorum refectio, in appoſitione, &

* ὅτι τοιοῦτο eſt in impreſſis: manuſcripti tamen aliqui habent ὅ τέταρτο id eſt quartum hunc affectũ, qui &c.

* Manuſcripti habent ἵνα ἡ ἐπιφάνεια, id eſt ut ſumma corporis.

* In antiquis legitur nõ ſexto decimo ſed tertio.

† εὔκαιρον. i. opportunam. habet antiq. codex græcus.

† Græcus quidã codex antiquus hēt non δὴ ſed ſimplex δ: punctis clauſam quæ litera cũ apud græcos ſignificet quatuor æquipollet huic uoci τετάρτῃ, id eſt quarto.

qđ detractum eſt, reponendo cōſiſtit. Id quod certe accidere cute adhuc rara nequit. Cogere ergo hanc, denſareq; ac adſtringere prius oportebit, ſi qua plenioris nutrimenti expectāda eſt utilitas. Sanè cogit clauditq; tū frigida, tum feruens aqua. Verum à frigida lædi hominem metus eſt: vtpote q iam ex multa exercitatione & rarior eſt redditus, & vacuus. Ex ferventi ut noxa certe nulla, ita ſecura in cute denſitas parit, ipſo, qui in ea derelinquitur, calore non nihil etiam conferēte. Vñ nec immorari in frigida nimium debet, qui ita eſt lauatus, ſed, veluti id ſaltem rectè à Theone obſeruatū eſt, cauere in frigida moram, vt quæ ferventis lauationis commoda fruſtretur. Sanè ita errare Theonē, vt quod vni affectioni cōueniebat, omnibus quadrare præciperet, in cauſa erat corporū, quæ exercitabat, habitus. Siquidē athletas exercuit, q ex abſoluto illo exercitio ad quartū erant affectum opportuni, in tertium raro incidebant. Itaque, quod ſæpe obſeruauerat, ceu ꝑpetuū prodidit. Quòd ſi, aut uitioſi ſucci, homines, aut mali habitus, aut laborum inſuetos, aut imbecillos, aut minime iuuenes, exercuiſſet, in eiuſmodi qdē raro, in reliquos uero affectus ſæpiſſime, incidere uidiſſet. An & hoc quoq; dicere fortaſſe eſt ſuperuacuū, cū ipſe quoq; fateatur poſt præparatorium exercitum ferventi eſſe balneo utendum? id uero exercitationis genus ſolis athletis in uſu eſt. Atq dicat aliquis, illos ſpōte, & quodā circuitu: alios uerò multos uel neceſſitate, uel uincendi ſtudio, uel ꝓꝑ alia id genus, eiuſmodi exercitationem ſuſcipere. Verū hi ſaltem poſt immodicos labores neceſſe eſt, uel unum, uel plures laſſitudinum affectus, prius contrahant. Itaq; ijs dūtaxat corporibus, quæ bona habitudine ſunt, quartus affectus incidit: cuiuſmodi ſunt tū athletarum, qui bene ſunt nutriri, tum propoſiti nunc in diſputatione iuuenis. Et quiſquis abſolutè pronunciabit, poſt uehementiſſimas exercitationes calidioris ſolij uſum eſſe idoneum, is ut in uno certe ſtatu uerum affirmabit, ita in tribus planè ſalletur. Sunt uero per uniuerſam tuendæ ualetudinis artem & alia non pauca, quæ tum medici, tum gymnaſtæ falſo prodiderunt: quorum unum omnium caput eſt confuſa indiſcretaque obſeruatio, dum, quod in unico quiſque notauit affectu, id multis tribuit. E F

De ratione curandi, cum plures affectus inuicem complicantur. *CAP. 9.*

QVin etiam a† affectio quædam eſt prædictis proxima, quam ipſe græce σύγκοπον appello, de qua cum de laſſitudinibus diſputationem abſoluero, mox dicam. Simplices enim earum differentiæ tres ſunt, de quibus eam egimus: poſt has ex binis copulatis aliæ fiunt tres. Ab ijs vero ſeptima eſt, ubi tres ſimul in unum coeunt. b† Remedij uero commune in omnibus conſilium eſt, ut ei, quod ſuperat, ſis intentus, nec tamen quod reliquum eſt, plane contemnas. Proprium uero cum eo, quod commune eſt, ab ipſis membratim affectibus, accipiendum eſt. Ac uniuerſas quidem coniungationes percurrere longum ſit: ſed, quod ad claritatem ſit ſatis, unico exemplo res peragetur. Si igitur & intumuiſſe muſculi cernuntur, & contuſi putantur, præterea uel ulceris ſenſus, uel tenſionis laſſitudo unà cum excrementoſa hominem male habet, apotherapia utendum, quæ utrunque reſpiciat, magis tamen id, quod eſt maius. Non eſt autem in omnibus rebus vnius rationis ipſius maioris natura, ſed alibi pro viribus & quaſi dignitate rei, alibi pro ipſius propria eſſentia, ſpectanda. Ac dignitate quidem & viribus maior laſſitudo eſt, quæ phlegmones ſenſum præſert, quā excrementoſa: vtraq; tamen ipſarum ſic propriæ ratione eſſentiæ magna paruaq; eſſe poteſt, vt ſi utraque ſola ſeorſum conſiſteret. Si igitur vtraque pari interuallo a naturali habitu receſſit, q phlegmones ſimilis eſt, præcipuam curationis ſolicitudinem ad ſe conuertet, vtpote dignitate pollens. Sin exigue, quę phlegmonem; plurimum, quę vlceris ſenſum repræſentat, a naturali habitu receſſit, æſtimandum, num tantum ſuperet magnitudine vlceroſa, quantum, quæ phlegmonæ ſimilis eſt, viribus, an minus, an magis: itaque ita, quod pollet, explorare. Quòd ſi æqualiter pollentes videris, pari ſtudio eſt vtriq; conſulendum. Atq; hæc c† ratio perpetua ſit omnium cōiugatorum affectuum. Sicuti vero laſſitudines ipſæ numero tres, ſi inuicem coniungas, quatuor coniugationes efficiunt, ita ſanè, ſi quartum his affectū adiungas, multo plures exiſtent. Quod dicimus, ex deſcriptione licet, clarius intelligas. In ea, primū locum vlceroſus habeto. Secundum, in quo tenſio eſt moleſta: Tertium; qui phlegmonę ſimilis eſt. Quartū gracilitatis, i. in quo corpus emacruit. Ex his igitur, aut primus d† cum ſecundo coniungetur, aut cum tertio, aut cum quarto: aut rurſus ſecundus cum tertio, vel quarto: aut denique tertius cum quarto: ita nimirum, vt ex binis coniunctis affectibus ſex in vniuerſum complexiones oriantur. Rurſus, cum tres una miſcueris, quatuor aliæ fiunt. Nam aut primum iunxeris cum ſecundo & tertio, aut cum ſecundo, & quarto, aut cum tertio & quarto: aut rurſus ſecundum cum tertio & quarto. Poſtrema omnium complexionum erit, vbi quatuor ſimul coierint ita vt, vndecim numero in totum fiant. Erant vero ſimplices quatuor. Efficiuntur itaque in vniuerſum quindecim. Simplices affectus, ulceroſus, A: tenſionis, B: in quo phlegmones ſenſus eſt, C: gracilitatis, D. Compoſiti, AB, AC, AD, BC, BD, CD, ABC, ABD, ACD, BCD, ABCD. Quòd ſi præterea occluſę cutis, (σύγκοπον Græce uoco,) differentias tum inuicem, tum verò e† cum his quindecim, complicueris, alias rurſus complexiones effeceris plurimas. Si uerò eos quoque corporis ſtatus, qui aut a cruditate, aut uenere, aut deuſtione Solis, aut uigilia, aut dolore incidunt, adiunxeris, G H

A† καὶ μὴν δὴ καὶ ἔτι τις ἑτέρα διάθεσις &c. Sed manuſcripti quidā habēt καὶ μὴν δὴ καὶ πέμπτη τις ἐστὶ διάθεσις. id eſt Quin ēt quinta quædā eſt affectio prædictis proxima.

B† Interpres hic omiſit aliquot uerba q in græcis codicib. habentur. s. ἡ μὲν δὴ γνῶσις αὐτῶν ἐστιν ἀπὸ τοῦ συνδυάζεσθαι τὰ γνωρίσματα i. cognitio autem ipſarū ab indiciorū coniunctione pendet.

C† Manuſcripti cod. habēt ἐπιπλεκομένων παθῶν [illegible], i. in unaquaque coniugatione tanquam exēplo.

D† Cod antiquiſſimus hēt φλεγμονώδης. i. phlegmonoſus et ita uidetur legendū omnino.

E† Method' communis ἀλύσεως. i. triſtitia.

A. l. 1. ſ. 3. d. 3. c. 12. f. 65. f

A adiunxeris,ne numero quidem vniuerſas facile complectare.Prætereo nũc corporis conſtitutio
nes illas,quæ ſecum vehunt vel πληθώρας,i.ſuccorũ ęquabiliter ſe habentium redundantiam, vel
κακοχυμίας,i.vitioſi ſucci copiam,vel adſtricti,uel lubrici ventris,vel vomitus, vel grauati capitis,
vel partis cuiuſquã alterius affectum,vel in ſumma quæcunq; in ſymptomate aliquo conſiſtunt:
dicetur.n.poſt de eiuſmodi omnibus.Nunc vero idcirco eorũ maxime memini,vt cõplexionum
multitudinem,quanta eſſet,indicarem.Mirari enim licet eos,qui de concurſu horum,quem ſyn-
dromen uocant,vel curationem,vel euentorum prædictionẽ obſeruaſſe ſe prædicant.Vnica nan
que ratione & præſagire,& commode mederi ſas eſt:vtique ſicut Hippocrates docuit,*vbi ſimpli
cis cuiuſq; negocij ſciendam vim eſſe cenſebat:ueluti ipſe nunc in quatuor affectibus pręmõſtra-
ti.Vnuſquiſque enim,ſi per ſe conſtat,ſimplex remedium exiget:ſin alteri ſit coniunctus, pro ea
methodo,quam paulo ſupra de omnibus coniunctis affectibus præſcripſimus,{corrigetur.}

* In lib. de Natura humana. lege Galeni explanationẽ cõ. text. 43. com. 1. 1. 33. e, f, g. & contex. 69. 1. Prorrhet. com. 3. 5. 159. h

De curanda cutis obſtructione, quam μύσιν græci appellant. *CAP. 10.*

ERgo,cũm hæc ita ſe habeant,redeundum rurſus ad ſimplices affectus eſt: quorum a iam di-
ctis proximi erant,quos ſtegnoſis excitabat:(voco ita meatuum cutis uitium, quo tranſmit-
tere ſuperuacua prohibetur.)Incidit hic affectus aut obſtructis meatibus,aut denſatis. Sanè den-
B ſationem eiuſmodi μύσιν græci,id eſt conniuentiam,appellant. Ac obſtructio quidem ex lentis,
craſſiſq; excrementis oritur,cum confertim ad cutim ruunt:denſitas tum ab ijs,quæ adſtringunt,
tum quæ refrigerant.Verum obſtrui propoſiti nobis corporis cutis, ſi ad præſcriptam rationem
rite agatur,non poteſt:denſari certe aliqñ poteſt tum ex ualido frigore, tum aluminoſo balneo.
Fieri autem poteſt, ut & poſt balneum ſudoremue,atq; aliam alioqui ob cauſam laxatæ prius cu
ti,auræ flatus incidens,obſtructionem quampiam denſationemq; efficiat. Ac deprehenditur qui-
dem iam dictus affectus protinus,ubi ſe exuerint,ex colore albo,& cutis tum duritie, tum denſi-
tate.In ipſa uero exercitatione ex eo,quod ægre incaleſcant:qñ nec,ut prius,æque ſudant,nec bo
num colorem in ſumma cute oſtendunt:immo,ſiquis eos ualentiore exercitatione iuncta ſudoris
quippiam emittere cogat,& minor hic,quam ex conſuetudine,& frigidior exit, minuſq; halitui
ſimilis.Remedium huius affectus calefactio eſt:quippe ea frigiditati contraria eſt. Valentiore er-
go exercitatione,ac balneo calidiore utẽdum.Magis quoq; ad rem pertinebit,ſi in prima domo
pinguiter in oleo uoluetur.Eſto uero oleum ex eo gñe,quod relaxet,cuiuſmodi eſt in Italia Sabi
num:quod utiq; ad eiuſmodi affectus etiam eſt utilius,ſi bimum trimumue ſit.Id nanque tum te-
nuius,tum calidius fuerit.Mora uero in frigido ſolio diuturna ne ſit:ſed nec aqua ipſa † frigida.In
C duendi uero ungãtur aliquo,quod mediocriter calfaciat:oleis quidẽ,ex ijs,quę in Aegypto habẽ-
tur,cicino, & raphanino:in reliquo uero orbe, dulci,tenui,ac modice antiquo: unguẽtis uero,
ſuſino, gleucino, irino,amaracino,&*cõmacino.Atq; ex his gleucinũ quidẽ prorſus acopum eſt,
ac relaxans:itaq; etiam ijs,quos uehemens laſſitudo infeſtat,eſt utile:paulo hoc calidius,magiſq;
relaxans ſuſinum eſt. Irinum uero, & amaracinum,& commacinum,etiã ſuſino calefacere po-
tentiora,ijs affectibus,qui proprie frigiditates dicuntur,ſunt idonea.Cutis tamen denſitati ſanan
dæ etiam anethinum oleum eſt ſatis:maxime ſi ex uiridi anetho fiat. Facit autem & ad tales affe-
ctus,ſicuti etiam ad uehementes laſſitudines,& acopum,quod ex abietis ſemine conponitur: id
quemadmodum pręparandum ſit,poſt dicetur.Nunc enim uel hęc mihi ſupra iuſtum appoſuiſſe
uideor:ſiquidem qui optimo eſt corporis ſtatu,& liberam delegit uitam, nec in ea quicquam de-
linquit,& cui peritiſſimus tuendæ ſanitatis artifex præficitur, hunc uerisimile eſt morboſos affe-
ctus non admodum incidere.

† Additur in antiquo codice ἄγαν, i. admodum.

* Commageno legendum uidetur ex alijs Galeni locis.

De exercitatione, & victus ratione poſt venerem. *CAP. 11.*

REdeamus itaq; ad penſum denuo:relictiſque uſtione, refrigeratione, cruditate,uentris pro-
fluuio,reliquis id genus,(ſatius.n.eſt in unum ea uolumen conijcere,quod de morboſis ſym-
D ptomatis inſcribemus)in præſenti de ijs,quæ poſt uenerem adhibentur,exercitijs diſſeramus: qp
pe cum de his parum conueniat,alijs ita exercitandum ab hac putantibus, ut in exercitatione,
quæ apotherapia dicitur:alijs ut in pręparatoria. Eſto uero præparatoria exercitatio in quanti-
tate laborum intra modum,in qualitate ipſa incitatior ac celerior. Ac,qui apotherapeutica qui-
dem utendum cenſent,ſicuti in fatigatis;ij, tum uires diminutas, tum corporis ſiccitatem ſuſpe-
ctas habent:quorum utrunq; & a concubitu, & ab immodica exercitatione pati conſueuimus.
Qui uero pręparatoriam adhibendam uolunt,ij raritatem atq; ad ſudores promptitudinem præ-
cauent,quæ apotherapeutica intendi,e diuerſo præparatoria emendari putant. Ipſe laudatis utriſ
que propterea quod ueritatẽ ex parte uiderunt,ſententias eorum in idem conferam.Nam & in-
ſtaurandas uires eſſe,& laxitatẽ cogendam,nec ſiccitatem adaugendam fatentur utrique. Vna di
ſcretio deſideratur in utriſq; ueluti & in compoſitis omnibus affectibus ſupra a nobis eſt dictum,
& nunc nihilominus dicetur. Cum.n.in idem uarij affectus coierunt,hi ſi unam medendi ratio-
nem indicent,utiq; intendi magis rationem eam conueniet,q̃ ſi ſinguli ſeorſum conſiſterent. Sin
contrarij ſint,is,qui uincat,affectus prius eſt corrigendus, ita tamen, ne reliquum omnino negli-
gas.Ac,qui uel propter ętatẽ,uel ẽt alia ratione imbecilles concubuere, in ijs utrium infirmitas,

neceſſe eſt, ſuperet. Qui vero firmiores & iuuenes, veluti qui nunc eſt propoſitus, horum habitus E corporis in raritatẽ magis, quam uires in imbecillitatẽ, mutatur, Itaq; etiam corriguntur hi non per ea, quæ corpus relaxant, qualis eſt exercitatio, quæ apotherapia dr̃, ſed per ea, quæ cogunt, ac contrahunt, qualis eſt præparatoria: a† proindeq; hac utendum, } q̃nquidem ea non ſolum motus tum celeritate, tum robore calorem excitat, ſed & habitum cogens ac conſtringens. Illud quoque fatentur gymnaſtæ oẽs, ipſa profectò experientia edocti, hanc unam exercitationẽ mederi raritati poſſe. Itaq; nulla planè ad propoſitum affectum vtilior eſt. Si uero anni tempus non diſſuadeat, nec à frigido balneo abſtinendum eſſe cenſeo. Cibus copia quidẽ dabitur minor, in qualitate vero humidior, ut tum probe concoquatur, tum ſiccitas, quæ ex venere contracta eſt, corrigatur. Debet uero nec frigido tẽperamento eſſe, ſed vel medio, vel calidiore. Nam, q̃m corpus à venere & laxius, & frigidius, & imbecillius, & ſiccius eſt effectum, debent plane, quæ denſent, & calfaciãt, & uires reparent, adhiberi, atq; ad hæc ſtudiũ oẽ impendi. b† Cæterum, q̃ efficere hęc uenus poſſit id docere ad pñtem diſputationem non pertinet: in qua propoſitum eſt, quemadmodum optimũ corpus quam cõmodiſſime poſt ueneris vſum exercitetur, oſtẽdere. Quod ſanè commode fieri nõ potuit, niſi prius pro hypotheſi ſumpto, cuiuſmodi affectus ſit, qui ſuccedere in corpore a venere ſolet. Verum nunc id concedi nobis poſtulamus. In ſequentibus cum euidenti demonſtratione F dicetur, tum quæ veneris facultas ſit: tum prorſus utẽda ſit necne: tum quænam ex ea commoda, incommodaque pro corporum ſtatu, & temporis anni ratione, & loco, & alijs id genus, quæ utique determinare præterea oportebit, eueniunt.

De ratione ſiccitatis, & humiditatis ſuperfluæ emendanda. CAP. 12.

POſt venerem ergo ſpecies exercitationis ea eſto, quam præparatoriam vocant. Poſt uigilias autem, vel triſtitiam, uel ambas, quæ apotherapia dr̃, exercitatio idonea eſt, ſi tñ cruditas abſit: nam, ſiqua cruditas ſubeſt, omnino exercitandum non eſt. Quòd aũt poſt triſtitiam & vigilias iam dicta exercitatio ad rem pertineat, & experientia ipſa oſtendit: cum ab alia qualibet non ſolũ lædi cernantur, ſed etiam imperantes, ſi forte dolor adhuc angit, parum æquo animo ferre. Idem ratio ipſa confirmat non minus, q̃ experientia. Nam, q̃m a uigilijs & triſtitia magis graciles, magisq; aridi, ac minus dicto audientes planè cernuntur, ſiccius exiſtimãdũ eſt his redditum eſſe corpus. Eiuſmodi verò affectus partim molli frictione cum multo oleo, partim temperato balneo ſanantur, partim motu, ſed qui & tardus ſit, & citra valentiorẽ nixum; ac qui ſubinde quietem interponat. Is verò apotherapeutici exercitij c† modus erat. Ad eundem modum eæ, quæ ab ira, uel d† potionis penuria ſiccitates fiunt, corrigendæ ſunt. Contraria prorſus a iam dictus ratione e† humiditates emendare conuenit, ſiue hæ nimiæ potionis, ſiue alia quauis occaſione, inciderint, quippe f† ſtudium in his ad ſiccationẽ dirigitur. Verũ eã cõis omniũ ratio eſt, membratim enim unicuiq; dñæ ſua eſt. Igitur ſi ex longiore deſidia, humectantis alimenti immodico, intempeſtiuoq; vſu cõtracta humiditas eſt, longiore correctione eſt opus: ſin ex liberaliore potione, quę pridie ſit hauſta, citra ullum capitis aut oris uentris affectum conſiſterit, eã uel unico die perſanes, licet, ſi ſicca frictione largius, & exercitatione veloci, & parciori potione, & ſicciore cibo vtare. Quippe, quæ immodicæ ex uini potione humiditates conſiſtunt, ſi ex ea re noxa capiti aut ori uentris communicata eſt, de his agi hoc loco opus non eſt: dicetur. n. de ipſis, cum de morboſis ſymptomatis tractabitur. Quæ uero humiditas ex diutina admodum deſidia naſcitur, hæc in propoſitum corporis ſtatum omnino non cadat æque, vt nec ea, quę ex humectantis natura cibi copia gignitur, quales fructuum plurimi ſunt, itemq; olerum, quæ utique acria non ſunt: ſi quando tamen acciderint, ſemel & conſertim corrigi nõ poſſunt. Nam, ſi eatenus ſe fatigabit homo, dum habitum abũde ſiccet, in laſſitudinem incidet, ac febricitabit omnino diaria febri: q̃ ſi uitioſæ præterea humiditates fuerint, etiam febri, quæ in plures extendatur dies. Tempore uero ſanari poſſunt, ut poſt dicemus ubi uitioſas intemperies uertere in melius docebimus: quippe ſimilis prouidentia acquiſitij affe- H ctus eſt, & naturalis intemperamenti; quare nunc de ipſis diſſerere non oportet.

De matutina & ueſpertina frictione, quæ propoſito iuueni adhibenda eſt. CAP. 13.

REliquum igitur eſt, ut de matutina, ueſpertinaq; frictione agamus, non ad eum tñ modum, quo Quintum reſpondiſſe dicunt, cum percontanti gymnaſtæ, quam unctio uim hẽet, reſpondit, Veteris ſubmouendę: iiſdem. n. quibus nunc uſus ſum uerbis tum gymnaſten rogaſſe, tum Quintum reſpondiſſe ferunt. g† Simile Quinti apophthegma eſt, & quod de urinis circumfertur, nempe eas noſſe, ad pictorem pertinere. Etiam illud, quod de calido, frigido, humido, & ſicco aiunt, utiq; balnearum ea eſſe nomina: quæ ipſe ſanè nemini uel Theſſali affectatorum impune dicere, nedũ Quinto p̃miſerim: quippe ſcurrarum eiuſmodi facetiæ ſunt, haudquaquam hominis tã grauem artem profitentis. Satius igitur ſit in propoſito iuuene ad hunc modũ de matutina frictione diſſerere. Is nanq; aut ex ſomno aliq̃d, de quo queri poſſit, nõ ſentit: aut h† laſſitudine grauatũ aliqua: aut alia quapiã affectione offenditur earum, de q̃bus paulo ante ſtatim poſt laſſitudinis affectus hactenus diſſerui. Ac, ſi de nulla quidem re cõqueritur, ſuperuacuum eſt, cum aut fricare, aut ungere: niſi ſi quando ingenti frigori occurrendum uidetur. Tum nanque ueluti qui frigida ſunt uſuti

a† Hoc in loco ta in græc. q̃ in latinis codicibus deſunt aliquot verba, nẽpe ἀλλὰ δι' ὧν καὶ ψύχεις τὰς ἐπὶ τοῖς ἀφροδισίοις ... ſi uero aliqua et refrigeró poſt uenerẽ corpori aduenit, & p̃pter hoc quoque p̃paratoria exercitatione vtẽdum erit.

b† Ex antiq; uta uertendũ. Quænam uero ſit uenereorũ uis, docere etc.

c† σῶμα, aliter τύπος, ty pus, ſeu forma

d† Græci aliq. cod. his non ποτοῦ, ſed ... i. q̃ ob mediã aliquã ſiccitates fiunt.

e† Hic addendũ eſt, quæ ſũt in habitu corporis, & græce legẽdu eſt non κατὰ ... ſed κατὰ τὴν ἕξιν ...

f† Clarius ex antiquis. Simile quia Quinti circumfertur apophthegma, tum de urinis nẽpe eas noſſe ad fullonẽ pertinere: tum de calido frigido humido & ſicco balneatorũ eſſe noĩa. Quã q̃dẽ uerba nequaquam ego mihi perſuadere poſſũ, ne dũ Quintum, ſed nec ullum Theſſali ſectatorũ protuliſſe

h† Laſſitudinis affectione.

A vſuti,ſic eos quoq; frictione pparabimus. Si uero laſſitudinis ſenſus ullus appareat, iam dictũ eſt hominem tum & vngendum eſſe, & molliter fricandũ. Simili ratione, ſi ſiccior iuſto ſit, ungendus dulci oleo eſt,nam id ſicca corpora humectat:fricanduſq; ut oĩno parciſſime,ita nec duriter, nec molliter eſt. Quippe ſuccurrere digeſtioni in corpus oportet,nõ cutis,carniſve habitum mutare,neq; ẽt quod in his cõtinetur,quicq̃ educere:quorum mollis utrunq; dura alterum facit: ſiquidem hæc cutem denſat,duratq; mollis per halitum euocat,ac corpus laxũ molleq; efficit. Verum,cutis denſitatẽ corrigere ſi ſtudes,utiq; ei,q̃ ex duris tum frictione,tum pertractatione, præterea uehementi exercitatione,& multo puluere orta eſt,mollis frictio cum copioſo & dulci oleo medetur. Quę uero contracta ex frigore eſt,eam primum frictione ſicca ac celeri, deinde cũ oleo adhibito calfacientes,naturæ ſuæ reſtituemus. Laxitatẽ uero,quæ & frequens balneum,& mollẽ frictionem,& veneris uſum conſecuta eſt,paucula frictione,primum quidẽ ſicca, deinde cũ oleo quopiam eorũ,quæ adſtringant,ſanaueris. Humiditatem vero,quæ nimiæ potioni ſucceſſit,ſicca frictio,& cum linteo adminiſtrata,uel cum manica,quam χειρίδα græce uocant, interdum etiam ſolis manibus,idq; uel citra omne pingue,uel cum eo * planè exiguo,corrigit. Sit autem,quò per halitum euocet,oleum ipſum dulce,omniſq; adſtringentis facultatis expers. Atq; ita quidẽ ſe habet matutina frictio. Veſpertina uero iis utilis eſt,quos uel laſſitudo ualida pmit, uel ſiccitas male habet, uel atrophia macerat: {ita uocant græci cum corpus ex alimento fructum non ſentit} Verum atrophias ſymptoma nunc præſertim ſeponatur unà cum reliquis morboſis ſymptomatis: quæ poſt tractabuntur. In propoſita uero natura,cum uel ualida laſſitudo,uel immodica ſiccitas, corpus afficit,prandium minus eſto,tum ab eo ad cœnam longius interponatur tempus: plurimũ quieſcat: exiguum "tamẽ quippiam inambulet,quò cibus per erectam agitationem cõcuſſus ſubſidat: vtilius ẽt ſit,ſi & aluum exonerare poſſit. His etenim probe pactis, ſecurus oleo dulci frices: ventrem tamen *omnino non continges,cum alioqui periculum ſit,ne & cibum deterius concoquat,& ſuccus quiſpiã ex eo ſemicrudus in corpus digeratur,& caput turbetur, & ſtomachus ſubuertatur. Optimũ igitur fuerit omnino ventrem non attingere. Quod ſi in muſculis ei uicinis uel laſſitudinis ſenſus aliquis,uel ſiccitas appareat maior,ungi debebunt mediocriter,& blande, & ſuſpenſa manu. Ac,ſi cauſas quiſpiam eorum,quæ diximus, reddi ſibi cupit, proximum librum legat,in quo de morboſis ſymptomatis agemus. Nam hunc mihi uideor ſatis hactenus extendiſſe.

B

* Græci aliq codices hñt ἐλαίῳ.i.oleo.

A.l.1.f.3.A & c.7.fol. 62.a

* Græci cod. impreſſi, & multi ex manuſcriptis,habẽt μὴ πάνυ, ut uertit & uetus interpres. & Linacer, aliqui uero μὴ πάνυ, .i. non admodũ: paulo tamẽ infra ẽt dicit non oĩno. attingẽdũ eſſe uentrem.

C

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

Docet quo pacto laſſitudine perſanandæ ſint,cum aliundes, quàm ab exercitatione,oriuntur.

Quid differat hæc à ſuperioris libri tractatione. CAP. 1.

QVod pleriq; omnes recentium medicorum faciunt,qui dum tempus ſophiſtarum cauillationibus terũt,quod maxime neceſſarium eſt, aut leuiter tñ attingunt,aut prorſus omittunt,id ipſe non faciam: ſed(quod ab initio inſtitui)ei quod neceſſarium duxi,inſiſtens,quę logicam magis ſpeculationem habẽt,in aliud tempus differam. Statim.n.de morboſis ſymptomatis, de quibus hoc libro diſſerere ſtatui,non leuis qõ oritur,eane ad ualetudinis tuendæ artem ſpectent,an ad eam,quæ medendi rationem pręſcribit: an harum neutram,ſed tertiam quandam,quam nonnulli mediam ſanitatis & morbi

H D

ſtatuunt,neutramq; appellant. Ego haud ignarus,ſiue quis in ſanitatis tuendę, ſiue etiam in medẽdi arte,eorũ meminerit,fore,ut æque à cauillatoribus ſugilletur: illud quoq; intelligẽs,etiam ſi quis tertiam tractationem his dicet,de neutris eam affectionibus inſcribens, uel magis irriſuros, contumelioſoſq; futuros,præterea quæſituros,de† maribus & feminis in quo nã opere præcipiã: in hoc uolumine de his agere potiſſimum elegi. Si .n.fieri nequit,ut ſophiſtarum nugamenta deuitem,atq; hac ratione minus erunt importuni,utiq; ſic faciẽs melius cõſuluiſſe uidebor. Huc accedit,q̃ ex ſpeculatione ipſa magis intelligetur ipſa doctrinæ communio,ſi quis illa,quę dicentur attentius leget. Ea hinc aggrediar. Artis,q̃ ualetudinẽ tuetur,non leuis portio eſt ea, quę de exercitatione præcipit: huius rurſus non exigua pars eſt,q̃ laſſitudines præcauet. Porrò monſtratum in ſuperioribus eſt ſimilem rationẽ eſſe inſtantis laſſitudinis cauendæ,& eius,quę iam occupauit, ſummouendę. Ergo non alibi,quemadmodum hanc futuram uites,alibi quẽadmodum iã vrgentẽ corrigas,tractandum eſt. Atq; hac quidẽ de cauſa in proximo libro,qui totus operis tertius eſt, de laſſitudine,quę exercitationi ſuperuenit,diſputatũ erat,ſimul habita mẽtione de ſimilibus affe

† Cũ in hoc loco Galenus nõ ſubſtãtiue,ſed adiectiue, dicat περὶ τῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν,uidetur potius intelligere de morbis aut ſymptomatis ad mares,aut fœminas pertinentibus,non de ipſis maribus aut fœminis.

ctibus, quorũ aliqui exercitationes maxime ſequebãtur. Nũc primum quidem de his, prout citra E
exercitationem incidũt, agemus; ſecundo loco de illis, quæ ſimilitudinẽ quandã cum his habent.

De affectu, ſymptomatis, & cauſis laſsitudinum ac de eorum differentijs. CAP. 2.

a Aph. 5. Exc. ſid. 11. ſ

AC, quæ immodicas quidem exercitationes laſſitudo excipit, ſanorum ſymptoma eſt: q̃ uerò ſine his conſiſtit, morboſum. Itaq; & ab Hippocrate dictum commodiſſime uidetur, Laſſitudines ſponte natæ, morbos nũciãt. Atque vlceroſus quidem ſenſus, ſymptoma laſſitudinis eſt. cauſa verò, vnde ea naſcitur, affectus laſſitudinis eſt. Porrò huius rurſum ipſius cauſa bifariã ſcinditur: aut enim intra ipſum animalis continetur corpus, vocantque græce προηγουμένην: aut omnino non ineſt, uocantq; προκαταρκτικὴν {nos illam internam, hãc externam non incommode vocemus.} Itaq; tria in vniuerſum genera ſunt, de quibus habẽdus ſermo eſt, ipſius laſſitudinis, ſymptoma, affectus vnde hoc oritur: & affectus ipſius cauſa. Cuiuſque vero horum ſpecies quędã differẽtes ſunt. Cauſarum (vt modo diximus) externa, & interna. Affectus (vt in præcedente libro docuimus) is, q. vlceris, & q. tenſionis, & qui phlegmones, ſenſũ inuehit. Symptomatis uero, hæ ipſæ ſcilicet tres differentiæ: aliter tñ ſi cui placuerit, nominare licet: nõ licet ãt, ſi vera ſaltẽ dicere uelit, iã dictis plura tum aſtruere, tũ facere, neq; etiã plures, q̃ dictæ ſunt, differentias. Quæ igitur vlceris [a] ſenſum facit laſſitudo (incipiẽdũ enim ab hac eſt) motis quidẽ grauẽ excitat ſenſum, ceu corpus F
vlceret, idq; vel circa cutim tñ, utique cum eſt moderatior: uel circa ſubiectã illi carnem, cum eſt ualentior: uel citra utrãq;, cum adhuc eſt atrocior. Atq; hoc quidẽ eſt laſſitudinis ſymptoma; affectio uero, ex qua id naſcĩ, acrimonia eſt tenuis & calidi humoris, q. corpus erodit, ſtimulat, ac pũgit. Oritur hæc aliquando ex immodico motu, ut in proximo libro oſtendimus: aliqñ ex uitioſo ſucco, q. imprudentibus nobis in corpore ſuccreuit. Tales uero laſſitudines, ſpontaneas Hippocrates appellat. Alterum uero laſſitudinis genus (nempe in quo tenſio ſentitur) quoties ſua ſponte incidit, plethoris ſuperuenit. quippe tenduntur † ex hac ſolidę animalis partes. pcipue in quibus ſucci continentur. Tertium laſſitudinis genus, quod phlegmonis ſenſum affert, ex ambobus oritur, tũ nimia boni ſucci abundãtia, tũ prædicto uitioſo ſucco. Non.n. quæuis mali ſucci ſpecies, ſed tñ in qua rodens acrimonia continetur, ulceroſam laſſitudinẽ creat: ſed nec eiuſmodi quidem ſuccus dum in uenis cum ſanguine miſcetur, latet enim tum eius uis, utpote tranſfluentis, & à ſanguinis bonitate ſuperati; uerum, cũ ab his tranſlatus, in carnibus, & ad cutẽ ſolus hæret, ulceroſum [b] † ſenſum tunc ingerit. Qui uero ex abundantia naſci hanc laſſitudinẽ putant, ſanè falluntur: nam neq; ex ea copia, quam plethorã dicimus, (hęc.n. eã, quæ de tenſione queritur, gignit) neque ex ea, quę uires prægrauat. non enim eroſio, aut ulceris phantaſia, ſed uel grauitas, & ad motiones ſegnitia, G
talis ſunt abundantiæ ſymptomata, utiq; dũ ad animales collata uires, eas ſuperãs premit: uel pulſus quædam uitia, ſiquando uitalem urget; de qbus dictum abundè eſt in ijs, quæ De pulſu ſcripſimus: atque ut in libro, quẽ c† de abundantia ſcripſimus, & notas & naturalium uirĩũ, cum premuntur, & reliquarum ambarũ tradidimus. Non eſt igitur abundantia, eius laſſitudinis, quæ uiſceris ſenſum præſefert, cauſa, immo humorũ, q in cute & carne continentur, acrimonia. Hæc.n. ut quieta ſenſum latet, ſic agitata ptinus ſentitur. Motus huic acrimoniæ primus, ac plurimus pprijs quibuſdam rationibus accedit, quas mox dicemus. Alter ex incidenti, ſcilicet cum nobis partem aliquam, aut etiam totum corpus, mouere uolentibus, cum hoc humores, qui in ipſo cõtinentur, ſimul mouemus. Verum hic minimus eſt, & laſſitudinis duntaxat ſenſum infert; uehementior rigorem excitat: {appello nunc rigorem, nec illum uehemẽtis frigoris ſenſum, nec duritiẽ, ſed inęqualem totius corporis concuſſum, & turbationem:} medius inter utrunque, horrorem. Quod autem nihil obeſt, etiam ſi calida cauſa ſit, quo minus rigorem horroremq; excitet, in ijs, quæ de ſymptomatum cauſis ſcripſimus, oſtenſum eſt. Nunc ſatis fuerit ſummas tantum eorum quæ illic prodidimus, ad præſentẽ diſputationẽ, quaſi [d] baſim ſubijcere. Cum in ſenſibili corpore ſuccreuit excrementum mordax, duplici id ratione ad motum incitatur. una, cum a ſenſibili ipſo corpore impellitur. utpote q repellẽdi alieni uim obtinet, altera, cũ uehemẽtiore [e] momento agitur, id quòd tũ H
ab exercitando conquirit [f] tum frictione, tum balneo.} Ergo, quæ ſubcalida, & putrida excremẽta ſunt, ubi uehementius mouentur, non horrorẽ modo, rigoremue, qualẽ diximus, afferunt, ſed etiam febrem accendunt. At, quæ frigida ſunt, & ex partibus tenuibus conſtant, ea horrorem quidem, rigoremque creant, non tamẽ febrem excitant. Porrò effatu dignam aliquam copiam utriuſque accedere oportet, ſi hęc efficere debent. Quæ uero aut planè exigua inſenſibilibus corporibus excrementa mordacia, aut multa illa quidem, ſed tamen non planè adhuc mordacia ſubhæſerunt, hæc ulceroſam laſſitudinem faciunt, de quibus utique hoc libro nobis eſt agendum, quando, quæ febrem accendunt. ea medendi artem ſpectant. g

A † Al. ἐν τοῖς ἀγγείοις, i. in his.

B † Al. διάθεσιν τε καὶ αἴσθησιν i. affectum & ſenſum.

C † περὶ πλήθους, i. de plenitudine.

D * ὑπόθεσιν.

* κινήσεως.

F † Interpres addit hac uerba. in antiquo tñ cod. græco hæc habentur. [illegible] i. ei ab era, & ab ambientis caliditate.

G † Hæc præter ea addũtur in ueteri exemplari [illegible] i. ueruntamen & quæcunq; horrorem quidem faciunt, febrẽ uero non accẽdunt, & hæc præſentis ſunt tractationis.

* H [illegible].

Communis ratio omnium euacuationum, quæ à medico fiunt. CAP. 3.

SAnatio utriuſq; generis partim cõmunia curationis ambotũ [h] cõſilia recipit, partim utriuſq; propria. Dicetur uero prius, quæ communis ſanatio eſt. Oportet igitur excrementum, ſiue calidum id ſit, ſiue frigidum, ipſum aut expellas aut certe alteres. Recipit uero nõ omne excrementum alterationem a natura. Siquidem nec omnis cibus in cuiuſuis animantis uentriculo

concoquitur:

A concoquitur:ſed cognatio quædam ei, quod concoquit, cum eo,quod concoquitur, eſſe debet:
Quod igitur omnino alienum eſt,nulla fieri ratione poteſt,vt id naturæ ſuę gratiam recipiat, ſed.
educere id quam primum eſt tentandum,æque certè,ut,quæ in ventre corrupta prorſus ſunt,ea
vel uomitione,vel deiectione expelli profectò eſt optimum. Non tamen perinde promptum eſt
in carne,atq; alijs corporibus,imbibitum vitioſum ſuccum educere,ut qui in ijs,quorum ſenſibi-
lis capacitas eſt,continetur.Interdum nec ipſa laborantis natura medicamentum, quod malum,
ſuccum mature vacuet,admittit:ſicuti interdum & alius quiſpiam affectus obſtat, qui talem edu-
cendi rationem reſpuat.De quibus mox dicam,ſi prius,quod reliquum erat in ſuperius poſita di-
uiſione,adiecero.Quippe communes ſcopos qui excrementorum vitijs medentur,iam diximus,
vacuationem,alterationemq; eſſe. Proprios vero utriuſque generis nunc adijciamus.Neque.n.
vna tantum ratione educendū alterādūve eſt,ſed explorata,quæ ei,quod affligit, maximè ſit ac-
commodata,ei eſt inſiſtendum.Ea verò,ut in ſumma complectat,ratio eſt,quæ ex contrario opē
molitur;priuatim verò, quæ ex cuiuſque contrario.Et ſummæ quidem totius rei hæ ſunt,quæ la-
tius tamen nobis nunc explicandæ ſunt una cum ſua cuiuſque euidenti demonſtratione,idque ab
vlceroſo affectu orſis.

B *De curatione affectus vlceroſi,ac de dignotione vitioſorum ſuccorum.* CAP. 4.

QVoniam igitur eiuſmodi laſſitudo uitio acrium excrementorum oritur,ante oīa conſiderā
dum eſt,in ſolidisne tantum corporib.an intra uenarū ſinus,malus ſuccus contineatur.De
ijs verò,quæ intra venas ſunt,excrementis,nullū planè nec manifeſtum nec euidens ſignum ha-
bemus præter ſolam vrinam: conijcere tñ ex his licèt.Primum æſtimabimus,quonam, qui affligi
tur,vſus ſit victu.Secundò,ſolitusne ſit malum ſuccum naturæ ſponte congerere.Ad hęc,an natu
ralis aliqua & conſueta excretio iā deſierit. Quartò,an exercitatione,purgatione per uomitū,al-
uumue,geſtationibus,aut uſu aquarum ſponte naſcentium,ſoliti ſuperuacua expellere, id inter-
miſerint.Atq; in uictu quidem videndum,an cruditas & crebrior & maior,quàm ex conſuetudi-
ne,pręceſſerit:an mali ſucci cibis copioſe ſe impleuerint:an vinum ꝓ antiquo muſtum,pro tenui
craſſum,an [a] † aqua marina miſtum,}biberint; an ēt prorſus a uino ſe ad aquę potionem tranſtu
lerint:nec ſemel bisvè in quolibet horum peccauerint,ſed aſſidue,bonoq; t pe.Secundò(ſicuti di
ximus)æſtimandum,num,homo is,qui male hēt,ex eorum numero ſit,qui facile malum ſuccum
congerunt.deprehendes id ꝑcontatus,an ſcabie,aut lepra,aut vitiligine,aut pruritu crebro ſit af-
fectus,item an eryſipelas,aut herpes,aut elephātiaſis,aut ophiaſis,aut alopeciaſis,aut puſtulæ cre
C bræ,aut [b] vlcera,aut epinyctides,aut deniq; vllū ſymptoma, qđ ex uitioſo ſucco & natum,& au-
ctum eſt,illum male habuerit. Ab his conſiderandum diximus, conſuetane ulla excretio retenta
ſit ꝑ uomitum,vel hæmorrhoidas,vel fiſtulam aliq̄ uel dyſenteriā: vel ſi mulier eſt, ꝑ mēſtruum
[c] profluuium.Deinde num ipſe medicamēto ſe purgare ſemper ſolitus,id intermiſerit.Nonnul-
li.n.ſunt,qui deiectorijs medicamentis,alij vomitorijs, aut urinam ſudoremve cientibus, aut vſu
ſponte naſcentium aquarū,vtiq; quib.aut ſulfuris,aut bituminis,aut nitri vis ineſt,{vere aut autum
no quotannis ſoliti excremēta uacuare,aliquando id negligunt.Multi(ut dictum eſt)exercitatio-
num conſuetudinem dimiſerūt.Alij rurſus oīs frictionis,aut balnei, aut a uino dulci poſt balneū
uomitionis,morem prætermiſerunt.Sanè conſtat non illorum modo nos, qui optimo ſunt cor-
poris temperamento,feciſſe mētionem,ſed,quò nihil in mali ſucci cauſarum catalogo ſit prætet
miſſum,ēt eos,qui uitioſum ſuccum natura prompte cōgerunt,ſermone comprehēdiſſe:de quib.
fuſius inter vitioſos corporum ſtatus proximis voluminibus agemus.Atq; ex his quidem de mali
ſucci quantitate coniecturam facere oportebit,ac remedium ad menſuræ eius quantitatem pro-
portione inuenire,mediocre,ſi omnino ſit exiguus,&ad cutem tm̄ collectus: ualentius,ſi multus
& in profundo.Prius vero eius,qui exiguus,& iuxta cutē eſt,curatio dicetur:deinde eius,q̄ in car
D ne reſidet: tertio ab his loco,eius,cui totus ſanguis impurus,excrementoſusq; eſt.Sed, ſiquis iā in
ſtitutum mihi ab initio repetens boni ſucci iuuenem dederit,q̄ prius ſalubri omnino victus ratio
ne ſit uſus,nunc neceſſitate quapiam urgente longi t pis iter cōfecerit,in quo nec exercitatus,nec
lauatus ꝓ conſuetudine fuerit,cibis, potioneq; mali ſucci vſus ſit,tum a prandio,vel cæna,uel ēt
toto die uehiculo ſit uectus, nec bene plerunq; dormierit:illud tñ addatur, nihil huic in modo aſ
ſumptorum erratum eſſe:proindeq; nec in cruditatem ullam incidiſſe:talis multum mali ſucci cō
geſſiſſe profectò nequiuerit : itaq; ēt nec correctionem prolixam requirit, immo exercitationē
tantum,quę apotherapia dr̄:quam in proximo ante hunc libro docuimus,ubi pariter de accom-
modata ei rei uictus ratione præcepimus,quo minus eſt hic multis morandum. Tm̄ eius meminiſ
ſe conueniet,huc omne conſilium dirigere,qui corpora ſic affecta curat,ut excrementa, quæ cir-
ca cutem ſunt,educat,propterea,quod affectus in hac vna conſiſtit.Itaque rurſus detur eundem
iuuenē pręter alia,quæ eadem ſint,ēt in cruditates ſępe incidiſſe:detur & ulceris ſenſum habere,
non cute tenus modo,uerum etiam altius in corpore,ſic, ut totum id malis ſuccis refertum ſuſpi
cere: huic nec exercitationem, nec ullum omnino motum injungemus,ſed quieſcere ac dormi
re iuſſum,in abſtinentia totum diem exigere cogemus:dein ueſperi pinguiter uncto, & tēperato
balneo

[a] ἄτρυγα ἀκρ. ...ϑώματον, ut & vetus interpres et Linacer uer terūt:quāquā cod quidā hēt τολοῦϊνον, i. turbidum.
[b] In Aldino cod,legitur ἄ... ἰξάν-ϑηματα. manu ſcriptus autē ἐλκώδεις ἐξάν ϑεις i. uel ulceroſa efflore-ſcentia.
[c] muliebre.

A.l.2.f.3.d
2.c.14.fo.
66.b

balneo mediocriter lauato. pro cibo dabimus ſorbitionẽ aliquã boni ſucci, ſed planè q̃ minimã. E
nec tamẽ à vino eum abſtinebimus: concoquit enim id ſemicrudos humores, quantũ aliud quid-
uis: tum ſudorem, vrinamq́; promouet, ac ſomnum conciliat. In ijs aũt, qui ita ſe habent, id agen-
dum nobis eſt, ut quod mali ſucci iam planè corruptum eſt, nec concoqui etiam poteſt, id ſudore
vrinaq́; expellatur: quod ſemicoctum adhuc eſt concoquatur, atq́; vtile reddatur. Id autem opti-
mè quiete, ſomnoq́, conſtat: Si ergo his peractis malũ conſtiterit, ad conſuetudinem rurſus paula
tim reducendus homo eſt. Sin in poſterum & diem duret, de ualentiore iam remedio eſt cogitan
dum, maxime ſi per noctẽ uel laſſitudo magis, q̃ ante, uel faſtidiũ infeſtet, uel peruigilet, uel ſom-
nos turbatos, & imaginationibus inquietos habeat: his enim, ſi uires non diſſuadent, duorum alte
rum, aut ſanguis mittendus eſt, aut purgatio exhibẽda ſed diſcernentibus nobis, utrum magis ex
pediat, ut mox dicetur. Sin uires imbecilliores dehortantur, ſanguis mittendus haudquaq́ eſt, ſed
deiectio mediocris adhibenda. Cuiuſmodi autem deiectio mediocris ſit, in ſequentibus docebi-
mus, ſi prius, quæ priora ſunt, definiuerimus. Nam, virium robore conſtante ſi laſſitudo adhuc in-
feſtat, æſtimandum eſt, cum ſanguiniſne copia, an cum crudis ac minime cõcoctis humoribus, an
per ſe ſolus conſiſtat vitioſus humor, qui laſſitudinem creat. Nam ſi cum ſanguinis copia, aut ve-
na incidenda, aut aliquid quod tantundem valet, agendum. Sanè tantundem poſſunt hæc: Quibus F
hæmorrhoides ſunt retentæ, ſi has aperueris, ſi mulieri menſtrua cõſuetudo ceſſauit, hanc ſi pro-
uoces, ſi quibus horum nihil eſt, ſi malleolos ſcalpello incidas. Poſt hæc aluus eo medicamento
deijcienda eſt, quod maxime accommodatum malo ſucco ſit. Quòd ſi uitioſi tantum ſucci, hiq́;
citra ſanguinis copiã ſubſint, purgatio petenda eſt, quæ infeſtãti excremento ſit accommoda. In-
feſtat uerò aliàs bilioſum, aliàs † atra bilis, aliàs pituitoſum, ſed quod uel ſalſum uel acidum ſit: at-
que horum quodlibet craſſius, aut ſero proprius, aut media quapiam conſiſtentia. De quorum di-
ſcernendorum notis nunc agamus. Si cum puſtulis (quæ Græci ἐξανθήματα vocant) laſſitudinis af-
fectus conſiſtat, ex his facilis inuentu erit excrementi ſpecies. Sin abſq́; his, in boni quidem ſucci
corporibus tum ex iis, qui præceſſerunt, cibis, tũ reliquis, quæ ipſis corporibus inciderunt. In ijs
vero, qui malos ſuccos natura colligunt, hinc quoq́; non nihil capiendum. Sed de eiuſmodi tem-
peramentis vberius poſt agetur, nunc de reliquis agamus, ex quibus licet de mali ſucci ſpecie con
iecturam accipere. Qui in ocio degunt, ii pituitoſum aceruare ſuccum ſolent. Quos multus labor
exercet, ij bilioſum, vel melancholicum: illum æſtate, hunc autumno gignunt. Quin &, an diutur
ni labores fuerint, inſpiciendum eſt. Quanto.n. fuerint longiores, tanto ſunt ad atram generandũ
bilem magis procliues. Præterea, qui cum multo ſudore obeuntur, ij craſſius excremẽtum faciũt. G
Qui ſine ſudore peraguntur, magis tenue, ueluti qui hyeme & frigido aeris ſtatu ſuſcipiuntur. Cõ
ſiderandum ad hæc eſt non ſolum de urinæ multitudine, & {qualitate} ſed etiam de ſudoris quan
titate: hic* namq́; partim acidus, partim ſalſus eſt, partim veluti lutum, aut virus planè olet: licet aũt
hoc ex ſtrigili deprehendere, cum lauantur. Sæpe namq́; amarus planè apparet, qualis vtiq́; mor
bo regio laborantibus emittitur. Eius uerò dignotio & citra guſtũ facilis eſt, ex ſolo colore. Quip
pe pallidus pro eiuſmodi bilis ratione apparet. Sæpe tam poſt ualidiſſimos labores, & uehemen-
tem æſtum planè flauus conſpicitur. Aliqñ medius, atq́; ex ambobus mixtus cernitur, ueluti quo-
dammodo ex pallido flauus, ὠχρόξανθον Græcè dicunt. Ad eundem modum & ipſe bilis humor ſe
hẽt: quando hunc quoq́; in uomitu deiectioneq́; aut pallidum, aut flauum, aut ex vtroq́; compoſi
tum licet intueri. Qualiſcunq́; uerò is in corpore hr̃, tale neceſſe eſt eius appareat ſerum. Ac ſudor
quidem, ſuccorũ, qui in vniuerſo corpore abundant, nota eſt: vrina, eorũ tñ, qui uaſis cõtinetur.
Omnino ergo nihil omittendũ: ſed ſudor quoque ipſe, vt modo diximus, inſpiciendus. Aliquan-
do verò ipſum, qui afficitur, guſtare ſudorem ſuum, quo certius internoſcatur, iubemus. Id quod
aliqñ ſua ſponte accidere ſolet, dum ex fronte & eius partibus in eos ſæpe delabitur. Aeſtimare ꝑ
terea vrinæ tum conſiſtentiam, tũ colorem oportebit. Sed nec, quæ in ea pendẽt, aut ſidunt, præ- H
termittere conueniet, ſed oĩa perpendere. Cuiuſmodi.n. ſanguis ſit, qui vaſis continetur, ea planè
oſtendunt: quando, ſi is bilioſus ſit, ſerum quoque eius bilioſum eſſe neceſſe eſt, idq́; pro vtriuſuis
bilis rõne. Simili mõ pituitoſũ, ſi is ſit pituitoſus. Ergo, vbi crud⁹ planè is eſt, utiq́; tenuis, aquoſaq́;
vrina cernitur, nihil, nec qđ ſidat, nec ꝙ pendeat, in ſe habẽs. At, vbi is concoctus eſt, hæc in vrina
apparent, atq́; & nubeculæ quædam deſuper tenues ſuperſtant, veluti quod in ſummo lacte colli
gitur, (Græce γραῦς dr̃) & qđ in ſummo refrigerati iuſculi concreuit. Quòd ſi turbida ſit, qualis ve
terinorũ viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, nõ tamẽ ceſſare naturã, ſed eos
valenter cõcoquere. Si vero celeris ſeparõ craſſi a liquido in ea cernitur, ſitq́; ꝙ ſubſidit, albũ, leue,
& æquale, iã iã ſuperaturã eos oẽs naturã indicat. Sin, cũ emingitur, pura ſit, protinus vero turbe-
tur, iã crudi ſucci concoctionẽ aggredi naturã docet. At, ſi interpoſito tp̃e turbetur, nõ protinus
ſed poſt aggreſſuram inſinuat. Verum oĩum† quæ turbantur} vrinarum generalis nota eſto ipſius
craſſi a liqdiore ſeparõ, aut propere, aut tarde facta, aut oĩno nulla. Ergo, ſi protinus fiat, & quod
ſubſidit ſit album, leue, & æquale, ſuperiorem longe naturã ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin
bonum ſit, quod ſubſidit, ſed quod poſt longius interpoſitum tempus colligatur, etiam naturam

temporis

† Cũ Galenus multis ĩ locis diſcrimen ponat inter atrã bilem, & melancholicum humorem, huius uero poſterioris tñ mentionẽ hic faciat, tñ interpres atrã bilẽ humoris melancholici loco, conuertit, id & in plurib. huius paginæ locis illum feciſſe eſt adnotandum.

* ταράχωδες.

† ταραχωδῶν .i. turbidarum.

A.l.4 f.a.c 1.c.70.fol. 445.d

A temporis ſpatio ſuperaturã ſuccos nunciat. Si uero uel oĩno nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit,
malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur. egetq; ope aliqua ad ſuccos percoquendos. Sicuti ue-
ro urina, ſuccorum, q in uaſis ſunt, qualitatẽ prodit ita ſudor, aliaq; quæ per uniuerſum animalis
habitum apparent, eos, qui illic ſunt, affectus demonſtrant. Quippe ſuperantibus in eo calidis ſuc-
cis, inſolito caloris ſenſu urgetur: frigoris uero, cum frigidi dñantur. Iam albiores, pituita ſuperan-
te; pallidores bili abundante cernuntur. Quòd ſi meracior bilis ſit, & planè flauiores. Siquidem co
lor a ſuccis prouenit, non ex ſolidis aĩalis partibus, utiq; cum ſe ſucci in altũ non receperunt. Ac-
cidit uero id illis propter frigora, rigores, vel animi affectus, veluti timorem, vel ingentem triſtitiã
vel incipientẽ uerecundiam: quorum nullũ ſi adſit, nunq̃ ſe in altum recipiẽt ſucci. Aequè nec in
cutẽ violẽtius irruentes, hanc adurẽt unquam, niſi aĩmus aliquomodo affectus ſit, aut æſtu immo
dico aĩal extrinſecus obſeſſum. Ergo vehementer commotis, aut iratis, aut in pudore ueluti reci-
procantibus ſe humoribus inſpicere colorem non oportet. At, ſi nec ambientis uiolentia calidi
frigidiue, nec ullus aĩ affectus cuiuſmodi iam dictus eſt, ſubſit, certiſſima ſucci animalis cognitio ex
colore datur. Tanquam igitur corpus, ſicubi albius ſolito eſt effectum,, pituitoſum abundare ſuc-
cum indicat: ſicubi pallidius aut flauius, bilioſum: ita, ſicubi ad rubicundius, quam pro natura, eſt
B mutarum, ſanguinis abundantiam ſubeſſe ſignificat: ſicubi ad nigrius, nigram ſupereſſe bilẽ oſten
dit. Videas præterea ceu plumbi colorem aliqñ nonnullos hẽre: rurſus aliqñ ceu miſturam eſſe al-
bi, liuidiq; aliqñ liuorem ſolum ſine albo conſiſtere. Ergo eiuſmodi colores, crudũ dominari ſuc
cum indicant: qui, cum de genere ſit pituitę, minus tñ humiditatis hẽt, q̃ ea, quæ publice uocatur
pituita: plerunq; vero huic nec lentor ineſt. Nam, is ſi adſit, Praxagoras eiuſmodi ſuccum uitreũ
appellat, egregie quidem frigidum, craſſum tñ eo, quem crudum per eminentiam uocant, certe
minus. Generaliter igitur eiuſmodi ſucci oẽs albi, crudiq; ſunt, nomenclaturã uero alius aliam ſor
titur. Nec attinet ad pręſentem diſputationem eos oẽs diſtinguere, quippe ad quam illud tantum
commune omnium accidens pertinet, q hi ſucci percocti a natura non ſunt, ſed crudi adhuc ma-
nent. Siquidem ſanguis in medio eſt bilioſorum, atq; horum, quorum utique genus uno uocabu-
lo appellare licet, uel crudum ſuccum, uel pituitam. Illi nanq; ex ſanguine fiunt, ubi ſupra iuſtum
modum eſt percoctus: hi vero eo nondum perfecto. Sunt autem utrinſq; generis innumeræ par
ticulares drẽ, cæterum quæ ab ijs, qui in talibus ſunt periti, in numeratas ſpecies ſunt iam deſcri-
ptę; quarum tamen ipſarum adeo hic omnium meminiſſe neceſſe non eſt, ut etiam ſatis ſit eas ad
vnum caput redigere, quod tibi ueluti ſcopum agendorum proponas. Nam, qm̃ alij prius, quam
C ad exactum ſanguinem nutrimẽtum peruenit, ueluti ſemicocti ſunt, alij prorſus incocti, crudiq;
alij paulo abſunt a ſanguinis forma, rurſus alij ſanguinis faciendi, ſiue (ut ita dicam) ſanguificatio-
nis ueluti vltima pars, qui utiq; exceſſu caloris proueniunt, (quorum alij paululum, alij plus, alij
plurimum a ſanguine receſſerũt) ubi paululum vel citra ſanguinem reſtitutũ, uel utra proceſſum
eſt, audacter mittẽdus ſanguis eſt: ubi plus, conſideratius agendum: ubi plurimum, in his nullus oĩ
no mittendus eſt. Inſpicere uero & quantitatem conuenit, ut, verbi gratia, ſi bonus ſanguis exi-
guus ſit, reliquus vero ſuccus plurimus: vtiq; in his abſtinẽdum a detractione ſanguinis eſt. Sin
is quidem exiguus, ſanguis vero copioſus, audacter incidenda vena eſt. Deinde deijcere (ut dictũ
eſt) aluum oportet, ratione habita de abundantis ſucci copia pariter & ſpecie. Quod ſi quis pro-
pter vel ætatem vel timiditatem permittere ſe medico ad ſanguinem vllo modo detrahendũ no-
lit, huic deijcienda largius aluus eſt: aut, ſi id quoq; ſuſpectum habet, alia rõne educendum ſuper
uacuum eſt. Ac in propoſita nobis hactenus natura alias uacuandi rationes inuenire difficile non
eſt: in alijs cũ diſcretione & diligenti examine diſquiri eas conueniet. Eam diſcretionem poſt tra-
demus, ubi de propoſita boni ſucci natura tractationem abſoluerimus. Pone.n. talem hominem
ex mala uictus ratione laſſitudine affectum, deinde ex ijs, quas retulimus, notis in uenoſo vaſorũ
D genere apparere, ſubeſſe illi copiam ſemicrudorum ſuccorum, in reliquo uero corpore toto mul
titudinem horum ſane mordacium, quos laſſitudo ſecuta eſt, auctus præterea illi quodammodo
& ſanguis eſto, maximè ergo (ut dictum eſt) detrahere primo de ſanguine oportet, deinde ſuccũ
illum educere, q ſuperare vr̃. Non ſuſtinente autem homine ſanguinem ſibi detrahi, augere deie
ctionem: ſi uero neutrum admittat, aliam quampiam rationem iniri, qua maxime ſi non breui,
at longiore tempore priſtinam corporis habitudinem homo recipiat. Quoniam ergo duo pri-
ma ſunt, quibus primum intentus ſit oportet, qui eiuſmodi affectibus medebitur, crudorum, ſiue
etiam ſemicoctorum, qui ante ſanguinis perfectionem fuerunt, percoctio, & acrium ac morda-
cium, qui ſecundi ſunt, & ſanguine poſteriores, eductio; abſtinere eos conuenit ab omni valido
motu: blande vero vnctos, atq; oleo perfrictos, perquam ſuaui lauare balneo: inde in ocio, abſti-
nentiaq; habere, atq; etiam ſomno, ſi fieri poteſt, minime ignorantibus nihil eſſe, quod ęque con-
coquat ea, quæ cõcoqui poſſunt, & malos ſuccos per halitum digerat, vt ſomnus a balneo. Cum
igitur (vt paulo ante diximus) primo die experti, an facile finita laſſitudo ſit, ſimiliter grauatũ ho-
minem cernimus, tum mittendus in balneum ſecundo etiam die eſt, tum in quiete abſtinentiaq;
hñdus: æque vero, & ſi iterum & tertio {oportere videris, itidẽ} ieiunũm lauabis, quietẽ ac ſom-

num

num ipſis lauationibus interponens. Conducit ad ſomnũ non in poſtremis ipſum quinq; balneũ: E
ſunt.n.qui eo ſunt vſi, oẽs magis ad ſomnum propenſi, modo maioris momenti nihil obſtiterit.
Adeo tibi ſomnus & cauſa & ſignũ percommodum ſperatæ utilitatis ſit: velut e diuerſo nõ poſ-
ſe à balneo dormire, nec cauſa, nec ſignum eſt commodũ. Quippe plerũq; redundantis ſucci indi-
cia ex ſomno, vigilijsq; ceperis: frigidi nanq; ſucci † marcorẽ, qđ κῶμα græce vocant, & longiores
ſomnos inducunt: calidi & mordaces vigilias, &, ſiquando dormiũt varijs imaginibus inquietos &
turbatos ſomnos efficiunt ſic, vt ſtatim excitẽt. Sicuti autẽ in primo die, ita ẽt in ſecundo ſorbitio-
nem & minimã & ſimplicẽ illis exhibebimus: quippe large ijs apponere, quibus auferri potius ali-
quid debeat, planè eſt contrariũ: ſicut rurſus oino nõ nutrire, & faſtidia ſtomachi (quas græci ἄσας
vocant) creat, & eundem lædit, & vires labefactat, & malũ ſuccum adauget. Ergo exiguũ his dan-
dũ, ac potiſſimũ, ſi fieri põt, ptiſanæ cremor ſimpliciter* conditus, ſi minus, *farris eodẽ, quo ptiſa-
na, modo præparatus, cum paulo aceti adiecto: præſertim ſi cruditatis abundantiam uel in uenis,
vel in toto corporis habitu ſubeſſe ſuſpicamur. Quippe, ſi nihil prorſus aceti ſit alicæ admiſtũ, glu-
tinoſior erit, quàm ut propoſitis conducat: itaq; obſtruet magis, q̃ detergebit, halitus meatus: ꝙ
tamẽ maxime petiẽ in craſſis ac glutinoſis ſuccis, cuiuſmodi planè oẽs pituitoſi ſunt. Ac boni qui
dẽ ſucci ſat ipſum eſt, & eiuſmodi, qui ᵃ † à uitioſo facile ſecuros pſtet. Cæterũ, niſi lentor eius cor F
rigatur adiectis aceto, & porri modico, non ſolũ obſtruet, ſed ẽt nutriet plenius, q̃ ꝓpoſitis ſit ex
vſu. Hac itaq; de cauſa ptiſanç cremor in hoc caſu tutior eſt, ut q tũ modicet nutriat tũ, nuſquam
per anguſtos meatus hæreat, ᵇ † ſed & permeet ipſe, & meatus ꝑ totũ detergeat, & quicquid in ſe-
micoctis crudisve ſuccis continetur craſſi, id diſſecet ac reſoluat. Horum ipſorũ gratia & mulſa his
idonea eſt, & oxymeli, & apomeli, & piper, & zingiber, poſtremo oĩa quæ citra uitioſi generatio
nẽ ſucci, humorẽ craſſum diſſecant, ſoluuntq;: quorũ materiã latius in ſequentibus proſequemur.
Ad inſtitutũ vero nunc ſermonẽ exẽpli loco poſita ſint, & quç iã ſunt dicta, & quç nunc dicenda.
Frugũ nãq; maxime apta eſt ptiſana: Olerũ, ſola lactuca: Piſcium, qui ſaxatiles dicuutur: Panis, q
& ᶜ † furno coctus, & fermentatus, & modice purus eſt: Aues monticolæ: Potio oxymeli, mulſa, ui
num tenue, & album, ſemelq; quç boni ſucci, eademq; detergent, nec glutinoſa ſunt, nec craſſum
ſuccum efficiunt, nec valenter nutriunt. Quæ verò vrinam cient, hoc caſu non probo, maxime q
prçualentia ex his ſunt, & ſanguinẽ calfaciunt ac liquant: quippe, quod concoquendũ probe eſt,
huic tanta adhuc uexatio non conuenit. Hæc itaq; oĩa ſecundo die facienda ad hunc modũ ſunt,
atq; ẽt tertio, quartoq;. Ad hæc prætera, ſi tum laſſitudinis ᵈ * ſenſus leuetur, tum corpus colora-
tius appareat, tum ſomni quieti, & vrinæ concoctæ ſint; fricare quidem liberalius, excitare vero G
parce hoiem audebis. His ita peractis, ſi nullus laſſitudinis ſenſus prçterea ſuperſit, ad conſuetas
ſtatim exercitationes hoiem reduces: ſin quicquam appareat priorum aut ſymptomatũ, aut no-
tarũ, rurſus tu quoq; in id intentus, mutare tentabis ea, quç particulatim non rectè habent. Si ita-
que ſolius laſſitudinis ſenſus recordatio ſupereſt, cçteris notis oĩbus bñ ſe habentibus, vtiq; apo-
therapiç munere laſſitudinẽ ſubmouebis, ſin autem turbatæ notç ſunt, & veluti confuſæ, cæterũ
laſſitudo abeſt, in quiete maiore ſeruare hoiem oportebit. Si uero ambo coierunt, eadem ratione
hominis curam ages, qua prius vſus, in eum ſtatum duxiſti, quo etiam exercitationis aliquid tenta
re auderes. Atque ita quidem iam comprehenſo affectui medendum cenſeo.

De affectu vlceroſo, cui coniuncta ſit cruditas primarum venarum, ac Diaſpolitico & medicamento Trium piperum parando. CAP. 5.

AT, ſi in eodem homine reliqua eadẽ ſint, cæterũ in laſſo corpore ſanguis bonus exiguus ſit,
crudi humores plurimi, huic nec ſanguis mittẽdus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut oĩ-
no motus, aut balneum adhibẽdũ; qppe inciſa vena bonũ ſanguinẽ emittit: malũ q in primis ma
xime venis circa iecur, & ꝙ meſenterium vocãt, colligitur, in totũ attrahit corpus. Deiectio verò
in talibus, tormina, & roſiones creat, animiq; deliq.a, cũ eo, ꝙ nec notatu qppiã dignũ educit: qñ H
crudi oẽs ſucci pigri, atq; ad motũ inepti ꝑ ꝑ craſſitudinẽ, frigiditatẽq; ſunt. Quo fit, vt ẽt oẽs an-
guſtas vias obſtruant, ꝑ quas id, ꝙ medicamentũ deijcit, ferri ad aluũ dẽt: itaq; nec ipſi educantur,
& alijs ſint impedimento. Id ꝙ ſane Hippocrates illo oraculo præcanit, quo breuiſſime præcepit,
"Concocta medicamento tẽtanda eſſe, non cruda. Eadem de cauſa nec exercitare, nec oĩno mo-
uere, ſed nec lauare expedit eos, qui in primis venis crudorũ copiã habent: ſiquidem oẽs id genus
motus, ſuccos illos in totum corpus agunt. Seruandi igitur hi ſunt in omni quiete, dandaq; ipſis
cibus, potio, medicamentaq; ſunt ſingula eius generis, quæ "attenuent, diſſecent, & cõficiant ſuc-
corum craſſitudinẽ, idq; citra manifeſtum calorẽ: nã qui excalfacti vehementius ſucci ſunt, ij in
oẽm corporis partẽ feruntur. Ergo nutries hos maxime oxymelite, aliquando ẽt ptiſanæ & mul
ſæ exiguo quopiã: ſuſtinent enim hi victũ, ſi modo alij vlli, tenuem, ipſa nimirum crudorum co-
pia, quos paulatim concoquunt, ad corporis alimẽtum abutentes. Qm ât * ꝑcordia iſtiuſmodi om-
nib. turgida, inflataq; ſunt, ac facile, quicquid aſſumpſerint, in flatum uertitur, nõ inutile fuerit lõ
gi piperis aliqđ cum cibo dare: quippe ꝙ flatuoſis ſpiritus craſſitudinẽ ſoluit: &, quç in præcordijs
pigra ceſſant, ad ventrẽ inferiorẽ depellit: & concoquendis, quæ ſumpſeris, ſubuenit, pro com-

muni

† Soporem melius, eſt enim proprie marcor ea putredinis ſpecies quæ ab Ariſtotele ἄνασις dicitur. l 3 Celſus utitur pro languore, ut in c. de lethargo.

* ἀρτυθεὶς i. paratus.

* χόνδρου.

A † ἀνεπιπολάστους in græco legẽdum eſt, non autẽ ἐπιπολαστικούς aut ἐπικεραστικὸν contẽperans, aut mordaciũ humorũ acrimoniam retũdens.

B † Greci quidam codices addunt ἀφαιρετικὸς ὁ χόνδρος, id eſt quemadmodum alica.

C † κλιβανίτης i. clibano ſeu teſtu coctus, q teſtaceus dicitur.

D * Al. διάθεσις.

1. Aphor. 22. Ex.ord.10.b

A.1.f.3.d 2 c.14.f.66.2

* τὰ ὑποχόνδρια.

A muni piperum ratione. Quòd ſi huius copia non eſt, vtiq; albo vtendū, quippe qđ ſupra duo reli-
qua gn̄a ventriculū roborat. Sic hoc nō adeſt, optimū nigrum petendū eſt: id uerò fuerit, quod pō-
dere præcellit. Sanè vtilius ſit & diaſpolitico vocato medicamēto vti, cuius cōpoſitio duplex eſt:
Aliàs, ex partibus oībus, cumino, pipere, ruta, nitro: pōtq; ita magis ventrē ſoluere: Aliàs, cum re-
liquorū pari pōdere miſcetur nitri dimidiū. Pręſtiterit āt cuminū eſſe, qđ vocant æthiopicū, pip.
verò vel lōgū vel album. Macerabitur cuminū in aceto maximè acri: dein continuo id tunditur,
aut ēt prius modice frigitur in uaſe fictili, quod coctum in camino q̄ optime ſit. quæ.n. exacte pe-
nitusq; cocta non ſunt, hęc lutoſa potius, q̄ figulina ſunt, & qualitatum ſuarū nō nihil medicamē-
tis remittunt. Sunto vero & rutæ folia modice ſiccata. Vt.n. ſi pluſculū ſiccētur, acria amaraq; red-
duntur, & ſupra, q̄ par eſt, calida; ſic, ſi prorſus non ſicces, excrementitium quendā humorē reti-
nent, nōdū ex toto concoctū, cuius vitio flatum diſcutere minus pn̄t. Quatuor his aliqn̄ deſpuma-
tum mel additur, aliqn̄ nihil, ſed ſola ſine melle reponuntur: ac ptiſanæ cremori, & alijs, quibus
maxime cōuenire videntur, cibis inijciuntur. Sumitur & p ſe medicamētū hoc, & ante & poſt ci-
bū. Porrò ad eū vſum optimū eſt, qđ mel admiſtū hēt, qđ vtiq; curioſe ſit deſpumatū: id.n. * flatū
maxime diſcutit, ſit āt, oportet, & mel optimū, ſi mō, qđ flatum diſcutiat, quodq; maxime diſſe- *ἀφυσώτατον .i. flatum minime generās quę uox bis hoc in locu ponitur.
B cet, futurū medicamētū eſt. Appoſitū ſanè remediū ſic affectis eſt, & qđ ex tribus piperibus confi-
citur, (διὰ τριῶν πεπέρεων græci vocāt) vtiq; cū nō admodū medicamētoſum fuerit, ex varijsq; cō-
fectū, ſicuti a pleriſq; medicorū cōponitur miſturæ cuiuſdā ritu, quam καρυκείαν vocant, aut apri a
mirificis iſtis coquis cōditi: adeo vt non minimū medicis, aut ijs, qui * ſumpſerint, negociū ſit im-
miſta illi medicamenta cōcoquere, ami, ſeſeli, libyſticū, & alia id genus: cruda.n. nimimeq; inuta- * Al apparāt.
ta ab ijs, qui ea ſumpſerint, lōgo tp̄e durare in ventriculo intelligunt. Hæc igitur ſubtrahenda me- * Al. pinſere.
dicamento ſunt: p̄terq; hæc heleniū, & nardi ſpica: ceu verò nōnulli cōponunt, ēt caſia. Expedit
āt præparatū habere ad manū dupliciter, ſicut ipſe ſoleo: Alterū ſimplex, qđ ijs dandum eſt, q̄ mi-
nime cōcoxerint, & qui recens frigus in vētriculo habent, & pituitoſum ſuccū: Alterum, qđ me-
dicamentoſum magis eſt, quo maxime vtimur in ijs fluxionibus, q̄ a capite deſcendunt ad pectus.
Verū, hoc quo pacto ſit præparandum, alibi dicetur. Simplex illud, quo ad cruditatis abundantiā,
q̄ in primis eſt venis, utimur, hmōi eſt: Ad cuiuſq; triū piperū, ℥. quinquaginta, abunde adduntur
aniſi, & thymi, & zingiberis, ſingulorum ℥. 8. & ſimpliciſſimū quidē hoc eſt. Etiā hoc ipſo magis
ſimplex, a quo detractum zingiber eſt. Alterum verò eſt, qđ ex ijſdē cōficitur: verū ad cuiuſque
trium piperum ℥. quinquaginta, reliquorū cuiuſq; ſedecim drachmarum inijcitur pondus, nempe
C aniſi, thymi, & zingiberis: quo ēt ad propoſita utimur commodiſſime. Debet āt, ſi haberi poteſt,
aniſum Creteníe eſſe: thymum aut Atticum, aut planè ex editis locis, & ſiccis: cuius, quicquid li-
gnoſum eſt circumcito, coma ipſa una cum floribus inijcietur. Eſto uerò & piper, qđ longum qui-
dem eſt, integrum, minimeq; foratum: æq; uerò & zingiber: nā ambo perforari facile ſolēt. Quin
etiam non ſolum non perforatum, ſed & uerum illud, quod ex barbaris affertur, piper eſto: hic
nanque, quod adulteratur, duplex eſt, alterum, quod in Alexandria maximè præparatur: alte-
rum, quod herbæ cuiuſdam germen eſt. Qua uero maxime rōne internoſci, quod adulterinū eſt,
poſſit, ipſe docebo, tantiſper præfatus, nequis aut miretur, aut cauſam requirat, quamobrē uel pro-
bandi medicamenti, hic tradere rationem ſubijt, qui in medendi libris nō temere id facere ſoleam.
Siquidem in illis, cum medicis ipſis duntaxat ago: hic uerò etiam cum alijs uniuerſis, quos aliqui
communi nomine φιλιάτρους .i. medicorum ſtudioſos vocāt, q̄ ſcilicet in primis diſciplinis verſan-
tur, quo intelligentiam ſuam exerceant. Porrò his neceſſe non eſt nec in libris de ſimplicibus me-
dicamentis, nec in opere de medicamentorum compoſitione, eſſe exercitatis, multoq; minus ex-
plorādi cuiuſq; medicamēti peritiam habere. His itaq; perſcribi in plenum talia omnia ſatius eſt,
ſicut paulo ante de longo pipere tradere occepi. Principio.n. experiendum guſtu eſt, diligenter-
D que æſtimandum, an piperis qualitates ſeruet; poſtea in aquam mittendum, nam, quod factitium
eſt, ſi p diem totum in humore maceretur, ilico liquatur, ac ſoluitur. Si ergo tum piperis ei quali-
tas planè ineſt, nec maceratum reſoluitur, ſitque (vt dictum eſt) minime foraminibus pertuſum,
piper id longum idoneum iudicabis. Nigrum vero nec exile, nec rugoſum, nec craſſi corticis eſt,
ſed ex eo, qđ ponderoſum vocāt, id quod tum maximum, tum pleniſſimum eſt. Itemq; de albo
ſimili modo eligatur, qđ maximum eſt atque pleniſſimum. Deinde omnibus ſimul tuſis, & per
tenue cribrum tranſmiſſis, mel optimum curioſe deſpumatum admiſcetur. Sanè id odorum, fla-
uumq; præterea acerrimum, dulciſſimumq; fuerit tum * craſſitudine nec planè craſſa, nec liqui- *σύστασιν .i. conſiſtentia.
da, ſed, quæ, ita continuitatem ſuam tueatur, ut, ſi digitum in id dimiſeris, poſt in ſublime attollas,
qđ mellis ab eo defluit, longiſſima quaſi linea ſibi continuatum uideas. Coquitur hoc recte, aut
ſuper carbones, aut ligna omnino arida, quæ etiam ἄκαπνα græci uocāt. Hoc igitur medicamen-
tum dare conueniet nō ſemel, bisve quotidie, ſed etiam ſæpe: ſiquidem mane, & ante cibum, &
poſt: etiam cubitum euntibus recte datur cochlearij pleni menſura, atque huius quidem, ut par-
uis corporibus parui, & maximis maximi, ita medijs ad portionem. Præterea etiam zingiber,
qđ ex barbaris affertur, aceto maceratum aſſumere confert. Eſt id uirētis herbæ radix, a collectu

ſtatim

ſtatim in acetũ coniecta. Extinguitur.n.eiuſmodi medicamentorum calor circa ipſas primas ve- E
nas,nec in totum perſertur corpus veluti aliorum quorundam,cuiuſmodi id medicamentum eſt,
quod diacalaminthes, propterea ꝙ calaminthen recipit,vocant: de quo mox vberius agemus.

De parando Oxymelite,ac de Apomelite,& vino,quæ propoſito affectui conducunt. C A P. .6.

IDcirco ẽt oxymeli his vtiliſſimum eſt ut prius diximus. Id ita præparari debebit. Cum melli
optimo ſuper carbones ſpumam abſtuleris,cõijcies in ipſum aceti tantũ,vnde guſtanti nec aci
dum nimis,nec dulce videbitur: ac denuo ſuper prunas coques,quoad planè vnitæ amborũ qua-
litates ſint,nec appareat guſtanti acetum adhuc crudũ: hinc ab igni depones; cumque vti vules,
aquam ei miſcebis ita nimirum temperans,vt vinum.Ergo qui bibet,ſi nec de acore eius queritur,
nec dulcedine,aſſidue eo utatur,ſin alterutro offenditur,adiecto qđ deſideratur,rurſus id coques.
Neq,.n.eos probo,qui ſub vna quapiam menſura id conficiunt,qui mihi ſimiliter ijs affecti viden
tur,qui bibentes omnes ſimiliter aquam uino miſcere cenſent, non aduertẽtes quibuſdam vtique
qui dilutiori inſueuerunt,caput ſtatim,ſi uel puſillo meracius hauſerint, tentari: quibuſdam, qui
meraciore delectantur,ſtomachum,ſi dilutius biberint,ſubuerti. Cum igitur in vino tam familia-
ri potione iſta incidant,multo ſanè magis in oxymelite,utpote,quàm uinum,tũ minus ſamiliari,
tum magis forti,ipſa ſequi par eſt.Satius ergo ſit ex ſumentis guſtu,non noſtro,iudicium de*mo- F
do facere,id eſſe ſumentis naturæ conueniẽtiſſimũ oxymeli ratos, quod utiq; eſt iucundiſſimum,
proindeq; ẽt utile: contra aduerſiſſimum eſſe,quod iniucundum. Ipſam tamen primam ipſorum
miſtionem,quo plurimis conueniat,talẽ eſſe oportet; Vni aceti parti, mellis, à quo detracta ſpu-
ma ſit duplum eſt miſcẽdum,deinde ambo in leni igni coquenda,donec eorũ qualitates in vnum
coierint: ita enim nec acetum amplius crudũ apparebit. Cũ aqua verò ſtatim ita facies oxymeli.
Melli quadruplũ optimæ aquæ miſcebis, dein coques modico igni, quoad ſpumare deſinat. Ac
malum quidem mel multam egerit ſpumam, quo etiam diutius coqui debebit. Optimum verò
vt breuiſſimo tẽpore coquitur,ita minimum ſpumæ euomit,vnde nec pari ei coctione eſt opus:
plurimum certe quartã partem eius quod ab initio eſt inditũ amittit: poſt verò dimidio aceti adie
cto,rurſus coquẽdum,donec qualitatum omnino ſit vnitas, nec acetum crudum ẽt appareat.Cõ
ficitur ſanè oxymeli ẽt tribus ſtatim ab initio miſtis, ad hunc modum. Aceti vni parti additur mel
lis duplum,& aquæ quadruplum,atque hæc ad tertiam partẽ coquuntur(uel etiam quartã,)*ſpu-
* ἀπαφρίζων. ma interim detracta.Quòd ſi valentius id facere ſtudes, tantundem iniicies aceti, quãtum mellis.
Apomeli uerò optimum aqua conficitur,bibiturq; tota æſtate refrigerãtis uice. Poteſt uerò, cui
id libet,& ad quam propoſuimus affectionem,eo*commode uti,potiſſimum ubi coacuit: id quod G
et ſæpe contingit,alias magis,alias minus,vtpote ex aqua cõfecto nõ pluuia,ſicut mulſa,ſed qua-
libet: quanq̃ poteſt,qui uolet,& ex pluuia aqua id cõficere,ipſeq; ſi pluuiam aquam probarem,
id ſuaderem.Verum nec ipſam probo,& nihilo eſt deterius, ſi aceſcit, potiſſimum ea quæ nunc
ſunt propoſita.Quinimmo mediocriter ẽt acet,quod ſaltem non omnino incurioſe eſt cõfectũ.
Sanè cura conficiendi in eo eſt,ut nec fauus admodum ſit uitioſus, coquaturq; bene in fontana
aqua,quæ & pura ſit,& dulcis.Oportet enim expreſſum a fauis mel eatenus in aqua coquere,quo
ad nulla inde ſpuma exiſtat.Ergo tum hac utendum potione eſt,tum verò è uinis iis, quæ leuiter
aceſcunt.Nutriẽdum præterea cibis eſt,qui citra calorẽ extenuẽt,cuiuſmodi*capparis eſt ex oxy A.l.1.f.3.e 2.c.14.fo. 66 c
melite,vel aceto,& oleo ſumpta ad duos uel tres dies,vt dictum eſt.Quòd ſi crudos iã ſuccos ſatis
attenuatos ſperas,vinum dabis,quod & ſubſtãtia ſit tenue,& colore fuluum,albumve: hoc enim
& ad ſucci bonitatem,& concoctionem facit,illud vrinam mouet.Sunt verò in Italia prioris ge-
neris Falernum,& Surrentinum: poſterioris Sabinum,& Albanum,& Adrianum. In Aſia verò
* ἐπαινῶν. prioris generis Lesbium,& Ariuſium: ſecundi Titacazenum,& Arſyinum.Atq; hæc exemplitã
tum gratia protulimus.Sunt autẽ & alia multa tum in Italia,tum in Aſia,& cæteris nationibus,q̃
his ſunt ſimilia,ex quibus facere delectum conueniet ad eas,quas diximus,notas*reſpicientem,nẽ- H
pe colorem ac ſubſtantiam,craſſa vero & nigra reiicere,ut quæ tum malum ſuccum gignant, tũ
tarde penetrẽt.Quod ſi his adhibitis melius habere ſe ſenſerit, etiam lauare tum hominem debe-
bis,vngereq; ac molliter fricare. Vt uero primum in urina ſubſidẽtia viſuntur (ὑπεστάσεις uocant)
tum frictiones augere,tum ad conſuetas exercitationes paulatim reducere.Hoc temporis unguẽ
tis ijs quoque utendum,quæ per halitum euocent,de quibus & ante mentionem feci,& in ſequẽ-
tibus faciam.Haudquaquam tñ in eiuſmodi affectibus uomitu utendum ſuaſerim, ſicut nonnul-
lis eſt uiſum tum medicis,tum gymnaſtis falſis(vt opinor)ex iis,quæ a Philotimo, & Praxagora
de eiuſmodi ſuccorum curatione ſunt ſcripta. Non enim cum laſſitudinum affectus abundant,
ſed cum ſoli,infeſtant uomitus,eos expellunt; quippe,cum nullum periculum ſit,ne intro uiolen
tius reuellatur aliquid eorum excrementorũ,quę in carne conſiſtere: quemadmodum certe eſt,
cum ambo redundant, & in primis uenis cruda, & in ſolidis mordacia.caueri enim in talibus ſa-
tius eſt utrunque reuulſum, & foras crudorum, & intro mordacium.Sicuti igitur in ſuperioribus
cauimus, ne crudi ſucci foras traherentur, ita ne mordaces reuocentur intro,eſt utique cauen-
dum. Summæ vero eorum quorum occaſione foras ferantur,hæc ſunt,exercitatio,& frictio,&

balneum

A balneum, & fomenta calida, vnctio calfaciens, tum ex animi affectibus iracundia, & uno verbo omnia, quæ ſuccos, qui alte in animantis corpore ſunt merſi, ad motum quoquo verſus irritant. Quorum verò occaſione intrò ferantur, ea ſunt, quæ utiq; prohibent foras ferri: talia ſunt ex ijs, q̃ cuti propinquant, & quæ frigida ſunt, & quæ adſtringunt: ad hæc, quæcunq; ſuccos {introrſus} at trahunt, aut alias quoquo modo ipſorum intrò motum excitant: quorum ſunt triſtitia, & horror quacunq; de cauſa ortus, quippe cum ex calida cauſa & frigida tum horrorē gigni, tum etiam rigorem, qualem ſupra deſcripſimus, eſt oſtenſum: præterea quę auditu viſuve animo aut ſtuporē, aut horrorem incutiunt. Hæc itaq; omnia deuitanda tum ſunt, cum idem homo pariter & laſſitudinem ſentit, & venas habet crudis ſuccis refertas. Nam neque qui extra ſunt, rectè intro reuocantur: neq; qui intus ſunt, foras: immo qui foris ſunt, leuiter educēdi per halitum ſunt: ſiquidem quę vehementius id faciunt, etiam eorum, quæ intus ſunt, aliquid attrahunt. Qui verò intus ſunt, ij attenuandi coquendiq; ſunt. Quòd ſi vel uomitu eos, vel alui deiectione educere violentius tentes, vtique eorū, qui foris ſunt, aliquid intro rapueris. Neq; accuſandus Philotimus eſt, ſi tali vſus expulſione eſt, ubi citra ullum alium affectum crudorum abundantia in primis uenis conſtitit: quin potius nos ipſos aſſueſacere par eſt, vt ueterum ſcripta dilligētius inſpiciamus. Ergo, quibus intus
B crudi ſucci copia eſt, & foris laſſitudinis ſenſus, ijs hyſſopum in mulſo coquens, non ſtatim, nec primo die, ſed ſequentibus dabis: vomitu verò abſtinebis, veritus (ut diximus) ne quid excrementi externi intro rurſum reuocetur. Praxagoras verò ac Philotimus rationabiliter poſt eiuſmodi mulſum, uomitum probant, propterea quod crudos citra laſſitudinem ſuccos curant.

De ulceroſo affectu, cui cruditas in extremo corporis habitu ſit coniuncta: ac de parando medicamento Diacalaminthes. *CAP. 7.*

CAeterum quoniam de his abunde dictum eſt, tempus monet reliquum aggrediamur affectum, † in quo cum ulceroſo* ſenſu etiam crudorum copia in corporis habitum eſt recepta. Accidunt hęc in ijs maximè negociorum circūſtāriis, in quibus aut calor, aut immodicus labor, crudos ſuccos a venis in carnem rapit: idq; ijs, q̃ nullā ad præſens recentē cruditatē contraxerūt. Quippe hæc ſi adſit, uniuerſum ita corpus crudis ſuccis occupabitur. Cuiuſmodi affectus curatio ēt poſt a nobis dicetur. Verum, q̃m cōpoſitum oē poſterius ſimplici eſt, præſtat (arbitror) reliquū ſimplicem affectum prius expedire, ac deinde ad compoſitos venire: quanquam ne hunc quidem omnino ſimplicem eſt arbitrandum, ſed ut inter laſſitudines ſua ſponte ortas ſimplicem. Propoſito nanq; nobis affectu, qui laſſitudinem excitat, adijcimus illi reliquos: ſed, quia in miſtione alias
C ſimplex, vnaq; affectio additur, alias compoſita, ita ſimplicem appellauimus hanc, de qua nūc agimus. Eſto igitur crudi ſucci copia in ſolidis aīalis partibus, non in venis: cui accedat ulceroſæ laſſitudinis in his ipſis affectus: quippe talis erat hypotheſis, de qua inter initia ſermonis loqui inſtitueramus. Sicuti igitur, in quorum venis, & præcipue in primis, crudorum copia erat, iis eſſe a calidis cauendum cenſuimus, veriti, ne eiuſmodi ſucci in habitum corporis pertraherentur, ita nūc id timere non oportet. Ergo danda his ſunt, quę uel ad cutim vſq; calorem ſuum tranſmittant: fricandumq; largiter oleo, quod relaxandi uim habet, ac potiſsimum mane, cum ſurgunt a ſomno: nam ea frictio ſimul concoquit crudum ſuccum, ſimul corpoream molem animantis nutrit. Quieſcendum uerò poſt hęc diu eſt, ſiquidem probe ſint ceſſura. Sanè multo euidentius efficiāt; cuius gratia fiunt, ſi homo exiguum cibum pridie ſumpſerit: nec aliud a cæna bibat, q̃ vinum, quod fuluum ſit ac tenue. Nec verò illico exercitandum aſsidue & uehementer eſt, necubi imprudentes crudo adhuc ſucco nutriri corpus cogamus. Vtilius itaque fuerit mane largius fricare, & poſt id diu quieſcere, ac modice inambulare: tū denuo multa uti frictione, & balneo modice calido, præterea alimentis, quę & boni ſint ſucci, & minime glutinoſa. Eorū materia ſupra iam dicta eſt, ubi priſanā ad talia laudaui, & piſces ſaxatiles, & aues monticolas. Apti cibi ſunt & qui attenuant, de quibus
D ſcripſimus uno libro. Nec eſt q̃ verearis, ne calorem uehementer accendas: quinimmo medicamen, quod diacalaminthē vocant, audacter dabis. Eſt uerò cōpoſitio eius hmōi. Accipe calaminthes, & pulegij, & petroſelini, & ſeſeleos, cuiuſq; a † vncias duas: ſeminis apij, cacuminum thymi, vtriuſq; b † vncias quatuor: ad hæc lybiſtici c vncias* xvi. piperis uero octo, & quadraginta. Ac piper quidem grauis eſto ponderis, quod βαρύσταθμον vocant. Seſeli verò Maſsilienſe: petroſelinum Macedonicum, huiuſq; præcipue Aſtreoticum: calaminthe, & pulegium potiſsimum ex Creta, ſin minus certe ex regionibus editis & ſiccis: ſimili ratione & thymum. Atq; herbarum quidem, quicquid lignoſum durumq; eſt, id abijciendum: accipienda verò ad medicamentum folia, atq; ex his maxime, quę ſubtiliſſima, virentiſſimaque ſunt, atque in ſummis herbis nata: ad hæc flores, &, quę cū ijs ſunt una, minutiſſimas, tenuiſsimaſque feſtucas. Hæc oīa ſimul tundenda; cribrandaq; ſunt tenui cribro: quippe eiuſmodi medicamenta in totum corporis habitum maxime digerūtur: uelut e diuerſo craſsiora in ventre hærent, vt quę anguſta venarum oſcula ſubire nequeant. Quā obrē
Al. 2. t. 1. c. 5. f. 96. f. etiam medicamētum, quod dioſpoliticon vocant, cuius in hoc libro antea mentionem feci, craſſius facere ſoleo, quoties deijcere aluum per id ſtudeo. Quidam uero id non intelligens, cū tenuiſsimū, minutiſsimumq; inſtar pollinis feciſſet, ut aluo deiiciendæ nihil cōtulit, ſed urinā planè multam

† Aliqui græci codices habent καθ' ἣν αἱ μὲν φλέβες αἱμα χρηστὸν περιέχουσι σύμμετρον τῷ ποσῷ, τὸ δὲ τῶν ὠμῶν πλῆθος, id eſt in quo venæ quidem bonū ſanguinē continent quantitate quidem mediocrem, crudorum vero humorum copia &c.

* ἑλκώδει

A † In græcis codicib. uariant notę pōderum, aliqui n. hūt drachmas loco unciarum. L. ſ. loco γο: & ubi legitur γο β, habent ʒ β, i. non duas vnc. ſed xij.

B † Al. drachma. xvi.

C † Al. drachmas.

*ἀκραςίαν eſt in multis cod. græcis ut uer. tit interpres. ἰδιοσυγκρασίαν eſt in ne tuſtiſſimo opti moq; exēpla ri & uidetur eſſe melior le ctio, quid aūt ſit idioſyncra ſia, uide 3. Meth med. c. 2 & cap. 7.

tam mouit; mecum eam rem communicauit, mirans ac ſciſcitans euentus eius ueram cauſam. Ipſe.n. arbitrari ſe aiebat hominis *intemperantiam, (nam ita appellabat) eius quod inciderat, cauſá eſſe: vt verò propriam cauſam didicit eſſe compoſitionis rationem, poſtmodum aliter compoſuit meliore ſucceſſu. Ac huius quidem præcepti in omnium medicamentorum compoſitione meminiſſe expedit: propoſitum uerò in præſenti medicamentum omnia prorſus ſubtilia poſtulat, quo facile in omnem corporis partem digerantur, ferantur q́ȝ. Miſcendum uerò his ita præparatis eſt mel optimum curioſe deſpumatum. Porrò uſus eius erit poſt matutinam frictionem, anteq́ȝ exercitationem & balneum. Licet & ſine admiſto melle ſiccum medicamentum reponere, eoq; ſalis vice ad obſonia præparatum uti. Licet & in ptiſanam veluti acetum inijcere, vel in eiuſmodi aliquid pro pipere. Non modo autem ſiccum ipſum medicamentum, ſalis ritu in uario eſt uſu, ſed etiam cum melli eſt admiſtum: ſiquidem id quoq; poteſt cum aliquo cibo miſtum ſumi, ita, ut iucundū vtentι ſit. Poſt cibum tamen nunquam nec hoc medicamentum, nec aliud ullum, quod ad diſtributionem vehementiorem facit, ſumendum eſt. non enim diſtribui tunc, ſed concoqui, quæ ſumpta ſunt, eſt utilius. Melius itaq; fit ijs, qui externo aliquo præſidio ad concoctionem egent, hoc tempore exhiberi dia trion pipereon ſimplex: cuius compoſitionem ante expoſui. Quin etiam ipſum piper potioni inſperſum, percommodum eſt ad ea, de quibus agimus: quod ſiqua fortaſſe maior neceſſitas inciderit, etiam quod ex ſucco mali cydonij conficitur: cuius omnem compoſitionem vireſq́ȝ diligenter in ſequentibus explicabimus. Verum ad ea, quæ nūc agimus, omnium, quę mihi cognita ſunt, optimum medicamentum eſt diacalaminthes: nam & craſſa lentaq́ȝ attenuat, & per halitum educit, & urinas mouet, & mulieribus menſes. Eſt autē vſu quoq; iucundiſſimum, præſertim cum liberalius mel accepit: quo tempore coqui largius poſtulat. Qui verò auerſantur dulcia, & mel fugiunt (nam eiuſmodi quoq; naturas inuenias) ijs parum in compoſitione miſcebis. Sanè melius his quoq; fuerit, ſi largius coquatur: nam & minus eſt eo pacto dulce, & minus ſtomachum eorum, qui a melle naturaliter abhorrent, ſubuertit. Atq; omnia quidem huiuſmodi, uel ante noſtram admonitionem ſibi ipſi quis excogitabit, unum ſcilicet vbiq; deſtinās, nēpe, vt, quoad fieri licet, iucundiſſimum fiat medicamentum, ſed tamen virium eius utilitate ſeruata: non enim hanc, dum *dulcedini ſtudetur, ſolui iubeo. Vbi igitur circiter duos uel tres primos dies ita pręparatus homo eſt, non incommodum fuerit etiam cōſuetis eum exercitationibus admouere, animaduerſis prius tum coloris bonitate, tū alijs notis, quæ in præcedentibus ſunt cōprehenſæ. Nā ſi oīa commode ſe habere videntur, plene exercitandus eſt: ſin minus etiam ante mediocritatem deſiſtet: ac in prius dictis tum victu, tum medicamentis eo die habendus: poſtridie rurſus exercitationi dandus, ſuper ijſdem tum notis, tū ſcopis, ut cum omnia ex ſententia, commodaq; appareant, ad eandem victus rationem reuoces, cui ante inſueuit, quàm laſſitudinis ſymptomate vrgeretur.

*ἡδονῇ. i. iucunditati.

De Acopis ex ſemine abietino, & populi floribus: ac de reliquis medicamentis parandis, quæ propoſito affectu conueniunt. *CAP. 8.*

QVoniā vero & acopo, quod ex abiete fit, vti expedit ijs, qui in carne & tota corporis mole ſuccos congeſſerunt, qui aut concoqui deſiderent, aut per halitum digeri, non ab re fuerit eius quoq; compoſitionem apponere. Eſt igitur abietis *pulcherrimum ſemen circa Arcturi emerſum, quo tempore Romæ September menſis eſt, apud nos verò Pergami Hyperbertæus, Athenis Myſteria. Id ſemen conijcere oportet in oleum quolibet anni tempore: nullum enim in ea re diſcrimen eſt. Melius tamen fuerit, ſi id contundas prius, q̃ inijcias: quando ita citius oleum ſua qualitate, viq; inficiet. Erit id ſpatium dierum minimum quadraginta. Nos verò ſępe & tres, & quatuor, etiam multo plures menſes, macerari permiſimus: †ſic deinde ſemē abiecimus, humidum vero linteo percolauimus. Eſto vero eius generis oleum, cui relaxandi vis inſit: cuiuſmodi in Italia Sabinum eſt. Conicies autē in quinq; & viginti heminas eius ſeminis abietis modium Italicum. Eſto autem & hemina ipſa Italica: quam utique & libram nominant. Vbi H vero maceratum in eo ſemen fuerit, multo planè minus redditur. Ei igitur quod reliquum eſt, idoneus ceræ modus erit, ſi quatuor libras immiſeris, reſinæ vero abietinæ libræ vnius partem tertiā: id æquat drachmas trigintaduas. Inicies vero & pineæ *reſinę tantundem. Quòd ſi harum copia non ſit, earum loco terebinthina utendum. Coques verò commodius hæc in vaſe duplici, at certe igni lento, qualis prunarum eſt: quæ tamen nec ipſæ multæ eſſe debent. Medicamen hoc aptiſſimum eſt ad omnem laſſitudinem, ſeu ſponte ortam, ſeu alia quauis ratione contractām. Vtile ſanè medicamētum eſt, & quod ex populi floribus fit. Id tale eſt: Ex floribus populi adhuc conniuētibus modius Italicus in quindecim aut viginti libras Sabini olei immittitur, Si id pręſto non eſt, ſimile aliquod præparandum oleum eſt. Dictum vero in præcedentibus eſt ſimili eſſe, quod cunque tenue eſt, nec ullam adſtringendi vim haber. Magis vero ad rem pertinebit, & ſi modice contritum ipſum florem in oleum conicies. Quod ſi quotidie medicamentum dimouebis, idque potiſſimum cum Sol feruebit, ac in domo calida repones, celerius ita, magiſque tum qualitas populi, tum ius in oleum migrabitur. Itaq; poſt binos ternoſve menſes potes flore expreſſo atque abiecto habere oleum, quod ſine vlla motione per halitum digerat, idq; nihilo minus, q̃ abietinum.

* ὡραιότατον.

† Græci quidā codices a vulgatis hoc in loco plurimum uariant habent enim κἄπειθ' οὕτω λαβόντες, εἶτα τὸν ὑγρὸν τοῦ σπέρματος ἐκθλίψαντες. αὐτὸ μὲν αὐτὸ ῥίψαντες τὸ σπέρμα, i. ubi deide ſic accepimus, ac poſtea ſeminis humiditatem expreſſimus, ipſum quidē ſemen abiecimus.

* ſtrobillinæ.

Quin

A Quin etiã ceræ & reſinę tantundem inijcere licet, quantum paulo ante in id, quod ex abiete confici diximus. Si quando uero humidum id, qđ expreſſum eſt, craſſius uidebitur, ſat fuerit vel quintam partem ceræ adijci, nedũ quartam. Ego etiam ſextam me addidiſſe ſcio, vbi & oleum craſſum erat effectum, &, qui uſurus erat, liquidiore medicamẽto delectabatur. Nõnulli diu macerari tũ flores, tum ſemina non ferẽtes, partim ea percoquere in oleo cogũtur, partim aquã inijcere: vtiq; qui cautiores ſunt: quò videlicet nec torreãtur, quæ ſunt iniecta, nec oleum vſtionẽ odore referat. Qui vero his magis ſunt curioſi, in duplicibus ij uaſis coquunt: hoc fit, cum in lebete, in quo ſit aqua feruẽs, inſeritur exiguũ vaſculum, in quod fundi oleum debet. Id quod ſanè nos facimus, nõ tñ ad ſemina floresve coquendos, (quippe hac coctione minime egemus, propterea ꝙ ea diu maceramus) ſed tum, cum in conficiendo medicamẽto ceram & reſinas liquare in lebete paramus. Qui vero celerius ea præparare cogitur, hũc neceſſe eſt, &, vt ꝓdictũ eſt, ꝑcoquere, &, ne torreantur, aquam vinumve inijcere. Atque ad ea quidem, de quibus nunc agit̃, vtilior aqua eſt: vinũ vero ad podagricos affectus, &, uno verbo, articulares. Porrò ſufficit tantulum aquæ admiſceri, quantum coquẽdo totum uaneſcet. Is modus erit ſi quadruplum eius, aut quintuplum oleum ſit. Ergo & hæc medicamenta ſuccos, quicunq; non admodum craſſi, nec lẽti in carne cuteq; reſident, euaporant: & ad hęc, quod ex "camæmelo fit, oleum, tum ipſum ſolũ, tum vero cera reſinaq; adiectis.

A.l.3.c.3.d 3.c.16.fo. 66.g

B Quorum modus hic quoq; ſatis erit idoneus, ſi ceræ pars quarta, reſinæ duodecima ſit immiſta. Si cui uero nullius horum, quæ memorauimus, oleorũ copia ſit, huic anethinum præparaſſe eſt facillimum. Poteſt uero & id medicamẽtum per halitum digerere, ſiue ſolo eo, ſiue cũ cera reſinaq; vtare. Dãda vero opera eſt, ut in vaſe duplici & anethinum coquatur, vtiliusq; fuerit, ſi anethum viride ſit. Quod utiq;, ſi, quo tempore requiris, cõpetet, maturum id eſto. Iam ſampſuchin ũ oleũ hyeme, & regione frigida, ac tempeſtate ſimili, idoneũ medicamentum eſt. Habeto uero cerã ac reſinam id quoq;, ſi præſertim manere id ſuꝑ vncto corpore diutius ſtudes. Simili ratione ros maris herba oleo incoquẽda. Quòd ſi nec ea ſit ad manum, betæ albæ radix, & * cucurbitæ agreſtis, & althææ, & vitis albæ efficaciter euaporant, vbi ſuam ipſę qualitatem uireſq; in oleo aliquo ſimilis facultatis dimiſerunt. Quodcunque vero ſic præparatum oleum eſt, in id ſi uel ceram ſolam uel cum ea reſinam inijcere uoles, non ſolum pulcherrimum, ſed etiam, quod in loco bene hærebit, vnguentum facies. Abunde autem omnino erit, ſi cerę quartã partem, reſinę duodecimam inieceris.

*σικύου ἀγρίου i. cucumeris agreſtis.

C Si uero etiam duas reſinas inijcies, nempe abietinam, ac pineam, quam στροβιλίνην gręce uocant, aut tertiam ſuper has terebinthinam, aut etiam, hæ ſi deſint, liquidam piceam reſinam, ſic quoque medicamentum feceris, quod euaporandi uim habet: iam, hę ſi deſuit, aut ea, quę in fictilibus habetur, *reſina miſcenda, aut quam φρυκτὴν gręci dicunt, id eſt frixam. Nec ignoro tamen has ſupradictus imbecilliores, cæterum non omnino contemnendas.

*In gręcis legitur nó ῥητίνη idest reſina, ſed πιττώση i. picea.

De ulceroſo affectu, cui crudorum ſuccorum copia in corporę uniuerſo coniungatur. CAP. 9.

CVm uero reliquus laſſitudinis affectus ſit, in quo ſupra ulceroſum ſenſum copia crudorum in toto corpore congeſta eſt, de quoq; dicendum eſt. Nec eſt inuentu difficile, quemadmodum emẽdetur, ſiquis ea, quæ dicta ſunt, ſequatur. Si enim, ubi in primis" uenis crudi ſucci copia eſt, diſſecandum nobis eum eſſe, concoquẽdumq; diximus, cauentibus ſemper, ne in habitum corporis traducatur: ubi uero in extremis uenis & corporis habitu reſedit, & concoquẽdum pariter, & per halitũ reſoluendum: nimirum quibus ambo inciderunt, in ijs ambę rationes ſunt miſcẽdę: atq; id, ſi quidem pari noxa urgere uidebuntur, ęquali utriuſque reſpectu: ſin alterum " pręgrauat, utiq; totius curationis ſtudio in id propenſo, nec tamẽ altero, quod minus eſt, neglecto.

A.l.4.f.1.e 2.c.7.fol. 418.c

D Miſcebis autẽ vtriuſque curationem ad hunc modum. Non enim ab re fuerit exemplo aliquid de hoc egiſſe. Suaſimus ijs, ꝗbus in primis maxime uenis crudi ſucci congeſta copia eſt, ſimplici diatrion pipereon medicamẽto vti. Ergo, ſi non modo in his, ſed etiam in omnibus uenis ſit, ſuperq; in ipſo carne principio curationis ipſo diatrion pipereon tuendum, ſed cui admiſtum petroſelini tantum ſit, quantum aniſi, & thymi, & zingiberis habebat: poſt primũ vero diem, magisq; etiam poſt ſecundum, miſcẽdum eidem eſt aliquid diacalaminthes: mox uero partes ęque miſcẽdę: ꝓcedente deinde tempore, ipſius diacalaminthes plus addẽdum: ad extremum uero etiam ſolum exhibetur. Ad eundem modum & in reliqua omni uictus ratione, quoties pares affectus sũt, miſcendæ eorum medendi rationes ſunt, ſed ita tamen, vt inter initia potiores medendi partes ijs præſtentur, quæ in primis continẽtur venis: in fine uero ijs, quæ in carne: medio inter hęc tempore ambæ rationes ęquabiliter miſcebuntur. Hęc igitur dicta à me ſunt, & patere iam arbitror, qua ratione corrigere oportet, quod peccatũ in ſuccis eſt, prius, quã hominẽ morbus occupet. Ex ijs .n. quæ in ulceroſo affectu retulimus, cum adiunctus uitioſo ſucco eſt, ratiocinari licet, & de alio quouis, cum ſolus conſtitent.

A.l.1.f.3. d.2.c.12.f. 65.f

De curatione affectus, qui tenſionem & qui inflammationem refert. CAP. 10.

AC de primo quidem laſſitudinũ genere, in quo punctionis quidem ſenſus † omnes animalis partes infeſtat, ac cæteris uitioſi ſucci redundantiis, ꝗ corpori uel ſolę, uel cũ laſſitudine, accedunt

† Clarius legitur in antiquis gręcis κατὰ πάντα τοῦ ζώου τὸν ὄγκον, in uniuerſam animalis molem.

A de naturalibus potentijs eſt demonſtratum. Ibi.n.oſtendimus omnibus ijs, quæ propria natura reguntur, uim quandã eſſe inſitã, qua *ſimiles, q̃bus alantur, ſuccos poſſint attrahere. Demõſtratum præterea eſt, ubi proprio & commodo nutrimento deſtituuntur, urgeri uel eius, quod non cõmodum eſt, aliquid rapere: tale porrò eſt, quod nondum in uentriculo, uenisq; concoctum eſt.
A ibid. b. Ergo neceſſum eſt, cum hõ largius ſe cibis per hoc tempus impleuerit, eo caſu crudi ſucci plurimũ in corpus animalis rapi, idq; multis de cauſis, & ꝙ deterius in uentre uenisq; concoquitur, ꝙ copioſius eſt: & ꝙ multum in corporis molem ideo *ſubit, quia multum ſupereſt: & ꝙ citius etiam q̃ par eſt, propterea, ꝙ uenter uenis, venæ reliquis omnibus animalis partibus, rapi, quod nondũ confectum eſt, permittunt. quod adeo non facerent, ſi id exiguum eſſet, quod ipſæ haberent: demonſtratum eſt.n. partes ipſas ex alimento primum ſua portione frui, mox cæteris tranſmittere. Ergo ultima præcipuaq; noxę cã eſt ijs, qui ſic ſunt affecti, ꝙ quæ in corporea animalis mole habentur, partes, vbi multum ſemicoctumq; attraxerunt nutrimentum, non paruã excrementorum vim ex ea re congerunt: cũ neq; perinde, ac ſi bonum eſſet, concoquere id omne valeant; neque etiam ut cum corpore coaleſcat, & aſſimiletur, efficere: immo parum proſpere ſingulas functiones obire, poſt vitioſum, multumq; nutrimentum par eſt. Similiter.n. his euenire neceſſe eſt,
B vt ventri, cum abundantia male pręparati cibi eſt refertus. Male præparata voco, quę elixari torreri ve debentia, iuſtum in his finem non ſunt conſecuta. Ergo, ſiue panis non ſatis eſt coctus, ſiue caro, legumenve intra modum elixum, fieri nequit, ut hæc venter probe cõcoquat. Eadem vero rõne ſe habent, & q̃ in uentre male ſunt confecta, ad ſecundam concoctionem, quæ agitur in uenis, quia male præparati cibi ad concoctionem, quę eſt in uentre. Quin etiam, quę in uenis male ſunt concocta, ſic ſe habent ad concoctionẽ, q̃ agitur in carne, quemadmodum ſe habebant cibi ad eam, quæ eſt in uentre: & quæ ex hoc ſubeuntia, ad eam, quæ in uenis. Ergo nec uenter externa, quæ ſumpſit, exacte concoquit: nec uenę hęc, quæ à uentre excipiunt: ſed nec carnes, quæ ex uenis, ubi probe ante non ſunt confecta. Atq; interim excrementi copiam in corpore prouenire eſt neceſſe. Ac rem quidem omnem, vt breuiſſime licuit, iam diximus. Quòd ſi quis dictorum cuiuſq; certam ex demonſtratione ſcientiam cepiſſe uelit, is librum De naturalibus uirtutibus legat: in quo primum illud liquido demonſtratum eſt, ventrem ſua ipſius cã nutrimentum ſuſcipere, vt eo tum fruatur, tũ, quod ſibi deſit, ſuppleat, eoq; amplecti id undique, ac retinere totum, quo ad ſe ſatiauerit. Secundo illud, eundem, vbi ali p̃terea non deſiderat, imam ſui partẽ (πυλωρὸν græci vocant, i. portam) recludere: ac, quod ciborum ſuperfuit, exprimere, peſſumq; ceu alienum onus
C trudere. Deinde, ꝙ in ipſo tranſitu p̃ inteſtina, ac potiſſimum tenuia uenę, quę huc pertinent, alimentum ad ſe rapiunt, quod ex mora, quam in uentre habuit, & alteratum, & animali magis idoneum eſt effectum: mox in ipſis uenis quoq; ab alia in aliam traditur ad eundem modum, quo ex ventre in uenas: hinc uero iam plane confectum in ſingulas pertrahitur animalis partes: vbi tertiam concoctionem nactum, ipſi alendo corpori aſſimilatur. Hęc ſi quis ex eo libro colligat, nihil eſt, quòd cauſam amplius requirat, cur multi habitu corporis exinanito, niſi ſenſim renutriantur, plurimum excrementorum in toto eo congerant, atque ex his non leuiter ægrotent.

*Sine ὁμοίων legat, ut impreſſi hẽt, ſiue οἰκείων i. familiares, ut manuſcripti, utraque lectio bona.

*ἀνέρχεται. aliqui tamen codices habẽt ἀνέλκεται. i. attrahitur.

GALENI DE SANITATE TVENDA

LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

Omnem ſenum uictus rationem abſoluit: ac communia pręcepta docet, quibus affectus mor-
D boſi omnes emendantur, & intemperies corriguntur.

Medicorum negligentiam tum in alijs inſtituendis, tum in ſe ipſis regendis, huius operis prolixitatis cauſam fuiſſe. CAP. I.

QVintum de ſanitate tuenda librum ingrediens, ſi qui forte erunt, q̃ prolixitate operis noſtri grauabũtur, hos primum ſolari uolo. Nõ.n. noſtra id culpa euenit, ſed propoſitę rei natura. Si.n. fieri poteſt, ut, qui breuius lõgam contemplationem abſoluit, nihil neceſſarium omittat, fateor errorem meũ, ceu nulla neceſſitate ambages ſecutus ſim. Sin clarius ſimul, breuiusq; diſſeri de ijſdem non poteſt, nemo nos merito accuſet, ſed ipſos potius, qui eorum, q̃ neceſſaria ſunt, nõ pauca prętereunt. Eſt uero illud ſimul ex maxime neceſſarijs, ſimul veluti elemẽtũ totius artis, q̃ ualetudinẽ tuer, ꝙ numeroſę hominum ſunt naturę, prout in confeſſo eſt omnibus tum medicis, tum gymnaſtis. Quorum tamen plurimi ita de ualetudine tuenda ſcribunt, quaſi de uno homine agant, idq; ne uno quidem oſtenſo, quem prius iuuerint: quanquam non unum, ſed multos, quos morbis prius aſſiduis implica-

toſ ipſi poſtea multis annis in ſanitate ſua opera ſeruaſſent, indicaſſe, ac ſic ad ſcribendum acceſſiſ E
ſe par erat. At nos ipſis rerum effectis id oſtendimus: & ijs, q̃ prius aſſiduis premebantur morbis,
inde adeo, q̃ ſanitatis præceptis paruiſſent, in oĩ integritate ſeruatis, ſic demum de ipſis ſcribere ſu
mus aggreſſi. Quippe alios exercitari in totum uetuimus, iſtis uidelicet exercendi corporis cã ſu-
ſceptis, ac ſolis vitæ actionibus contentos eſſe ſuaſimus. Alijs de multitudine exercitationum de-
mere aliq̃d iuſſimus, ut totum ad minimum contraheretur: alijs qualitatem tantum, aut ordinẽ,
aut tẽpus: alijs uniuerſam earum mutare ſpeciem iniunximus. Aeque uero de balneis præcipien-
tes, utiq; q; aut omnino his ſuperſedendum eſſet, aut ſæpius, q̃ ante, utendum, aut rarius, aut ante
cibum tantum, aut etiam poſt cibum, aut calidioribus, q̃ ante, aut magis tepidis, aut frigidioribus,
prorſus oĩs morbi expertes multis annis reddidimus. At nihil horum facere licuiſſet ſi neq; natu-
rales corporum differentias compertas habuiſſem, neq; debitam cuiq; ſalubrem uictus rõnẽ. Nõ
nulli uerò ex ijs, qui de ſanitate tuenda literis produnt, aut etiã ſine ſcriptis de ea præcipiunt, ne ſe
ipſos quidem defendere à morbis perpetuo potuerũt. Itaq; cum à cauillantibus, tum alia quędam
tũ uerò uerſus ille obijcitur, ἄλλων ἰατρὸς, αὐτὸς ἕλκεσι βρύων (.i. alijs medẽs, at ipſe ulceribus ſcatẽs)
alij id negocijs imputant, alij ob intemperantiam ſe ægrotare fatentur: ſed horũ magis improba,
me iudice, defenſio eſt, q̃ ipſum, quod obijcitur, crimẽ. Qui uero ijs, q̃ in uita incidũt, cãm tribuũt, F
ſi quidem diaria ſebri laborant, ex ęſtu, frigoribus, laſſitudine, alijsq; id genus occaſionibus, hos
uindicare à culpa decet: ſin alia qualibet, minime. Quippe nec ipſi omnino ſine febri exegimus,
immo ex laſſitudine nonnunquam febricitauimus, nullũ aliàs morbum multis iam annis experti.
Quin etiam percuſſus certis corporis partibus, unde alij phlegmonis, bubonibusq; contractis fe-
bricitauerũt, ipſe nunquã phlegmonẽ, bubonẽue ſenſi, nec febri laboraui, non aliũde certe, q̃ ex
ſeruandæ ſanitatis arte tanta commoda conſecutus: cũ alioqui nec ſalubrẽ corporis ſtatum ab or
tu ipſo ſim nactus, nec uitam planè liberam ſortitus, ſed in qua tum artis officijs ſeruierim: tũ ami
cis, cognatis, & ciuibus in pluribus inſeruierim: tũ plurimam noctium partem nonnunquã ęgro
tantiũ ipſorum cauſa, ſemper autem dulcedinis ſtudiorum gratia peruigilauerim: nec tñ ullo ſen
ſi me eorum, qui è corpore originem ducunt, morbo tentatum multis iam annis, excepta (ut di-
xi) diaria quandoq; febri: quæ tamen & rariſſime, nec niſi ex laſſitudine incidit: quamuis in pueri
li ętate, atq; etiam tũ in ephebia, tum adoleſcentia, morbis nec paucis, neq; his leuibus premerer.
Sed poſt octauum & uigeſimum annum, cum perſuaſiſſem mihi, eſſe conſeruandæ ſanitatis rõ-
nem quandam, præceptis eius per totã deinceps uitam parui ita, ut nec minimo morbo poſt labo
rarim, niſi forte (quæ tamẽ rarius incidit) diaria febri: cum alioqui liceat hãc quoq; in totum effuge G
re, ſi quis liberam uitam ſit nactus, ueluti in ſuperioribus iam oſtendi, fietq; ſi quis animum aduer
tat, ẽt clarius in ijs, quæ mox dicam. Illud.n. affirmare auſim, ne bubone quidem laboraturos eos,
qui præparati ad ſanitatem ad unguem ſint, ſi modo eorum corpus ab utroq; excrementorũ ge-
nere uacet, & eo, quod in quantitate conſiſtit, & eo, quod in qualitate. Atque ad eos quidem, qui
nunc ſanitatis tuendæ p̃cepta dicto ſcriptoue profitentur, uel hæc ſatis arbitror. Prioribus uero,
quoſq; nec ſeipſos extra morbũ perpetuo, nec eos, qui ipſis paruiſſent, ſeruaſſe aut aliorum rela-
tu audiuimus, aut ipſos in ſcriptis ſuis tale quippiam iactare auſos, ne contradicendum quidẽ cẽ-
ſeo. Mirandum certe potius arbitror, ſi quis eorum uniuerſam ſanitatis tuendę artem uno libro
complecti ẽſt pollicitus, p̃ſertim non (ſicut Hippocrates) in primis & ſummis capitibus methodũ
indicans, ſed ſicut no ſ[illegible]oĩa rationibus firmans. Ac prolixitatis quidem ſermonum noſtrorum cã
iam dicta eſt. Quiſquis autem honeſti probiq; ſtudioſus eſt, ac pro ijs, quę optima ſunt, diligens,
hunc decet non tam artis huius longitudine grauari, q̃ magnitudinem eorum, q̃ promittit, ſuſpi-
cere. Nam qui, quæſo, nõ magna illa, mirandaq; artis opera ſunt, ſicui non ab ipſo ortu* imbecil
lum corpus fuit, hũc & ad plurimam perduxiſſe ſenectã, & ſenſibus illæſis, ab omni prorſus mor-
bo doloreq; alienum atq; integrum perpetuo ſeruaſſe? Ego uero etiã nonnullos, quibus ſalubre H
admodum firmumq; natura corpus erat, uidiſſe mihi uideor, permultis morbis afflictos, ac poſtre
mo immedicabilibus malis in ſenectute ſaltem oppreſſos: quos tamẽ fas erat, quod ex naturali ha
bitu fuit, tum ſenſibus omnibus illæſos, tum reliquis corporis partibus ſanos ad ultimam uſq; du-
raſſe ſenectutem. Quo nam igitur pacto turpe nõ ſit, qui optima natura ſit præditus, hunc ob po-
dagram ab alijs geſtari, aut calculo iam cruciatum, & colo, & ulcere in ueſica ex cibis mali ſucci
cõtracto, doloribus contabeſcere? Quòmodo rurſus non turpe ſit propter † articularem morbum
ſuis ipſius manibus uti non ualentem, alienis egere, quibus ori cibos admoueat? † cuiq; ſedes in-
firma eſt, eo qui in deiectionibus {ſubminiſtret.} Satius.n. ſit, ſicui ullum omnino pectus eſt, ſex
centies malle mori, quàm tali uita uiuere. Quòd ſi quis tam impudens ſimul, delicatusq; eſt, ut tur
pitudinem ſuam negligat, at dolores, quos noctes dieſque ex uitijs ſuis ſuſtinet, non aliter, quã,
qui à carnificibus torquentur, certe contemnendi non ſunt: tametſi certe hæc omnia uel intem-
perantiæ, uel ignorantiæ, uel utriq; imputent oportet. Verum intemperantię corrigendæ hic lo-
cus non eſt. Ignorationi eorum, quę agẽda ſunt, hoc opere, ut ſpero, medebimur ſcilicet pro qua
uis corporum natura, propria ſanitatis tuendæ ratione appoſita.

† ἐξεργαζόμενοι τῶν ἀμφιβῶς.

* νοσώδης, i. morboſum.

† Interpres omiſit uocẽ θαυμαστὸν, quę his ſignificat deteſtandum.

† & eo qui ſedẽ abſtergat in deiectionibus.

Summa

A *Summa earum rerum, quæ ad optimi corporis lapſus cognoſcendos, & emendandos faciunt.* CAP. 2.

INitiũ vero mihi ab optima natura iuſtum erat, ad cuius curationem omne conſilium dirigitur nõ eò, vt corrigatur, ſed vt in ſtatu ſuo ſeruetur. Id quod ipſi hactenus fecimus, qui de ea hucuſque p ſingulas ætates, præter inclinantẽ (παρακμαστικὴν græci vocant) egimus: cuius extrema pars ſeniũ proprie dicitur, ipſum quoq; in ſuas partes diductũ, vt poſt dicemus, vbi ea pars artis tradeť, quæ de ſenibus curandis agit, γηροκομικὴν græci vocant. Verum nunc ſaltem præcipuis eorũ, quæ dicta ſunt, repetitis, ad vitioſas corporũ naturas tranſibimus, ac, quemadmodum cuiuſq; earũ ſeruari valetudo poſſit, trademus. Ergo optimum corpus ſcopos habet ad ſui cuſtodiã in qualitate, quãtitate, & facultate: in exercitationibus, quæ moderatæ, mediocreſq; ſunt, quæq; ſingulis corporis partibus æquabiliter ſint adhibitæ, idq; oĩ uitiato exceſſu: aut ſicubi in quoquam dictorũ ſit erratum, errore correcto. In edendorũ vero bibendorũq; natura, ſimiliter in qualitate, quãtitate, & facultate, hic quoq; ſcopus eſto ipſa mediocritas, vt nec plura nec pauciora capiat, q̃ q, vbi concocta, diſtributaq; in corpus ſint, idem bene nutriant: ac, ſi opus ſit creſcentibus adhuc, mediocre quippiã adijcere, nihil relinquant, quod vel ſuperuacuum ſit, vel deficiens. Ad eũdẽ modũ in ſom

B no, vigilijs, balneis, animi actionibus, & alijs id genus, medium omnis exceſſus ſeruari debebit: ꝗ ſi in aliquo ſit erratum, corrigendus error eſt. Porrò omnis corrigendi erroris cõmunis eſto ſcopus, cõtrarij exceſſus vſurpatio, ita, vt, ſi pluſculum pridie fatigatũ corpus eſt, demas aliquid exercitationum modo: ſin minus iuſto ſe exercitauit, vt exercitij modũ augeas. Eodem pacto, ſi concitatiore motu eſt vſum, vt hunc modice remittas: ſin remiſſiore, vt intendas. Simili modo, ſi robur motus præceſſit, vt pro hoc mitiorem iniungas: pro leuiore contra q valentior ſit, & pro languido vehementẽ, & pro uehementi contrariũ: & uno uerbo, ut omnẽ exceſſum contrario exceſſu corrigẽs, in ſanitate hominem cuſtodias. Vt autem corrigendo non erres, primũ corporis affectus ad unguem ſcire oportet, deinde omniũ eorũ, quæ priore die facta uideris, meminiſſe. Nã affectus quidem, quod delictum ſit docebunt: recordatio eorum, quæ pridie ſunt acta, quantum tibi a conſuetis recedẽdum ſit, inſinuant. Atq; in affectibus quidẽ eiuſmodi exceſſus uideas, quod aut gracilius, aut obeſius, aut durius, aut mollius, aut ſiccius, aut humidius, aut rarius, aut denſius corpus, q̃ ante, apparet, cum eo etiam, ꝙ nec naturalem coloris gratiã ad unguẽ ſeruat. Memoria uero factorum, & quod peccatum eſt, oſtẽdet, & prout corrigetur, ex pręſentium collatione docebit. Nam, ſi gracilius redditum corpus ſit, æſtimare oportebit, atq; ad memoriam reuocare, plus

C ne, quam par erat, exercitando fatigatus homo ſit, aut cõcitatiore motu vſus, aut fricando lauãdoue modũ exceſſerit. Ab his mox conſiderare, nimia ne cogitatione ſit uſus, aut nimium uigilauerit, aut per aluum longe plura iuſto deiecerit. Expẽdi etiã debebit, nũ domus, in qua uerſatus ſit, calidior fuerit, aut parcius comederit uel biberit, aut ueneri liberius indulſerit. Sin obeſius uiſum corpus ſit, num frictio mollior, aut exercitium parcius, aut tardius, aut ſomnus longior, aut uẽter adſtrictus, aut ciborum copia optime concoctorum, p̃ceſſerit: Si uero durius, quàm ante, corpus apparet, primum frictionũ meminiſſe oportet, mox exercitationũ, an hæ robuſtæ, & cũ concertatore duro, denſanteq; præierint: ad hæc, an in puluere, eoq; duro ac frigido, & an citra apotherapiã: Dein balnei, an uidelicet hoc planè frigidum fuerit, an nimiũ calens: Præterea domus, in qua dormiens uigilãsue uerſatus eſt, nũ frigida: Itemq; ciborũ ſiccitatis, & potionis penuriæ. Sin mollius, quam prius, poſtridie corpus uideatur, primũ q̃dẽ frictionum meminiſſe conueniet, an molles, & cũ pinguitudine, & balneis leniter tepidis, ſint adhibitæ. Ab his reuocari ad memoriã debebit, an exercitationes tardæ & exiguæ, cũ concertatore immodice molli, p̃ceſſerint: Dein an potio uberior fuerit: Mox an cibos plures, aut natura humidiores acceperit. Poſtremo an multũ dormierit: Proximus molli corporis affectui eſt humidus, hoc differens, ꝙ mollis ipſorũ propria qualitas eſt; humidus, qui in eo continentur, humorum. Diſcernuntur hi tactu: nã humidus affectus cũ

D madore cutis eſt, mollis ſine hoc: quanquã eſt profectò & molle corpus humidum ſuis ipſius partibus. Cæterũ pro doctrinæ claritate hoc molle uoceť, alterum humidũ: Ac ſiccus quidem immodice corporis affectus habitum ſtatim durũ reddit: non tamẽ cũ mollitie neceſſario cõiunctus eſt humidus affectus: poteſt nanq; durata caro eſſe, & tamen mador ſudorue è corpore emitti. Atq; in humecto quidẽ corporis habitu, uel ex intempeſtiuo ueneris uſu, uel alia quapiam ex cauſa, de uinũ imbecillitate ſuſpicio eſt: uel corporis raritate ex immodice molli frictione, uel nimio balnei uſu, uel aere domus, ubi uerſatus eſt, quam par erat, calidiore. Habenda præterea eſt & de potione cõſideratio, an ea uberior fuerit; Et de ſomno, an is maior, q̃ pro naturæ ratione. Et de aere ambiente, num ſe non ſenſim, ſed ſimul totum in humidum calidumq; mutauit. Et de cibis pari modo. In teneritudine uero ſiue mollitudine (utroq; enim modo conſuetudo appellat) cum utique ſine humiditate fuerit, concoctum probe nutrimentum eſſe, & corpus nutritum, ſed exercitatum diminutius eſſe, putandum eſt. Cõtra in duritie, aut duriter perfrictum eſſe, aut nimium exercitatũ, idq; cum duro concertatore, & in puluere iudicãdum. Siccitas uero habitus penuriam potionis cibiue, aut uigilias, aut uitæ ſolicitudinem, aut multam frictionem, aut exercitationem im-

A. l. 4. f. 7. t. 4. c. 1. fo. 518. c. f

modicam incidat. Hæc itaq; conſiderans corrigere errorem quotidie poteris prius, quàm inauct' error curatu difficilior euadat. Semper autem memineris, exceſſum omnem contrario exceſſu eſſe emendandum: quippe omnium, quæ præter naturam incidunt, omne huc conſilium curationis dirigitur. Quare, ſi huic præcepto etiam corporum, quibus præficeris, dignoſcendorum peritiam adieceris, & ſingulorum remediorum facultates adiunxeris, uniuerſæ iam artis, quæ corpori hominis tuendo dicata eſt, peritus fueris: cuius ope non ſanis modo ſuam ualetudinem tueberis, ſed etiam ijs, qui ægrotant, priſtinum ſtatum reſtitues. E

De ratione fricandi, & exercendi ſenes, tum qui validas & firmas partes, tum qui imbecilliores ſunt nacti. CAP. 3.

ATq; optimum quidem corpus cuiuſmodi ſit, dictũ iam eſt. Quod ab huius perfectione deficit ſcire licet tribus id de cauſis defeciſſe, aut ꝙ ſtatim "in vtero† vitioſo ſtatu fuit: aut ꝙ qualibet de cauſa† in non naturalem affectum poſt conceſſit: aut ætatis ratione. Omnia vero corrigẽda per contrarium exceſſum ſunt. Senum.n. vt de hoc primum agam, frigidum ſiccumq; eſt, veluti in libro de temperamentis eſt oſtenſum. Corrigitur id per ea, quę calfaciunt & humectant. talia ſunt balneũ dulcis & calidæ aquæ, & vini potio, præterea ex cibis quicũq; humectare & calfacere natura poſſunt. De exercitatione vero, frictione, & oĩ motu (ab his.n. cœpiſſe eſt ſatius: nã recte illud dictũ arbitror, "Labor cibum præcedat) hæc ſcire licet, poetam ex parte verum dixiſſe, F

> † κακῶς κατεσκευάσθη
> † εἰς τὴν παρὰ φύσιν διάθεσιν, in affectũ pter naturam.
> 6.Epi.com.4. t.31.3. 187.c

Vt lauit, ſumpſitq; cibum, det membra ſopori,
Nanque hæc iuſta ſeni.

non tamen in hoc totum eſſe poſitum. Poſtulat enim ſenum non ſecus quàm iuuenum corpus dimoueri, cum inſitus alioqui calor extingui in his periclitetur. "Nam corporum, quæ in florente ætate ſunt, non deſunt, quæ quietem poſtulant, de quibus Hippocrates prodidit: Senum uero nemo quietem ex toto poſtulat, ſed nec exercitium vehemens. Ceu enim uentulo quodam excitari, accendiq; calor eorum deſiderat: vehementiore autem motu deijcitur. Ac magnæ quidem flammæ, eius, quod ita accendat, minime egent, cum ſatis ipſæ ſibi & ad tutelam ſint, & ut materię dominentur. Ergo nec à ſomno mane fricari deſiderant omnes, † qui ægrotant, ſicuti ſenes: cum eiuſmodi frictionis, quæ cum pinguitudine adhibetur, duplex ſcopus ſit: nempe vt uel laſſitudinis affectum ſanet prius, quàm inauctus febrem accendat, vel imbecillã diſtributionis vim excitet. Nam multos, quorum corpori longo tempore nihil ex alimẽto acceſſit, (ἀτροφοῦντας græci vocant) eiuſmodi frictione adhibita facile paucis diebus carne impleuimus. Verum, quod alijs ex affectu certo in tempore incidit, id ſenibus adeſt perpetuo, quippe quorum omne corpus frigidum eſt, nec potens alimentum ad ſe trahere, atque id probe conficere, ex eoque nutriri. Sed frictio, cum & uitale robur excitet, & modice calfaciat, efficit, vt & diſtributio nutrimenti ſit facilior, & nutritio promptior. Hac victus ratione & iuuenes non pauci, qui ex eo, ꝙ alimentum his diſtributum in corpus non eſt, emaciati ſunt, carnis incrementum receperunt: & ſenes planè omnes fructum non parum ſenſerunt. Atque hæc quidem "vna ſenibus veluti exercitatio ſit mane adminiſtrata, nempe fricatio cum oleo: poſt hanc inambulatio geſtatioque, quæ tamen ſint intra laſſitudinem, & ex ſenis uiribus coniectatæ: quarum cauſa de cibis potioneque non pauca prius diximus: nunc de exercitationibus quoque exempli cauſa quædam ponemus, de quibus hæc in ſuperioribus didicimus: Quod acuta exercitatio (ſic enim uocant, cuius celeres motus ſunt) corpus tenuat, contraria craſſum reddit, multa corpus ſiccat, mediocris obeſum præſtat. Dictum eſt & de cæteris omnibus exercitationum atque etiam frictionum differentijs. Verum exercitationis formæ, quæ ſenibus vtiles "alienæue ſint, tum ex corporis totius affectu, & conſuetudine, tum vitijs ipſis quæ infeſtant, intelligentur. Ex totius corporis affectu, ad hunc modum. Nam optimi ſtatus corpus, de quo hactenus ſermonem fecimus, ſicut in iuuentute ad vehementiſſimos quoſq; labores idoneum maxime eſt, ita in ſenecta ſe habet ad omnes mediocres. H

> Ibidem.t.15. 183.c
> A. l. 1.f.3. d.3.c.17.f. 67.b
> † Præter fidẽ antiquiſſimi codicis ex ipſo cõtextu apparet nõ legendam eſſe ἀκμάζοντας ſed ἀκμάζοντες id eſt iuuenes ſeu ætate florentes.
> G
> A.ibi.c.6. g.
> • βλαβερά, i. noxiæ.

Quod vero aut craſſis cruribus eſt, aut lato pectore, aut cruribus vltra, quam par eſt, gracilibus, aut quod exiguo eſt thorace, aut admodum anguſto, aut valgum eſt, varumve, aut alio quouis pacto à mediocritate recedens, id ad pleraſq; exercitationum ineptum eſt. Quippe vitioſæ figuræ thorax in ijs, quę per uocem adminiſtrantur, offenditur. Crura uero per inambulationem læduntur. Ad eundem modum de manibus, collo, humero, lumbis, coxis, & tota ſpina, mihi dictum intellige. Quicquid.n. ex his parum rite ab initio conditum eſt, id ſanè exercitando imbecillum potius, quam firmum redditur: niſi ſi cui moderatos motus, imbecillis membris modicas exercitationes nominare placet: verum ita de nomine magis, quàm de re, lis fuerit. Senibus vero quę præcipua ad ſanitatem exercitia ſunt, hæc per ualentiores corporis partes ſunt obeunda, quippe cum quibus reliquæ ſimul mouentur, exercenturque. Quin etiam conſuetudo maximam vẽdicat partem ad exercitationis ſpeciem deligendam. Nam, quæ conſueta ſunt, ut minime laſſantia, quos exercent, & delectant, ſicuti e diuerſo, quæ inſueta ſunt, tum diſplicent, tum uero laſſant. Porrò quibus operibus arte opus eſt, ea ne attingere quidem ſenes "debebunt; non tibia, non tuba ſonare, non cithara: non magis, quam, quæ in palęſtra geruntur, qui luctæ ſunt ignari. Senes igitur

> • poterunt.

A tur omnes conſuetis laboribus ſunt exercendi,ſed tamen uehementia eorum remiſſa. Tertium, quo dirigit, q exercitationis formam præſcribit,ab affectione ſumitur,omnis quidem ætatis cõmune,non tamen parem vbique vim obtinens,cum nec parem vbiq; noxam neglectum inferat.
A.l.2.f.3.d 2.c.1.fol. 60.f Quos* enim ex leui cauſa vertigines(σκοτώματα græci vocant)comitiales morbi, grauis ophthalmia,vel auriũ dolores male habent,ijs inclinato capite dorſove,aut humi volutatis exercitari nõ expedit,immo tum ambulatione ſæpe,tum curſu mediocri,tum geſtatione in vehiculis,citra fatigationem vti.Simili modo,nec quibus tonſillæ quas παρίσθμια græci vocant,aut vitia, quas antiades appellant,aut anginæ facilè incidunt. Nec quibus prompte in columellam,gingiuas, dentes, denique partem aliquam ex ijs,quæ circa collum,aut totum caput habentur, fluxiones procumbũt.Quippe nonnulli dimidio capite infeſtantur,græci ἡμικρανίαν vocant. Alijs tẽdones,quos gręci τοὺς τένοντας vocant,ex leui qualibet cauſa dolent.Quorum nemo exercitationem ſuſtinet,quę caput impleat,ſed ſunt his omnibus,quæ per crura geruntur,utilia: ſicut e diuerſo,qui imbecillis ſunt cruribus,his ſuperioribus partibus exercitari eſt ſatius,chironomijs,acrochriſmis,diſci iactu, halterum uſu: præterea his omnibus,quæ in palęſtra humi exercent.At,quorum mediæ crurum, brachiorumq; partes opportunæ offenſionibus ſunt,ijs quoduis exercitationum genus idoneum
B fuerit,modo ne reliquarum conſiderationum vlla prohibeat. Quæ tamen circa thoracem partes ſunt,magis inferiorum exercitatione iuuantur:quæ circa veſicam & renes,ſuperiorum:lienis, vẽtriculus,iecur,inteſtina,& colon,ſicuti in medio ſuperiorum inferiorumq; ſunt,ita ſe ad exercitationes habent.
A.l.1.f.3.d 3.c.5.f.67.g Frictiones* tamen partibus infirmis,quo tempore laborant,admouere non conuenit:vbi ſanæ ſunt,conuenit vel magis,quàm alijs,& potiſſimum ſiccas:quas & per linteum, & ſolis manibus liberaliter adhiberi expedit.Quin etiam,qui certa periodo redeunt quibuſdam partibus dolores,hi ne fiant,non parua ex eiuſmodi frictione cautio eſt,ſi medio tempore, præcipueque ſi duas vel tres horas ante acceſſionem adhibita ſit:firmantur enim eę partes,& conſuetas fluxiones minus admittunt.Atq; hæc quidem non ſenum modo,ſed & qui aliam quamlibet ętatem agunt,omnia ſunt communia.Non exercitari vero imbecillis partibus,ſolis ſenibus ſuadeo,ex cęteris,quanto quiſq; remotior à ſenio fuerit,tanto illi magis exercitanda pars infirma eſt.Quod utique,& quo clariora,quæ dicimus,ſint,exemplo proſequi nõ grauabor. Finge corpus aliquod ex ijs,quæ adhuc augeſcunt.gracilibus eſſe cruribus,huic picari crura conducet,& modice fricari,& curſu uti potius,quàm alia quauis exercitatione:porrò pręfici ei quempiam oportet,qui* modum in motu præſcribat:quò neq; intra,quam expedit,exercitetur,neq; adeo vltra,ut laſſitudinẽ ſen-
C tiat.Id,tametſi non in exercitationibus modo,verumetiam in aliis omnibus difficile intellectu ſit, nos certe facile eſſe oſtendimus in iis ſaltem,quæ ad ſalubrem uictus rationem pertinent.Neq;.n. in his pręceps occaſio eſt,ſicuti in morbis:immo,ubi a tutiſſima in ſingulis menſura inceperis, & ſimul,quod ex ea ſecurum eſt,æſtimaueris,licet,vel addas aliquid quotidie,uel detrahas,ac, quod omiſſum eſt,corrigas:veluti ſtatim de iis,q bus gracilia ſunt crura.Ipſe nanq; cum aliquando traditum mihi tredecim annorum puerum,toto augmenti tempore ad ea,quę prędixi,pręcepta cu raſſem,reddidi iuuenem cõcinnum,legitimiq; modi.Nam primo die illitum prius,†bis deinceps, vt ſoleo,pice,iuſſi currere,nec celeriter,nec multum. Secundo die frictione, quę in qualitate quidem eſſet durę molliſq; media,in quantitate uero exigua,atq; hac cum pinguitudine adhibita p̃mollitum,iuſſi paulo plus currere,quàm prius,non tamen celerius.Ab ipſo uero curſu ea q̃ apotherapię debetur,frictione ſum vſus.Iuſſi uero quotidie ambulare,ſed inter initia modice,poſt uero modum augere.Aeſtimabam quoque in cruribus tum alia,tum pręcipue uenas,num amplius increuiſſent,quàm pro crurum bene alendorum ratione. Quippe id graue eſt,& quod tempore tum fluxiones humorum adſciſcit,tum valgos facit,haudquaquam bonum habitum crurum:}Ergo non huic modo notę te eſſe attentum conuenit,ſed & illud obſeruare,nũ calidiora iuſto red-
D dita crura ſint:num laſſitudinis quippiam ſentiãt.Nam ſi nihil horum apparuerit,augeri tum ambulationis modum,tum curſus oportebit, atque etiam alternis diebus picari. Sin aliquid eorum cernitur,tum & crura non pro conſuetudine deorſum ac prona, ſed contrario ſitu, id eſt ſurſum habita in lecto collocare conueniet, & copiam omnium, quę dixi,minuere, minus inambulare, minus currere iubere,frictione inferne ſurſum vti. Hęc faciens,ubi naturalem planè habitũ crura receperunt,turſus ad eum,quẽ cœpiſti,remediorum vſum redibis,aut exiguis eorum incremẽtis vſus,aut etiam eundem perpetuo modum ſeruans: adhibebis & quas rotundas frictiones vocant(hæ medię ſunt durarum ac mollium)aliàs à ſuperioribus, alias ab inferioribus partibus incipiens.Aliquando vero & puluere prius inſperſis cruribus oleum infundes,mox fricabis. Eſto vero,puluis,qui appellatur pinguis. Sanè ita appellant, in quo aſperum quippiam nec acre ſubeſt: quippe extenuat potius, quam carnem auget, quiſquis aut pumicoſam aſperitatem, aut nitroſam,ſalſamve acrimoniam in ſe habet.Sicuti vero craſſiora quidem crura ſunt,brachia vero, cubitique gracilia,huic omnia quę per manus fiunt exercitia ſunt petenda:fugienda vero, quæ cruribus obeuntur:frictiones tamen & picationes ſimili modo fiant,aliaque,quę de exercitiis crurum iam diximus.Neque enim parua in ipſis differentia eſt,aliis omnino ad motum inualidis, etiamſi

† *In ueteribus codicibus legitur δὶς ἐφεξῆς ut interpres uertit: ſed in impreſſis δ[illegible] ut ſic poſtea uertatur. Nam primo die illum pice inunxi: deinde, ut ſolitus eram, curari etiam iuſſi.*

ſeptuageſimum ætatis annum nondum attigerint;alijs multo his robuſtioribus, qui etiam ſupra E
octogeſimum ſunt nati. Ergo,qui imbecilliores ſunt,hos geſtatione potius,q̃ inambulatione,di
mouebis:validiores vtroque genere exercitabis:agesq; ad ſecundam frictionem vtroſq; non ta-
men ſimiliter, ſed ſemper imbecilliorem citius. Nam id quoq; ex maximè cõmunibus præceptis
eſto, Vbi imbecillæ uires ſunt,crebra exiguaque frictione utendum:vbi valide,rara multaque.

De cibandis ſenibus:ac de ratione victus,qua Antiochus medicus,& Thelephus grammaticus,qui longiſsimè vixerunt,utebantur. CAP. 4.

SEd hæc,atq; alia vt dixiſſe quidem eſt facillimũ,ita præeſſe ſenis ſanitati tuẽdæ,ſanè eſt diffici
limum æquè,vt eorũ,qui ex morbo cõualeſcunt. Porrò hanc artis partem appellant iuniores
medici græce Analepticã,quaſi refectricẽ dicas:illã,quæ ſenum ſanitati proſpicit,Gerocomi
cen. Videnturq; hi ambo affectus non eſſe exacta planè ſanitas,ſed vel morbi & ſanitatis affectus
quidã medij: vel oĩno eius ſanitatis non eſſe, quæ firma conſtansq; ſit,quam καθ' ἕξιν appellãt,ſed
eius potius,quæ fallax incertaq; ſit, quam iſti κατὰ σχέσιν nominant. Ego,ſiue morbum,ſiue mor
boſum quendã affectum,ſiue mediũ quiddam ſanitatis morbiq; ſiue κατὰ σχέσιν ſanitatẽ, ſenium
appelles,huiuſmodi quæſtionibus,cum his nos leuiſſimi homines petunt,pro nihilo habitis,ſcire
licet ſenilis corporis ſtatum,qm̃ ex leui momẽto in morbum decidit,ſimili ratione ijs,qui ex mor
bo cõualeſcunt,in uictu eſſe curandum. Quare dictu quidẽ facile eſt,ſeni expedire mane oleo vn F
gi,ac fricari:cæterum apte hæc opere peregiſſe,omnino difficillimũ eſt. Nã durior paulo frictio
laſſitudinẽ affert: præmollis uero inefficax eſt:ſicut etiam,quę exigua omnino eſt:at multa magis
per halitum digerit,q̃ ad nutritionem conducit. Iam locus ipſe,vbi corpus ſenis nudaĩ, ſi frigidior
eſt,non ſolum nihil affert commodi, ſed etiam denſat & refrigerat. ſin iuſto calidior eſt , hyeme
quidem,vt rarius corpus effecit,frigori obnoxium reddit:æſtate uero & per halitum exhaurit,&
vires deijcit. Qui enim καθ' ἕξιν ſani ſunt,ijs ne uehemens quidẽ cauſa corpus alterat:ſeni uero uel
minima cauſa maximę mutationis occaſio eſt. Similiter igitur ſe habet in cibi tum qualitate,tum
• ποσότητι. quantitate. *modo,quippe in quibus ſenes,ſi breue quippiam tranſgreſſi limites ſint,non leuiter lædũtur:cũ
iuuenes uel ex maximis erroribus minimũ noxæ ſentiant. Ergo tutius eſt imbecillo ſeni exiguũ
dare ter die,ſicut Antiochus medicus ſolitus eſt ſe cibare,iam quidẽ annos natus plus q̃ octogin-
ta,ac quotidie ad forum progrediens in eũ locum,vbi concilium ciuium conuenerat, interim &
longa via ad ęgros inuiſendos pergens. Cæterũ domo in forum quaſi trium ſtadiorum ſpatium
pedibus confecit. Quo etiam modo infirmos,ſi quos propè babebat,inuiſit. Longius vero ſi quò
erat eundum,partim geſtatus in ſella,partim uehiculo,vehebatur. Erat autem ei domi domuncu
la quædam,quæ hyeme calebat camino:ęſtate citra ignẽ bene attemperatum aerem babebat. In G
hac mane omnino fricabatur tam ęſtate,quam hyeme,vtiq; deiecta prius aluo. In foro autẽ loco
aliquo circiter horã diei tertiã,vel ad ſummum quartam,ſumpſit panem cũ attico melle plerũq;
cocto rarius crudo. Poſtea partim cũ alijs commẽtans,partim ipſe ſolus aliquid legẽs, ad *ſextam
• Al ſeptimã. vſq; horã perſeuerabat. Ab hac tũ in publico balneo fricabatur:tum uero exercitabatur,aptis ſci-
licet ſeni exercitationibus:de quarum forma paulo poſt agemus. Mox lotus prandebat mediocri
ter,primum ijs ſumptis,quę aluũ deijciunt:poſt hæc maxime piſcibus, vel quos ſaxatiles uocant,
† πελάγιοι. uel †qui in alto mari degũt. Rurſus in cœna à piſciũ eſu ſuſtinuit,ſed boni ſucci aliquid,ac quod nõ
facile putreſceret,ſumpſit:utiq; aut *far cũ mulſo,aut autem ex iure ſimplici. Atq; hac quidẽ uict*
ratione Antiochus in ſenio uſus,ſenſibus illæſis,mẽbriſq; omnibus integris, ad extremum dura-
uit. Telephus autẽ grammaticus prouectiore,quàm Antiochus,ætate fuit,ut qui centum ferè an-
• χόνδρον. nos uixerit. Is uero hyeme bis menſe lauabatur,æſtate quater,medijs harum temporibus ter. Qui
bus uero diebus nõ lauabatur,ijs circa tertiam horam unctus eſt cum exigua frictione: mox mel
optimum crudum *alicæ in aliqua coctæ permiſtum eſitabat, eoq; ſolo contentus pro ientaculo
fuit. Prandebat ſeptima hora,aut paulo citius,primum oleribus ſumptis,deinde piſcibus guſtatis,
aut auibus: ueſpere autem tantum panem ex uino *miſto edebat. H

* κεκραμμένῳ.

De uinorum natura,ac qualia ſenibus accommoda ſint. CAP. 5.

SAne uinũ,ſicuti pueris eſt alieniſſimum,ita ſenibus eſt aptiſſimum. Eſto autem id ex ijs , quæ A.l.1.f.3.
calidioris naturæ ſunt,qualia ſunt in Græcia quidẽ Ariuſium, & Lesbium , & quod Myſium d.3.c.3.fo.
uocant,non ex ea Myſia,quæ ad Iſtrum eſt,ſed ex ea,quę Helleſpontia dicitur,quę nimirũ in 67.f
noſtra eſt Aſia,Pergamo uicina: ex Italicis uero Falernum,& Surrentinum. Proxima his ſunt in
Italia quidem Tiburtinum,& Signinum,ambo uetera, quando nouella nec deductionem nutri-
menti in corpus adiuuant,nec urinas promouent,ſed diu in uentre fluctuantia permanent. Secũ-
•Gabianũ potius uidetur legendũ à Gabijs oppido Latinorũ, uel a Gabinis populis Italiæ. do ab his loco ſunt Adrianum & Sabinum,& Albanum,& *Gabrianum,& Triphylinum : præ-
terea omnia Amineę,quæ in Italia naſcũtur,& circa Neapolin,& in Thuſcia. Cęterũ Myſiũ Sur-
rentino ſimiles uires habet:Falerno uero,quòd è Tmolitis eſt optimum. At Sabino & Adriano
Tiracazenũ & *Ariuſiũ ſunt ſimilia. Ergo de his modice antiquatis bibendum ſenibus eſt , utique
q̃bus ualentius caput non eſt:quibus autem eſt,ijs & Falernum,& Surrentinum , & Ariuſium &
• Al. Aſſyniũ. Lesbium,& Myſium,& Tmolites idonea ſunt . Ergo in omni regione ad prædicta exempla
deligere

A deligere ſibi quiſq; idoneum poterit, huc videlicet omni cõſilio vini pro ſenibus deligendi directo vt in ſubſtantia ſit tenuiſſimum, colore, quod Hippocrates κιῤῥὸν, i. fuluum appellare ſolet: poterat autem & ξανθὸν, i. flauum, id appellare. Commodum vero vinum eſt, & quod ὠχρὸν græce i. pallidum, dicitur, vtiq; quod medio colore eſt inter flauum & album. Quippe, ſi flauũ albo miſcere libeat, quod ex ambobus confit, pallidum euadet. Etiam aquæ admiſtum flauum, eiuſmodi colorẽ reddit: verum pro maiore minoreve aquæ modo aliàs pallidum, aliàs veluti qđ græce ὠχρόλευκον i. ex pallido albicans, vel quod ὠχρόξανθον. i. ex pallido flauum, apparet. Calidiſſimũ ergo ex iam dictis, ſi colorẽ ſpectes, flauum eſt: minime vero calidum, album: quę media inter hæc ſunt, prout alterutri magis accedunt, ita vim eius exhibent. Vnum igitur illud maximũ ſenibus cõmodum ex vino accedit, quod omnia eorum membra calſacit: alterum, ꝙ per vrinas ſerum ſanguinis expurgat. Itaq; etiam optimum id ſenibus eſt, quod hæc maxime præſtat: porrò id eſt, qđ ſubſtantia quidẽ tenue eſt, (quippe vrinas mouet) colore autem flauum: proprius.n. is eſt præcalidorum vinorum color. Itaq;, etiam quæ valde ab initio alba ſunt, ſi inueterauerint, flauitiem quandam contrahunt: vnde primũ pallidula, mox vero planè pallida fiunt. Quòd ſi lõgiſſimo tempore ſeruentur, ex pallido

B flauentia cernuntur: nã, vt oĩno flaua fiant, quæ alba vina ſunt, fieri certe nequit. Quæ vero ex pallidis, aut flauis vinis ſubſtantiæ[a] * pinguis ſunt, hæc & ſanguinẽ augent, & corpus nutriunt: quo fit, vt ea utilia ſenibus interdũ ſint, vtiq; quo tempore nec ſeroſam humiditatem in uenis habẽt, & ali liberalius deſiderant. Plurimum tamen, qui hac ſunt ætate, ijs vinis indigent, quæ vrinas cient, propterea, ꝙ aquoſum excrementum in ipſis abundat. Quæ vero diu in ventre morantur, eorum ſanè nullum aptum ſeni eſt. Eius generis ſunt & Aminçum a Bithynia, & ex Italicis[b] * Murſum, & Signinum, & Tiburtinum: quo ad videlicet ſunt nouella. Verum hæc omnia alba ſunt, nigra vero reliqua: quorum craſſa, quæ quidem adſtringũt, ea longo tempore in ventre manent, & fluctuationes in eo excitant, veluti, ꝙ in Cilicia naſcitur, Sybates, & quod in Aſia natum[c] * Agauſien uocant, & Perperinum. Quæ vero citra adſtrictionem nigra craſſaque ſunt, quod genus ſunt Scibellites & Theræum, ea minus in uentre morantur, urinas tamen nec ipſa mouent, ſed deorſum properant. Itaque etiam ante cibum illa ſumunt. Cæterum ea ſenibus utilia non ſunt, nec cum præbibuntur, nec multo magis alio quouis tẽpore ſumpta, ueluti nec aliud quicquam quod craſſum efficiat ſuccũ: quippe obſtruuntur his iecur, lienis, & renes. Vnde fit ut ſenum, qui his liberalius utuntur, alij aqua intercute, alij calculo laborent. Si quis ergo ſenum dulci uino uti a balneo uelit, ubi mane co

C mederit, ſicuti Antiochum ſolere diximus, huic optimum Fauſtianum Falernum fuerit: aut, ſi eius copia non eſt, ſimile aliquod. Porrò ſimilia fuerint, quæ dulcia ſimul & pallida ſunt: proxima his ſunt Therenum, & Cyrienum. Non uerem etiam nec ijs uinis, quæ melle cõdiantur, ſenes uti, maxime quibus ſuſpicio eſt calculi in renibus gignendi, aut podagræ alicuius, articularisſue morbi impetus futuri. Porrò uinum huiuſcemodi compoſitioni aptiſſimum fuerit Sabinum, aut ſimile aliquod. Conijcitur autem in id petroſelinum. Atque id ſolum articularibus ſatisfaciat: ijs uero, qui calculo laborant, etiam aliquid Betonicæ, &[d] * Ceſtri, qui in Gallijs naſcitur, eſt immiſcendum: uocant autem herbam eam[e] * ſaxiphagon. Qui uero curioſius id medicamentum componunt, & ſpicæ nardi aliquid inijciunt. Sunt uero & alia quædam, quibus urinas mouendi uis ineſt. Verum ſimplicem potionem plerique ex uino melleque conficiunt, adiecto rutæ piperiſq; exiguo. Si uero prius, quàm lotus eſt, comedit quippiam, nec uenter eius ullo auxilio eget, uinum albũ, & quod parum aquæ tolerat, a balneo bibat. At, quæ craſſa, dulcia, & nigra uina ſunt, ea omnia propterea quòd obſtruunt uiſcera, ſunt ſugienda.

Quos vitare, quos ſumere cibos ſenes oporteat, ne obſtructionibus corripiantur. CAP. 6.

A.l.1.f.3.d.3.c.2.fo.67.e D VErum obſtructio, quę ex uino incidit, mediocris eſt: quę uero ex cibis ijs naſcitur, qui ſuccum craſſum lentumq; creant, huic non facile ſuccurritur. Quo magis cauendum[*] ſenibus eſt a multo[f] * farris, aut[g] * calci, aut[h] * ouorum, aut cochlearum, aut bulborum, aut lentis, aut ſuillę carnis eſu: multoq; magis, nec anguillarum, aut oſtreatum, aut deniq; eorum, quorũ dura caro difficiliſq; concoctu eſt, uſum frequentent. Ob eandem rationem nec eorum, quę teſta integuntur, (oſtracoderma gręci uocant) aut cartilagineorum, aut thynnorum, aut denique cetarij generis ullum utile his eſt. Sed nec ex carnibus ceruina, caprinaue, aut bubula. An hę potius nec alij ulli ſunt utiles? Ouilla uero iuuenibus quidem non malus eſt cibus: ſenibus uero nec ea eſt commoda: atq; etiam hac multo minus agnina, quippe quæ humida, & mucoſa, & glutinoſa, & pituitoſa eſt. Hœdina uerò ſanè non incommoda ſeni eſt. Prętetea aues eæ, quę extra paludes, ac flumina, ſtagnaq; degunt. Salita uero omnia, meliora recentibus ſunt, Ergo, ſicuti diximus, ante omnia cauendum ab ijs, qui obſtruant, cibis eſt. Quòd ſi res cogat aliquando copioſius his uti, protinus ſumendum medicamentum diacalaminthes eſt: cuius cõpoſitionem ſupra in quarto poſui. Eius ſi copia non eſt, dia trion pipereon petendum. Sin ne id quidem ad manum eſt, piper album tuſum, cribratumque diligenter, ac in pollinem redactum, & cum cibis eſſe, & potioni inſpergere, ſed & cępas eſitare, tum expediet: quin etiam allium, ſi huic aſſueuerit. Antidotus quoq; ex uiperis, quã Theriacen uocant, nõ incommode ſenibus datur, potiſſimum ubi poſt obſtruẽtes cibos,

ea,

De vict.rat.in morb.acu.cõ 3.1.7.7.126.b

A * παχύ, i. craſſę.
B * Al. Marſum.
C * Al. Aegaſiẽ in 12.meth. cap.14.legitu. Aegeatem, & alibi.
D * Gal. li 7. de ſimpl. med. fac. cap de Ceſtro dicit Ceſtrũ latine uocari Betonicã hic tamen uidetur facere differentiã inter Betonicã & Ceſtron: & ita ẽt in codic. gręcis Aetij. Germanus nãque interpres Aetij, dicit, Betonica quæ & Ceſtron appellatur & ſaxifraga.
E * In impreſſis gra eſt ſaxiphagon in manuſcriptis ſaxiphragõ, hoc eſt ſaxifraga.
F * [illegible]
G * πυρῶν, i. tritici: interpres autẽ legit [illegible]
H * Aetius li. 4 c. 3 ubi tractat. de Diæta ſenum, totam hanc Galeni ſñiam ponẽs, hẽt ὦον ἴσον & ita omnino uidetur legendum.
Qualia autẽ ſunt oua ieiũ, uide potiſſimũ lib. 3 de alim. facult. cap. de Ouis.

ça,quæ obſtructiones liberent,ante hanc exhibueris: tűc.n.efficaciſſimum ex Theriace præſidiű E
expectes.Quod ſi ab iſtiuſmodi ſubducta aluus ſit,vtiliſſime Theriacen poſtridie dederis. Aeque
uero,& quam Ambroſiam,& quam Athanaſiam uocãt.aliaq; id genus medicamenta quæcun-
quę ex prædictis aromatis ſunt compoſita.Seni tamen,qui accurate ſibi proſpexerit,nuſquam ta
li medicamento opus erit:ſed,ſiquando extenuante uictus ratione egebit, ſatisfacient, quæ alio
opere ſeorſum ſcripſimus,in quo de extenuante uictu diſſeruimus.

De pane,& optimo ſenibus lacte comparando. CAP. 7.

IAm illud patere arbitror,panẽ quoq; his exhibendum,qui nec ſalem,nec fermentum,nec ſu- A.l.1.f.3.d 3.c.2.fol. 67.c
bactionem,nec iuſtam coctionem deſideret:non autem aut iſtam publice laudatam ſimilagi-
nem,aut,quę ex ea fiunt,bellaria:quippe omnia talia non ſolum coctu difficilia, ſed ẽt mali ſucci
ſunt,uiſceraq; obſtruunt.Ac niſi placentis,quę ex butyro & ſimilagine fiunt,mel aſſatim eſſet ad
miſtum,nullus cibus oĩbus hominibus,nedum ſenib. magis erat aduerſus. Cęterum quid noxijs
ſalubria miſceas,cum liceat melle per ſe uti,partim cocto,partim crudo,cum pane? Cura uero ma
ior hñda eſt de panis bonitate,q̃ mellis.Nam mel profectò melius fuerit,quod ſpecie, ac uiribus
Attico ſit ſimile: ꝙ ſi tale non datur,quolibet utare,modo ne mali odoris ſit,neve ceræ qualitates
aperte præſerat,neve præſertim qualitatem quampiam extraneam. Adeo uero panes id genus, F
quale modo retuli,utile quicquam ſenis corpori non conferunt,ut ẽt ſint alieniſſimi:atq; hoc am
plius,quo ſint magis puri.Video autem athletis id genus ſtudio præparari,uerum his ad ea, quæ
moliuntur,aptum eſt.Seni niſi multum admiſtum ſit ſalis,niſi multum fermenti, niſi diligentiſſi-
me ſit coctum,craſſum efficit ac glutinoſum ſuccum,qui nec ulli alij eſt utilis copioſius inauctus.
Ergo & obſtructiones in iecinore,liene,& renibus facit,maxime quibus in his uiſcerib. uaſorum
exitus anguſtiores natura ſunt:Nam,ſicut in ijs uenis,quę palam oculis ſubijciuntur, non parua
amplitudinis diuerſitas cernitur tum alterius hominis ad alterű, tű in unius cuiuslibet partibus;
ſic in ijs,quæ intus latent,ſe habere putandum:hanc tñ differentiam prius q̃ experimento ſit ex-
plorata,internoſcere non eſt.Experientiam intelligo,quam ex eorum,quæ ſumũtur,ſingulis fa-
cere licet{ita,ut,ſi quis hæc craſſa ſumere ſit aſſuetus,nec tamen offenditur,latas habere prædicto
rum viſcerum uenas ſit putandus:ſin facile offenditur,anguſtas} Nouimus.n.ſenem quendam a-
gricolam,qui amplius,quam centum annos,ruri vitam egerat:huic plurimum nutrimenti capri-
num lac erat:ꝙ alias cum mica panis in eo macerata ſtatim ſumpſit:alias mel immiſcuit:aliàs co-
xit,ẽt thymi cacumina vna cum pane inijciens.Hunc quidam imitatus,videlicet tam longæ vitæ
cauſam ratus in lacte ſubeſſe,perpetuo lædebatur,quocunq; id modo ſumpſiſſet: nam primum G
illi grauabatur os ventriculi: mox tendebantur in dextro* præcordia. Alius quoq;, ſimili modo
cum lacte vti cœpiſſet,de reliquis nihil eſt queſtus,quippe qui probe id cõcoxit,nec acidum, aut
fumidum ructum ex eo ſenſit,nec flatum,ac grauitatem in præcordijs:ſeptimo tamen†quã ſum
pſerat}die iecur ſe ſentire manifeſte grauatum dixit;quippe videri ſibi quiddam in dextris p̃cor-
dijs,ceu lapidem,iacere,ſic,ut & deorſum traheretur,quæ ſupra eſſent,& tẽſio ad iugulum vſq;
pertingeret.Conſtat huic obſtructum iecur fuiſſe,illi flatu intumuiſſe.Quin ẽt nouí,cui ex diutur A.ibid.
no lactis vſu calculus in renibus eſt natus:ſicuti alium quendam,qui omnes dentes amiſit,læſitq;
id uero alii quoque multis contigit ex diutino lactis vſu.Alii rurſus citra noxam lacte perpetuo
ſunt vſi,immo ẽt cum maximo fructu,veluti agricola,quem ſupra cẽtum annos vixiſſe diximus
Vbi enim nec lactis qualitas vtentis naturæ quicquam eſt aduerſa,& viſcerum tranſitus faciles ꝑ
pter venarum amplitudinem ſunt,qui ita ſunt affecti,ij commodis lactis fruuntur,omnis eius in-
commodi expertes.Porro commoda lactis iam alijs ante me medicis dicta ſunt:nempe ventris mo
derata deiectio,ſucci bonitas,& nutritio,paſcuis quoq; ipſis aĩmalium, quorum lacte vtendum
eſt,non parum ad hæc conferentibus;quanquam ſunt,qui paſcuorum ratiõe plane pro nihilo
habeant,quaſi nihil,parumve ad lactis bonitatem conferant.Cæterum haud dubie videmus ani H
malium,quorum vſuri lacte ſumus,ſi ſcammonia,aũt † marinarum lactucarum}quapiam,veſcã-
tur,in lacte quoque laxandi vires ineſſe.Ex quo patet ꝙ ex vitioſo paſcuo acre,*acutum,& auſte
rum reddetur,naturam uidelicet herbarum imitatum.Itaq; etiam,qui ante nos medici fuerunt,
ipſo rei vſu docti,quædã paſcua,vtique q̃ lacti eſſent inepta,ἀγάλακτα dixerunt, ita enim græce
appellant:de quibus ipſi quoq; alibi tractauimus.Nũc hactenus ſaltem de his intellexiſſe abunde
eſt,animalium,quorum ueluti optimi ſucci lacte ſis vſurus,neq; acria,neq; acuta,neque admodũ
auſtera,debere eſſe nutrimenta.Illud uero,uel me tacente,conſtare arbitror,animal ipſum & flo
rẽte ætate eſſe,& corporis habitu planè inculpato,debere. Satiusque fuerit alterum caprã, alte-
rũ aſinã eſſe,earumque lacte uicibus uti:quippe aſinę lac tenue,ſeroſumque eſt,capræ mediocris
ſubſtantiæ eſt.Itaq; hoc nutriet magis,ubi uidelicet nutritione eſt opus: illud omnino tutius eſt.
Nam,& ſiquando ſolum†cum pane ſumitur,tum citius ſubducitur,tum minime eſt flatulentum
ſed nec in uentre cogitur, potiſſimum ſi prius ſalis aliquid & mellis immiſeris. Oportet autem
non huius modo,ſed etiam reliquæ omnis auxiliorum materiæ, uires ſeorſum prædidiciſſe, qui
ipſis recte ſit uſurus,ne ſæpe nobis de ipſis eadem repetere ſit neceſſe. Ac nunc certe mihi videor
longius

* ὑποχόνδρια sic paſſim præcordia pro hypochondrijs.

† μετὰ τὸ ἄρξασθαι i.poſtquã eo uti cęperit.

† τιθυμάλλων ... acidum.

†Aliqui codices gręci non hñt ἐὰν ἄρτῳ. ſed χωρὶς ἄρτου.i.plane:q lectio uidetur melior, cum prius dixerit ſolum.

A longius q̃ pro re propoſita, de lacte uinoq; diſputaſſe. Siquidem præſtitiſſet commoditate eorũ * κοινὰς i. communes.
in ſenes explicata, qui iam tum facultates vtriuſque* publicas, tum priuatas differentias didiciſſet,
hunc ad materiæ delectum remittere, utiq; de uino tantiſper præfatos, ꝙ quæ calidiora ſunt, quęque vrinas mouent, ea ſenibus magis conducant. De lacte vero, quod non omnibus ſit exhibendum: ſed ijs ſolis, qui id probe concoquant, nec vllum ex eo ſymptoma in dextra* præcordiorum parte ſentiant. Sed, quoniam interim propter multorum ad legendos eos libros, in quibus prolixius de præſidiorum materia diſſeritur, faſtidium, longiores eſſe ſubinde cogimur, merito (ut arbitror) nunc quoq; condonabitur nobis tractationis modus, ſi exacta breuitate in vniuerſali methodo minime vtimur. Illud tamen non ignorandum, fieri non poſſe, vt tuto quis comprehenſis materijs ex huiuſmodi ſolum doctrina utatur, qualem modo de lacte vinoq; tradidimus. Immo, qui his optime uti volet, didiciſſe hunc prius oportet propriam de omni materia tractationem: in qua rum publicas materiæ vires æſtimauimus, tum priuatas eius differentias vſque ad vltimas ſpecies. Neq; enim de cæteris omnibus, quæ ſcire opus eſt ei, qui ſeuis ſanitatē tutabitur, expedit hoc opere fuſe tractare, ſed ſatis eſt de quibuſdam, ſ. quæ ſenibus maxime ſunt neceſſaria, ita determinaſſe, quemadmodum paulo ante de lacte uinoq; egimus, de quibuſdam etiam breuius, quàm
B de his fecimus, ſicuti rurſus de alijs in totum nihil dixiſſe: quanquam, cui extendere ſermonem cordi eſt, pōt omnium, quæ in ſenibus abundare ſolent, meminiſſe, atq; ad hunc modum dicere.

De victu ſenum pro ratione affectuum, quibus infeſtantur. CAP. 8.

CAeterum ſatius eſt & de reliquis dicere, quæ ſenum pleriſque incidunt: vt ſunt raucedines, quos branchos, &* deſtillationes, quas κόρυζας græce vocant, & calculus in renibus, & articulares morbi, & podagræ; & aſthmata, aliaq; id genus. Atq; ad raucedines quidem &* deſtillationes, victus rationem hanc, medicamenta uero hęc comparare oportere: ad calculum uero, & reliquorum ſingula, hęc. Atque ad eum modum de reliquis diſſerens, non diligens modo uidebitur, ſed etiam in ſenum curandorum ſcientia doctus. Verum, ſicuti nec horum quicquam ſcribi in tractatione de ſenum curatione conuenit, cum præſertim ex morborum curandorum methodo quiſquis in hac ſit exercitatus, ea licet ſumere, ita rurſus nec, cum ſola communia dixeris, ibi deſiſtere, ſed ipſis propoſitis aliqua mox ex particularibus ſubijcere, quæ maxime propoſitæ diſputationi ſunt accommoda: ceu ipſi fecimus. Nam, quoniam in ijs commentarijs, quos De temperamentis ſcripſimus, indicatum eſt, ſenium indubitato frigidum eſſe, non tamen indubitatio ſiccũ, utpote nōnullis id humidum eſſe affirmantibus, conuenit ſane, vt ijs, quæ de ſenum temperamen

* Grauedines ſic enim latini κόρυζας vocant.

C to demonſtrata ſunt, ad hanc artis partem, quam de ipſorũ ductu nunc inſtituimus, hypotheſeos loco acceptis, ipſarum rerum ſcopum ab illa ſumamus, ac nōnulla particularium tractemus, partim exercendi diſcentis cauſa, partim ad inuentionem eorum, quæ conſulto omiſſa ſunt, futura veluti exempla: propterea, quod non omnes ita ſunt ſolertes, ut ex ſolo vniuerſali pręcepto ipſi particularia inueniant, ſed, qui ad ea veluti manu ducat, deſiderent. Quippe quibus exercitata ratiocinatio eſt, vbi ſenis corpus quãtum ad ipſas partes attinet, frigidum ſiccumque eſſe audierint, facile autem ſeroſis, & pituitoſis excrementis ob virium infirmitatem impleri, hęc quidem conabuntur emittere, ſolidas autem ipſas calfacere, atq; humectare. Verum, qui excrementorum copia decepti, indefinite pronunciarunt, ſenum temperamentum eſſe humidum, ij protinus in ipſo primo agendorum conſilio falluntur, dum ſenum corpora ſiccanda putant. Itaq; ex cibis eos potius, qui ſiccant, exhibent, veluti ex oleribus brafſicam potius, quàm maluam, aut blitum, aut lapathum, aut atriplicē, aut lactucam. Ex leguminibus præ ptiſana lentem, & præ faba milium, & præ zea panicum. Ex fructibus amygdalas, & terebinthi ſemen potius, quam cucurbitas, & cucumeres maturos, & pruna, & mora. Iam ex carnibus eas, quę ferarum ſunt potius, quàm cicurum: & ſalitas potius, q̃ recentes. In tota deniq; uictus ratione, quorũ vis humida eſt, hęc fugiunt: quo-

A. l. 1. f. 3. d. 3. c. 2. f. 67. d

D rum ſicca eſt, hęc amplectuntur, quanquam contra prorſus res ipſa poſtulat: cum proſint his* maxime humectantes cibi. Verum quoniam horum etiam frigidi quidam temperamenti ſunt, proindeq; pituitam in ventre ilico gignunt, ac primis venis, hinc videlicet noxij ſunt, niſi ijs, qui nec vniuerſum ſenum temperamentum nouerunt, nec caput victus eorum ordinãdi uident. Quippe nec oleum, nec dulcis aquę calens balneum, nec vini potio his proſit, ſi humectationis non indigent. Iam, quod moderato motu & ſomno indigeant, ſatis magna documenta ſunt, quo victus eorum dirigi conſilium debeat. Quare, ſi quando propter pituitam genitam cogimur aliquid ex ijs, quę ipſam incidant ac diſſecent, petere, reuertendum ſine mora ad humectantem uictum eſt. Pari modo, ſi qñ propter obſtructionis ſuſpicionem ad cibos, medicamentave, quę obſtructos meatus liberent, conuertimur: quo minus tamen humidi temperamenti cibi ſint, nec illo ipſo die committendum, multoq; magis poſtero die eidem propoſito hęrendum, ac* far cum melle exhibendum, acetiq; aliquid ei miſcendum, vtique cum ptiſanę ritu pręparamus, ex mulſo, vinove falerno ſumere iubendum, aut lacte, vt præ dixi, utendum, aut ptiſana bene cocta, quæ piperis pollinem accepit. Ita vero & maturi fici pręcęteris fructibus autumnalibus ſunt eligendi: hyeme uerò caricæ. Panis quoq; ita, ut dixi, præparatus, aut cum melle, aut cũ mulſo, aut cũ uino aliquo idoneo. Veluti

* ἐναργῶς i. euidenter.

* χόνδρον.

luti enim exempla claritatis cauſa hęc apponimus,vt,qui perlegerit,ad vniuerſalem ſcopum,quò E
calor,humectatioque petuntur,intentius indicare de materia ſimili modo queat.

Quibus ſenes vti debeant ad aluum ciendam. CAP. 9.

QVoniam autem tum pituitoſum,tum ſeroſum excrementum;in ſenum corporibus colligi-
tur;& vrinas moueri quotidie conuenit,non tñ per pharmaca , ſed apio, & melle, & vinis,
quæ id præſtare valeant: & aluum ſoluere,potiſſimum oleo ante cibum abſorpto, ſed & oleribus
ex oleo,garoq; ante cibum aſſumptis.Ac quotidie quidem tum per hæc abunde aluus quibuſdã
ſoluitur,tum ex ficis,utique cum hi hñt,& prunis,ac alijs id genus,quæ æſtate autumnoq; vigẽt: A.l.1.f.3.
hyeme vero & caricis,& prunis damaſcenis,ijsq; aut elixis,aut in mulſo,cui pluſculum inſit mel- d.3.c.2.f.
lis,maceratis.eritq; id melius,ſi mel atticum ſit.Longe autem ad deijciendam aluum damaſcenis 67.e
hiſpana præſtant.Quin oliuas ex muria præſumere aliquando licet . Aloem uero, quod multos
ſenum,quibus ſiccus venter eſt,facere uideo,haudquaquam ſumi ſuaſerim:hanc alij in pilulas fin
gunt cum braſſicæ ſucco , alij tantum puluerem eius alicui inſpergunt liquori, qui alijs aqua eſt,
alijs mulſum.Diuites eam,quæ cum cinnamomo conficitur,accipiunt:medicamentum id alij hie
ram dialoes,alij amarum vocant.Habent vero id alij ſiccũ,quo potioni inſpergant,alii melle mo-
dice exceptum non concocto.Verum nullo horum ſenibus eſt opus,niſi maior aliqua neceſſitas F
vrgeat:quippe,ſi iam comprehenſis aluus ſoluitur,etſi non quotidie,ſaltem alternis diebus, nul-
lum planè medicamentoſum dari debebit.Quòd ſi biduo adſtrictus venter,tertio die non ſoluitur, A.ibid.
ſat eo tempore fuerit mercurialem herbam,& marinam braſſicam(græci thalaſſocrambẽ uócãt)
& cnicum in ptiſana,aliaque,quæ modice medicamentorum uim obtinent,dediſſe:ſimiliter & te
rebinthi reſinam. Sumitur autem ea aliqñ nucis ponticæ magnitudine , aliquando duarum, triũ
ve:quippe non modo aluum ſoluere citra noxam poteſt,ſed etiã viſcera omnia,iecur,lienem, te-
nes,pulmonemq; abſtergere.Porrò ijs,quæ prędiximus,varie vti expediet,neq; uno tm̃ delecto,
id perpetuo exhibere:cui namq; aſſuefacta ſpatio ſumentis natura erit,ejus vim contemnet . Er-
go variare vices tum prædictis oportet,tum vero medicamento,quod ex caricis conficitur: Sun-
to autem hæ pingues,auferaturq; ipſis ea,quæ foris circuit pellis: pari modo & cnico:mox ambo
ſimul tundantur.Eſto autem & carica cum cnico pari pondere.Licebit vero hic quoque medica-
mentum experiri,ac prout ſe ad ſumentis naturam habet,aliàs plus,aliàs minus cnici immittere:
ſumere vero duarum triumve caricarum magnitudinis modum . Ex ipſa uero(vt dixi) experien-
tia inueniet ſibi ipſi quis talium omniũ legitimum modũ,cum uenter alijs magis, aliis minus,me-
dicamentis ſit obediens.Cæterum nullũ eorũ,quæ dicta ſunt,medicamentorum exhiberi admo- G
dum copioſe debebit.Siquidem nonnulli in præſens gaudent,ſi copioſius deſederint:verum,quã-
to magis ſunt vacuati,tanto his venter ſequentibus diebus magis adſtringitur.Quo fit,ut ipſe,ſi q
ſunt,quibus in diuturnis morbis uenter ſiſtitur,(quales potiſſimũ hyeme contingunt , quibuſque A.ibid.
poſt longam infirmitatem in conualeſcẽtia ſimilis affectus incidit)ijs aluum duco non acribus
per inferiora infuſis,ſed tm̃ oleo.Quod etiam ſanis quoque,vbi venter adſtringitur,ſecutus inter
dum infundas:quippe quo ſiccius excrementum madeſcit , & tranſitus efficitur lubricus , & cor-
pus ipſum ſenis emollitur,duris aliàs pellibus ſimiliter rigens.Non tamẽ ſunt hęc ſenis, qua ſenex
eſt,propria:quippe cum etiam ſint ijs,qui à longis morbis conualeſcunt , vtilia . Quid igitur pro-
prium eſt ſenis,qua ſenex eſt?nempe,quod temperamento eius conducit.Id enim eſt,cuius culpa
ſeneſcimus,alius alio tempore citius ſeriuſve,prout vel natura ab initio ſumus comparati , vel ex
victus ratione,vel morbo,vel ſolicitudine,vel alio id genus immoderatius ſiccati.Eſt enim id,qđ
omnes homines proprie ſenectutem appellant,non aliud,q̃ ſiccum & frigidum corporis tempe-
ramentum,annorum multitudinis ratione proueniẽs.Accidit autem interdum & ex febrili mor-
bo:atque id etiam ex morbo ſenium appellamus,ſicuti in libro de maraſmo diximus : quippe cũ
eiuſmodi affectus,maraſmus quidam ſit:qui non in animalibus modo,verum etiam ſtirpibus viſi- H
tur.Tradita verò iã eſt primo huius operis volumine prouenientis in nobis ſenecturis neceſſitas.
Ergo tum ex illo,tum ex ijs,quæ de temperamentis,atque etiam ex libello , quem De maraſmo
ſcripſimus,inſtructior quiſpiam ad eam artis partem,quæ de ſenum dictu agit,reddi poterit.

Ratio dignoſcendi & curandi omnes affectus,qui in ſenum & reliquorum hominum corporibus oriuntur. CAP. 10.

SIquidem omnis affectionis corporalis prouidentia in duobus conſiſtit,nempe propria eius in-
ternoſcenda eſſentia,& materiæ præſidiorũ viribus:vt ſtatim in propoſito nunc nobis ſenio,
qui ſcienter pernouit affectum eum ſiccitatem quandam cum frigiditate eſſe,ſi quidem , quæ hu-
mectent pariter & calfaciant,præſidiorum materias norit,is idoneus ſenum medicus fuerit.Qua-
druplex vero materiæ genus cum ſit,quæ ſumuntur,quæ geruntur,quæ educuntur,quæ foris ad-
mouentur,vtique ex ſingulis eligere oportebit,quę calfacere humectareque poſſint . Sed ad ho-
rum cuiuſque commodum uſum,exercitatio,quæ per exempla fit,maxime eſt utilis . Scio ergo
aliquando me,pueri thoracem,qui ab reliquarum partium ſymmetria,id eſt debita cõuenientia,
non parum aberat,eiuſmodi remedii genere ad iuſtam perduxiſſe menſuram. Cinxi illi lato mo-

A dice cinctu oĩa, quæ ſub thorace ad coxas vſq; ſunt,ita temperans, vt tum citra offenſionem hæ-
reret,tũ nec laxum quicquam relinqueret,nec etiam premeret. Exercitationes vero iniunxi, & q̃
per tota obeũtur brachia,& vociferationes,quas phonaſci ἀναφωνήσεις appellant.In vtriſq; vero co
hiberi anhelitũ iuſſi.Id fit,cum thoracem ipſum undiq; valenter *impuleris:*anhelitũ aũt ſic com- *θλίβοντες.
preſſeris,vt,quem prius attraxeris ſpiritum,totum intus retineas.Itaq; etiam amplius inſpirauerit, *ἐκπνοὴν,expi
oportet,q̃ hoc cõmode faciet:quãdoquidem,quo amplius ſit aeris,qui cõpellitur,hoc magis tho- rationem.
rax diſtentus dilatabitur.Quòd autem ipſæ quoq; uociſerationes tũ magnifaciendæ,tũ in acumen
tendẽdæ ſint,id minime eſt obſcurum,ſi modo uniuerſas thoracis partes valenter exercitari in aĩo
eſt.Atq; hæc quidem gliſcentium adhuc corporum ea,quæ natura male condita ſunt,ad iuſtã cõ-
uenientiam, ſymmetriamq; reſtituẽt. Eadem modice etiam ijs, q̃ perfectam iam magnitudinem
conſecuti ſunt,proderunt:verum in ſene nihil tale moliendũ,vtpote cui ſeriari infirmas partes vti- *ἰσχνοδυνάμε-
lius eſſe diximus.Vtilius vero his eſt & conſueto*opere exercitari, et ſi modice noxium ſit. Cõtra να.
iuuenibus ea mutare,quæ nocent,tentandum eſt,et ſi à pueris his maxime inſueuerint:poſſunt.n.
eorũ vires moderate factam mutationẽ ſuſtinere,ſperariq; põt in reliquo vitæ tpe fructum aliquẽ
eos ex meliore conſuetudine percepturos. At ſenex,ſi poſſet longo tpe ſenſim malam conſuetu-
B dinẽ mutare,propterea quòd,quo tempore meliore frueretur, habiturus non eſſet, fruſtra laborẽ
inſumeret : non aliter,q̃ ſi quis artem diſcere quampiam octogenarius inciperet. Sicuti vero ſenũ
ipſorum inter ſe non parua differentia eſt, ſiue id ex ætate ſpectes, ſiue ex corporis affectu : ita &
eorum,qui natura ſicciore,frigidioreq; ſunt,ſi ad mediocrem ſtatum compares, nõ paruum intẽ-
periei diſcrimen inuenies tum ipſorum inter ſe,tum uero ad ſenes. Atque humectare quidem hos
profectò calfacereq; conueniet,cæterum audacius hæc facere in ijs, qui per ætatem maiori exerci
tio ſũt ferundo,ceu quorum validæ adhuc vires ſunt.Quippe primum,quo omne remediorũ con-
ſilium dirigitur,eiuſmodi intemperies corporis eſt,non ſenium,aut ætas aliqua. Verum,quoniam
affectuum*naturam per coniecturam accipimus , idcirco ætatem quoque conſideramus . Porrò *μέτρον.i.men
eadem vtilitas & conſuetudinis noſcendæ eſt , præterea extrinſecus incidentium cauſarum , quas ſuram.
procatarcticas græce uocant:quippe ad certiorem affectuum notitiam talia omnia nobis condu- *ἔνδειξις.i.in-
cunt:remediorum tamen * inſinuatio ex his non præſtatur. At empiricis talia totius concurſus,q̃ dicatio.
συνδρομὴν vocant, pars eſſe cenſentur:quæ ſyndrome in ipſa curatione eſt obſeruata, haudquaquã
ex ijs,quæ fieri affectus poſtulat,inuenta. Quo rationabilius Hippocrates de agnoſcendo , præſa-
giendoque plurima ſcripſit , utique in particularibus nos exercens : quod etiam optimi medicorũ
C poſt eum ſecerunt,non ignari huic nullo negocio inuentum iri remedia,qui eius,quod curat,cor-
poris ægri ſanive affectum,exacte norit. Siquidem, vt ſępe teſtati ſumus,incipiendum ab illo me-
dendi pręcepto eſt,*Contraria eſſe contrariorum remedia:ubi verò remediorum materiam com- In lib. de Fla-
pertam habueris,ac ſimul vires eius intellexeris,male affecto corpori , ſemper contraria : optime tibus,haud lõ
ſe habenti,ſimilia uiribus eſſe adhibenda.Quin etiam intemperies ipſas,quęcunque adhuc intra ſa ge a princi-
nitatis fines ſubſiſtunt,ſi corrigere ſtudebis,contraria quodammodo victus ratione curabis: quod pio.
tamen per multum fit ocium.Nam,ſi in negocio ſint,ſimilibus veteris: potiſſimum cum ita fuerint
corpora aſſueta.Porrò accidit alterum horum plerunque magis, ceu naturis ipſis ea , quę ſibi ſunt
accommoda, ſua ſponte , citraque doctorem eligentibus . Atque hactenus male affecto corpori
contraria exhibebimus,quoad priſtinum ſtatum conſecutum ſit.

De victus ratione,quæ intemperies corrigat,inſtituenda. *CAP. II.*

CAeterum ea victus ratio,quę intemperies corrigit,longius plerunq; procedit, propterea, q̃
ſimilibus maiore ex parte morbis tentamur , qui calidiore natura eſt , calidos morbos facile
incurrente:qui frigidiore,frigidos:& reliquis pro ratione.Facilius itaque,quicquid intemperatum
eſt,ad propriam naturam redit,quam ad optimum temperamentum uenit: quippe id cum in me-
D dio omnis intemperantię ſit,quiſquis conueniente naturę ſuę morbo laborat,ab eo longius abeſt:
qui diſſimili,minus . Ergo nec aſſuetudines ipſę,tametſi prauę ſunt,diſplicentibus adhuc ſibi cor-
poribus mutandę ſunt . Quin nec per ſummam ſanitatem ſemper id tentandum,ſed tum,cum is ,
cui mutandę ſunt,a ciuilibus negocijs maxime vacat . Hęc itaque communia omnium tempera-
mentorum pręcepta particulatim variantur, prout intemperantia quęuis ab optimo temperamẽ
to receſſit.Nec mirum ſanè eſt,ſi intemperatę naturæ,quę in medio exactę ſanitatis,& morbi ſen
ſibilis conſiſtunt , etiam ad ordinandi victus modum ſint ancipites . Sed nec illud mirandum , ab
ijſdem adiuuari,lędique homines videri . Nam contra,ſi omnes inter ſe ſimilem corporis ſtatum
obtinerent,vtique mirandum tum eſſet,aliquos† iuuari lędique ab ijſdem: ſed, quoniam contrarij † *Additur in*
inter ſe multorum hominum corporis ſtatus ſunt, ratione caret, quod ex contrarijs etiam vtilita- *cod.græc. ὑπὸ*
tem percipiant. Quo magis de medicis omnibus mirari cuipiam licet,quicunque nullo prius na- *τῶν ἐναντίων ,*
turarum facto diſcrimine , de ſanitate tuenda ſcribere ſunt aggreſſi . Sicuti enim fieri non poteſt , *i. a contrarijs.*
vt vnum calopodium ad omnes homines ſutor accommodet,ita nec medicus unam omnibus vi-
tę ſpeciem,quę conducat. Hac igitur de cauſa quidam ſaluberrimum eſſe affirmant abunde quo-
tidie exercitari:quidam nihil obſtare,quo minus in quiete prorſus degatur . Et ſunt,quibus lauari

maxime

maxime ſalutare uidetur:alijs minime.Quin etiam de vini aquæq; potione,itemq; de alijs ad eũ- E
dem modum,non ijs modo quę ad ſalubrem victus rationem pertinent,ſed etiam morborum re
medijs,pugnantiſſima inter ſe ſcribunt adeo,vt vel vnum quippiam,quod omnibus his inter ipſos
conueniat,rarũ inuentu ſit.Cæterum uſus ipſe docet,tum ab iiſdem ipſis aliquos lædi iuuariq; tũ
à contrarijs pari modo. Equidem quoſdam noui, qui,ſi triduo ſe ab exercitatione abſtinerent,
protinus ægrotabant.Alios in perpetua quiete degentes,tamen ſecundam ualetudinem tueri.At
que horum ipſorum alios minime lauare: alios, niſi lauiſſent,illico febricitare: ſicut Premigenes
Mitylenæus.Atque ꝙ hæc quidem ita fieri cernantur,& ij,qui ſolo* uſu artem colligunt, nouere.
Nemo tamen eorum ita,ut in morbis,notas prodidit,quibus quis intentus,quam quiſq; uictus ra
tionẽ poſtulet,inuenire poſſet.Quippe in pauciſſimis inuenias exacte traditas,quas empirici ſyn-
dromas,id eſt concurſus,vocant,quemadmodum in peripneumonia, † & laterum cõpunctione:
ſed pleriq; morborum coniecturalem habent dignotionem,ut qui non ex certorum * incidentiũ
collectu noſcantur,ſed hoĩem deſiderent,qui exquiſite corporis affectum calleat, quique omnia,
quæ eiuſmodi affectui conſonent,inuenire ſingulatim queat. Quippe,quod propoſitum eſt, nos
ipſa ratione ducti adhuc iuuenes inuenimus.Vnde & manifeſtum eſt vſum q̃ tumuis longum ſine
ratione talia inuenire non poſſe.Nam,de Premigene eum audirem,niſi lauaret,omnino febrici- F
tare,collegi ratione eum fumida excrementa gignere,quæ tranſpiratu emitti poſtularent: cæte-
rum,cum denſior cutis eſſet,quàm ut ea tranſmitti omnia ſineret,collecta ſub cute calorem exci-
tare:Itaq; etiam balneum eiuſmodi naturis vtiliſſimum eſſe non ob id modo, ꝙ fumidum euocet
ſed etiam ꝙ humectet,idq; dulci humore.Ergo,placuit explicata quoq; manu Premigenis thora
ci iniecta,cuiuſmodi eſſet caloris qualitas,explorare.Vt vero acrẽ,mordacemq; comperi,nõ diſ-
ſimilẽ calori eorum,qui cæpas ampliter comediſſent,multo adhuc magis euentus cauſam probe
coniectaſſe mihi perſuadens,percontabar,ecquid ſudoris illi citra balneum incideret,negant eq;
id,iam firmiorem habere me affectus eius notitiam mihi perſuaſi.Quin etiam alios quoſdam uidi
mus,q̃bus mordax calor erat ſimiliter,ut huic,non tamẽ hi una balnei intermiſſione febricitabãt,
propterea,ꝙ per ſudores excrementa his uacuabantur.Premigeni præter naturalẽ habitum, etiã
victus ratio vel ſemel intermiſſo balneo febricitandi occaſio erat.Nam plurimum domi verſaba-
tur,ibiq; ſcribens uel legens perſeuerabat,propterea,ꝙ Peripateticæ diſciplinę incũbebat: in qua
nemini ſuæ ætatis erat ſecundus. Scimus & ijs, qui minime natura tale excrementum aceruant,
inſtantẽ laborũ diligentiam,*curamq; gignendi eius cauſam eſſe.Itaq; etiam alteri cuidã, cui æq;
atq; illi,mordax calor erat,tametſi balneum vno die intermitteret,contigit non febrire: propte- G
rea,quòd nec † ſtudijs deditus erat,& negocia ſua per vrbem inambulans obibat,emens uendenſ-
que multa,etiam pugnans ſubinde:in quibus ſudare coactus eſt. Ideoq; & alterum quendam ex
ijs,qui æſtate quotannis acuto biliosoq; morbo laborant,multos iam annos † ſeruaui, exercitari
uetans.Nam,cũ calido ſiccoq; temperamento eſſet,ſicuti Premigenes, etiam exercitatione ute-
batur* præceleri, tũ in vero Sole ac puluere.Contingit ergo ei & calorẽ immodice augeri, & cu-
tem denſari,atq; ad tranſpiratum ineptam reddi:quæ ambo ubi concurrerunt,nimirũ corpus,cui
acciderunt,paratum ad febrem reddunt.Ergo,quod in medẽdi arte ſemper uſurpare ſoleo,id nũc
dicam.Faciliime quidem,quod quæritur ratiocinatio inuenit, fidem uero eius experientia com-
probat. Quãquam illud multo maxime mirandum eſt,cum Hippocrates moneat "calidis naturis
vtilius eſſe in ocio agere,quàm exercitari:non paucos tamen medicos eſſe,qui ne norunt quidem
cuiuſmodi tales homines ſint,ſed iuxta omnibus exercitationes iniungant: E diuerſo nonnullos
eſſe,quibus nihil ad ſanitatẽ conducere exercitationem placeat. Sed & tertium ab his genus eſſe,
qui aſſuetis exercitari,id permittant: non aſſuetis interdicant. quorum nemo planè non errat: mi-
nus tñ ij,qui tertio loco dicti ſunt.Quippe q̃ cuilibet rei inſueſcunt, magna ex parte naturæ ſuæ
conuenientem conſuetudinem deligunt,propterea,ꝙ ab ijs,quæ non conueniunt,ſubinde læſi,ip H
ſa repudient.Aliq; tamen vel dulcedine uicti,vel prę nimia dementia ſe lædi non ſentientes,in ma
lis conſuetudinibus perſiſtunt:verum hi pauci:plures,qui non perſiſtunt. Quo magis rationabile
eſt minus errare medicos eos,qui omnẽ conſuetudinem ſeruandam cenſent: qui vero nihil ad ſa-
nitatem intereſſe putant,exercitatus q́s cibum ſumat,an contra:item qui omnes exercitãdos pu
tant:hos peius conſulere,quàm qui prædicti ſunt.Horum vero ipſorum,ſi inter ſe comparentur,
minus incommodi ſunt,qui ante cibũ perpetuo exercitandum eſſe putant: ꝙ & Hippocratem p̃-
cipere aliqui ſunt rati (laboresª "enim cibos prę cedere,in Aphoriſmis legi) non uidentes hoc loco
de ordine eum locutum exercitationis,& cibi,nequaquã illud affirmare,ꝙ omnibus hominibus
hęc ambo conducant,immo q̃bus exercitari expedit,præcedere exercitium cibos debere. Quòd
autẽ non omnibus proſit, & in libro de vulgo graſſantibus morbis aperte teſtatus eſt, ubi ᵇ "cali-
das naturas quieſcere cẽſet: & in Aphoriſmis ᶜ* tectius ſub vniuerſali præcepto, ubi ᵈ "contrariorũ
contraria eſſe remedia proponit. Porrò fieri poteſt, ut pugnare aliquando uideantur huiuſcemo-
di præcepta,non deficiẽtibus,qui omnẽ motum ipſi moto corpori conuenientem, exercitationẽ
nominent: alijs tãtum eum,qui vehemẽtior ſit: ita ut priore ſignificato omnes homines exercita-
tionem

Marginalia:
* τρίψει.
† pleuritide.
* ſymptomatũ.
* ποιότητα.
† ἀπρακτεῖ ἔτ...
† τοσούτων ἐτῶν ἐφύλαξα, i. ſine morbo ſeu ſanum prorſus ſeruaui.
* concitato σὺν τόνῳ. 6. Epid. com. 4. t. 15. 3 183. c
A in Aph. nõ legi hanc ſententiã, ut ſuperius etiam admonui pa. 69. lit. d. ſed Epid. 6. cõ. 4. t 31. 3. 187. f
B Ibidẽ, t. 15. 183. c
* C δυνάμει i. potentia.
D Et hic quoque ſententiã non legi in libro Aph. qui editi ſunt, ſed in lib. de Flatibus.

A tionem deſiderare neminem lateat: ſecundo uero ſignificato non ita ſe habere. Eorum nanq; qui
in carcere ſanitatem ſuam tuentur, parum apte mihi mentionem facere quiddam uĩr, quippe qui
ſpatio prorſus pereunt, ſi oĩno tum ungi, tum lauari prohibentur. Quod verò ad paucos dies inſa
lubri uictus rationi reſiſtunt, nihil ſanè miri. Si igitur exercitationis uocabulo oĩs uenit motus, &
qui inambulauit, & qui perfrictus, & qui lotus eſt, exercitatus dicetur, dummodo cõueniente mo
do, preſenti corporis ſtatui ſit motus. Quòd ſiquis ẽt ab his ſit prohibitus, omnino ægrotabit. Qui
n. ab his in carcere prohibentur, eos nunc non modo ægrotare, ſed ẽt mori uidemus, ſi diu ſint in-
cluſi. Sin vehementiores tm̃ motus exercitationes vocantur, eo pacto uerum ſit non egere om-
nes hoĩes exercitatione. Statim. n. Premigenes ille nullum requirebat violentum motũ, ſed nec in
porticu, quæ eſt ante balneum, exiguam ante lauandum inambulationem: immo *vnctum eſſe * τρίψασθαι, i. frictum eſſe.
ex oleo, & a balneo aquam deterſiſſe, ſatis magnis motus ſunt talis temperamenti homini. Hic ve
ro & ante cœnam ambulabat, & cum amicis diſputabat: ſimiliter mane quoque domi. Nuſquam
igitur ex ipſa in totum deſidia adiutus quiſquam eſt. Sed, cum quietem agere calidis naturis Hip
pocrates ſuadet, "vehementi motione uti vetat. Porrò ipſe multos, qui propter eos motus, quos 6. Epi. com. 4.
per totam æſtatem exercebant, in principio autumni quotannis ægrotabant, ipſis vetitis ſanos t. 15. 3. 183. c
B reddidi: quemadmodum rurſus alios à vehementi exercitatione prohibui: alios a quiete ad exerci
tia traducens, cum ſæpe ante ægrotaſſent, in ſanitate ſeruaui. Porrò hi frigidiores ſunt ijs, qui tem
perati & mediocres ſunt, & affectu planè contrario ijs, qui calidiores ſicciores q; ſunt. Diximus ãt
temperamentorum notas non ſolum in libro De temperamẽtis, ſed ẽt in libro De arte medica.
Is. n. vni ex libris noſtris eſt titulus. Mirandum verò de ijs medicis eſt, qui ne ea quidem, quæ ſen-
ſui euidenter apparent, agnoſcunt. Quis. n. latiſſimum eſſe hominum diſcrimen nunc non uidet,
adeo ut eadem *exercitia, ijdẽq; cibi alios bene, alios male habeant, non ſecus, q̃ in morbis? Qua- * ἐπιτηδεύματα.
re, ſicuti, ꝙ non oẽs eadem requirant, eos ſcire decuerat, ceu manifeſte apparens, ita cum commẽ-
tarios ſcriberent, determinare ac docere, quæ quibus uel conducerẽt, vel officerẽt par erat. Quid
igitur cauſæ fuit, cur eiuſmodi determinationes, tametſi ab Hippocrate proditas, omiſerunt? nem-
pe quid aliud, quàm perdita ambitio, dum dogmatum principes nominari, atq; inde gloriam con
ſequi inter homines ſtudebant? Cuius cauſa illi non ea quidem, quæ manifeſte apparent, ſed opi-
niones, quas ipſi ultro ponebant, ſequi voluerunt. Poſteri verò, qui in hos inciderunt, perſuaſi ple-
riq; ſunt propterea, ꝙ nec quicquam didiciſſent melius, & ſimul rudes, imperitiq; demonſtratiuæ
ſcientię omnino eſſent. Qui nanq; hanc ſequetur, facile tum vera dogmata à falſis diſcernet: tum,
C quæ certis determinationibus ſcripta ſunt, ab ijs, quæ non ita. Idem nimirum inſcitiam eorum Duo hęc uerba non ſunt in græco.
omnium damnabit, qui citra determinationem {de diſſidentibus} aliquid ſcripſerunt.

De exercitatione, balneo, & uini uſu pro naturarum ratione, ac de triplici parte ſenectutis. CAP. 12.

QVo magis, quæ nam eſſe determinationes debeant, altius repetẽtẽ, ſed breuibus, diligen
ter audias. Quibus mordax calor natura eſt adeo, ut fumida gignat excremẽta, ijs balneũ
ſalubre eſt, tũ motus, q & exiguus & lentus ſit, multus autẽ & celer aduerſiſſimus eſt. Ita
que illis non ſemel modo, verum ẽt bis die lauari conducet, potiſſimũ ęſtate: Eſſe quoq; boni ſuc-
ci nutrimẽtum, in quo nihil inſit acre: In ſole autẽ verſari, & iraſci, & multum cogitare, his inimica
ſunt. Qui diuerſæ ab his naturæ ſunt, (hi autẽ ſunt, qui frigido & humido tẽperamento ſunt) valen
tiores motus deſiderant, ac victum in quo ſuperet, quod tenuẽ ſuccum faciat. Is cuiuſmodi ſit di-
ximus ſingulari libro; hi vero, nec ſi in ſole exercites, læduntur: nec etiam, ſi balneo abſtineãt. Ac
maxima q dem eſt dictarum inter ſe naturarum differẽtia. Aduerſiſſimum. n. eſt humidum & frigi
dũ tẽperamẽtũ ei, ꝙ calidum eſt & ſiccum. Maxima rurſus eſt & calidi ad frigidũ & humidi ad ſic-
cum. Porrò frigidum & ſiccum ſenum tẽperamento, quàm ſimillimum eſt: itaq; ẽt celeriter ſene-
D ſcunt eiuſmodi corpora: dictumq; de hoc tẽperamẽto ſupra abũde eſt. Humidum verò & calidũ
fluxionum vitijs obnoxium eſt. Cæterum, quod oĩbus intẽperatis naturis commune pręceptum
eſt, id expedit in hac quoq; ſeruari. Eſt autẽ id, ut eas corrigas quidem contrarijs, ſed dum plane in
ocio ſunt: ſerues autem ſimilibus, cum per negocia ſibi vacare non poſſunt. De exercitationibus
huiuſmodi corporum ita ſtatuẽdum eſt, plus quidem his laborandum eſſe propter corporis humi
ditatem: *præceleri motu non vtendum propter calorẽ. Porrò attendẽdum diligẽter eſt, cum ex * συντόνῳ concitato.
ſegniore vitæ ratione ad exercitationes ſe transferunt: ilico enim fluxionum tẽrantur morbis, niſi
prius ſint vacuati, quàm exercitationes adeant. Quicquid enim in corpore concretum, & craſſum
in humoribus fuerit, aut etiam modice frigidum, id ſtatim in ſpiritum vertitur, ac funditur. Itaque
etiam vere tales naturę maxime ijs morbis patent, qui ex plenitudine oriuntur: quales ſunt ſynan
chę, cynanchę, deſtillationes, quos catarrhos uocant, hęmorrhoides, ſanguinis profluuia, articu-
lares morbi, ophthalmię, peripneumoniæ †laterum compunctiones, reliqui denique omnes, quo † pleuritides.
rum genus eſt phlegmone. Quare etiam *occupare ꝑ ueris initium ſanguinis detractione opor- * φθάνειν, i. ante uertere, ꝑuenire, vel
tet, aut per inciſam venã, aut ſcarificandis malleolis. Quod ſi ita inaniri recuſent, purgandi medi- prœoccupare.
camento ſunt, non ſimplicis facultatis, ſed quod trahere & flauam bilem, & pituitam, & ſeroſa

excre-

excrementa poſſit. Quæ uero de exercitationum ratione diximus, eadem & de balneo dicta E
eſſe putandum: quippe quod ipſum quoq; non tutum eſt, niſi prius inanitum corpus ſit. Inanitio
vero vtile eſt potiſſimum, cuius lauacri aqua potabilis non eſt, ſed in qua vis aliqua per halitum di
6.Epid.cō. 4. gerendi ſubeſt. Vinum autem frigidis ſiccisq; naturis vtiliſſimum eſſe prius dictum eſt. An uero
t.15.3.183.c calidis omnibus idoneum nō ſit, ſed vtilior his aquæ potio ſit, ſicuti in libro De popularibus mor
bis ſiue Epidemion legimus, nunc æſtimandum. Fortaſſis enim abſurdum omnino cuipiam uide
bitur, iuuenem, qui athleticus, vel militaris ſit, aut etiam foſſor, meſſorve, aut arator, uel deniq; q
robuſtum aliquod opus exercet, aquæ tantum potione uti: atq; in hoc falli Hippocratem, cum ca
lida temperamenta aquæ potionem poſcere, abſolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates non
abſolute id, ſed de naturis ſumme calidis, quæ vtiq; propter intemperiē tales ſint, dixiſſe uidetur,
non ꝙ plurimum habeant naturalis caloris, quem ipſe augeri in athletarum exercitio confirmat.
At, qui ex intemperie calidus eſt, is neq; athleta, neq; miles bonus, ſed neq; foſſor, meſſor, arator-
ve aut deniq; ad ruſtica, vrbanave opera fortis vnquam euadet. quippe ualentium hominum ea
ſunt munera. Porrò tales nunquam fuerint, niſi mediocri ſint temperatura. Atqui, ſi media tempe
rie ſint, vtiq; plurimus his fuerit naturalis calor. Ac tali quidem naturæ mediocre profecto dandū
eſt vinum, ſicuti ipſa quoq; mediocris eſt. Atq; hactenus ſaltem mediocre, quoad ipſa mediocris F
eſt temperamenti: quando hanc quoq; neceſſe eſt non ſolum in ſenectute, ſed etiam in remiſſio-
nis tpe, media temperatura frigidiorem euadere. Sicuti ergo, ut in intemperie, quæ intra ſanitatē
conſiſtat, calidiſſimum temperamentum ſit, huic omnino uinum circumcidiſſe prodeſt. Sed, cum
triplex genere ſit calidi temperamenti differentia, una, in qua reliqua contrarietas (nempe quæ in
humido ſiccoq; conſiſtit) mediam temperiē ſeruat: altera, in qua ſiccitas ſubſultat: & tertia, in qua
vna cum calido etiam humidum redundat: utiq; in qua altera contrarietas medium temperamē-
tum tenet, nunquam fuerit vltime calor immodicus, quandoquidem huic ſiccitas ſtatim ſuperue-
nit. iſta vero non ſemper iuncta eſt cum ſicca. At, in qua ſiccitas calori eſt adiuncta, in hac incide-
re aliquando plurimus, vt in intemperie, quæ cum ſanitate conſiſtat, præter naturam calor poteſt
idq; longo tempore. Plurimam uero breui ſpatio, etiam quæ cum humiditate coniuncta eſt, im-
moderatam caliditatem, ut in ſanitatis intemperie, fieri licet. Ac ei quidem, quam primo loco di-
ximus, differentiæ tantum diluti uini, quod ὑδατώδη vocāt, exhiberi ſinemus, quantum à ſumma
intemperie ipſa receſſit: reliquarum autem neutri, præſertim cum ſumma ſit, quemadmodū oſtē-
ſum eſt. Quæ enim tales intemperies non ſunt, ijs dandum uinum, ſed exiguum & dilutum, tale
porrò eſt, quod colore quidem eſt album, ſubſtantia tenue: ſicut e diuerſo frigidis intemperantijs G
calidiora vina præbemus. At, quod calidiſſimum quidem uinum eſt, id frigidiſſimis intemperan-
tijs eſt utile: reliquis uero, quod proportione reſpondet. Neq;.n. eius tantum meminiſſe oportet,
ꝙ contraria contrariorum ſint remedia, ſed etiam quantitatis rationem in ſingulis contrarijs ha-
bere. Ergo, ſicuti de medicamentis oſtendimus, non ſolum æſtimandum eſſe, calidumne, an frigi-
dum quicquam ſit, ſed etiam quoti in his ordinis ſit: ita & de vinis eſt agendum, non ſolum dilutū
aut calidum deligentibus nobis, ſed quod, vt ad intemperantiæ ſpeciem, calore, frigoreve ſuo con
ueniēter occurrit ac reſpōdet. Hæc vero dicta mihi de ijs ſunt, q mediam ſenectutis ætatem agūt,
vtiq; nec ignoranti primam eius partem eſſe, q̄ ὠμογερόντων. i. corū qui cruda viridiq; adhuc ſene-
cta ſunt, dicitur, propterea, ꝙ adhuc obire ciuilia negotia poſſunt: ſecundam autem, cui apte no-
men ipſum inditur eò, quòd ipſa ſit, de qua dicitur,

Vt lauit, ſumpſitq; cibum, det membra ſopori.

Quod tamen in tertiam non conuenit, in qua Telephum grammaticum bis, terve menſe lauari
dixi: propter enim uirium infirmitatem aſſiduum hi balnei uſum non ſuſtinent. Accedit,
quod per habitus frigiditatem mordacia hi excrementa non pariunt. Nomi-
nant eum, qui ad hanc partem peruenit, græce πέμπελον, ſicuti aiuut, H
qui uocabulorum etymologijs gaudent, ab eo, quod eſt
πεμπάσθαι τὴν εἰς ᾅδου πομπὴν, id eſt mittendo
in pompam, quæ ducit
ad Manes.

A GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM LIBRI.

Monſtrantur præcepta, quæ ad omnes lapſus remouend os, & declinandos attinent in iis corporibus, quæ ab optima labuntur ſanitate.

Summa earum rerum, quæ ſuperioribus quinque libris comprehenſæ ſunt, ac quodnam ſit huius ſexti inſtitutum.

Aliud huius de ſanitate tuẽda ſpeculationis argm̃ hoc libro inchoaturus, repetẽda cẽſeo eorũ, q̃ hactenus, tractata ſunt, capita: quæ vtique dicẽdis ſunt neceſſaria. Igitur primũ diximus, q̃d ſit ſanitas: ſecundo loco generalis eius deſcriptio poſita eſt: tertio quemadmodũ ſeruari ea poſſit, eſt proditũ. Ad hæc
B illud adiectum, animaliũ corpora perpetuo mutari, indeque adeo neceſſe eſt ſanitatẽ eorũ, quæ aliàs corrumpi periclitetur, noſtrę procurationis indigere ante, quàm tã notabilis mutatio fiat, vnde iã manifeſte ęgrotent: procurationẽ vero nõ aliũde cõſtare, quàm ex cibo potioneque, quibus q̃ de ſubſtãtia corporis decidit, reficiatur. Altera incurabilis eſſe demõſtrata mutatio eſt, ſcilicet quę pro ętatis ratione accedit, propterea, quòd, cuiuſque animalis corpus à prima genitura ad exitũ vſque roro interueniente t̃pe ſiccescat. Cæterum, qui ſalubrẽ uiuẽdi rationẽ ignorant, credibile eſt hoc citius, q̃
A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 1. io. 59. h ꝓ naturæ ratione, interire. Quoniã aũt (vt diximus) neceſſe eſt omne genitũ animal nutriri, ſubſtãtia vero ciborũ vniuerſa in nutrimentum non abit, ac proinde vitioſũ quiddã ex ſuperuacuo eius relinquitur, quod proprie excrementum vocant, pręparatæ à naturæ quædã corporis partes ſunt, quæ id ſecernant, atq; emittant. Plurima vero cum ſit in naturis corporum differentia, rationabile eſt ſuam eſſe cuiq; ſanitatis tuendæ prouidentiam. Primum igitur, hominem, qui optimo ſit ſtatu, pro materia tractationis propoſitum, quemadmodum quippiam in ſanitate cuſtodiat, tradere ſtu
C duimus. Cum autem variæ occaſiones ſint, quæ ſalubrem viuendi regulam pluribus modis intercipiant, eum, qui optimo corporis ſit ſtatu, {vni ſibi vacantem} ac ab omni ciuili negocio liberũ, in ſanitate ſeruare propoſuimus. Atque hunc quidem, cum in primis quinque libris, quem admodum quis à prima ineunte ætate ad vltimam uſque ſenectutem in ſanitate cuſtodiat, docuerimus, nunc ad eos veniemus, quibus per negociorum qualitates eſſe, bibere, atq; exercitari debito tempore non licet: præterea ad eos, qui ſtatim ab ortu valetudinarium corporis ſtatum ſunt ſortiti. Sanè breuior erit de his ſermo, quàm prior, quamuis ſuapte natura longior ſit, propterea, quòd plurimarum materiarum vires, quibus ad ſecundæ ualetudinis tutelam utimur, prędictæ iam ſunt. Nã cum frictione, balneo, exercitatione, cibo, potione, calefactione & refrigeratione, veneris tũ uſu, tum abſtinentia, & ſi quid aliud eiuſmodi eſt, mutationes fieri corporis cernamus, utique horum omnium uires (vt dixi) prius ſunt proditæ.

De vitioſis corporum conſtitutionibus, ac de ea, quæ ex ætate prouenit, differentia. *CAP. 2.*

Vitioſi autem corporum ſtatus genere duplices ſunt, cũ elementares & primas corporis particulas, quas Ariſtoteles, ὁμοιομερῆ, id eſt ſimulares vocat, alij æquabiliter, alij inæquabiliter at-
D temperatas habeant. Dico autem æquabiliter temperari, cum ad aliquã intemperiem verſæ æquabiliter corporis particulæ omnes aut frigidiores iuſto, aut calidiores ſunt redditæ, aut ſicciores, aut humidiores, aut per coniugationem quædam calidiores ſimul, & ſicciores, q̃dã humidiores pariter & frigidiores, & quædam humidiores, & calidiores, quędam ſicciores, & frigidiores. Quin etiam in inſtrumentalium partium compoſitione quædam æquabiliter, quædã inæquabiliter ſunt conditę. Ac primum quidem dicam hic quoque, qui * ſtatus corporum ſint maximè valetudinarij, ſicuti & prius † qui maxime ſanus eſſet} oſtendi. Verum is vnicus erat: etenim in omnium rerum genere, quod optimum eſt, id vnum eſt; vitioſa uero plurima ſunt. Duplex tamen eſt eorum ſecundum genus diſcrimen, ceu paulo ante dixi, alijs ſimili intemperie omnes partes habentibus, alijs diſſimili. Atq; eorum quidem, quę ſimilem intemperantiam habẽt, ea peſſima eſſe conſtat, quę has validas habent, ac potiſſimum frigidas ſimul & ſiccas. At, quibus inæquabiliter ſe habẽt corporis * conſtitutiones, horum numerare quidem varietates facile non eſt. Cęterũ illa quoq; duplici genere, ſpecieve, ſiue quouis alio modo nominare uelis, uariare licet. Nam maxime quidem ea morbis patent, quorum principes maxime partes contrarijs temperamẽtis ſunt affectæ. Minus obnoxia valetudini ſunt, quibus † diuerſę a principibus partes} ita ſe habent; Equidẽ aliquos iam uidi, quibus uenter frigidus erat, caput calidum: ſicut contra, quibus caput frigidum erat, venter calidus. Vidimus autem & ex accidenti, non primum nec propria temperamenti ratione aſſidue afflictum bili

*νοσωδέστατα.

† ὑγιεινόν. ſalubrem.

† Græce clariꝰ τὰ μὴ κύρια, id eſt partes nõ principes.

ventrem, qui alioqui non erat natura calidus: æque vero & refrigeratum alterũ, quãuis non eſſet E
natura frigidus: ad eundem modum & caput, & iecur, & lienem, atq; etiam alias partes, aliatum
qñq; intemperantijs affici, cum aut ipſæ haudquaquam læſæ in proprio tẽperamento eſſent, aut
etiam contrarium planè quàm aliæ, affectum haberẽt. Primum ergo de ijs verba faciam, qui æqua
li ſunt intẽperie, idq; ab ijs, qui præcalidi ſunt, auſpicatus. Sanè dictum à nobis in libro de tempe-
ramentis eſt, fieri non poſſe, ut intẽperies quælibet ſola diu duret: qñ ipſe ſibi ipſi alteram ex neceſ
ſitate adſciſcit. Indeq; factum, ut pleriq; medicorũ quatuor tñ eſſe intemperãtias putarint, easq;
compoſitas, ſimplices vero ne eſſe quidem. Nam & calidam, dum humiditates ſemper conſumit, A.l.1.f.1.d 3.c.1.f.5.b
† ὑποτρέφειν ὑγρότητα, i humiditatẽ ſubnutrire. parere ſiccitatem: & frigidam, dum nihil abſumit, † humoris incremento quodammodo conferre.
Eodẽ modo & ſiccam per eas ætates, q̃bus augeſcit animal, calidius ipſum ſemper efficere: q̃bus
uero decreſcit, refrigerate, & ſiccare quidẽ ſolidas corporis particulas, cõgerere vero abũdantiã
excrementorũ. Simili modo, ſi humida cum modice calida coierit, exiſtere aliqñ in utraq; oppoſi
tione mediã temperiem. Vtranq; oppoſitionem intelligo, & quæ ex calido ac frigido conſiſtit, &
quæ ex ſicco & humido. Erit autẽ medij tẽperamenti (quod εὔκρατον græci uocant) eiuſmodi intẽ
perantia in ipſo præcipui uigoris tẽpore (quam ἀκμὴν græci uocant) ſed & in remiſſionis tempo-
re, prout ipſi conuenit. Optimam nanq; temperiẽ in adoleſcentia corpus obtinet: reliquæ omnes F
ætates deteriores hac ſunt, vt prius eſt oſtenſum. Atq; hoc ẽt meminiſſe conueniat, vnũ id quoq;
ex ijs, quæ dicta ſunt. Cum. n. duplices actiones in animalibus ſint, certe corporales pueri præci-
puas obtinent: quæ animi ſunt, ea quæ à pueris ad remiſſionem uſq; ſuccedit ætas. Nec tñ eſt has
ætates annorũ numero circunſcribere, quẽadmodũ nonnulli fecerunt: niſi forte in latitudine qua
dam. Ergo pubeſcere quidem incipiunt aliqui, ubi quartumdecimum annum expleuerunt: quidã
vno poſt anno, aut etiam amplius. Initium præterea remiſſionis nõnulli habẽt ſtatim à trigeſimo
anno, nonulli poſt quintum & trigeſimũ. Ac robur quidem omnibus minuitur poſt ipſam ſum-
mi uigoris ætatem: non tamen hi ſanitatẽ amittunt, tametſi minus hanc, quàm ante, laudabilem
habent. Cæterum hanc habent non ſolum vſq; ad initium ſenectutis, uerum etiam, in ipſa ſene-
ctute tota: quæ ipſa quoq; quibuſdam naturalis eſſe morbus uidetur. Cum enim nec dolore angũ
tur vllo, nec vllam actionum earũ, quibus ad uitæ munera utimur, aut penitus amiſerunt, aut om
nino imbecillam hñt, vtiq; ſani ſunt ſanitate, quæ ſenectuti ſit congrua. Meminiſſe. n. profectò
oportet eorũ, quæ de ſanitate demonſtrata ſunt, nẽpe q̃ ampla ſit eius latitudo. Iã, ſi tertia quoq;
corporis affectio eſt, quam neutrã Herophilus appellat, quæ in ijs, q̃ è graui euaſerunt febri, con-
ualeſcẽdi tẽpore cernitur, & ſenili ætate, omnino extra morbum ſenes erunt: actiones tñ perinde G
ut ij, qui in flore ætatis ſunt, firmas, ualentesq; non habebunt. Verum, ſi ad uidendum, audiẽdum,
ingrediendum, aliaq; faciẽda, quæ ſeni expediunt, nullo deficitur corpus, ẽt hoc rationabiliter ſe-
nis ſanitatem nomines, utiq; totum hoc iungens, ſenis ſanitatem, non abſolute ſanitatem. Hæc. n.
propter ipſam actionum uirtutem integra eſt, & de qua queri non poſſit. ſenum ſanitas querimo
nijs non uacat: quamuis enim omnes actiones habet, nullam tamen ualidam habet. Atque adeo
illa pars artis, quæ de ſenum ductu inſtituitur, huc tãtum conſilia dirigit, ut ſanitatem eorum, qua-
tenus fieri licet, tueatur. Corpora uero, quæ à prima ſtatim genitura † pronum ad morbos} ſtatũ
† νοσώδη, morboſum. ſortita ſunt, ea planè ad ſenectutem nunquam perueniunt, aut, ſi quando peruenerunt, vno ſaltẽ
diutino morbo penitus laborant. Propoſuimus autem in hoc libro de iis diſſerere, qui uitioſo cor
poris ſunt ſtatu: atque, hos quemadmodum ſanos plurimum tueamur, diſquirere.

De regendis corporibus, quæ calidiorem naturam ſortita ſunt, humida, ſiccave, aut harum media adiuncta. CAP. 3.

ERgo initio ab ijs ſumpto, qui parẽ in oĩbus corporis partibus intemperiem habent, primum A.l.1.f.3.d
de ijs agamus, qui calidius temperamentum ſortiti ſunt, cæterum in humiditate, ac ſiccitate 4.c.1.f.68.
modice ſe habent. Ac talis quidẽ corporis natura ab initio ſtatim magis apparet ſana, quam ea, q̃ H a
in utraq; oppoſitione vitioſa eſt: vtranq; oppoſitionẽ intelligo, & quæ ex calido & frigido conſi-
ſtit, & q̃ ex humido & ſicco. Eadem dentes edet citius, & citius articulatam uocem proferet, & ci
tius ingredietur, & ſingulis annis ad portionem increſcet: poſtea vero, q̃ adoleſcentiæ annos com
pleuerit, exinde ad remiſſionem uſq; manifeſte calidior apparebit ſic, vt tum morbis, tũ ſympto-
matis, quæ à bili oriuntur, facile ſit obnoxia. Multus nanq; calor, dum humorem abſumit, ſiccius
temperamentũ reddit. At, cum florens iam ætas item calida ſit, nimirum compoſita eorum tem-
peries calida ſimul, ſiccaq; erit. In talibus aũt temperamentis bilis abundare tum pallida, tum fla-
ua ſolet. Ergo, q̃ hac natura ſunt, ad ætatem vſq; adoleſcentiæ ſimiliter educãdi ijs ſunt, qui opti-
mæ ſunt naturæ: de q̃bus dictum in præcedentibus eſt. Poſtea uero, quã abſolutum eorum corpus
ſit, cõſiderare oportet, vtrumne bilis excrementũ illis p̃ alũ unà cum fæcibus expellatur, an ad
ſuperiorẽ ventrem ſit propenſum. Si. n. deorſum feratur, conſtat non debere eſſe ſolicitos. Sin ſu-
periorem uentrẽ petat, per uomitum eſt emittẽdum, ſcilicet longe ualere iuſſis philoſophis ijs, qui
uomere ex aqua tepida poſt exercitationes ante cibũ uetant. Nã uino nec ipſe ſanè tñ eſſe utẽn-
dum ſuaſerim, niſi difficulter id faciant ex aqua. Quippe eiuſmodi q̃dam corporum naturæ ſunt,
quibus

A quibus utiq; uinum dulce,ſed vbi aquam præbiberint,eſt concedendum.Præterea ẽt magis, vbi
temperamentum eorum ab initio calidius ſicciusq; fuit,vomitio petenda eſt,propterea,q̃ magis
ẽt hi bilioſi ſunt in pręcipui vigoris ętate.Quin & exercitari his utilius eſt,non †acutis exercitatio
nibus & * pręuegetis,ſed potius tardis & mollibus.Sunt.n.omnes, qui hoc ſtatu ſunt,graciliores.
† Acutę vero exercitationes conſenſu gymnaſtarum omnium extenuant:ſed lentę cõtra corpus †Vehemẽtib.
implent.Sunt uero ex ijs,qui impenſe calido temperamento ſunt,qui exercitari prorſus non de- *σύντονοι.cõcitatis.
ſiderant,ſed abunde his ſatisfaciant in ambulatio,balneum,& mollis ex oleo frictio . Acre nanq; † Vehemẽtes
& mordax calidum id eſt,quod ab his exhalat,non humectans,quale ἀτμώδης græci vocant , nec carne explẽt.
ſuaue,citraq; morſum:hos vero à cibis quoque balneum iuuat.Quidam vero eorum,incredibile id enim ſonat
eſt,quam etiam obeſi ſunt redditi ex tali victus ratione.Antiquum autem vinum inimicũ his eſt: uox σαρκοῦν.
album uero ac tenue idoneum eſt.Aeſtimandum autem in omnibus eſt,qui à cibo lauantur, nũ
in dextra præcordiorum parte,vbi ſitum iecur eſt,dolorem aliquem,aut grauitatem , aut tenſio-
nem ſentiant.Eiuſmodi nanq; corporum ſtatus iecinoris uitijs tentari ſolet,ſi balneo poſt cibum
utatur.Ac,ſi quando eiuſmodi aliquod vitium ſentiunt,ilico dandum aliquid eſt eorum,quæ ob
ſtructum iecur liberent,abſtinendumq; ab ijs cibis,qui craſſum efficiũt ſuccum,ac potiſſimum ſi
B ijdem glutinoſi ſint.De his dictum abunde nobis eſt in tribus libris,quos de alimentorum uiribus
ſcripſimus:præterea in eo libro,quem De euchymia & cacochymia , id eſt de cibis boni & mali
ſucci,edidimus:itemq; in libro De extenuante victus ratione . Quippe,qui dolorem in iecinore
ſentiunt,ijs tali victus ratione vtendum oĩno eſt,quoad dolor ſe remiſerit,& dextra præcordia le
uia quodammodo ſentiãt.Vtile ſanè fuerit & liquorem,in quo macerata ſit abſinthij coma,offer-
re:præterea,quod tum ex aniſo,& amaris amygdalis conficitur:quod etiam bibere ex oxymeli-
te præſtat in eo tẽpore,quod inter ſurgendum a ſomno,lauandumq; interuenit.Nam , & poſtq̃
confecta ſunt,quæ ex uentre ad iecur redduntur,talia exhiberi præſtat,& tẽporis aliquid eorum
operi ante cibum ſumendum dari.Non inutile eſt & medicamentũ,quod diacalaminthen uocãt:
cuius compoſitionem in quarto horum commentariorum ſcripſimus. Vetum in bilioſis tempe-
ramentis cauere oportet huius aſſiduum uſum.Sed,& ſi quando horum quiſpiam eo propter ie-
cinoris obſtructiones utitur,utilius eſt ex oxymelite id bibat.Porrò alimenti ſpecies,ſi quis horũ
temperamentum uertere in melius ſtudet,contraria eſſe intẽperantiæ debet.Senſim vero id fiet
A.l.1.f.3.d citra noxã,ſi & pręſit medicus:&,qui curatur,ita ſit"à negocijs liber,vt omnia ſuo tẽpore peragat
4.c.1.f.68. Nam,qui in rebus ciuilibus uerſatur,& multis negocijs diſtringitur,huic tutius eſt,ut nec tempera
d C mẽtum ſuum mutare,ſed accommoda ſibi nutrimenta ſumat.Porrò apta ſunt humidis quidem
humida,& ſiccis ſicca.Nutritio.n.fit,cum is,qui nutrit,cibus corpori,quod alit,aſſimilatur.Citius
autem aſſimilantur ſicca ſiccis,& humida humidis.Quibus vero æquale temperamẽtum eſt,ijs q̃
to iucundius fuerit,quod comedunt,tanto utiq; fit magis nutriens.At,qui inæqualem temperiẽ
ſunt ſortiti ita,vt his aliud iecinoris temperamentum ſit,aliud ventris,aut alicuius eorum,quę cir
ca iecur ſunt,ijs diuerſum eſt,quod ſingulis conueniens eſt,aliud,quod cuique particulæ eſt ido-
neũ.Qm̃ autem oſtenſum eſt duplex eſſe,quod ſingulis conueniens eſt,aliud,quod ſecũdum ſim-
plices qualitates,aliud,quod ſecundum totam ſubſtantiam;quod ſimplicibus qualitatibus maxi-
me aptum eſt,id qualenam ſit,ſuperius paulo eſt comprehẽſum,idq; ſeu mutare intemperiem ꝑ
ocium uelis,ſeu*cedere cogans propter negocia ; quod ex tota ſubſtantia idoneum maxime eſt, * ὑπείκειν.
ſola experientia diſcernitur.Ac maximam quidẽ vim habet ad ea,q̃ eduntur bibunturq; , non in ob ſequi, ſeu
uentre modo,ſed ẽt toto corpore conficienda,totius ſubſtantiæ conuenientia:cuius ratione nu- maiorem ge-
trimenta animalibus,& uaria,& ſpeciebus multum inter ſe diuerſa habentur:cum nulla ſimilitu- rere.
do ſit eius , quod ex palea & herbis accedit,ei,quod ex oſſibus & carnibus:nulla ſocietas eius,
qđ ex pane eſt,cum eo,quod ex cicuta & ueratro:nam & hęc animantiũ quibuſdam nutrimenta
D ſunt.Fiunt aũt & qualitatibus conuenientiæ,vtiq; ſi ſeruare tẽperamentum ſtudes, humidis na-
turis humectante cibo maxime quadrante:ſiccis uero eo,q ſiccet: ſin alterare placet , contrarijs
In eo autẽ,q eſt in calido frigidove ad intemperantiam lapſu,contraria dare ſemꝑ excepit , cum
& efficaciſſimæ eiuſmodi intemperies ſint,&(vt ita dicam)magis,q̃,quæ ex ſiccitate & humidita-
te conſiſtunt potentes,qppe cum facile ſimilibus nutrimentis in morboſam intemperantiã ab-
eant.At,ſi ſiccius quoduis membrum efficias,nihil manifeſte lædes : pari modo nec ſi humidiori
ſuam humiditatem ſerues.Euidenti uero argumento tibi & ætates ſint.Quæ.n.à prima genitura
adoleſcentiam vſq; habentur,humidiſſima ijs caro eſt:ſenili ætati impenſe ſicca . Meminiſſe vero
in huiuſmodi ſermone oportet eorum , quæ in opere De temperamentis ſunt ſcripta , ſcilicet ne
quis exiſtimet,qui ſuperuacuis excrementis onerantur,hos humido temperamento eſſe : quæ
res eos,qui ſenectutem frigidam & humidam putarunt, falſos habuit. Non enim ipſæ particulæ
ſenum humidiore temperamento ſunt,ſed ipſæ capacitates , quę inter corpora patent tum ſe-
num,tum eorum,qui humidis morbis laborant,ſuperuacua humiditate implentur,Porrò cuiuſ
modi ſiccus morbus ſit,certa ſcientia cognoſcet, qui librum,quem De marasmo inſcripſimus,di-
ligenter relegerit non ſemel bisve,nec tranſcurrens,ſeu ſingulis inſiſtens atq; intentus.Sane, qui

hæc commode leget, hunc exercitari prius conuenit in ſecundo de temperamentis libro, in quo E
demonſtratum eſt ſenis tēperamentum ſiccum eſſe. Verum, quod in pñtia nobis propoſitum eſt,
calidius iuſto corpus, ſi quidem in prima conſtitutione medium humiditatis, ſiccitatisq; habitū ha
buerit, oīno id in incrementi ſtatu (quam ἀκμὴν vocant) ſiccum efficitur, idq; tum magis, tum cele
rius, ſi etiam natura ſiccius erat. Sed & ſeneſcet idem citius, quanto utiq; ad ſummum incremētū
peruenit citius. Nā, cum omnes in remiſſione ætatis ſiccefcamus, ratio eſt, vt qui natura ſit ſiccior
in ſenilis intēperantiæ ſiccitatem citius perueniat. Hi ergo in præcipui uigoris ætate potiſſimum
humidam victus rationem poſtulant: cuius formulam proxime deſcripſimus: perficitur. n. hume-
* συντόνων. ctantibus cibis ac balneis, tum exercitationū, & quæ *præceleres, & quæ multæ ſunt, abſtinentia.
Hi adeo æſtatis tpe & citius lauantur, & à cibo iterum: prodeſt his & frigidæ potio. At uenus ſic-
cis temperamentis eſt inimiciſſima. Vitandæ quam maxime his ſunt exuſtiones, & laſſitudines, &
* ὀξὺς. vigiliæ, & motus omnis *celer. Iracundia uero, cum biliofas naturas maxime accendat, acutas fe-
bres parit. Itaque, quæ uictus ratio ijs laudatur, qui ſtatus incrementi tpe temperie ſunt calida, hu
miditatem tamē ab ortu mediocrem habebant, hæc ijs, qui natura calidi ſunt & ſicci, magis cōue-
* ποσότης, i. quantitas. nit. Nec dubiū eſt, quin *modus quoq; exceſſus ſuperantis elementi in primis cōſiderandus ſit. Si-
quidem eatenus intēdere, remittere, aut augere victus ſpeciem oportet, quatenus ſupra naturalē F
habitū aucta, diminutaue ſunt tēperamenti elementa. Quapropter, ſi eorū, qui natura humidio-
res, calidioresq; ſunt, mutare tēperamentum ad frigidiorem ſiccioremq; ſpeciē libet, contrariam
his victus rationē exhibeas, oportet: ſin id cuſtodire placet, ſimilem. Sanè eiuſmodi naturæ in pue
rili ætate fluxionum, & redundantiæ morbis maxime tentantur, itemq; putredinis, quo magis &
pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigent. Quicquid. n. hoc corrūpitur,
id toti corpori morborū putredinis occaſio fit. Itaq; & ante cibum bis terq; hi ſi lauent, ac calidis
ſponte ortis utantur, maximū inde cōmodū ſentiunt. Quippe huc dirigitur in his conſiliū, ut ipſas
aīalis particulas ſeruemus humidas. Quæ res omnis temperamenti cōis eſt, ſi modo contraria ra-
tio omnium animantium corpora citius ad ſenectutem perducit, ipſaq; eſt, cuius culpa omne ge
nitū corpus mortale ſit. Quippe, ſi fieri poſſet, ut temperamētum corporis humidū perpetuo ſer-
uaretur, verus ſophiſtę, cuius inter initia operis memini, ſermo eſſet, qui ſibi auſcultantē promiſit
immortalem fore. Sed, qm̄ naturæ progreſſum, qui eſt ad ſiccitatem, effugere corpori nō licet, ut
ante docuimus, idcirco ſeneſcere nobis, corrumpiq; neceſſe eſt. Erit tamē id maxime diuturnū, G
quicquid minime ſiccatum. Verum, cum humida uictus ratio excrementa & ſuccorum abundā
tiam pariat, difficile eſt ita mediocritatem ſeruare, ut neq; morbi incidant, neq; ſenectus mature
tur. Quod tamē ad ipſius temperamēti rationem attinet, qui maxime ſunt humidi, ij maxime ſūt
longæui. Ijdem & ſanitate, ubi corpus ad robur peruenit, plus cæteris fruuntur, & cæteris, qui pa-
rem ætatem agunt, ualentiores ad extremum vſq; ſenium ſunt. Ideoq; ferme tum medicis om-
nibus tum philoſophis, q corporis elemēta diligenter inueſtigarunt, temperamentum id lauda
tum eſt. Immo etiam unum id proinde ſm naturam ſe habere quibuſdam eſt uiſum. Nam, quam
quam in principio ſit deterius, tempore tamē reliquis præſtantius euadit. Quo magis, qui tuendę
huius corporis ſanitati præficitur, ijs, quæ ab ipſo defluunt, proſpicere debebit tum exercitatio-
ne (ut dixi) tum balneis ante cibum pluribus, tum uero ijs, quæ per uentrem & urinas redduntur,
excernendis. Nec prohibet præterea quicquam, quin & apophlegmatiſmis, & purgationibus ali
quando utatur, anteque omnia cibis boni ſucci, ac vini potione, quod urinas promoueat.

De regendo corpore frigidiore, quod uel mediocriter ſe habeat, uel
excellat altera contrarietate. CAP. 4.

ET de calidis quidem temperamētis abunde dictum eſt: de frigidis deinceps agendum. Sunt H
porrò & horum tres ſummæ dñæ. Nam aut modice ſe habēt in altero cōtrariorum pari, ita,
vt nec humidi ſint, nec ſicci: aut alterum in his redundat, utique uel ſiccū, vel humidum: peſſima
tamē merito ſicca tēperatura eſt: quippe, quod temporis ſpatio ſeneſcētibus accidit, id his ſtatim
ab initio cōtingit. Ergo iſtos humectare, calfacereque oportebit. Id fiet exercitatione modica, &
nutrimento humectante ac calido, præterea uini calidi potione, & ſomno liberaliore, illud inte-
rim prouidentibus nobis, ut excremēta omnia, quæ ex cibis, uel potione proueniunt, quotidie
expellātur. De ueneris uſu dictum ſupra eſt, eam oībus, qui ſicco tēperamento ſunt, inimicā eſſe.
Nunc uero ēt ex hoc numero potiſſimū aduerſa eſt ijs, qui ſupra ſiccitatē frigidi quoque ſunt. Nā
innoxia uenus ijs tm̄ eſt, qui calidi humidique ſunt: tum vero, qui genitura naturaliter abundant:
de qbus inter inæqualia tēperamenta mox dicetur. Malum vero & illud frigidum tēperamentū
eſt, qđ cū humiditate coniungitur, maximeque id fluxionū morbis eſt obiectū. Succurritur huic
& balnei abſtinentia, & exercitio, & tenuiore victu, & vnctionibus, q̄ modice calfaciant: quarum
forma narrata prius eſt, vbi de laſſitudine egimus. At, q frigidi natura ſunt, cæterū in ſicci humi-
dique tēperatura modice ſe hñt, minus ij vel ad ſanitatē, uel ad corporis robur ſunt inepti, q̄ qui ī
illis ſūt intēperati: horū igiť exercitare, firmareq; calorē expediet. In humiditatis uero ſiccitatiſq;
ſpecie tota uictus tñ media eſt exhibēda. Atq; hæc mihi de oīa de ijs dicta ſunt, quos ęquales intē

peries

A periës premit, hoc eſt quibus omnes corporis partes ad calidius, vel frigidius, humidius, vel ſiccius ſimiliter ſunt inclinatæ.

De regendis ijs, qui ſunt inculpato corporis ſtatu, & vitam ſeruilem viuunt. CAP. 5.

DE ijs vero, qui inæqualem corporis conſtitutionẽ habent, non poteſt paucis diſſeri, propterea, quòd numeroſæ horũ varietates ſunt: cum alijs alia particula male tẽperata ſit. Sed, & ſi duas tñ qs intemperatas habeat, harũ quoque varietates non paucæ ſunt. Proindeque, cum prius docuero, quænã iis exhibenda ſint, quibus inculpatus quidẽ eſt corporis ſtatus, viuunt autem vitã ſeruilem, ſiue negocioſam, ſiue quouis modo aliter appellare placet: ab ijs uero, quæ nã ijs, q ęqualem intẽperantiam habent in ſimili viuendi gñe: tranſibimus dehinc ad eos, qui inęqualẽ in corporis partibus ſtatum hñt. Ergo ſalubris & inculpatus corporis ſtatus in latitudine (vt ſępe dictũ eſt) intelligi debet: ſicuti ẽt ipſa ſanitas. Nam neq; ſanus eſſe quiſquam noſtrum uideri poteſt, ea ſaltẽ, quæ oĩno inoffenſa inculpataq; ſit, ſanitate, neq; inculpabili eſſe corporis ſtatu. At ſanos eſſe dicũt, qui nec parte aliqua corporis dolẽt, & ad vitæ munera haud quaquam ſunt impediti: pari modo & corporis ſtatu illæſo eſſe, cũ nec ab externis occaſionibus facile in morbos incidunt, nec ab internis: Illo nimirum pro re certa prius definito, aſſidue ęgrotare aliquos non ob propriũ corporis ſta-

B tum, ſed pp vitioſam victus rationem, dum aut in deſidia vitã exigunt, aut nimium laborant: aut in ciborum qualitate quantitateve, aut tempore, peccant: aut * exercitium aliquòd noxium exercent: aut in ſomni modo, aut veneris immodico vſu, falluntur, aut ẽt ægritudine animi, curisq; parum neceſſarijs, ſe macerant. Quippe non paucos nouimus eiuſmodi de cauſis quotannis ægrotare: quos tñ non dixeris vitioſo corporis eſſe ſtatu, ſicut eos, qui, cum nullo horum, quæ recenſui, deliquerunt, tñ perpetuo ęgrotant. Ergo primũ propoſitus ſermoni is eſto, qui corporis ſtatum in latitudine inculpatum habet, quiq; alteri viuens, toto die miniſtrat, aut maximo magiſtratui, aut monarchæ: cæterum ad extremũ diei liber a domino diſcedit. Quo loco rurſus definiẽdum nobis eſt, quem finem diei dicimus, qñ alias lectori ſermo noſter imponat, niſi certã limitationẽ aſſequatur. Si.n. dixero diſſolui tum primum hominem ad corporis ſui curã, cum Sol occidit, nec adiecero quo die id velim, circa ne ſolſtitium æſtiuum, an brumale, an circa æquinoctia, an alio quopiam tp̃e, quod dictis interuenit, non pñt cõmoda pręcepta tradi. Romæ.n. maximi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquinoctialibus horis ſunt: contra minimi, paulo intro nouem. In magna vero Alexandria maximus dies quatuordecim horarum eſt, minimus decem. Ergo, qui in breuiſſimis diebus, & longiſſimis noctibus a miniſterio occidente Sole redit, huic fricari per ocium, & la- * ἐπιτήδευμά τι.

C uari, & modice dormire licet. Porrò nemo eſt cui nec in maximis, nec ẽt his, non liceat aliquid mediocriter agere: nec ipſe profectò quenquam noui tam infœlici vitæ ſorte vſum. Antonius.n. qui Imperatorũ, quos ipſi vidimus, prõptiſſimus ad curam corporis venit, breuiſſimis diebus Sole occidente in palæſtrã ingreditur: longiſſimis autem hora nona, aut ad ſummum decima. Quare licet ijs, qui illi in diurnis officijs adſiſtũt, vbi diſceſſere, reliquo diei tẽpore corporis curam agere, ita vt Sole occidente ad ſomnum ſe conuertant. Nam, cum minima nox nouem horas æquinoctiales æquet, abũde † his fuerit, ſi id totum tẽpus in ſomno ſumpſerint. Ergo uidendum eſt, aſſuetusne † αὐτάρκως. per ante actam vitã exercitationi talis miniſter fuerit, an citra exercitationẽ lauari. Nam ſunt, qui ne eouſque ſui curam habeant, vt frictionem quidem ſibi adhibeant, ſed protinus perfuſi oleo, balneum ingrediantur, aut etiam ſtrigili tñ arrepto, quo ſudorem in ipſo balneo deſtringant. Ac nõ nulli quidem hanc conſuetudinem modice ferunt ita, ut aliqui eorum nec aſſidue ęgrotẽt, (nec lõgo tempore,) utique quibus libera corporis tranſpiratio eſt: εὐδιαπνεύστους græci uocant: eoſdem aliqui tum medicorum, tum gymnaſtarum, ἀραιοσυγκρίτους græce appellant. Quin dictum & ab Hippocrate eſt huic generi hominum ſanitatem magis cõſtare. Ait enim, "Laxitas corporis ad trã- in li. de Alimen. circa medium. ſpiratum, quibus plura per cutim feruntur, ſalubrius; quibus pauciora, minus ſalubre. Hanc corpo-

D ris naturam ad aliam conſuetudinem transferre non oportet, ſed nec ullam omnino aliam naturã, niſi, quæ longo iam tempore ægrotat.

Quo pacto proſpiciendum ſit ijs corporibus, quæ in ſeruili vita in aliquam ægritudinem facile incurrunt. CAP. 6.

QVòd ſi quis aſſidue ægrotet, diſquirere in eo cauſam conueniet. Ea inuenietur, ſi initium inquiſitionis ab ægritudinis ſpecie ceperimus. Quicquid enim eorum, quæ in ipſo ſunt, corpus affligit, duplici id occaſione oritur, aut * redundantia, aut ſucci uitio. Ac, ſi quidem redun-
A.l.1.f.3. c.1.c.3.f. 61.d dantiæ uitijs ęgrotare uidebitur, huc uniuerſa tendet uictus eius ratio, ut ſuccos ad conuenientem modum reuocet; ſin ex ſuccorum uitio, ut * pares eos faciat. Prius autem ſpecialiter dicetur, quemadmodum proſpiciendum mediocritati ſit, quæ in quantitate ſpectatur: * poſt, quemadmodum * ęqualitati, quę in qualitate conſiſtit. Itaque iam de priore agamus, ducto tandem ad principium ſermone. Vbi, quod ex corpore exhalat, minus eſt ijs, quæ accedunt, redundantię oriri morbi ſolent. Ergo proſpiciendum eſt, ut eorum, quę eduntur ac bibũtur, reſpectu eorum, quę expelluntur, conueniens mediocritas ſeruetur. Sanè is * modus ſeruabitur, ſi ponderabitur a nobis in utriſque quantitas. Qui enim balneum ſtatim ingrediuntur, ijs poſtea frictione * ἀ prius ἀ i. ter ἀσωτ vel i. optimos. * ſymmetria.

vti,atq; etiam prius paulum dimoueri:qui vero hæc prius obierint,paululum ẽt hæc ipſa inauge E
re ſuadebimus,detrahere vero de nutrimenti uel quantitate,vel qualitate,vel ẽt utraque. Qui.n.
celeriter notabilem abũdantiam aceruant,ijs de utraque:qui nõ celeriter,aut non notabilem, ijs
de altera demptum eſſe ſat fuerit,utra videlicet hõ ipſe potius uoluerit.Ac,quẽadmodum de quã
titate demat, notũ eſt. De qualitate demiſ,cum exigui nutrimenti cibus apponitur.Si quidem
non pauci ſuilla nutriti,celerrime copiam aceruant:cum aliàs requirat id nutrimentũ tum frictio
nes,tum exercitationes planè uehementes.His igitur olera,& legumina,quæ non multũ corpo-
ri adijciant,præterea piſces & aues,quæ multum item non nutriant,exhibenda ſunt. Qui vero ui
tioſos congerunt ſuccos,ij non perinde,vt qui redundantiam cogunt,uni tantum rei ſunt intenti
quandoquidem nec unica eſt uitioſi ſucci ſpecies. Alij.n.magis frigidum, pituitoſumq; eiuſmodi
ſuccum congerunt:alii magis calidum ac bilioſum: non nulli magis aquoſum: alij rurſus magis
melancholicum.Horum ergo cuiq; abſtinẽdũ ab ijs cibis potionibusq; eſt,qui eũ quem colligit,
ſuccum facile gignant.Porrò dictũ abunde de his eſt in tribus libris,q de ciborum uiribus ſunt in
ſcripti:item in alio,quem de ijs,qui bonũ malũve ſuccũ gignunt,inſcripſimus. Eſt & præter hos,
alius de ijs,q extenuãt,cibis,utilis profectò ijs,qui crudũ cõgerunt ſuccũ, qui craſſus quidẽ oĩno
eſt,non tñ perpetuo glutinoſus.Sanè oĩbus his commune auxilium eſt alui deiectio:potiſſimum F
vero quibus eſt naturaliter adſtrictior:Communis porrò eſt & veneris conueniens mediocritas.

De ratione cibandi & exercendi eos,qui uitam negocijs diſtrictam obtinent. CAP. 7.

QVibus enim inculpata corporis cõſtitutio eſt,non debent ij(veluti ſiccis ſupra præceptum
eſt)à uenere omnino abſtinere.Illud tñ cõſiderationẽ maxime deſiderat, ſemel ne die, an-
bis ſit ijs,qui eiuſmodi uitam agunt,comediſſe,ex uſu.Eius conſiderationis caput,eſt & corporis
ipſorum natura:& ab hac,in uictus ratione cõſuetudo:& tertio ab his,ſi mutare uictus rationem
videbitur,quo pacto eius mutationem homo ferat. Atque ab ipſa quidẽ natura eius,quod condu
cet,*ſignificatio datur. Et eorum quidẽ,quibus bilioſus uenter eſt(ſicuti dictũ nobis in quarto iã
eſt,& nunc nihilo minus dicetur)primi ſemper ciborum ac potionum ſint, qui aluum deijciant;
Ex uinis quidem dulcia,&,quæ mollire uentrem poſſunt:non.n.omnia eius ſunt generis. Ex ci-
bis,olera cum oleo & garo.Vitanda uero ex uinis ſunt auſtera:ex cibis,qui adſtringunt, niſi ſi fir
mandi oris uentris cauſa poſt totam comeſtionem exhibeantur.Id autem experientia quoq; di-
ſcernendum eſt:ſunt.n.quibus adſtringentium uſus† adeo aluum non comprimit,ut ẽt ad deijciẽ
dam conducat,propterea, quod os uentris roborat.quod euidentiſſime in ijs,qui imbecillius id
obtinent,cernitur.Quicunq; uero palæſtræ exercitijs ante balneum ſunt uſi,prius, quã adſtrictæ G
negocijs uitæ ſe addicerẽt,ijs,ut ab ipſis abſtinuiſſe eſt incommodiſſimum,ita,ut ſimiliter utãtur,
præter incommodum etiam fieri omnino nequit.Ergo exercitatione, q̃ apotherapia dicitur (de
qua ſupra egimus)iſtis utendum cenſeo, & ſimul de ſuillæ carnis* modo nonnihil demendum.
Quĩ uero(ut ante dixi)ſunt,quibus ante balneum eſitaſſe aliq d eſt melius,dicendum deinceps eſt
tum de hora,qua facere id debent,tum de quantitate eorum,quæ ſumẽt, ac qualitate. Ergo qđ
ipſe facere inſueui diebus ijs,q bus p p uel infirmos uiſitãdos,vel ciuilia negocia,putaui me ſerius
ad balneum acceſſurum,id dicere non grauabor. Ponatur dies, quo id fit, tredecim horas æqui
noctiales longus:in decimã uero corporis curandi ſpem eſſe.Hoc caſu viſum mihi eſt circa*quar- Auic. li. 1. f. 3. d. 4. c. 3. f. 68. d
tam horam ſimpliciſſimum ſumendum eſſe nutrimentum,q utiq; ſolus eſt panis. Atq; ipſe quidẽ
ita feci.Quibuſdam uero pane ſolo ueſci ſine obſonio non placet,ſed eum cum palmulis, oliuis,
melle,aut ſale ſumunt:ſunt etiam,qui poſt eum bibunt.Ego uero nec à tali cibo unquam bibo,&
ſolum panẽ comedo.Sit autẽ cuiuſq; corũ*modus,qui decima hora cõcoctus eſſe poſſit.quippe,
ſi exercitari cupiant,eo maxime pacto citra noxam ſe exercitent:ſiquidem non leue incommo-
dum nonnullis accidit,cum repleti cibo ſe exercitant:non nullis.n.& caput impletur uaporibus
& in iecinore aut ponderis ſenſus,aut diſtentionis,aut utriuſq; percipitur. Ergo, cum tale quip- H
piam incidit,ſuccurrẽdum ei,quam primum eſt:ſi iecur obſtructũ ſit ijs,q̃ in vijs eius hærentia,im
peditaq; expediant:ſi caput repletũ eſt,ambulationibus,ſed potiſſimum ante cibum:nihil tñ ue-
tat,quin poſt cibum. Cæterum has quã maxime lentas eſſe expedit:illas,q̃ ante cibum ſunt,ma-
gis his quidẽ*citas,non tñ quales feſtinabundi vſurpamus, opere aliquo urgente.Quæ uero ieci-
noris meatus obſtructos expediunt,eadem tarditati concoctionis conducunt:horũ optima ſunt
oxymeli,& dia trion pipereon,in quo nullum immiſtum ſit medicamẽtum nõ familiare:ad hæc,
tenuatorius uictus.Hæc.n.tarditatem cõcoctionis corrigunt,& obſtructiones iecinoris liberant.
Vbi uero corruptio ciborum in uẽtre accidit,q bus id,qđ corrumpitur,in aluum deſcẽdit,ijs ma
ximum id compẽdium ad ſanitatẽ eſt:q bus uero non deſcendit,ij prouocandi ijs ſunt, quæ leui
ter deijciunt:cuiuſmodi ſunt diaſpoliticon,vtique cum pari cum reliquis põdere nitrũ immiſtum
hẽt,& quod ex ficis & cnico cõponitur,aliaque,quæ ex cnico uel epithymo cõficiuntur. Porrò
ijs,q ita ſunt affecti,ẽt uomitus ante cibum conducit,uomitus aũt uini dulcis potione prouoca-
tus.Conſulendũ uero his eſt,ne qđ fumidũ, aut male olens,aut deniq; facile corruptibile nutri-
mentũ accipiant,ſed,q̃ boni ſucci ſint,(medici euchyma uocant)potius eligant. Scriptũ uero de
his

* ἔνδειξις, i. indicatio.
† οὐ μόνον ἄλυπος ἐστιν, i. nõ ſolum iucundus, aut moleſtia carens.
* πλῆθος, i. copia.
* πλῆθει.
* συντονωτέρας.

A his alibi eſt in ijs, quæ boni maliq; ſucci cibis prodidimus: ꝓterea in illis tribus, quos de ciborum facultatibus inſcripſimus. Percommodum vero ijs, qui ita ſe habent, hoībus eſt, & ſi ex conueniē te tꝑis interuallo aluū ſubducant per ea, q̄ modice purgent, cuiuſmodi eſt dialoes amarum: ſic. n. pleriq; medicorum uocant, quemadmodum aliqui in fœminino genere amaram, græce picrā. Si vero longo tꝑe vitioſum ſuccum augeri ſinas, grauis quiſpiā morbus ipſis incidet. Sanè pṙat eiuſmodi ſibi curam impendere ijs diebus, quibus publicum aliquod feſtum celebratur, quò nimirum liberi à ſeruili miniſterio ſunt. Verum multi per intemperantiam adeo nihil agunt, quo, quod uitioſum in corpore collectū eſt, corrigant, ut ēt magis ipſum accumulent, dum uitioſo uictu in ipſis feſtis utūtur. Quo fit, ut alijs eorū diutini morbi incidāt, à quibus tota uita explicare ſe nequeūt cuius gn̄is mala ſunt & podagra, & articularis morbus, & *calculus: alijs, acuti, ſed qui uel ſinguli annis infeſtēt, uel certe alternis oīno: aliq uero ēt bis ita in uno anno laborant. * *νεφρῖτις*. renum uitium.

De gracilitate remouenda, & procuranda. CAP. 8.

ARs uero, quæ ſanitati tuendæ ꝑſidet, ijs, qui ſibi paruerint, conſtaturam ſanitatē promittit: qui uero parere recuſant, ijs perinde eſt, ac ſi oīno nō eſſet. Recuſant aūt alij, ab ipſa in præſens uoluptate uicti, quos incontinentes intemperanteſq; nominant: alij ambitione, quam græci B hodie *ανοδοξίας*, i. uanam gloriā, uocant: quorum is erat, qui quiduis potius ſuſtinuiſſet, q̄ picē ſibi toto corpore continenter illini, ſuadentibus id medicis pro gracilitatis remedio: hæc. n. nonnullis propter totius corporis in ſicci frigidiq; exceſſu intemperiem oritur: nōnullis uero ꝓp digerentis in corpus, uel nutrientis, uel ēt ambarum facultatum naturalem imbecillitatē. Porrò omnibus, q ita ſunt affecti, auxiliatur unguenti genus, quod à græcis hodie dropax dr̄, ut pote quod & diſtribuendo in corpus alimento, & nutritioni conducit. Et ſanè multos ex ijs, qui prius graciles fuere, uidere licet hoc remedio obeſos redditos, potiſſimū quibus digerēdi facultas infirma erat, nutriēdi uero firma, ſed quę ꝑ aptæ materiæ penuriam affatim nutrire non potuit, quod ei nimirum ex deducēdi in corpus alimēti defectu incommodū accedit. Verum aliqui per ambitionem (ut dixi) ne, ſicut delicati, aut, qui formæ plus ſatis indulgent, pice ungi uideantur, refugiunt eiuſmodi auxiliū, atq; aliud quippiam ſibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubent, cum tn̄ nullum ſit quod huic poſſit æquari. Prodeſſe tn̄ poſſunt etiā hæc, ſi ante balneum manu nec adeo molli, nec rurſus aſpera, corpus perfrices, quoad ruborem contrahat, deinde dura frictione non multa cutem cogens, denſam eam, duramq; efficias, ab his, ſi mediocri exercitatione uſum, ac lotum, citra tn̄ longam in ſolio moram, hominē abſtergeas ad iam dictæ frictionis ſiccę formam, mox inū- C gas oleo, exiguo, ac cibum offeras. Quippe ſtudium in his eſt, ubi bonū ſanguinē in corporis molem attraxeris, ut tum nutricem uim firmes, tum ne, qđ attractū eſt, exhālet, proſpicias. Ac firmatur quidem nutriendi uis excitato in carnibus calore. Non exhalabit aūt, qui attractus in has ſanguis eſt, ſi oleo unxeris, utpote, qđ emplaſtici medicamēti vim hēt. Quòd ſi ętas non reclamet, ēt ſi frigida lauatione vnà cum prædictis vtetur, magno fruetur cōmodo. Contra uero in ijs, qui immodice ſunt obeſi, minuenda digeſtio eſt, augenda uero corporis exhalatio. Porrò minuet digeſtio aſſidua vētris deiectione, uēpe aſſuefacientibus nobis nutrimenti inſtrā, quæcunq; continēt, ea ſtatum peſſum impellere. Corporis exhalatio inaugebit* celeri exercitatione, cuius generis curſus eſt; præterea vnguentis ijs, quæ euaporādi uim habent, fricando q̄ plurimum. Sanè frictionē mollē eſſe conueniet, ac, quæ laxū corpus efficiat. Ipſe nanq; præpinguē quendam paruo tempore ad mediocritatem carnis reduxi, *celeri primū curſu uti cogēs, dein ſudorē linteo uel molli admodū vel admodū aſpero detergēs; ab his, vnguētis euaporantib. q̄ hodie acopa medici iuniores uocare ſolēt, largiſſime perfricui, ac poſt eiuſmodi frictionē ad balneū perduxi, à quo nō ꝓtinus cibum dedi, ſed quieſcere interim iuſſum, aut ēt conſuetū aliquod munus obire, rurſus ad balneū ſecundo egi, poſtea ciborum multitudinē, qui parum nutrirent, appoſui, eo conſilio, ut ſatura- D rent illi quidē, cæterū exiguū nutrimēti in totum corpus ſubmitterent. Sed & alias, quæ totū occupant corpus, intēperies ſimili ratione corrigere conueniet, primum eorū, quę agi oportebit, inuēto ſcopo: mox materijs, q̄ ea pręſtare queant. Nam nunc cōpendio ſermo omnis *ſemel pagatur ad eos, qui tum frictionum, tum exercitationū, tum balneorum, rationes memoria tenent; itemq; ciborum & medicamētorum. Ac de frictionibus, exercitationibuſq; in hoc opere ſupra eſt dictum: de cibis uero alibi, atq; etiam de medicamentis. Quippe doctrina, quę methodo, (id eſt uia rationeq;) traditur, cum cōia generaliaq; cōplectitur, ad multa particularium tum facile recordabilis, tum uero compēdiaria, efficitur. Ego uero, cum non tantum vniuerſalia ponam, ſed etiam particularium exempla his apponam, abſolutiſſimam me arbitror tradere doctrinam.

A.l.4.f.7.1 4.c. 2. fol. 519.b

A.l.1.f. 3. d.2.c.11.f. 65.c

Quotuplices ſint inæquales corporis ſtatus: ac qua ratione, cum in capite fuerint, debeant emendari. CAP. 9.

IAm ad inæquales corporum ſtatus accingi tempeſtiuum uidetur: hi porrò etiam* valetudinarij omnino ſunt. Sanè inęquales ſtatus trifariam fiunt, prout compoſitio corporis noſtri triplex eſt, Vna ex primis elementis, ex quibus conſtant ea, quæ Ariſtoteles *ὁμοιομερῆ*, id eſt ſimilares partes, nominat. Secunda his ipſis ſimilaribus: q̄ ipſa quoque rurſus ſenſibilia diſſimilarium * *νοσώδεις*.

partium elementa ſunt: ex quibus inſtrumentalium cõpoſitio conſiſtit: Tertia ab his totius cor- E
poris compoſitio ex ipſis inſtrumentalibus eſt: ac facillima quidẽ tum ad diſcernendũ, tum vero
ad* curandum tertia eſt: difficillior ſecunda: maxime lubrica prima eſt. Commodius ergo à tertia
incipitur, quæ faciliorẽ ſe & ad cognoſcendum p̃bet, & ad cuſtodiam: vt ſtatim in capite (neque
enim alienum ab eo cœpiſſe,) quod intemperatæ naturæ ſit adeo, ut multa excrementa gignat,
vnde lædi ſubiecta mẽbra contingat, in quodcunq; excrementa procubuerint. Ac promptiſſime
quidẽ in os & nares impetum excrementa faciunt: decidunt uero & in oculos: nonnullis etiam in
aures. Sed excrementi in os decurſum tum gula excipit, tum aſpera arteria: appellant hanc græci
& βρόγχον: cuius ſumma pars, q̃ ori coniungitur, (λάρυγξ aũt græce dicitur) inſtr̃m eſt vocis: vt in li-
bro de uoce eſt indicatum. Ergo is larynx ab ijs, quæ capite decidũt, madefactus, principio quidẽ
raucam* uocẽ facit, procedente uero tẽpore paruam. Si uero longius etiam procedit malum, totã
adimit. Quippe cum larynge arteria quoq; ipſa una humectatur. Quod ſi acris fluxio ſit, non ſolũ
ad uocem ineptæ prædictæ partes fiunt, ſed etiam grauiſſima quædam eroſio his accedit, quæ ta-
lis eſt naturæ, qualis ſunt, quas ſubinde in cute citra externam cauſam læſa factas videmus. Id ue-
ro & pulmo his exulceratur, & morbus tabes d̃r, græce φθόη. At, ſi in gulam, & uẽtriculum fluxio
feratur, quæ quidẽ frigida eſt, in frigidam intemperiẽ corpora mutat: quæ calida, in calidam: hæc F
vero ẽt exulcerat ſpatio, inter initia uero appetentiam & concoctionem labefactat. At frigida q̃-
dẽ fluxio tarditatem cõcoctionis, & cruditatem, & acidos ructus creat: q̃ ſi ẽt corrupta ſit, alimẽ-
tum quoq; in corruptelam uertit, quæ vel fumidos, uel acidos, vel alterius cuiuſquam dicibilis in-
dicibiliſve qualitatis ructus emittat. Si uero inferius ſe noxa recipiat, & ieiunum, & craſſius inte-
ſtinũ, quod colon uocant, affligit. Quin ẽt uaſa, quæ ſunt in meſenterio, & per quæ fit in iecur ci-
bi digeſtio, tangit. Ac nonnullos quidẽ abolitio appetitus excipit: alios appetentiæ à natura alie-
næ, quas caninas appellant, aut ẽt uitioſi cibi cupiditas, qualis grauidis, quas κίσσας græci uocãt
accidit. Sanè non latet, vuam quoq; & pariſtmia, & parulides, & antiades, & dentiũ eroſiones, &
vlcera & putredines in ore, ſaniẽ hanc, q̃ è capite in ipſa decidit, conſequi. Ac pleraq; medicorum
pars aut columellam incidũt, aut medicamẽta, quibus expui faciant, q̃d in pulmonẽ per aſperam
arteriã defluxit, exhibent. Alij uentri proſpiciunt. Alij dentibus & ori, aut ẽt ijs, quæ in naribus cõ-
ſiſtere, prouidẽt: vt de oculis auribusq; taceam, qui ipſi quoq; in non paucis læduntur: cũ ſatius (ar-
bitror) eſſet ipſum mali ceu fontẽ tollere, caput ipſum firmando: aut, ſi hoc præ magnitudine na-
turalis intẽperantiæ non liceret, ſaltẽ illi proſpicere, ab ipſa ſcilicet uitii ſpecie, prouidentiæ indi-
catione ſeu p̃ accepta: Nec cõmittere, ut, quod nõnulli medicorum faciunt, qui omni capiti me- G
dicamẽtum, quod ex thapſia & ſinapi componitur, applicãt, id ipſi quoq; faciant: q̃n, ſi ex calida
intemperie caput male habet, talia medicamẽta doceant. Expedit igit̃ hos frequẽti balneo pota-
bilis aquæ fouere, quo & calidos vapores, qui in capite ſunt, euocemus, & totiũ capitis tempera-
mentum melius reddamus. Calidarum autem, quæ ſponte naſcuntur, noxius his vſus eſt: ſiquidẽ
quę ex his ſulfuroſæ, bituminoſęve ſunt, eę propterea, q̃ calfaciunt, inimiciſſimę calido naturali-
ter capiti ſunt: aluminoſę uero, q̃n anguſtos habitus meatus claudunt. Solis autem ijs ſponte na-
tis citra noxam utantur (ſi tñ ipſis utendum,) q̃ vtiq; dulces ſunt: ſic enim tuto dixeris: nam, q̃ vti-
le etiam aliquid ex ipſis proueniat, id uero non perinde tuto dixeris: q̃n nec calida fortaſſe forent
ſi omnis calfacientis medicamentoſę uirtutis eſſent expertes. Satius autẽ ſit eiuſmodi aquas ex-
perientia diſcernere: q̃n ẽt rarę inuentu ſunt: apud nos ſtadijs ab urbe paulo plus cẽtum: in Pruſa
minus decẽ. Ergo, quæ apud nos eſt in Allianis, (ita. n. locũ appellant) unius tota rationis eſt, atq;
ex uno fonte manãs: quæ vero in Pruſa eſt, diuerſæ. Itẽ diuerſus medicamẽtoſæ aquæ fons, aquæ
ut apud nos, in Liccetis. Quibus uero caput vehemẽter calidum æſtiuanſq; eſt ijs, p̃ſtat æſtatis tẽpo-
re roſaceo perungi, q̃ ex roſis tñ ac ſine frondibus ſit confectum. Atque in hoc ipſo genere illud
præſtantius eſt, quod ex crudo oleo, (quod omphacinum & omotribes græce uocant) iniectis ro- H
ſis componitur: quod longe etiam melius eſt, ſi ſalis omnino ſit expers. Sunt capita, quę propter
arteriarum temperamentum in vertigines, (quę gręce ſcotomata uocant) & capitis dolores inci-
dunt: in quibus etiam arterias incidere ſolemus. Sed hoc genus propoſitę artis limites egreditur.

De inæquali ſtatu uentriculi curando, ſiue aliunde, ſiue in ſe ipſo cauſam contineat. C A P. 10.

QVę tamen ex nimis acuto neruorum ſenſu aſſidue dolent, qui à capite orti plurima ſui parte os uentris texunt, pars etiam ad reliquum ventrem deſcendit, his ſanè mederi propoſitę iam artis officium eſt: potius tamen conſilium eſt id agere, quò minus hęc ullo modo incidant, cauendo, ne aut bilioſus humor in uentrem prorſus confluat, aut quam celerrime inde expellatur. Atque, vt ne prorſus quidem confluat, conſulueris, ſi citius cibum exhibeas. Vbi enim totius corporis bilioſius temperamentum eſt, uenter autem imbecillus, utique ciboꝝ qui uentrem roboret (ſtomachum gręce uocant) firmari poſtulat. Vbi enim ita non proſpicitur, defluunt in eum, quas corpus aceruat, ſupernacuę ſanies, quos gręci chores uocant. Ex quarum uapore non ſolum capitis dolores nonnullis oboriuntur, ſed etiam ſuffuſorum, quos

hypo-

Margin notes:
* ἀγροιίας τυχεῖν.
A.l.3.f.10 t.2.c.1.fo. 163.a

A hypocheomenos uocant,ſymptomata:aliquibus verò & comitialis conuulſio.Horum itaq; omnium vniuerſa victus ratio ad frigidius potius,humidiuſq; mutanda eſt.Quod autem in ventrem confluit,id uomitione,ac ventris ſolutione expellendum eſt. Stomachus uerò cibis quidē quotidie prius,q̃ bilem contrahat,firmandus:purgetur uero medicamentis ex maiore interuallo,abſinthij coma,& compoſitione ex aloe,quam picran vocant:quippe hæc,quod altis in tunicas bilioſi ventris ſe recepit,expurgat,abſinthio parum id præſtare ualente. Eſt enim abſinthio uis tantum detergendi,adſtringendiq; ac talis,quæ(vt ſic dicam)ſordes tunicarum ventris detergeat, nō ſi qd altius in eo imbibitum eſt,foras extrahat atq; expellat,ſicut aloe.Quæ autem poſt hanc ventri extrinſecus admouentur vnctiones,eæ modice adſtringentes ſunto,ut melinum,maſtichinū,& nardinum,& alia id genus. Ac æſtate quidem potius melinum:hyeme nardinum:vere maſtichinum, nam id medium eſt inter melinum,& unguētum nardinum:hoc enim calſaciat,potiſſimum cum amomum liberalius immiſtum habet:illud refrigerat. Eſt autem opulentis mulieribus,& quod p̄ſtantius nardino unguentum ſit,nempe ſoliatum:præterea,quæ ſpicata uocant, quæ ventrem & roborare poſſunt,& calfacere.Si verò non modo caput calidam ſaniem ventris partibus tranſmittit,ſed etiam uenter ipſe calidam intemperiem habeat,utiq; qui frigefaciant,tum cibo,tum potio

B ne ſemper uti conueniet,atq; eam qualitatem in his pro temporum anni ratione intendere varie, ac remittere,nuſquam tamen ad contrariam peruenire:id quod in ijs,qui medij tēperamenti erāt fecimus,hyeme calfacientes,æſtate refrigerantes. Ad eundem modum,ſi utraq; pars frigida intēperie ſit affecta,ſemper calfacientibus tum cibis,tum potione,tum vnctione utendum eſt uarie tamen ea pro temporum ratione intendenda,remittendaq; ſunt. Porrò *difficilis connexio eſt,quoties uel in calidum ventrem frigida & pituitoſa ſanies ex capite defluit,uel in frigidum calida. Atque harum duarum alteram ſemper expertus ſum magis ad curandum rebellem, nēpe in qua frigidi pituitoſiq; ſucci in calidum decidunt vētrē. Peſſimus uero is ſtatus eſt,cum homo ea compoſitione naturaq; eſt,ut nec uentrem facile ſolubilem habeat,nec uomere ex facili poſſit. Corrumpuntur enim pituitoſi humores,ſi diu ſint in uentre morati,adeo,ut & ipſum erodant,& ſimul uitioſos interim halitus ad caput ſubmittāt. Nam,ſi pituitoſus ſuccus a capite in frigidum natura uētrem decurrat,facile his ſuccurritur,ſi mane aliquid ſimplicis medicamenti ſumpſerint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper ſolum ad exactum contritum læuorem aquæ miſtum bibere his licet:ad quem vſum melius,ſtomachoq; aptius albū piper eſt. Porrò abſinthij potio his eſt aduerſiſſima,ut quæ pituitoſum ſuccum ipſorum uentri affigat,cum detergendi uim non ha-

C beat,quæ adeo ſit æſtimanda. Sed nec aloe valde his conducit,cum ei bilioſi trahendi humoris facultas ſit,eoq; excogitata ſalubriter eſt compoſitio,quam picran uocant,quę acrimonia caloreq; eorum,quę in ſe hēt,craſſos & lentos ſuccos diſſecat ac deterget,cuius generis cinnamomum eſt, Verum aſſidue uti hoc medicamento non licet, ſicut diatrion pipereon,aut dia calaminthes:quibus etiam ſi quotidie utatur,quem frigidus uenter infeſtat,nihil incommodi ex his ſentiet. In totū ergo ad aloes drachmas centum,reliquorum cuiuſq; conijciuntur drachmæ ſex, quæ ipſa quoq; ſex ſunt. Atq; hæc eſt picra,quam Romæ omnes præparant. Ego uero etiam alias duas compono,atq; in altera,eorum,quæ calfaciunt,plus:in altera minus conijcio. At plus quidem reliquorū immiſcebimus,ſi de aloes ſolius pondere detrahemus,ſicut in illius drachmis octuaginta,reliquorum cuiuſq; addamus ſex: Minus uero,cum aloes modum augebimus, uiginti drachmis adiectis ſic,ut centumuiginti eius drachmis cæterorum cuiuſq; adijcimus ſex. Minime vero late, & quod in penuria cinnamomi ponendum pro eo ſit optimæ caſiæ duplum, q̃ aliàs ea eſſe uirtute nonnulli putant,ut nihil ab inualido cinnamomo abſit:nam à generoſo etiam talis caſia longe ſuperatur. Verum,ſicuti in boni panis inopia uel uiliſſimo ueſcimur, ſic in cinnamomi penuria,ex quiſitiſſima vtemur caſia. Ac,in quibus quidem venter aut frigidus eſt,aut etiam temperatus, cæterū

D ad frigus propenſior,ijs aptum medicamentum eſt,quod diaſpoliticon vocant. Quod ipſum quo que dupliciter confici aſſueuit,ijs,qui aluo ſunt adſtricta,nitro,quod *Bernicarium vocant,cū cumino,ruta,& pipere,pari pondere admiſto:pro iis,qui ſoluta ſunt,dimidio. Conuenit nanq; inter omnes ab hoc medicamento & pituitam extenuari,& ſpiritum flatulentum expelli. grauis autem, nec facile tractabilis complexio eſt ventris,qui intemperanter calidus ſit,cum frigido capite. quo enim in ventrem defluit pituita, dia trion pipereon, ac dia calaminthes eget,etiam cuius modo mentionem fecimus dioſpolitici. Os autem ventris ab iis,quę calorem accendunt,offenditur. Ergo in iis,qui ita ſunt affecti,id agendum vt pituitam diſſeces,detergeasque ijs,quæ haudquaquam calfaciunt:quod genus oxymeli eſſe nouimus. Iam lubrica atq; ad curationem difficilis cōnexio eſt ubi tales partium affectus coierint,in quibus os ventris(quem ſtomachum vocant) imbecillū eſt ac nauſeoſum,uenter autem ipſe retinetur. Quippe,quæ hunc laceſſunt, ſtomachum omnia ſubuertunt ita,ut in ſummo eius cibi natent,& nauſeam ſubinde excitent. His neceſſario incidit, ut cibum parum belle concoquant. Quod ſi contra illis ea,quæ ſtomachum firmant, exhibueris, & in tertium,quartumq; diem ipſis venter ſiſtitur. Huiuſcemodi igitur hominibus vnicam victus rationē conuenire animaduerti,nēpe ut primo loco olera cum oleo & garo,aliaq; q̃ uentrē mol

lire

A.l.3.f.a.t a.c.1.fol. 189.d

A.l.3.f.13 t.1.c.33.f. 190.h

* Beprickum, aut Beprnaceum legendum eſt.

lire ſolent, ſumerent: poſt iuſtum autem ſibi modum, aliquid eorum, quæ ſtomachum roborent, E
accipere. Ea ſunt mala cotonea, & pyra, & punica. Quippe aliqua ſunt horum generum, quæ ci-
tra acorem adſtringant. Ipſe aũt, qui affligitur, omnibus ſeorſum vſu exploratis, quod minime no
xium iucundiſſimumq; inuenerit, eo vtitor. Non multum ãt de horum ſingulis, eſt ſumendum
ſed quantum (ut dixi) imbecillitatem ſtomachi reficiat: nam eiuſmodi horum uſum uentrem ſol-
uere experientia comperi. Atq; in totum magis, qui ita ſunt affecti deſident, ſiquid adſtringens,
poſt cibum ſumpſerint, q̃ ſi eo prorſus caruerint, propterea, ꝙ os uentris iam roboratum & trudit
deorſum, quæ in ſummo natant, & cum his unà, quæ in toto ſuperiore ſunt ventre: tũ uero ipſum
ciborum momentum inteſtina quoque exceptum ſeruant, ipſa quoq; impellentia, quæ a ſuperio
ribus acceperunt. Videtur enim ipſa tum impellendi, tum expellendi vis, etiam ſi à ſede ipſa ali-
quid ſurſum impulerit, ipſum motum longiſſime tueri, quamuis præter naturam ſit eiuſcemodi in
animalis corpore tranſitus. Cæterum ita ſe habere, ut dicimus, intelligere licet, ſi quis, quod ſæpe
nobis accidit, ad memoriam reuocet. Nam mordax interim humor in locum aliquem ſedi vicinũ
receptus, ad expulſionem ſui nos irritat: quem tamen cohibere propter ciuilia negocia coacti, nec
ab his expediti eum expellimus, [a] † & facta conuerſione eius, caput inde dolere ſæpe numero ſen
timus. Optima igitur ratione, tametſi lubricantes cibi ſtomachum innatãt, auſtera ſumpta, ubi ſu F
perioribus uentris partibus robur addiderint, principium deorſum ferendi ijs, quæ in eo continen
tur, ſuppeditãt. Id ferendi principium inteſtina tum excipere, tum ad imũ uſq; exitũ ſeruare ſolẽt.

> *A † Locus certe in græco deprauat⁹: Interpres ſequutus eſt ueterẽ trãſlationem, quã habet, et ſenſim ex hoc multoties capitis dolorẽ, recurſu ſiente. Alij pro ἀνατπισ- μένου legunt ἀνατιτρωμέ- νου dicuntq; in antiquis ad di τὸ τεγοτρὶς, ut poſt: a ſenſus ſit & ventriculo ſubuerſionem patiente, caput inde*
>
> B † In græco codice legit καπνὸν, uel vt alij putant καπνιστὸν, quę uox ſignificat ſuffumigatũ aut a fumo exſiccatum.
>
> C * περιστερῶν.

De cuſtodiendis ijs, qui vel renum calculo, uel articulorum vitijs laborare ſolent. CAP. II.

ATque, cum ſatis de his hactenus ſit dictum, ad aliam inæqualem compoſitionem tranſire
par eſt, quæ nulli dictarum in malitia cedit: utique in qua renes calculum gignunt, aut tô-
phos, quos græcè πώρους, aut quomodocunque aliter vocant: totus verò corporis habitus gracilis
eſt: hi nanq; medicamenta victumq; quæ extenuare poſſint, requirunt. At ea gracili corpori sũt
inimiciſſima, adeo ut quidam, qui propter renum uitium vſus his fuerat, ubi digitos detentus mo-
ueri ſentireq; ſenſit, &, vt ipſe locutus eſt, ueluti [B] † cauum quid dam ſonãtes, communicauit rem
medicis, primum in Campania, ubi ipſe agebat. Hi, tanquam eo affectu laboraret, qui paralyſin,
id eſt reſolutionem neruorum, minaretur, medicamentis, quæ ex euphorbio & limneſi (quàm ẽt
ἀδάρκην vel ἀδάρκαν græci vocant) vtebantur. Vt autem affectus ei in deterius ceſſit, & ſymptoma
ta cum uehementi dolore ad ſuperiores partes ſemper aſcenderent, mihi, qui id tempis in Campa
nia forte eram, rem indicauit, opemque rogauit. Ego uero eum ex ijs medicamentis, quæ me-
morauit, ſiccatum in hunc affectum ueniſſe intellexi: quærentiq; qua maxime uictus ratione ſic- G
citati ſuæ citra renum noxam mederi quis poſſet, ptiſanæ cremorem excogitaui, & piſces tum
ſaxatiles, tum qui in alto mari degunt, alioſq; in quibus nihil eſſet glutinoſum. Simili modo & ex
uolatilib. quæcunq; ſimilem carnem habent. Porrò multæ ex montanis uocatis uolucribus tali
ſunt temperamento: quas nanque in urbibus concluſas caupones, qui eas uenditant, humido ac
copioſo nutrimento impinguant, aduerſiſſimæ his ſunt. Optima uerò ijs, qui ita ſunt affecti caro
eſt, ut ex auibus, perdicum: proxima attagenarũ, & ſturnorum, & merularum, & turdorũ. Quod
ſi modo tantarum auium copia non eſt, de ijs, quæ in agro uictitant, & gregalibus [C] * columbis, qui
in turribus nidificant, ſumere licebit: itemq; paſſerculos, qui ſimiliter in turribus nidificant, Pyr-
gitas græci uocant: ſunto autem in editis locis eiuſmodi turres. Ita nanq; & gallinis, & gallinaceis,
q in corte aluntur, uti licet. Lac uero ſic affectus reliquorum quidem animalium eſt prohibẽdum,
unum uero aſininum cõcedendum, propterea, ꝙ cæteris omnibus eſt tenuius. Ac, ut uno uerbo
dicam, mediam eſſe conuenit inter extenuantem impiguantemque, uictus eorum rationem. Par
ticularem uerò, quæ his conueniat, materiam tum in ijs libris ſcripſimus, qui ſunt de ciborum uir-
tutibus editi: tum in eo, in quo de euchymia & cacochymia præcepimus. Adeo ſuperuacuum eſt
hoc loco pluribus morari, cum id tantum dixiſſe ſit ſatis, de totum horum corpore, nutriendo cu- H
ram habendam per eam, quam ſupra comprehendi uictus rationem, ubi de eo ſermonem feci,
quid quiduis potius ſufferre uoluit, quàm pice illini. At, ſi obeſus ſit, quem calculus infeſtat, auda-
cter huic tenuem uictum iniungito. Eadem & ijs, qui articulorum uitijs laborant, conuenire præ-
cepta cenſebis. Quippe ipſi quoq; medicamentis arthriticis podagricíſque ebibitis, ſi carnoſi, &
craſſi, & pingues ſunt, nullum ſentiunt incommodum: ſin graciles non modo totum corpus, ſed
etiam pedes ipſos, interim uero & manus, ſi hę quoque prius male habebant, in grauiſſimum ſta-
tum ſiccádo perducunt. Scire tamen licet podagrica hęc antidota multum a nephriticis, diſtare,
non in eo modo, quòd craſſos glutinoſoſque ſuccos attenuent, uerum etiam, quod calfaciant
& ſiccent: nam calculoſis, quæ ualde calfaciant, dari nullo modo conuenit. Quoniam uero di-
ctum abunde de talibus omnibus eſt in opere, quod de medendi ratione conſcripſimus: prę-
terea in ijs libris, quos de medicamentis edidimus (qui ipſi duplices ſunt, qui priores ordine ſunt
de medicamentis ſimplicibus: qui poſteriores, de compoſitis:) profectò nec omnino nihil, nec
prolixius, meminiſſe de his conueniebat, propterea, quod eiuſmodi corpora inter ea quæ exactã
ſanitatem habent, & quæ iam ægrotant, medium ſtatum obtinent: ſiquidem ea pars artis, quæ in-

A ſtantem morbũ declinat (prophylactice græcè dicitur) affectis ad hunc modum corporibus conſulit. Nemini.n. ex ijs, qui corporis habitum inculpatum habent, aut medicamenta bibenda, aut tenuante uictu vtendum, cenſemus. Sed, qui pro naturali imbecillitate, aut corporis totius, aut partium quarundam, ex leui cauſa læduntur, hos ad prædictæ proſpicientis partis victum traducendos cenſemus, atq; a ſuſpecto ſubmouendos: quem tamen nemini eſſe noxium uidemus eorum, qui naturali corporis bono ſunt habitu, & modice laborare non grauantur.

De Deſfluxione, quæ à capite fit in ſubiectas ei partes. CAP. 8.

A.l.3.f.5. ℞.1.c.11.f. 341.c

VErum, qui ex leui cauſa male afficiuntur, vt magnis morbis aſſidue vexantur, ueluti comitiali, "vertigine, (quod ſcotoma græce dr) capitis doloribus: item alijs, in q̃bus caput ſubiectis partibus ſymptomatum occaſio eſt, quarũ ſunt dentes, gingiuæ, columella, uno uerbo oẽs, quæ in ore & faucibus ſunt partes: ad hæc aures, & oculi, & ſtomachus, & venter, & ſpirandi partes, nẽpe ſumma arteria, quę larynx dicitur, & aſpera arteria, & pulmo, & thorax: his victus communis ſcopus eſt, caput ipſum ante omnia, & quam accuratiſſime, minus opportunum ad vitia reddere: mox etiam afflictis partibus proſpicere: modo tamen ne ignoretur, hoc ipſum quoq; alia determinatione egere, utiq; hac, Non omnes, quæ læſæ ſunt, partes eſſe roborandas. Optima B vero determinatio eſt, quæ ex uſu earum petitur: quippe oculorũ & aurium permagnus eſt vſus. Iccirco decidentibus in has a capite excrementis, deriuatio {per vicinas partes} "(parocheteuſin Hippocrates uocat) molienda eſt: ac ad naſum potiſſimum trahenda, quæ in has partes feruntur. Sin ad naſum non ſequuntur, in os ipſum, utiq; per ea, quæ pituitam eliciunt, apophlegmatiſmata græci vocant: ſicuti ad naſum tum per ea, quæ ſternutamenta mouent, tum, quæ eius obſtructiones aperiũt. Oculis uerò ipſis robur adiicies, ſi ſicco collyrio, quod ex phrygio lapide componitur, utare, ac ſic palpebris ſpecillo inducas, ne oculi membranam intus contingas. ita nanq; mulieres quotidie faciunt, cum ſtibio oculis gratiam conciliant. Ad aurium verò robur, vel glaucium ſolum ſuper cote tritum cum aceto, mox tepidum per ſpecillum blande infuſum', |aut etiam per inſtrumentum illud, quod publice in vſu eſt, & oricularium clyſteren, græce ὠτεγχύτην vocãt: vbi verò ſatis firmatæ ſunt, ita, ut nihil in has confluat, aſſidue inſtillandum optimi nardini unguenti aliquid: id olim duntaxat Laodiceæ in Aſia præſtantiſſimum fiebat, nunc uero & in alijs fit urbibus. Robur autem auribus uel magis afferet, iſdemq; proficiet collyrium, quod diaglaucium propterea, q̃ glauciũ recipit, vocãt: præterea dia rhodõ, & crocodes, & nardinum, & quod δι' ἴτεων grę ce dicitur: præterea ex unguentis ea, quæ Romæ opulẽtis mulieribus conficiuntur, quæ foliata & C ſpicata vocant. Quòd ſi larga fluxio & ſanies aſſidue in aures a capite feratur, & exulceratio iam facta ſit, ſanè exulcerationi Andronis medicamento, & ſimilibus, medeberis. Inter autem id agendum auertere materiam ad naſum & os debebis: quo facto iam comprehenſis vteris.

In lib. de Humoribus iuxta principiũ.

De communi ratione fluxionis ſedanda, & particula imbecillis roboranda. CAP. 9.

VEluti ãt ex ijs, quæ a capite defluũt, identidem læduntur aliqua eorum, quæ illi ſubiecta ſunt, ſic ex iecinore, & renibus, uel liene, in alias partes, quæ ipſis ſunt imbecilliores, morbi incidunt. Siquidem demonſtratum in ijs commentarijs eſt, qui ſunt de naturalibus facultatibus inſcripti, ſingulas partes trahendi facultatem habere proprij ſibi ac conuenientis ſucci: quem alterantes aſſimilanteſq; † abutuntur ad nutrimentum. Rurſus aliam facultatem habere, qua quod ſuperuacuum eſt, expellere in vicinum deſiderent. Ac ſi quidem ipſa quę uicina particula eſt, corporis habitum firmum habeat, quod ſibi obtruditur, utiq; non admittit, facitq; vt in ipſa ſolum, quæ primum affecta particula eſt, dolor vſq; ſubſiſtat. Sin imbecillior ſit, q̃ illa, unde excrementum mittitur, admittit illa quidem, cæterum ipſa quoq; ad imbecilliorem quampiam a ſe rurſus tranſmittit: atque hęc rurſus ad aliam donec in eam procumbat, qua imbecillior nulla ſit reliqua. Atque ad hunc quidem modum, quorum nulla victus ſui cura eſt, alius alia parte aſſidue ve- D xatur. Qui nihil colligunt ſuperuacui, iis manent imbecillæ partes ſemper in tuto. Cuius rei euidentiſſimum argumentum eſt, q̃ aliqui ſex menſibus pluribuſve infirmis partibus laborant: cum, ſi ſola imbecillitas in ipſa id efficeret, perpetuo laboraret infirma pars, ceu cui ægrotationis cauſa nunquam abeſſet. Nunc, quoniam perpetuo non laborat, manifeſtum eſt, aliud quippiam interuenire, quod eius affectus gignendi ſit occaſio. Quod certe aliud non eſt, quàm quod vel quantitate, vel qualitate redundat. Atque hoc ipſum, quod redundat, aut per totum colligitur corpus, vocantq; eum affectum gręce plethoram: aut in parte aliqua principe, ſed quę alioqui natura ſit imbecillior. Id vero aut in ipſa manens, aut ſe imbecilliorem quampiam natura recipiens, noxam ingerit. Illud ergo ante omnia conſiderandum definiendumq; eſt, propter ne ſemetipſum perpetuo laboret membrum, an propter aliud, quod prius in ipſo ſit affectum. Atque extrinſecus quidem nonnunquam imbecillę parti noxa incidit ex eo, quòd refrigerata, aut contuſa, aut vulnerata, aut laſſata eſt, plurimum tamen ex uictus ratione, quæ redundantiam vitioſumve ſuccum contrahit. Attendere itaque magnitudini naturalis infirmitatis membri conueniet, hac prius diſcretione vſum: ac tenuiorem quidem homini victum, quàm prius, exhibere: tum idoneam exercitationẽ, iniũgere: cauere vero, nequid ab externis cauſis noxæ incidat. Poſtea, ſi ab his nec ipſe gracilis fiat,

† ἐπιτεχνῶνται. ſed hæc uox in bonã partem etiã quãdoque ſumet pro eo quod eſt uti, ut hoc loco.

fiat,nec imbecilla eius pars affligatur,inſiſtēdum*eidem victus rationi eſt. Sin autem aut omnibus E A.l.3.f.5. t.1.c.13.f. 341.f
membris fiat gracilis,aut male afficiatur,quod vitioſo eſt habitu,mutare talem uictus rationē debebis,vtriq; ſi affligitur,duorum alterum faciens,aut victum hominis in tenuiorem mutās,aut certo anni tempore purgatione vtens.Ac alijs quidem vna quotannis purgatio vere incipiente ſatisfaciat:alijs altera quoq; poſt hanc autumno eſt opus. Ac, ſi ſanguinis quidem abundantiā corpus accumulauit,mittendus is eſt: ſin vitioſum ſuccum,vacuādus hic medicamento eſt,qđ ſuperantē humorē purget.Quòd ſi ex tenui victu pars afflicta leuatur,ſed corpus emaciatur,picatione utendum,ſicut antea eſt comprehenſum,ad extenuati habitus refectionem.

De ijs, qui plurimum genitalis ſeminis colligunt & excernunt. CAP. 14.

SAnè peſſimus corporis ſtatus eſt & ille. Sunt enim,qui genitale ſemen copioſū calidūque gignūt,quod eos ad expulſionem ſui proritat,poſt quam & ventris os illis reſoluitur,(quod ſtomachus nō a medicis modo,ſed ēt ab alijs hominibus vocatur,ita,ut a ueteribus græcè καρδία) & ipſi toto corpore non ſolum relaxantur, imbecilliq; fiunt,ſed etiam ſicci,graciles, pallidi,cauisq; oculis cernuntur.Quòd ſi propterea,quod ex concubitu ſic uexantur,ab hoc ſe retrahant,non modo capitis moleſtiā,ſed ēt ſtomachi offenſionem faſtidiaq; ſentiunt.Sed nec ex cōtinentia magnopere iuuantur:accidunt enim ipſis per nocturnas imagines non minora incommoda ijs,quæ a cōcubitu ſenſerunt.Horum cum quidam mordax præcalidumq; ſemen inter emittēdum ſentire nō ſolum ſe,ſed ēt mulieres,cum quibus rem haberet,referret,ſuaſi homini abſtineret a cibis,qui ſemen genitale augerent: ſumeret*ēt non cibos modo,uerum ēt medicamēta,quæ id extinguerēt,(quorū tradita nobis materia eſt in ijs libris,quos de alimentis,itemq; quos de ſimplicibus medicamentis,conſcripſimus) tum verò exercitationibus uteretur, quæ ſupernas partes potius exercent,cuiuſmodi eſt,quæ parua pila,& quæ a†folle fit,& quæ per halteres:a balneo uerò lumbos totos ungeret unctione quapiā frigida. Talia ſunt & crudū & acerbū oleū, quod ὠμοτριβὲς, & omphacinū uocant, & roſaceum,& melinū,utrique quod ex einſmodi fit oleo. Ipſe uero craſſioris ſubſtantiæ unctiones nonnullis compono, ne facile a corpore defluant. Eſt autem cōpoſitio earum ex cera,& aliquo eorum,quæ refrigerēt. Primū āt,ubi ceratum,quod a medicis græce κηρωτὸν dicitur, feceris,dein in mortario manibus affatim ſubegeris,infundes refrigerantē ſuccum,quem ēt quàm maximè cum cera ſic permiſcebis,ut unitas fiat. Succorum uero id genus deſcriptam materiā habes in ſimplicium medicamentorum libris.Quorū obuij maxime, facillimeque parabiles ſunt; & ſempervivi,& ſolani,& umbilici ueneris,& pſyllij,& polygoni, & tribuli,& portulacæ:hæc uerò ſuccum non remittit,niſi dum in mortario tunditur,affuſum ſit humoris quippiā, quod tenuis aquolæq;,nō lentæ,& craſſæ ſubſtantiæ ſit,qualis uuæ immaturæ eſt,& roſarum. Verum hi æſtate,reliquorum nō pauci ēt alijs temporibus habentur,ueluti lactucæ:qui ipſe quoq; ex refrigerantibus eſt. Quin etiam lini ſemen,ſi in aqua coquas,refrigerantem cremorem efficit.Porrò gymnaſtarū quempiā uidimus ex ijs,qui athletis præfuerat, qui athletæ cuiuſdam renibus*plumbi laminā ſuppoſuit,quò nocturnis ueneris imaginibus careret.Idq; cum è plebe cuidā,qui ſic eſſet affectus, indicarem,adiutus,gratias egit. Alter uerò,cui carnis natura imbecillior erat,non tulit plumbi duritiam:huic ergo ſuaſi earum,quas ſupra dixi herbarum aliquas ſubſternere, ac cum ipſis molles amerinæ frondes,& rutæ:ſenſitque ilico ex his fructum:itaq; uſus deinceps aſſidue eſt. Quin ubi amerinę ſemine aſſidue uesci ſuaſi,ēt ob id gratias egit, ſicuti etiam pro ruta. Ac talium quidem materia tum in opere de ſimplicibus medicamentis, tum in libris de ciborum uiribus, tradita eſt. Nunc illud uiſum eſt ſermoni neceſſario adijciendum, cauendas eſſe unctiones frigida, quęcunque ex papauere,madragoraue fiunt.Neque.n.horum quippiam admonēdum:b†neque ēt,cū in ſummo uirium ſunt herbę ipſę ſubſternendę:nam, ſicuti prędictis, ita his quoque, ſubſtratis uti licet.} Quin roſas experiri cuidam ſuaſi:ſenſitq; ex his ſubſtratis leuamen citra ullam renum noxam. Sed & aliud excogitaui ijs, qui ita ſunt affecti, non inſalubre, ueluti ex ipſo uſu comperi. H
Quippe experientia c*normę uice ſemper habenda eſt eorum,quę excogitaueris: nec ſcribendū pro utili quicquam eſt, quod non ſi expertus,niſi tamen hoc ipſum teſteris non eſſe tibi adhuc expertum.Quid ergo eſt,quod a me excogitatum magnę eſſe utilitatis ſum pręfatus? Nempe ſeruare oportere, qui hoc corporis uitio urgentur, quando maxime genitalis ſeminis abundantiam, quod excerni poſtulet,collegerint,ac die quopiam,poſtquam boni ſucci cibis in cœna ſe modice impleuerint,ad ſomnum conuerſos,concumbere: poſtero die,cum ſatis dormierint, ac ſurrexerint,linteo fricari, quoad rubor per cutim appareat: mox aliqua oleo frictione modice uti: tum exiguo interpoſito tempore,panis aliquid d† bene fermentati,& e† furno cocti, ac puri,ex uino miſto guſtare,atq; ita ad opus conſuetum redire:medio tamen tempore frictionis ex oleo, & panis guſtandi,ſiquis locus in uicino ſit,in eo ambulare, excepto ſi hybernum frigus ſit, tum enim intus manere ſatius duco. Non diſſimilem roborādi per cibum ſtomachi rationem & grammatico cuidam,quem comitialis ſpaſmus aſſidue urgebat,ſuaſi: ac mirifice contulit. Maxime uero in fiduciam ueni hominis iuuandi,ubi didici eum ſpaſmos incidere,cum diutius a cibo abſtinuiſſet: magisq; ſi dolor interim irave interueniſſet. Quin ēt habitum corporis eius contuebar f†: ſciſcitantique

Right margin: A.l.3.f.10. t.1.c.35.f. 377.a — A.ibidē.c.33.f.376.h

Left margin:
A † διὰ τῆς μεγάλης σφαίρας, i. magna pila, quæ inflatur, & follis a latinis dicitur.
B † Locus hic in manuſcriptis codicibus græcis ita legit, μηδ' ὅταν ἀκμάζῃ τὰ φυτὰ καθ' αὑτὰ τῆς πρωτῆς ὑπὸ ταύτης ἐστὶ ὑποστρωννύναι χρῆσθαι δὲ καὶ ὑποβάλλειν τὸν τριβόμενον τοῖς κατὰ τῶν ἰσχίων χωρίων ἀλλὰ τοὺς νεφρούς, i. Neq; cum in ſummo uigore conſiſtunt herbę, quemadmodum prędictis,ita etiā iſtis. ſubſtratis eſt utendū uehementes .n. refrigerationes eorū, q ſup lumbos imponuntur, renes offendunt.
C * κριτήριον.
D † Quida legūt in greco non εὐζύμου, ſed ἀζύμου, i. minime fermentati.
E † κλιβανίτου id eſt in cibano, aut teſtano, coctī.
F † Manuſcripti codices addunt ἰσχνὸν, i. gracilem.

A tantiq; de hac ipſa re, ſtomachum aſſidue bili urgeri eſt fuſſus. Omnibus uero, qui hęc legent, commuuirer illud ſuaſum velim, prę ſertim, qui tametſi medicinæ artis ſunt ignari, cogitationem tamen habent exercitatam, ne veluti vulgus, ita ipſi quoque pecorum ritu victus ratione vtantur: quin potius uſu explorent, qui nam ipſis cibus, potuſue ſit noxius, quæ præterea, quantaq; dimotio. Pari modo & de venere obſeruent, num noxia ſibi, innoxiave ſit: tum ex quanto interuallo vtentibus noxia, innoxiave ſit. Nam, ſicut retuli, nonnulli immodice læduntur: alij citra noxam vſu eius ad ſenium uſque ſufficiunt. Verum hæc ambo genera rara: nempe eorum; qui magnopere læduntur, & qui nullum ſentiunt incommodum. Totum uero, quod in medio eſt, id cum maioris minoriſque diſcrimine ad magnum hominum numerum ſe extendit: quorum, qui non rudes ſunt, ſed ratione probe exercitata, (non enim quorumlibet eſt hęc noſſe) ijs ſuadeo, obſeruent, ex quibus lædi ſe, iuuarive ſentiant: ita enim fiet, ut in pauciſſimis medicorum opera indigeant, quouſque in ſanitate fuerint.

De medicamento ex malorum ſucco. CAP. 15.

HActenus quidem ſcripſeram, cum amicorum quiſpiam toto opere perlecto, unum omnino reſtare dicebat, quod ſuperius a me relictum, poſt erat dicendum, nempe medicamentum,
B quod ex malorum cotoneorum ſucco conficitur: quod tum ad appetentiam excitandum ijs, quibus ea languet, eſt utile: tum ad concoctionem ijs, qui parum fœliciter cibos concoquunt: & in ſumma uentri robur conciliat. Laudato igitur homine, q admonuit, appoſui & compoſitionem ipſius, quæ ad hunc modum ſe habet: Accipies ſucci malorum cotoneorum, quæ dulciora, maioraque ſunt, ac minus acerba, quæq; noſtrates in Aſia græce ſtruthia uocant, ſextarios Romanos duos: quibus mellis optimi tantũdem miſcebis, aceti ſextarium unum & ſemiſſem: hęc cum ſuper prunas modice coxeris & ſpumam detraxeris, immittes zinziberis uncias tres, piperis albi duas: dein rurſus in ſimili igne recoques, donec mellis craſſitudo exiſtat: qua utiq; craſſitudine ſtomachica medicamenta præ parari ſolent. Hoc vero medicamentum etiam ijs, quibus inualidum iecur eſt, ſalutare in primis eſt. Illud uero latere non debet, ieiunis id maxime dandum eſſe, mediocris myſtri modo: quanquam nec, ſi a cibo ſit ſumptum, quicquam lædit. Commode quoque dabitur etiam, ſi prius pranſus quiſpiam ante cœnam id ſumpſerit. Maxime tamẽ tempeſtiue id duabus horis, aut tribus ante cibum obtuleris. Quòd ſi id aſtringere magis uoles, ẽt ex cotoneorum ſucco conficias. Cæterum, ſicuti venter intemperie caloris laborat, aut etiam bili quouis modo abundat, huic auferri & piper & zinziber debebit, ac ſuccus malorum cum aceto, & melle tan-
C tum ad præſcriptam craſſitudinem coctus dari. Qui verò medio temperamento uentres habent ita, ut nec bilioſum excrementum, nec pituitoſum congerant, ijs piperis & zinziberis dimidium eius, qui prędictus eſt, modi, ſat erit: ita nimirum, ut ſit piperis uncia, zinziberis una & ſemis. At, quibus frigiditatis temperiem uitiat, ijs quatuor zinziberis, piperis tres aut duas & ſemis vncias nijcies: licebit &, cum ad medium modum prępraraueris in ipſo vſu piper addere. Atque ad hunc modum iis, quibus in diuerſis membris pugnantia temperamenta ſunt, conſulendum cenſemus. Quibus vero in una qualibet ſimilari, inſtrumentalive parte imparitas temperamenti viſitur, de his alio opere agetur.

D

E

GAL. ARS TVENDAE SANITATIS
NVM AD MEDICINALEM ARTEM
SPECTET AN AD EXERCITATORIAM,
LIBER AD THRASYBVLVM. F

Iunio Paulo Craſſo Patauino interprete.

Præfatio, & quodnam ſit cuiuſque rei inueniendæ principium. CAP. 1.

NOn alia quidem ô Thraſybule de propoſita a te quæſtione ex tempore diſſerui, alia vero in præſentia hiſce commẽtarijs traditurus ſum: id enim prorſus haud ignoras, me ſemper eadem de iiſdem aſſerere, neq; quicquam tractandum ſuſcipere, cuius neq; methodum didicerim, neq; in ea me aliquandiu exercuerim. Inuentionis igitur initium non in hac ſola nunc propoſita contemplatione, ſed etiam in alijs omnibus fuerit, ante cognoſcere, quidnã eſt id, quod quæritur. Huiuſmodi uerò notitia gemina eſt, aut enim ſolam rei notionem, aut eſſentiam quoque percipimus. Sed quo hæ diſcrimine ſeparentur, ampliter in libro De demonſtratione proditum eſt, ubi & alias omnes methodos explicauimus: quin & iam in præſentia ex ipſo uſu pateſcet. F

Quomodo præſens quæſtio proponenda. CAP. 2.

HOc enim in dubium reuocato, utrum medicæ artis, an exercitatricis pars ea facultas ſit, quæ ſalubris uocata eſt, teq; meã idcirco hac de re ſententiam efflagitante, cum plerunq; ad medicos, gymnaſtasque de hoc ambigentes te acceſſiſſe diceres, te mihi prius reſpondere dignum cẽſui, quam cuiuſq; iſtorum nominum, medicinæ uidelicet, exercitatoriæ, & ſalubris, notionem, habeas: ne forte de alijs rebus tu narrationem cupias, ego de alijs tibi ſermonẽ faciã, atq; ita ad nomẽ tñ, non ad rẽ ipſam, noſtra dirigatur oratio. Tu quidem ad hoc ſubticuiſti, me ipſum exiſtimans de oĩbus oĩa dicere debere: ſed non ita rei ueritas hẽt, multa.n. non unum propoſuiſſes: primũ q̃d ſit medicina, ſecundo quid exercitatoria, tertio poſt hęc quid facultas, aut & id ipſum, quod potiſſimum quæritur, ad vtram prædictarum artium iſta pertineat. Atqui iſtud ipſum quartum nõ ita ſimpliciter debere proponi affirmabam, ad utram reduci deberet, ſed ita ſtatim addendo, an propria, an affinis, an pars eſſet, aut quomodocunq; aliter quiſpiam dicere velit, futurum enim & inde aliquod inueniendi quęſiti principium. Namque, ſi ita perfecte proponatur, ac per Iouem interrogetur, Nunquid medicinę, an gymnaſticæ, affinis ſit ſalubris: cum trium quoq; illorum nominum ſignificatum expoſuerimus, medicinæ uidelicet, gymnaſticę, & ſalubris: poſt hæc etiam quartum explicare oportebit, affine quid ſignificet, & quæ ſit eius dignoſcendi ratio. Sed hoc proprium quidem ipſius propoſiti erat: at medicina quid ſit, declarare, quid gymnaſtica, quid ſalubris, non eſt ipſius propoſiti proprium, hęc tamen in confeſſo eſſe neceſſe eſt. Quare, cum unum id q̃d & tu propoſueras explicare tunc uelles cumq; te in reſpondendo periclitantẽ, hęſitantemq; uiderem, uirum quendam inter philoſophos in rationali ſpeculatione verſatos non ignobilem, ſermonibus noſtris fortuito occurrentem reſpondere mihi uoluiſti: quod ille cum prompte feciſſet & ad omnia probe reſpondiſſet, facile (vt noſti) propoſita quęſtio enucleata fuit. H

Quomodo ad hunc librum ſcribendum acceſſerit. CAP. 3.

AT qui & tunc confeſtim ex ſermonum illorum artificio, magnam te uoluptatem cæpiſſe pręſerebas, & expectatione celerius quæſitum inuentum eſt, & poſtea tu me ſemper magnopere precatus, tandem non admodum promptum ad hos ſermones ſcribendos impuliſti atq; coegiſti: neq; enim unum id propoſitum tantummodo exquiſite diſcuſſum literis commendandum eſſe putabam: reliqua uero omnia perinde examinare tempus non ſupererat. Quamobrem, quod ipſe iam me ipſo facere conſueui, id ſatis erga uos amicos fore putaui, ſi uiam oſtenderem,

quam

A quam quis ingrediens non id ſolum,ſed etiam reliqua omnia propoſita explicare valeat.

Quanta ſit rationalis facultatis neceſsitas. CAP. 4.

VOcatam enim à philoſophis rationalem contemplationē quicunq; ſatis diligenter exer-
cuerit,quodlibet iſte quæſitum æque diſcutere poterit:at ſine illa propoſitorum commē
tarios euoluere,nihil aliud eſt,quàm operam atq; oleum perdere:cum neq; diſtinguere
ſciat,quæ uere in ipſis,quæ falsò dicta ſunt, neq; omnia inibi ſcripta memoria complecti ualeat.
Cæterum quoniam ſemel propoſitum, cuius paulo ante mentionem fecit oratio, declarare ag-
greſſus ſum,iam incipiendi tempus aduenit.

Modum definiendæ medicinæ examinat. CAP. 5.

SIquis à quopiam interrogatus,quid ſit medicina,artem eam eſſe ægrorum curatricem,ſa no-
rumq; conſeruatricem,reſpondeat, non ne per Iouem iſte, quod controuerſum eſt, tanquā
manifeſtum accepiſſe uideatur,medicinæ partem,ſalubrem eſſe pronuncians? Quemadmo-
dum rurſus,ſiquis medicinam laborantium tantum curam habere confirmet,alio modo & iſte id,
qđ in quæſtione uerſatur,pro conceſſo accipiet,à medicina ſalubrem abſtrahens.Ita,& exercita-
toriam ſi quiſpiam ſanitatis ſeruatricem ſtatuat,quæſitum pro comperto habuerit. Quemadmo-
B dum,& qui boni habitus eam opificem tradat,diuerſo modo & ille ambiguum pro certo aſſeue-
ret:ſiue.n.quis artis definitionem,ſiue deſcriptionem,reddere tentat,quod dubium eſt,neq; con-
futare neque aſſerere ſine demonſtratione auſit,ſed aliūde ex conceſſis incipiens demonſtrare co
netur.Nūquid igitur ita medicinā definire melius fuerat,eam uidelicet eſſe, cuius finis eſt ſanitas:
gymnaſticam verò,cuius finis eſt bonus habitus:atq; huiuſmodi deſcriptiones principia inueſti-
gationis ſtatuere? At ſic etiam gymnaſticæ ſalubrem,tanquam nihil ſit dubiū,detrahemus,in me
dicina uero adhuc obſcurum & quæſitum accipiemus. Nam, ſi ſanitas artis huius finis eſt, pote-
rit ad diſtinctionem ſermo aſſumere,non pręſentis cuſtodiam,ſed creationem,adeptionemq; ab
ſentis,eius finē eſſe cōſtituens:hinc enim inductionibus vtenti in utranq; partem argumentandi
faculas ſuggeritur.Nam,ſi eiuſdem artis officium eſſe,quod prius nō erat,efficere,incolumeq; ꝗ
factū ſit,conſeruare,oſtendere uoluerimus,ædificatoriam,naualē,fabrilē,atq; ferrariā, memoria
repetemus.Quòd ſi ad aliam opus facere,ad aliā id integrū ſeruare, pertinere declaremus, texto-
riā,ſutoriamq; in exempla adducemus,& ad has coriorū diſſectoriam,cerdonicamq; ſeu uetera-
mentariam(ſic.n.eā uocant,quæ fracta calciamenta reſtituit)adijciemus.Siquidem alterius eſſe ui
detur artificis ueſtē facere,alterius eandem dilaceratam integram: quemadmodum & calceum fa
C cere ad coriorum diſſectorem ſpectat,fractum autem emendare ad cerdonem, ueteramentariū-
ve.Verum in libris meis de demonſtratione probatum eſt ad demonſtrationes ſcientiam gignen-
tes inductiones adhiberi non oportere.Quare,quicunque in illis uerſatus fuerit,huiuſmodi uiam
aſpernabitur,& alterā meliorem veſtigabit:qui uero in illis ſeſe non exercuerit,alterutram,quam
uoluerit,partem tuendam ſuſcipiens totum diem altercandi materiam habebit.

Quomodo artes circa humanum corpus multiplicantur. CAP. 6.

MEdicæ nanq; arti ſanitatis creationem,non ſeruationem cuſtodiamq; gymnaſticę vero bo-
num habitum, finem eſſe ſtatuentibus, alia rurſum difficultas non exigua ultra prædictas
exorietur:cogetur enim, puto,aliquis quemadmodum ſanitatis,ita & boni habitus, artem unam
ſeruatricem,alterā opificem,conſtituere.Id ſi fuerit,duas alias artes neceſſario diſquiremus,unam
à medicina diuerſam, ſanitatis conſeruatricem, alteram à gymnaſtica, boni habitus cuſtodem:
Cūq; duplex ſit bonus habitus,ut alibi oſtenſum eſt,utrius ipſorum gymnaſtica effectrix erit, di-
ſtinguere admodum difficile fuerit,nunquid naturalis,an athletici,boni habitus.Non ne iā cōſtet
duas alias nobis artes quęrendas eſſe? atq; ita omnes ſex numero fuerint, tres finium effectrices,
treſque ſeruatrices:tribus enim finibus poſitis ſanitate,bono habitu naturali,bono habitu athleti
D co,ad tāntum numerum artes aſcendere neceſſe eſt.Verum enimuero,cum diuerſis artibus opus ſit,
eo ꝙ boni habitus inter ſe,& à ſanitate differant:ita,& gemina ſanitas cum ſit, una ſecundum ha-
bitum,altera ſecundum affectionem appellata: geminas & artes eſſe neceſſe fuerit: neq;.n. plus
ſanitatem ſecundum habitum,minus ſanitatem ſecundum affectionem, bonus habitus excellit.

Exemplo declarat ſanitatem in habitu,in affectione,& bonum habitum eſſe. CAP. 7.

HViuſce autem rei notitiam euidentem habueris,iſtorū ſingulorū diligenter naturam contē
platus:contemplaberis autem ad hunc ſanè modum. Aegrotantium alicuius,eorum, quos
ſæpius uideris,tibi in mentē ueniat,qui grauiter morbo laborauerit, proxime uerò conualuerit:
iſte emaciatus,conſumptusq; eſto,& ad motiones imbecillus,ut alijs ipſum adiuuantibus egeat:
iſte medelam planè amplius morbo iā ſolutus non requirit,ſed refectione ipſi uiribusq; opus eſt,
ut robuſtus pariter ad ea,quæ ſecundum naturā ſunt,actiones obeundas euadat,& externas iniu
rias illæſus ſuſtineat.Nihil enim dubij eſt,quin ita affectus,ut modo afficitur,nunc primum ægri-
tudine liberatus æſtum,frigus,uigilias,cruditatem,aliudve quicquam ferre non ualeat, ſed quan-
tumuis leui noxa pulſatus,utpote nondum tutum firmumq; ſalubrem ſtatum adeptus,in ægritu
dinem ſit relapſurus. Cum uero ſtabilior,atq; in habitu fuerit, nondum tamen in bonum habitū

euaſit

A non conuenit,immo totis uiribus ad ipſum niti decet.Itaq; omnes circa corpus noſtrũ artes no-
uem fuerint:quarum ſeptem quis laudare poterit,reliquas duas potius uitioſas artes appellauerit:
qualis & illa eſt,q̃ Commotica græce dicitur;Latini comptricem uocãt.Has igiẽ,ſi placet,dimit-
tentes iterum ſeptem reliquas enumeremus,omnium primam,quam morbos pellere dicebam':
aliàs uero deinceps,duas circa ſanitatem in habitu,duas circa bonũ habitũ,duas circa ſumme bo-
num habitũ.Iã ſanè & ex his,patet,quod niſi quis circa corpus artem unum habentem finem ſta
tuat,eũ ad ſeptem uſq; artes accedere neceſſe eſſe, nihilq; aliud hunc finem eſſe, quã ſanitatem.

De bonis malisq́; artibus. *CAP. 10.*

SEd melius forſitan fuerit exquiſitiorem ſermonẽ facere,illud in primis,quod nemo ignorat,
memoria repetentẽ,improbas artes apparens bonũ vnicuique eorum,quæ ſunt,artes ãt ue-
.ũ ipſis herens bonum comparare:ac deinceps dicentem,ſi uocata comptiua adulterinã pul-
chritudinẽ cõciliat, hęc utique ars uitioſa adulatrixque fuerit:altera uerò q̃dã ars circa legitimam
verãque prorſus pulchritudinem uerſabitur,quę in uegeto colore,carnis moderata copia,mem-
brorumque congrua proportione conſiſtit,quæ naturalem bonum habitum conſequuntur.Sed
de gymnaſtico bono habiru alibi ſeorſum verba feci:nunc autem & fortaſſe de eodem per capita
B loqui melius fuerit,id ſermoni principium ſtatuentem.

Nullum membrum ignauum aut praue agens à nobis deſiderari. *CAP. 11.*

SIue.n.ſecundũ naturã operari vnicuique mẽbrorum idẽ,quod bene valere eſt, ſiue id neceſſa-
rio naturalẽ corporis apparatũ cõſequitur,ipſumque bene ualere nihil eſt,aliud,q̃ ſecũdum na
turã inſtructum eſſe:iſtorum utrumuis ſanitatem conſtituẽs,nihil enim noſtra intereſt)ſequentẽ
orationẽ ita animum aduertens accipito.Nunquid naturali cuiuſq; mẽbri apparatu,an eius ope
ra,indigemus?Mihi profectò ita ꝑſuadeo,neminẽ membrum ignauum,officioque proprio ca-
rens hẽre uelle,neque igitur cæcutientes oculos,neq; nares odorari nequeuntes,neq; crura tor-
pẽtia,neq; aliud q̃piã mẽbrorũ,aut nihil penitus,aut deprauate agẽs,habere cupiat : nullo.n.eo-
rũ oĩum,quib. egem',im ꝑfectò egemus,neq; domo,neq; calceo,neq; ſcãno,neque ueſte,ſed ſi-
mul egemus,& ꝑfectò egemus.Itaq; infirme,debiliterq; ambulare nõ petimus,neq; obtuſe cer-
nere,uel audire,neque aliud quicq̃ deficiẽs mácũque expetimus.Quis.n.coloris bonitatem,car-
nis molẽ,aut abſolute corporis pulchritudinẽ,roburve,imperfectas diſcupiat?Quocirca,ſi actio-
C nẽ non deprauatam,ſed perfectã requirimus,neque corporis ſtructuram,unde hæc profluit,mẽ-
doſam,labãtẽque voris expoſcemus:atque ita,cũ horũ alterutrum ſanitas ſit,nullus proculdubio
mutilam ſanitatem,ſed,quam fieri poteſt,abſolutiſſimam,firmiſſimamque exoptauerit.

Quòd perfecta ſanitas & bonus habitus idem ſunt. *CAP. 12.*

IGitur,ſi aliud quoppiã bonũ habitũ a perfecta ſanitate quis autumet,aliam ſanitati, aliam bo-
no habitui artẽ p̃ficito:ſin unũ atque idẽ utrũque eſt,unã & utrique artẽ p̃ſidere neceſſe eſt.At
q̃uo vnum idẽque bonus habitus atque abſoluta ſanitas fuerit? Primũ,ſi apparatũ huiuſce cãm,
eundem & boni habitus eſſe reddiderimus,ambo idẽ erunt.Secundo ex ipſa eſſentia id percipie-
mus:bonus ſiquidẽ habitus nihil eſt aliud,q̃ bene ſe habens habitus:habit' ãt affectio ſtabilis eſt
quare cuius eſt habirus,eius eſt etiam bonus habirus:ambo uero ad aliq̃d ſunt.Diciẽ itaq̃ue aliq̃s
ĩ grãmatica habitũ hẽre,alius in arithmetica,in geometria alius,alius in aſtronomia : & in re qua
libet,cũ affectio bene adhætẽs altiusque defixa fuerit,habitus nominaẽ.Nihil ãt in p̃ſentia referat
affectionem aut habitudinẽ appellare.Quã ob rẽ,ſi & ei' eſt bonus habitus,cuius eſt habitus ali-
cuius ãt habitus eſt,alicuius ergo,& bonus habirus erit,& eiuſdẽ,cuius habit'.At nobis in p̃ſentia
non de geometrico,muſico,aut grãmatico, ſed de ſalubri habitu,ſermo ꝓponiẽ.Cũ bonũ igitur
D habitum dicemus,non grãmaticum,muſicum,aut geometricũ,ſed ſalubrẽ habitum dicemus.At
q̃ ſtatim id ipſum vulgares negligunt,& boni habitus ſanitatisque noĩa idẽ ſignificare arbitrãtur
cum tamẽ ſanitatis nomen affectionis cuiuſdã nomẽ ſit,boni uero habitus nomẽ nõ affectionem
ſimpliciter,ſed,q̃ in ea optimum,permanẽſque eſt,manifeſtat:q̃n quidẽ eius affectionis, quã ſani
tatem dicimus,præſtãtiſſimus habirus eſt bonus habitus.Nõ igiẽ(idem.n.iterum inculcare neceſ
ſe eſt,cum q̃s multorum inueteratã ignorãtiã ſtirpitus euellere cupiat)nõ,inq̃,affectionem,non
ſtructurã,nõ actionem,boni habirus nomen ſignificat,quemadmodum neque ſimpliciter habi-
tus,ſed habitus q̃dem ſolã ipſam ꝑmanentiam ſtabilitatemq́ue affectionis oſtendit : bonus uero
habitus nihil ei plus,quã bonitatem adijcit.Igitur ex hoc nomine,habitus, & ex hac adiectione,
bonus cõponitur,q̃ oĩbus,q̃ laudamus,apponere conſueuimus, quæcunque probe & ſecundũ
propriã ſuã uirtutẽ conſtituta ſunt. Quid igiẽ appetimus,aut quid noſtro corpori prorſus ineſſe
precamur.Nunq̃d ſalubrem affectionem id ipſum ſolum?An hoc idem eſt,ac ſi q̃tas, num infir-
mas ędes ac propediem ruituras expetim'?aut vltra uſum,cuius cauſa ſtructæ ſunt,elegantiſſime
quoque cõpoſitas,& q̃ lõgiſſimo tempore duraturas?nemo ꝑfectò reperiatur,qui non integre,
nõ longi temporis ſpatio ſanitate frui percupiat. Quin etiam nulla omnino ars eſt,q̃ ſibi id,quod
deterius eſt,ac breuioris temporis,ꝓponat,ſed quod in eadem materia eſt ualde optimum,atque
lõgiſſimo temporis curriculo permanſurum.Id ſanè omnibus effectiuis artibus propoſitum eſt,

neq; etiam finis planè aliud quippiã, q̃ propoſiti conſecutio fuerit. Atq; iam ex dictis apertũ eſt, E
artis circa corpus verſantis finẽ eſſe vnum, propoſitumq; unum: ſiue propoſitũ hoc quiſpiã inte-
gritatem nominet, ſiue bonum habitum, ſiue ſanitatem, ſiue naturalem corporis ſtructuram, ſiue
naturalem actionem, aut affectum, aut ſtructuram, per quam integre atq; abſolute his naturales
functiones obimus, nihil in præſentia diſtinguere opus eſt.

Quis ſit omnium artium finis & propoſitum. CAP. 13.

SIquidẽ unũ mihi oſtendendum proponitur, oẽs uidelicet artes propoſitum finemq; appetere,
ſinẽ vero uniuſcuiuſque rei unum eſſe, q nihil aliud ſit, q̃ ſm illam ſubſtantiam bonum. In uite
igiẽ non aliud quidem perfectio eſt, aliud uero bonum, neq; aliud, præter id, quippiam ars vitium
cultum tradens ſibi ſpeculandum proponit. Itidem & ars oleas excolere docẽs, olearum naturæ
perfectiones ſibi propoſitum ſtatuit. Verum enimuero una quædam res eſt humanum corpus:
& quædam quoque huiuſce omnino perfectio eſt, quam & præſentem cuſtodire, abſentem reuo
care alicuius artis officiũ eſt. Huius autẽ ſi alterũ quendã inferiorẽ finem conſtituam, antedictus
nos excipiet ſermo: erit. n. hæc boni habitus: illa ſũme boni habitus: alia ſalubris habitus: & quar
ta inſuper ars ſalutaris habitudinis opifex: & præter has athletici boni habitus effectrix quinta.
Quòd ſi alijs quidem artibus fines inducere, alijs autem eos conſeruare permiſerimus, non has F
modo, uerum etiam alias totidem circa corpus artes veſtigabimus, conſtituemusque.

Vnum tantum eſſe corporis bonum, eandemq́; eſſe opificem artem & cuſtodem. CAP. 14.

EX quo efficitur neq; multa corporis bona eſſe ponẽda, neq; aliam eiuſdem opificem, aliã ue
to cuſtodẽ artem eſſe ſtatuendam. Potenti ſanè omnia per capita cõtemplari non pluribus
opus eſt: q uero id facere nequeat, vel & oĩa ex animo delere, quęcũq; ex male ab ipſo perceptis
ſequuntur, opus habeat, longiore, puto, adhuc oratione indiget. Illa ſanè confutanda ſunt, ꝙ non
vnũ ſit corporis bonum, ſed oĩa hæc, ſanitas, robur, & pulchritudo, quodq; ars una id procreare
poſſit, altera cõſeruare, & quæcunq; ab his orientia nonnulli perperã decreuerũt: atq; in primis
vnũ eſſe corporis bonum primarie & proprie dictum, ad quod reliqua omnia referuntur, expli-
care melius eſt: alia uero corporis bona uocata, nonnulla, ut partes illius, dicuntur: alia ut cauſæ:
alia ut fructus quidã. Quemadmodum enim pulchritudinem iucundus color, congrua caro, mẽ-
brorum commoderatio, & alia quædam integrant, quidni & corporis bonũ ex ſanitate, robore,
& pulchritudine conflerur? Itẽ quid prohibet ipſius corporis bonum eſſe ſanitatem, ſed ueluti fru
ctum quendam eius pulchritudinem & actionem? Quid obſtat præterea primum corporis bonũ
actionem eſſe, eius uero cauſam ſanitatem? Neque enim per alia exquiſite ſaneſcet corpus, per G
alia robuſtum aut pulchrum euadet: ſtatim uero id etiam exacte ſalubre eſt.

Vnam omnium corporis bonorum artem eſſe, unumq́; eſſe princeps corporis bonum. CAP. 15.

QVare & ex hoc vnã circa corpus artẽ eſſe cõuincitur: eadẽ enim ſacientes ſimul & robuſti
ad agẽdũ erimus, & uiſu pulchriores, & ſalubriores, meliorisque habitus efficiemur: quẽad
modu cõtra, ſiqua in corpus noxa inciderit, & actionum firmitas labeſcet, & pulchritudo marce-
ſcet, & bonus habitus tolletur, ſanitasq; ipſa uiolabitur: hæc. n. oĩa merito ſimul augenẽ, ſimulq;
decreſcunt. Naturalis etenim actio naturali corporis eget apparatu, à quo rõnẽ cauſæ erga ipſam
habente ꝓducitẽ. Quocirca illud fieri non põt, ut iſtorũ alterum adſit, alterum vero abſit, ambo ꝑ-
terea hæc ſimul augenẽ atque decreſcunt: cumq; in melius proficiunt, hic bonus habitus, ille ro-
bur appellaẽ, eadẽ nãq; rõne robur actioni, qua bonus habitus ſanitati cõparaẽ: vtrũq;. n. ab utro-
que ꝓducitur, ſicutq; alicuius bonus habitus eſt, ita & robur: naturalis nãque ſiue apparatus, ſiue
affectionis: utcũque uocare libet, uirtus q̃dã eſt bonus habitus, actionis uero naturalis uirtus ro-
bur eſt: idem ãt eſt uirtus, ꝑfectio, & cuiuſque rei bonũ, ꝙ illius primũ atq; ſimpliciter bonũ no-
minaẽ. Ambo ſanè & ꝑ ꝑ eadẽ deteriores, melioresve redduntur, bonus nãq; ſalubris, ut ante di-
ctũ eſt, affectio nominatur. Siqs itẽ manifeſte debilis ſit, roboris infirmitas imbecillitasq; dicetur: H
pulchritudo præterea priora, poſteriora deformitas neceſſario comitatur. Hæc planè oĩa ſimul
creſcunt, ſimul minuũtur, & ꝑficiũtur ſimul oĩa ſimulq; delẽtur: ꝙq́; iſtorum unũ læſerit, quicq̃d
fuerit, ſtatim & reliqua omnia lædit: contra, quod iuuat, pariter & omnia iuuerit. Atqui ex dictis
iã unã circa hęc omnia artẽ neceſſario verſari eluceſcit: quod iſtorum ãt princeps, ſimpliciterque
corporis bonum ſit, nihil in p̃ſentia attinet dicere. Sed tamen, ne id quoque ſermoni deficiat, ſub-
iungam. Corporis bonũ abſolutiſſimum, atque primariũ, quo egemus potiſſimum, actionum ꝑ
fectio eſt, qđ ſanè robur uimque defectiue enunciãtes nominãt: ſiquidem eos oportebat non ro-
bur ſimpliciter, ſed actionum robur, neque uim ſimpliciter, ſed actionũ uim nũcupare. Deinceps
verò poſt hoc ſm non ſimpliciter, neque ꝑ ſe corporis bonũ, ſed, qm̃ primo & per ſe huiuſmodi
bono ad ſui creationẽ actionum robur indiget, ſanitatis eſt bonus habitus, quem & ipſum iterũ
curte nominãtes cauillationibus anſam prębuere: ſanitatis. n. bonum habitum cũ dicere debeãt,
non ita, ſed abſolute bonum habitum uocãt: hunc neceſſario pulchritudo ſequitur, aliud quoddã
ab illis & tertium corporis bonum. Quare corporis bona æq;, ac animæ, neq; unius generis ſunt
neque ſimiliter omnia dicuntur, ſed unum quidẽ, ut primum atque per ſe, alterum tãquam illius

cauſa,

A cauſa,tertiũ vero,vt neceſſario conſequens. Igitur cuius honim trium ars corpus gubernans primanus opiſex eſt? nũ ſanitatis,an actionis,an pulchritudinis? Supra enim iam patuit, etiam ſi iſtorum vni tm̃,quodcunque malis,profueris,neceſſario cunctis eis bus profuturum. Nam,ſi actionẽ iuuabis, & ſanitatem,& pulchritudinem neceſſario iuuabis: quando quidem ea ſine cauſa ipſam producente conſiſtere nequit,pulchritudo vero neceſſario ſubſequitur. Item ſi ſanitati proderis,illico & actioni,& pulchritudini proderis,etenim vtraque ab ea profluit: qui vero pulchritudinem creat,proculdubio & ſanitatem ante creauerat: ſi eam,itidem & actionem.

Quod inter corporis bona primum a medico expetatur. CAP. 16.

VErũ,ꝙ primum ab artifice fiat,ſermo noſter veſtigare cupiebat. At qui iam ex ſupra poſitis manifeſte ars ſanitatẽ efficere videtur,hanc vero naturalis pulchritudo actioq; ſequatur,neceſſe eſt:quod enim primum artifex cũ fecerit acquieſcit,id eius planè finis eſt:at naturali affectione,per quam agimus,reſtituta conquieſcit,ea uero ſanitas erat: quam cum induxit,nihil vltra circa actionẽ pulchritudinẽ ve laborat,accedunt enim hæ vel inuito artifice,ipſiſq; aditum intercludere,cum ſemel ſanitatem creauerit,prorſus nequit. Ipſam plane ſanitatem impedire in ipſo artifice poſitũ eſt: quòd ſi ipſam corruperit, naturales actiones, aut pulchritudinem corpori adipiſci,
B nullo vnquam pacto valebit. Artem itaq; corpus tractantem,qualiſcumq; ſit, circa ſanitatẽ oĩum primã,atq; per ſe negociari aſſerendũ eſt,deinceps accidit,ut de actione,pulchritudineq; curã habeat: neq; uero ullum iſtorũ imperfectum mancumq; eſt,ſed perfecta, cumulata,ac ſumma ſunt. Quomodo igitur plura ſint corporis bona,quomodo vnum,quòdque non omnium æque ars corporis curam habeat,ſed unius per ſe, ex accidenti aliorum,abunde diſſertum eſt.

Quòd in nulla materia ars una finem efficiat, altera conſeruet. CAP. 17.

IAm vero & illa oſtendere conabor,quare in nulla ars materia una finis effectrix,altera conſeruatrix reperiatur:ſtatimq; ab initio neq; illorũ exẽplũ,q in hac fuere ſnĩa, neq; rerũ pterea ipſarũ naturã,ipſis fauere declarabo. Si alterius.n.artis ẽ calceũ cõficere,alterius labefactatũ reſarcire,nõdũ tertiã hic artẽ cõſeruatricẽ nobis oſtẽderũt:pariter & in ueſtibus,ſi alterius qdẽ artis ẽ eas reſarcire,alterius ãt cõficere,qnã & in his tertia ſit ars cõſeruatrix,explicare nõ poterũt. In noſtris pfecto corporibus,uniuerſimq;in his,q̃ a natura tegũt,ueluti effectrix utiq;natura ẽ,textoriæ,coriariæq; pportione rñdẽs. Vitioſũ ãt corpus, inſtaurãt agricola & medicus, q & ipſi ueſtes faciẽti, & ueteres calceos inſtaurãti ſimles ſũt. Veſtẽ,aũt calceũue in cõclaui reponẽdo cuſtodire,ne aut a quopiã ſurripiat̃,aut a muribus erodat̃,id neq;ullus forſitan artis, ſed ſoli' eſt diligẽtiæ. Qđ ſi horũ
C cõſeruatricẽ artẽ eſſe, qdã uelint,tales apud hoĩes artes ſunt imperatoria, reiq; publicæ gubernatoria,& pter has,ſi placet,oſtiariorũ,cæterorũq;cuſtodũ;ut.n.ne inter hoſtes,aut prorſus ne inter ſceleratos hoĩes,feraſq;beſtias uerſaremur,ſedes ciuitateſq;cõſtruximus,& muros circũdedimus, imperatores ac principes creauimus. Sed nõ iſtarũ ſimilẽ ſanitatis cõſeruatricẽ artẽ cõquiſiuimus, ſed eã,q̃(ut puto)in humanũ corpus aliqd agẽs,nõ ex accidẽti,ſed p ſe incolume ipſum valẽſq;pſtet: at proxime dictæ ſingulæ nõ ipſæ p ſe ſanitatem cuſtodiũt,ſed eo,quia homini non iugulato, neq; à fera diſcerpto,ſanitatẽ ſeruari, quẽadmodum & totã uitam,contigit: idcirco ex quodam accidenti,non primo,neque ex ſua ipſius ratione,harum utraque artium ſanitatem conſeruat.

Quibus ars tuendæ ſanitatis contineatur. CAP. 18.

A.li.1.f.3. d.1.c.1.fo. 56.f.g.

IGitur ſanitatem" præcipue ex ſui ratione conſeruans quibus continebitur? Vt mea quidẽ fert ſententia,neq; illis,q̃ non neceſſario corporibus noſtris adhærent,neq; illis, quæ nullam in partem neceſſario corpora noſtra permutant, ſed illis,quibus,velimus nolimus,corpus noſtrum omnino utitur; & eorum illis,quæ iuuare aut officere valeant:in ijs,inquam, & circa hæc tuendæ ſanitatis artem verſari arbitramur. In gladios enim,aut feras,aut laqueos,aut præcipitia,nõ neceſſario corpora noſtra incurrunt,ſed in ambiente aere duplici ratione verſantur, & quoniam corpori
D vndiq; circunfuſus eſt,& quoniam per inſpirationem ducitur. Atqui ſomnus & uigilia,quies item & motio,in horum numero ponitur: neceſſe namque eſt aut dormire,aut uigilare,quieſcere, aut motu exerceri. Perinde eſurimus & cibum capimus,ſitimus ac bibimus,aut inter hæc medij agimus. Cubilium autem diſcrimina,ac ueſtimentorum non omnia neceſſaria ſunt. Eburneis namque pedibus lectulus,aut grabatus ignobilis,nihil ſanitati prodeſt aut officit, neq; vilium aut ſumptuoſarum ueſtium uſus;non uitrea uaſa,aut aurea,aut argentea,aut lignea poſſidere:non formoſorum ſeruorum,aut deformium turbæ dominari,aut ſeruis planè carentem ipſum ſibi miniſtrare. Iſta mehercule prodeſſe nobis uel obeſſe ipſorum ratione atque primario,aut ex accidenti,neutiquam apta ſunt. At calidus aer aut frigidus,eſca & potus, requies & motio, vigiliæ ſomnique, ſuis ipſorum uiribus neceſſario corporibus noſtris vtilitatẽ aut noxam afferunt. Veſtimentum lacerũ ac leue hyeme,graue autem æſtuoſumque æſtate, lædit quidem ex neceſſitate, ex accidenti vero frigore & calore diuexat.

Quid à ſanitatis cuſtode agendum ſit. CAP. 19.

HAec itaq;,quæcunq; per ſe lædendi iuuãdiq; poteſtatẽ habẽt,ſanitatis curã habẽs ſpeculatur, At quomodo,quaue rõne? Poſtea quã ſatis abunde corpus inanitum eſt, ſenſiliſque nocumenti diſcrimen impendet, alimentum ſumere iubens. Poſtquã vltra modum exaruit, atq; hinc

iam noxæ periculum inſtar, potum accipere præcipiens: item & corpus exercens, cũ noſtri moderatricẽ facultatẽ robuſtam præſtare, excrementaq; anguſtis meatibus intruſa eruere uoluerit: quietẽ vero imperans, cum exercitatione corpus laſſari, aut ultra, q̃ conueniat, digeri, ſenſerit: aluũ præ nea ducens, cũ ſuppreſſa eſt: nimis autẽ citatam cohibens, aliaq; in hunc modũ omnia agens, & in ſumma id ante oculos habẽs, vt in corpore exacte ſano ac valido nihil nouare audeat. Cum uero aliquantulũ exquiſitã moderationẽ tranſierit, continuo, quod deficit, prius, quã latius malũ ſerpat, reſarciat, perinde, ac ſi ſubtegminis fila ex aliqua veſte non ſimul oĩa, ſed ſingulis diebus ſingula excidentia, q huic rei præeſt, aſſidens illico reponat adeo, vt hmõi correctio, atq; emendatio multorũ notitiã præ exiguitate ſubterfugiat. Talem medius fidius & beneualentibus præfectum artificẽ eſſe opus eſt, minimæ cuiuſq; differentiæ ac noxæ obſeruatorẽ iuxta, atq; emẽdatorẽ: Verũ, ſi ex toto integrum, illæſumq; corpus duraret, taleq; quale ipſum ab initio creator fabricatus reliquit, nequaquã correctore ſemper eguiſſet. At nũc, cũ diffluat ſemper, atq; diſpereat, aliquo præſente ob ſeruatore indiget, q &, quod diſſipatur, quantũ qualeq; ſit, cogniturus eſt, illicoq; tale ac tantum viciſſim reponens inſtaurabitur. Inſitum humidũ dilabitur, tãtundẽ humoris, potũ exhibẽs, irrigato. calidũ digeritur, tãtundẽ caloris addito. Aridũ conſumitur, iã alẽdi inſtat occaſio, ut ſemel dicã, q diſcutitur atq; euaneſcit, ingeri paulatim atq; reponi, ante q̃ in † multorũ notitiã veniat, opus eſt. F

† ἐπὶ græce ẽ. Vide, an στερεὸν potius, i. ſolidũ legẽdũ ſit.
† multis manifeſtum fiat.

Quo differat ars curatrix a conſeruatrice per pulchram doliorum comparationem declarat. CAP. 20.

IGitur, quẽadmodũ, ſi duo cogites dolia multis in locis foraminibus terebrata, ambo æq; ab initio plena, pariterq; ꝑ illa ſpiramina hac atq; illac ꝓfluẽtia, horũq; alterius q dã curã gerẽs, ſemperq; aſſidens tantũ viciſſim ingerat, quãtum elabitur, alterũ uerò ante, q̃ valde inanitũ eſt, nemo cuſtodiat, poſtea quiſpiam repente ſuperueniẽs ſemel totũ impleat, clariſſime cõſtat doliorũ iſtorũ primũ neq; inaniri, neq; repleri vnquã, alterũ vero ambo hæc pati a multis inſpectantibus teſtatũ: ita quoq; in ſanis, ægrotiſq; corporibus res habet. Vtrunq; .n. vitium ars una modo vno emẽdat, qđ deficit, ſcilicet, inſtaurans: in quanto vero, non in quali, emendationis differentia verſatur.

Quòd differentia in quanto ad vnam artem ſpectet, in quali ad diuerſas. CAP. 21.

AT qui ſecundũ quantum in his, quæ fiunt, differentia ad vnam artem pertinet: q ſi alterius artis eſſe debeat, prorſus qualitate differat, oportet: q ſi propterea geminũ eſſe correctionis modum arbitraris, q ab uno dolio multũ prius effluxerit, quàm artifex cuſtos acceſſerit: alterũ cuſtodẽ ſemper aſtantem, quæ ſua bona fortuna fuit, nactum plenum conſeruatur, haud recte ſentis. Neq; enim alia ars vnum ſubtegminis filum, quod exciderit, reponit: alia, tria aut quatuor, aut quingenta: neq; alia ars parietis particulam ruentem fulcit communitque: alia magnã eius partẽ collapſam reſtituit; quo enim modo res vna quæque à principio conſtructa eſt, eodem etiam corrupta inſtauratur. Subtegmen ſtamini intertextum ueſtem facit: num igitur præter hæc, veſtis pati, aut præter hæc, emendari poteſt? opus planè eſt, ſi quid veſtis damni faciat, aut ſtamen, aut ſubtegmen, aut utrunque pati, vnamque eſſe emẽdandi viam, quæ ſubtegmen ſemper ſtamini implicet, quo eius ab initio compoſitionem imitetur. G

Quam errent logica methodo carentes. CAP. 22.

SEd ſingulares actiones multis imponunt vniuerſale contemplari nequeuntibus. Id enim rationalis methodi munus eſt, quam neque didicerũt, neque per tractarunt iſti, qui quotidie de propoſitis blacterantes diſputare audent. Satius.n. ſi quidem eã nouiſſent, ipſis foret, eam ſemel diſcipulos docere: nõ infinita propoſita diſcutere, nam, qui eã rite percepit, non amplius infinitis eget, ſibi ipſi oĩa recte diuidere valens. At eã methodum ignorans, præterquã quod infinita, perperãne dicta ſint, haud dignoſcit, permultorũ adhuc propoſitorum, quæ nõ audiuit, inops eſt. Verum hæc obiter aduerſus eos dicta ſint, qui quotidie in propoſita diſcipulis audientibus edifferunt, neque ipſi, quid dicant, intelligentes, quouſque imperiti inexercitatiq; in iudicatorio inſtrumento fuerint. H Nã & hoc loco, quo inter ſe artes diſtinguẽdæ ſint, ſingularibuſne actionibus, an vniuerſalibus, an nõ ita, ſed propoſitis, finibuſque, aut neque his, ſed materijs, inſtrumentis, principijs, & contẽplatione, minime cõſiderantes de his nugantur, quæ ignorant. Igitur & nos forſan melius fuerit, poſt quam ſemel id certamen conficere tibi polliciti ſumus, quam breuiſſime poterimus, aliquid & de ante dictis omnibus diſputare, iterum a ſingularibus actionibus incipientes.

Quæ ſint ſingulares in medicina actiones. CAP. 23.

EST igitur quædã ſingularis actio, qua vtentes oculorũ palpebras conſuimus: altera vero huius minime aſſimilis, per quã ſuffuſiones detrahimus; aliæ quoq; tertia & quarta, neq; inter ſe ulla ex parte, neq; harũ ſimiles ſunt, per quas cõfractũ os đ capite excindimus, ſed in alia corporis parte, utpote humero atq; cubito, in aduerſum tendentes atq; conformãtes, deligamus. Ab omnibus uero alijs actionibus lõgo interuallo ea diſſentit, quę circa herniã fit manuaria operatio, a qua illa, quę circa narices: ab omnibuſq; ſimul antedictis ueſicæ calculi extractio: atque horum multa etiam ſcalpello abſoluimus: at oculum ſublinere, articulũ in proprium ſitum reponere, † aut alicui membro propriam formam reddere, fiſtula, quam catheterа græci uocant, rite uti, curbitulam affigere, ſine ſcalpello quidem oĩa præſtantur, ſed inter ſe longiſſime, & à proxime dictis euariant:

† Al. cõformare aliquod mẽbrum.

quem

A quemadmodum,& venã ſoluere,& arteriam ſecare,cutem ſcarificare,hydropicos perforare, inteſe,& ab oĩbus antedictis diſtant. Atq; hæ quidem ẽt,ac præter has aliæ infinitæ manuariæ actiones per ſe fiunt:medicamẽtis ãt utentium porrò alterum genus eſt,& ab ſeipſo,& ab his,quæ manu fiunt,diſcrepans. Siquidẽ ueratri potio,ciborũq; eſus nulla ſocietate participant:neq; inedi,clyſterisq; vſus,neq; frictio,& lauatio:ab his vero longius diſtant vlcus eluere ac purgare, & medicamentũ liquidũ,itẽ & aridũ imponere:geſtari ꝑterea,deãbulare,luctari,ſcammonium, aut nulſam bibere. Quorum oĩum neutiquã ſimilis eſt pulſatus arteriarũ,caloriſq; dignotio,quamuis extremis manibus agamus:quemadmodum(vt reor)& humorum abſcedentibus ſedibus contentorum perceptio,aut tumorum hydropicorum,aut gangliorum,aut atheromarum,aut meliceridum,aut ſteatomatum{vt græcorũ nominibus utamur,quando latina deficiunt} neq;.n.eodẽ digirorum iniectu,aut eadem motione,& traductione,& preſſione,ſed nonnunquam lõge diſferente in modo enumeratis utimur. Quamobrem periculum eſt,ne totum diem abſumamus nihil aliud,quam actionum differentias recenſentes,adeo ipſarum numeroſa multitudo eſt.

Per ſingulas actiones artes non diſtingui. CAP. 24.

B VErũ iã,& ex his abunde qs nouerit,quãta illi erroris nebula caligent,qui per ſingulas actiones artes eſſe diſtinguendas arbitrẽt. Nullus igitur adeo ſatuus,adeoq; attonitus eſt,q à medicina mõ propoſitas actiones diducat,& aliam q̃piam artem ſingulis ipſis præficiat,aut herniæ diſſectoriã(vt nunc quidam nominant)aut calculi detractoriam,aut ꝑforatoriam(quam paracẽteticẽ uocant:)& ſi.n.quã maxime hunc herniæ diſſectorẽ,illum perforatorem,alium calculi detractorem eſſe dicant,oẽs tamen iſtos cõi nomine medicos appellant perinde,ut eos,puto,qui à quibuſdã mẽbris,quorum præcipue curã gerunt,uocitant:hos nanq; ocularios,auricularios, dentarios(ita dicere liceat)medicos nominãt:nõnullis uero à materia nomina indiderunt,diæreticos & medicamentarios,aut per Iouem,ẽt herbarios uocantes:quidam prærerea, & nonnullos medicos vinidatores appellauerunt,ꝙ eos crebro talibus remedijs utentes cõſpexerunt. Omnibus.n. ut reor,hoĩbus rõnalis diſciplinæ principia naturaliter inſita ſunt:cognoſcuntq; hi qdẽ magis,illi uerò minus,in actionibus aliquid eſſe idem,aliquid diuerſum. Id quidẽ,cuius cã fiunt, idem eſt, ſanitas uidelicet apud oẽs cõe propoſitum:modus autem non oĩum unus,ſed in numerum ingentem excreſcit. Verum enimuero,ſi quiſpiam(vt facit Plato)uniuſcuiuſq; modĩ,& uniuerſalẽ ſcopum unam artẽ ſtatuens,deinde in ſpẽs,differẽtiaſq; ipſam diducens, rurſus illas partes ſingulas artem appellet,perinde & ipſe aliquam diæteticã,& medicamentariam,& manuariam uelit artẽ C appellare,nihil ſanè fuerit,quod ipſi uitio vertã. Ita ẽt,ſi mõ propoſitas ſingulas partiens, ut diætam in ea,q̃ aſſumuntur,euacuantur,& bibuntur & exterius incidunt,iſtorũ ſingulis propriã q̃dam artem præficiat,neq; iſtum accuſauerim. Iterum, ſi hęc quoq; eadem multiformiter vſq; ad particularia partiatur,minime ipſum impediã,q n in his,q̃ aſſumuntur,aliam medicamentorum artem eſſe dicat,aliam ciborum,aliam potionum;quin ẽt in iſtis ſingulis huius illiuſq; cibi, huius illiuſq; potus,atque huius illiuſq; medicamenti propriam eſſe artem dicere cõceſſero. Verum,ſi has inter ſe artes,quemadmodum arithmeticam,exempli cã,ab oratoria,aut hanc ab ædificatoria,& fabrili differre autumet,nõ amplius iſtud cõceſſero,cũ iſtæ nullum cõe propoſitum hẽant: paulo ſupra uero enumeratis vnum eſt cõe propoſitum,ſanitas.ſ. Quemadmodum igitur in oratoria,quæ vna eſt ars,aliquã quidẽ exordij,narrationis aliam,argumentationum, perorõnumq; aliã eſſe artẽ dixero,ſi mihi ſolum id unum,unius eſſe artis ea,ſiue ſpẽs dixeris, ſiue partes conceſſum fuerit: ad eundem,arbitror, modum, & in medicina res habet, aliam.n. artem manuariam dixero,aliam dięteticam,aliam medicamentariam,unum id modo mihi ſeruetur,harum omnium vnum eſſe propoſitum,propter quod unius eſſe artis particulæ coguntur:†res enim diſſimillimas iniũgere, atq; cõnerecte,cogereq; vt in unam omnes artem conſpiret,manifeſto uidetur. Excin D dit aliquis,aut abſcindit putrem particulam, alius autem reficit, carnemque in cauo uulnere procreat:cõtrarię quidem res,totaq;,ut aiũt,diametro diſtare uidebuntur,actiones.n.longe differũt ipſarũq; effectus cõtrarij ſunt. ille.n.eorum,q̃ ſunt,aliqd perdit,iſte uero nouam aliq̃ ſubſtãtiam gignit:ſed neutri id ipſum per ſe proponitur,aut illi quicq̃ deſtruere,aut huic generare:quemadmodũ neq; vrere aliquid,neq; ſecare,neque aliud quicq̃ ipſum ꝑꝑ ſe facere quiſpiã aggreditur, ſed tãq̃ ſine hoc ſanitatẽ aſſequi non ualens,ad q̃ oẽs diuerſis tamẽ itineribus ingredientes properãt,ob cõe utiq; propoſitum oẽs medici uocati,ſed ꝑꝑ actionis, aut materiæ, aut membri differentiã,hic manuarius,iſte medicamentarius,ille occularius appellatur,manuarius ab actione,medicamentarius à materia,ocularius à mẽbro. Cum.n.quæ curantur membra,nõ parum inuicem differant,curatoreſque ipſi actionibus ac materijs diuerſis utantur,ideo nonnulli ab actionibus, alij à membris,à materijs alij cognominantur,ocularij,manuarij,ac medicamentarij, uniuerſim que oẽs à fine medici. Supra.n.explicatum eſt oẽs artes in ſubiectæ ſubſtãtiæ bono uerſari,eique operam dare: & in ſingulis ipſarum unum quoddam primum bonum reperiri. Cæterum,ꝙ quiſpiam palpebras,exempli cauſa,bene ſuens perperam medicamenta propinet,alius medicamentis optime utẽs,rationem victus nõ rite pręcipiat,in hoc alius egregie uerſatus,manus non bene

† τὰ γοῦν ἀσυμφωνότατα συνάγειν οὕτως φαίνεται καὶ συνδεῖν καὶ ἀναγκάζειν εἰς μίαν ἅπαντα τέχνην συντείνειν. res enim diſſimillimas ita coniungere, uidetur connectere,& cogere ut omnia in unam artem conſpirent.

exerceat,ſi diuerſas propterea,ac penitus ſeparatas artes opinemur , ſtatim ſanè non tres modo E
uerum etiam trecentas ſic artes ſtatuemus. Iſte nanq; fiſtula perite utitur, ille clyſtere,alius ue
nã ſecare eſt idoneus,arteriam alius:deinde,cum aliquis hęc oĩa inſigniter adminiſtrans inuẽtis
fuerit,rurſum oẽs illæ artes in unam coibunt. Atqui vtrunq; uitioſum eſt, aut ꝑꝑ artificum inſi
tiam,artem vnam in multas diſcerpere,aut ꝑꝑ eorundem excellentiam multas in unam coniun
gere. Prior nanq; ſermo, neq; orandi,neq; numerorum,neq; terræ metiendæ,neq; canendi,ne
que aliam quampiam illuſtrem artem,unam eſſe concedet,quas multi tractantes propter earum
magnitudinem totas complecti nequiuerunt. Secundus autem artes interdum nullius cognatio
nis participes in unam acetuabit. Nam,ſi idem homo arithmeticus ſimul,grãmaticus,atq; philo-
ſophus fuerit,poterit quiſpiam unius artis has omnes eſſe particulas exiſtimare.

Quo artes diſtinguendæ ſunt. CAP. 25.

ITaq; ne agentiũ multitudine,ſed propoſitis conſideratis,artes diſtinguamus,neq; in ſingulas a
ctiones,ſed in uniuerſas inſpiciamus. Cõe.n.quoddam in ſingulis cuiuſq; artis actionibus inue
nies,per qđ,quãuis lõgo interuallo diſtare uideantur,nihilominus tamen eas unius eſſe artis par
ticulas nihil impedit. Veſtes igitur texere nihil aliud eſt, quam ſubtegmen ſtamini implicare : nũ
igitur,quàm iſtud,aliud eſt ſuere?neutiquam,uerum & in ſuendo ſubtegmina ſtaminibus inter- F
texuntur : nam ſi & ab initio ſtatim quiſpiam ſine textorio opere aliter ſubtegmina ſtaminibus
innectere uoluiſſet, aut eo mõ,quo nunc lacera indumenta ſarciunt,aut quo ciſtas,aut ſportulas
aut retia ſabricanť,nihilo ſecius ueſtimentum,ſed multo longiori tꝑe confeciſſet. Finẽ itaq; non
ſimpliciter collimantes,ſed celerius ad ipſum ꝑuenire ſtudentes,hanc telas conficientem artem,
textoriam.ſ.excogitauerunt,non uniuerſim,ſed ex parte à ſupra poſitis differentem:idẽ & in me
dicinali arte contingit. Innumera ſanè(ut ita dixerim)ſingularia ſunt, ſed generale quoddã opus
omnibus cõe eſt:nam,& corpori aliquid,ut ſuperuacuum,detrahẽs,aut aliq̃d,quod deficiat,adij
ciens,unum vterq; in uniuerſum præſtat,corpori.ſ.naturalem modum comparãs,qui nihil aliud
eſt,quam ſanitas,perinde uero,& calefaciens,& refrigerans,& ſiccans,ac madefaciens.

Exemplo naturæ probat artem, quod facit,etiam conſeruare. CAP. 26.

QVemadmodũ.n.ſi ab initio nos cõfeſtim aĩal creare potuiſſemus,non alia q̃dẽ ulla rõne ei⁹
primã formationẽ inſtituiſſemus,alia uero emendationẽ adhiberemus:aut ſecus poſtea,
quam neutrum horum nos primi efficimus,ſed natura eſt,& primaria aĩalis opifex,& in præſen
tia ægroto ſanitatẽ cõparat,non alia ꝑfectò rõne carnẽ prius generauit,alia uerò nunc:neq; alia
q̃dẽ rõne fœtui,alia in ꝑſentia in lucem edito,alimẽtũ ſuppeditat,uerũ ẽt ſimiliter nũc opať,alit, G
digerit,excernit,oĩaq; ut ſemel dicam,in ꝑſentia,ut prius,eadẽ rõne miniſtrat. • Medicũ autẽ na-
A 1.Epi.cõ.2. 2.151.3.112.1 turæ eſſe miniſtrũ,primatiãq; eſſe illius artẽ q̃dã,ac rite celebre eſſe dictum illud." Natura in om-
nibus auxiliať:qn ẽt naturam morbos iudicare,•naturas morborũ eſſe medicatrices, a priſcis ſa-
B.in li.de Alimẽ.non lõge a principio. pientibus abunde tradita,q̃d ego iterum ſuꝑuacue repetam?ꝗ.n.in pñtia utile eſt in memoriã tñ
reuoco,nõ alterius artis eſſe opus facere,alterus uitiatum corrigere,ſed eiuſdem. Quòd ſi,& non
C.6.Epid.cõ.5.t.2.3. 187.f eiuſdẽ,at ſupra,medicinam oſtẽdimus non artis veſtes facientis,æmulam q̃cq̃ ꝗ prius non eſſet,
procreare,ſed artis laceras tritasq; veſtes ſarcientis aſſimilẽ. Explicauimus item conſeruationem
eſſe duplicẽ alterumq; ipſius genus,ſub quo & pñs de tuenda ſanitate tractatio reponitur,parum
labefactata corrigere:idq; multos ſubterfugit,tanquam ſit a curatiuo differens genus.

Quis finis effectiuarum artium,atque actiuarum. CAP. 27.

CAeterũ id ipſũ alicui finẽ eſſe putare,domũ extruere , aut ueſtẽ, aut uas,aut ſanitatẽ facere,
hoĩs eſt non potẽtis actionẽ fini ꝑuiã ab ipſo fine diſtinguere:q̃doq̃dem nõ domũ extrue-
re id ipſũ ipſius ędificatoriæ finis eſt,ſed domus,quẽadmodũ neq;,veſtẽ texere,aut nauẽ coagmẽ
tare,aut grabatũ,aliorũ ve vnũquodq; ſabricare,ſed ipſum opus,qđ q̃eſcẽtib. iã labore artificib.
adhuc ꝑmaneat. Atq; ita effectiuæ artes ab actiuis tñ diſſentiunt:actiuæ nanq; cũ ab agendo de H
ſierint,finis quoq; unà deſijt. Nihil itaq; in ſaltatoria ꝑter ipſã actionẽ oñdere poſſumus,ut in ſa-
brili grabatũ,in ædificatoria domũ,in medicina ſanitatẽ. Nõ igiť ędificatio, quẽ dmodũ ſaltato-
riæ ſaltatio,ædificatoriæ finis eſt,ſed domus,res ab actione diuerſa:itidẽ textoriæ , neq; texere,
neq; ueſtis cõfectio,aut generatio, ſed ueſtis. Pari rõne neq; productio,neq; generatio,neq; cor
rectio ſanitatis,medicinæ finis eſt,uerũ hęc oĩa actio quædã artificis cõis eſt , quẽadmodũ parti-
culares eranť ſecare,urere articulos,& extrema,q̃ græci cola uocãt,in aduerſũ trahere,effingere,
deligare:& ſupra has ẽt,atq; cõmuniores manu operari,medicamẽto uti,& rõnẽ victus ꝑcipere
verũ ſanitas ipſa finis eſt,quẽ iã q̃eſcẽte artifice demõſtrare ualemus. Quare neq; ſanitatẽ cuſtodi
re,aut vitiatã emẽdare,aut ꝑrius amiſſam recuperare,finis eſt,ſed oĩa hęc actiones ſunt, finis aũt
eſt ſanitas. At cõem generalẽq; ſupra oẽs haſce particulares actionẽ alius ſanè alio appellat no-
mine,oẽs tñ unum idemq; ſignificant:& qui ſanare dicit , & qui ſanitatem facere, & qui ſanitatis
effectionem,& qui ſanationem,hi quoq; idem,quod proxime poſui, ſed alio mõ dicunt : & me-
dicationem morborum dicentes,aut curationem,aut ægrotum medelã,aut medius fidius mede
ri,aut morbos extirpare,aut ſanitatem morbo pulſo inducere :item oĩa, quæ conueniant,facere
dicentes

A dicentes,& qui morbificas cãs ſe expellere aiunt. Nemo.n.iſtorum finẽ,ſed quæ finẽ præcedit,a-
ctionẽ dicit,perinde atq; ſi circa corpus ars q̃dã actiua ſaltatoriæ,hyſtrionicęq; ſimilis verſaretur.

Non per materias,nec per præcepta artes diſtingui. CAP. 28.

VErum enim uero poſteaq̃ multis rõnibus artes non ex particularibus actionibus eſſe iudi-
cãdas aſſertũ eſt,ſed in vniuerſales,ac proxime ad finẽ eſſe recurrendum, deindeq; ab illis ip
ſis fines diſtinguere eſſe tentandum , in ſequenti diſputatione ea eſt difficultas excutienda, nun-
quid & de ipſarũ materijs eadẽ ſit rõ habenda. Itaq; materia una pluribus artibus ſubijci,vnaque
ars ꝑmultis uti materijs vr̃. quãdoquidẽ lignum nauium artifici,& carpẽtario,& machinarũ ſtru
ctori,& ædes fabricanti,infinitisq; alijs cõis materia eſt:creta quoq; multarũ eſt artium materia,
& lapides,aliaq; vniuerſa.Item verò medicæ artis,vna cum ſit,infinitæ materiæ ſunt , & corpus
ipſum ſanitatẽ accipiẽs,& cibi ac potus,& medicamẽta oĩa, & vocata diętemata.Hæc igitur*me
dicorum materiæ:corpus ãt tanq̃ id,ex quo finis,aut in quo.Conſtat igitur non ex materijs artes *Codex gręc. habet αἰτιῶν. i.cauſarum.
eſſe iudicãdas;neq; .n.ſi q̃ſpiam alias cões materias,utiq; aliq̃s dixerit,per accidẽs,alias vero pro
prias,atq; propinquas ſingulis artibus ſubijciens,quatenus corpus noſtrum naturale eſt,phyſicæ
ſciæ ſubiectum eſſe dicat,quatenus ſalubre,medicinæ,quatenus euecticum.i.bono habitu prædi-
B tum,aut boni habitus capax,exercitatorię,propterea alio quopiã,q̃ fine,artes diſtinguit. Nã cor
pus aliqđ ſalubre dicere eius,qui iã finẽ cognoſcat,officiũ eſt.Neq; ẽt,ſi quis præceptis artes diſiũ
gat,aliunde,q̃ à finis ꝑtãte ſumit initiũ: ꝓpria nanq; cuiuſq; artis præcepta finis conſtituit,atque
dijudicat:quippe hæc artis propria ſunt,quæ dignoſcens aliquis ad finẽ aſſequendum proficit.Si-
quidẽ grãmaticæ,muſicæ,fabrilis,& aliarum cuiuſq; artium,quęcunq; præcepta aut finẽ ipſum
euidẽter,aut quod in ipſo melius,celeriusve eſt,præbere ualent,hæc artis propria ſunt,quæ vero
ad finem aſſequendum conferunt nihil,ea nequaquam artis propria dicenda ſunt.

A fine artes omnes diſtingui,atque conſtitui. CAP. 29.

ITaq; oĩ ex parte ad finem properare,ab eoq; artes iudicare præcipit ratio : propter hũc enim
& cõmunibus actionibus,& proprijs præceptis,atq; principijs differunt:nam hęc & ſecũdum
artiũ fines euariãt.Quandoq̃ dẽ ſanitas finis eſt:hęc vero in calidis,frigidis,humidis, ſiccisq; cõſi-
ſtit.In iſtis planè & materiæ,& contẽplationis circa huius cognitionem principium verſat̃:ſed diſ
ſimili ratione medicus,phyſicusq; id tractat. Qđ ipſũ diſſimiliter.ſ. à ſcientiarum fine cognitũ eſt
C atq; diſtinctum.Neq; ab re ſemper finẽ rõ inuenit,omnium,q̃ in artibus continentur,regulã atq;
iudicẽ.Nam cuiuſq; artis conſtitutio inde ſumit initium. Quis.n.medicinam conſtituere prope-
raſſet, niſi ſanitatis bonum prius optauiſſet?aut ædificatoriam,niſi & hic domum? aut textoriam
niſi veſtẽ prius expetiuiſſet?Quin & artes reliquas omnes conſtituens,hinc & ipſa accepit initiũ
Alibi vero à nobis oſtenſum eſt,quo quiſpiã modo propoſito fine ſuam ipſius artem per metho-
dum comperiat.Eumq; qui pręſentem librum exacte intelligere cupiat,in illo prius uerſatũ eſſe
neceſſe eſt:ita enim euidenter cognouerit ſub unam eandemq; contemplationem vtramq; par-
tem incidere,ſalubrem videlicet,atq; curatricem.Verum,ſi ego,quæ in alijs uoluminibus à me la
tiſſime diligenterq; explicata ſunt,in hũc omnia librum conferre velim,Menemachi,Menodoti-
que libros me huius prolixitate ſuperaturum non ignorarem.

Artem circa humanum corpus correctricem eſſe probat,eiusq́; partes enumerat. CAP. 30.

CÆterum artem circa corporis bonum uerſantem prorſum unam eſſe ex antedictis(vt arbi
tror)ſatis declaratum eſt,atque ex dicendis in poſterum nihilo ſecius declarabitur , non ta-
mẽ,quo ipſam noĩe appellare oporteat,iam adhuc manifeſtum eſt.Neq.n.forſan medicatiua,ne
que exercitatoria,ſed aliud quippiam appellanda eſt,forſan ãt & in totum ars iſta , quemadmo-
D dum & plerę q; alię,nomine caret,ſed hoc quidem paulo poſterius ſpeculabimur. Verum unum
eſſe humani corporis bonum,quicquid illud ſit,ſicut aliarum ẽt omnium ſubſtantiarum,eſſe autẽ
& de ipſo artem unam,ſiquid vnquam aliud,& id quoque uerum eſſe confirmo,necnon & eãdẽ
utrique methodum ineſſe.Vna igitur circa humani corporis bonum arte uerſante, in pręſentia
oẽs eius particulas ſpeculemur: nam ſic & eius,quæ ſalubris uocatur, quę ſit poteſtas prorſus di-
gnoſcemus,ut in hac etiam parte methodo aliqua utentes ſectionem faciamus, genus artis cor-
pus noſtrum tractantis contemplatiui.At non in ſola ipſa contemplatione finem eius ſitum eſſe
ſicut arithmeticę,aſtronomię,ac phyſicę,ſed quiddam etiam & circa corpus ipſum facere, nemi-
nem pręterit:quod neque uerò in ipſa actione deſinat,quemadmodum ſaltatoria,poſtq̃ agere de
ſijt,nihil oſtendere ualens,& id quoque oĩbus conſtare arbitror:Igitur in confeſſo eſt eã inter ef-
fectiuas,aut acquiſitiuas eſſe collocandam,poſtq̃ neque inter contẽplatiuas,neque inter actiuas
inuenta eſt:ſed neque inter acquiſitiuas numeratur,qualis eſt ars illa,q̃ harundine, & quę hamo
piſces capat,utique in uniuerſum dicam,qualis eſt uenatoria:aliquid.n.eorum,quę ſunt, iſtę ca-
piunt,ac poſſident:nihil autem,quod prius non eſſet,ipſæ faciunt. Inter reliquas igitur effectri-
ces humani corporis ars reponitur. Iſtarum uero duplex officium eſt:aut.n.aliquod integrum,
quod prius non erat,efficiunt, aut ex parte uitiatum corrigunt. At,quæ nunc quęritur , ars to-
tum hominis corpus moliri nequit,ſed per partes inſtaurare poteſt,perinde , ut ueſtium ars ſar-
ctoria,ueque ad eundem,ut hęc,penitus modum. Natura nãque & corpus fabricatur,& ipſum

imbecillum rurſus confirmat, ut ars veſtiaria: ipſius vero naturæ in inſita eſt ars, quæ in præſen- E
tia veſtigat. Cōcedatur igitur, vt procedat oratio, nos ipſam correctiuam appellare: ſed aut mul-
tum corrigit, aut pauxillum, quæ eius pars multum ſemel corrigit, medicatiua curatiuaq; nuncu
petur: quæ vero pauxillum, conſeruatiua. Eius ipſius quoq;, quæ multum ſemel inſtaurat, ꝓmul
tæ ſunt differentiæ: omnis enim quantitas in multitudinē innumerabilem ſecari poteſt. At, quia,
de ipſis dicere non eſt nobis in præſentia propoſitum, hæc ſanè pars dimittatur, illa vero, quę pau
xillum emendat, diudatur: At hæc quoq; inſignibus differentijs tripartito diſtingui videtur: aut
enim exacte, perfecteq; valentem accipiens, in hoc ipſum gradu conſeruat: hāc autem partē eue
cticem .i. boni habitus ſeruatricem, uocant: alteram eorum, qui iam morbum euaſerunt, reſectri-
cem, quam ſanè & nonnulli recentiorum medicorum analepticen, hoc eſt inſtauratricem, ſeu re
ſumptricem appellant: inter vtramq; pars ea collocatur, quæ ab ipſis proprie ſalubris nominatur
nam vulgo & conſeruatiua ſimul, & ſalubris dicitur. Tres igitur hæ partes conſeruatiuę modo
enumeratæ, analeptice, ſalubris, & euectice, ſunt quidē omnes ſub ea medicinæ parte, quę exigua
vitia tollit: inter ſe autem ratione maioris minoriſq; diſſentiunt, magis enim parua caſtigat eue-
ctice, minus uero ſalubris, hac adhuc minus parua emēdat analeptice. Quidam uero & quartam
particulam adiecerunt, in hac conſeruatiua, quę ab ipſis proprie prophylactice .i. præſeruatoria, F
uocata fuit, facultatem ei oppoſitam habentem, quæ à morbo proxime liberatos recreat. Haſce
āt ambas ancipitis quodammodo eſſe naturæ inter contrarias totius artis partes nemo ambigit,
dico āt inter eā, quæ magna uitia, & eam, quę parua diſſoluit. Curatiua ſanè pars ꝙ magna uitia,
euectice āt atq; ſalubris, ꝙ parua diſcutiat, id quoq; ꝑſpicuum eſt: in medio uero ambarum inter
ſtitio inſtauratiua nominata, atq; præſeruatoria poſitæ ſunt, ſi ad ſalubrem, euecticenq; compa-
rētur; nō exigua uitia emendantes: ſi ad curatiuā, non magna. Propterea, & quicunq; ambas has
partes neutras appellauerunt, haud male mihi ſenſiſſe uiſi ſunt. Sed de his alia eſt habēda oratio.

Ab initio poſitæ quæſtionis ſolutio. CAP. 31.

IN pręſenti āt contemplatione de conſeruatrice artis humanum corpus gubernātis parte tria
diuiſionis membra ſupponantur, vnum de corporibus ſecundum habitudinem valentibus: al-
terum de ijs, quę in habitu ſana ſunt: tertium de bono habitu pręditis. Primumq; inſtauratiuum
appelletur, nihil .n. in præſentia cum illis de nomine digladiemur: ſecundum ſalubre: tertium eue
cticum, hoc eſt boni habitus conſeruatiuum: duo priora in melius ducentia, in optimo ſtatu ter-
tium conſeruans. Atq; his ita poſitis ab initio agitatę q̄ōnis meminerimus: erat autē (ut exiſtimo)
hmōi, utrum ad medicatiuam, an ad gymnaſticam, pars ſalubris uocata pertineret. Non abſque
rōne igitur inter initia ſermonis noſtri diximus, omnem q̄ōnem ſub definitionem cadere: nā; q̄d
ſit medicina, quid gymnaſtica, cum nouerimus, non amplius difficile fuerit inuenire, ad utram ip
ſarum ſalubris referatur. Ipſa quidem ſalubris quidnam ſit, iam mihi manifeſte explicauiſſe ui-
deor: aut .n. tota pars conſeruatoria, aut ex illis tribus partibus una, quę in medio uerſatur inter
euecticem .ſ. uocatam, atq; analepticem, & eſt circa ſanitatē in habitu: mihi quidem reliquum ni-
hil aliud, quam de nomine, controuerſia eſſe vr̄, res ipſa āt minime in obſcuro verſari tātiſper, dū
ſuperius declarata concedantur, ac fixa permaneant. Atqui cum ipſa ſtrictim atq; per capita re-
cenſuero, mox ad nominum interpretationem me conuertam. Quemadmodum igitur bonorū
veſtimentorum, ędium, atq; calceorum, perinde & corporis unam quandam artem eſſe cōſtituo
cuius duas has eſſe partes, unam efficientē, corrigentē alteram, amboq; hæc naturę prius ineſſe,
ſed ipſarum alteri, corrigenti .ſ. humanā artē opitulari: quę & ipſa bipartito diuidit̄, in curatricem
partem ſeu medicatricem, atq; in alterā conſeruatricem, quę & ſalubris uocatur. Ipſius uero tres
partes ſunt, analeptice, euectice, ac toti generi cognominis ſalubris. Itaq; , ſiue de tota conſerua
trice parte, ſiue de eius particula, quiſpiā quęrat, ad utrā artē pertineat, ad medicatricemne, an ad
corporis exercitatoriam, totam rem prius (vt nunc ego feci) perſtringentē, ita deinde ipſum ex- H
plicare opus eſt. Quòd, una corporis ars cum ſit, licet uolenti eam medicinam appellare: ſin hoc
non placeat, exercitatoriam: ſin id quoq; diſpliceat, totam artem nomine carere dicens, unā eius
partem medicinam, alteram exercitatoriam, appellato : ſi neque id probas, ſalubrem quandam
artem curatiuę ex diuerſo oppoſitam, eiusq; partes (ſi uelis) diętetticam gymnaſticamq; dicito.
Singula .n. nomina ſi interpretabere, ita uniuerſum, quod quęrebas, indeptus fueris.

De nominum ſignificatione. CAP. 32.

AT his auditis q̄dam, heus vir bone, dicēt, nō quēadmodū tu ſtatuere uolueris, diſtinguenda
ſunt noīa: ſed vt recte habet, partitio, faciēda eſt. Iterū igiт̄ iſtis ita rn̄dendū eſt: heus tu, me
minuiſſe debes nr̄am non amplius de rebus eſſe cōtēplationē, ſed nominū explanationē nobis eſ-
ſe ꝓpoſitā, neq; id nos ēt tergiuerſamur: ac de noībus non his ſolum, ſed & de alijs oībus illud in
vniuerſū ꝓnuncio, nihil eruditū in mediū adduci poſſe. Sed, ſiue Aſſyriorum linguæ uocabulum
ſit, ab ipſis Aſſyrijs res diſcenda eſt, cui nomen illi indiderunt: ſiue ſit Perſarū linguæ, aut Indorū,
aut Arabū, aut Aethiopū, aut oīno aliorum quorumcunq;, illos percūctari oportet, nomē .n. ip-
ſum ꝑ ſe ſolū prolatum nihil indicat. Meam igiт̄ ſn̄iam accepiſti. Cęterum nonnulli aſſerunt ipſis
nomen aliq̄d ſignificare, unde huiuſce rei cauſa ego permulta Celtarum, Thracum, Myſorum,

Phry-

A Phrygumq; nomina colligẽs iuſſi,vt a ſingulis rem ſignificatã manifeſtarent:illis ãt in ſola Græco
rum lingua id ſe poſſe facere dicentibus,hoc uocabulũ λιμένα(latine portum dicas) propoſui: illis
vero locum,vbi naues in ſtatione quieſcunt, ſignificare affirmantibus, at Theſſali, reſpondi, quod
a nobis forum rerum venalium dicitur,ita nominant.Sed iſti Theſſalicã linguam ſcire ſe negabãt,
tãquã ſanè illud ipſum nõ confitentes,ꝙ ab initio dicebatur,nullum nomen,cui rei inditũ ſit,aliter
poſſe cognoſci, niſi ab ipſis impoſitoribus edoctus fueris. Cæterũ aduerſus ita dementes alia mihi
oratio ſeparatim ſcripta eſt: res ipſas vero diſcere volenti,& præcipue ac maximè huic veluti opti-
mo operi ſtudenti,rerũ prætetea nomina mutuæ locutionis cauſa percipere cupienti,vſum græco
rum interpretabor. Neq; id horum oĩum nominibus omnibus faciam:id namq;enarratoriæ cuiu
ſdam,aut grammaticę peritię,munus eſt:ſed Attica potiſſimum nomina,ſecundo & Ionica me co
gnoſcere fatebor, nonnulla & Dorica,atq; Aeolica: ſed in hiſce linguis plura me ignorare, quam
ſcire,in Attica verò plura me ſcire, quam ignorare concedam. Quòd ſi tu & de nominibus loqui
velis,Homerus vtrique canit, Vir medicus multis alijs tibi dignior eſto,

Dira venena trahens,& pharmaca mitia fundens,
Multa ſalubria miſcens,& lethalia multa,
B Doctior eſt cunctis medicus mortalibus vnus.

Vtpote arte medica languida corpora medicamentis,manuariaque opera curante.

De diætetica: & quo tempore gymnaſtica & athletica exortæ ſint. CAP. 33.

AN vero & alia tertia medicationis pars diætetica appellata Homeri tẽporibus extaret, ego
nulla id coniectura aſſequi poſſum. Sed me vetuſtior,& quem magis græcorum res noſſe
veriſimile eſt,Plato philoſophus antiquos Aſclepiadas hac medicinæ parte non admodum vſos eſ
ſe aſſeuerat. Verum medicinę tres has eſſe partes, artemq; male habentia corpora curantem ab
vniuerſa græcia iatricen,hoc eſt medicinam,appellari nemo ferè eſt,qui eat inficias: Gymnaſticæ
at artis nomen Homeri ſeculo nondum repertum erat, neq; quiſq̃ oĩno gymnaſta (ſicut medici
nomen inuenies) vocabatur.Quemadmodum neque etiam apud Platonem gymnaſticæ nomen
frequenter reperire licet,ſed pędotribam magis,quam gymnaſtam,huiuſce artis profeſſorem ap-
pellat: nam paulo ante Platonis tempora gymnaſtarũ ars exorta eſt, quo etiam tempore & athle
tarum exercitatio emerſit. Priſcorum enim ſeculis vir unus operarius naturalia munia exequens.
vere bono habitu robuſtus in certamen deſcendens,non lucta modo,ſed etiam curſu certauit,atq;
etiam duobus his,& iaculo præterea, & arcu,& diſco, & curru,alios vnus ſuperauit: poſtea verò
C hæc disiuncta ſunt,qualemq; Homerus vnum Epeum fecit ad cuncta quidem ſecundum naturam
munia obeunda omnium ignauiſſimum, ſed ſtrenuum pugilem, cuius artis in ſolis certaminibus
vſus eſt,tales omnes euaſerunt,neque arare,neque fodere,neque iter facere, neq; aliud quicquam
pacis,ac multo minus belli opus, egregie præſtare valentes.

De bono habitu athletico & ſalubri, quatuorq́; materijs corpus noſtrum alterantibus. CAP. 34.

HOrum hominum bonum habitum in ſuperioribus vituperauimus,artemq; pariter gymna-
ſticam ipſos inſtruentem,aliumq; bonum habitum laudauimus tutiſſimum iuxta,& ad om
nes naturales actiones maximè idoneum: cuius materiæ effectiuæ ſimul & conſeruatiuæ duæ sũt,
& ſalubris vocata victus ratio, & exercitatio. Quatuor namque genere cum ſint oẽs materiæ, a
quibus corpus noſtrum commutatur,manuaria functio,medicatio,exercitationes,ac victus ratio
vna eſt ægrotis inutilis,duæ vero ſecundum naturam ſeſe habentibus. Aegrotans namq; in mul-
tis medicamina,manuum operã,victuſq; rationem poſtulans,nulla ex parte exercitatione eget:
exquiſite vero ſanus corpus exerceat,& certa quadam victus ratione vtatur,neceſſe eſt,ſed medi-
camenta,aut manus miniſterium,non requirit.

Salubris artis partem eſſe gymnaſticam,& quid de ea Hippocrates,& Plato ſcripſerit. CAP. 35.

D SAlubris igitur artis pars eſt gymnaſtica; abundeq; de vtroq; pręcepit Hippocrates,quæcunq;
de aeris natura,locorum,aquarum,ventorum, anniq; temporum noſcenda ſunt:itẽ de cibis,
potibus,atque vitæ inſtitutis, accuratiſſime oĩa perſcribens: ex iſtis.n. victus ratio, quam diætam
græci vocant,integratur;haud ſecus & de idoneo tpe,magnitudine, ac qualitate non exercitatio
nis tñ,ſed etiã frictionis,ſatis diſſeruit.Plato a parte totum cognomi nare uiſus eſt,non ſalubrem
artem,ſed exercitatoriam appellans,tum quia exercitatio beneualentiũ præcipua ac propria eſt,
tanquam nullo pacto ipſa ægrotis utentibus,tum qđ eam ſolam moderatore egere iudicauit: qñ
quidẽ exquiſita ſanitate fruens corpus,naturalibus appetitionibus utens,neq; in quali,neq; ĩ uſus
tpe,quicq̃ ſumendis cibis erroris committet:ſed de hoc alibi ſermo habendus eſt.Quòd ãt & Pla-
to aliã gymnaſticam vt artis corpus regentis partẽ nouerit, aliam uerò, quam nunc homines ce-
lebrãt,ex his quiſpiã comprehendere poterit:tibi.n.eius uerba ſubijciam,primaq; ea,quæ in Gor
gia ad hunc modum ſe hñt. Duæ res cũ ſint, duas eſſe artes dico, unam aĩæ, quã ciuilem appello:
alteram corporis,q̃ & ipſam unã quo nomine appellẽ,nõ habeo:ſed,una cũ ſit corporis curatio,
duas partes nomino gymnaſticam unã, medicatricem alteram. Hoc loco unam eſſe artẽ corpus
curantẽ,q̃ duas principes partes habeat, dilucide Plato mõſtrauit, parteſq; ipſius eſſe noĩatas, to-
tã uero noĩe carere,in optimumq;reſpicere,qui & bonus habitus dr̃,ex hiſce declaratur.Quorum

singula

ſingula in eodē libro explicauit. Corpus ſanè vocas aliquid & animam? quidni igitur & iſtorum E
amborū quendam eſſe bonum habitum non putas? Ego quidem. Quid vero, apparentem bonū
habitū, ſed non vere bonum? quod autem dico, tale eſt: Plerique corpore bene habere uidentur,
quos haud facile quiſpiam non bene habere ſentiat, niſi medicus, aut gymnaſticorum aliquis fue-
rit. Et in ſequentibus, optimum iſtus intueri. Quòd vero ſit iucundiſſimum abſoniorum condito
re, eoq; qui græce commotes, latine comptor dicitur ſpectari, ipſe late declarat.

De vitioſa gymnaſtica, eiusq; bono habitu vocato Platonis Hippocratisq; ſententia. CAP. 36.

SEd gymnaſticē illā, qua inſtituuntur athletæ, graui quidē nomine decoratā, ſed flagitioſam ar
tē, nondū eouſq; extra naturæ limites progreſſam, quouſq; eam nunc protulerūt, iā vero nō
oprimum finem, ſed abſolute uiriū, quibus aduerſarij proſternārur, incrementum ſibi propo-
nere incipientem in tertio De republica libro vituperauit in hunc modum differens. Profecto p
Iouē, inquit ille, omnium ferè potiſſimū, ſi quidem vltra gymnaſticam ſuperuacua iſta corporis di
ligentia producat: uā & domui gubernandæ & militiæ, & ſedentarijs magiſtratibus in ciuitate ge
rendis, incommoda eſt: pcipuum vero ac maximum, q ad oēs diſciplinas, cogitationes, ac medita
tiones capeſſendas, p ſe ipſam difficilis eſt, capitis ſemper aliquas diſtentiones, atq; vertigines re-
formidans, ſapientiæq; ſtudiū eorū ortus cauſam aſſerens. Quare ubi ipſa adeſt, in virtute exerceri F
atq; probari, vndiq; impedimētum obijcit: efficit.n. vt homo ſemper ſe ægrotum opinetur, neq;
de corporis habitu queri vnq̄ deſinat. Adhuc inſenus euidentius gymnaſticæ finē non vires ad-
uerſarios proſternentes, ſed vſum ad naturales actiones, eſſe confirmauit ita dicēs. Ipſas q̄dē exer
citationes ac labores, ad aīoſam naturæ partem reſpiciens, illamq; excitans, ſubibit potius, q̄ vi-
rium rationem habens, nec quemadmodum alij athletæ roboris cauſa cibos, potuſq; adhibebit.
Vndiq; igitur Platonis ſententia perſpicua eſt, Hippocratis mētem de hmōdi arte gymnaſtica ex
q̄ſite obſeruantis, cuius finis eſt athletarum bonus habitus: ipſam.n. tanq̄ ad oīa ciuilia negocia
in lib. de alimento paulo post dimidiū. inutilem uituperat: quod breui orōne ille cōplexus ita pnunciauit, Affectio athletica nō natura-
lis ſalubris habitus melior eſt: qđ ipſorū uero maxime excellēs affectio, ad quā potiſſimū pperār,
ad ſanitatē periculoſa eſt, qđ q; id Hippocrati Platoniq; ignotū nō fuit, & alibi à nobis dictū eſt.

In gymnaſticam vitioſam rationibus Galenus inuehitur. CAP. 37.

CAeterū, qm̄ ſemel de hoc non vere bono habitu, deq; uitioſa gymnaſtica ſermonem inſti-
tui, & hæc de his q̄ pauciſſimis potero, perſtringā: Cum in quadam moderatione ſanitas ſi-
ta ſit, huiuſmodi gymnaſtica intemperiem exceſſumq; molitur, multam & ſolidam carnem pro
creans, ſanguiniſq; copiā q̄ tenaciſſimi adaugens. Neq;.n. vires tm̄, ſed ēt molem, ponduſq; cor- G
pori adijcere conatur, ut hac ēt ratione aduerſarius opprimi valeat. Neq; igitur amplius reperire
difficile eſt, artem hanc omnibus naturalibus actionibus ideo eſſe inutilem, & alioqui periculis ob
noxiam. Quod.n. in omnibus veris artibus maximum ſtudium eſt, ad ſummum eius, quod appeti
tur, peruenire, id in iſta peſſimum eſt, cum ea affectionem, quæ ex ſententia Hippocratis præter
naturam eſt, tanq̄ naturalem adipiſci contendat. Siquidem naturæ bona, quo procedunt magis,
creſcunt, atque augentur, eò meliora euadunt; non naturalia verò oīa tanto deteriora ſunt, quan
to maiora. Vnde iſtorum nonnulli repente obmutēſcunt: alij ſenſum motumq; amittunt, ac peni
tus attoniti fiunt, mole iſta præter naturam, ac multitudine inſitum calorem extinguente, liberū-
que ſpiritui tranſitum intercludente: quicunque autem ex ipſis mitiora patiuntur, effracto conce
ptaculo, ſanguinem vomunt aut expuunt. Huiuſce igitur boni habitus opifices, quoniam hęc mi-
rabilia ſunt volumina, quæ à corruptas aures habentib. in præſentia circumferuntur, iam prorſus
ab hoc noſtro libro ablegemus, ſi quidem tu quoq; chariſſime Thraſybule cognoſcis, iſtos neque
dignos eſſe putari, vt a me reſpōſionem accipiant. Quid enim iſtis plus erit, qui heri aut nudius ter
tius præter naturam crapulari, atque dormire deſierunt: ad tantumque audaciæ peruenerunt, ut
de rebus illis temerè inpudenterque contendant, de quibus neque illi facile pronunciare audent, H
qui iamdiu earum cohęrentiam, pugnantemque naturam aſſequi ſtuderunt? Quòdnam iſti pro-
fundum eruditum graueq; præceptum audientes condiſcere potuerunt? Mirādum eſſet mediusfi
dius, ſi, cum neque illi omnes, qui à primis pueritiæ temporibus in optimis diſciplinis verſati ſunt,
contemplationis huiuſce iudices eſſe valeant, illi, qui ſeſe in certaminibus ad vincendum exercue
runt, degeneres autem & ibi uictoria caruerunt, ac repente gymnaſtæ effecti ſunt, ſoli mentis acu
mine præcellent. Atqui vigilia cogitatioque non rudis, magis, quam ſomnus, perſpicax ingenium
reddunt: idque ab omnibus fere hominibus, quoniam omnium uerisſimum eſt, adagium decanta
tur, Craſſus uenter ſubtilem mentem non parit. Forſan igitur puluis adhuc ſolus ſapientiam ipſis
comparauit nam lutum, in quo crebrius volutati ſunt, quis ſapientiæ conditorem eſſe arbitretur,
& ſues cernens in ipſo conuolui? at non in latrinis, inter quas quotidie vitam traduxerunt, par eſt
ingenij ſolertiam procreari. atqui pręter hęc nihil aliud ipſi prius agebāt. Omnem enim ipſorum
vitam in hoc circo uerſari conſpeximus aut edentium, aut bibentium, aut dormientium, aut uen-
trem exonerantium, aut ſeſe in puluere, lutoque voluentium.

De vera gymnaſtica autoribus, & ſub qua parte medicinæ ſit. CAP. 38.

HIs itaq; dimiſſis (veras.n. artes & non ſceleratas contemplaturi in hunc ſermonē incidimus)
legitimæ

A legitimæ gymnaſticæ authores iam acceſſamus Hippocratẽ,Dioclem,Praxagorã,Philotimum,
Eraſiſtratũ,atq; Herophilũ,& quicunq; alij totã artem ad corpus pertinentem didicerunt.Proxi-
me vero Platonẽ loquentẽ audiuiſti,eius nullũ eſſe proprium nomen. Ne igitur totius artis cor-
pus curantis vnũ nomen quærito:neq;.n.inuenies.Verum,ſi forte de ipſa ſermonem habere inſti
tueris,contentus ſis,Platonẽ imitatus,ita diſſerere:Vna cum ſit corporis curatio,duas eius partes
" appello,vnã gymnaſticen,alteram curatricẽ:ſanorum quidem gymnaſticẽ,ægrorum vero cura-
" tricẽ.Sed illud magis conſideratione dignum,Platonem non ſalubrẽ artẽ curatrici in partitione
oppoſuiſſe,quemadmodum antedicti oẽs uiri fecerunt:quorum unius(ſi placet)meminero,quo-
niam[a] eius uolumina paſſim celebrant.Inquit igit̃ Eraſiſtratus in primo De tuẽda ſanitate: Neq;
" .n.medicus inueniri põt,q ſeſe ad tractanda ſalubria contulerit,Deinde ſubiungit: Cruditates.n.
" ab aliquo affectu prouenientes,& ipſarũ curationes,ad[b] †medicatiuorũ,non ad ſalubriũ tractatio
" nẽ redigunt.Deinde iterum progrediens addit:Si qđ uero in corpore uitiũ extiterit, propter qđ
" aſſumpta ſemper corrumpẽtur,[c] † neq; in æque malos ſuccos ac ſunt priores,conuertuntur, hu-
iuſmodi affectionem medici eſt,non tuendæ ſanitatis magiſtri,diſſoluere.Itẽ paulo poſt:Præcipe
re de his,aut has diſcutere,medicos,non ſalubres decet. Videt̃.n.iſte non artẽ quandã ſolũ, perin-
B de vt alij oẽs eius profeſſorẽ ſalubrẽ appellare:quẽadmodũ,ut cenſeo,& medicatiuæ profeſſorem
medicũ uocat:ut artis corpus curantis,cuius nullum propriũ apud græcos nomen erat, in duas
principes partes diſtributæ,ſicut ipſas partes medicatiuam,ſalubremq; ita & earũ profeſſores me
dicum,ſalubremq; appellemus.Eodem modo autem & plerique alij medici nominibus vſi ſunt.

Cur Plato ſalubrem medicinæ partem gymnaſticam dixerit. CAP. 39.

CAeterũ,ut uidetur, Platonis temporibus nondum græci aut artẽ ipſam,aut eius profeſſorẽ
ſalubrem appellare conſueuerunt.Neq;.n.Hippocrates liber ſalubris, ſalubris inſcribitur,
ſed alter de rõne victus,alter de aquis,aere,& locis inſcribitur.Forſitan aũt(ut proxime retuli) ne
que ſanis opus eſſe rõne victus Plato opinabatur,ſed ipſis gymnaſticã ſolã ſufficere:neq;.n.inſtau
ratiuã partem,aut præſeruatiuã,ad gymnaſticam fortaſſe pertinere exiſtimat: medias.n.ipſas(ut
dixi)collocatas,utri uolueris,adijcere potes.Quòd ſi & ipſa medicatiuæ adiungas, exigua erit ſa-
lubris portio de aere,aqua,locis,exercitationibus,cibiſque † conſiderans: atqui neque de cibis oĩ-
bus,ſed de illis tm̃,q ad ſecunda fruentes ualetudine pertinent.Quin etiam fortaſſe,cum aeris, re-
gionũ,aquarumq; notitiam medicus præoccupaſſet, utpote curatiua parte ante conſtituta, nihil
amplius de ipſis non ſolum medicis,ſed etiam ſalubribus inſtituendis,prẹter autem exercitationũ
C rationem tradentem diſcendum ſuperat. Quamobrem neque abſurdum fuit & à parte nomen
habente totum appellari. Verum hæc de nomine eſt,non de re diſputatio.

Quomodo ſit recte medicina partienda. CAP. 40.

AT ſi quiſpiã(quod & ſupra poſui)id ipſum perſpiciens non de re,ſed de uocabulo, inſtitutũ
eſſe ſermonem,me & de hoc aliqđ dicere præcipiat,melius eos facere dixero,q duas totius
artis principes partes,ſalubrẽ,curatiuamq; appellant;quandoquidem in diuidendi methodis di-
dicimus eiuſdẽ gñis res per oppoſita mẽbra partiri.Exempli nanq; gratia de aĩalibus dicens alia
eſſe aerea alia aquatilia,ſi addat,alia rõnabilia,ꝑ abſurdũ euidẽter faceret:nã prior partitio ignea,
terreſtriaq; adijci poſtulat,hæc.n.proportione aerijs,aquatilibuſq; reſpondent: ſecunda vero in
diuidendo rõnalibus irrationalia opponi requirit,ac eadem rõne mortali quidem immortale,fe-
ro manſuetũ,pedeſtri,uolucre,natatileq; opponit̃:extremæ nãq; abſurditatis eſt aĩaliũ aliqua im-
mortalia eſſe dicere,aliqua pedeſtria,aliqua bipeda: Ad eũdẽ ſanè modum in arte corporis p̃ſide
ſiquis eã partiens inuenire partes q̃rat,& ægros curantem medicatiuã, ſanis conſulentẽ ſalubrẽ,
appellabit.Quinimmo ẽt melius,vt & nos antea dicebamus;ars corporis curã hñs,emẽdatrix cũ
ſit,qua parte magna uitia corrigit,medicatiua ſed medicatrix nominabit̃: qua uero exiguas no-
D xas tollit,ideoq; p̃ exiguitate,nũ ẽt ab initio corrigat,ſenſum ſubterfugiẽs, cõſeruatrix dicet̃, q̃n
ẽt aptius à materijs,has partes morbidã,ſiue ẹgritudinalẽ(ut ita dicã)unã,ſalubrẽ alterã appellaue
ris.Quòd ſi rurſus uelis ſalubrẽ ſeu cõſeruatiuã partiri(utroq;.n.modo licere appellare dictũ eſt)a
ſubiecta ipsã materia in tria diduces,ut ſupra retulimus,in refectricẽ vocatã, & in ſalubrem ſcđm
ſpẽm,p̃terea & in boni habit' effectricẽ:nã ſingulis dictis partib. ꝓpria materia ſubijcit̃,uni ſcđm
habitudinẽ valẽs corpus,alteri ſcđm habitũ,tertiæ bono habitu p̃ditũ;accidit.n.ipſa corpora eo-
dẽ cũ partib. artis noĩe appellari.Qđ ſi ſcđm auxiliorũ materias artẽ hãc ſalutarẽ,cõſeruatricẽq;
diſtribues,in quatuor partes ſecabitur,vna ſiqdẽ in aſſumptis:altera in ijs,q̃ fiũt: tertia in ijs, quæ
euacuant̃:quarta in forinſecus occurſantib. verſatur:per hẹc.n.ſanitas cuſtoditur.Pars igit̃ ſalubris
artis in ijs,q euacuantur,verſans,potionũq; ad ſanitatis cuſtodiã pertinentium ſciẽtia eſt: q̃ vero
in ijs,q̃ euacuẽtur,ſudores,deiectiones,vrinas,in vniuerſumq; oĩa q̃ corpus noſtrũ excernere de-
bet,cõſiderat:q̃ exterius incidentiũ eſt,aerẽ,aquã,ſalſuginẽ,mare,oleũ,aliaq; hmõi oĩa ſpeculat̃.
At quarta pars artis,q̃ ſupereſt,in ijs,q̃ aguntur,poſita,exercitationibus,appellatiſq; græce epire-
deumatis,hoc eſt ſtudijs,cõtinetur:inſomnietas nãq; & uigilia,ſomnus,ven',ira,curæ,lauatio,ex
hoc gñe ſunt.Atq; ſingulorũ enumeratorum ſalubriũ quãtitas,qualitas,occaſio, dignoſcẽda eſt.

Qua

A [a] aliqui codices habent. αὐτῶν.i.ipſorum, aliq uero αὐτὰ i.ipſa.

B † Medicatiuam.

C † In græco codice ea lectio uidetur eſſe melior, q̃ habet οὔτως, non aũt οὐ, ut legendum ſit, atq; ita in æq; &c.& tamen codices manuſcripti habent οὐ.

† Abundat:nõ enim eſt in græco cod.

Quænam uera ars gymnaſtica dicenda ſit, quæ uitioſa. CAP. 41. E

QVantula igr̃ ſalubris artis pars eſt de exercitationib. ſciẽtia? rectius.n. puto gymnaſtica ars
appellabitur, q̃ oĩum, exercitationũ facultatis cognitio eſt. Nã, q̃ ad palæſtrã ſolũ pertinẽt,
cognoſcere, perquã exiguũ eſt oĩbusq; mortalibus minime utile. Quandoq̃ dẽ nauigare, fodere,
metere, iaculari, currere, ſaltare, eq̃rare, venari, armis certare, ligna findere, baiulare, & agrũ co-
lere, oĩaq; alia ſm naturã facere, q̃ lucta exerceri, melius eſt. Vnde tibi iam intueri licet nõ modo
ſalubris artis portiũculã eſſe gymnaſticã, ſed & gymnaſticę minimã eſſe particulã luctãdi ſtudiũ,
huicq; cognata athletarũ profeſſio, & affectionis cuiuſdã non naturalis effectiua, uitioſamq; artẽ
ſibi ꝓpoſitã hñs, optimũ q̃dẽ boni habitus finẽ p̃ſeferentẽ, ſed oĩa alia potius, q̃ bonũ habitũ ꝓ-
ducentẽ. At huius improbæ artis iſti miſere luctati repẽte ſciẽtiſſimi euaſerunt: ueræ aũt legitimę-
que gymnaſticæ Hippocrates, & nuꝑ cũ ipſo enumeratus illuſtriũ uirorũ cœtus peritus eſt. Quẽ-
admodũ uero ad curatiuã partẽ pertinentia non rite oĩa ab oĩbus ſimul tradita ſunt, perinde & de
exercitationib. nõ uera oĩa præcepta tradidere: uerũ in præſentia perperã de ipſis locutos caſtiga
re propoſitũ nõ eſt, ſed gymnaſticæ nomen declarare, ꝗ.ſ. hæc facultatũ in exercitationib. poſita
rũ, quẽadmodũ & medicamentaria facultatũ in medicamẽtis reꝑtarũ, ſcientia quædam eſt: ambæ
enim hæ partes à materijs denominationem ſortitæ ſunt, ſicut & aliæ, quas paulo ante recenſui. F

Reprehendit malam medicinæ diuiſionem. CAP. 42.

ATq; hinc eos male ſentire cõſtãt, q̃ in diuidenda tota arte, gymnaſticã medicatiuæ oppo-
nũt: illa namq; à materia, hęc à generali cõmuniq; actione appellationẽ habet: nam primæ
actiones ſingulares ſunt, veratro aut ſcãmonio, exempli cauſa, purgare, venã ſoluere, os excidere,
inediã indicere, cibum exhibere: poſt has aliæ cõiores, ac iam uniuerſales, medicari, manus opera
vti, rõnem victus inſtituere, oĩbusq; iſtis cõe, mederi. Quẽadmodum, ut puto, iterũ actionibus cir-
ca ſana corpora accommodatis oĩbus cõis eſt cõſeruatio: ac q̃ſquis ꝓ diuiſionẽ medicatiuo cõſer-
uatiuũ opponit, cognatorũ oppoſitionẽ facit: utrũq;.n. ab actione noĩatum eſt: quẽadmodũ rur-
ſum à ſubiecta materia morboſum atq; ſalubre: ab auxiliorũ ãt materia medicamentariũ ac gym
naſticũ, hoc eſt exercitatoriũ: illud.n. morboſi & medicatiui pars eſt, hoc ſalubris & conſeruatiui.

De proportione artium ſeruientium & dominantium. CAP. 43.

CAeterũ hoc loco diligenter mentis acies exercitãda eſt; ne gymnaſticũ, palæſtræq; p̃fectũ
eundẽ nos efficere, totusq; gymnaſticę particulã quãdã luctatoriã (ut ita dicã) conſtituere
nos p̃tereat, quandoquidẽ, & q̃ luctas oẽs & frictionũ ſigillatim oẽs actiones rite õbire ua
leat, ille panifici, coquo ædificatori proportione reſpondet, facere q̃dẽ panes, obſonia, ædes ſcien F
tibus, minime, tñ q̃d in ipſis optimũ ſit, quid non optimũ intelligentibus, quãve facultatẽ ipſorũ
vnũ quodq; ad ſanitatẽ habeat, non dignoſcẽtibus. Nempe ars, q̃ corpus humanum curat, ut cre
bro ante repetitũ fuit, una eſt, aliæ uero huic materias cõparãt: neq;.n. alutarij cerdones, q̃bus cal
cearis, q̃bus ſine calceis ambulare melius ſit, nouerunt, ſed neq; q̃bus calceari q̃dẽ melius eſt, quo
de Art.com.4 tñ calceorũ genere uti debeant, cõpertũ hñt. Id ãt Hippocrati haud ignotũ eſt: cuidã.n. "arbylis lu-
t.43.7.284.b rũ calcantibus calceari p̃cepit, nõ tñ ipſe arbylas conficeret: Quemadmodum neq; imperator ga-
leam, loricã, haſtã, clypeũ, gladiũ, aut ochreas conderet. Præterea neque ædificator de excelſa aut
humili domo quicq̃ nouit, aut de conuerſa ad occidentẽ, aut orientẽ, aut ad aquilonem uergẽte,
& frigida, aut ad auſtrum, & calida, aut tenebricoſa, aut illuſtri, aut de humili eius parte, ſiue ſupe-
riore, aut de humida, vel ſicca, ſed quã utilitatẽ iſta ſingula, quãve noxã afferant, prorſus ignorat.
Perinde vt paniſex ẽt, cuinã puriſſimus panis, cui furfuraceus, cui multus aut paucus, quove tꝑe
ſit dandus, ignorat, ipſos uero panes egregie conficit. Eadem rõne & coquus lentẽ, hordeũ, alicã,
betã, aut aliorũ aliq̃d, nullius ipſorũ vires cognoſcẽs, eſui tñ apta reddere peritus eſt. Id genus ar-
tes materias oẽs arti corporis curatrici ſubminiſtrãt, quẽadmodũ his ipſis alię, panifici q̃dẽ frumẽ
tũ agricola, furnũ furniſex, arborũ ſucciſor ligna, carpentarius abacũ, carpẽtario ãt ipſi rurſũ alius H
aſciã, amuſſim alius, item alius ligna: at alutario cerdoni itidem cultrum fabrilis ars coria pellium
cõcinnatrix, pedis effigiem (calopoda græci uocant) carpentaria: ędium quoque ſtructori ſculpto
res, lapicidæ, laterum figuli, & carpẽtarij, illi quidẽ lapides, iſti lateres, hi uero ligna idonea præpa-
rant. Oẽs igitur id genus artes mutua ope indigent, & perfectionibus materias ipſas, ex quibus fi-
nem ſuum aſſequuntur, ſuppeditant: & inſtrumenta optima, per quę illas adornant, efficiunt.

Quomodo alijs artibus Medicina præſit. CAP. 44.

OMnibus his ãt, ceu q̃dã architectonica ars, corporis curatiua præſidet: ſiquidem ædificato-
rię ut tales quaſdam ædes extruat, p̃cipit, cerdonicæ calceum, panifici panem, culinariæ ob
ſonium, alijsq; ſingulis ut quæq; apta eſt, q̃d actura ſit, imperat. Sed huiuſce artis corpus curantis,
ſalubris appellata pars eſt, cuius quadripartito diuiſæ partis unius gymnaſtica particula eſt. Ea igi
tur tot artium ueluti q̃dã princeps habetur, equeſtri ſane, q̃n eq̃tare oporteat, venatoriæ ſimili-
ter, & vniuerſim cuilibet alij aĩalia captãti, cũ ipſarũ uſus poſtulat modum, occaſionẽ, qualitatẽq;
demonſtrans: haud abſimili rõne & fodientibus, & metentibus, & ligna cædentibus, & nauigan-
tibus, & ſaltantibus, & quodcunque aliud agentibus pręſidens ipſa dominatur atque imperat.

De

A *De arte Pædotribica.* *CAP. 45.*

VNa quædam inter id genus artes & illa eſt, quæ in luctationibus uerſatur: appellemus ãt
eam, ſi lubet, græco uocabulo Pædotribicam. Hæc.n. eorum nihil intelligens, quę ad uti
litatem, noxamq́; corporis faciunt, decentes, uarias, ſternendi uim habẽtes, facilesq́; ac
minimo labore apprehenſiones ſimul ac motiones, haud minus, q̃ ſaltatoria, comperit. Verũ hęc
corporis curationem non uſurpat: at iſta pædotribica, neſcio q̃uo, præ nimia ſenſus hebetudine,
ueluti ſeruus attonitus, in optimum herum, gymnaſticam.ſ. inſurgit. Quemadmodum ſiquis gra-
uis armaturæ miles, aut eques, aut ſagittarius, aut funditor, aut iaculator, Imperatori aciem ſtruẽ
ti, armanti, & in prælium educenti, rurſumq́; receptui canenti, pertinax aduerſetur; inſaniret.n. &
iſte, ſi Imperatorem ad priuatas actiones prouocans, atq; laceſſens, in ijsq́; præſtantior inuentus,
aut communicari ſibi imperium dignũ putaret, aut ſuam ipſius artem imperatoriæ partem exiſti-
maret: nihilo ſecius, arbitror, & pędotriba inſaniat, aut gymnaſticam ſcire ſe, aut eius partem poſſi
dere perſuaſus, cum miniſter tantum ſit; ut.n. miles artis imperatoriæ, ſic pædotriba gymnaſticæ
miniſter eſt. ipſe namq; quatenus exercet, exercitatoriæ: quatenus uero luctandi artem exercet,
alterius cuiuſdam profeſſionis miniſter eſt, quam ego proſtratoriam {recenti uocabulo} appello.
B Non ſolum autem eos ita appellant, qui athletas exercent, ſed etiam gymnaſtas: nihilominus
ſecundum rei ueritatem aliud eſt ars pædotribica, quemadmodum ſagittatoria: proſtratoria uero,
qualis eſt imperatoria: at gymnaſtica, qualis eſt medicina: duabusq́; artibus præpoſitis hę ſingulæ
deſeruiunt. Ita.n. & alutaria, vt militi alicui optimũ calceum paret, ab arte imperatoria docetur: vt
ad ſanitatem uero idoneum ſtruat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non & culina-
ria ſalutare obſonium medico ſalubriq; cõcinnat: guſtat ui vero iucundum ac voluptarium non
amplius id arti cuipiam, ſed adulationi potius cuidam finem ſibi non ſanitatem, ſed voluptatem
proponẽti. Igitur & luctatoria id, quod ad ſanitatem optimũ eſt, ſalubribus & gymnaſtis uocatis
adipiſcitur: quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi uitioſæ arti ſæpius a me repetitæ,
ſe ipſam quidem gymnaſticam appellanti, rectius autem proſtratorię nuncupatę nanciſcitur. La
cones utique & ipſam Cabbalicen.i. uim ſternendi habentem, nominant: eumque magis cabba li-
cum, non qui robuſtior, ſed qui magis in hac arte uerſatus fuerit, nominant.

In uitioſam gymnaſticam inuehitur. *CAP. 46.*

VErũ enim vero omnis bene inſtituta reſpublica hoc genus artis odit, ac deteſtatur, q̃ om-
ne vitæ robur, vimq́; proſternat, haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego
C vtique plerumque multis athletis, qui præſtantiſſimi eſſe uidebantur, quiq; multas in cer
taminibus coronas meriti ſunt, me ipſum ualentiorem eſſe expertus ſum: quandoquidem in om-
nibus itineribus faciendis, in militaribus actionibus, magis prǽterea in ciuilibus, atq; ruſticis nego
tijs inutiles prorſus reperiebantur. Siq̃n uero & amico ægrotanti aſſiſtere vſu ueniret, in conſulen
do, ſimul ſpeculando, auxiliando oĩum erant ignauiſſimi, atq; hac rõne a ſuibus quidem minime
ingenio differunt. Nihilo minus tñ inter hos infœliciſſimo, nullaq; unquam uictoria inſignes re-
pente ſe ipſos gymnaſtas nominant: deinde, ut arbitror, inconcinna, barbaraq; uoce non minus,
q̃ ſues, uociferantur. Nonnulli autem ipſorum, & de frictione, aut de bono habitu, aut de ſanitate,
aut de exercitationibus uolumina ſcribere aggrediuntur: deinde de illis agere contradicereque au
dent, q̃ nullo unquam tpe didicerunt, ut quidã proxime in Hippocratem inuectus, tanquã nõ re-
cte de frictione tractantem. Verum nonnulli, qui aderant, medici & philoſophi ad me uenientes,
ut totam ipſis huiuſce rei rõnem explicarem, a me petiuerunt: quod cum feciſſem, omnium pri-
mus Hipppocrates hunc locum optime tractaſſe uiſus eſt. Tunc gymnaſta ille ſponte nullo docẽ
te eruditus in medium repente prodiens, puerumque exuens nos eum iuſſit fricare, atque exerce
re, aut de frictione, exercitationibusque tacere: deinde clamans dixit. Quando enim unquam Hip
D pocrates in eaneam ludorum, quando in palæſtram deſcendit, qui neque ſorſan rite oleum infun
dere ſciebat? Ad hunc ſanè modum iſte uociferabatur, & alioqui neque tacens audire, nec, quę di-
cebantur, intelligere poterat. At nos præſentibus per ocium diſſerebamus, improbum illum ho-
minem perinde facere, ut coquus ac panifex de ptiſana ac pane diſputare audentes, deinde clami-
tantes, quando Hippocrates in culina, aut piſtrino uerſatus eſt? Paret igitur mihi placentam, aut † Aliter, aut oſtreum.
panem, aut iuſculum * in olla † condiat, atque ita deinde de ipſis ſermonem faciat.

Cur tota ars humanum corpus regens medicina, eiusq́; profeſſor medicus uocati ſunt. *CAP. 47.*

IGitur fortaſſe dixeris, cur Hippocratem, omnemque ab ipſo manãtem ſectam medicos nomi-
namus, ſi non uniuerſæ arti corporis gubernatrici, ſed ſoli eius parti, quæ laborantibus opitula
tur, id nomen indidimus? Videtur.n. totam artem complecti, ut neque eam partem, quæ de exer
citationibus eſt, negligat. Hanc huiuſce rei fuiſſe cauſam ſuſpicor, quoniam, cum prima totius ar
tis pars curatiua, quòd & maxime neceſſaria eſſet, conſtituta ſit, deinde per multum ocium con-
ſeruatiua, ſalubriſque uocata ei adiecta fuerit, totam artem a parte denominari contingit, quem-
admodum, & in alijs pleriſque fieri aſſolet. Quandoquidem & geometras appellamus non circa
planas ſolum figuras, uerum etiam circa ſolida uerſantes: nulluſque his temporibus inuenitur,
qui, ut geometra, ſic & ſtereometra nominetur, ſed nomen deficit. Vt etiam ſalubrium non cor-
porum,

porum,non ciborum dico ſalubrium, ſed virorum iſta ſcientium ab Eraſiſtrato medicis ex aduer E
ſo diſtinctorum. Pariter & trierarchas veteres græci triremium principes nuncupabant: nunc ve-
ro iam omnes utcunque naualis exercitus duces, etſi triremes non ſint naues illæ, eo nomine ap-
pellant. Hu,iuſce rei quoddam ſimile circa medicinam, atque medicos euenit: a prima enim con-
ſtituta parte vt & ipſa tota corporis gubernatrix ars, medicina, ipſe artis profeſſor, medicus nomi
naretur, tempore procedente effectum eſt. Quamobrem neque ab te nunc quiſpiam interrogat,
cuiuſnam artis pars ſit illa facultas, quę tuendę ſanitatis notitiam tradit, medicinæ reſpondere po
terit: latius namque fuſo & amplificato vocabulo, neq; dum partem, ſed integram humani corpo
ris artem ſignificante, Hippocrates, & omnes, qui hac tempeſtate florent, iure medici nomen in-
uenerunt, artisque ipſius duas maximas partes agnoſcunt, curatricem. ſ. atque ſalubrem; itemque
ſalubris ipſius partem eſſe gymnaſticam ſciunt, quemadmodum a nobis ſupra diſſertum eſt. Ita-
que, ſicut Hippocrates, Diocles, Praxagoras, Philotimus, atq; Herophilus totam corporis præſi-
dem artem, ut ipſorum teſtantur uolumina, callebant, ita ſanè e diuerſo Theon, atque Trypho vi-
tioſam illam athletarum artem tractantes, quemadmodum item & ipſorum libri declarant, præ-
parationem quoddam exercitium nominantes: rurſum aliud partitionem, aliud uero perfectum,
item aliud apotherapiam, quærenteſque, num ſecundum talem circuitum fatigare, atque exerce- F
re athletam oporteat, aut ſecundum alium modum: profectò & eorum me capit admiratio, qui
hoc tempore athletas exercent, quando eos ſalubrem facultatem ſuæ ipſorum artis partem eſſe,
dicere audio. Quando enim hæc neque ueræ gymnaſticæ pars, ſed contra ſalubris facultatis illa
pars ſit, quid opus eſt de flagitioſa iſtorum arte dubitare? Quæ cum neque artis corpus curantis vl
lo modo pars eſſe poſſit, cuidam pręterea exercitationi præſidet, quæ non ſolum à Platone, atque
Hippocrate, verum etiam ab alijs omnibus medicis, atque philoſophis contemnitur.

FINIS SECVNDAE CLASSIS.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes ſunt quaterniones præter a a, qui eſt ternio.

G

Venetijs, Apud Iuntas.